
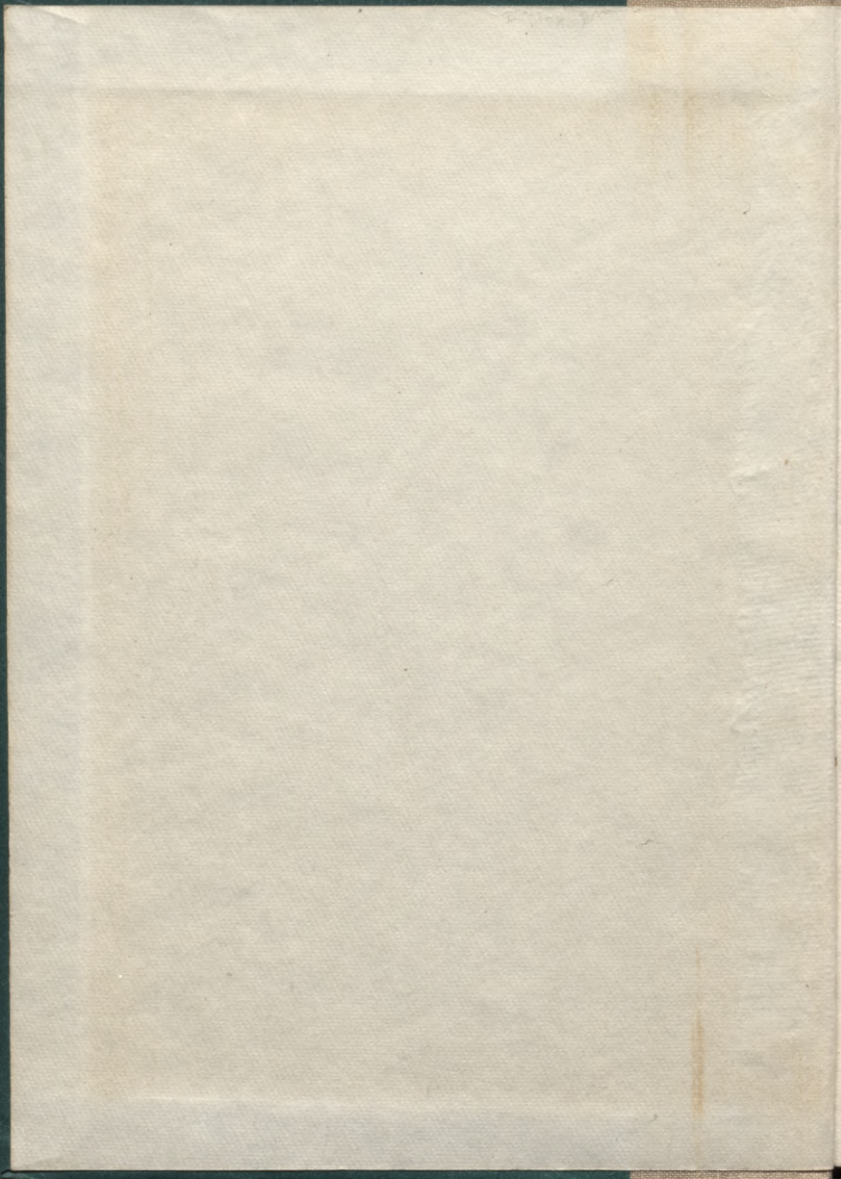

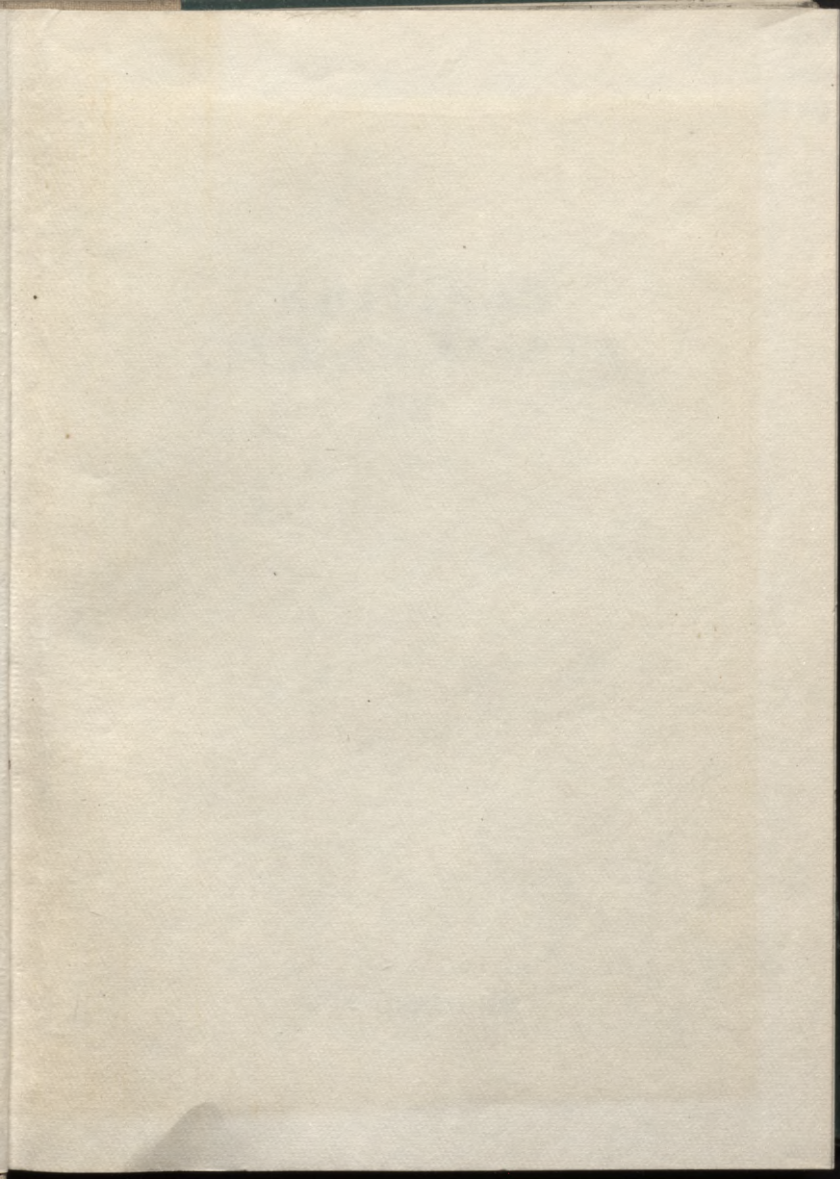
L 76-3
383ix

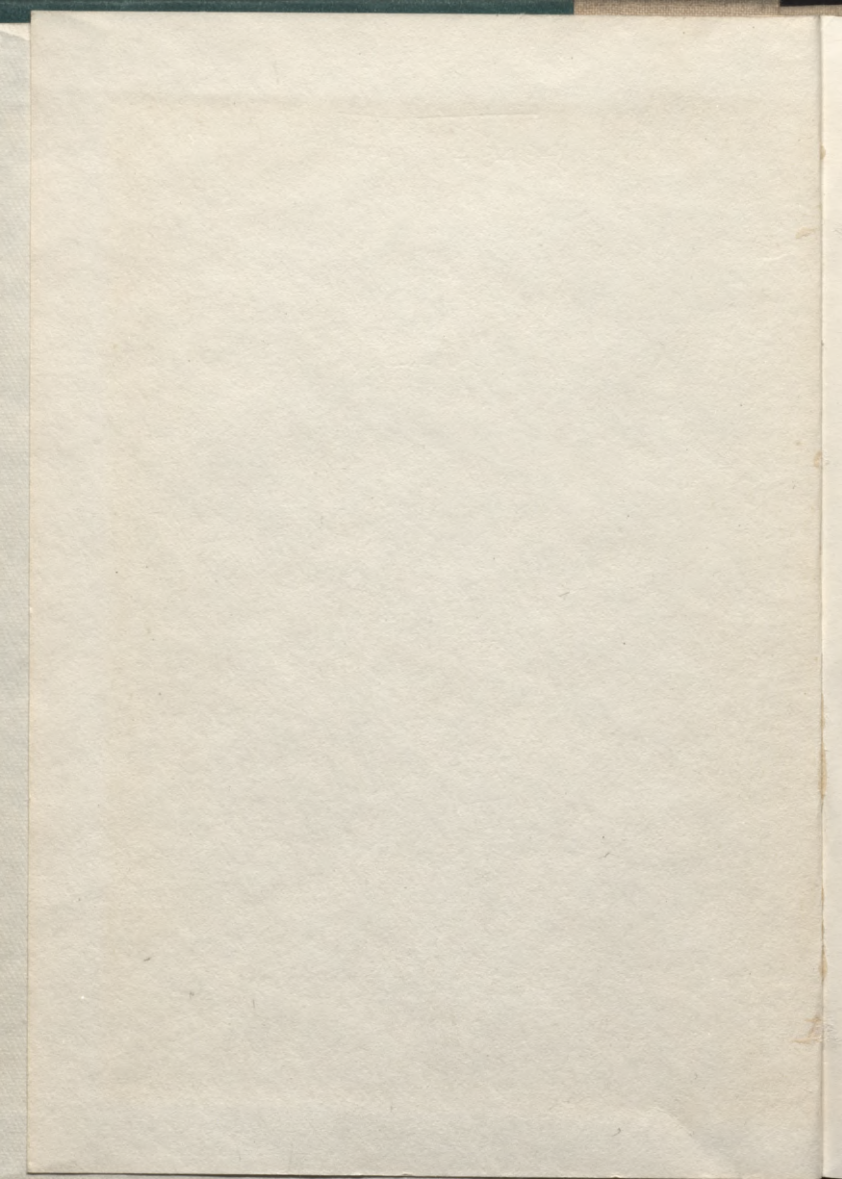

**KRITIKAS
GADA-
GRĀMATA**

IX

L 76-3
383

ANŠTĪGĀS VEJAV
MĀCĪBĀS VEJAV

L
810.09

KRITIKAS GADAGRĀMATA IX

RĪGA «LIESMA» 1982

8L2
83.3L7
Kr 660

Vija
VALSTĀS BIBLIOTĒKA

~~82-21.587~~
0305049434

: 86p

KRITIKAS
GADAGRĀMATA
IX

Sastādītājs Bronislavs Tabūns

Redakcijas kolēģija: Arvids Grīgulis,
Jānis Kalniņš, Jānis Škapars, Pēteris Zeile

Mākslinieks Kārlis Goldmanis

Jura Krieviņa fotoattēli

K 70202—266
M801(11)—82 73.81.4603010202

© «Liesma», 1982

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAI — 40

JĀNIS NIEDRE

NOIETĀ CEĻA POSMI

*Runa četrdesmitgades svinībās
1980. gada 26. oktobrī*

Latvijas Padomju rakstnieku savienība tapa nu jau laika skatījumā diezgan patālajās 1940. gada vasaras—rudens dienās, kad sociālistiskās revolūcijas zaļā vara arkli uzņēma dziļo arumu visos tautas dzīves un darbības novados un Latvijas likteņi uz mūžiem sasaistījās ar cilvēces nenozūdamības aizstāvētāju, dižo miera sargu starp tautām — Padomju Savienību.

1940. gada norisēs Latvijas radošie darbinieki, viņu sabiedriski aktīvākais kopums — rakstnieki un žurnālisti kļuva tautas gribas, tās jaunradošās darbības rosmīgākie dzīvinātāji. Latvijā, tāpat kā abās mūsu kaimiņu republikās — Lietuvā un Igaunijā, komunistisko partiju aicināti, viņi vadīja valdības resorus, dažādas sabiedriski politiskās informācijas dienestus, izglītības un kultūras iestādes. Un ir loģiski, ka Latvijas republikas dažādo paudžu un tautību rakstnieki un žurnālisti lika plaši atrist buržuāziski fašistisko uzurpatoru slēgtās Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības karogam. Ka viņi atjaunoja savu 1917. gadā nodibināto profesionāli radošo koporganizāciju, izvērsdami jo apjomīgu darbību.

Atjaunotā rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība noorganizēja literatūras un mākslas mēnešrakstu «Karogs», kura pirmais numurs, kā zināms, iznāca tā paša gada septembrī ar tāli programmatisku darba sākuma vārdu — proti: «Aprakstīt un apdzejot visu to, kas pagātnē tautas dzīvē ir bijis skaists, varonības un ciešanu pilns. Pieteikt karu tukšam formalismam... uzņemt sociālistiskā reālisma ceļu.» Vienlaikus Arodbiedrības vīri vadīja ilustrētā žurnāla «Atpūta» un citu redakcijas, tāpat jauntapušās vienotās Valsts izdevniecības literatūras un citas redakcijas. Arodbiedrība pārņēma arī Siguldas pili. (Pili Arodbiedrībai nododot, LKP CK sekretārs Ž. Spure teica: «Līdz šim vienīgā vieta, kur darba tautas rakstnieki, žurnālisti un kultūras darbinieki satikās un atpūtās, bija Rīgas Centrālcietums. Tagad, nododami

šo pili rakstnieku un žurnālistu atpūtai, mēs arī prasām no viņiem nopietnu darbu.») Siguldas pils saimniecības vadīšanu Arodbiedrība uzdeva rakstniekam Ādolfam Talcim, kurš šo pienākumu veica ar organizatorisku tvērienu.

Arodbiedrības mītnē Rīgā augustā, septembrī notika literāri disputi, referāti par literatūras laikmetīgām problēmām, arī aizrobežu progresīvajā vārda mākslā, tikšanās ar krievu padomju literātiem un žurnālistiem, kuri iebrauca Rīgā, nolasīja referātus, iepazīstināja ar savu jaunradi.

Taču vairāk nekā pirms divdesmit gadiem dzimusī literātu koporganizācija, visumā saglabādama priekšrevolūcijas laika arodbiedrības darba formas, uzvarējušās sociālistiskās revolūcijas tiešamībā vairs nespēja pilnam apmierināt jaunai dzīvei cēlušos vārda māksliniekus.

Bija radusies neatliekama vajadzība vērienīgāk un zinātniski nopamatotāk virzīt literāro dzīvi, mērķtiecīgi gatavot literātu jauno maiņu, pilnveidot literāro tulkojumu līmeni un gādāt par latviešu rakstniecības nozīmīgāko darbu tulkošanu citās valodās. Un tā jau Arodbiedrības biedru lielajā sapulcē 1940. gada 13. septembrī Dailes teātra telpās no klausītāju vidus atskanēja jautājumi: «Kā darbojas rakstnieki Padomju Savienībā? Kālab mums nav tādas Rakstnieku savienības, kāda ir Padomju Krievijā?»

Kāda ir Padomju Krievijā? Arodbiedrībai nebija skaidra priekšstata par Padomju Savienības rakstnieku organizācijas darbu. Latvijā īsti nezināja, kā padomju vārda mākslinieki īsteno sociālistiskā reālisma principus.

Lai noskaidrotu šos un arī citus ar literātu dzīvi saistītus jautājumus, rakstnieki 1940. gada septembrī delegēja uz Maskavu savus pārstāvjus — A. Griguli, R. Egli un J. Niedri. Un Padomju valsts galvaspilsētā delegācija tai atvēlētajā laika posmā iepazīs gan ar Padomju rakstnieku savienības struktūru un uzbuvi, gan ar Savienībai pakļautajiem institūtiem, gan ar žurnālu un izdevniecību redakciju darbību. Rakstnieku namā delegācija noklausījās vairākus literārus disputus par padomju literatūras aktualitātēm, apmeklēja muzejus, izstādes, teātru izrādes.

Latvijā delegācija atgriezās ar viedami bagātu guvumu: vajadzīgajām uziņām — un ar ievērojamo padomju rakstnieku krieviski dāsnu draudzību. Aleksandrs Fadejevs, Aleksejs Surkovs, Pjotrs Pavlenko, Aleksejs Tolstojs un citi bija sagādājuši latviešu «vietraudziem» (pielāgojot senseno latviešu apzīmējumu) kuplu ceļamaizi. Arī apsollījumu — visu nozīmīgāko, kas ir Latvijas priekšpadomju un šāsdienu literatūrā, darīt pieejamu Padomju Savienības daudznāciju lasītājiem. Tāpat apliecinājumu, ka Lat-

vijas darbīgo rakstnieku kodols ir tik liels, ka tam pa spēkam, neatliekot uz vēlāko, izveidot jaunā — sociālistiskā tipa vārda mākslinieku apvienību. (Atceros sarunu ar Aleksandru Fadejevu, kurā viņam sūkstījos par niecīgo komunistu skaitu latviešu literāru saimē. Un Fadejevs — tolaik PSRS Rakstnieku savienības ģenerālsēkretārs —, draudzīgi smaidīdams, man atbildēja: «Mazais komunistu skaits nevar būt iemesls bažām. Ir jāsadarbojas ar visiem literātiem — ar komunistiem un nekomunistiem. Komunisti nedrīkst aizmirst, ka reiz viņi paši ir bijuši bezpartejiskie un ka cilvēki mācās, aug.» Un piebilda: «Ar tādu kolektīvu, kāds jūsējais, jau var sākt... Un mēs šai lietā jums palīdzēsim.») Rīgā Latvijas Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības aktīvs, delegācijas ziņojumu noklausījis, vienprātīgi izlēma: «Jārada Latvijas PSR Rakstnieku savienība (arī ņemot vērā, ka žurnālisti apvienojas īpašā Preses darbinieku arodbiedrībā).»

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja un Tautas Komisāru Padome bija vienisprāt, un tā 1940. gada oktobra pirmajā dekādē sāka darboties Rakstnieku savienības Organizācijas komiteja. Tās uzdevums: izskaidrot Padomju rakstnieku savienības mērķus, uzņemt biedrus un biedru kandidātus (tolaik Savienībā pastāvēja arī biedru kandidātu institūts), izstrādāt Savienības statūtus, noteikt biedru tiesības un pienākumus, izvērst radošas diskusijas par sociālistiskā reālisma principiem un vadīt rakstnieku preses izdevumus. Jo iespējami ātrāk nodibināt koleģiālus sakarus ar pārējo padomju republiku vārda māksliniekiem un pilnam izmantot radušās iespējas tulkot mūsu autoru darbus brālīgo tautu valodās, nežēlojot nedz laiku, nedz prasmī, lai mūsu republikas ļaudis iemīļotu un meklētu pārējo PSRS tautu padomju un klasisko literatūru, tāpat kā nule viņi meklē un lasa pašu tautas vecākās un jaunākās paaudzes rakstnieku grāmatas. Ar nolūku stimulēt padomju literatūru brālību nodibināma Nacionālā komisija, kurā iesaistāmi mūsu visvairāk pieredzējušie literāti un tulkotāji.

Organizācijas komitejas 17. oktobra sēdē uzņēma pirmos biedrus un biedru kandidātus — Andreju Upīti (ko krievu biedri dēvēja par latviešu rakstniecības dzīvo klasiķi), Vili Lāci — tolaik vispopulārāko latviešu rakstnieku, Andreju Balodi un Indriķi Lēmani — aktīvus revolucionārās kustības un revolucionārās rakstniecības darbiniekus, Rūdolfu Egli — literatūras vēsturnieku, teorētiķi un tulkotāju. Tad — Arvīdu Grīguli, Valdi Luksu, Jāni Plaudi, Jūliju Vanagu, Pāvilu Vilipu — ievērojamākos jaunākās paaudzes dzejniekus, prozistus, dramaturģus un tulkotājus — un vēl... pavisam septiņpadsmit (13 biedri, 4 kandidāti) pazīstamu

Latvijas literātu. Viņi arī bija tie, kuri Latvijas PSR Rakstnieku savienības dibināšanas sapulcē 1940. gada 26. oktobrī, piedaloties imponantam skaitam republikas literātu un žurnālistu, parakstīja rakstnieku Deklarāciju — dokumentu, kas vēsturiskā skatījumā sabalsojas ar inteligences manifestiem 1917.—1919. gadu revolūcijā.

«Latvijas rakstnieki ies vienīgi to ceļu, pa kuru Ļeņina partija ved padomju tautas,» deklarācijā lasām. «Kā Latvijas tautu saimes locekļi Latvijas rakstnieki būs aktīvi sociālistiskās sabiedrības veidotāji...» — jo, «strādādami līdz ar visu darba tautu, rakstnieki iegūs pareizu priekšstatu par strādnieku šķiras un darba tautas dzīvi, .. tās varonību un izturību».

Un vēl deklarācijā lasām: «Rakstnieku jaunradei jābūt sociālistiskai pēc satura un nacionālai pēc formas, daudzveidīgai, bet formā nevainojamai.»

Tātad: izteikti partejiska, sabiedriski aktīva stāja, strikti «emocionāls tilts» no zināšanām uz darbību, uz laikmetisku tēmu risināšanu. Tajā pašā laikā ar rūpīga pētnieka skatienu ielūkoties tautas vēsturē, gādājot, lai pagājības varoņus — viņu un tautas masu darbību objektīvi precīzi iemūžinātu mākslas tēlos, vārda mākslas darinājumos. Deklarācijā arī uzsvēra rakstnieka vārdu un stājas vienotības principu, kas stimulētu nemītīgu «mainīšanos uz augšu», «... kļūstot par politiskas apzinības, pieticības, darba mīlestības un morāliskas tīrības piemēru».

Še vietā piebilst, ka Latvijas PSR Rakstnieku savienības Deklarācijas autori šā dokumenta izstrādē daļu tēzu bija aizguvuši no PSRS rakstnieku I kongresa stenogrammām, pirmkārt no Maksima Gorkija programmatiskā referāta, kura fragmenti buržuāziskajā Latvijā pat fašistiskā režīma apstākļos slepus ceļoja no rokas rokā, ieskaitot arī Rīgas Centrālcietuma politieslodzītos. Latvijas rakstnieku deklarācijā atbalsojās PSRS rakstnieku I kongresa jundījums, gan lauzumā caur Latvijas to dienu noskaņu prizmām.

Savienības pievelksme republikas literātu sabiedrībā bija tik spēcīga, ka katrā orgkomitejas sēdē nācās izlemt savu pusduci vai vairāk pieteikumu. Īpaši pēc lielāku interesi izraisījušiem strīdu vakariem Savienības klubiņā, pēc atklātām diskusijām, tiekoties ar Krievijas Federācijas, Ukrainas, Lietuvas vārda meistariem, arī pēc 8. decembrī baltkrievu Tautas dzejniekam Jankam Kupalam veltītā vakara (referēja Arvīds Grigulis un Jānis Grants). Sešos mēnešos, kas šķir Deklarācijas pieņemšanu no Savienības pirmā kongresa atklāšanas 1941. gada 14. un 15. jūnijā, Latvijas PSR Rakstnieku savienības biedru skaits sasniedza četr-

desmit sešus. Starp uzņemtajiem bija latviešu rakstniecības biedrums pārstāvētāji Ernests Birznieks-Upītis, Jānis Sudrabkalns, Jānis Jaunsudrabiņš, Aleksandrs Čaks, Kārlis Skalbe, Kārlis Štrāls, E. Treimanis-Zvārgulis, Antons Birkerts un Pēteris Birkerts, bija tikai nupat rakstnieka vārdu iekarojušie — Anna Sakse, Valija Brutāne, Edgars Damburs, Jānis Grants, bija krievu autori Mira Krupņikova, Maksis Šacs-Aņins.

Kad mēs šodien pāršķirstām tālā gada nu jau par puteklainām arhivālijām kļuvušos Savienības orgkomitejas sēžu, biedru sanāksmju pierakstu apkopojumus, mūs sāk pārņemt izbrīns. Sak, vai izlasītais nav tikai kāda protokolētāja radošā fantāzija? Tik daudzveidīga un intensīva rakstnieku kolektīva darbība! Tepat vai visu biedru radošās atskaites līdz ar kolektīvām pārrunām par veikto un iecerēto. Jauno talantu apzināšana republikā un apzināto apmācīšana semināros un ar īpašu laikrakstu «Jauno Maiņu» (pielikums pie «Literatūras Avīzes»). Manuskripts marksistiskai latviešu literatūras vēsturei skolām, kura sarakstīšanā dalību ņēma vai visi erudītākie Savienības biedri un biedru kandidāti. Tulkotāju ik nedēļas semināru nodarbības (vadīja Anna Bauga), nodarbības marksistiskajā estētikā, dialektikā. Dažādu tautu rakstniecības novitāšu apspriešana, speciālu piemiņas fondu izveidošana (kā pirmajam Tautas dzejniekam J. Rainim). Zinātnisku rakstu gatavošana iespiešanai «Литературная энциклопедия», «Большая Советская энциклопедия», «История советской литературы» sējumos un citos specializētos izdevumos. Gādība par nozīmīgāko Vakareiropas, citu kontinentu un — pirmkārt PSRS tautu daiļliteratūras darbu ātrāku latviskošanu. Informatīvu materiālu, dzejas parindeņu, mazprozas darbu izvēle PSRS Rakstnieku savienības Ārzemju komisijai publicēšanai ārzemēs.

Un kur tad rakstnieku pašu radošais darbs, kur īpašie pasūtījumi! Kā Jūlijam Vanagam un Fricim Rokpelnim — uzrakstīt oriģināllugu, kā J. Sudrabkalnam un A. Čakam — operas libretu, kā P. Vilipam — jaunu libretu operai «Baņuta» Maskavā iepļānotās latviešu mākslas un literatūras dekādes programmai. Un pasūtījumi tapa. Atskaitot vienu: 1940. gada 10. decembrī Andrejam Upītim, Vilim Lācim un Jānim Niedrem tika uzdots tūlīt sarakstīt romānus iespiešanai žurnālā «Karogs». Bet viņi tos neuzrakstīja.

Ar pilnu jaunrades atdevi, ar latviešiem raksturīgu neatlaidību Latvijas rakstnieki gatavojās savam pirmajam kongresam (ko līdz 1941. gada jūnijam dēvēja par konferenci). Gatavojās savā forumā aicināt visu brālīgo republiku vārda mākslas meistaru pārstāvjus. (Taču Latvijas literatūrai tās vēsturē šī būs pirmā rakstnieku konferencel)

Konferences organizētāji secināja: Latvijas rakstnieku atklātā saruna par savu māksliniecisko skatījumu, kurā piedalīšies cit-tautu rakstniecības sūtņi, liks uz visiem laikiem aizmirst pagā-jušā gadsimta deviņdesmitajos gados dzirdēto: «Vai mums, lat-viešiem, kādreiz radīsies tik liels rakstnieks vai dzejnieks, ka viņa tēla ēna sniegsies pāri pār dzimtenes šaurajām robežām?» (Tie bija Rūdolfa Blaumaņa vārdi.)

Bija vēl kas cits un ļoti būtisks. Proti: 1941. gadā no Vakar-eiropas arvien dzirdamāki kļuva vācu fašistu izraisītā kara grandī. Karš pārsviedās arvien uz jaunām teritorijām, un Latvijā jau sāka rosīties «bijušie ļaudis», tas ir — ekonomisko un poli-tisko varu zaudējušie ekspluatatori. Cerēdami, ka viņu aizrobežas imperiālistiskie aizbildņi palīdzēs tikt ja ne eksleņču un direktoru posteņos, tad soda policijas rotnieku čīnā gan. Bet rakstnieki savā saeimā sacis skaidri: latvju darba tautas griba ir Latvijas rakstnieku griba, marksisma-ļepinisma ideju spēks ir Latvijas dzejnieku, stāstnieku, dramaturgu un literatūras vērtētāju spēks.

Kā zināms — Latvijas rakstnieku pirmais kongress darbojās 1941. gada 14. un 15. jūnijā Rīgā. Kongresā piedalījās Maskavas un Ļeņingradas, Baltkrievijas un Ukrainas, Lietuvas un Igaunijas, Azerbaidžānas un Moldāvijas, Tadžikijas un Uzbekijas, Kirgizijas un Karēļu-Somu republiku literāti. Starp tiem: A. Fa-dejevs, N. Tihonovs, B. Ļebedevs-Kumačs, Janka Kupala, Petruss Brovka, M. Zoščenko, Mikola Bažans, Aleksandrs Korneičuks, Hamids Alimžans, Zulfijs — lielie vārda meistari ar starptau-tisku skanējumu.

Kongress konstatēja gan latviešu rakstniecības spēku konso-lidāciju, gan Latvijas rakstniecības pilntiesīgu iekļausmi Vissa-vienības — tas ir, pasaules — progresīvā avangarda rakstniecību sadraudzē. Apliecināja Latvijas dažādo paaudžu literātu apņem-šanos karot par rītdienas brālības — komunisma idejām.

Apliecinājuma pareizību pierādīja jau dažas dienas pēc kon-gresa slēgšanas cilvēci plosīt sākušais četrus gadus ilgais Tēvijas karš. Kopā ar iznīcinātāju pulku un Sarkanarmijas daļām lie-lums Rakstnieku savienības biedru ar kaujām atkāpās uz Krievijas Federāciju. Uzbrucēju aiztures brīdī Valmierā un Valkā izlaistās «Cīņas» lapās parādījās apšaudei līdzvērtīgie Friča Rok-peļņa, Valda Luksa un citu dzejoļi un raksti. Andrejs Balodis un Žanis Grīva karoja Igaunijā, aizstāvēja Ļeņingradu. Piemas-kavas un Ziemeļrietumu frontēs karoja Edgars Damburs, Jānis Grants, Arvīds Grigulis, Alberts Jansons, Kārlis Krauliņš, Jezups Laganovskis, Indriķis Lēmanis, Valdis Lukss, Ignāts Muižnieks, Fricis Rokpelnis, Jūlijs Vanags, Ingrida Sokolova, Anatols Imer-

manis un citi. Frontinieki rakstnieki apšaudes pieklusumos vai pēc ievainojumiem, hospitāļos ārstēdamies, sacerēja ij dzeju, ij prozu, ij publicistiku. Tāpat evakuācijā izkļiedtie latviešu literāti: Andrejs Upīts, Vilis Lācis, Jānis Sudrabkalns, Anna Brodele, Valija Brutāne, Anna Sakse, Mirdza Ķempe, Maksis Šacs-Aņins un citi.

Tēvijas kara gadu devumā Latvijas rakstnieki spilgti parādīja savu idejisko un māksliniecisko briedumu. Kara gados sarakstītie Andreja Upīša, Viļa Lāča, Jāņa Sudrabkalna, Annas Sakses, Friča Rokpeļņa, Arvīda Grīguļa, Jūlija Vanaga un citu darbi savā vairākumā tika tulkoti gan krievu, gan arī angļu, franču, vācu, spāņu valodās un līdz ar kaujiniecisko publicistiku izplatījās zemju zemēs. Īpaši kaujinieciskā publicistika — frontinieku un aizmugurē strādājošo apraksti, tēlojumi un feļtoni, kas ar Padomju Informbiroja un Padomju radio starpniecību nonāca tiklab kauju laukos un partizānu apmetnēs, tālajās aizmugures pilsetās, kā arī pie tautām, kuras pirms tam par tādas latviešu tautas esamību nebija pat lāgā dzirdējušas. Kaujinieciskās publicistikas jomā ļoti daudz darīja Jānis Sudrabkalns. Viņa ar Padomju Informbiroja pasta sūtījumiem izplatītais devums aptver vairākus desmitus autorlokšņu. Kara gados J. Sudrabkalna sacerējums iespieda arī Anglijā, Šveicē, Skandināvijas zemēs un arī Meksikā un Kolumbijā.

Pēckara gadi Latvijas Padomju rakstnieku savienības vecbiedriem un literatūras jauniesaukumam bijuši ne mazāk spriegi, meklējumiem un atradumiem bagāti kā organizācijas sākumos un kara laikā. Rakstnieki ir darbojušies izglītības, kultūras un padomju-partijas darbā. Arī kā lektori, kā redaktori, kā konsultanti — un rakstījuši, rakstījuši... Tieši pēckara desmitgadēs gan Padomju Savienībā, gan tautas demokrātijas valstīs, gan kapitālistiskajās zemēs lasītāju un literātu ievērību piesaistīja krietns skaits latviešu prozas, dramaturģijas un dzejas darbu. Tādas ir Andreja Upīša, Viļa Lāča, Jāņa Sudrabkalna, Annas Sakses, tāpat Arvīda Grīguļa, Žaņa Grīvas, Valda Luksa, Jūlija Vanaga, Annas Brodeles, Friča Rokpeļņa un citu grāmatas.

Aizrobežā latviešu rakstnieku grāmatas publicētas gan tradicionālajās vācu un angļu valodās, gan arī spāņu, poļu, ungāru, čehu, zviedru, somu un citās valodās.

Piecdesmito gadu otrajā pusē un sešdesmitajos gados, daļēji septiņdesmito gadu sākotnē latviešu padomju rakstnieku saimē ienāca spēcīgs jauniesaukums, kas būtiski atšķīrās no Tēvijas kara gados un tūlīt pēc kara rakstīt sākušajiem autoriem. Jaunie ar nedaudziem izņēmumiem bija ieguvuši augstāko izglītību,

krietna daļa mācījusies Literatūras institūtā Maskavā, apguvuši profesionālo «slīpējumu» speciālosursos, semināros, simpozijos. Turklāt — daži arī brālīgi sadarbojoties ar krievu un citu tautu rakstniekiem. Kā Imants Ziedonis ar ukraiņu rakstnieku Vitāliju Korotiču.

Sešdesmito septiņdesmito gadu iesaukums lielu tiesu auga kā daudzvalodnieki: kā padomju un citzemju tautu valodu pratēji viņi tulkoja šo citu tautu daiļdarbus no oriģināla (reizē bagātīnādamies paši ar enciklopēdiskām zināšanām par tautu, kuras literatūru lasa).

Vienlaikus ar Padomju Savienības un ārzemju tautu savstarpējo zinātnes un kultūras sakaru izvēršanos starptautiskajos sadarbības pasākumos iesaistījās arī Padomju Latvijas rakstnieki. Sadraudzības sūtniecību delegācijās mūsu literāti, parasti kā lielās sociālisma valsts pārstāvji, apmeklēja gan Eiropas, gan citu kontinentu zemes, ieskaitot vistālākās. Nodibinājās pazīšanās, savstarpēja ieinteresētība, un gadu no gada intensīvāk nozīmīgāko, kas ir parādījis mūsu dzejā, prozā un bērnu literatūrā, iespieda arī no Baltijas jūras krastiem tālu mītošu tautu valodās. Arī tādās kā holandiešu, bengāļu, tamilu, turku, grieķu, korejiešu, japāņu un persiešu. Un aizrobežā iespieda ne tikai mūsu rakstniecības lielmeistaru — Raiņa, Andreja Upīša, Viļa Lāča un Jāņa Sudrabkalna darbus, bet arī vidējās un visjaunākās paaudzes rakstnieku sacerējumus. Aizrobežā, turklāt atkārtoti, publicēti Miervalda Birzes, Alberta Bela, Regīnas Ezeras, Imanta Ziedoņa, Ojāra Vācieša, Gunāra Priedes, Zigmunda Skujiņa, Arvīda Skalbes, Dagnijas Zigmontes, Andra Vējāna, Gunāra Cīruļa, Ilzes Indrānes, Ārijas Elksnes, Eižena Vēvera, Andreja Dripes un vēl citu mūsu vidējās un jaunākās paaudzes rakstnieku darbi. Uz laiku laikiem aizmirstībā nogrimis kādreiz R. Blaumaņa bažīgi teiktais, ka nezin vai mazās latviešu tautas literatūra izkļūs aiz savu robežupīšu tecējuma. Iekļāvusies lielās Padomju Savienības tautu sadraudzē, Latvijas tauta ieguva brīvu ceļu uz lielumu arī savai vārda mākslai.

Četrdesmitās gadskārtas aizvados Latvijas padomju rakstnieku kolektīvs apvieno Savienībā vairāk nekā divi simti (217) biedru — dažāda ampluā, dažāda mākslinieciskā rokraksta un balsīguma dzejniekus, prozistus, dramaturģus, kritiķus literatūrpētniekus un tulkotājus. Viņiem cieši pēdās min ap divi desmiti publicēties sākušu republikas jauno literātu studiju un sešu rajonu literātu apvienību dalībnieku. Visai apjomīga, daudzsejīga talantu saime! Spējīga runāt mākslas valodā par visikdienišķākajām un arī prātnieciski vissarežģītākajām problēmām.

Sis daudzbalsīgais un daudzdarbīgais kolektīvs (neizmirsīsim: Latvijā strādā tādi tālu pazīstami krievu padomju rakstnieki kā Nikolajs Zadornovs!) ir pārvērtis līdz nepazīšanai agrāk samērā šaurbalsīgo latvju vārda mākslas izskanējumu. Latviešu padomju dzeja ir gājusi tālu uz priekšu kā tradicionālajos, tā visneparastākajos pantu vērumos. Žanriski ir sazarojusi latviešu proza, iekarodama lasītāju cieņu arī ar agrāk neizkopto dokumentālo, biogrāfisko publicistiku, strikti psiholoģisko un — pat hibrīdisko prozu. Dramaturģijā mums ir gan laikmetīgas lugas, gan dzejas dramatisējumi, gan kino un televīzijas lugas. Jo vērienīgi apgūts literārais mantojums: no aizmirstības gaismā celti desmiti latviešu literatūras darbinieku, starp kuriem ir arī latvisko rakstu aizsācēji. Iznākuši fundamentāli priekšpadomju un padomju laika rakstnieku darbu kopojumi un piecos sējumos «Latviešu literatūras kritikas» rakstu kopojumi par laiku no 1874. līdz 1940. gadam. Par nozīmīgu notikumu kļuvas gadskārtējās Raiņa Dzejas dienas, pašu un brālīgo tautu literatūras dienas. Tāpat literāro izdevumu redakciju un Rakstnieku savienības izbraukuma sesijas uz dažādiem republikas rajoniem.

Ir veikts daudz, patiesi daudz!

Tomēr šobrīd, četrdesmitgadi atzīmējot, metot skatienu pagājībā un vēlreiz pārlūkojot kopējo literāro devumu, nedrīkstam noklusēt arī to, ka līdzās mākslinieciski spilgtiem, idejiski spēcīgiem vārda mākslas darinājumiem ir pavīdējuši izteiksmes līdzekļu meklējumu pārsātināti sacerējumi, kam visai blāvs idejiskais nesums. Un šādi sacerējumi ir parādījušies arī laikā, kad mēs paši, kad visas padomju tautas un visi godīgie ļaudis uz planētas Zeme norūpējušies, kā nosargāt mieru, mierīgas dzīves ritējumu visām tautām. Taču vardarbji, monopolistiskā kapitāla pakalpiņi, darbaļaužu verdzinātāji jau pāri acīm apbruņoti ar visdrausmīgākajiem dzīvā iznīcināšanas ieročiem un nerimtīgi rosās likt tos lietā. Vardarbji iedarbinājuši uz vislielākajiem apgriezieniem cilvēku apziņas apdullināšanas konveijerus, kurus eļļo gan ar fašisma, gan ar genocīda, gan ar karojošā antikomunisma destilātiem.

Trauksmainajā mūsdienu tiešamībā, kad miera nosargāšana starp tautām, sociālā progresa stimulācija ir katra esamības jautājums, cilvēces sirdsapziņas balsij — rakstniecībai jārunā tieši un — tālu sadzirdami. Mūsu dibināšanas sapulcē 1940. gadā deklarētā prasība pēc rakstnieku sabiedriski aktīvas stājas paliel spēkā arī šodien.

Pēc dažām nedēļām sanāks republikas rakstnieku VIII kongress — mūsu vārda mākslas darinātāju lielais forums. Rakstnieku

forums sanāks vēsturiskā PSKP XXVI kongresa priekšvakarā, kam būs tālejoša nozīmība cilvēces nākamībai. Rakstnieku kongresā mēs ne tikai vērtēsim savu jaunradi, ne tikai vēlreiz apliecināsim savu uzticību Komunistiskajai partijai — mēs solīsim: vienmēr būsīm ideoloģijas frontes avangardā, nerimtīgi karosim par tautu saprašanos, par tautu mierīgu sadarbošanos, par kultūras vērtību apmaiņu zem mierīgām debesīm. Gādāsim, lai rūdās, lai pieņemam radošā spēkā mūsu literatūras jaunā maiņa. Jauniesaukums, kas aicināts tālāk nest daudzbalstīgās padomju literatūras idejiskuma un mākslinieciskuma karogu.

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS VIII KONGRESS

1980. gada 25.—27. novembrī

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS VALDES I SEKRETĀRA GUNĀRA PRIEDES REFERĀTS

Mūsu Rakstnieku savienības astotais kongress notiek PSKP XXVI kongresa pašā priekšvakarā. Noslēgumam tuvojas spriega darba pilnā desmitā piecgade. Tās laikā atzīmējam 40 gadus kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā, Ļeņina 110. dzimšanas dienu, 35 gadus vēsturiskajai uzvarai pār fašismu. Lielo notikumu atblāzmā atkal un atkal pārskatījām noiето ceļu, vērtējām sasniegto, domājām, kas darāms tālāk.

Piecos gados mūsu zeme Komunistiskās partijas vadībā guvusi ievērojamus panākumus sociālajā, saimnieciskajā un kultūras dzīvē. Sperts atkal solis uz priekšu komunistiskās sabiedrības uzcelšanā, un tas noticis apstākļos, ko nodrošinājusi mūsu konsekventā Ļeņinskā miera politika. Taču ne uz brīdi nav rimusi cīņa par miera saglabāšanu pasaulē, par starptautiskā saspilējuma izkliešanasu, pret amerikāņu imperiālistu un ķīniešu hegemonistu nemitīgajiem mēģinājumiem stāvokli saasināt — cīņa, kurā ārkārtīgi daudz pūļu ieguldījusi PSKP Centrālā Komiteja ar tās ģenerālsekretāru PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāju Leonīdu Brežņevu priekšgalā.

Desmitās piecgades izskaņā par padarīto un sasniegto ziņos arī Padomju Latvijas strādnieki, zemnieki, zvejnieki, zinātnieki, kultūras, izglītības un mākslas darbinieki.

Kāds republikas kopējā veikumā ir rakstnieku ieguldījums? Ko esam devuši salīdzinājumā ar citām kultūras un mākslas nozarēm?

Detalizētu atbildi sniedz trīs plašākas materiālu kopas, ko jau saņēmuši mūsu astotā kongresa dalībnieki:

1. Izdevumā «Četros gados» apkopots rakstnieku reālais devums starpkongresu posmā: iznākušās grāmatas, publicējumi

periodikā, iestudējumi teātros, televīzijā un radio, ekranizācijas, tulkojumi, atdzejojumi utt.

2. Izstrādāti arī žanru pārskati, kas iezīmē galvenās līnijas un akcentē nozīmīgāko mūsu prozā, dzejā, dramaturģijā, krievu literatūrā, bērnu literatūrā, publicistikā, kritikā un tulkotāju darbā, tātad astoņi atsevišķi pārskati.

3. Grāmatiņā «Skaitļi un fakti» raksturots mūsu radošās savienības plaši sazarotais organizatoriskais darbs, ieskaitot valdi, sekretariātu, sekcijas un komisijas, konsultantus — referentus, Literatūras propagandas biroju, Litfondu, klubu utt.

Tāpēc pārskata referātā klausītāju uzmanību ar statistiku pārāk neaizkavēsim, bet centisimies runāt par būtiskākajām tendencēm, par problēmām, par mūsu literatūras vietu Padomju Latvijā un aiz tās robežām.

* * *

LKP CK apsveikumā, ko saņēmām mūsu Rakstnieku savienības 40. gadadienā, teikts:

«Latviešu padomju literatūra četrdesmit gados nogājusi lielu un radošu ceļu. Attīstidama un padziļinādama nacionālās literatūras labākās tradīcijas, izmantojot brālīgo PSRS tautu literatūru un it īpaši lielās krievu literatūras pieredzi, balstīdamās uz socialistisko reālismu, tā kļuvusi par bagātu un daudzveidīgu literatūru.

Vienmēr būt kopā ar tautu, ar partiju — tāda ir visraksturīgākā latviešu padomju literatūras iezīme.»

Par vietu, nozīmi un autoritāti Padomju Latvijas dzīvē, kādu ar saviem darbiem guvuši rakstnieki, liecina Arvīdam Grigulim pārskata periodā piešķirtais Tautas rakstnieka goda nosaukums. Par Tautas dzejniekiem kļuvuši Ojārs Vācietis un Imants Ziedonis. Septiņi mūsu biedri pievienojušies Nopelniem bagāto kultūras darbinieku pulkam. Latvijas PSR Valsts prēmiju saņēmuši Ārija Elksne, Lija Brīdaka, Imants Auziņš un Jānis Kalniņš.

Tauta mūsu rakstniekus izvirzījusi un ievēlējusi par Augstākās Padomes, Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes un Kirova rajona padomes deputātiem. Mūsu biedri ir LKP CK locekļi un kandidāti, Rīgas pilsētas komitejas un Kirova rajona komitejas locekļi.

Rakstnieki tradicionāli atsaucas uz visu nozīmīgo, kas risinās mūsu zemē, kā arī atbalso dziļi satraucošus starptautiskās dzīves notikumus — varbūt ne vienmēr tik operatīvi un kaismīgi, kā

to mācēja Mirdza Ķempe un Jānis Sudrabkalns, taču balss ir dzirdama. Ārzemju braucienos rakstnieki, ar mums svešas ideoloģijas nesējiem tīkdamies, aktīvi propagandējuši mūsu literatūru un tamlīdz — mūsu sabiedrisko iekārtu, domāšanu, ideālus. Nosauksim Arvīdu Griguli, Jāni Peteru, Imantu Ziedoni, Andri Vējānu, Māri Čaklo, Pēteri Zirni. Mājās atgriezušies, gan viņi, gan citi biedri rakstījuši par redzēto un piedzīvoto, rakstījuši partejiski, satraukti, atklāti.

Aktivizējusies rakstnieku līdzdalība mūsu pašu dzīves problēmu risināšanā ar publicistiskā vārda palīdzību. 1978. gada rudens lielos grupā literātu devās pie ražas vācējiem un rakstīja «Cīņai», darot to ar lielu pilsonisku degsmi, ar vēlēšanos uztāustīt un atsegt grūtību cēloņus (meklējot tos ne tikai un vienīgi meteoroloģiskajos apstākļos), ar vēlēšanos palīdzēt. Radās aprakstu krājums «Zem caurām debesīm». Republikas četrdesmitgadei gatavojoties, tapa rakstu sērija «Cīņai» par mūsu pilsētām un laukiem, kuru laikraksts publicēja veselu gadu un kuras veidošanā atsaucīgi piedalījās arī tādi mūsu biedri, kam publicistikas žanrs pasvešs. Vēl šajā sakarā jāatzīmē Andreja Dripes «Vēstules no kolhoza», kas laiku pa laikam sabiedrības uzmanībai izvirza sasāpējušus jautājumus šodienas laukos.

Rakstnieki piedalās raidījumā «Avots» un citos televīzijas raidījumos un runā radio. Par notikumu, kas aptver visus Latvijas novadus ar televīzijas, radio un preses palīdzību, ik rudenī kļūst Raiņa Dzejas dienas, kurās kuplā skaitā piedalās gan mūsu rakstnieki, gan viesi.

Daudzi rakstnieki veic atbildīgus pienākumus savās darba vietās — Zinātņu akadēmijā, augstākajās mācību iestādēs, izdevniecībā «Liesma», laikrakstu un žurnālu redakcijās, Rīgas kinostudijā, Rakstnieku savienībā.

Jautājums: kad viņi raksta savus romānus, stāstus, dzejoļus un lugas? Pa kuru laiku top recenzijas, plašāki literatūrkritiski darbi un monogrāfijas?

Atbilde parasti būs viena: pa vēlām vakara stundām, pa sestdienām un svētdienām, pa svētkiem, pa vasaras atvaļinājuma nedēļām.

Lielu slodzi uz saviem pleciem nes visaktīvāk rakstošie, jo viņus liekam amatos, ar viņiem grib tikties lasītāji, viņiem jāreprezentē latviešu literatūra gan citās republikās un Maskavā, gan ārzemēs. Tā bijis agrāk un ir tagad, bet vai kādreiz būs citādi? Maz ticams. Ne mūsu labā, auglīgā sadarbība ar lielajiem ražošanas kolektīviem laukos un pilsētās, ne mūsu internacionālie sakari nemazināsies, gluži otrādi. Un labākajā gadījumā naivi

skan nereti dzirdamie padomi, ka šos un visus citus jautājumus vajadzētu uzdot risināt tiem, kas neko prātīgu nevarot uzrakstīt.

Ko gan vajadzētu: paplašināt mūsu radošās organizācijas aktīvu, varētu teikt arī — darbīgo kodolu. Tas būtu ļoti paturams vērā nākamajā darba posmā, jaunus biedrus uzņemšanai gatavojot. Pārskata periodā uzņemti 28 biedri, no kuriem daudz gaidām kā mūsu literatūrā, tā arī sabiedriskajā darbā. Taču radošās sekcijas vairākkārt kandidātus uzņemšanai izvirzījušas arī sasteigti un nepārliciecināši. Tāpēc, domājot par mūsu savienības nākotni, esam izstrādājuši jaunu uzņemšanas noteikumu projektu, kura pamatā ir kā PSRS Rakstnieku savienības statūtu norādījumi, tā arī secinājumi, kas izriet no mūsu pašu ilgu gadu pieredzes. Projekta apstiprināšana un ieviešana dzīvē — jaunās valdes uzdevums.

Mūsu vidū ir seši biedri — dibinātāji, kas 1940. gada 26. oktobrī lika pamatus Latvijas Padomju rakstnieku savienībai, — Andrejs Balodis, Arvīds Grigulis, Mīra Krupņikova, Valdis Lukss, Jānis Niedre un Jūlijs Vanags, kuriem līdz 1940. gada beigām pievienojās Anna Sakse un Ādolfs Talcis. Viņi lai mums ir paraugs raženas literārās darbības apvienošanai ar lielu pilsonisku atbildību to daudzo darba un sabiedrisko pienākumu veikšanā, kas viņiem bijuši un joprojām ir uzticēti.

* * *

Iepriekšējā mūsu darba posmā par nozīmīgu parādību republikas dzīvē kļuva Imanta Ziedoņa «Kurzemīte». Tēlainībai organiski saliedējoties ar dedzīgu publicistiskumu, «Kurzemīte» aktivizēja sabiedrisko domu līdz tam nepieredzētā un latviešu literatūrai pat ne visai raksturīgā mērā.

Apskatāmajā laika periodā vienas tādas grāmatas ar tik plašu atbalsojumu tautā mums nav. Toties ir virkne labu darbu visos žanros, kuri, stāstīdami gan par tautas pagātnes cīņām, gan par šodienas darbu, rūpēm un sappiem, ir ārkārtīgi dažādi radošo rokkrastu un mākslinieciskā spilgtuma ziņā, bet ar vienu kopēju īpašību, ko gribētos saukt par augošu tieksmi uz dziļu dzīves izpēti. Kā raksturīgākos minēsim Jāņa Kalniņa romānu «Rainis», Regīnas Ezeras romānu «Zemdegas» un Imanta Ziedoņa «Poēmu par pienu».

Lasītāju uzmanību visā pasaulē joprojām turpina saistīt t. s. memuāru literatūra, kurā nosacīti ietveras arī biogrāfiski un autobiogrāfiski romāni, atmiņas, vēstule publikācijas, uz autentisku dokumentu citātiem balstīti u. c. darbi. Arī pie mūsu aizvadīto

piecu gadu visvairāk lasītajām grāmatām pieder Lilijas Dzenes novelistiskā «Mana versija par Alfrēdu Jaunušanu» un jauniem faktiem bagātais «Drāmas teātris», Antona Stankeviča lielu popularitāti guvušie darbi par Blaumani un Dārziņu, Līvijas Volkovas «Eduards Veidenbaums», kas dziļi ar tur, kur agrāk arklis bieži bija slīdējis pa virsu, Lūcijas Kuzānes silti uzrakstītais biogrāfiskais stāsts «Jūlijs Dievkociņš», Arnolda Klotiņa gudrā grāmata par Alfrēdu Kalniņu. Šo un citu labo darbu vidū apjomīgākais un laikam arī nozīmīgākais mums ir Jāņa Kalniņa romāns «Rainis», par kuru autors šogad saņēma Latvijas PSR Valsts prēmiju. Ar Raini un viņa laikmetu tādā tik plašā un dziļā skatījumā, kā to devis Jānis Kalniņš, sastopamies pirmoreiz.

Uzticīgs dokumentam, tāpat kā romānu triloģiju par Pēteri Stučku rakstot, savos vēsturei veltītajos romānos palicis Jānis Niedre. Marģeris Zariņš ar vēsturisko vielu operē mākslinieciski patvaļīgāk, taču arī viņš tiecas atsegt būtisko.

Psiholoģisko romānu atskaites periodā visspilgtāk pārstāv Regīnas Ezeras «Zemdegas». Varoņu rīcību nosaka sarežģīti iekšējās dzīves faktori, kuru cēloņi savukārt meklējami raksturu dažādībā un it kā tīri ikdienišķā apkārtņē, bet, dziļāk skatoties, — vēsturiski izveidotā sociālā vidē un laikmeta notikumos.

Bagātas asociācijas izraisa Zigmunda Skujiņa stāsts «Lielā zivs», reāli tvērtā zvejnieku vidē risinot filozofiski dziļi būtiskus cilvēka un dabas koeksistences jautājumus.

Visvalda Lāma grāmatas, īpaši jaunākais romāns «Trase», kas guvis diezgan pretrunīgus vērtējumus Vissavienības presē, nenoliedzami ietiecas jaunu sociālo problēmu slāņos un saasina uzmanību uz būtiskiem konfliktiem mūsos un ap mums.

Ar lauku elpu, vides skarbumu, neizskaistinātību un vitalitāti latviešu literatūrā un rakstnieku saimē ienāk Ēriks Hānbergs, bet Ēriks Lanss stāstā «Tereona galva» ar tādu mākslinieciskā vispārinājuma spēku rāda meža zosu bara bezjēdzīgu iznīcināšanu, ko turklāt veic nevis kādi nelieši, bet — it kā starp citu un bez īstas vajadzības — labi cilvēki, ka stāsta izsauktais pārdzīvojums ilgi paliek atmiņā un iedarbes ziņā atsver veselu virkni dabas aizsardzībai veltītu publicistiska vai žurnālistiska rakstura darbu.

Dziļāka dzīves un raksturu izpēte palīdzējusi tālāk veidoties mūsu ironiskajai prozai un groteskai. Visas latviešu literatūras kopainā redzami iezīmējas Marģera Zariņa darbi, Regīnas Ezeras stāstu krājums «Baravīku laika dullums», Vizmas Belševicas stāstu krājums «Nelaime mājās», Miervalda Birzes romāns «Rozā zilonis».

Istenībā kopaina, kādu veido starpkongresu posmā uzrakstītā latviešu proza, ir ievērojami plašāka, daudzveidīgāka, bagātāka. Taču nevaram šeit diemžēl runāt par interesantiem, dzīves dziļākas izpētes virzienā tālāk ejošiem lielās prozas darbiem, kas vēl nav nonākuši līdz lasītājam. Alberta Bela romānu «Saknes» turpinājumos sniedz žurnāls «Zvaigzne». Jāņa Niedres jauno romānu ar februāri aizsāks «Karogs». Tam sekos Harija Gulbja, Leona Dumbera, Visvalda Lāma, Zentas Jaunzemes un citu autoru romāni, jaunus darbus apsolījuši Regīna Ezera un Zigmunds Skujiņš. Lai to visu nopublicētu, «Karogam», ja apjoms paliek līdzšinējais, esot vajadzīgi trīs gadi...

Nez vai apskatāmajā laika posmā atradīsim otru grāmatu ar tik atšķirīgiem vērtējumiem, kādus izraisījusi Imanta Ziedoņa «Poēma par pienu». Viens no iemesliem laikam ir tas, ka ar jēdzienu «poēma» mums tradicionāli saistās priekšstats par cita rakstura, katrā ziņā — sižetiski ciešāk saistītu darbu. Dzejnieks, jaunus ceļus meklēdams, dziļi ielūkojies cilvēka būtībā, pašos pirmsākumos, dzīlēs, turklāt darot to ciešā saistībā ar laikmeta realitāti un metot tiltu pāri uz nākotni.

Dziļurbuma iezīmes piemīt Ojāra Vācieša krājumam «Antra-cīts».

Iešana dziļumā — tie nav tikai vārdi. Izdevniecības «Liesma» sērijā «Dzeja jaunatnei», kas visādā ziņā vērtējama ļoti atzinīgi, jau pārstāvēti Ojārs Vācietis, Imants Ziedonis, Imants Auziņš, Māris Čaklais, Vitauts Lūdēns, Jānis Peters, Lija Brīdaka. Lasām, ko dzejnieki paši izvēlējušies no saviem daudzu gadu dzejoļiem, un jūtam, ka, meistarībai augot, problēmu tvērums kļūst aizvien nopietnāks. Dziļāk sniedz saknes, augstāk tiecas galotnes...

Māra Misiņa, Māra Zālite un Viktors Avotiņš nesāk tā, kā sāka paaudze pirms viņiem. Jaunie dzejnieki — katrs pa savas īpatnības noteiktu ceļu iet tālāk.

Mūsu dzeja savā labākajā daļā ir ar spēcīgu sabiedriskā nozīmīguma lādiņu, daudzveidīga un bagāta.

Taču daudzi dzejoļu krājumi, kas iznākuši starpkongresu posmā, savā kopainā sākuši izraisīt visai nopietnas pārdomas. Sārudens Raiņa Dzejas dienu atklāšanā Komunāru laukumā dzejnieks Jānis Peters teica: «Cildinot savu labāko dzejas daļu, mums jābūt gataviem atzīt, ka liela daļa mūsu dzejas, jaunos autorus neizslēdzot, piedāvā lasītājam vieglus vārdus, kas izpaužas bezpersoniskā pelēcīgumā, citu jau sen uzrakstītā meldiņā, patapinātā ironijā, skepsē un skepsītē, ņirgā un jūsmā, čalā un plāpā, intelektuāli aukstā elitārisma un bezgaumīgā viltus emocijā,

apakšējā un augšējā konjunktūristmā, kas galu galā ir viens un tas pats — vieglvārdība. Tādi vārdi, iesūti gan plānākos, gan biežākos, gan kautrākos un gleznākos vākos, sāk iegulties veikalu plauktos.»

Neuztversim, protams, visu Jāņa Petera satraukti runāto kā absolūtu mūsu patlabanējā dzejas procesa vērtējumu, taču bažas, kas viņa vārdos izskanēja, nav bez pamata. Par to liecina gan vērojumi grāmatveikalos, gan mūsu Literatūras propagandas biroja sarīkojumu apmeklētība, gan citi fakti. Taču neaizmirsīsim arī, ka sabiedrības lielā interese par dzeju sešdesmitajos gados un vēl septiņdesmito gadu vidū bija ārkārtēja parādība, raksturīga tieši mums. Vācijas Demokrātiskajā Republikā ar 18 miljoniem iedzīvotāju tolaik dzejoļu krājumi iznāca 3000 eksemplāros, un tos varēja iegādāties visur, bet mūs ne tuvu neapmierināja desmitreiz lielāks metiens... Šobrīd, kad stāvoklis piemums pamazām sāk pielidzināties citās republikās un sociālisma sadraudzības zemēs vērojamam, sabiedrības ieinteresētība dzejas procesā joprojām ir ievērojami augstāka nekā tur, bet nekādā ziņā vairs nav agrākā. Vai cēloņi būtu meklējami dzejā, kas sākusī zaudēt saikni ar dzīvi? Varbūt gluži otrādi — vaina ir lasītājā ar viņa augošo noslieci uz prakticismu, arī tādas domas dzirdētas...

Nesteigsimies ar secinājumiem. Mūsu vadošo, tautas iemīļoto dzejnieku krājumi veikalu plauktos iegulamiem pagaidām nav manīti. Vērīgi ieklausīsimies kā pašu dzejnieku, tā lasītāju un kritiķu balsis.

Zināmu intereses atslābumu pret dzeju republikas kultūras dzīvē itin kā kompensē augošā interese par teātri, skatītāju skaitam 1979. gadā sasniedzot 2 514 900. Tā kā repertuārā nozīmīgu vietu ieņem latviešu dramaturģija — gan klasiķu lugas un prozas darbu inscenējumi, gan mūsu dramaturgu jaunās lugas — varam secināt, ka plašas sabiedrības uzmanību piesaista arī jaunā oriģināldramaturģija.

Un patiešām. Nereti tas notiek pat tad, ja teātrim ar izrādi tā īsti nemaz nav paveicies. Paula Putniņa lugas «Naktssargs un veļasmazgātāja» iestudējumu nekādi nesauksim par Akadēmiskā drāmas teātra izcilu sasniegumu ne autora domu atklāsmes, ne tēlu spilgtuma, ne scenogrāfiskā risinājuma ziņā, taču arī šādā — daļējā atsegumā luga spējusi izraisīt dzīvu atbalsi, īpaši jaunatnē. Dramaturga piedāvātās sarunas nozīmīgums un aktualitāte, jādodomā, liek skatītājam pievērt acis pret izrādes trūkumiem.

Mūsu kritikā jauna luga joprojām tiek analizēta galvenokārt nevis kā literārs darbs ar patstāvīgu nozīmi, bet sakarā ar iestudējumu, un vērtējumu nepārprotami ietekmē izrādes kvalitāte vai, pat vēl vairāk, atsevišķa aktiera veiksmīgs vai neveiksmīgs kāda tēla veidojums. Ar atkārtotiem iestudējumiem teātri mūsu dramaturģus nelutina, taču esam piedzīvojuši, ka veiksmīga atkārtojuma gadījumā pilnīgi izmainās vērtētāju attieksme arī pret literāro pamatu.

Tas, ka kritika mūsu darbus vērtē vispasaules dramaturģijas kontekstā, izvirzot augstas prasības un saasinot uzmanību pret trūkumiem, ir labi, taču oriģināllugu patieso vietu un nozīmi republikas dzīvē pilnībā neatspoguļo. Neviens cits literatūras žanrs taču netiek pakļauts tik uzskatāmai, nepārprotamai un dažkārt pat nežēlīgai pārbaudei, kāda ir izrāžu apmeklētība jeb konkrētāk un prozaiskāk — teātra kase... Mūsu oriģināldramaturģija starpkongresu posmā šo pārbaudi izturējusi. Harija Gulbja «Aijā, žūžū, bērns kā lācis» Drāmas teātrī piedzīvojuši 250. izrādi. Uz daudzu mūsu lugu iestudējumiem grūti iekļūt, nav bilešu, kaudzēs krājas kolektīvie pieprasījumi.

Protams, skatītāju skaits teātrī, tāpat kā dzejoļu krājuma pircēju skaits, nevar būt pamatkritērijs vērtējumam. Tāpat kā agrāk starp astoņiem, sešpadsmit vai trīsdesmit trim tūkstošiem grāmatveikalu apmeklētāju, kuri pāris stundu laikā izpirka tirāžu, bija gan īstie dzejas draugi un sapratēji, gan cilvēki, kuriem populāra dzejnieka jaunākā krājuma iegūšana saistījās ar prestižu, tā arī tagad Harija Gulbja vienas pašas lugas divsimt piecdesmit tūkstošu skatītāju vidū noteikti atradīsies arī tādi, kas gāja tāpēc, ka iet visi... Mūsu darbu atbalsojumu tik milzīgā auditorijā tomēr nevajadzētu arī pilnīgi ignorēt, aiz tīrās inerces joprojām un nebeidzami runājot par t. s. dramaturģijas atpalcību.

Interesants fakts atrodams «Karoga» šā gada 9. numurā, bibliogrāfiskajā pārskatā par žurnāla četriem gadu desmitiem. Piecdesmito gadu beigās «Karogā» parādījies Jura Pabērza raksts «Novārtā atstāta literatūras nozare», kurā teikts, ka «sūrošanās par dramaturģijas atpalcību mums jau kļuvusi par sava veida tradīciju, kuru neapiet neviens, kam nākas tiešāk vai netiešāk saskarties ar teātra mākslu. Nerunājot nemaz par to, ka visumā neapmierina lugu idejiski mākslinieciskais līmenis, allaž tiek uzsvērtā kvantitatīvā puse — lugu ir pārāk maz.» Taču tieši piecdesmitajos gados tas pats «Karogs» publicējis gandrīz piecdesmit lugu, ieskaitot Arvida Griguļa lugas «Profesors iekārtojas» un «Karavīra šinelis» un daudzas citas, kam arī nebūt nav bijis viendienīšu mužs.

Lugas, ko mūsu dramaturgi pēdējos piecos gados ar teātru palīdzību aizvadījuši līdz skatītājiem vai publicējuši «Karogā», nes sevī sabiedriski nozīmīgu tematiku un problemātiku — atsevišķos gadījumos tādu, ko nerisina ne mūsu proza, ne dzeja, un pirmām kārtām gribētos minēt gan Paula Putniņa satīriskās komēdijas, gan viņa drāmu «Uzticības saldā nasta», otrās prēmijas ieguvēju šā gada lugu konkursā, kuras iestudējumu Dailes teātris paredz veltīt partijas 26. kongresam. Atzīmējami arī Pētera Pētersona «Bastards» un Harija Gulbja «Cīruliši» — darbi, kas gan bija uzrakstīti agrāk, bet kuru skatuves dzīve ritēja tieši apskatāmajā laika posmā. 1976. gadā «Cīruliši» saņēma Eduarda Veidenbauma kolhoza literāro prēmiju, tātad tika atzīts par tobrīd visnozīmīgāko laukioza veltīto darbu visā latviešu literatūrā. Sacensībā uzvarēja dramaturgs. Ja vēl atcerēsimies, ka mūsu radošo organizāciju veido, noapaļojot, septiņdesmit dzejnieku un piecdesmit prozaiķu, ir par ko padomāt, jo dramaturģijas žanrā aktīvi rakstošo biedru patlaban nav pat pilns desmits.

Nākamajā darba cēlienā varbūt derētu mazāk aizrauties ar «sūrošanos par dramaturģijas atpalcību», bet vairāk un vērīgāk ielūkoties dzīvajā procesā «dramaturgs — teātris — skatītājs». Tāpat kā citos literatūras žanros, arī dramaturģijā mums ir nozīmīgi darbi, atsevišķas neveiksmes un tas, kas pa vidu. Gribētos, protams, lai nozīmīgo darbu būtu vairāk, bet runāt par kādu vispārēju «atpalcību» nav pamata.

Bērniem rakstītu lugu — to gan mums vēl joprojām tikpat kā nav. Ir interesantas grāmatas mazajiem lasītājiem prozā un dzejā, kas visumā turpina iepriekšējā periodā aizsākto, jo īpašas novitātes vai krasus pagriezienus uz ko citu laikam nesaskatīsim. Atzīmējama būtu rakstnieku aktīvā sadarbība ar Izglītības ministriju programmu izstrādāšanā un mācību grāmatu tapšanā. Tāpat kā pagājušogad mūsu rīcībā februāra numuru nodeva žurnāls «Советская литература», septiņās valodās tālu pasaulē aiznesdams mūsu darbus, nākamgadā februāra numuru mums velta (pēc desmit gadu pārtraukuma) žurnāls «Детская литература». Numura gatavošanā piedalās jaundibinātā Bērnu literatūras sekcija, uz kuru raugāties cerīgi. Sekciju vada Imants Ziedonis. Pats viņš par «Krāsainajām pasakām» 1976. gadā saņēma Hansa Kristiāna Andersena diplomu, kas ir augsts starptautisks apbalvojums mūsu bērnu grāmatai.

Gadu gaitā nobriedusi nepieciešamība pēc jaunas latviešu literatūras vēstures. Laika posmā starp kongresiem tapusi virkne

darbu, kas gatavo tai ceļu, — gan jau pieminētās grāmatas par Veidenbaumu un Dievkociņu, gan rakstnieku monogrāfijas un dažādu žanru problēmām veltīti darbi, kuru autori ir Ingrīda Kiršentāle, Vera Vāvere, Vitolds Valeinis, Pēteris Zeile, Gunārs Bībers, Viktors Hausmanis un citi. Nozīmīgs pētījums ir Alekseja Apīņa «Latviešu grāmatniecība». Daudz paveikuši Raiņa Kopotu rakstu sastādītāji un komentētāji (iznācis jau 10. sējums). Bagāti materiāli rodami sērijā «Rakstnieki par literatūru» un tādos izdevumos kā «Kritikas gadagrāmata», «Raiņa gadagrāmata», «Teātris un dzīve», «Varavīksne». Jauna, dziļā izpētē balstīta un zinātniski pamatota literatūras vēsture mums pārskata periodā ārkārtīgi būtu noderējusi gan Jaunsudrabiņa, gan Skalbes, gan Bārdas simtgadē, jo ikreiz stāvējām daudzu neatbildētu jautājumu priekšā. Jāatzīmē tomēr, ka simtgades lielā mērā palīdzēja tālāk precizēt mūsu attieksmi pret tautas iemīļoto klasiķu labākajiem darbiem. Tikām arī pie jauniem izdevumiem, no kuriem nozīmīgākie solās būt aizsāktie Jaunsudrabiņa Kopoti raksti.

Nākamajā darba posmā, ja arī pie vēstures grāmatas uzreiz varbūt vēl netiksim, literārā mantojuma apguve un pētišana katrā ziņā jāturpina — un enerģiskāk.

Kritiķim rakstnieks būtu jāredz literatūras un dzīves procesā. Daudz ko šajā ziņā deva pārrunas par mākslinieciskumu «Literatūrā un Mākslā» un par dzeju «Karogā». Taču gan vienā, gan otrā izdevumā augstāku varētu vēlēties recenziju kvalitāti. Tās bieži aprobežojas ar satura komentēšanu, nereti jūtama nevērība pret autora nolūkiem, paviršs darba lasījums, izteikti subjektīvi spriedumi. Šķiet, ka redaktori maz strādā ar jaunajiem un reizēm arī ar pieredzējušajiem recenzentiem. Uzskatāmākais piemērs pārskata posmā ir «Padomju Jaunatnē» publicētā Mārtiņa Poiša recenzija par Andreja Dripes grāmatu «Bet kā ar meitenēm?». Grūti ticēt, ka laikraksta redaktors nebūtu lasījis tik populāru grāmatu — jaunatnes laikraksta redaktors grāmatu par jaunatni! — taču neievērots bija palicis, ka recenzents ne tikai pārlietu brīvi interpretē autora domu, bet vairākās vietās to pilnīgi sagroza, noliegumu uzdodot par apgalvojumu.

Nepietiekamu uzmanību kritika pievērs mūsu krievu literātu darbu analīzei, tie it kā paliek ārpus republikas literārā procesa, bet jauni, interesanti darbi iznākuši gan Nikolajam Zadornovam, gan Voldemāram Bālam, Marinai Kosteņeckai, Vladimiram Mihailovam, Larisai Romaņenko, Lidijai Ždanovai un citiem.

Vēl aizvien netiek praktizēta nozīmīgāko tulkojumu un atdzejojumu saturiskā analīze, arī tulkojumu kvalitātes apspriešana ir samērā reta parādība.

No tulkotās literatūras atskaites periodā regulāri izdoti apmēram 50 nosaukumi gadā. Tas nav sevišķi daudz, ja ņem vērā, ka pārstāvēti visas pasaules literatūras visdažādākie laikmeti un žanri, bet tas nav arī sevišķi maz, salīdzinot ar mūsu izdevniecību iespējām un proporcionāli oriģināldaiļliteratūrai. Tāpēc īpaša uzmanība turpmāk būtu pievēršama gan atlases principiem, gan metienu noteikšanai, jo daudzi tulkotie darbi veikalos paliek neizpirkti. Vērienīgākai jāklūst tulkotās literatūras propagandai. Vai plašs darba lauks te nepaveras Grāmatu draugu biedrībai?

Apsveicama un atbalstāma ir izdevniecības «Zvaigzne» interesanti iesāktā sērija «Avots», kas iepazīstina latviešu lasītājus ar lielo pagātnes domātāju darbiem.

Ļoti vajadzīga būtu sērija dramaturģijā. Ik pavasari Mirdzas Ķempes jauno literātu semināra dalībnieki mums atgādina, ka tieši lugas vismazāk tiek tulkotas un praktiski nav pieejamas. Arī tie daudzie padomju un ārzemju dramaturģu darbi, ko tulko un iestudē mūsu teātros, grāmatās iznāk pārlietu reti.

* * *

Ar prieku un gandarījumu 1979. gadā uzņēmām vēsti, ka PSRS Valsts prēmija piešķirta Imantam Kokaram par darbu ar korjiem «Ave sol», «Dziedonis» un «Beverīna».

Augstāko apbalvojumu mūsu zemē — Ļeņina prēmiju — Induļa Zariņa darbi šogad atnesuši republikas tēlotājam mākslai.

Latviešu literatūra ar līdzīgiem novērtējumiem lepoties nevar. Kāpēc, mums jautā. Vai rakstnieku devums pēdējos piecos gados patiešām būtu tik nesamērojams ar spilgtajiem sasniegumiem mūzikā un tēlotājā mākslā?

Atbilde uz šo jautājumu nevar būt viennozīmīga.

Padomju varas atjaunošanas četrdesmitgadei veltītos Dziesmu un deju svētkus, kas šovasar izvērtās par neaizmirstamu visas tautas jaunrades spēku manifestāciju, daudztkustošbalsīgais koris Imanta Kokara vadībā atkal sāka ar Pētera Barisona «Dziesmai šodien liela diena», kurai vārdus devis Arvīds Skalbe un ar kuru sākušies visi Dziesmu svētki kopš četrdesmitajiem gadiem. Par spēcīgu izskaņas akordu kļūst Raimonda Paula «Manai dzimtenei» ar Jāņa Petera vārdiem, ko apvienotais koris dzied kopā

ar klausītājiem, un abas šīs dziesmas nav vienīgās koru reper-
tuārā, kurām tekstus devuši mūsu dzejnieki.

Pastāv arī cita veida mijiedarbe, varbūt ne tik konkrēta un
tāpēc mazāk apzināta un pētīta. Vai latviešu sarkano strēlnieku
tēmu, iemiesotu glezniecībā un skulptūrā, daudzveidīgi nerisina
mūsu proza, dzeja un dramaturģija?

Māksla, kas operē ar skaņu, formu vai krāsu, uzrunā tieši.
Koris nostājas klausītāju priekšā un dzied. Glezna ieņem vietu
izstādē un izteiksmīgi apliecina autora savdabīgo dzīves skatī-
jumu, reizē stāstot par viņa tautas glezniecības tradīcijām, par
skolu, no kuras viņš izaudzis.

Savādāk autora attiecības ar uztvērēju — cittautieti veidojas
vārda mākslā. Tiešā saruna nenotiek, jo lasītāja rokās nonāk
nevis pati grāmata, kādu to iecerējis un ar sava talanta spēku
iedzīvinājis autors, bet tulkojums...

Kā tad skan mūsu darbi krievu valodā, cik operatīvi un kādā
kvalitātē tie nes mūsu vārda mākslu pāri republikas robežām?
No krievu tulkojumiem savukārt top tālāki pārcēlumi citu pa-
domju tautu valodās un svešvalodās, jo nepastarpinātas tulkoša-
nas process gan uzrāda tendenci iet plašumā, taču pagaidām ne
tuvu nav dominējošais.

Kopējais krieviski tulkoto darbu skaits, ko izdevušas izdevnie-
cības «Liesma», «Советский писатель» un «Художественная лите-
ратура», klāt ņemot publikācijas žurnālā «Дружба народов»,
mūsu pašu «Даугава» un citur, nav mazais, un par to gan izde-
vējiem, gan žurnālu redakcijām liels mūsu rakstnieku paldies.
Taču tulkojumu un atdzejojumu kvalitāte, visumā uzlabodamās,
joprojām ir nevienmērīga. Īpaši mūsu uzmanību šai nevienmēri-
bai pievērsusi pirms dažiem gadiem reorganizētā Latviešu lite-
ratūras padome PSRS Rakstnieku savienībā Maskavā, ko tagad
vada Sergejs Zaligins. Padomes ierosmē organizētais latviešu lite-
ratūras tulkotāju seminārs Dubultos atklāja daudzus gan ieprie-
cinošus, gan gluži pretēja rakstura faktus.

Neveicas, piemēram, Rainim. Gads gadā esam priecājušies
par jaunu viņa atdzejojumu parādīšanos, bet paradoksāli, ka
neviens abu valodu pratējs tā pa istam nebija papētījis, kā tad
krieviski skan vissarežģītākais, filozofiskām atziņām visbagātā-
kais krājums «Gals un sākums», par citiem darbiem nemaz neru-
nājot. Tiesa gan, mūsu krievu draugi dažkārt pabikli ivaicāju-
šies, vai Rainis patiešām esot tik liels dzejnieks, kā mēs stāstot...
Tagad nu Roalda Dobrovenska rūpīgie salīdzinājumi atklājuši
ainu, kas satrauc. Pat izcilākie atdzejotāji izrādās brīžam visai
tālu aizgājuši no oriģināla domas spēka un būtības, bet vairums
atdzejojumu vērtējami kā viduvēji vai pat vāji. Labākais jopro-

jām ir un paliek Annas Ahmatovas un Valerija Brjusova nemirstīgais veikums, taču tie ir atsevišķi dzejoļi no visa milzīgā mantojuma, ko mums atstājis Rainis.

Joprojām neesam tikuši pie latviešu tautasdziesmu izdevuma krievu valodā, kas jo nozīmīgs būtu tieši patlaban, kad gatavojamies plaši atzīmēt Krišjāņa Barona 150 gadus (1985. gadā). Ieskatu konkursa uzvarētāja Fēliksa Skudras veikumā sniedz vairākas dainu kopas žurnālā «Дайрава», taču darbs virzās uz priekšu gausi. Vai paspēsīm? Iepriecinoši, ka 1979. gadā sākts jaunais, kapitālais, ilgi gaidītais latviešu tautasdziesmu izdevums, bet intensīvāk jādarbojas arī, lai dziesmas aizvadītu pasaulē, darītu pieejamas citiem.

Par šodienas latviešu literatūras pārcēlumiem kopēja, visaptveroša pārskata pagaidām nav, taču jāpieņem, ka mūsu prozu visumā (ar atsevišķiem izņēmumiem) tulko labi, jo atsauksmes, ko saņemam par Visvalda Lāma, Regīnas Ezeras, Zigmunda Skujņa, Alberta Bela, Andra Jakubāna un citu darbiem, nedod iemeslu domāt, ka šie autori netiktu saprasti.

Sarežģītāk ir ar dzeju. Ojāru Vācieti un Imantu Ziedoni pēdējo gadu dzejoļu krājumi (Ziedoņa «Poēmu par pienu» ieskaitot) ar tematikas aktualitāti un daudzplākšņainību un ar izteiksmes spilgtumu izvirzījuši visas padomju dzejas avangardā. Ikviens latviešu lasītājs, kas krieviski lasa brālīgo tautu vadošo dzejnieku darbus, par to viegli var pārliecināties. Kā lai to iespēj citi, ja atdzejojumi bijuši tik ļoti nevienmērīgi? Nupat stāvoklis sāk uzlaboties, bet mēs aizvien vēl nevaram un nevaram šos mūsu vārda mākslas meistarus, līdzīgi skaņu un krāsu meistariem, pa īstam ievadīt Vissavienības auditorijas uzmanības lokā — un ne tikai viņus vien...

Ik gadus ārpus republikas iznāk ap trīsdesmit mūsu grāmatu, kas, protams, iepriecina, bet process varētu būt arī mērķtiecīgāks, operatīvāks. Tāpēc atbalsojums no ārpusē var gan būt viens no vērtējuma kritērijiem, bet ne galvenais un ne izšķirošais vērtības mērs.

Rūpes par mūsu literatūras propagandu, tulkotāju meistariņu celšanu un jaunu tulkotāju kadru audzināšanu bijušas uzmanības lokā visu starpkongresu laiku. Nākamajā darba posmā tas viss jāturpina — un intensīvāk. Īpaša vērība veltāma starptautiskajai 1981. gada beigās* iepļānotajai latviešu literatūras tulkotāju konferencei, kuras organizatoriskie priekšdarbi jau ievadīti.

* Konference paredzēta 1982. gada maijā. — Red.

* * *

Izdevumā «Skaitļi un fakti» esam pilnā apjomā publicējuši mūsu VII kongresa rezolūciju, lai VIII kongresa dalībniekiem acu priekšā būtu, ko tad toreiz uzdevām veikt jaunajai valdei un sekretariātam. Neuzskaitīsim visu, kas darīts, lai iemiesotu dzīvē katru no divdesmit viena lēmuma punkta, jo tas prasītu pārāk daudz laika. Lēmums visumā realizēts, atsevišķos virzienos ejot arī tālāk, — piemēram, 13. punkts prasa «nodibināt literatūras almanahu krievu valodā, kamēr radīsies iespēja izdot ikmēneša žurnālu», bet jau gadu pēc kongresa mēs ar republikas vadības atbalstu sākām izdot žurnālu krievu valodā «Дайгава» (pirmais numurs iznāca 1977. gada jūlijā).

Lēmuma realizācijas gaitā dzīvē, protams, izvirzījusi jaunas problēmas, kas būs jārisina nākamajā darba posmā.

«Karoga» redakciju saskaņā ar lēmuma 12. punktu papildinājuši astoņi jauni līdzstrādnieki. Palielinājies arī lappušu skaits. Taču mūsu radošā savienība izaugusi līdz 217 biedriem, aug jauno literātu pulks — un, tā kā «Karogs» ir mūsu vienīgais literārais žurnāls, jūtam sāk trūkt telpas. Jau atzīmējam, ka patlaban savu kārtu gaida turpat desmit romāni... Domājam, ka nobriedusi nepieciešamība pēc «Роман-газета» tipa izdevuma.

Pēc Rīgas jauno literātu studijas parauga esam izveidojuši studiju Liepājā. Neesam vēl atrisinājuši Liepājas studijas algotā vadītāja jautājumu, kā tas ar LĶKJS Centrālās Komitejas palīdzību noticis Rīgā. Tālāk risināma jauno autoru publicēšanās iespēju problēma. Vai nebūtu pienācis laiks sākt konkrēti apspriest priekšlikumu par jaunatnes literāro žurnālu?

Esam meklējuši jaunas formas valdes un sekretariāta darbā, uzmanības centrā izvirzot radošos jautājumus. Valdes sēdēs izvērtēta kritika mūsu periodiskajos izdevumos, runāts par dzeju un jaunatnes tikumisko audzināšanu, analizēta visjaunākā proza, tulkojumu problēmas un tulkotāju darbs, Rakstnieku savienības darbs internacionālajā audzināšanā. 1979. gadā notika sekretariāta divu dienu izbraukuma sēde Liepājā, kur apspriedām jauno literātu izaugsmes problēmas. Nupat, pašā VIII kongresa priekšvakarā, Rojā notika apvienotā Rakstnieku savienības un zvejnieku kolhoza «Banga» valdes sēde par tēmu «Jūra un literatūra». Jaunu darba formu meklējumi noteikti turpināmi.

Jau atzīmējam lietīškos kontaktus, kādi mums pārskata posmā pastāvēja ar presi, radio un televīziju. Uzlabojusies sadarbība ar izdevniecībām, ar Kultūras ministriju un teātriem, ar Rīgas kinostudiju. Nevaram tomēr nedomāt, piemēram, par gau-

sajiem tempiem grāmatrūpniecībā. Vai tiešām grāmatai būtu jāatrodas ražošanā veselu gadu un pat vēl ilgāk?

Taču pirmām kārtām jādomā par to, kāda ir šī mūsu grāmata, ko tā sniedz lasītājiem, kā iekļaujas dzīves procesos. Tas ir pats galvenais. Pēc tā vērtēs, kā strādājis ikviens no mums un kā strādājusi mūsu radošā organizācija.

PSKP CK 1980. gada 21. oktobra Plēnumā biedrs Leonīds Brežņevs, par presi, radio un televīziju runādams, teica, ka «masu informācijas līdzekļu un propagandas orgāni uzlabojuši darbu, izvirza vairākus asus jautājumus, par kuriem tiek pieņemti svarīgi partijas lēmumi, — un to var vienīgi apsviekt. Tajā pašā laikā jāzina, ka vēl daudz jāveic, lai pilnīgi realizētu PSKP CK lēmumu par ideoloģiskā un politiskās audzināšanas darba tālāku uzlabošanu.»

Ciešā vienotībā ar partiju un tautu ejot pretim 26. kongresam, rakstnieki biedra Brežņeva vārdos dzird norādījumu arī savam darbam. Arī mēs esam aicināti ar savām grāmatām aktīvi piedalīties dzīves celtniecībā, nevairoties no pašiem visgrūtākajiem jautājumiem un atklāti runājot par visu, kas satrauc. Tas nav viegli, jo prasa aizvien dziļāku dzīves izpēti un skarto problēmu loka pārzināšanu, liek nemitīgi meklēt jaunus izteiksmes līdzekļus, celt savu literāro meistarību, uzņemties atbildību, sevi netaupīt.

Bet vai tieši tā nav radušies mūsu nozīmīgākie, paliekošākie darbi, kurus jau minējām?

Pirmskongresa pārrunās vairākkārt atkal jau ieskanējās nostalgija pēc romāniem, kādus uzrakstījuši Pauls Kūšbergs un Jons Avīžus, un pēc vēsturiskām lugām saistītā valodā, kādas raksta Justins Marcinkevičs. Mums arī vajagot... Bet kāpēc? Vai mūsu literatūra neattīstās kā visas padomju daudzvalodu literatūras sastāvdaļa? Viss labākais, kas ir mūsu draugiem, ar tulkojumu palīdzību nokļūst arī latviešu lasītāja grāmatu plauktā un apziņā, gan krievu, gan ukraiņu, gan igauņu proza un dzeja, un teātru repertuārā organiski iekļaujas gan Marcinkevičs, gan Druce. Mēs savukārt izkopjam un arī citiem dodam ko citu. Vai tad kādā no kaimiņu literatūrām atrodams kas līdzīgs Regīnas Ezeras virtuozajām zooloģiskajām novelēm? Kur vēl dzied dziesmas ar tik saturīgiem tekstiem, kādus raksta Jānis Peters un Māris Čaklais? Mums nav «Mindauga», bet kas lietuviešiem viņu šodienas tematikas dramaturģijā ir kaut aptuveni līdzīgs «Cīruļi» kā dziļuma, tā sabiedriskā nozīmīguma ziņā?

Augam bagātinādamies un bagātinādami.

Tas, protams, nenozīmē, ka mēs būtu pilnīgi mierā ar savu prozu, dzeju vai dramaturģiju. Nē. «Kā dzīvo mūsu republika,

kā dzīvo tauta, kā, kādas problēmas risinot — gribētas vai negribētas —, mēs darbojamies šodienā, ejam uz nākotni — to vairāk un dziļāk gribētos redzēt atspoguļojamies mūsu literatūrā,» raksta Jānis Kalniņš «Karoga» novembra numurā. «Tas tad arī praktiski būtu literatūras ieguldījums mūsu šodienas dzīves aktualitātē, aktīvā līdzdzīvošana savai republikai, tautai, visai Padomju zemei un var arī sacīt — visai cilvēces attīstības gaitai, jo pati cilvēces attīstības gaita sastāv no atsevišķo cilvēku, tautu, valstu dzīves.»

Mūsu VIII kongresa trijās dienās vērtēsim paveikto un vienosimies par to, kas būtu darāms tālāk. Pēc tam sēdīsimies atkal katrs pie sava rakstāmgalda un kongresā gūto atziņu gaismā ar vēl lielāku atdevi un atbildības sajūtu strādāsim pie jaunām grāmatām, kuras no mums gaida tauta.

ŽANRU PĀRSKATI

VLADIMIRS KAIJAKS,

RS prozas konsultants

PROZA 70. GADU OTRAJĀ PUSĒ

Aizvadīto prozas piecgadi varētu nosaukt par «mierīgas saules periodu». Nav bijis tāda prāts satraucoša sprādziena kā «Mārģera Zariņa fenomens» iepriekšējā piecgadē, pie sava stila protuberancēm Reģīna Ezera pieradinājusi gan kritiķus, gan lasītājus, un strīdi par filmu «Sieviete, kuru gaida...» (A. Dripes un T. Margeviča scenārijs) zināmā mērā atgādina diskusijas par Zigmunda Skujiņa romānu «Vīrietis labākajos gados».

Taču tas nenozīmē, ka prozas spīdekļis būtu aptumšojies. Tiesa, dažs «plankums» uz tā ir, tomēr gaišu to uztur ne vien dziļie klasikas slāņi, bet arī tas, kas radīts no jauna.

Spožākā parādība mūsu literatūras dzīvē aizvadītajā piecgadē ir Jāņa Kalniņa «Rainis», pilnskanīgs, vēsturiskajā patiesībā rūpīgi centrēts darbs, kas paver lasītājam jaunu skata punktu uz ģeniālā dzejnieka radošo personību un pierāda, cik nepilnīgi ir bijuši mūsu līdzšinējie hrestomātiskie ieskati par Raini. J. Kalniņš ir uzdrīkstējies tuvoties Raiņa (arī Aspazijas) personībai bez iepriekšpieņēmumiem un aizspriedumiem, ar literatūrzinātnieka atbildības izjūtu, precizitāti un pietāti pret dzejnieka teikto un rakstīto, tomēr ar savu rakstnieka redzējumu. J. Kalniņš pieder pie tiem vēsturisko romānu autoriem, kas savu darbu pamatā liek stingru dokumentalitāti, nepadodamies fantāzijas vilinājumiem. Lasītājā šī dokumentalitāte modina pilnīgu uzticību, neļaudama šaubīties arī tur, kur kaut kādu apstākļu dēļ situāciju zīmē autors.

Gandrīz vai katrā otrajā pēdējos piecos gados iznākušajā «lielās prozas» darbā lasītājs tiek ar pagātņi. Tai pievērsušies Herberts Dorbe, Mārģeris Zariņš, Visvaldis Lāms, Alberts Jansons, Jānis Niedre, Dagnija Zigmonte, Daina Avotiņa, Cecīlija Dinere, Egils Lukjanskis... Varbūt derētu prātot un pētīt, kāpēc. Apzinoties savu pienākumu pagātnes priekšā? Saskatot tur spēcīgākus raksturus un dramatiskas situācijas? Vēl citi cēloņi? Lai gan parasti tiek uzsvērts, ka mūsdienu lasītājs galvenokārt vēlas

daiļdarbos ieraudzīt savu laikabiedru, respektīvi, sevi, problēmas, kas nodarbina viņu, un jūtas, kas atbilst viņa uztverei, vai tomēr galvenais nav, lai viņš tiktos ar patiesi labu literatūru, spilgtām personībām un lielām jūtām neatkarīgi no tā, kādos vēsturiskos apstākļos darbu varoņi dzīvo? Lieluma elpa taču ir tā, kas lasītāju saista pie pasaules un latviešu klasiķu darbiem. Meklējot piemērus jaunākajā latviešu prozā, varētu atgriezties pie J. Kalniņa «Raiņa» un J. Niedres biogrāfiskās trioloģijas, kas bija viens no lielākajiem sasniegumiem iepriekšējā prozas piec gadē. Tātad divu izcilo latviešu — Raiņa un Stučkas personības ir izvērtētas un iedzīvinātas literāri meistarīgi uzrakstītos darbos. Trešās izcīlās personības — Viļa Lāča personības izaugsmei, viņa daiļdarbu iecerēm, tapšanai un rezonansei sabiedrībā izseko Ingrida Sokolova 1977. gadā iznākušajā Viļa Lāča dzīves un darba mozaikā «No tautas tautai». Taču vēsture ir bagāta ar daudzām jo daudzām ievērojamām personībām, kuras apzināt, varbūt pat atklāt šodienas cilvēkam ir rakstnieku svēts pienākums. Un ne vien vēsturiskās izziņas labad, bet arī lai atgādinātu, ka augsti ētiskie ideāli un savā laikā nesaprastais «nākotnes cilvēks» ir nezūdošas vērtības. Šajā kontekstā rodama Jāņa Kalniņa stāstu krājuma «Savādnieki» un Antona Stankeviča biogrāfiskā romāna «Dvēseles atbalss» nozīmība.

Šajā prozas piec gadē atkārtotu izdevumu piedzīvojusi Edgara Kauliņa un Pētera Bauga grāmata «Kad migla krīt» un Teodora Kaufelda un Ilzes Indrānes «Sēkla nedeg», kas liecina, ka lasītāji ar nezūdošu interesi grāmatās meklē stipru varoņi un arī īstu, reālu. Paradoksāli, ka tieši dokumentālajā, biogrāfiskajā prozā viņi to atrod pat biežāk nekā «tīri literārajā», kur taču rakstnieks ir dievs un burvis reizē. Kas mums traucē realizēt šo savu autora visvarenību, kāpēc mūsu varoņi palaikam ir pārāk ikdienišķi, palaikam seksuāli supermeni, bet palaikam — visādi pozitīvi un varoņīgi iecerēti, tikai viens trūkums — tie nav īsti dzīvot spējīgi?

Latviešu padomju proza izgāja pasaulē ar Andreja Upīša, Viļa Lāča, Annas Sakses reālistiskajiem, sociāli psiholoģiskajiem darbiem.

Klasiskajā reālistiskās prozas manierē raksta arī daudzi mūsu šodienas prozaiķi, pielāgojot šo metodi pašreizējam dzīves ritmam un savai individualitātei, klasiķu episkā, vērienīgā tēlojuma vietā liekot saspringtu stāstījumu, kurā laiki mijas un krus-tojas; plaši sazaroto personāžu nomainot ar šauru literāro varoņu kopu vai pat vienu vienīgu varoņi.

Runājot par latviešu sociālo romānu pēdējā desmitgadē, vispirms jāmin Visvaldis Lāms. «Turpinot latviešu nacionālās litera-

tūras tradīcijas stipra, neatlaidīga, dzīvespriecīga un diezgan noslēgta rakstura mākslinieciskajā atveidā, Lāms cenšas iezīmēt tanī arī tās sociāli psiholoģiskās izmaiņas, ko rada padomju dzīves īstenība.» (V. Vāvere.) Arī jaunākajā romānā «Trase» Lāma varoņi stingri balstās dzīves realitātē, kā nu kurš šo jēdzienu saprot un kā pielāgojas tai vai to lūko pielāgot sev. Kritikā šis darbs ieguvis dažādus vērtējumus, arī centrālajā presē («Литературная газета»), un rakstnieks droši vien kaut ko sev guva no abiem viedokļiem. Lasītājam romāns neapšaubāmi sniedz vielu dzīves parādību analīzei un vērtējumam.

Par notikumu literārajā dzīvē uzskatāms Zigmunda Skujiņa stāsts «Lielā zivs», kurā «būtiskākais un dziļākais satura slānis ietiecas vērtību sistēmā, ietiecas filozofiskā cilvēka sūtības apzināšanā» (I. Kronta). Garajā stāstā «Sermuliņš uz asfalta» Z. Skujiņš, pilnam izmantodams savu stāstītāja meistarību, ievēd lasītāju kādas tipiskas mūsdienu ģimenes tipiskā konfliktsituācijā. Skujiņš mēdz pārsteigt lasītāju, piedāvājot negaidītu sižeta atrisinājumu, un tāpēc lasītājs no viņa gaida «nezin ko». Arī šoreiz Skujiņš pārsteidz — ar atrisinājuma vienkāršību, kas pamatota dzīves īstenībā.

Alberta Bela «Poligons» un Andreja Dripes «Kaķi maisā» — arī tie ir «ģimenes romāni», satura ziņā savstarpēji polāri. Bela varoņi prot mīlēt un būt laimīgi, bet Dripes varoņi to tikai grib, un autors pierāda, ka ar infantilajām ilūzijām ģimenes dzīvei ir daudz par maz.

Septiņdesmito gadu pirmās puses literatūras centrā bija personība, kas atrodas konfliktā ar sevi un apkārtni, turpretī šai prozas piecgadē raksturīga ir autoru tiekšanās pēc spēcīga, monolīta pozitīvā tēla. Tāds ilgotais varonis Dagnijai Zigmonteī ir Pēteris Klaučāns romānā «Vanags pār Zāģeriešiem», Dainai Avotiņai — Krišs Sakars «Akmens enkurā» (kopā ar A. Šliseru) un Pēteris Eglups «Celmos pie upes», Egilam Lukjanskim Mārtiņš Zars («Memento mori») un Arnolds Būvis («Neuzvarētais»). Savos raksturos līdzīgi iecerēti, katram autoram raksturīgi realizēti, kopumā tie liecina, ka pozitīvais varonis nepieciešams ne tikai lasītājam vien.

Aivara Kalves stāsta «Veltījums pērnajam rudenim» parādīšanās 1978. gada «Karoga» 8. numurā bija tik nozīmīga, ka kritiķi pie šī stāsta allaž atgriežas, atrazdami tajā arvien jaunus iztīršanās cienīgus aspektus. Tā Aivara Kalves vārds no preses slejām nepazūd, taču varētu vēlēties, lai tas biežāk parādītos jauna stāsta titulā.

Veco strīdu starp detektīvomānu — rēbusu un detektīvu, kas ietiecas sociālpsholoģiskā romāna aprisēs, par labu pēdējam

risina Andris Kolbergs. Psiholoģiski precīzi raksturi, kas darbojas reālā, gandrīz vai taustāmā vidē, — šajā ziņā Kolbergs iet pāri detektīvliteratūras rāmjiem, radīdams romānus par cilvēku likteņiem. Ar spraigu sižetu un veiklu intrigas savērpumu lasītāju interesi saista Gunārs Cīrulis un Viktors Lagzdīņš.

Ka stāsts ietilpīguma un tēlu spilgtuma ziņā var līdzināties dažam labam romānam, to savā laikā pierādīja Ēvalds Vilks. Aizvadītajā prozas piecgadē kā spoža stāstniece no jauna atvērās Vizma Belševica; nesaudzīgu patiesību par cilvēkiem pasaka Mārtiņš Kalndruva krājumā «Vējš pakar kokli»; pēc ilgākas pauzes stāstu krājumi iznākuši Egonam Līvam un Valdim Klīveram; par tīrām jūtām savos stāstu krājumos iestājas Ingrida Sokolova; uz palikšanu no dzejas «nometnes» pie prozaiķiem pārnācis Harijs Gāliņš; savu tēmu — karjerisma un konformisma atmakošanu — kā īsprozā, tā romānā «Rūgtums» nenogurstoši realizē Jānis Lapsa. Autora personība daudzšķautņaini parādījās Ulda Zemzara grāmatā «Uzgleznot sevi». Mākslinieks Uldis Zemzaris skatītājiem neļauj sevi aizmirst, arī prozaiķim Zemzarim dēvētu biežāk sevi atgādināt.

Alberts Bels savā koreferātā VII rakstnieku kongresā Marģera Zariņa darbus atzina par vienu no tolaik aizvadītās piecgades patīkamākajiem pārsteigumiem, kam piemīt stabils māksliniecisks skanējums. Tagad Marģeris Zariņš, kritiķu atzīts no paša sākuma, ir «pieradinājis» arī lasītājus, par viņa darbiem vētrains uzskatu sadursmes vairs nenotiek. Varbūt tāpēc, ka rakstnieks padarījis savus darbus latviešu valodā vieglāk saprotamus, atteikdamies no apvidus vārdu un senvārdu, un ģermānismu sablīvējuma? Taču formā tie saglabājuši savu grotesko tēlojuma veidu un eleganto sarežģītību. Arī šajā prozas piecgadē M. Zariņš ir «augstazīgs rakstnieks» (A. Bels). «Didrika Taizeļa brīnišķīgie piedzīvojumi», «Kapelmeistara Kociņa Kalendārs», «Mistērijas un hepeningi», «Vecrīga», «Stāsti par Garlību Merķeli», «... un miļlā kūpēja rudzu lauks», «Dēli» u. c. — tā ir tiešām apbrīnojama raža. Visos šajos darbos Zariņš ir «viņš pats», un tomēr tie ir ļoti dažādi gan tēlojamā laikmeta un personību, gan žanra ziņā, un par savu patiesību lasītāju pārliecina arī tad, kad ar vēsturisko patiesību īsti nesaietas. Bet groteski paradoksālā vēstījumā tas ir pieļaujams, rakstnieks taču nav hronists arī tad, kad par tādu uzdodas.

M. Zariņa «nometnē» māksliniecisko paņēmieni (diemžēl ne ražības) ziņā ieskaitāms Andris Jakubāns. Interesanti izsekot viņa rakstības manieres pakāpeniskai evolūcijai — no vieglas ironijas līdz dzēlīgam sarkasmam, no tradicionālā stāsta līdz groteskai.

Ironiskās prozas «dārziņā» nopietni, tikai lēnām strādā Andrejs Skailis, viņa stāsti ir filigrāni izstrādāti, saturiski ietilpīgi.

Miervalda Birzes prozai humora un ironijas notis nav bijušas svešas, tomēr satīriskais garais stāsts «Roza zilonis» ir būtisks notikums ne vien viņa daiļradē, bet arī pēdējo gadu literatūrā. Kā jebkura parādība, kas neatbilst vispārpieņemtajiem kanoniem, šis stāsts devis pamatu ļoti dažādiem, pat pilnīgi pretrunīgiem vērtējumiem. Jāpievienojas Jānim Čakuram, ka šai «grāmatai ir izteikta kultūrvēsturiska dokumenta nozīme», un Ildzei Krontai, ka «literārajā procesā satīriska mākslinieciskās domāšanas veids ir tikpat nepieciešams kā visi pārējie. Un latviešu prozā šobrīd varbūt īpaši vajadzīgs, lai līdzsvarotu kupli sazaļojošo liriski psiholoģiskās prozas atzaru.»

Patiešām darbi, kuros detalizēti, nereti līdz sīkākajai dvēseles vibrācijai preparēti cilvēka pārdzīvojumi, pašreizējā latviešu literatūras attīstības posmā kļuvuši par dominanti. Psiholoģiskajai prozai ir savas stiprās un arī savas vājās puses, pēdējās priekšplānā izvirzās «nevēriba» pret laikmetu, kurā varonis dzīvo, pret viņa sabiedriski politisko esību, kas savukārt ir tradicionālās reālistiskās, sociālās prozas labāko darbu ieguvums. Noraidot apzīmējuma «tradicionāls» izpratni kā «vecmodīgs» un «psiholoģisks» kā «mūsdienīgs», jāatzīst, ka īsti pilnskanīgu prozas ainu veido abu šo metožu kopums.

Patī spīgtākā psiholoģiskās prozas pārstāve turpina būt Regīna Ezera, kas konsekventi realizē savu uzskatu, ka literatūrai «vajag atmodināt cilvēku, atmodināt viņa jūtas, garu». Romānā — fantasmagorijā «Zemdegas», kas veidots pēc rakstnieces iemīlotā «mozaikas» principa, viņa atklāj savu varoņu likteņu iekšējās pretrunas un dramatismu, izgaismojot jūtu un pārdzīvojumu nišanses, un šķietami ikdienišķas un vienkāršas, tās tomēr pauž dziļi nozīmīgu jēgu. «Pirmais un galvenais lielums, ar ko «Zemdegas» atšķiras no daudziem citiem darbiem, ir augstais morālais prasīgums, ārkārtīgi augstie ētiskie kritēriji, ar ko rakstniece samēro savus varoņus un dzīves īstenību.» (V. Skraucis.)

Par šīzētiski vienotu darbu varētu saukt Regīnas Ezeras stāstu krājumu «Baraviku laika dullums», kurš problemātikas ziņā turpina «Zemdegas», taču vēstījums te gaišāks, bez gruzdošās sāpes un pretrunu skaudruma. Vēstījumā manāma viegla ironija — vairāk par dzīvi nekā par varoņiem, par tiem rakstniece jūtamāk vīpsnā krājuma «Slazds» «dullajos stāstos». Regīnai Ezerei piemīt spēja nesaplūst ar saviem varoņiem (kas, cita starpā, ir vairāku rakstnieku kļūšanas akmens), palikt it kā malā (sakot: «Redziet, tādi viņi man ir»), taču arī nenosodot, ļaujot, lai lasītājs vērtē. Rakstniece turpina (krājumā «Slazds» un periodikā) iepriekšējos

gados aizsākto zooloģisko noveļu ciklu. Spožākās ir tās, kurās R. Ezera paliek uzticīga sākotnējam paņēmienam — rast asociatīvo saiti starp dzīvnieku un dzīvniecisko cilvēkā.

Regīna Ezera strādā īsti profesionāli arī kvantitātes ziņā. To pašu var teikt par Marģeri Zariņu, Dagniju Zigmonti. Bet vai var uzskatīt, ka profesionāli strādā rakstnieks, kam piecu gadu laikā iznāk viena neliela vai pat neviena grāmata? Varbūt derētu parunāt par profesionalitāti arī šajā aspektā? Kas rakstniekam traucē regulāri strādāt, kādi objektīvi vai subjektīvi faktori?

Aizvadītajā piecgadē izlases iznākušas Z. Skujiņam, A. Stankevičam, Ā. Talcim, H. Dorbem, M. Kalndrūvam u. c., šogad vēl laidīs klajā R. Ezeras un J. Lapsas darbu izlases. Šāda izdevniecības «Liesma» ieinteresētība rakstnieka «mūža guvuma» apzīmēšanā svarīga kā autoram, tā lasītājam: rakstnieks izvērtē savu līdzšinējo darbu, atlasīdams to, ko atzīst par nozīmīgāko, un iegūst daudzu gadu darba apkopojumu vienā izdevumā, lasītājam savukārt tiek dots ērti pieejams pārskats par rakstnieka daiļradi.

Gan periodiskos izdevumos, gan grāmatās sevi pieteikuši vairāk nekā desmit autoru; daļas veikums vēl tik nenoteikts, ka grūti prognozēt, vai tie būs prozaiķi. Noteiktu vietu literārajā procesā šajā piecgadē ieņēmuši Ēriks Hānbergs un Māra Svīre (viņu stiprā puse ir lauku šodienas pazīšana un tās dokumentējums mākslas tēlos); Aivars Kļavis un Andris Puriņš (viņu priekšrocība ir jaunība, kas ļauj mazāk vai vairāk individualizēti atklāt mūsdienu jauniešu pasaules uztveri); Ēriks Lanss un Leons Dumburs (viņi raksta par cilvēku attiecību nestiprumu un dramatismu šodienas sarežģītajā pasaulē); Jānis Melbārzdīs («80 km stundā» — stāsts par ceļiem un cilvēkiem, par ātrumu, ar kādu virzāties pa dzīvi); Alberts Caune — gudrām un vēriņām acīm ieskatās mums tik tuvajā dabas pasaulē.

Pedagoģu feminizācijas process aptvēris arī bērnu literatūru — šajā jomā galvenokārt strādā sievietes. Joprojām pusaudžus saista Zentas Ērgles grāmata — ne vien prasmīgi risinātā sižeta dēļ, bet galvenokārt tādēļ, ka viņi rakstnieces darbos tiešām sastop sevi — brīžam līdz šim pašu nesaprastus.

Vijas Upmales stāstu sižeti it kā vienkāršāki, bet tiem ir dziļš ētisks un estētisks skanējums, it sevišķi grāmatā «Papaģaiļu saules mice».

Labi, ka savu grāmatu «Piecas atmiņas» Vilma Delle vēl paspēja ieraudzīt izdotu. Viņas radītās bērnu grāmatas stāv savrup no citu autoru modernāk uzrakstītajām, taču Vilmas Delles devums, kurā augsti godāts darba tikums, cilvēcība un sirds-skaidrība, pieskaitāms bērnu literatūras klasiskajām vērtībām.

Andreja Dripes grāmatas «Brīnumu meklējot» adresāts ir pusaudzis, kurš par Jāņa un Arta ceļojumu uz Kamčatku var lasīt ar neslēptu skaudību. Tas ir ceļojuma apraksts, bet tikpatlab arī stāsts ar intriģējošu sižetu un pilniskanīgiem tēliem. Šī grāmata ir vienīgais latviešu rakstnieka darbs, kurš iederētos sērijā «Piedzīvojumi, fantastika, ceļojumi», stāstot nevis par Amerikas pampām vai Āfrikas mūžamežiem, bet sniedzot lasītājam realitātes izjūtu («arī es tur varu aizbraukt...»), modinot vēlēšanos aprakstīto redzēt savām acīm. Var būt, ka Dripe uzrakstīs vēl kādu grāmatu jauniešiem par mūsu zemi no publicista, pedagoga un ģeogrāfa viedokļa, bet diezin vai viens pats spēš apstrādāt šo nearto lauku. Labi būtu, ja no literātiem arī kāds cits sāktu tajā darboties ar tādu pašu fanātisku aizrautību un darba spēju kā Arturs Lielais, izvadājos lasītāju pa tāltālām aizjūru zemēm.

1976. gadā par «Krāsainajām pasakām» dzejniekam Imantam Ziedonim piešķirts Andersena diploms. Tā ir pirmā starptautiskā atzinība latviešu bērnu prozai; pirmo Viļa Lāča literāro prēmiju saņēma dzejniece Daina Avotiņa (un A. Šlisers); šīgada LPSR Valsts prēmija piešķirta kritiķim Jānim Kalniņam par romānu «Rainis». Varbūt prozaiķi tikpat spoži «palīdzējuši» citām sekcijām? Diemžēl ne. Šos faktus apcerot, neskaužot kolēģu panākumus un nemēģinot iesprostat radošas personības sekciju rāmjos, prozistiem tomēr vajadzētu nopietni pārvērtēt un mobilizēt savas jaunrades potences.

PĒTERIS ZIRNĪTIS,
RS dzejas konsultants

PAR DZEJAS PROCESU

Katru gadu izdevniecības «Liesma» Mūsdienu oriģinālās daiļliteratūras redakcija laiž klajā ap 20 dzejoļu krājumu, kurus sarakstījuši gan Rakstnieku savienības dzejas sekcijas biedri, gan dzejnieki, kuri dažādu iemeslu dēļ nav RS biedri, kā arī pavisam jauni autori. Šajā procesā iekļaujas arī Tulkotās daiļliteratūras redakcijas izdotie PSRS un citu tautu dzejnieku krājumi latviešu valodā, kā arī sērija «Dzeja jaunatnei», ko laiž klajā Jaunatnes literatūras redakcija.

Lielais dzejas procesa plūdums neuzrāda tendenci kvantitatīvi sarukt, bet gluži otrādi: iet plašumā. Taču acīmredzot pēdējos gados ir kaut kas būtiski mainījies dzejas un tās lasītāju attiecībās, jo aizvien biežāk literārajā sabiedrībā no dažādām tribīnēm dzirdamas runas par dzejas popularitātes krišanos, par to, ka krājumi iegūš grāmatveikalu plauktos, u. tml. Diemžēl kaut cik objektīvas statistiskas analīzes šai jautājumā pašlaik nav, jo arī grāmatu sadale republikas tirdzniecības tīklā tomēr neatbilst lasītāju pieprasījumam dažādos Latvijas rajonos un pilsētās.

Pieaug arī reālais laiks no grāmatas uzrakstīšanas, iesniegšanas izdevniecībā līdz tās nonākšanai pie lasītāja, rezultātā objektīvi pieaug arī dzejas kritikas atpalikšana — faktiski dzejnieka darbs tiek analizēts ar divu triju gadu novēlošanos, kad saņemta kritika konkrētajam grāmatas autoram vairs maz ko spēj dot, jo pa to laiku viņš jau sen raksta vai ir sarakstījis kaut ko citu.

Taču, izlasot visu gada oriģināldzejas devumu, paliek neapmierinātības sajūta, jo kopiespāids ir pārāk vienmuļš. Pārāk daudzās grāmatās redzama sevis atkārtošana, jau ierasto un daudzkārt izmantoto paņēmienu lietošana, pietrūkst pašas galvenās kategorijas — poētiskās novitātes. Varētu teikt, ka notiek atkārtota dzejas taktisko līdzekļu izmantošana, bet pietrūkst dzejiski stratēģiskas domāšanas.

Arī tas varētu būt viens no iemesliem, kāpēc izdevniecība ir spiesta samazināt dzejas krājumu tirāžu, jo otrās grāmatas metiens noslīd no 16 000 eksemplāriem līdz 8000, pirmo grāmatu tirāža pat līdz 5000 eksemplāriem.

Taču vienlaikus jādomā, ka pieaug arī lasītāju diferencēta attieksme pret dzejas grāmatām, lasītājs vairs negrib pirkt un nepērk visu no vietas, bet sev zināmus un tuvus autorus.

Attiecīgas reklāmas un izskaidrošanas darba trūkuma dēļ gadiem ilgi veikalū plauktos iegulstas padomju un citu pasaules tautu tulkotā dzeja, starp tām arī tādas grāmatas, kas pieskaitāmas pasaules literatūras zelta fondam.

Lai arī atsevišķu mūsu dzejnieku grāmatas varam uzskatīt par spilgtiem un interesantiem dzejiskiem sasniegumiem un daudzu kolēģu krājumos varam rast labus dzejoļus un veiksmīgus poētiskus atradumus, tomēr kopaina, gana raiba un nevienmērīga, rāda, ka notiek vērtību pārvērtēšanas process, kam būtu jānovēd pie jaunām kvalitātēm astoņdesmitajos gados.

Joprojām mūsu dzejas procesa spēcīgākais akcents ir Tautas dzejnieka Ojāra Vācieša grāmatas. Dzejnieka talanta vēriens organiski apvieno intīmo liriku ar kaismīgu publicistiku. O. Vācieša «Antracīts» laikā starp abiem rakstnieku kongresiem neapšaubāmi paliek spēcīgākais liecinājums par mūsu dzejas nemitīgās attīstības un dvēseliskās atklāsmes iespējām.

Joprojām paliek atklāts jautājums par Ojāra Vācieša (kā arī citu latviešu padomju dzejnieku) atdzejošanu krievu valodā. Neraugoties uz jau esošajiem vairāk vai mazāk veiksmīgajiem mēģinājumiem, tomēr vēl atdzejojumu kvalitāte nav sasniegusi tādu līmeni, lai Ojārs Vācietis varētu ieņemt sev pienākošos vietu starp vadošajiem mūsdienu padomju dzejniekiem visas Padomju Savienības mērogā.

Tautas dzejnieka Imanta Ziedoņa «Poēma par pienu» ir viens no ievēribas cienīgākajiem literārajiem notikumiem Latvijā pēdējos gados, ap kuru savērpās daudz literatūrkritisku strīdu. «Poēma par pienu» ir kvalitatīvi jauns solis dzejnieka daiļradē un tajā pašā laikā tādu kultūrvēsturisku un sociāli nozīmīgu problēmu izgaismojums, kādām mūsu literatūra un arī filozofiskā doma senis nav pieskārusies. Iespējams, ka tāpēc nākamais krājums «Man labvēlīgā tumsā» likās esam dzejnieka atelpa. Šāds Imants Ziedonis ir pazīstamāks, šeit turpinās «Poēmā par pienu» un arī jau «Caurvējā» aizsāktais darbs mazliet klusinātākos toņos, intīmāks.

Jāņa Petera piektā grāmata «Priekšnojautas» iezīmē kvalitatīvu kāpumu pēc dzejnieka «Ceturtais grāmatas». J. Peters nerimstoši meklē dzīvās internacionālās saites, kas vieno latviešu

tautu ar citām, kopīgās un katrai tautai neatņemami atšķirīgās ētiskās vērtības.

Ar «Strautuguni» noslēdzies Māra Čaklā treju grāmatu cikls, veidojot vienotu poētisku domu un tēlu attīstības gājieni. «Pulksteņu ezerā» dzejnieks no dziļi izjustas mīlas lirikas atkal spēcīgāk pievēršas tematikai, kas viņu visvairāk nodarbināja daiļrades sākumā — cilvēka sociālā atbildība, viņa sirdsapziņas un pienākumu izpratne, tās dialektiskā attīstība.

Dzejoļu krājumos un publikācijās, izlasēs šajā laika posmā intensīvi strādājuši arī vecākās paaudzes dzejnieki, no kuriem dažiem šis bija pēdējās grāmatas mūžā, kā, piemēram, Pāvila Vīlpa «Karavansarajs». Tautas rakstnieka Arvīda Griguļa, Valda Luksa, Anatola Imermaņa, Mirdzas Bendrupes krājumos atšķirīgos individuāli spilgtos rokrakstos dzejnieki rāda laikmetu kop-sakarību.

Montas Kromas «Refrēni» spilgti ataino mūsdienu pilsētas cilvēka polifonisko, bet nevienmērīgo, psiholoģiski sarežģīto dzīves ritmu. Harmoniskāku un līdzsvarotāku to redz Valija Brutāne. Cilvēku attiecību smalkums un skaudrums, zināma rezignācija, arī gaiša mīlas lirika lasāma Ārijas Elksnes, Olgas Lisovskas, Vizmas Belševicas, Mildas Losbergas, Velgas Kriles un citās grāmatās. Mazliet negaidītā, savdabīgā aspektā sevi parādīja Lija Brīdaka «Mazajās ironeskās». Savā pēdējā krājumā romantiski izskanēja no mums pārāgri aizgājušī Ausma Pormale.

Cilvēka un dabas attiecību sarežģītais komplekss liriskā skatījumā, bet ar zināmu sociālu asumu tverts Dainas Avotiņas, Skaidrītes Kaldupes, arī Veltas Kaltiņas grāmatās.

Kopumā mūsu dzejnieču devums ir diezgan pastāvīgs no dzejoļu krājuma uz krājumu, tie ir gaidīti lasītāju aprindās, taču lielāka poētiska intensitāte un aizvien jauni dzejiskās izteiksmes meklējumi kopainu katrā ziņā bagātinātu.

Dzīvu sabiedrības atsaucību izraisīja Jāņa Sirmbārža publicistiski asais un kodīgais dzejnieka skatījums poēmā «Kartupeļu rakšana Ērgļos», kas attīsta tālāk latviešu poēmas tradīcijas. Leona Brieža grāmatā spēcīgi un vispārināti skan dzejnieka vēltījums Mātei. Imanta Auziņa, Vitauta Ļūdēna, Egila Plauža, Laimoņa Vāczemieka, Pētera Jurciņa krājumi atspoguļo mūsu laikmeta un sabiedrības sarežģīto attīstību, sniedzot plašā poētiski daudzveidīgā diapazonā dzīvu liecību par mūslaika cilvēka ētiskajām un estētiskajām, sociālpolitiskajām problēmām.

Ar savdabīgiem poētiskiem rokrakstiem literatūrā ienākuši Māra Misiņa, Māra Zālīte, Viktors Avotiņš. Interesi sabiedrībā izraisīja Knuta Skujenieka un Ulda Bērziņa debijas krājumos. Armanda Melnalkšņa, Tālivalda Treiča, Aivara Neibarta, Au-

gusta Štrausa, Olafa Gūtmaņa krājumos iepazīstam saspringtu dzejisko varoni, kas nes sevī laikmeta saskaldītību un ilgas pēc dvēseliskas harmonijas, kuru katrs dzejnieks meklē atšķirīgiem līdzekļiem.

No dažādu gadagājumu dzejniekiem, kas nav RS biedri, savu literāro patstāvību atzīstamā mērā apliecina Aleksandrs Pelēcis, Hermanis Marģers Majeviskis, Viktors Kalniņš, Igors Jakaitis, arī pārāgri mirušais Varis Leikarts. Savu īpatnu manieri kopj Juris Helds.

Poētiski nepiepildītas, vājākas bijušas Ilgas Bērzas, Ilgas Rismanes, Artura Gobas, Harija Gāliņa, Ināras Rojas, Vijas Gunes, Ilzes Bindes grāmatas. Katrā gadījumā literārai neveiksmei meklējami savī individuāli cēloņi, taču šoreiz izpaliek galvenais — poētiskais rezultāts.

Periodā starp RS kongresiem pilnībā iznākusi «Latviešu dzejas antoloģija» 7 sējumos. Kopumā vērtējot šo milzīgo darbu ļoti atzinīgi, tomēr nevar neatzīmēt, ka ļoti diskutabli ir 7. sējuma 2. grāmatas autoru atlasas kritēriji.

Kā atzīstama dzejnieku un izdevniecības kopīga veiksmē jāmin sērija «Dzeja jaunatnei». Ojāra Vācieša, Imanta Ziedoņa, Vitauta Lūdēna, Māra Čaklā un Jāņa Petera, Imanta Auziņa izlases kodolīgi atspoguļo šo populāro dzejnieku devumu visā viņu daiļrades gaitā. Šie krājumi arī žigli vien nozuda no grāmatveikalu letēm, kas apliecina gan šo dzejnieku nozīmi mūsu lasītājiem, gan arī izdošanas un atlasas principu pareizību.

Plaši reprezentēti un grezni izdoti savās jubileju izlasēs dzejnieki Andris Vējāns, Olga Lisovska, Valdis Rūja, Andrejs Balodis. Kā «Dzejai jaunatnei», tā arī šīm izlasēm ir atšķirīgi mērķi, taču abu turpināšana ir noteikti nepieciešama.

Māra Čaklā sastādījumā jau vairākus gadus iznāk «Dzejas diena». Katru reizi sastādītājs meklē jaunus, saistošus sakārtojuma principus, lai krājums neatkārtotu sevi, uzrādītu mūsu dzejas jaunākās tendences. Līdz šim tas M. Čaklajam izdevies.

Kritika negatīvi novērtēja kārtējo jauno dzejnieku kopkrājumu «Acis». Acimredzot, kamēr nebūs izstrādāti kaut cik patstāvīgi sastādīšanas principi, kā tas ir ar «Dzejas dienu», un kamēr nebūs panākta šī kopkrājuma izdošanas ikgadējā regularitāte, «Acis» arī eksistēs visai pelēcīgā paskatā. Taču jauno dzejnieku kopkrājums ir nepieciešams mūsu literatūrai.

Latviešu lasītājam šodien ir iespēja iepazīt jau diezgan daudz no PSRS un citu tautu dzejas labākā devuma. Vispirms jāatzīmē J. Marcinkeviča dramatisko poēmu latviskojums, ko veikusi Daina Avotiņa, kā arī A. Baltāka, M. Martinaiša, V. Zavadas, V. Šimborskās, Zulfijas, A. Netu, J. Ricosas, V. Stenesku u. c.

atdzejas grāmatu iznākšana kā pozitīvs fakts, kā iekļaušanās kopīgā latviešu padomju kultūras kontekstā.

Arī jau ilgstoši iznākošās dzejas antoloģijas (tai skaitā pēdējās — azerbaidžāņu, moldāvu un VDR dzejas izlases) ir mūsu dzejnieku vērā liekama piedalīšanās kopīgajā literārajā procesā. Šīs antoloģijas nes sevī tādas kultūras vērtības, kas nepieciešamas arī latviešu padomju literatūrai.

Kritikas un literārā mantojuma redakcija izdevusi pārdomāti sakārtotas Austras Skujiņas, Lūcijas Zamaičas un Antona Austrīņa grāmatas.

Mūsu dzejnieki aktīvi un plaši piedalījušies antoloģiju sagatavošanā, kas bija veltītas Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienai, 40. gadadienai kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā un V. I. Ļeņina 110. dzimšanas dienai. Pēdējam notikumam veltītajā atdzejotajā izlasē «Dziesma dimantam» veiksmīgi piedalījušies arī mūsu visjaunākās paaudzes dzejnieki.

Pašlaik notiek intensīva visjaunākās paaudzes — divdesmit līdz divdesmitpiecgadīgo dzejnieku sevis pieteikšana literatūrā. Process notiek strauji un uzrāda spēcīgas potences. Še būtu jāmin kaut vai tie trīs, kam 1980. gadā ar RS dzejas sekcijas prezidija akceptu (vienprātīgu) paredzēts izdot pirmās grāmatas — Māris Melgalvs, Amanda Aizpuriete un Jānis Butūzovs. Veiksmīgi noritēja pēdējais — XXXII M. Ķempes republikas jauno autoru seminārs. Seminārs uzrādīja jaunus, talantīgus cilvēkus visos žanros, pirmo reizi arī atdzejas žanrā. Mūsu republikas jauno dzejnieku delegācija guva atzinību kārtējā Vissavienības jauno rakstnieku sanāksmē Maskavā.

Republikas jaunie dzejnieki pienācīgi reprezentēti VĻKJS CK izdevniecības «Молодая гвардия» antoloģijās «Молодые поэты Прибалтики», «Вдохновение» un «Ранний рассвет».

Runājot par republikas presi, jāatzīmē, ka tā publicē daudz dzejas un sniedz mūsu lasītājam dzejas procesa pašreizējo ainu. Visi trīs RS izdevumi kongresu starplaikā ir veikuši lielu darbu, lai iespējami pilnīgi atveidotu literāro procesu, arī dzejas procesu. Īpaši jāatzīmē žurnāla «Даугава» veikums, popularizējot mūsu dzejniekus krievu un citu tautu lasītāju vidū. Problemātiska ir atdzejasniecīgā publicēšana it kā vietas trūkuma dēļ. Nedrīkstētu aizmirst, ka atdzeja ir viena no efektīgākajām jauno dzejnieku profesionālās audzināšanas metodēm. Ļoti aktuāls jautājums ir «Literatūras un Mākslas» honorāri. Tie nekādi nav samērojami ar to darbu, ko dzejnieks iegulda pats savos dzejoļos vai arī atdzejojumos.

Regulāri dzejas publikācijas ir laikrakstā «Cīņa». Ievēribas cienīgs notikums katru gadu ir «Cīņas» gada dzejas lappuse.

Joprojām nav izdevies izveidot kaut cik pastāvīgas un regulāras literatūras lappuses laikrakstā «Padomju Jaunatne». Gan jāatzīmē republikas jaunatnes laikraksta operatīvā atsaukšanās uz XXXII semināru, kāda izpalika pat «Literatūrā un Mākslā», taču tai piemita gadījuma raksturs. Kopumā laika posmā starp RS kongresiem laikraksts «Padomju Jaunatne» nav veicis to audzināšanas darbu — gan literāro, gan sabiedriski politisko — jauno literātu vidū, kāds tam pienāktos un kādam laikrakstā ir visas iespējas.

Ar nopietnu pieeju dzejas publikācijās šajā laikā būtu atzīmējami žurnāli «Zvaigzne», «Liesma» un «Skola un Ģimene». Plašu dzejas tribīni visjaunākajai rakstošajai paaudzei sniedz žurnāls «Draugs».

Diezgan regulāras dzejas publikācijas vērojamas laikrakstā «Советская молодежь», gandrīz pilnīgi tādu nav laikrakstā «Советская Латвия».

GUNĀRS BĪBERS,

RS dramaturģijas sekcijas
priekšsēdētājs

DRAMATURĢIJA

Jaunu tendenču rašanās un nostiprināšanās mākslā parasti saistāma ar ilgāku laika periodu. Ja nu šodien runājam galvenokārt par mūsu dramaturģijas dzīvi pēdējos četros gados, tad tā iezīmīga vispirms ar relatīvu stabilizāciju, tendenču noturīgumu, ko nosaka tas, ka, līdzīgi iepriekšējiem gadiem, procesa kodolu veido G. Priedes un P. Putniņa lugas. (Trešais vadošais dramaturgs H. Gulbis pēdējos gados uz laiku vai pavisam pārgājis prozas nometnē.) G. Priede («Žagatas dziesma», «Vai mēs viņu pazīsim?», «Mācību trauksme») un P. Putniņš («Naktssargs un veļas mazgātāja», «Pusduša», «Uzticības saldā nasta»), par galveno likumu savās lugās izvirzīdami dzīves patiesības izpēti visā cilvēku attieksmju daudzveidībā, meklējuši atbildes uz pašiem smagākajiem un sarežģītākajiem jautājumiem, rosinādami sabiedrību uz atklātu, partejisku sarunu.

Šī stabilitātes un noturības apziņa attieksmē pret dramaturģiju pēdējos gados dzīvo vienkopus ar jaunu pārvērtību gaidām. Visai iepriecinošs fakts ne vien dramaturģijā, bet, gribētos teikt, mūsu kultūras dzīvē vispār ir tas, ka jau šodien sevi jūtami piesaka jauna dramaturģu audze.

Blakus J. Jurkānam, kura romantisko, emocionāli spriego, psiholoģiski piesātināto lugu «Dzērvīte» un «Pulkstenis ar dzeguzi» izrādes (tām drīz piepulcēsies «Kolibri») iekarojušas plašāku sabiedrības uzmanību, guvušas apliecināšanu vērtējumu kritiķā, nostājas L. Stumbre, H. Paukšs (viņu pirmās lugas jau iestudētas teātros) un pagaidām gan vēl soli aiz viņiem — D. Grinvalds (luga «Silikāts un Violeta» apspriesta RS dramaturģijas sekcijā), A. Tarvids (viņš sekmīgi piedalījies jauno autoru seminārā). Intensīvi lugas raksta arī dzejnieks J. Helds u. c. Pašreiz vēl tikai izskanējuši pirmie vārdos vai rakstos izteiktie jūsmīgāki vai atturīgāki iespaidi par jauno dramaturģu lugām, to skatuvisko interpretāciju. Šis svētdienīgās pirmās tikšanās no-

skaņas pamazām apdzīsīs, sekos sūras darba dienas. Tām nepieciešama principiāla, dziļi argumentēta jauno dramaturģijas attīstības tendenču analīze. Jau tagad var teikt, ka šie darbi ir nopietns pamats sarunām par personības filozofisko un ētisko koncepciju, kas ietver visai pretrunīgas atziņas, par folkloras tradīcijām un novatorismu, mītu un tā produktivitāti sociālistiskā reālisma mākslā, nosacīto formu saturisko funkciju, parabolu kā lugas kompozicionālās struktūras pamatu, žanra tīrību un mijiedarbi, īpaši attiecībā uz traģikomēdiju u. c. Arī «grūtā saprotamība» nākotnē nebūs tikai lirikas un epikas kritiķu diskusiju avots vien. Šo un citu problēmu risinājumā savs vārds būs sakāms jaunažiem literatūras zinātniekiem un teātra kritiķiem, no kuriem visrosīgāk pašreiz dramaturģijas vērtēšanā iekļāvušies S. Radzobe, M. Ronis, G. Zeltiņa.

VII Latvijas Padomju rakstnieku savienības kongresā pārskata referātā par latviešu padomju dramaturģijas attīstības tendencēm P. Pētersons mūsu drāmas raksturu vadošo un apvienojošo līniju saskatīja spējā un tiesībā uz sabiedriskām parādībām, valsts un pasaules mēroga notikumiem raudzīties nevis kā uz liktenīgu, no ārpuses uzspiestu vai iepriekš nolemtu statusu, bet gan kā uz cilvēka paša roku veidojumu, dziļi ietekmējamu un virzāmu procesu. Pēdējo gadu lugās šī iezīme iestieģrojusi vēl dziļākos rakstura būtības slāņos. Atbildības nepieciešamība netiek deklarēta, atgādināta, apjūsmota, situācijās didaktiski apspēlēta. Tā ir raksturu sirdsapziņas kodols, rīcības motīvs, rīcības stimuls, rīcības kritērijs. Tātad atbildība nevis kā statiski rezonējošs, informējošs faktors, bet kā darbība, dramatisma avots, lugas konflikta atspere. Tieši rakstnieku kongresa priekšvakarā mūsu oriģināldramaturģija kļuvusi bagātāka ar diviem spilgtiem raksturiem, kas it kā rezumē aplūkotās problēmas evolūciju mūsu oriģināllugās. Tie ir Alvilis Kukurznis G. Priedes lugā «Mācību trauksme» un Leonards Bērtulsons P. Putniņa lugā «Uzticības saldā nasta». Tik atšķirīgi kā individualitātes un tik raksturīgi savā prasību maksimālismā, ētisko kritēriju maksimālismā, kas rodas dziļā reālās situācijas izpratnē, t. i., tieši sajūtot mūsu sabiedrībā vēl patvērušos vienaldzības un bezatbildīguma bruņu biezumu. G. Priedes un P. Putniņa māksla allaž bijusi dziļi sakņota gadsimtos uzkrāto ētisko vērtību tradīcijās. Minētajās lugās dramaturģis ētisko vērtību tradīciju kompleksā blakus darbam liek atbildību — atbildību par savu rīcību konkrētos apstākļos, konkrētā sabiedriski politiskā situācijā.

Alvilam Kukurznim G. Priede lugas gaitā liek nodzīvot it kā divas dzīves. Viena — pirms lugas darbības sākuma, pēckara gadu dzīve, kur, autora vārdiem sakot, «traģiskais brīžam gāja

juku jukām ar kādām tikai ērmībām un ko visu... Otrus «Mērieku laikus» varētu uzrakstīt.» Dzīve ar ticību, grūti gūtām uzvarām. Dzīve ar mokošām pretrunām, kompromisiem, zaudējumiem. Un otrā dzīve, ko nu — jau lugā — Alvils dzīvo tad, kad viņa rokās palicis īss īsiņš dzīvības pavediens. Klausoties, ko par pagātņi vēl šad un tad dzirdam vārdos, kas izskan skaidrfrāžainā neatbilstībā patiesajiem notikumiem, viņš ķeras pie paša grūtākā darba; fanātiskā neatlaidībā, skaitot un reizēm savam mūžam izlūdzot stundas un minūtes, Alvils raksta testamentu nākamajai paaudzei, vēlreiz savā apziņā un sirdsapziņā nodzīvojot savu dzīvi. Un tagad — no distances viņš vēlreiz izdzīvo un reizē analizē savu mūžu. Aizvadīto gadu konkrēto notikumu analīze pārāug mūžīgās problēmās par cilvēku un apstākļiem, par šķiriskā un vispārcilvēciskā faktora sarežģīto dialektiku personības ētisko principu izveidē. Katru, pat visriskantāko Kukuržņa soli var izskaidrot ar sarežģītajiem apstākļiem... un arī attaisnot. Taču viņš šādas atlaides sava mūža vērtējumā pats nevar pieņemt. Un sirdsapziņa Kukurzņim vēl un vēl atgādina: vai netiek degradēta ne vien personība, bet arī pats mērķis, ja par tā aizsniegšanu jācīnās nehumāniem līdzekļiem? Alvila dzīvi lugā tiesā augstākais tiesnesis — māte, dzīvības devēja un sargātāja. Tāpat kā I. Ziedoņa dzejā, arī G. Priedes lugā mātes vārds te iegūst dziļu ontoloģisku nozīmi. Nodot māti, nozīmē nodot dzīvības humāno jēgu. Dramaturga lugu varoņiem ir allaž bijusi gandrīz vai absolūta atmiņa. Taču nevienā viņa iepriekšējā lugā tik skaidri neiezīmējas cilvēka atmiņas sabiedriskais svars. Arī atmiņas godīgums un asredzīgums izšķirs, vai nākamā paaudze mums ticēs. Atmiņa tād ir paaudzes prestiža jautājums. Šī luga no jauna liek apzināt G. Priedes mākslas paradoksu: prasmī par mūžīgām, traģiskām tēmām runāt liriskā, ikdienas sīko norišu valodā.

P. Putniņa Leonards Bērtulsons dziļākā sabiedriskā nozīmībā izzina un apliecina to mūsu laikabiedra rakstura dominanti, kas dažādos aspektos sevi pieteikusi tādos viņa lugu raksturos kā Picelinskis («Muļķis un pletētāji»), Opmanis («Šis dievišķais tuk-tuk»), Janka («Šausmas, Janka sācis jau domāt»). Te varam runāt par rakstura romantiskās tipizācijas principiem: pirmkārt, varoņa ideāla maksimāla konfrontācija ar satīriskā, dramatiskā vai traģikomiskā patosā izgaismoto mietpilsonisko mikrovīdi, kurā tie eksistē, — ar vīdi, kurā personiska izdevīguma vārdā notiek visdažādākās kombinācijas, otrkārt, emociju hiperbolizācija, darbības elementa spēcīgs akcentējums cilvēka psihē, autora un personas runas saplūsmē dialogā, treškārt, rakstura samērā augsta abstrakcijas pakāpe, psihisko procesu universālisms.

Atšķirībā no iepriekš minētajiem P. Putniņa lugu raksturiem Bērtulsona darbībai ir konsekventāka partejiska mērķtiecība, plašāks sabiedrīks diapazons. Augstākās idejas prasību maksimālismā iededzies, viņš nelokāmi un tālredzīgi iet uz mērķi. «Pats apdauziesies līdz asinīm, bet ir kaut kas sasniegts. Un galu galā — ja guvums nav tikai tev vienam, bet visiem... Visiem!» Ass, izzinošs skats uz reālo situāciju, tikumisko principu vienotība attieksmē pret sev tuviem cilvēkiem un visu sabiedrību, alkatīga sava «es» bagātināšana, bez žēluma un pozas atdotot citiem to, atteikšanās no izņēmuma statusa sabiedrībā, ko sagādā ieņemamais amats, — tās ir būtiskākās komunistu Bērtulsona iezīmes. Lugas zemtekstā skan jautājums: vai ir vērts tā dzīvot? Vai cilvēki sapratīs? Bērtulsona dzīve ir atbilde: jā, ir vērts. Šādiem stipriem idejas cilvēkiem gribas stāties blakus, sildot tos «ar plecu, ar sirdi, ar auglīgas zemes siltumu» (P. Putniņš). Ja šī rakstura tikumiskos principus vērtējam ar ierasto sadzīves mērauklu, Bērtulsons var pārvērsties savā pretmetā — negatīvā tipā, kam augstākas idejas slavināšana ir ērts līdzeklis, lai izvarītos no ikdienas uzspiestiem pazemojošiem kompromisiem, kas gandrīz vienam tuvu cilvēku dzīvi, virzot to uz traģisku finālu. Šādu Bērtulsona traktējumu var stimulēt vismaz trīs cēloņi.

Pirmkārt, lugā koeksistē divi tēlojuma principi — romantiskais un reālistiskais. Pretēji romantiskai mākslai raksturīgā stilistikā un tonalitātē veidotajam Bērtulsonam pārējie raksturi ir konsekventi reālistiski, tie ir «tipiski tēli tipiskos apstākļos». Dzīvē sakņoti, mākslinieciski krāsaini izzīmēti viņi mūs pārliecina ar savu lietišķību, konkrēto pieeju jautājumu risinājumiem. Ar viņu viedokli vieglāk identificēt savējo. Viņi ir ierasti un arī ērti laikabiedri, jo neprasa neiespējamo. Un katrā no viņiem ir iemiesota sava apstākļu diktēta dzīves patiesība... Un sirds siltums... Bērtulsona parādīšanās mūs izsit no šī līdzsvara, atsvēšina no ierastības, ārda ikdienas ērtības sajūtu. Viņš ir neierasts savā prasību maksimālismā, savā urdošajā neapmierinātībā. Viņš ir vieglāk noraidīt nekā uzklaust.

Otrkārt, romantiskās oriģināldramaturģijas tradīcija pēckara gados netika īpaši kopta. Mūsu skatītājs romantisku pasaules uztveri akceptē klasiskā mākslā, bet, par mūsu dienām runājot, tas šķiet anahronisms, dzīves izskaistināšana.

Treškārt, personības vērtības pamatkritērijs mūsu sabiedrībā ir cēlu ideju saskaņa ar darbiem. Bet pati autora iecere nedod iespēju šāda brandiska tipa raksturu parādīt konkrētā, lietišķā darbībā. Kā jau tas romantiskai mākslai raksturīgi, garīgās

vērtības te tiek abstrahētas no to konkrētas realizēšanās dzīvē un sadzīvē.*

Domāju, ka literārais materiāls dod iespēju teātrim Bērtulsonu interpretēt kā mūsu sabiedrības augstāko ideju, augstāko cilvēka vērtības mērauklu. Uz šādu interpretāciju virza arī pārējo lugas raksturu, it īpaši Vaidas tantes, Maldas un Lolitas attieksme pret Bērtulsonu. Tādi raksturi kā G. Priedes Kukurznis un P. Putniņa Bērtulsons, stiprinādami mūsu dramaturģijā Raiņa tradīciju, mākslā un sabiedrībā tur svētu augstākās idejas nepieciešamības apziņu. Un pretstatā šiem domās un jūtās, vārdos un darbos nedalītajiem un nedalāmajiem raksturiem mūsu dramaturģijā eksistē citi: gan sliņķi un karjeristi, kas dzīvo kā nieres taukos, jo prot sabiedrībai sevi «pasniegt» kā īpašu vērtību, gan negausīgie mantas krājēji, kuru dzīvē apdzisusi pēdējā garīgo centienu atblāzma, gan pusdūšas bruņinieki, kas ērtības vārdā dara pusdarbus, iztiek ar pusjūtām un jebkurā situācijā spēj realizēt savu izdevīgāko pusi. Par šo tipu būtību, to mākslinieciskās atklāšanas līmeni kritikā izteikti atšķirīgi viedokļi, īpaši vērtējot P. Putniņa «Pasaulīt, tu ļaužu ēka...», E. Ansona «Košlājamā komēdija», «Dažu sērkokociņu Gaujā kaisīja». Rezumējot šo domu apmaiņu, gribētos uzsvērt, ka ar partejisku dzīves negatīvo parādību kritiku šīs lugas turpina to A. Upīša mākslas tradīciju, kas saistās ar karojošas satīras aktīvi sabiedrisko funkciju; otrkārt, gan negatīvo parādību cēloņsakarū izpratnē, gan mākslinieciskā risinājuma spilgtumā un konsekvencē mūsu satīriskās komēdijas attīstībā vērojama noteikta evolūcija, kas izpaužas prasmē trāpīgi uztvertos satīriski izgaismotos sadzīves apstākļos, ikdienišķās situācijās ietvert plašākus vispārinājumus (tas attiecināms gan uz P. Putniņa, gan uz E. Ansona lugām); treškārt, šīs lugas, piesaistīdamas plašas sabiedrības uzmanību, nenoliedzami aktivizējušas sabiedrisko domu konsekvēntāki nostājai pret negatīvajām parādībām.

Romāna teorijā tiek runāts par episko, lirisko un dramatisko romānu. Analogas žanra modifikācijas vērojamas arī dramaturģijā. Paralēli lugām, kurās dramatisms izpaužas tradicionālai drāmas žanriskai izpratnei atbilstošākā veidā (maksimāla darbības koncentrācija telpā un laikā, konflikta atklāsmē objektivizētās raksturu attiecībās, vienotā darbības līnijā), vērojami skatuves darbi, kuros sazimējama epīkām raksturīga tieksme panoramēt dzīvi kopskatā. Te lugu dramatisms atsedzas ne tik daudz personu cīņu, cik notikumu attiecībās, notikuma vēstures klāsts

* Šie secinājumi radušies pēc P. Putniņa lugas «Uzticības saldā nasta» izrādes Raiņa Dailes teātrī un ietverti koreferātā pēc RS kongresa, sagatavojot manuskriptu publicēšanai.

dominē pār ciņas norises atklāsmi, personāža daudzums un tā atklāsmes vispusīgums nosaka kompozicionālu lugas sazarotību. Epizācijas tendences pozitīvā nozīmē mūsu dramaturģijā izpaužas arī tādējādi, ka raksturs tiek pētīts konkrētā, reizumis līdz empiriskumam precīzi zīmētā vidē. (Par epizācijas tendencēm pamats runāt P. Putniņa komēdijās, A. Ozoliņas, J. Rasas konkursā godalgotajās lugās.) Episkuma spēkošanās ar dramatismu šais lugās atgādina faktu, ka 60. un 70. gadu lugu raksturs ar pastiprināto ielešanu sevī reizē stipri noreducējis sakarību lokus ar apkārtējo pasauli. Kā žanriskas pretmets šāda tipa darbiem iezīmējas lugas, kurās varam runāt par lirismu — vai nu patosa, raksturu emocionālo attieksmju iekrāsojuma nozīmē (G. Priede), vai arī liriskā un dramatiskā elementa sabalsojums vērojams visā lugas struktūrā (L. Stumbres lugas, līdzīgi liriskiem darbiem, izceļas ar spēcīgu meditācijas elementu, kompozīcijas paklausmi tiešai «es» asociāciju plūsmai, bezfabulas elementu lielu īpatnējo svaru raksturu atklāsmē).

Žanra aspektā pamats runāt par vēl vienu būtisku iezīmi. Žurnālā «Вопросы литературы» (1978, № 12) publicētajā domu apmaiņā par mūsdienu romāna attīstības likumiem J. Sidorovs izsaka respektējamu atziņu, ka traģiskā izpausmes sfēra padomju literatūrā kļuvusi plašāka, nekā pēc pavirša ieskata tas varētu likties. Jāsecina, ka meklējot un sistematizējot cēloņus traģēdijas apšukumam padomju un vispār 20. gadsimta literatūrā, dažkārt netiek pievērsta uzmanība traģisma izpausmei mazāk kanoņizētās, klasiskai traģēdijai pat netradicionālās formās. Jo tieši traģēdijas žanriskā vērtējumā klasiskais kanons kā kritērijs samanāms viskonsekventāk. Nesaskatot kādā lugā traģēdijas formālās pazīmes, iespējams, esam pagājuši garām šī žanra būtiskajam elementam, tā dzīvīvajai dvēselei — traģiskajam patosam, kas tagad tiecas izpausties klusinātākās, vairāk sadzīves objektīvajai realitātei, sadzīves konkrētībai pietuvinātās formās. Paplašinot raksturu emocionālo diapazonu, traģisma elementu pieaugums reizē ir liecība tam, ka mūsu oriģināldramaturģijā iezīmējas jauna brieduma pakāpe; tikai ar augstiem sociāli ētiskiem principiem apveltīts cilvēks savā pārdzīvojumā spēj pacelties līdz traģiskai dimensijai. Tādi raksturi kā Alvis Kukurznis (G. Priedes «Mācību trauksme»), Leonards Bērtulsons (P. Putniņa «Uzticības saldā nasta») savu dzīvi iekšējas nepieciešamības apziņā ziedo «pienākuma idejai» (V. Beļinskis), mūsu sabiedrības augstajiem tikumiskajiem principiem, apliecinot ticību tiem ar savas dzīves un dzīvības cenu. Ētisko vērtību pārvērtēšana, šķietamo nošķirošana no būtiskajām, ko mūsu apziņā rosina šie cildenie raksturi, izraisa to īpašo, pret dzīvi aktīvi vērsto

emocionālo pārdzīvojumu, ko jau kopš Aristoteļa laikiem apzīmējam ar vārdu — katarse.

Mūsu oriģināldramaturģijā kopumā dominē reālistiska stila tendence, t. i., mākslas tēls sevi izteic pašai dzīves īstenībā tuvās, dokumentam tuvās formās. Respektējot šo klasiskajā literatūrā sakņotās tradīcijas dzīvīgumu arī jaunākajā dramaturģijā, tomēr ar ieinteresētību un atsaucību gribas izturēties pret tiem dramaturģiem, kas eksperimentē ar dažādiem nosacītiem formas elementiem, cenšamies lugu konfliktu atsegt ar simbolu, alegoriju, mitoloģisko priekšstatu, pasaku fantastikas, parodijas, hiperbolas un groteskas palīdzību, lugas sižetu veidot pēc parabolas principa (E. Ansona, J. Jurkāna, H. Paukša, I. Ruņģa, J. Helda luga). Eksperimentus šai virzienā (īpaši starp topošiem jaunās paaudzes dramaturģiem) var izskaidrot ar tieksmi uzspridzināt ierastību, stila inertību, apstrīdēt tradīcijas pārāk tradicionālo uztveri, uzbrukt rutīnai, apliecināt savu oriģinalitāti. Pēdējo vienmēr uzskatāmāk izdarīt netradicionālās formās. Dažās šādās stila ziņā neierastās lugās satura un formas nesaskaņa izpaužas tādējādi, ka neparasti formas elementi vairāk kalpo fabulas sa mezglojumu akcentēšanai, situācijas neparastības pasvītrosānai, mazāk raksturu padziļinātai izpētei, fantāzijas rotaļai, improvizācija ietiecas blīvākā satura slānī. Ne vienmēr daiļrades praksē iespējams uzturēt to robežu, kur saturiski piesātināta novatoriska forma pāriet «tīrās» estētikas novadā. Kritikā oriģināllugas galvenokārt vērtētas to skatuviskās interpretācijas sakarā. (Par teātru «apsmādētu» lugu it kā neērti runāt.) Pavisam skopi iezīmēta to nozīme literatūras procesa kopainā, attieksme pret klasisko mantojumu, nemaz jau nerunājot par plašāku kultūras kontekstu. Šī nepilnība vērojama arī monogrāfijās par dramaturģiju un dramaturģiem, kā arī plašākos lugu analīzei veltītos rakstos «Kritikas gadagrāmātā». Tālab gribot negribot sabiedriskajai domai jāsamierinās ar veco patiesību: dramaturģija atpaliek no citiem literatūras veidiem. (Ja gribam literatūras veidus pēc to sasniegumiem sadalīt pa klasēm, tad vienam taču jābūt pēdējam: vieglāk ar šo situāciju samierinās tas, kas pie tās pieradis.)

Dramaturģijas kritikā pārskata periodā varbūt vēl vairāk nekā iepriekšējos gados polarizējušies divi pretēji viedokļi. No vienas puses, izvirzot oriģināllugai visaugstākos vērtējuma kritērijus, akcents likts uz tās estētisko vērtību izcēlumu. Un tā — Raiņa mākslas mirdzumā bezmaz katra oriģinālluga šķiet savās domās pārāk lokāla, sīktēmīga. To vājums liekas tik acīm redzams, ka neprasa pat īpašus pierādījumus. No otras puses, kritikas uzmanības degpunktā izvirzās lugu mākslinieciskās pa-

tiesības, tajās ietvertā dzīves izziņas līmeņa analīze. Šī kritikas daļa, dažkārt būdama stipri iecietīga pret mākslinieciskas iedabas kļūmēm, mēģina lielo problēmu klātbūtni uzaustīt un prognozēt arī mūsu lugu godīgajā un asi redzīgajā attieksmē pret dzīvi, to atbilstībā dzīves patiesībai, bez kuras nevar veidoties liela māksla. Teorētiski šādu pieeju vienpusība ir aksioma, kas neprasa īpašu pierādījumu. Praksē šim kritiķu t. s. darba hipotēzēm ir savi būtiski cēloņi, savs teksts un ne vienmēr vienkārši atšifrējams zemteksts. Iespējams, ka šie pretmeti palīdz labāk apzināt dzīves izziņas procesa sarežģītību mākslā, cenšas uzturēt tajā dzīvu sakņu izjūtu, lai lapotne varētu drošāk tiekties uz augšu.

Latvijas Padomju rakstnieku savienības VII kongresā P. Putniņš runāja par to, ka pat mūsu dramaturgu labākie darbi, kas savā sabiedriskajā nozīmībā un mākslinieciskajā līmenī nebūt neatpaliek no citu brālīgo republiku autoru visā Padomju Savienībā samērā daudz izrādītajām lūgām, gauzām reti aiziet pāri mūsu republikas robežām. Protams, šodien varam lepoties ar to, ka 1978. gadā izdevniecība «Искусство» labā tulkojumā izdevusi G. Priedes lugu izlasi «Портрет лива в старой Риге». Taču arī šī dramaturga jubilejai veltītā izlase nedod pamatu apgalvojumam, ka mūsu dramaturģija būtu kaut cik aktīvi un ietekmīgi iekļāvusies internacionālajā literatūras un teātra mākslas attīstības ķēdē. Par tulkošanu kadru trūkumu diezin vai būtu pamats sūdzēties. Tātad acimredzot neesam pratuši vispirms jau pietiekami nostiprināt mūsu dramaturģijas prestižu pašu mājās. Seši mūsu profesionālie teātri iestudējuši 17 pārskata periodā un 5 agrāk uzrakstītas (!) lugas. Divas lugas — G. Priedes «Vai mēs viņu pazīsim?» un P. Putniņa «Pasaulīt, tu ļaužu ēka» iestudētas gandrīz vienlaikus divos teātros. Tie tomēr ir pieticīgi rādītāji. Nevar noliegt, ka oriģināllugu iestudējumos nebūtu radošu meklējumu (dažkārt ir iestudēti arī savā literārajā vērtībā pavāji darbi), — taču līdz novatoriskiem atklājumiem skatuves mākslā pat labāko lugu iestudējumos teātri nonākuši pavisam retos gadījumos. Oriģināldramaturģija spēj auglīgi attīstīties tikai visciešākā saistībā ar teātri, kas ir ļoti tieši līdzatbildīgs par nacionālās dramaturģijas attīstību. «... jaunradusies dramaturģija, ja vispār gribam dramaturģijas attīstību stimulēt, prasa īpašu uzmanību, vērību, jo tā ir visciešākā saite, kas teātri saista ar tautas pašreizējo dzīvi, un šai ziņā to nevar pilnīgi aizstāt nedz klasika, nedz tulkojumi.» (J. Kalniņš.)

Oriģināllugu attīstību īpaši stimulēt nespēj arī lugu pašreizējā publicēšanas prakse. Savu iespēju robežās kaut cik rosīgi procesam seko žurnāls «Karogs», katru gadu publicējot 3—4

lugas; izdevniecība «Liesma» kongresu starplaikā orientējusies vienīgi uz dramaturgu jubileju atzīmēšanu (G. Priedes lugu izlase «Pie Daugavas»). Ar prieku jākonstatē, ka pēdējā laikā izdevniecības interese par oriģināldramaturģiju jūtami pieaugusi. Izdošanai tiek gatavotas P. Putniņa un L. Pura vēl nepublicētās lugas, kā arī jauno dramaturgu lugu izlase. Jācer, ka tuvākajā laikā parādīsies arī lugu sērijveida izdevumi, piemēram, «pirmā luga», «šodien uz skatuves». Tad varēsim runāt par izdevniecības darbu kā spēcīgu stimulu «grūtā žanra» attīstības sekmēšanā. Vislielāko enerģiju oriģināldramaturģijas attīstībā ieguldījusi LPSR Kultūras ministrija, sadarbībā ar LPSR Teātra biedrību organizējot oriģināllugu konkursus. Starpkongresu periodā tādi notikuši trīs — 1976., 1978. un 1980. gadā. Trīs konkursiem kopā iesniegtas 203 lugas, no kurām godalgotas sešpadsmit lugas, ko uzrakstījuši vienpadsmit dramaturģi.* No tām republikas teātros līdz šim iestudētas septiņas. P. Putniņam konkursos godalgotas trīs, H. Paukšam trīs un E. Ansonam divas lugas. Konkursiem parasti tiek iesūtīts arī daudz mākslinieciski vāju, diletantisku lugu. Bieži tās ir nomācošā vairākumā, tālab presē tiek pat apšaubīta konkursu lietderība. Protams, konkursi diletantu māksliniekā nepārvērtīs. Tomēr talantīgu dramaturgu materiālā un morālā stimulēšanā, kā arī jaunu talantu saņemšanā tiem, kā apstiprina fakti, ir pozitīva nozīme. Turklāt konkursi rada dramaturģijas attīstības procesa veicināšanas priekšnoteikumus, kas pilnībā netiek izmantoti (konsultantu individuālais darbs ar cerīgām, konkursā godalgu neieguvušām lūgām, konkursā godalgoto lugu publicēšana īpašos krājumos, režisoru, dramaturgu, kritiķu kopīgas pārrunas par konkursa rezultātiem). Šiem pasākumiem būtu noliedzama nozīme ne vien radošās inteligences, bet arī plašākas sabiedrības ieinteresēšanā par mūsu oriģināldramaturģijas tālāko likteni.

Domājot par turpmākajiem darba gadiem, jāatgādina daži sasāpējuši, pamatoti prasījumi, ko P. Pētersons izteicis iepriekšējā kongresā dramaturģijas problēmām veltītajā koreferātā. Vispirms mūsu dramaturģi gandrīz pavisam novārtā pametuši ma-

* 1976. gadā — J. Jurkāna «Pulkstenis ar dzeguzi» (II prēm.), H. Gulbja «Kamīnā klusi dzied vējš» (III), E. Ansona «Košļājamā komēdija» (III), I. Runģa «Pa laiku kāpnēm» (veic.), E. Pinnes «Lielā cerību stunda» (veic.).

1978. gadā — P. Putniņa «Naktssargs un veļas mazgātāja» (II), A. Ozoliņas «Zelta kāzas» (veic.), J. Rasas «Arlekino» (veic.), L. Stumbres «Zīmējumi smiltis» (veic.), H. Paukša «Var laimēt» (veic.), E. Vuciņas «Juste un Konstantīns» (veic.).

1980. gadā — P. Putniņa «Uzticības saldā nasta» (II), H. Paukša «Inter-
vija» (veic.), H. Paukša «Uzmanību, čūka!» (veic.).

zos skatītājus. Var teikt, ka bērnu lugu veidošanas tradīcijas, to tālāka kopšana ir pēdējos gados pilnīgi pagaisusi mūsu oriģināllugu kopainā. Kas un kā šos jau mazotnē no teātra atradinātos vai — pareizāk — nepieradinātos bērnus spēs padarīt par teātra mākslas entuziastiem? Kā vēlākajos gados varēs viņos iededzināt atbildību par mūsu dramaturģijas rītdienu? Un tālāk... Mūsu oriģināldramaturģijas spēks ir tās ciešajā saiknē ar sava laika dzīvi, spējā ietiekties sava laikmeta «substancionālajā centrā» (Hēgelis). Taču šis spēks var vērsties arī vājumā, ja mūsu dramaturģija nākotnē neattīstīsies arī vertikālā virzienā (dzeja un proza te guvusi pat izcilus sasniegumus), proti, nepaplašinās laika, telpas diapazonu, atsedzot tautas vēsturisko pārvērtību gaitas zīmīgāko posmu dramatismu.

Mūsu oriģināldramaturģijas kritikā allaž savijusies reālās situācijas analīze ar prognozēm un sapņiem. Harmonisks līdzsvars starp šiem aspektiem var būt mākslas attīstību stimulējošs faktors. Mūsu kritikā kopumā par šādu līdzsvaru attieksmē pret dramaturģiju diezin vai iespējams runāt, jo, akcentēdami vēlamo, neesam pietiekoši uzmanīgi bijuši pret jau esošām, ar ārpus mūsu republikas robežām propagandējamām vērtībām. Oriģināllugas pienācīgi izsvērt traucējusi arī inerce, pēckara gados sabiedrībā stabili iesakņojies un praksē pārbaudīts ieskats, ka mūsu lugas atpaliek no epikas un lirikas. Un, lai cik tas pirmajā brīdī neticami neizklausītos, sava nozīme literatūras veidu kvalitatīvo attieksmju vērtējumā ir arī kvantitatīviem rādītājiem. Dramaturgu taču krietni mazāk par dzejniekiem un epiķiem! Un tā oriģināllugas nu jau gadiem pulcina pilnas skatītāju zāles, izraisa spriegas domu apmaiņas, bet runāt par dramaturģijas atpalcību pat bez pierādījumiem joprojām pieder pie «labā toņa». Vēl vairāk — tas ir drošākais alibi pret provinciālisma un neizkoptas estētiskas gaumes inkrimināciju. Šādā mikrovidē mūsu dramaturģijai normāli tālāk attīstīties nav viegli. Vai jābrīnās, ka kritiķu aicinājumi dzejniekiem un prozaiķiem glābt slikstošo mūsu dramaturģiju nav devuši jūtamus rezultātus? Pelnīta pozitīva sabiedrības un kritikas attieksme pret labākajām mūsu oriģināllugām ir viens no būtiskākajiem tās straujas tālākas attīstības priekšnoteikumiem.

PĒTERIS BAUGIS,
RS publicistikas padomes
priekšsēdētājs

PUBLICISTIKA

Ja runājam par literatūras tuvību ar dzīvi, par literatūras un dzīves savstarpējās ietekmes mijiedarbību, tad mūsu skatienam nevar paslidēt garām nepamanīts publicistikas novads. Šis literatūras žanrs plaukst un attīstās, atsaucoties uz dzīves izvirzītajām aktuālajām problēmām, lai sabiedrībai palīdzētu tās sekmīgi risināt. Tādēļ saprotams, ka nav tādas dzīves jomas, kurā dedzīgais māksliniecišķās publicistikas vārds netiktu aicināts talkā izcelt dzīves pozitīvās parādības, iedziļināties tās sarežģītajos procesos, vērsties pret negācijām. Tas nozīmē, un nevairīsimies to skaidri pateikt, ka publicistikai literatūrā, tāpat kā plakātam tēlotājā mākslā, veicami mūsu dzīves pārveidošanas māksliniecišķās propagandas un agitācijas uzdevumi. Strādāt šajā žanrā ir katra rakstnieka godpilns pienākums. Un bez pārspilējuma var teikt, ka latviešu padomju rakstnieki vienmēr ir bijuši arī dedzīgi publicistikā žanra kopēji. Mūsu literārajā mantojumā spožas publicistikas pērles atstājuši Andrejs Upīts, Vilis Lācis, Jānis Sudrabkalns, tāpat lielu vietu publicistika ieņem mūsu vecākās paaudzes rakstnieku Annas Sakses, Arvīda Griguļa, Žaņa Grīvas, Annas Brodeles daiļradē. Publicistikas žanrā vērtīgu ieguldījumu dod vidējās paaudzes rakstnieki: Imants Ziedonis, Andrejs Dripe, Lija Brīdaka, Valdis Rūja, Andris Vējāns, Ingrīda Sokolova, Eriks Hānbergs, Cecīlija Dinere. Šo sarakstu varētu turpināt, bet tad nāktos nosaukt vismaz pusi no Padomju Latvijas rakstniekiem.

Aktīva un auglīga bijusi mūsu rakstnieku darbība publicistikas laukā arī nule aizvadītajos četros gados. Tomēr būtu maldīgi domāt, ka publicistika šajā laikā attīstījusies un guvusi panākumus, ejot pa pašiniciatīvas ceļu vien. Ja publicistika mums devusi diezgan kuplu ražu, tad liels paldies par to jāsaka tām periodiskās preses un grāmatu izdevniecību redakcijām, kuras rakstniekus organizējušas un skubinājušas pievērsties publicista darbam. Un te gribam atzīmēt, ka īstu priekšzīmi publicistikas attī-

tības veicināšanā parādīja laikraksta «Cīņa» redakcija. Atcerēsimies kaut vai tikai vienu raksturīgu gadījumu. 1978. gada lietainajā rudenī, kad ražas novākšanā lauku ļaudīm nācās parādīt īstu darba varonību, «Cīņas» redakcija savā darbā aicināja talkā rakstniekus. Tā radās virkne spilgtu, nozīmīgu publicistisku darbu, kas «Cīņas» lasītājiem stāstīja par grūtajiem apstākļiem, kādos strādā un kādus šķēršļus pārvar lauku cilvēki, lai iegūtu sūrā darbā izaudzēto ražu. Tūlīt te gribas arī piezīmēt, ka Andrejam Dripem toreiz nodibinātais kontakts ar Cēsu rajona Ļeņina kolhozu nepārtrūka, bet turpinājās un nostiprinājās. Andrejs Dripe šajā kolhozā kļuva, kā saka, savs cilvēks. Bet savējam vienmēr vairāk zināms nekā pat visdārgākajam ciemiņam. Rakstnieks izmanto šīs priekšrocības, un tā laiku pa laikam mēs ar kāpinātu interesi periodiskajā presē lasām Andreja Dripes vēstules no kolhoza. Tās vienmēr skar un risina aktuālas, asas lauku dzīves problēmas. Drīzumā šīs vēstuļu cikls iznāks grāmatā.

Aplūkojot pašreizējo publicistikas ražu, ievēribu pelna arī «Cīņas» slejās nesen atklātā rubrika «Publicista skatījumā». Tā ir rubrika, kurai vienalzīgi nepaslīd garām neviena «Cīņas» lasītāja acs. Lasītāju vērību vienmēr piesaista šīs rubrikas autora Ērika Hānberga publicistisko miniatūru aktualitāte, bagātais dzīves materiāls, autora dedzīgā partejiskā pozīcija, skopie, lakoniskie izteiksmes līdzekļi. Tā ir kvēla, kaujinieciska, dzīvi uz priekšu virzoša publicistika.

Publicistikas attīstības veicināšanā liela pozitīva loma bijusi arī izdevniecības «Avots» Masu politiskās literatūras redakcijai. Tā bijusi publicistu darba organizējošais centrs izdevniecībā. Par to liecina fakts, ka Masu politiskās literatūras (agrāk Padomju celtniecības) redakcija publicistisko grāmatu sagatavošanā iekļāvuši 55 Rakstnieku savienības biedrus. Visauglīgākā sadarbība redakcijai bijusi ar Valdi Rūju (raksti 9 grāmatās), Noru Kalnu (6 grāmatās), Egilu Lukjanski, Ēriku Hānbergu (5 grāmatās), Ingrīdu Sokolovu (4 grāmatās), Liju Bīdaku, Ceciliju Dineri, Andri Vējānu, Pēteri Jurciņu, Pēteri Zeili (3 grāmatās), Dainu Avotiņu, Pēteri Bauģi, Gunāru Selgu, Visvaldi Lāmu (2 grāmatās). Publicistikas grāmatu manuskriptu recenzēšanā redakcijai daudz palīdzējuši Imants Auziņš, Pēteris Bauģis, Anna Brodele, Andrejs Dripe, Vladimirs Kaijaks, Jānis Plotnieks, Ingrīda Sokolova, Ādolfs Talcis, Pēteris Zeile. Pateicoties izdevniecības materiālam atbalstam, noorganizēti divi publicistisku darbu konkursi, kas visumā bijuši rezultatīvi. Tas viss liecina par izdevniecības ieinteresētību un rosību publicistikas attīstīšanā. Tātad mēs varam teikt, ka publicistikai gan periodiskās preses, gan izdevniecību

redakcijās allaž durvis bijušas atvērtas un publicistikas uzplaukumam bijuši labvēlīgi apstākļi.

Ielūkojoties mūsu publicistikas saturā, nevar nepamanīt, ka tā centusies iet stingrā kopsolī ar dzīvi. Publicistu uzmanības centrā atradušies izcilākie mūsu laikabiedri, tautu draudzības, revolūcionārā un padomju patriotisma tematika, tautsaimniecības attīstības, dabas aizsardzības, mūsu sabiedrības cilvēku audzināšanas, mūsu sabiedrības ētiski morālās problēmas. Pirmo reizi rakstnieka darbība publicistikas novadā izpelnījusies augsto valdības novērtējumu — republikas Valsts prēmiju. To saņēmusi Lija Brīdaka. Tas ir liels partijas un valdības pamudinājums visai mūsu rakstnieku saimei vēl neatlaidīgāk un rūpīgāk kopt publicistikas druvu.

Taču sastingums un lejuplīde sākas vienmēr tur, kur ieviešas mietpilsoniska pašpmierinātība ar sasniegto. Tāpēc neredzēt vēl nepadarīto un trūkumus mūsu publicistikā nozīmē šim žanram apcirpt spārnus. Bet nepadarītā un darāmā mums ir bezgala daudz. Mums līdzās dzīvo un strādā daudz izcilu cilvēku, kam piešķirts mūsu zemes augstais goda nosaukums — Sociālistiskā Darba Varonis. Tie parasti ir cilvēki, kas nostaigājuši interesantu dzīves ceļu, uzkrājuši bagātu dzīves pieredzi, tās parasti ir personības, kuru mūža gājums var kalpot par paraugu mūsu jaunatnes audzināšanā. Tomēr cik gaužām maz vēl ir tādu labu grāmatu, kurās mēs šīs spilgtās personības ieraudzītu un iepazītu visā pilnībā. Mūsu vidū vēl dzīvo Oktobra revolūcijas, pilsoņu kara un Lielā Tēvijas kara veterāni. Tie ir cilvēki, kuru mūžs cieši saaudzis ar Padomju zemes vēsturi, ar tās spilgtākajām lappusēm. Nevienam nav noslēpums, ka dokumentālā daiļliteratūra neguļ grāmatnīcu plauktos, mēs zinām, ka šī literatūra izpelnījusies lielu popularitāti lasītājos. Tāpēc pamatoti varam vēlēties publicistu lielāku aktivitāti gan izcilo darba darītāju, gan mūsu zemes slavenās vēstures veidotāju portretēšanā. Publicistiem īpaši par to būs pateicīga allaž zināšanu alkstošā jaunatne.

Viens no publicistikas svarīgākajiem pienākumiem ir dzīvē pamanīt jauno, novatorisko, palīdzēt tam iesakņoties, augt un nostiprināties. Bet tas bieži vien ir saistīts ar cīņu pret mūsu dzīvē plaukstošām negācijām. Kā tad mūsu publicistika veic šo svarīgo pienākumu? Taisnība, mums ir publicistika, kas godā ceļ jauno, pozitīvo, kā arī izvelk dienas gaismā un nosoda mūsu dzīves negatīvās parādības. Tomēr taisnības labad mums tūlīt arī jāpiebilst, ka rakstnieku publicistikas raža šajā laukā ir gaužām trūcīga. Republikas periodiskajā presē diezgan reti nākas lasīt rakstnieku publicistiskus darbus, kas skartu mūsu dzīves sasāpējušus jautājumus. Būtu pavisam aplami iedomāties un apgalvot, ka rakstnieki tik tālu atrāvušies no dzīves, ka nespēj šīs

sāpošās vietas samanīt. Vaina acīmredzot meklējama tajā apstākļi, ka, lai palīdzētu ar publicista spalvu ārstēt vienu vai otru slimīgu dzīves parādību, rakstniekam nepietiek ar ļaunuma seku zināšanu, daudz svarīgāk ir atrast tā cēloņus un līdzekļus to novērtēšanā. Bet to nevar paveikt bez laika un zināšanām, kā bieži vien pietrūkst rakstniekam. Acīmredzot zināma vainas daļa un līdzatbildība te jāuzņemas arī periodiskās preses redakcijām. Ne vienmēr tās izrādījušas pietiekamu neatlaidību, lai rakstnieku ieinteresētu un pamudinātu uzrakstīt aktuālu publicistisku rakstu par vienu vai otru sasāpējušu jautājumu. Te gribas pieminēt vēl vienu faktoru, kam liela nozīme aktuālu publicistisku rakstu tapšanā. Vēlēšanās rakstīt par sasāpējušu jautājumu autoram rodas tikai tad, ja viņš zina, ka viņa balss nepaliks saucēja balss tuksnesī. Taču par nožēlošanu nākas vēl piedzīvot tādus gadījumus, kad publicista presē izteiktās domas paliek bez rezultatīvas atbalss. Kam gan tad patīk strādāt tādu darbu, kurš nedod augļus un nevienam nav vajadzīgs? Un nule teiktais vedina uz domām, ka vēl ne tuvu līdz pilnībai nav izmantoti visi mūsu rīcībā esošie līdzekļi, lai maksimāli attīstītu publicistisko žanru. Bet šo neizmantoto līdzekļu mūsu rīcībā ir daudz. Piemēram, ja mēs pārļūkosim periodiskās preses literatūras kritikas slejas, lai uzzinātu, kā kritika mūsu darbības pārskata posmā kopusi publicistikas druvu, tad tūlīn mums acīs dursies fakts, ka kritiķa spalva šā žanra darbus gandrīz nav skārusi. Protams, tas publicistikas attīstībai par labu nav nācis. Cerēsim, ka turpmāk mūsu literatūras kritiķi pamanīs arī publicista darbu un atradīs laiku, lai piedalītos šā žanra ražas vērtēšanā. Mūsu savienībā pastāv Publicistikas padome, taču tā aizvadītajos gados izrādījusi maz aktivitātes, lai veicinātu publicistikas attīstību. Mums ir savs Literatūras propagandas birojs, kas rīko interesantus sarīkojumus. Varbūt turpmāk kādus no tiem varētu veltīt arī publicistikai? Tāpat šā žanra ražībai un iedarbībai par labu nāktu, ja publicistu grāmatu izdošanas laiks kļūtu īsāks, lai publicistu darbi drīzāk nonāktu lasītāju rokās. Tas viss mums jāņem vērā turpmākajā darbā un jāpanāk, lai visi līdzekļi, kas var labvēlīgi ietekmēt publicistikas attīstību, tiktu pilnībā izmantoti.

Gribas uzsvērt, ka publicistiku atkal gaida atbildīgi pienākumi, PSKP XXVI kongress mūsu zemei izvirzīs jaunus svarīgus uzdevumus visās dzīves nozarēs. Nav šaubu, ka tos īstenot partijai ies talkā arī publicisti. Viņu darbs būs raženāks un panākumiem bagātāks, ja to atbalstīs un veicinās visi, kam vien to pienākas darīt. Jaunajā darba cēlienā mums tas jāpatur prātā un jāizmanto visi stimulatori, kas palīdz radīt mākslinieciski vērtīgu, aktuālu publicistiku.

DEBATES*

ARVĪDS GRIGULIS

LITERATŪRAS ESTĒTISKIE UZDEVUMI

Mākslai ir divas galvenās funkcijas. Pirmā — izziņošā. Māksla pasauli apgūst mākslinieciski. Otrā — radošā. Daiļrades procesā top mākslas darbs, līdz tam vēl nebijusi īstenība.

Jūs vakarnakt uzrakstījāt dzejoli. Tā ir īstenība, kura līdz vakarnakts stundai vispār neeksistēja. Jūs vakarnakt pabeidzāt rakstīt lugu. Ir tapusi jauna īstenība. Uz tās tālāk veidosies lugas izrāde, atkal jauna, vēl nebijusi īstenība.

Estētikas disciplīnas sākumos uzskatīja, ka par tās priekšmetu var būt tikai skaistais. N. Čerņiševskis izvirzīja kategorisku prasību, ka mākslai jāaptver visa dzīve visā tās daudzpusībā.

Dzīves daudzpusību estētika formulē kategorijās, izšķirot skaistā, cildenā, traģiskā, komiskā, bezjēdzīgā, šausmīgā utt. kategorijas.

Skaistais kā estētiskā kategorija ir visvairāk nodarbinājis domātāju prātus. Laikam tādēļ, ka skaistais var arī būt sabiedrības ideāls. Ieaudzināt mūsu sabiedrībā, īpaši mūsu jaunatnē, skaistuma izjūtu ir viens no literatūras estētiskajiem uzdevumiem, nerunājot nemaz par to, ka tas ir arī ētisks uzdevums.

Daudzas cilvēku morālās īpašības tiek raksturotas kā skaistas — godīgums, pašaiizliedzīgums, biedriskums.

Daudzās mākslas nozarēs skaistais ir galvenā sastāvdaļa — baletā, glezniecībā.

Bet kā ir literatūrā?

Vairākus gadu desmitus skaistā kategorija spilgti izpaudās liriskajā dzejā — Poruka, Skalbes, Saulieša, Bārdas. Te galvenokārt izpaudās dabas skaistums. Dzeja, atsakoties no liriskajiem topiem, skaisto izgaismo mazāk. Turklāt jāņem vērā, ka liriskās dzejas tēlainības elementi gaumes ziņā mainās straujāk un asāk nekā citi dzejas elementi.

* Debates publicējam saīsināti. Izmantotas kongresa stenogrammas.

Pa labam liriskam dzejolim ar tēlainību, kas iekļaujas skaistā kategorijā, ir Ojāram Vācietim, Imantam Auziņam, Laimonim Vāczemniekam. Un tomēr skaistā kategorijas estētiskā zvaigzne varētu spožāk spulgot pie literatūras apvāršņiem.

Tas pats sakāms par cildenā estētisko kategoriju. Man šķiet, ka cildenajam, kas vienmēr piesātināts ar aktivitāti, kā negatīvs pretstats literatūrā var būt arī vienmuļība. Vairākos apcerējumos presē kongresa priekšvakarā mūsu proza saņēmusi samērā daudz pārmetumu galvenokārt savas vienmuļības dēļ. Tika pārņemts, ka trūkst istu varoņu un istas varonības. Norādīts, ka nav lielas mīlestības un nav spilgtu kaislību, ir notrulināts sekss; vienmuļš trīsstūris — sieva, vīrs, mīļākās — klist no darba uz darbu. Dominē ierindas cilvēks.

Varbūt šie pārmetumi ir pārāk saasināti, taču spilgtu krāsu trūkums mūsu prozā ir samērā bieži sastopama parādība.

Lielākas kaislības, spilgtas rakstura īpašības, asākas krāsas, šķiet, ir vajadzīgas arī mūsu dramaturģijai.

Tas iekļautos arī estētiskajos uzdevumos.

Tragiskā kategorija tādā veidā, kā tā formulēta klasiskajā estētikā, šķiet, mūsu apstākļos diez vai iespējama. Šī kategorija saistīta ar varoņa pašuzpurēšanos un bojāeju. Pagrīdes cīņu apstākļos, Tēvijas kara apstākļos tāda tragiskā izpausme bija ik uz soļa sastopama.

Turpreti tragiskas situācijas, tragiskas noskaņas ir diezgan bieži sastopamas mūsu šīsdienu literatūrā.

No tragiskām noskaņām un situācijām ir krasi jāatšķir melodrama un pliekans sentimentālisms, kas nereti cenšas atvietot tragiskās noskaņas, tragiskus cilvēka pārdzīvojumus.

Ļoti savdabīgs stāvoklis mūsu literatūrā ir komiskā kategorijai.

Latvieši no seniem laikiem ir bijuši lieli jokupēteri. To liecina tautasdziesmas, to liecina tautas pasakas. To liecina R. Blaumanis, Doku Atis un daudzi citi. Taču latviešu padomju literatūrā komiskais nevar un nevar attīstīties pilnā jaudā. Neatrod arī vajadzīgo kritikas atbalsi. Tā pienācīgi nenovērtēts savā laikā grāmatu plauktos ieslidēja Miervalda Birzes «Rozā zilonis».

Labī panākumi komiskā kategorijas lietošanā dažkārt vērojami bērnu literatūrā, tādējādi realizējot Maksima Gorkija norādījumu, ka bērniem jāraksta «jocīgi».

Ar interesi jāsitāji seko Cumlaka tēla izveidei «Literatūriņā un Māksliņā» — vai izdosies izstiepties līdz Brencim un Žvin gulim.

Sava vieta dzīves daudzpusības atspoguļošanā ir arī tādām estētiskām kategorijām kā neglītais, zemiskais, šausmīgais,

riebīgais. Šīm kategorijām sociālistiskā reālisma literatūrā jāparādās nepārprotamā autora nostādījumā. Vakareiropas un amerikāņu literatūrā notiek visplašākā tīksmināšanās ar šīm negatīvajām kategorijām.

Kas attiecas uz šausmīgā kategoriju mūsu literatūrā, gribas minēt divus faktus. Z. Skujiņa stāstu «Sermuliņš uz asfalta» recenzējot, daži recenzenti atzīmējuši, ka, aizverot šo 190 lpp. garo stāstu, maz kas paliek prātā un izjūtās. Tas varbūt tādēļ, ka stāsta kompozīcija vāja. Tomēr, aizverot stāstu, šausmu epizodi ar čūskām nevar tik viegli aizmirst. Šai gadījumā šausmu epizodes risinājums pareizs, jo vērojama autora nostāja. Bet ko gan lai saka par V. Kaijaka šausmu stāstu «Zirneklis»? Tehniski tā var noderēt par paraugnoveli, taču pēc būtības tā ir tīksmināšanās ar pretīgo un riebīgo, sveša padomju literatūrai.

Īpatnējs ir V. Lāma paša skatījums uz viņa romānu «Trase». «Literatūras un Mākslas» 46. nr. viņš izsakās: «Lai pievērstu lasītāju uzmanību sāpīgām ētiskām problēmām, esmu rakstījis kļūdas bezkaunības. Iedarbe ir — daiļā dzimuma pārstāves sašutušas. Taču es tiepīgi palieku pie sava — mācieties redzēt!»

Šajā sakarībā izvirzās cita problēma, problēma par hiperbolu. Šķiet, pareizais ir šāds princips: hiperbola ir līdzeklis īstenības akcentēšanai, īstenības krasākam attēlojumam, lai palielinātu saskatāmību, un nekādu robežu hiperbolai nav. Tā kalpo realīsimam. To jau pierādījis Rablē, kuru hiperbolā neviens vēl nav pārspējis. Ja hiperbola kļūst par pašmērķi, tad līdz aplamībai vairs nav tālu. V. Lāms, šķiet, attaisno savas «bezkaunības».

Mūsu modernā dzeja, t. i., tā dzeja, kas parādās atsevišķās grāmatās un tiek iespiesta periodikā, nepakļaujas vienam analīzes procesam, vienam raksturojumam. Tā ir pārāk dažāda, pārāk pretrunīga, ar pārāk dažādām estētiskām interpretācijām, un tās raksturošanai jāizdara detaliska analīze ne tikai kopumā vien, bet par katru dzejnieka daiļradi. Sabiedrības pretenzijas virzās galvenokārt pa trim līnijām. Pirmkārt, pret dažādām izlaidībām izteiksmē, bet tam pagaidām ir gadījuma raksturs. Pret neskaidribām dzejā jeb pret «neskaidro dzeju». Te ir jāizšķir divi momenti. Dzeja, kas rakstīta vairākās tematiskās vai izteiksmes plāksnēs vai dodot lielu noslodzi tālām un tuvām asociācijām, ir grūti uztverama, bet ir saprotama, prasa zināmu dzejas kultūru. Tā ar laiku nāk pati no sevis. Dzeja, ko gadsimta sākumā kritika raksturoja kā neskaidru un nesaprotamu, mums tagad šķiet vienkārša un primitīva. Bet tiek rakstīta arī tāda dzeja, kas ar nodomu sarežģīta un sapīķerota asociatīviem un kalambūriskiem mudžekļiem. Tāda dzeja nemaz nav domāta saprašānai, un nav jācenšas to saprast. Tukšā litrā zelta olu nesaskatīsi.

Un beidzot pāris vārdu par dažām neveiksmēm kompozīcijā lielākos prozas darbos. Ir vairāki piemēri, kad rakstnieks puslīdz labi tiek galā ar varoņu personiskās dzīves interpretācijām, bet tad pēkšņi rodas emocionāli neizstrādātas vietas. Pa lielākai daļai tas ir attiecībā uz darba vidi, kurā galvenais varonis darbojas.

Ir arī gadījumi, kad tiešas pieredzes materiāls nevajadzīgā apmērā par varītēm cenšas ielauzties šizetiskajā veidojumā. Citiem vārdiem — faktiskais materiāls netop pacelts emocionālā plāksnē, netiek mākslinieciski pārstrādāts un kompozicionāli velk uz leju visu darbu, kā tas ir Lapsas romāna «Rūgtums» finālā.

Kādi tad pēc visa sacītā ir literatūras estētiskais uzdevumi? Tie ir dzīves daudzpusībai pakļauti īstenības atspoguļojumi, kas atbilst sabiedrības estētiskajām prasībām. Estētika prasa emocionālu atbildi uz visiem dzīves jautājumiem, jo tikai tā literatūra izpildīs savu uzdevumu sabiedrības attīstības procesā. Šim atbildēm jābūt augstā mākslinieciskā līmenī. Estētiskais uzdevums ir sabiedrības attīstības uzdevums.

«SAPLAUKST ROKA, GAIDOŠA OTRU ROKU...»

Viens no nežēlīgākajiem RS biedriem ir Valdemārs Ancītis. Mazas grāmatīņas: «Piecos gados», «Četros gados»... Balts pāpīrs, sīki burtniņi, bet kas viss aiz tā — darbs un dzīve, izdevniecība un redaktori utt. Un, lai cik arī no procesa kongresu starplaiķā paliek periodikā, paliek vispār nenopublicēts, tomēr grāmata ir galvenais rakstnieka varēšanas un arī literārā procesa rādītājs. Un visas mūsu sēdēšanas un spriešanas, saiešanas un parādes ir vērtas tik, cik tās virzījušas uz galveno, kā vārdā tiekamies še un vispār, — uz pabeigtu, gatavu literāro darbu.

Atklātība, kas ved uz atklājumu, — tā dzejas ceļu raksturo Andrejs Vozņesenskis.

Tātad — liriskā atklātība visupirms. Tas patiesi ir dzejas pamats. Un Raiņa dzejā tieši viņa atklātības līmenis ir apskauzams.

Liriskās atklātības ziņā, manuprāt, unikāla parādība starp padomju tautu literatūrām ir mūsu dzejnieču darbs — no Ārijas Elksnes, Olgas Lisovskas līdz Mārai Misiņai un Mārai Zālītei.

Amerikāņu dzejnieks Rids Vitmors par savas tautas septiņdesmito gadu dzeju teicis: «Mēs patlaban hipertrofējam mūsu dzejas individualistisko tradīciju, un tāpēc amerikāņu šodienas dzejnieki pārāk sašaurina savus mērķus. Labākā amerikāņu dzeja — tā ir sociālā dzeja, dzeja, kurā runāts par visu sabiedrību. Tāds ir dzejnieka galvenais uzdevums, un viņam nav tiesību to noniecināt.»

Tas ir vienas visai universālas domas uzsvērumš. Savukārt šo pasauli nevar dabūt dzejā abstrakti, cilvēciski nepiepildītu:

Sajūtot, satverot, paturot roka —
 kaila kopš pirmatnības,
 Es caur cimdu pēc tevis smoku,
 es tevi satikt gribu,
 un es novelku patmilību —
 saplaukst roka, gaidoša otru roku.

(*Lija Brīdaka*)

Protams, nav noliedzamas ne pastorāle, ne idille, ne oda, ne elēģija, un tomēr es pievienojos Pēterim Pētersonam viņa dramatisma (ne drāmas žanra) prasījumos. Arī starpkongresu periodā spēcīgākie darbi ir tie, kuri piesātināti ar dramatisku koliziju, ar iekšēju dramatismu. Ne vienmēr tas saistīts ar poēmu vai drāmu. Nekāda ārējā dramatisma nav ne Marcēlijam Martinaitim vai Grigorem Vieru, ne Jānim Peteram vai Arvidam Skalbem. Nav viņiem ne poēmu, ne drāmu, bet ar kādu dramatisko potenciālu ir uzlādēta viņu dzeja!

Ojāra Vācieša enerģijas avoti («Gamma», «Antracīts», bet jo īpaši «Zibens pareizrakstība»), Imanta Ziedoņa ārēji fragmentārā, bet iekšēji dziļi vienotā, pasaules ģenēzes pilnā, dziļi latviskā «Poēma par pienu», Imanta Auziņa likteņa guldzieni «Dunā» un «Taurējumā», Anatola Imermaņa pasaules traģisko personību atklājumi «Paletē» un «Sarunā ar Van Gogu», Vizmas Belševicas maigā, bet spriegā nepiekāpība, Valijas Brutānes un Andreja Baloža godīgas atklātības cikli, Veltas Tomas sāpe gatavības pakāpē un maizes gaisma, Jāņa Petera topošās grāmatas «Tautas skaitīšana» blīvie, sāpīgie fragmenti — tie ir pirmie prātā nākošie, bet nebūt ne vienīgie momenti, kas izgaismo šo laiku, tā kolizijas. Nevairīšanās no patiesi traģiskā un nevairīšanās arī no patiesi krāšņā.

Vizuālās informācijas blīvums (īpaši TV un ilustrētie žurnāli) maldīgi ir radījis ilūziju, ka literatūrā, arī dzejā varētu sākt mainīties skatāma, tverama redzētāla īpatsvars. Gluži otrādi — pēdējo gadu literārā prakse liecina pretējo.

Tiesi precīzajā, paša izraudzītajā, neizplūdušajā tēlainībā ir tādu dzejnieku kā Olafa Gūtmaņa, Jāņa Sirmbārza, Pētera Jurciņa, Vitauta Lūdēna, Tālivalda Treiča, Aivara Neibarta, Augusta Štrausa profesionālā spēka avots. Šo tēlainības momentu uzsveru tādēļ, ka tieši spilgta, asa, droša paša vērojuma nepietiekamība ir pamatā mūsu dzejas vienas daļas nespējai būtiski atklāt dzīvi, jo nav jau caur ko — caur romantiski dēmonisku novazātu atribūtiku nekas nesanāk, no pērnem plauktiņiem grābta, tā aizslīd garām lasītāja patiesi gaidošajai uztverei. Tēlainības nepietiekamība, sauss literārisms, lāpīšanās ar operetisku, dēmonisku atribūtiku ir tāda pati parādība kā prozaiķa nespēja ieraudzīt, tvert, attēlot detaļu, priekšmetu, faktūru.

Bet vienalga — vai tēlainība būtu reālistiska vai arī patiesi romantiska (kā labākajos Egila Plauža, Velgas Kriles, arī vēl citu dzejoļos) —, ja dzejniekam tas būs tikai pašmērķis, ja viņam nebūs laika izjūtas, laika nerva, tad rezultāts būs plakāns par grāmatas lappusi, kurā tas nodrukāts.

Pirms nedēļas atgriezās no Dienvidslāvijas, kur kopā ar citiem padomju dzejniekiem piedalījās dzejas dienās, sarīkojumos, kuri palēnām iesila un no 150 cilvēku lielas auditorijas beigās sasniedza 400—500 cilvēku auditoriju. Mūs ar Pēteri Veginu fascinēja šī skaistā, cilvēku domu un darba izveidotā zeme. Ap mums bija ne tikai patiesi draudzīgi, bet arī ieinteresēti un zinoši cilvēki, kuri pilnīgi atklāti iepazīstināja mūs ar savu darba stilu, darāmo un problemātiku.

Pēdējos gados notiekošā izdevniecību decentralizācija vēl vairāk paplašinājusi izdevniecību tīklu Dienvidslāvijā, un šai zemē iznāk apskaužams grāmatu nosaukumu skaits. Piemēram, dzejoļu krājumu skaits tiek lēsts vidēji uz 150—200 grāmatām gadā. Toties tirāžas ir apbrīnojami mazas. Prozai 4—5 tūkstoši jau ir laba tirāža. Dzeja iznāk parasti 1—2 tūkstošos eksemplāru.

No vienas puses, varenī — tāds nosaukumu skaits! Un tomēr, no otras, — dzejai, lai cik demokrātiska pēc savas idejiskās, tēliskās un pasnieguma ievirzes tā arī būtu (un to mēs esam varējuši pārliecināties pēc daudzajām dienvidslāvu tautu dzejas publikācijām pie mums), funkcionēt visai šaurā — kaut arī ļoti labi informētā, inteligentā, emocionāli uzlādētā, atvērtā un tomēr tik ierobežotā vidē ir bēdīgi.

Un tad es domāju par mūsu bagātnieciski sagrozīto loģiku.

Cik bieži mēs snobistiski vīpsnājam — brauc tante mājās no tirgus un lasa dzejoļkrājumu. Nu labi, pēdējos gados vairs ne tikai dzejoļkrājumu, bet Jakubānu vai Lapsu, Kolbergu vai Kļavi...

Bet tas taču ir mūsu ieguvums — arī šī tante. Man ir lielas aizdomas, ka mēs aiz sava gribēta vai negribēta snobisma nokļūstam pie cilvēka garīgo interešu noniecināšanas — sak, viņš jau tikai grib izklaidēties. Jā, grib arī to, bet vēl daudz ko citu arī, un man ir pārliecība, ka ar visiem dzejas cēlumiem un kritumiem mēs nesam pazaudējuši **būtisko** lasītāju. Kopā ar tiešas tikšanās un masu komunikācijas līdzekļu kontaktiem tieši grāmatas liecina par to, ka šis esošais, dzīvā, siltā, pulsējošā kontakta moments ir bijis noteicošais, kas mūsu dzeju uzturējis dzejas cienīgā spriegumā.

Un tas nebūt nenozīmē dzejnieka piekāpšanos lasītāja vien dienīgajām, nepiepūlētajām iegribām. Tas nozīmē dzīvu, cilvēkam cilvēku meklējošu nepieciešamības kontaktu, kontaktu no viena cilvēka apvāršņa uz visu cilvēku apvāršni, kā teicis Eliārs.

Esmu dzirdējis dziļos laukos, kā klausās, piemēram, Uldi Bērziņu. Klausās ar ausīm un klausās ar acīm, miedz pieri, bet skatās dzejniekā tāpat kā viņš savā lasītājā — atklāti, godīgi,

cenzdamies nepalaist garām neko. Te nevienam neienāks prātā izdvest kaut ko tādu, ka murgs, ka bez jēgas. Ieinteresēti cilvēki redz, ka te notiek kas būtisks, īsts, tātad — arī viņu dzīvi, eksistenci skarošs.

Labi, ka Imants Ziedonis ir tik daudzpusīgs, bet tikai ar savu dzeju viņam būtu nācies krietni grūtāk tik būtiski, tik tuvu piekļūt lasītājam. Bet tagad, izejot no viņa «Kurzemītes», izejot no viņa populārās publicistikas, taču lasa arī viņa nekonvencionālo, netradicionālo, iesīkstējušos estētiskos priekšstatus uzspridziņošo dzeju. Un tā izrādās daudz demokrātiskāka par to demokrātismu tēlojošo pielīšanas dzeju, kas mēģina piekļūt lasītājam nevis pa smago, riskanto un vienīgi iespējamo mākslas ceļu, bet gan atvieglotot it kā lasītājam, bet vairāk gan pašam savu gaitu.

Šī kontakta ar lasītāju stiprināšanā īpaša nozīme ir bijusi vairākām literatūrzinātniska tipa grāmatām, no kurām liela daļa lasāmas tikpat aizrautīgi kā laba beletristika: Rutas Veidemanes lingvistiskā poētika «Izteikt neizsakāmo», Jāņa Kalniņa «Rainis», Līvijas Volkovas «Veidenbaums», Lūcijas Ņuzānes «Jūlijs Dievkociņš».

Kaut arī no cita žanra, ar tādu pašu radoši audziņošu potenciālu man liekas veidotas arī Liliņas Dzenes grāmatas — par Alirēdu Jaunušanu un Hariju Liepiņu.

Septiņdesmitie gadi ir laiks, kad lasītājam sāk atbildēt pats lasītājs. Lūk, piemēram, lasītājas Dainas Fišmeistares izteikumi žurnālā «Liesma»: «..es skaidri zinu.. — negribu, lai mūsu dzeja kādreiz kļūtu tik nabadzīga, lai es to pilnīgi un galīgi izprastu. Tas nozīmētu, ka man vairs nav pēc kā augt, tas nozīmētu, ka neviens nepaceļas pāri manam sapratnes līmenim... Dārgie dzejnieki! Es (viens no vienkāršajiem līdz šim klusējošajiem lasītājiem) no visas sirds lūdzu — rakstiet tā, lai vienmēr jūsu dzejā paliktu arī kaut kas manis neizprasts.»

Dzejas kopaina ir kļuvusi sazarotāka, tā ir tik dažāda, ka dzejas procesa vērtēšanā vismaz daļēji jāsaik atteikties no naīvi paaudziskā dalījuma. Un ne tikai tāpēc, ka jauno ienākšana ir bijusi visai lēna, un ne tikai tāpēc, ka, teiksim, Mirdza Bendrupe, Arvīds Skalbe, Monta Kroma bieži vien raksta daudz jaunīgākus dzejoļus par jaunajiem. Kad kultūras lauks tukšāks, paaudzes ienākšana redzamāk pamanāma, vēlāk spilgti izdalās tikai paši asākie talanti.

No pētišanas viedokļa šobrīd interesantāk liekas sastatus papētīt, teiksim, Bendrupi ar Briedi vai Majeviski ar Bobrovski nekā, teiksim, Bērziņu ar Rokpelnī. Ar to es negribu sacīt, ka noārdās jebkādas paaudžu saistnes, bet tikai to, ka tās vairs

nav tik būtiskas, kā, piemēram, dzejā ienākot Auziņam un Ziedonim. Nevis paaudžu izlīdzināšanās, bet paaudžu kopdarbs kultūras mērķim. To var redzēt arī pēc debijām — cik dažādi ir, piemēram, pagājušā gada debitanti — Avotiņš, Kūkojs, Majevskis, Bražis, arī šīgada pirmo grāmatu autori — Melgalvs, Butūzovs, Aizpuriete.

Mūsu dzejā nav noticis paaudžu pārrāvums, un tas ir ne tikai nākamās paaudzes, bet arī visas kultūras ieguvums. Kas attiecas uz jaunajiem, tad es te izteikšu hipotēzi, bet momenti no procesa liecina šīs hipotēzes labā — jauno dzejā pēc izvērstas mēģināšanās stilistiskās visvisādībās veidojas jauna veida angažētība, kura, manuprāt, nav pretrunā ar sešdesmito gadu nepastarpinātāk izteikto, bet kura iziet no jaunajai paaudzei tuvāka, varbūt parodiskāka, varbūt provokatoriska redzespunkta. Viņi citādāk, varētu teikt, vairāk ar rikošetu piedalās ne tikai vispārcilvēcisku, mūžsenu problēmu vēlreizējā fiksācijā, bet visai jūtīgi, brīžam pat droši pieskaras sabiedriskajiem procesiem un risina tos.

Pāris vārdu par attieksmi pret jaunajiem. Pats esmu rakstījis visai asas recenzijas par visām trim pirmajām «Acīm». Mūsu attieksmei vajadzētu būt — paliecot prasīgai kopumā un atsevišķi, palīdzēt ievērot, izcelt to, kas jau šobrīd ir vērtīgs.

Man ir gan saprotamas rūpes par atbildības palielināšanu jauno literātu uzņemšanā RS, bet nav saprotams pagaidām vēl gaisā lidojošais kategorisms — dzejnieku uzņemt tikai ar 2 grāmatām. Tad jau iznāk, ka savā laikā nevajadzēja uzņemt Vācieti, Auziņu, Ļūdēnu, Peteru, Briedi, Rokpelni, V. Avotiņu etc. ... Kāpēc lai dzejnieks nepiedalītos savas organizācijas darbā kā pilntiesīgs biedrs savos labākajos gados, kas dzejniekam parasti tomēr nesakrīt ar prozaiķa vai dramaturga gadiem?

Sai gadījumā nobriedis, varbūt pat pārbriedis ir jautājums par jaunatnes literārā žurnāla nepieciešamību. Tas nav parādījis šodien, par to runāts arī citos kongresos, bet var būt, ka var uzrunāt augšā tā kā žurnālu «Дзямба» savā laikā?

Būtu jāpanāk, lai dzejā, prozā ienāktu padsmītgadīgi, divdesmitgadīgi cilvēki ar savu atklātību, pretenzijām, ar savu cerību un solidaritāti. Kur viņi šobrīd to lai dara?

Mans runājamašs šoreiz sanācis tik pacilāts un svētkisks ne tikai tāpēc, ka šī patiešām ir svētku reize pēc darba, bet arī tāpēc, ka, jo vairāk dzīve ieiet mierīgā darba gaitā, jo vairāk rodas vēl kāda cita tendence. Blakus tikpat kaitīgai pašslavināšanās tendencei, blakus komplimentārisma un bezdomu optimismam pastāv (un latviešu kultūras dzīvē tā bijis ne vienreiz vien) pašnecieņa, pašnoniecināšanās, pašsaustīšanās komplekss.

Rakstnieki—veterāni M. Krupņikova, J. Vanags, V. Lukss,
J. Niedre, Ā. Talcis, A. Balodis un A. Grigulis.

Andrejs Balodis lasa savu dzeju Rakstnieku savienības
četrdesmitgadei veltitajā svinīgajā sarīkojumā.

LKP CK sekretārs I. Andersons pasniedz apbalvojumu
Gunāram Priedem.

Mikš Zvirbulis un Zigmunds Skujiņš republikas rakstnieku
VIII kongresa dienās.

... Egons Livs.

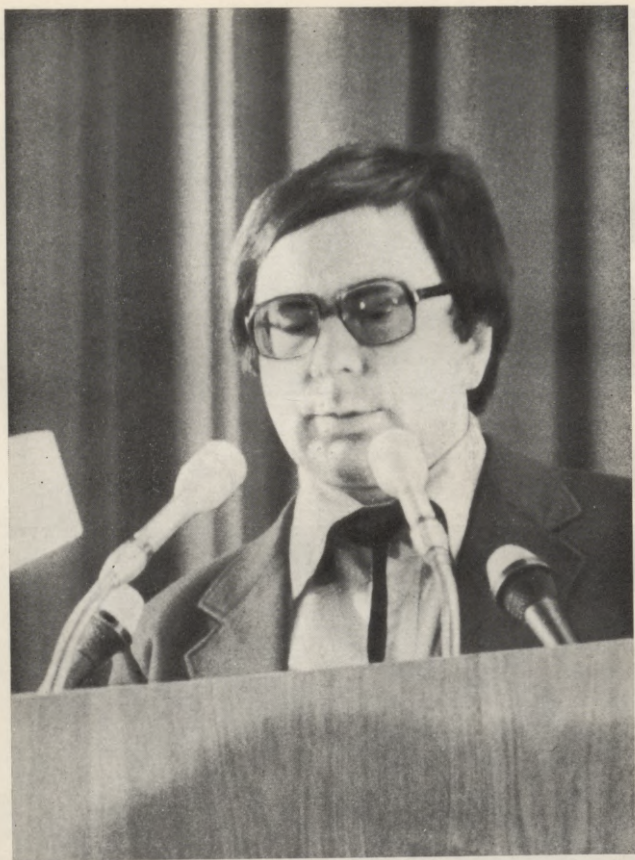

... Ilze Binde un Reģina Ezera.

Latvijas Padomju rakstnieku savienības VIII kongresā.

Tribīnē Māris Čaklais.

Valdes sēdē par pirmo četru klašu mācību grāmatām Imants Ziedonis citēja pirmo teikumu, kas ābecē ierakstīts par Latviju: Latvijā nav augstu kalnu...

Savā kautrīgumā, pienācīgi neatzīmējuši, palaidām garām Raiņa simtgadi. Joprojām visai vārgi, katrā ziņā nesabalsoti ar pastāvošo realitāti Savienības mērogā skan Ojāra Vācieša un Imanta Ziedoņa dzejas balss.

Jautājums par to, kā skan kaut vai mūsu Tautas dzejnieki citvalodās, būtu uzskatāms ne tikai par RS iekšēju vai dzejnieku pašu privātu lietu. Tas ir republikas jautājums, un šīs dzejas popularizēšana būtu risināma arī ar republikas iespējām un līdzekļiem, piemēram, uzaicinot atdzejotājus uz ilgāku laiku mūsu republikā, dodot iespēju iepazīties i ar dzīvi, i ar literatūru, kā to dara Gruzijā, kā to dara Armēnijā, lai atdzejojums veidotos bez steigas un paviršības.

Pārskatos par pēckara gadu dzeju joprojām priekšgalā minam Jāņa Sudrabkalna vārdu. Tas ir pareizi un taisnīgi, bet — ko Vissavienības lasītājs var izlasīt no šī patiešām Eiropas klases dzejnieka? Kaudzītes ne pašu būtiskāko dzejoļu — no kuriem viena daļa nav izturējusi laika pārbaudi — visai viduvējus atdzejojumus. Mūsu republikas krievu dzejnieki, latviešu valodas zinātāji, kā to pierādījusi prakse, arī nevar iznest visu latviešu dzejas popularizācijas smagumu, tāpēc būtu nepieciešams sarīkot Sudrabkalna atdzejošanas Vissavienības konkursu, lai līdz rakstnieka deviņdesmitgadiem 1984. gadā varētu izveidot un Maskavā izdot vismaz vienu būtisku, cittautu lasītāju interesējošu grāmatu.

Nākamgad Aleksandra Čaka 80 gadu jubileja. Pat ar tiem nedaudzajiem Vladimira Nevska tulkojumiem sešdesmitajos gados (viena grāmatiņa Rīgā, otra Maskavā) Čaks patiesi ir kļuvis par pašu zināmāko, ietekmīgāko latviešu dzejnieku Savienībā un lielā padomju dzejas zinātāju daļā ārpus Savienības.

Zināms, ka Rīgā iznāks Čaka izlase, bet cik izdevumu būs Maskavā, citās republikās? Vai «Литературная газета» būs lapuse kā analogisku krievu, gruzīnu, armēņu dzejnieku jubileju gadījumos? Laika gaitā (un to var redzēt ne tikai Jaunatnes teātri) ir pierādīties, ka Čaks patiesi ir kļuvis par tautas dzejnieku.

Tas viss neredzamiem un bieži vien arī redzamiem pavedieniem saistīts ar mūsdienām, ar to, kāpēc mēs te pulcējamies.

Bet Valdemārs Ancītis jau gatavo kartītes savai nākamajai nežēlīgajai grāmatai.

PAR DARĀMU TAISNĪBU

Situācija

Bērnu literatūras šodiena un tuvākā rītdiena nav tikai literatūras lieta, bet arī sabiedrības organizēšanās lieta. Tāpēc es nerunāšu literatūrkritiski par atsevišķiem literāriem darbiem vai literatūrkritiski par bērnu literatūras devumu starpkongresu periodā, bet par to organizatorisko slodzi, par to papildu misiju, kas veicama Rakstnieku savienībai nekavējoties, tuvākajā laikā.

Mūsu republikā valda saspringta demogrāfiska situācija.

1. Mūsu republikā ir sevišķi augsts šķirto laulību procents un sevišķi zems dzimstības procents. Ir vēl arī citi nelabdabīgi procenti. Tas viss liecina, ka pazeminās ģimenes prestižs sabiedrības audzināšanā.

2. Arvien vairāk republikā bērni pāriet bērnudārzu audzināšanā. Arvien vairāk mazo skolu koncentrējas lielajās internātskolās. Tā arī ir jauna sociāla parādība. Ģimeniskās audzināšanas iespējas samazinās, skolotāji nespēj lielajos audzināšanas kolektīvos pienācīgi veikt individuālo audzināšanu. Aizvien biežāk intīmi viens pret vienu paliek tikai bērns un — grāmata.

3. Skolotāju lielum lielais vairums, kas tagad nosaka mācīšanas un audzināšanas stilu, paši ir auguši sasteigtajos pēckara mācību apstākļos, viņu pasaules izjūta laikam ir fragmentāra un nespēj dot to pilnskanīgo, harmonisko audzināšanu, kādu prasa pašreizējie apstākļi. Mūsu audzināšanas sistēmā ir daudz provinciālisma, daudz vulgārsociālu palieku, daudz formālisma un slinkuma.

4. Paši apstākļi daudz sarežģītāki nekā iepriekšējos gadu desmitos:

a) arvien sarežģītāka pasaules informācija (sākot ar modē nākušiem plastmasas iepirkuma maisiņiem, džinsiem, magnetofona estrādiskiem ierakstiem un beidzot ar vispasaules miera kustību un kara draudiem);

b) saasinātais jautājums: kā dzīvot tautu saimē savstarpējā cieņā un pašcieņā, ar internacionālu godu un bez nacionāla nihilisma;

c) kā zinātnes un tehnikas devumu paturēt cilvēciska siltuma rāmjos, kā bērnam, kura pirmā rotallietā ir mašīna, paturēt apkārt dzīvu radību, dzīvu elpošanu, dzīvību kopumā;

d) kā pieaugušajā patērētāju stihijā izturēt radošu nezūdamību, valstisku un pilsonisku notikumu izpratni.

Situācija ir tāda, no kuras nevar iziet bez rūpēm.

Ists radošs darbs, kas izsaka rakstnieka gatavo stāju, ir prieka darbs. Šoreiz es aicinu bērnu literatūras vārdā un mūsu radošās nākotnes vārdā mūsu rakstniekus piespiest sevi arī rūpēt un parūpēties.

1. Literatūrai jākompensē ģimeniskās audzināšanas trūkums, literatūra kļūst bērnam par mātes un vecāsmātes aizvietotāju, kā saka Ellena Nīta, igauņu redzamākā un laikam arī gudrākā bērnu dzejniece. Mēs nezinām, cik ilgi mums būs jāveic māmiņas un tētiņa loma, bet pašlaik — tā ir eksistenciāla nepieciešamība.

2. Literatūrai jāveic zināmā mērā arī populārzinātniskās audzināšanas darbs. Mēs nezinām, kad attapsies zinātnieki un citi institūti, kam ar to vajadzētu nodarboties, kad attapsies Rīgas kinostudija, lai radītu bērnu dokumentālās filmas, kad attapsies žurnālisti, ka mums nav dokumentālas, publicistiskas žurnālistikas bērniem.

3. Pašlaik vairāk nekā jebkad literatūrai vajadzētu kontaktēties ar pedagogiju. Trūkst labu «sākamo grāmatu»: ābeču un pirmo lasāmgrāmatu. Bet mēs zinām, cik svarīgi, lai literārās gaumes veidošanā būtu labas iesākuma grāmatas. Varam vainot slinkumā skolotājus (un to mēs arī darām un, manuprāt, pamatoti — sevišķi jaunos skolotājus, kas nerada pedagoģiskas vērtības). Bet vajag arī atcerēties, ka ābeces ar īstu, pilnīgu pasauli ainu laiku pa laikam ir devuši tieši rakstnieki. Es saku — laiku pa laikam. Un šis ir tas laiks. Kad jārūpējas. Kad jāpalīdz rūpēties.

Tā nu iznāk, ka es te aicinu rakstniekus uzņemties gandrīz vai visus audzināšanas darbus — sākot ar bērnaukli un beidzot ar meistarū darbuzzinātāju. Taču es to neaicinu viens no sava unuma. Nesen notikusi diskusija par bērnu literatūru «Literatūrā un Mākslā» pierādīja, ka sabiedriskā doma prasa to pašu — pielietojamo taisnību. Ne tikai teoretizējošu taisnību, bet lietā liekamu, darāmu taisnību. Sabiedriskā doma prasa no rakstnieka ne tikai pašizteikšanās talantu, bet arī organizēšanās talantu, sabiedriskas mobilizēšanās talantu.

Kurp augt. I

Mūsdienās bērniem arvien vairāk zūd iespējas novērot vecākus darbā, kā arī pašiem strādāt. Līdz ar to zūd iespējas iepazīties ar dzīvi tās īstenajās formās, iegūt vajadzīgo informāciju par mūžvecām dzīves likumsakarībām, ko agrāk darba vidē un grūtībās auguši bērni apguva nemanot...*

(Jānis Mauliņš.)

Vislabāk ilustrētā pasaku grāmata dažkārt nevaldzina bērnus tā kā vecāku bērnības atmiņu pārstāsti.

(Vija Mikāne.)

Rakstnieki pieprasa atdabūt bērnu literatūrā cilvēku atdarinātāju un izdarītāju.

.. ja bērnam iemāca mīlēt nereālo, simpātijas pret reālo, ikdienišķo viņam samazinās, ikdienā viņš jutīsies nelaimīgs; ja iestāsta, ka katrs darbs izdarāms viegli un ātri, zūd spējas veikt grūtu un ilgstošu darbu, citiem vārdiem, vispār strādāt, jo visi darbi prasa piepūli un pacietību.

(Jānis Mauliņš.)

Originalitāte ir laba lieta, bet svarīgāks par to tomēr ir reālistiskais atziņas princips un atziņa, ka dzīves un attīstības likumsakarības pastāv pamatvilcienos nemainīgas, tās tur pasauli, un tās būtu vispirms jāiemāca mazuliem.

(Jānis Mauliņš.)

Jānis Mauliņš prasa bērniem mācīt «pacietības brīnumus». Mūsu bērnu literatūra neaudzina bērnos pacietību, kas, manuprāt, ir viens no cilvēka laimes un panākumu pamatakmeņiem.

(Jānis Mauliņš.)

Mauliņš prasa iemācīt bērniem «mīlēt ikdienas īstenības detaļas un notikumus» un neveicināt «izklaidības tipa debilitāti». Mauliņš prasa bērnam mācīt saprast pamatlikumības un spēju organizēties.

Es zinu, ka Mauliņš pieļāva rupjus pārspīlējumus, pat labu metaforisko domāšanu nosaukdams par «haotisko fantāziju» vai «lieko haotismu», vai «savādošanu», tas deva iespēju, kā jau tas notiek, Mauliņu tiši pārprast un piekerties nebūtiskajam, noliegt Mauliņa būtiskos priekšlikumus. Bet Mauliņa priekšlikums tiešām ir būtisks: dot bērnam skaidras, nestilizētas dzīves ainas — reālistiski aprakstīt zaķa dzīvi mežā, pastāstīt par lapsas un āpša ģimenes rūpēm un raizēm, par skudru, bišu un varžu likteņiem — skaidri un vienkārši, cik vien tas iespējams.

* Visi citāti no LM publicētās diskusijas 1980. g. par bērnu literatūru.

To pašu prasa sarunā Māra Cielēna un Vitauts Lūdēns — pamatīgi un gudri iemiesot dabas mūžīgās sakarības un cilvēka mūžīgo vietu dabā.

Jārada neskaitāmi harmoniski pasaules modeļi.

(Vitauts Lūdēns.)

Paaugstināt atbildības sajūtu par dzīvību dabā.

(Vitauts Lūdēns.)

Tas ir mūsu nākamo gadu vistuvākais uzdevums: panākt pilnu dzīves ainu. Vismaz stipri pilnīgāku, nekā tā ir tagad. Kāda tā ir tagad?

Mums ir milzum daudz dzejas, kas pasauli estetizē, tiši to izskaistina — bērniņam, mīļumiņam.

Mums ir milzum daudz dzejas, kas ar bērnu flirtē. Arī tā ir kaut kādā mērā estrādiski vajadzīga, tie ir pekstiņi, jociņi.

Mums nav daudz, bet ir arī savī «ačgārņeņi» (kā tos nosauc Leons Briedis), «lasināmgabali un asināmgabali» (Paula Ērika Rummo vārdiem), «blēņas un pasakas» (kā es pats esmu tās saucis). Savs «nevarbūts». Un tas ir vajadzīgs, lai kā tas arī nepatīktu Jānim Mauliņam.

Bērns priecējas, ka pazinis melus, un acīmredzot tieši tas ir šo ačgārno dzejoļu komikas āķis — lai bērns izjustu savas zināšanas un pieredzi.

(Ellena Nīta.)

Mums ir savs skolas gadu detektīvs un «burlakstāsts» — ar Zentas Ērgles visādi centīgajiem varoņiem.

Mums ir pat piedzīvojumu un «jokainības kults» bērnu literatūrā, kā saka Inta Čaklā.

Mums ir nopietni, stabili vārdi bērnu dzejā (Ojārs Vācietis, Vitauts Lūdēns) un prozā (Zenta Ērgle, Vija Upmale, Laimonis Vāczemnieks). Un vēl te būtu savs mazums vārdā saucamu rakstnieku. Bet harmonizētu pasauli, harmonisku dzīves ainu mūsu bērnu grāmatas kopumā nedod. Kopumā mūsu bērnu literatūrai pietrūkst konkrētās dzīves izjūtas. Mūsu bērnu grāmatas ir izvairīgas un atsvešinātas no bērnu un pieaugušo kopīgās konkrētās dzīves.

Mums, piemēram, nav grāmatu, kurās būtu ģeogrāfiska piesaiste, ģeogrāfiskā taisnība. Grāmatu bērni pie mums dzīvo abstraktā zemē — tajā nav ne Slīteres mežu, ne Lubānas klānu, ne Tīrelpurva, ne Āraišu ezera.

Mums vajadzīga vēsturiskas piesaistes bērnu literatūra. Mūsu bērniem ir jāzina visdažādākos izpratnes līmeņos, sākot jau ar bērnudārziņu, — kas ir tauta, kas ir mūsu tauta, kas ir valsts, kas ir padomes. Ko nozīmē vārds «brāļu kapi», ko nozīmē vārds

«karš» un ko nozīmē vārds «pilsoņu karš». Kas ir tautasdziesma, kas ir Krišjānis Barons utt. To zināmā mērā varētu veikt arī visā pasaulē iedibinātais bērnu žanrs «komikss» — «bilžu stāsts», zīmējumu sērijas, kurās darbojas galvenais varonis un viņa vēsturisko piedzīvojumu īsi pieraksti un dialogi. Naivais «mazais televizors» grāmatā. Mums nav arī ekoloģiskās taisnības grāmatu. Par visu mazo dzīvību un lielo dzīvību kopīgo dzīvošanu. Skaisti šajā dzīvības dārzā ar savu dzeju ieiet Vītauts Lūdēns. Nu to sāk arī Jānis Baltvilks, jau eksaktāk un dokumentālāk. Ziņa APN: «Turgeņevs, Tolstojs — gandrīz visa krievu literatūra ir pilna ar problēmām, kas skar cilvēka un dabas attiecības.» (Arī mūsu klasika, arī mūsu klasika.) PSRS Pedagoģisko zinātņu akadēmija izstrādā programmu «Biosfēra un cilvēks» dabas aizsardzības kursa iekļaušanai mācību programmās.

Mūsu pedagoģiskie institūti daudz varētu darīt tematisko izlašu — visu radību taisnības grāmatu sakopšanā. Pagaidām skolotāji neko nedara, lai iznāktu gan beletrizēti, gan dokumentāli tematiski krājumi — pasaulesmācības un dzimtenes mācības grāmatas.

Rakstniekiem noteiktāk jāiestājas par mazo sabiedrisko grupu taisnību. Pirmkārt, tā ir ģimeniskā taisnība. Dzimts taisnība. Brāļu un māsu taisnība. Draugu taisnība. Tikai intimitāte var līdzsvarot unifikācijas vareno bloku. Tāpat kā pastāv un universu pierāda sīkdaļiņu fizika, tā jāpastāv sabiedrības mikrostrukturām psiholoģijā. Mūsu bērnu grāmatniecībā ģimeniskās pašpalīdzēšanās tēma nav gandrīz nemaz kopta.

Vēl — mums nav bērnu publicistikas. Ne pašu bērnu rakstītas, ne rakstītas bērniem. Mēs neesam bērniem mācījuši dzīves parādībās saskatīt pretrunas (gan klusējošās, nedarbīgās, gan darbīgās atrisināmās — neatrisināmās). Mēs līdz ar to neesam bērniem mācījuši patstāvīgi vērtēt. Tad var rasties tāds stāvoklis, kuru uzrāda Inta Čaklā: «Vērtību hierarhijas trūkums (mīlēt māmiņu un pareizi pāriet ielu ir apmēram līdzīgas parādības).»

Un beidzot — par profesiju taisnību. Par amata lepnumu. Par speciālista prieku. Kā agrāk teica: par cunftes godu.

Tās visas ir tēmas, pasūtījumi, uzdevumi, kas prasa no rakstnieka konkrētu dzīves pazišanu un zināmu dokumentālu pamatu. Tāpēc jaundibinātā bērnu literatūras sekcija meklē un turpmāka-jošos gados meklēs kontaktus ar gudriem un valodīgiem, patriotiskiem un tēlaini domājošiem citnozaru speciālistiem — zinātniekiem, skolotājiem, darbaudzinātājiem, amata meistariem, valsts un sabiedriskajiem darbiniekiem un godīgiem praktiska parasta darba strādniekiem, kas savu darba prieku un gudrību prot pierakstīt vai izstāstīt un atstāt literatūrā.

Sekcija to ir darījusi un turpinās — rīkos kopīgas sanāksmes ar citu nozaru kolektīviem, lai iesaistītu sekcijā jaunus potenciālus grāmatu un publikāciju autorus.

Tas būtu par prasību pēc konkrētas dzīves piesaistes. Un tā ir mūsu rakstniecības, varētu teikt, ekstensīvā perspektīva. Tas būtu tas, par ko Leons Briedis saka — «nosaukt vārdā». Tātad uzrakstīt, dot nojēgumu, ka pastāv bez mums, liriskajiem bērniem, vēl citāda dzīve: darbi, atbildība, posteņi un grūtības.

Kurp augt. II

Otra — dziļuma perspektīva.

Augt emocionalitātē. Pirmkārt līdzietībā. Augt pārdzīvojumā. Augt smalkumā un niansēs.

No brašajiem drasētājiem grūti mācīties līdzietību.

(Jānis Mauliņš.)

Izslēgtas palikušas ārpus literatūras daudzas jūtas un pārdzīvojumi — tādi kā sāpes, bēdas, līdzjūtība utt.

(Inta Čaklā.)

Ir par maz bērnu vadīt tikai komiskajā, savādajā, priecīgi izbūvētajā dzīvē. Ir jārada arī sāpes un sāpju pārvarēšana. Traģisms un heroisms. Sentiments un atturība. Upurēšanās un izpalīdzīguma nianšes. To var tikai talanta spēks. Tāpēc es runāju par situāciju, par nepieciešamību, lai savus darbus bērniem rakstītu «lielie rakstnieki». Lai darbu bērniem uzrakstītu Regīna Ezera. Un lai Miervaldis Birze uzrakstītu kādu vēl nenokavētu darbu bērniem — kādu vēl pirms «Rozā zilona».

Alberts Bels ir labs bērnu rakstnieks, tikai nezina kāpēc bērniem neraksta.

Arī Zigmunds Skujiņš vairs negrib būt maziņš. Kādreiz viņš rakstīja bērnu lasāmgrāmatām mazus darbiņus, nu vairs ne.

Es esmu pārliecināts, ka Jakubāns varētu rakstīt tekstus komiksiem par tautas varoņiem un slaveniem notikumiem.

Es esmu pārliecināts, ka Kolbergs var uzrakstīt senu, antikvāru lietu legendas, lietu ceļojumus cauri vēsturiskām dienām, «lietu detektīvus» bērniem.

Mūsu maz dzirdētais dramaturgs Elmārs Ansons, kuram ir spīdošas bērna spējas un bērna paradoksālais prāts, varbūt veltī cīnās ar pieaugušo teātra konvencionālo domāšanu. Varbūt viņa atklāsmes paradoksā gaida tieši bērnu teātra nesabojātie skatītāji.

Žēl, ka no rakstīšanas bērniem vairās Gunārs Priede un Pauls Putniņš, bet ir cerības, ka mazbērnu pasaulē atgriezīsies nenogurstošais pionieris Pēteris Pētersons.

Neapšaubāmi, ka Jānis Peters var uzrakstīt iekustinošu «Dzimtenes mācību» bērniem.

Egons Līvs, Margēris Zariņš, Uldis Zemzaris, Uldis Bērziņš, Māra Zālīte — visi var uzrakstīt skaistas bērnu un mazbērnu grāmatas. Arī Jānis Mauliņš. Tātad vispirms mēs gaidām no liela-jiem lielo rakstniekiem — lai viņi uz brīdi, uz vienas grāmatas uzrakstīšanas laiku uzdrošinātos, piespiestos, pamestu savu žanrisko pašapmierinātību un lepnību. Uzdrošinājās Māris Čaklais, un viņa dzejoļi kļuva par istenu un pielietojamu vērtību bērnu dzejā.

Lielo rakstnieku profesionālā tīrība un žanriskā nevainība daudzreiz atgādina klīrību, ar kādu zinātnieki baidās nolaisties vai «profanēties» populārzinātniskā līmenī. Nespēja nolaisties no zinātnes augstumiem līdz populāru analogiju līmenim, manuprāt, nozīmē, ka zinātnieks nav apguvis vēl savu un savas zinātnes vietu pasaules kopsakarībā, nav apguvis pasaulē universāli valdošo analogiju likumu.

Tā arī rakstniecībā — «nolaīšanās» ir «pacelšanās». Rakstnieks, kas nevar uzrakstīt bērniem grāmatu, nav vēl nometis lieko. Rakstnieks, kas negrib uzrakstīt bērniem grāmatu, kaut vai vienu vienīgu savā mūžā, baidās noņemties. Jo var gadīties, ka viņš tad atrodas Pēra Ginta un sīpola situācijā.

Ar to es negribu teikt, ka visi bērnu rakstnieki ir kokosrieksti.

Tātad — mēs gribam bērnu literatūras dziļumu no mūsu dziļprozas, sauktas «lielās prozas».

Ko mēs gaidām

Ko mēs gaidām no organizācijām.

1. No Rakstnieku savienības Rīgā. No tās organizatoriskās gribēšanas. Vispirms jānovērtē ķēdes reakcija, kādā top mūsu kopējais lasītājs un rakstītājs. Ja Rakstnieku savienība negrib nolaist bērnu rakstniecības dārziņu līdz dažām monokultūrām, kā tas ir tagad (sevišķi prozā), tad kaut kas ir jādara un jādara metodiski, ne tikai reizi pa vairākiem gadiem.

Vajadzētu padomāt, kāpēc tā notiek: 1958. gadā republikas Valsts prēmiju saņēma Valdis Lukss par bērnu dzejas grāmatām «Pirmklasnieki» un «Tinces varavīksne». Pagājuši 22 gadi... Pa to laiku tik vien kā dzejniekam Laimonim Vāczemniekam piešķirts Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukums.

Par maz mēs palīdzam jauno literātu vasaras noņem. Nepakļaujam viņu darbošanos republikā iedibinātajiem literatūras vērtēšanas kritērijiem. Neorientējam šīs Izglītības ministrijas

nometnes uz nopietnu radošu darbošanos. No rakstniekiem to līdz šim darījuši tikai divi trīs cilvēki tīri personiski — Aivars Kļavis, Māra Misiņa, Pēteris Zirņītis.

Rakstnieku savienības vadība nenopietni izturas pret Vissavienības Bērnu literatūras padomes izbraukuma sanāksmēm pie mums Rīgā — pavirši, formāli, bez intereses, nemērķtiecīgi. Vissavienības bērnu rakstnieku sanāksmes laikā par tēmu «Dzeja un topošās paaudzes morālā audzināšana» referāti Aizputes vidusskolā izskanēja pavirši — gan tāpēc, ka bija tematiski neievirzīti un sekretariāta nepārbaudīti, gan tāpēc, ka labāko no tiem — Nopelniem bagātās skolotājas M. Birznieces referātu — tulkoja turpat lasījuma gaitā mūsu Rakstnieku savienības vadītāji: steigā, izklaidīgi un nevērīgi. Pašam labākajam referātam — skolotājas Veltas Grimmas ilggadējai laba stila literārās audzināšanas pieredzei tāpat aizmāršības un nevērības pēc nemaz netika dots vārds.

Ne vienmēr šādās lielās organizatoriskās reizēs vainīga ir Rakstnieku savienība. Pagājušai Vissavienības bērnu grāmatu nedēļai vispār nebija nekāda sagatavošanās perioda. Rakstnieku savienības arhīvā vēl tagad glabājas mūsu Latvijas ĻKJS CK atsūtītā darbības programma, kuras galvenā un gandrīz vienīgā sastāvdaļa bija restorānu uzskaitījums — kur, cikos viesi tiks ēdināti, dzirdināti un tostoti. Un visu šo negribēšanu taču redz, jūt un nesaprot («kāpēc tā?») daudzo republiku viesi, kas ir spiesti pēc 4—5 dienu pabušanas Latvijā aizbraukt bez literatūrsvarīgiem kontaktiem.

Tas neceļ ne mūsu bērnu literatūras prestižu, ne Rakstnieku savienības prestižu, ne republikas godu un labo slavu kopumā. Es negribu teikt ļaudulīgi skaudīgo sentenci, ka mums jāmacās no citām republikām, bet gan tikai to, ka mums jābūt godīgiem pret savu darbu un saviem augošajiem lasītājiem.

Mēs neesam devuši Vissavienības interesentam informatīvus biļetenus, nedz citus materiālus par republikas nozīmīgākajām veiksmēm bērnu literatūrā. Mēs neesam apzinājuši arī izdevniecību iespējas Maskavā, mēs tās neizmantojam. Ir tādas izdevniecības («Илпорцек», bērnu literatūras nodaļa), kur mūsu rakstniecības pārstāvji nav vēl kāju spēruši.

Bet tuvojas taču Krišjāņa Barona lielā jubileja! 150! Mūsu šūpuļdziesmas ir unikāla pasaules dzejas parādība!

Nupat, pabūdamas Starptautiskajā jaunatnes literatūras bibliotēkā Mīnhenē (UNESCO sistēma), iepazīnos ar šīs bibliotēkas direkcijas lielo interesi, pretimnākšanu, gatavību sarīkot plašu (un ar mērķtiecību uz starptautisku tulkošanu) latviešu tautas

bērnu dziesmu izstādi. Tas viss prasa darbošanos un gaida organizēšanos no Rakstnieku savienības vadības.

2. Bērnu literatūras sekcija daudz gaida no Grāmatu draugu biedrības. GDB (gan vēl vēlāmā izteiksmē) ir izteikusi savus plānus —

rikot bērnu grāmatu teātri, miniatūrteātri, vienas grāmatas lasījumu un inscenējumu teātri;

rikot konkursus par labākajām zināšanām literatūrā;

rikot bērnu grāmatu dekādes;

rikot speciālas bērnu ekskursijas uz rakstnieku vietām ar aktieru un citu mākslinieku piedalīšanos;

organizēt šefību par slimnīcām un bērnunamiem.

Jācer, ka tie nav tikai plāni uz papīra.

3. Jau tagad gaidām, ka republika apspriedīs metodiska, propagandas darbu vadoša centra — Bērnu grāmatu nama nodibināšanas iespējas. Gaidām no valdības, ka tiks beidzot iedibināta speciāla bērnu literatūras prēmija. Starptautiskais bērnu gads tā arī aizgāja, to visu neizdarījis.

4. No televīzijas gaidām regulāru pārraižu sēriju jaunākā skolas vecuma un pirmsskolas vecuma bērniem, līdzīgu «Avotam» — ar tautas o pasaules kultūrieskatu — «Avotiņu».

5. No izdevniecības «Zvaigzne» — bērnu enciklopēdiju, kamēr nav ne iecerēta, ne sagatavota zinātniskā enciklopēdija, sagatavot populāru enciklopēdiju un tās sastādīšanu uzticēt rakstniekiem.

Iedibināt ik gadus iznākošu brošūru sēriju «Bērnu gudrības». Tās varētu būt tās pašas «Skolā un Ķimenē» lasāmās Sprīdīša gudrības, tikai autentiskākas, bez audzinātāju labojumiem, bez anekdotiskās tiksmīnāšanās un — iespējams — ar socioloģiskiem un cita rakstura pētījumiem un izsecinājumiem. Tas mums ik gadus atgādinātu, ka mums apkārt dzīvo bērnišķīgi gudra stihija, ar kuru ik dienas vajadzētu uz līdzvērtības principiem sarunāties. Tādai grāmatai varētu būt divi sastādītāji — viens pedagogs, viens rakstnieks.

6. No Zinātņu akadēmijas gaidām, ka Literatūras institūts beidzot pateiks kādu palīdzīgu gudrību arī bērnu literatūras pētniecībā.

7. No Rakstnieku savienības Literatūras propagandas biroja jāprasa regulāri autorvakari bērniem, mazāk «dzīva autora» izrādīšanas izbraukumu, mazāk formālu izbraucienu uz sarunai negatīvām skolām, vairāk lielu literāru kopskolu sarīkojumu.

Tas ir minimāli. Tas nav neizdarāmi. Un, manuprāt, tas ir pietiekami, lai bērnu literatūra iekustinātos labā literārā,

labā audzināšanas
un labā demogrāfiskā virzienā.

Un lai satecētu un sasiestos kopā tie pedagogiskie, sociālie un literatūrkritiskie gali, kuri pašlaik mētājas apkārt nesasiesti.

Ko darām

Nepilna gada darbības laikā Bērnu literatūras sekcija ir iedibinājusi darbīgu saprašanos ar mācību grāmatu apgādu «Zvaigzne», ar Izglītības ministrijas ļaudīm, ar Filoloģijas fakultāti, ar multiplikācijas filmu ražotājiem.

Ka izdevniecības «Liesma» Bērnu literatūras redakcijā konkuršam ir ienācis labs skaits dokumentālās bērnu literatūras darbu, tur sava loma bijusi arī Bērnu literatūras sekcijai — tieši konkursa idejas sagatavošanā.

Secijai nav vēl izdevies panākt visos bērnu žurnālos un laikrakstos regulāru sleju ar ieteikumiem, ko lasīt, ar intervijām, ko lasa un ko ieteic lasīt jaunatnes cienītie, — dievinātie, — sleju, ko vadītu vismaz gadu ilgi kāds no kultūras darbiniekiem, kas jauniešiem ir autoritāte. «Pionieris» iedibināja «Pastariņa sleju», kurā Pastariņš prasa, ko Māris lasa, un otrādi.

Visgrūtāk ar šādas slejas iedibināšanu iet «Draugam» un «Skolotāju Avīzei». Bet vajadzīga tāda sleja ir, kā saka, «nāvīgi». Jo aptaujas rāda, ka grāmatas vismazāk lasa skolēni un paši skolotāji. Padsmītgadīgo aizraušanos sarakstā lasīšana aizslīdējusi tālu padsmītajās vietās.

Te ir minētas svarīgākās problēmas, ko uzrādīja «Literatūras un Mākslas» diskusija.

Te ir uzrādīts virziens, kādā domā strādāt Rakstnieku savienības Bērnu literatūras sekcija.

Te ir uzrādīta tā kultūrasprasība, kas gaida instanču un organizāciju atsaukšanos un sasaukšanos.

Ja arī mēs nesarosīsimies, ja arī instances nesasauksies, ja arī Rakstnieku savienība nenovērtēs bērnu literatūras lomu nākotnes lasītāja audzināšanā un nākamajos četros gados stingri nedežurēs, pasaule tāpēc bojā neaizies, tā nav, ka mēs būtu bez bērnu literatūras, bet monožanros un monointonācijā uz gadu desmitiem iesnaudīsies bērnu ierosas, tautas intelekts un dvēseliskā spēja. Arī ģimeniskais spēks.

RAKSTNIEKS UN MASU KOMUNIKĀCIJAS LĪDZEKĻI

Katram ir skaidrs, ka rakstniekam nav dziļāka gandarījuma par uzrakstītu un laikus izdotu grāmatu. Grāmata ir rakstnieka darba galvenā jēga un pamatrezultāts. Nekāda cita darbība nevar būt attaisnojums rakstnieka pamatmisijai un pamatpienākumam — rakstīt grāmatas, izsakot sevi un savu attieksmi, izsakot savu sabiedrisko piederību, savu laiku un vietu.

Grāmatas ir rakstnieka personības apliecinājums, jēdziens «grāmata» slēpj sevī talantu un darbu, jūtu un prātu, liecību un tendenci... Manuprāt, grāmata ir kultūras pamatsimbols. To visu mēs nedrīkstam aizmirst ne mirkli šodien, kad laikmets jūt dziņu grāmatu — tādā literatūrā — pārstāstīt, kupīrēt, vulgāri interpretēt, grāmatas garu balstīt tikai sižetā, visvieglāk saredzamajā versijā. Grāmatu, grāmatas lasīšanas skaisto un svēto darbu sāk apdraudēt dažādi bezdvēseles piedāvājumi, kam reizēm tiek ierādīta hipertrofēta loma šodienas masu informācijā apmulsušam un nogurušam cilvēkam. Te nu tūlīt skaidrības labad man jāpiebilst, ka es nebūt nedomāju pašreiz kritizēt tā saucamo vieglo žanru, kuru vainot visās neveiksmēs pēdējā laikā ir vienkārši modīgi, lai neteiktu — snobiski.

Tieši tādēļ, ka mums nav vienaldzīga dažādu sabiedrības slāņu piederība patiesai kultūrai, tieši tādēļ, ka rakstnieks ar savu personību, ar dzīvo, neatkārtājamo vārdu spēj ietekmēt kā ļaužu prātus un dvēseles, tā arī rīcību, arvien aktuālāks kļūst jautājums par rakstnieku pārstāvniecību, par rakstnieka tiešo līdzdalību masu komunikācijas līdzekļos.

— Masu komunikācijas līdzekļi — prese, radio, televīzija (kuriem es pieskaitītu arī kinematogrāfu, sevišķi dokumentālo, mūsu republikā arī estrādi — kā to estrādi, ko mēs mūzikā saprotam kā populāro žanru, tā arī to estrādi, no kuras svinīgi dzied kori Dziesmu svētkos, un arī to estrādi, no kuras mēs runājam dzeju, prozu, dramaturģiju un pat literatūrkritiku un literatūrvēsturi Literatūras propagandas biroja ietvaros) — viss šis mil-

zīgais informācijas un komunikācijas līdzekļu komplekss ir aicināts piedalīties kā grāmatas — tādat literatūras — propagandā, tā arī aktuālu šodienas un nākotnes dzīves jautājumu praktiskā kārtošanā ar rakstnieku palīdzību... Vai rakstnieki šodien jūt kādu vajadzību blakus savam pamatdarbam — grāmatu rakstīšanai piedalīties arī presē, radiofonā, televīzijā, korī, propagandas biroja sarīkojumā, kinofilmā?

Ja mēs pārskatām savas profesionāli radošās asociācijas — Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru sarakstu, tad droši varam atbildēt apstiprinoši — jā, ar masu komunikācijas līdzekļu starpniecību mūsu rakstnieku aktīvais kodols izmanto vēl vienu iespēju aktīvi uzrunāt tautu kā ar savas mākslas, tā arī ar praktiskiem, publicistiskiem, atbildīga pilsoņa vārdiem. Visticšāk ar masu komunikācijas līdzekļiem sadarbojas publicistika visos žanros.

Visvaldis Lāms, piemēram, mirdzēdams ar saviem romāniem, tanī pašā laikā savilņojis sabiedrību ar rakstiem par strādnieku dzīves aktuālām, ikdienišķām problēmām, Zigmunds Skujiņš, Margēris Zariņš, Andris Jakubāns laikpalaikam katrs sava talanta gaismā ir arī vienkārtī «cīnījušies» — novērst nebūšanu, uzlikt kapakmeni, salabot Kurzemes barokbaznīciņas juntu un paglābt mūsu pagānisko eņģeļu spārnus no tā kunga lietavām, novākt nevēzīgi aizmirstas stalažas Doma laukumā, sapost Gaiziņkalnu... Tas ir kultūrdarbs, un — cik interesanti! — labs grāmatu rakstnieks raksta arī labus rakstus, interesanti runā radiofonā, pilgti uzstājas televīzijā... Arvids Skalbe, piemēram, nenodarbodamies ar dzejas kritiku, ir spējis televīzijas raidījumos dziļi un jutīgi runāt par dzejnieka darbu, par literatūras procesa likumsakarībām un stihijām, par dzejas izjūtu un dzejas saprašanu — tādat viņš veicis grāmatas glābēja darbu, es nebaidos šī vārda — literatūras skolotāja darbu, uzrunādams milzu auditoriju, kas pulcējusies pie televizora ekrāna.

Ojārs Vācietis īsi, skaidri un suģestējoši presē nosauca it kā necilu numuru, un izrādījās, ka tas ir Gaujas nacionālā parka kots Valsts bankā.

Imants Ziedonis «cīnās» vienmēr un visur — viņa balss skan ēterā, viņa vārdi tiek ielauzti avižu slejā, viņa vārdi skrien caur estrādes mikrofoniem un viņa vārdus par Cīņas taisnību, par Ļeņina taisnību un Grāmatu taisnību dzied mūsu Tautas Apvienotais Kopkoris Mežaparkā. Dzejnieka vārdus dzird darbaļaudis un dzird priekšniecība. Un tā, vārda kurināta, top, attīstās dzīve.

Jānis Liepiņš, Andrejs Dripe, Jānis Mauliņš, Imants Ziedonis, saprazdami, ka jārūnā tūlīt, jārūnā asi un principiāli, reizē izteicot kā sociālekonomiski, tā humanitāri pamatotu versiju, brīžiem

didaktiski un brīžiem arī latentāk ir rakstījuši par satraucošo demogrāfisko situāciju republikā.

Imants Ziedonis kā presē, tā televīzijā ir uzrunājis sabiedrību un tās pamatu — ģimeni, aicinādams ne tikai uz tautas absolūtā skaita matemātisko palielināšanos, bet uzsvēris arī rainisko mainīšanās, attīstības momentu, kvalitātes, garīguma, aktivitātes aspektu, reizē atgādinādams LKP CK un republikas valdības atbalstīto «trīs bērnu ģimenes formulu», ar kuras palīdzību varētu tikt risinātas svarīgas tautsaimnieciskas, kulturālas, internacionālas un etniskas problēmas.

Plaša un dziļa ir rakstnieku publicistiski sabiedriskā darbība masu komunikācijas līdzekļos.

Lija Bīdaka, Arvīds Grigulis, Žanis Grīva, Jānis Niedre, Andris Vējāns, Valdis Rūja, Pēteris Jurciņš turpina un izkopj jau Lielā Tēvijas kara aviāzniecībā iedibināto svētku miniatūras, svētku esejas žanru, kuru pēckara gados spoži pārstāvēja Jānis Sudrabkalns un Mirdza Ķempe. Šodienas svētku eseja kļuvusi konkrētāka, mainījusies poētisma skala par labu ikdienišķākam, dzīvākam, siltākam, konkrētākam poētismam un dzīvē sakņotai patētikai. Brīžiem autori šo žanru noved pat līdz problemātikai, un, jo drošāk mēs to darīsim, jo vairāk mums ticēs lasītājs un jo tīrāki un saprotamāki taps ideāli.

Daina Avotiņa, Marina Kostepecka, Ēriks Hānbergs, Andrejs Dripe, Viktors Avotiņš presē, radio un televīzijā allaž izraisījuši pārrunas, strīdus, brīžiem pat pārpratumus ar tā saucamajiem ikdienas tematiem par lauku problēmām, par tirdzniecību, alkoholismu, jaunatnes tikumību, par formālismu kā saimnieciskā, tā politiskā darbā.

Miervaldis Birze, būdams viens no mūsu visdaudzpusīgāk izglītotajiem rakstniekiem, sniedz spilgtus, pasaules kultūras caurgaismotus rakstus, kuru tematiskais diapazons ir plašs — no antifāšistiskas solidaritātes līdz mūsu tautas vietai zem saules nepārtrauktā pagātnes — nākotnes mijiedarbē ar nepārtrauktu kultūru kā sauli debesīs... Blakus Miervaldim Birzem interesantus kultūr rakstus publicējis Jānis Liepiņš un Knuts Skujenieks, kura ekskursos latviešu un cittautu folkloras izpētē jaušams zinātnisks piegājiens un tanī pašā laikā tie ir dzejnieka gara sasildīti.

Uldis Bērziņš presē risina internacionālās audzināšanas jēgas padziļināšanu mūsu izglītības sistēmā, vēl tiešāku piesaistīšanu dzīvei un situācijai.

Ceļojuma aprakstu, kuram mūsu rakstniecībā ir krietnas tradīcijas — atcerieties kaut vai Andreja Pumpura Serbijas un Indijas aprakstus, augstākā, esejistiskā pakāpē ceļ jau piesauktais

Miervaldis Birze, Zigmunds Skujiņš, Māris Čaklais, Imants Ziedonis, Olafs Gūtmanis.

Šī manis aprādītā rakstnieku darbība presē, radio, televīzijā latviešu literārī sabiedriskajā dzīvē nav nekas jauns, pēkšņi un nejauši radies. Šai tradīcijai, šai nepieciešamībai ir dziļas saknes mūsu demokrātiskajā un revolucionārajā avižniecībā un rakstniecībā, un tās saknes šodien mūs baro no seniem slāņiem.

Varbūt tas skan pārlietu dzejiski, bet man, šodienas dzejniekam, darbojoties masu komunikācijas līdzekļos, ir svarīgi zināt, ka pirmās komunikācijas zīmes jau burtniecības laikos atrodamas senrakstos uz tādiem kultūras lieciniekiem kā seni karogi, koka elki, kokles. Man ir būtiski zināt, ka no mūsu kultūras attīstībā vēsturiski vienīgi iespējamās komunikācijas vietas — baznīcas, no Sīmona Grūnava tēvreizes, no pirmajām latviešu dziesmu grāmatām, vēlāk no Manceļa, Firekera, Glika, no Nevācu psalmiem, no Liborija Depkina, no Kaspara Elvesa un citu tiešās un netiešās darbības mēs nonākam līdz tādām personībām kā Johans Broce un Garlībs Merķelis.

Man ir svarīgi zināt, kas ir Krišjānis Valdemārs, un nu, kad es to zinu, es esmu gatavs paziņot, ka man viņš ir publicista paraugs, avižnieka paraugs.

Marksistiski principiāli novērtējot jaunlatviešu kustību, mēs nevaram neredzēt, ka konkrētā vēsturiskā kontekstā viņu darbība ir cīņa par kultūras vērtībām un savā pamatā demokrātiska. Presei šajā cīņā bija izšķiroša loma. Ar preses palīdzību viņi nodibināja sakarus ar savu tautu. Man ir svarīgi zināt, ka vēl pirms Jaunās strāvas, vēl pirms revolucionārās, marksistiskās un sociālistiskās avižniecības viens no izcilākajiem kultūras strādniekiem presē, konkrēti — «Pēterburgas Avižēs» bija Krišjānis Barons, kura darbs folkloristikā ir viena vienīga varonība ne tikai mūsu tautas kultūrvēsturē vien.

Un, kad es to visu zinu, tad man nemaz nešķiet nevietā un nelaikā no rakstnieku kongresa augstās tribīnes vēlreiz atgādināt, ka mēs joprojām neprotam glabāt savu vēsturi, turēt svētu mūsu priekšteču svēto piemiņu. Runa ir par Lielajiem kapiem, kur labiekārtošanas darbi joprojām velkas gausi, kur joprojām pulcējas dzērāji un tiek staidzināti suņi. Kaut arī uz manu rakstu LPK CK orgānā «Cīņa» tika saņemtas atbildes ar solījumiem trīs gadu laikā stāvokli labot, izskatās, ka tādā tempā, kāds pašreiz, par maz būs arī pieci gadi, bet tas ir par gadu mazāk, nekā atlicis līdz Krišjāņa Barona 150 gadiem... Jo runa nav tikai par kapiem. Par kapiem vien varētu arī nerunāt rakstnieku kongresā, par kapiem pietiktu ar sarunu kādā komunālo

pakalpojumu kantorī. Runa ir par kultūras pieminekli, kurš ir Rīgas pilsētas 200 gadu spogulis, tās šķiru un sociālo attiecību vēsture, arī daļēja Tēvijas kara un revolucionārā vēsture, jo te izvietoti arī 1944. gadā kritušo Rīgas atbrīvotāju — Padomju Armijas karavīru kapi, te apglabāti arī 1899. gadā cara patvaldības nogalinātie «Džutas dumpja» dalībnieki, konkrēti ir zināms šo notikumu dalībnieka K. Voldiņa kaps. Blakus sarkanarmiešu brāļu kapiem atrodas fašisma upuru — noslepkavoto donoru bērnu un padomju karagūstekņu masu kaps. Un vēlreiz — runa nav tikai par kapiem. Runa ir par mūsu godu, par mūsu attieksmi pret savu cīņu vēsturi un savu kultūrvēsturi. Atļaujiet bez jau piesauktajiem atgādināt kaut dažus šajā kapsētā apbedītos un, maigi izsakoties, aizmirstos: Krišjānis Valdemārs, Andrejs Pumpurs, Krišjānis Barons, Āronu Matiss, Vensku Edvarts, Jānis Asars, Krišjānis Dinsbergis, igauņu dzejnieks Jāks Petersons, dziedātāja M. Čerkaska, gleznotāji V. Zeltiņš, V. Matvejs, mūsu vēstures pētnieks, starptautiski pazīstamais Johans Broce, aktieris un režisors J. Duburs, arhitekti J. Baumanis un A. Malvess, zinātnieks E. Ostvalds, te apbedīts kosmonautikas pamatlicēja F. Candra tēvs un izcilās padomju tēlnieces V. Muhinas vecāki. No 1773. līdz 1927. gadam šajā, tagad jau teorētiski memoriālajā parkā uzcelti 38 sakrālās arhitektūras objekti, kuru autoru vidū ir tādi arhitektu vārdi kā Hāberlends, Krēmers, Šēls, Antonovs, kā arī tādi ievērojami tēlnieki kā K. Zemdega, G. Šķilters un citi. Pietiks. Esmu jau par to rakstījis, presē publicēta oficiāla un pozitīva atbildīgu iestāžu atbilde, taču acīm redzami gausie darba tempi un piemiņas vietu nesaudzēšana liek domāt, vai minētās atbildes nav bijušas tikai atrakstišanās un vai atbildīgo darbinieku apziņā minētais objekts tiešām asociējas kā ievērojams kultūras piemineklis, par kura savešanu kārtībā un aizsargāšanu no izlaupišanas esam atbildīgi mēs visi, ne tikai kāda tresta kantoris.

Atcerēsimies Raiņa līdzdalību marksistiskajā presē, viņa rediģēto «Dienas Lapu», atcerēsimies pasaulē vecākās marksistiskās strādnieku avīzes «Cīņa» tradīcijas, sadarbojoties ar rakstniekiem no pagrīdes laikiem līdz šodienai, atcerēsimies mūsu sarkano publicistu Linardu Laicenu, atcerēsimies strēlnieku rakstniekus Padomju Savienībā 30. gados un viņu darbību presē, piesauksim Andreju Upīti, Vili Lāci, Jāni Sudrabkalnu, Mirdzu Ķempi, un mēs redzēsim, ka rakstnieks un prese un šodien arī rakstnieks un radio, televīzija, arī kino, dzejas estrāde — ka tā ir gan tradīcija, gan mūžīgā iekšējā nepieciešamība, kas rakstnieka jaunradi nevis traucē, bet tieši attīsta to, konkretizē, piesaista problēmai, tātad — istenībai.

Vienā no padomju un amerikāņu rakstnieku tikšanās reizēm amerikāņu romāniste Frensina Greija teica, ka viņas zemē presē, radio, televīzijā — šajos ZTR radītajos brīnumos — rakstnieks kļūstot par komercpreci citu preču sistēmā, lai pēc iespējas labāk pārdotu savas grāmatas, savu rakstnieka meistarību. Pēc Frensinas Greijas domām — īstam rakstniekam, lai viņš saglabātu savu jaunrades enerģiju, «esot jāatrod spēki teikt «nē» šiem masu informācijas līdzekļiem».

Atbildot kolēģei no Amerikas, izcilais padomju rakstnieks Daniils Graņins izteica domu, ka ZTR sociālistiskā sabiedrībā, nemaz nenoliedzot arī problēmas sarežģītību, tomēr pašos pamatos nozīmē nevis mērķi, bet līdzekļi, līdzekļi personības attīstībai, personības realizācijai, sociāli aktīvas personības atklātiespējai. Graņins teica: «Zinātniski tehniskais progress dod jaunu, nekad nebijušu jēgu mākslinieka pastāvēšanai šai pasaulē. Tāda mākslinieka pastāvēšanai, kas atmasko sociālu jaunumu, kas meklē ideālu un aizstāv tās vērtības, kuras veido cilvēka īsā mūža dzīvotprieku.»

Sašaurinot un konkretizējot šo domu, mēs varam teikt — mēs nepastāvam masu komunikācijas līdzekļu dēļ, bet prese, radio, televīzija un visi radniecīgie institūti pastāv cilvēka dēļ, radošas personības dēļ un ir cīņa par cilvēciskām vērtībām ar šo ZTR iestādījumu palīdzību. Cīņa, kurā viens no galvenajiem uzdevumiem ir panākt, lai ražošanas mehanizācijas procesā cilvēks neklūtu par funkciju. Tā ir smaga cīņa. Smagā arī sociālismā.

Savās pārdomās es akcentēju rakstnieka publicistisko darbu presē, radio, televīzijā, nemaz nerunādams par pašas literatūras vietu šajos masu komunikācijas līdzekļos.

Ar gandarījumu jāteic, ka mūsu republikā nav gandrīz neviena žurnāla vai avīzes, nevienas iknedēļas radio un televīzijas programmas, kurā būtisku vietu neieņemtu literatūra — dzeja, tulkotā dzeja, stāsts, novele, romāns, luga, arī literatūrkritika un literatūrvēsture. Protams, daudz ko var arī vēlēties. Un konkrēti — vai televīzija laikpalaikam nebūtu ieinteresēta translēt mūsu un ne tikai mūsu, bet arī citu republiku ievērojamāko rakstnieku autorvakarus, līdzīgi autorvakaru pārraidēm no Ostankinas; manuprāt, velti aizmirsta skaistā latviešu preses tradīcija, kas bija dzīva vēl pēc kara — dienas avīzēm publicēt turpinājumos kādu mūsu rakstnieka romānu; jāsaasina uzmanība uz dažu rajonu laikrakstu nevēlēšanos publicēt literāru materiālu, ko rada jaunie autori, vārdu sakot — neuzticība pret tā saucamajām literārām lappusēm, tāpat vairāk vietas būtu ierādāms

literatūrkritikai, apskatiem, recenzijām, problēmu rakstiem visā mūsu presē, varbūt arī televīzijā.

Televīzijā, piemēram, varētu parādīties erudītu mūsu kritiķu īsrecenzija par izcilu notikumu mūsu literatūrā, neizslēdzot iespēju orientēt lasītāju un TV skatītāju uz būtisku publikāciju arī Vissavienības presē; tas veicinātu mūsu lasītāja iekļaušanos padomju literatūras kopprocešā... Īpaši daudz būtu jāvēlas bērnu literatūras žanrā. Uzskatu, ka šinī žanrā nedz radio, nedz īpaši televīzija neizsmēļ tās kaut nelielās, bet tomēr iespējas, ko sniedz mūsu dzeja, atdzeja, arī proza. Bērniem ir traģiski maz raidījumu. Vai tas tāpēc, ka mums maz bērnu?

Un savas uzstāšanās noslēgumā es atkal gribu būt kritisks un prasīgs un no šīs tribīnes atgādināt, ka Latvija ir vienīgā republika Padomju Savienībā, kurai nav sava jaunatnes literārā žurnāla, kā arī žurnāla dabas aizsardzībai. Un tie ir būtiski robi mūsu kultūrā, īpaši ņemot vērā mūsu republikas augsti koncentrēto industriālās ražošanas līmeni un likumsakarīgi — arī iedzīvotāju koncentrācijas blīvumu pilsētās ar visām no tā izrietošām problēmām, tehnosfēras un biosfēras disharmonijas briesmas ieskaitot.

IMANTS AUZIŅŠ

Vairākos gadu tūkstošos — no papirusa, bērza tāss, zoss spalvas līdz elektriskajai rakstāmmašīnai, diktofonam — rakstnieka galvenais uzdevums bijis — rakstīt. Tāpēc jau viņš saucas — rakstnieks, nevis, teiksim, runātnieks vai sanāksmjinieks... Arī folkloras sacerētāji nav mums atstājuši savu sanāksmju un kongresu protokolus; cik var spriest, viņu diskusiju vienīgie veidi bijuši — daina, pasaka, teika...

Visus šos gadus arī mēs esam strādājuši. Rakstījuši. Mūsu domas par dzīvi, cilvēku, dzeju var atrast grāmatu un apceru simtos. Visai dziļi žanru stāvoklis un kopīgie uzdevumi izvērtēti pirmskongresa diskusijā. Neba dažās debašu minūtēs tur ko būtisku piebilst. Tikai jauni darbi un pētījumi rādīs, cik dziļi izprotam paveikto un veicamo.

Varbūt rezumējumam mums var noderēt prozaiķa Mārtiņa Kalndruvas vārdi: «...mēs nedzīvojam tādā laikā, kad ar literatūru var spēlēties.»

Tā tas ir. Taču līdzīgos vārdos palaikam ieliekam atšķirīgu saturu. Dzejā un par dzeju turpinās sarežģīta polemika. Iluzors patvērums izrādās gan primitīva vienkāršība, gan pretencioza samudzinātība, gan zināms hermētisms, gan citas modes un nemeses. Vēl un vēlreiz akcentēsim: nevienam no mums nav

izniegtas indulgences ne par inerci, ne pieticību; dzejasdarbs ir izkarojama kauja bez iepriekš zināma iznākuma.

Polemikas smaguma centrs aizvadītajā posmā ir pārvietojies: priekšplānā izvirzījušies saruna par dzīves jēgu, vērtībām, dzīvību un nāvi, maldiem, mīlestību, cerībām. Ne garāmslidoša noskaņa, ne iedzēliens kādam, ne šādas vai tādas deklarācijas no svara, bet šie lielle esamības jautājumi. Konkrētībā un kopumā, un smagumā.

Nezaudēsim žanriem kopīgo, bet pienācīgi respektēsim arī ikviena žanra iespējas lielajā dialogā par laikmetu un cilvēku! Savs, nevienam citam neveicams uzdevums ir ikvienam: arājam un jūras braucējam, virpotājam un ārstam, celtniekam un lidotājam... Tā tas ir arī literatūras žanros. Arī atsevišķu rakstnieku daiļradē. Atgādinot pazīstama krievu dzejnieka vārdus: dzeja nepalīdz pret saaukstēšanos, bet varbūt palīdz... pret nāvi.

Neaizmirsīsim arī, ka diezgan daudzi dzejnieki auglīgi strādā vēl citos žanros: prozā, kritikā, atdzejā, publicistikā. Bet skaidrs arī tas, ka dzejai nekādas nolaides un pusslodzes nav vajadzīgas.

Atgādināšu jau daudzkārt minēto — nozīmīgus literārā mantojuma izdevumus, lielāko dzejas antoloģiju mūsu literatūras vēsturē, šodienas izlases — no apjomīgiem sējumiem līdz kompaktajai sērijai «Dzeja jaunatnei». Tas viss liecina, ka esam bagātāki, nekā paši palaikam iedomājamies un citām tautām spējam parādīt. Tie nav pāris gadu veikumi un nav domāti tikai pāris gadiem. Tepat bēdīgs konstatējums: vairākus no šiem izdevumiem, īpaši «Latviešu tautasdziesmas», pat literātiem nav iespējams iegādāties...

Priekšā vēl plašs darba lauks. Un ne tikai klasiķu un padomju dzejnieku rakstu, izlašu izdošanā. Vai nebūtu laiks padomāt arī par kultūrvēsturisku dokumentu, piemēram, seno hroniku — Latviešu Indriķa Livonijas hronikas, Vecākās Livonijas atskaņu jeb rīmju hronikas, Rusova Hronikas, pagātnes dzejnieku vēstuli, dienasgrāmatu, daiļrades piezīmju izdevumiem?

Bet atgriezīsimies pie dzejas. Iznācis vairāk nekā simt jaunu dzejoļu krājumu. Sabiedrības atzinība dzejai bijusi liela; dzeja biežāk gūst starptautisku skanējumu.

Apbriņas vērts ir, piemēram, Ojāra Vācieša darbs — vesela krājumu un izlašu virkne latviski un daudzās citās valodās. Jau kuro reizi jautājam: vai tiešām darīts viss, lai šis dzejnieks kandidētu uz kādu no augstākajām Vissavienības prēmijām?

Plašu atsaucību joprojām gūst A. Skalbes, I. Ziedoņa, Ā. Elksnes, V. Belševicas, M. Čaklā, J. Petera darbi. Savas dzejas celtni jaunus stāvus izdevies uzbūvēt M. Bendrupei, M. Kromai, E. Plaudim, V. Lūdēnam, J. Sirmbārdim un citiem dzejniekiem.

Gribas minēt vēl vismaz divus faktoros: esam sagaidījuši vairāku pieredzējušu literātu (K. Skujenieks, U. Bērziņš u. c.) savdabīgās pirmās grāmatas; otrkārt, beidzot dzejā atkal drošāk ienāk divdesmitgadnieki. Daudzveidīga kļūst nacionālās dzejas un poēzijas starptautiskās pieredzes sintēze.

Šajā procesā aktivizējušies dzejas kritikas loma. Diemžēl jau pārdesmit gadus neviena kritikas grāmata par latviešu dzeju nav izdota Vissavienības izdevniecībās; te vajadzētu aicināt palīgā PSRS RS vadību.

Joprojām gausi top monogrāfijas par pazīstamākajiem dzejniekiem; aizvadītajā posmā esam saņēmuši, šķiet, trīs, kā arī V. Kikāna grāmatu «Pieci».

Kritika ir stipra tad, kad kopīgi ar citiem žanriem risina grūtos dzīves un kultūras jautājumus, bez bikluma, kampaņām un sensacionalitātes aizstāvēt augstus kritērijus. Mums ir visai daudz cerīgu jaunu kritiķu. Problēmu rada nevis viņu ienākšana kritikā, bet pieredzējušu kritiķu aiziešana teorijā un vēsturē. Precīzāk — šo parādību vienlaicība starpkongresu periodā.

Jauni procesi nostiprinās atdzejā. Šķiet, laiks domāt par labāko atdzejotāju populāru izlašu sēriju. Nē, atdzeja nav «bums»! Cik tad daudz ir tādu posmu mūsu literatūras vēsturē, kad atdzeja sevi pieteikusi tik kultūrnozīmīgi kā šodien? Krietna dzejas pieredze sintezējas ar pamatīgu kādas tautas vai pat daudzu tautu dzejas, kultūras izpratni. Atdzejas izdevumi kļūst oriģinālpoēzijas būtības un izteiksmes arsenāla pārbaude, bet vispirms taču — dvēseles pārbaude, tautu saprašanās veicinātāji. Ne viss tur ar rubli mērojams, kā ar rubli nemērojam, teiksim, vajadzīgas zāles... Un tomēr visās polemikās neaizmirsīsim: pat vispietiecīgākās mūsu atdzejas tirāžas atbilstu gluži fantastiskiem skaitļiem lielākās republikās.

Jo drošāk tas sakāms par dzeju. Mūsu tirāžām lielākās republikās atbilstu attiecīgi 80, 200—300 tūkstošus, pat 2—3 miljoni lieli metieni! Dzīvē, kā zināms, nekā tamlīdzīga nav. Bet vai pareizi, ka mums pamattirāža ir tāda pati kā republikās ar desmitiem reižu lielāku iedzīvotāju skaitu? Lūk, kur ir problēma, nevis raizēs par dzejas vakaru apmeklēšanu...

Labs atradums ir sērija «Rakstnieki par literatūru»; tā stiprina rakstnieka — lasītāja — kritiķa mūžseno un jauno dialogu.

Latviešu dzeja drošāk gājusi citās tautās, īpaši — krievu valodā. Sava loma tur žurnālam «Дайрава». Sekretariāts daudz darījis, lai šis izdevums kļūtu laboratorija, kurā top jauns klasikas un šodienas literatūras tulkojumu līmenis. Tieši tāds ir priekšnoteikums jaunām, labākām antoloģijām, izlasēm, krājumiem.

miem. Stiprināt šajā darbā radošu biedrisku, prasīgu atmosfēru paliek svarīgākais uzdevums. Tikai tad varam cerēt tuvākajā desmitgadē kaut daļēji nolīdzināt kopīgo parādu gan dainu, gan starptautiskas nozīmes dzejnieku Raiņa, Aspazijas, A. Čaka u. c. priekšā. Un ne tikai krievu valodā. Ne tikai klasiķu atdzejā. Vai gan šodienas dzeju citām tautām spēsim pilnīgāk parādīt bez jauniem J. Sudrabkalna, M. Ķempes, B. Sauliņa, A. Skalbes, jauno dzejnieku tulkojumiem?

Un vai nav tā, ka palaikam daži entuziasti veic vairāk mūsu literatūras popularizēšanā nekā mūsu organizācija ar saviem birojiem un komisijām? Šos entuziastus gan republikā, gan ārpus tās vajadzētu maksimāli atbalstīt.

Reizēm ieskanas doma, ka mēs tagad bieži braucam arī uz ārzemēm. Tā gluži nav. Vairumam dzejnieku, atdzejotāju, kritiķu ļoti reti izdodas pabūt tajās zemēs, kuru literatūra viņus interesē, kuru literatūru viņi tulko, atdzejo, par kuru viņi raksta. Varbūt par daudz brauc vieni un tie paši? Nezinu. Bet braucieniem nevajadzētu būt ne ekskursijai, ne tādai kā balvai, medālim, bet darba dienām vispirms.

Gribu atbalstīt domu par jaunatnes literārā žurnāla nepieciešamību, bet tāpat — par igauņu «Looming» vai romāna-avīzes tipa bibliotēku, par tulkotās literatūras almanahu. Protams, visu uzreiz nerasnīsim, bet izaugušajai organizācijai jaunas iespējas nepieciešamas.

Iepriecinoši, ka dzejnieki arvien mazāk raizējas par to, kuri tad nu šajā starpkongresu spraugā bijuši tie paši, paši, paši labākie. Jo, redzams, arvien dziļāk apzināmies klasisko vārdu jēgu: dzejniekam jābūt nevis pirmajam, bet vienīgajam, un vienīgie nemēdz būt pirmie.

Varam jautāt: vai viss atrisināms tikai pie rakstāmgaldiem? Kopā ar izdevniecības vai preses redaktoriem? Tā domāt nozīmētu — nenovērtēt mūsu organizācijas lomu, aprobežot to ar kluba, Lītfonda, arodbiedrības funkcijām.

Nāk prātā pasaulē pazīstamā baletdejojāja Māra Liepas atziņa; par «Spartaka» panākumiem viņš raksta: «Man pat liekas, ka Leņina prēmija šim darbam vispirmām kārtām ir prēmija par lielisko darba stilu, par šo sasniegto vislabvēlīgāko daiļrades klimatu (..) tā mākslā ir problēma numurs viens.»

Mums vēl daudz jādara šīs problēmas numurs viens, šī daiļrades klimata labā. Manuprāt, svarīgākās ir divas jautājumu grupas: pirmkārt, nepieciešams palielināt radošā darba problēmu īpatsvaru RS, tās valdē, sekcijās; otrkārt, mūsu pasākumos, darbā jāiesaista pēc iespējas visi rakstnieki, tāpat spējīgākie literāti

ārpus RS, jaunie. Te nav bez vainas ne sekretariāts, nedz mēs paši.

Mīnēšu pāris piemēru.

Skaidri nepietiekama bijusi RS valdes loma gan radošo, gan svarīgu darba un sadzīves jautājumu risināšanā un lemšanā. Maz izvērtējam atsevišķu žanru stāvokli, sekciju, komisiju darbu; nav mums virzošas lomas literatūras propagandā, jaunās maiņas audzināšanā. Vai pareizi, ka valde nav līdzlēmēja, virzot Vissavienības, republikas, komjaunatnes prēmijām? Vai pareizi, ka valde nav līdzlēmēja, risinot svarīgus sadzīves jautājumus? Valdē pat nepārrunājām iespējamo kandidātu sarakstu jaunajai valdei šajā kongresā... Vai tas ir pareizi? Vai te nav piespiedu pasivitatē sakne: svarīgāko jautājumu izlemšana šaurā lokā? Vismaz tādas ir manas domas.

Nobeigumā vēlreiz par dzeju.

Nemierpilnajā pasaulē poēzija aizstāv cerību, nevis ilūzijas. Dzejas centrā paliek lieli cilvēka, sabiedrības, tautas esamības jautājumi, no kuriem nav patvēruma ne vientuļā salā, nedz savā alā. Tieši dzejas stiprākā daļa vēršas pret iluzoriem patvērumiem, noraidot dvēseles komfortu, tiecas būt dzirdama un šīs tālās dzirdamības cienīga.

Cilvēkam viņa laiks vienmēr ir vienīgais laiks: veidot dzīvi, veidot sevi.

PĒTERIS PĒTERSONS

Imants Ziedonis savās pārdomās teica, ka rakstnieks ir ne tikai pašizteikšanās talants, tas ir arī organizatorisks sabiedriskās mobilizēšanās talants. Imants Ziedonis mūs pārdomāti, dziļi, iedzīvoti mobilizēja uz bērnu literatūru, un, viņā klausoties, pārliecinies, ka arī tu varētu rakstīt šajā grūtajā literatūras žanrā, kas izslēdz izlikšanos.

J. Peters mūs tik motivēti mobilizēja uz piedalīšanos masu informācijas sistēmā, ka liekas — arī tu varētu piedalīties publicistikā un pat ļoti gribētos to darīt. Es gribētu izteikt domu, ka kongress ir tā vieta un tas laiks, kad mēs, cits citā ieklausoties, uz brīdi pārdomājam un noticam, ka varam būt gluži citādi.

Literatūra un rakstnieks ir savas tautas kultūras attīstības procesa būtiski nepieciešams līdzdalībnieks. Rakstnieks ar savas darbības un uztveres saitēm ir dziļi sakņots pagātnē un tiecas uz nākotni un ar horizontālām saitēm ir saistīts ar saviem laikabiedriem, citiem mākslas veidiem. Te jau bija vairākkārtēja atsaukšanās uz Dziesmu svētkiem, mūziku, bet tur mēs pagaidām

esam tikai dziesmu tekstu autori. Gribas aizdomāties līdz tādām žanram kā opera. Arī A. Grigulis pieskārs traģiskajam, bet mēs zinām, ka traģēdija ir māksla, kas Grieķijā piedzima no mūzikas. Domāju, ka mūsu literatūras iespējamā būtiskā līdzdalība mūzikā būtu tā linga, kas sviestu mūsu mākslu pāri mūsu zemes robežām.

Es domāju par tāda tipa literatūru, kurā drosmīgāk ienāktu cilvēka tēls, kurš varbūt vēl nav sastopams konkrēti, bet ir rodams, piesakāms.

Plaši atzīta B. Brehta tēze, ka cilvēkā ļoti daudz spēju un no viņa var ļoti daudz sagaidīt. Cilvēku nevar aplūkot vienīgi tādu, kāds viņš ir, bet vajag aplūkot arī tādu, kāds viņš varētu būt.

Mūsu estētiskajos pieņēmumos pārāk iesakņojusies ir metode ticamajam piešķirt neparastību, uz tās ļoti plaši bāzējas mūsu proza. Vai nevarētu šo tēzi apgriezt otrādi, izsakot ar tiem pašiem vārdiem — neiespējamo padarīt ticamu? Man liekas, tā nav utopija. Par starpkongresu posma labāko grāmatu es uzskatu Ojāra Vācieša «Zibens pareizrakstību». Šīs grāmatas liriski dramatisks varonis vibrē uz cilvēka galējās iespējamības robežas. Bet mēs pārāk maz mēģinām nostādīt varoni uz šīs galējās «būt vai nebūt» robežas.

Neliels citāts no dzejoļa «Skulptors», kur kāds vērotājs grib noteikt, kam dzenas mākslinieks pakal?

Viņš nav ne jauns, ne vecs.
Viņu neviens nav redzējis.
Viņš ir mūžīgs.
Un man jāatklāj
tas viņa noziegums.

Es domāju, ka man nav ko atgādināt, ka uz šīs pozīcijas pasaulē ir radies, piemēram, dons Kihots un citi tēli. Tieši uz šīs robežas — neticamajam piešķirot parastību, neticamajam liekot dzīvot un pārliecināt.

Atgriežoties pie G. Bībera domas, ka mainījusies traģiskā kategorijas izpratne mūsdienās, gribu pieskarties vienam piemēram. Tā ir Paula Putniņa pēdējā luga «Uzticības saldā nasta». P. Putniņš tik tiešām ir izvirzījis sev maksimālu mērķi, pietuvojies robežai, kuru cenšos vispārējiem vārdiem taustīt, bet man liekas, ka šo mērķi var realizēt tikai ar poētiskās metodes palīdzību. Taču Putniņš neatzīst poētisko metodi, bet dramaturģijā tā ir attīstāma.

Pēdējā laikā bieži tiek minēts Z. Skujiņa stāsts «Lielā zivs». Rojā to atzinīgi vērtēja zvejas ļaudis. Tā ir tieša lasītāju atsauce, bet izskaidrojums ir meklējams estētiskajās kategorijās, stāsta daudzplāksņainajā polifoniskajā uzbūvē.

Ja runājam par šodienas dzejnieku paaudzi, tad varu teikt, ka tā ir interesanta un pauž savu attieksmi pret laiku. Ir tāda īpatnība, ka uz skatuves daudz jaunu cerīgu, pašpārliecinātu aktieru, bet trūkst Jāzepu, Totu. Šajā dzejnieku paaudzē mēs šo Jāzepu, šo Totu gaidām, to par kuru runā O. Vācietis:

Mēs — nobriedu- un pārbrieduši
klusu,
mēs — iebridu- un pārbrīduši
dusu,
mēs — izcietu- un pārcietušie
krusu,
mēs — aizcirtu- un pārcirtušie
klusumu —

mēs klausāmies, kā šņāko asins dienvīdi
pa rājām,
mēs esam aizbēgušie vienaudži
no mājām
un

ceļa dziesmu dziedāsim kā sienāži —
ar kājām.

JĀNIS NIEDRE

Mūsu kongresu starplaikā visai bagāts kļuvis latviešu vēsturiskās un biogrāfiski vēsturiskās prozas klāsts.

Klajā nākuši vairāk nekā divdesmit romānu, garo stāstu un stāstu, kas izgaismo Latvijas vēstures un tautas dzīves vissenākos, senākos un nesenākos periodus, kas stāsta par ievērojamiem kultūras un mākslas darbiniekiem, literātiem.

Vēsturiskos un vēsturiski biogrāfiskos daiļdarbus ir publicējuši rakstnieki, kas atrodas sava radošā brieduma zenītā, pirmo prozas grāmatu autori un arī tādi, kuri jau sasnieguši savu gada kāpuma augšieni. Taču neatkarīgi no tā, vai sacerētājs ir literatūras vēsturē un enciklopēdijās vērtēts, vai grāmatu izlaides anotācijās pirmo reizi nosaukts prozists, vēsturiski un vēsturiski biogrāfiskās grāmatas neiegulstas grāmatnīcu plauktos, vēsturisko un vēsturiski biogrāfisko literatūru lasa un pārlasa. Tā ir kļuvusi par mūsu bukinistiskās melnās biržas dzīvu darījumu objektu. Arī tādos gadījumos, kad mūsu lēno apgriezīgu kritika, pareizāk izsakoties, recenzēšanas komplekss, burtiski, pāris dienu laikā izpirkto grāmatu nolīcis analizēšanai gada beigās vai pat atstājis uz nākamo gadu.

Ir vispār zināms: vēsturiskā un vēsturiski biogrāfiskā literatūra intriģē lasītājus ar grāmatas tēlaini viedamo izziņu par pagājību, par pagājības griežiem, vēsturisko notikumu varoņiem un nevaroņiem neatkarīgi no tā, vai grāmata uzrakstīta strikti reālistiski vai reālpsiholoģiski, vai ar improvizatoriskiem, groteskiem vai citādākiem notēlošanas paņēmieniem. Šās literatūras pievelksme — izzināmība, arī jau zināmas informācijas padziļinājums, izklāsts savdabīgā rakursā. Nevis vēsturiskais un biogrāfiskais fakts kā tāds, bet vēsturiskā varoņa darbības, viņa rīcības iekšējo motīvu atsegšana. Sava laikmeta cilvēku morāli ētiskās, estētiskās koncepcijas atsegšana. Ar noteikumu, ka rakstnieks radošā iztēlē nekonfliktē ar labi zināmiem, pārbaudītiem faktiem. (Lai gan mākslinieciski tēlainā domāšana savos secinājumos bieži vien apsteidz zinātni, apsteidz sava laika garīgo apvāršņu robežas.)

Pagājība, varoņi un nevaroņi tautas vēstures dažādos lokumos, allaž bijusi vārda mākslinieku izpētes objekts. Pagājība ar cilvēkiem ir bijusi laikmetīgi nozīmīgu daiļdarbu viela un — neapšaubāmi — būs tāda arī turpmāk. Jo rakstnieks lielākoties cenšas parādīt tautu vēsturiskā perspektīvā, galvenokārt izceļot pozitīvos raksturus. Un pozitīvais jau ar savu pastāvēšanu vien liecina par mūsu saprāta pilnveidošanās iespējām. Labākie sava laikmeta cilvēki ir bijuši tie, kuri ieminuši lielo atziņu kultūras takas. Viņi — mūsdienu progresa līdzbiedri, un tuvība ar viņiem mums vajadzīga tikpat kā skābeklis. Šķiet, tieši šādā pavērsienā arī būtu lietderīgi pārspriest mūsu vēsturiskās un vēsturiski biogrāfiskās prozas devumu.

Tātad: četru gadu tecējumā krietni pāri divdesmit vēsturiskās un vēsturiski biogrāfiskās prozas grāmatu. No tām lielākā puse romānu un atmiņu stāstījumu par padomju tautas Lielo Tēvijas karu, kara cīnītājiem un ar šo karu saistītajiem notikumiem. (Ilustrācijai nosaukšu tikai dažus: Ā. Talča un F. Rekšņas «Solī tumsā», A. Groma un L. Vāczemnieka «Celmlauži», F. Rekšņas un H. Gāliņa ««Spartaks» Kurzemē», A. Jansona «Sāpe nenorimst», M. Zariņa «Kapelmeistara Kociņa Kalendārs», I. Sokolovas stāsti.) Triju publicēto grāmatu tematika ir Latvijas zemes ļaudis 12. un 13. gadsimtā (spilgtākā — L. Pura «Krusts virs pilskalna»), četru grāmatu tematika — notikumi Latvijā 17., 18. un 19. gadsimtā (H. Dorbes «Brāļi, piecelieties», V. Lāma «Tava valstība», M. Zariņa stāsti, Z. Skujiņa stāsti par Neikenu un Māsēnu). Vēl J. Vanaga stāstu krājums jaunatnei par Ļeņinu. Tad iznākušas izteikti biogrāfiskas aptveres grāmatas. Starp tām ar LPSR Valsts prēmiju godalgotais J. Kalniņa biogrāfiskais

romāns «Rainis», Antona Stankeviča «Dvēseles atbalss» — Emīla Dārziņa dzīves stāsts.

Ar ko īsti iezīmīga pārskata periodā klajā nākusi vēsturiskā un vēsturiski biogrāfiskā proza neatkarīgi no daiļdarbu stilistiski kompozicionālā izveidojuma? (Īsi formulēšu: rakstnieks, pētīdams tiešamību, savā jaunradē ir tiesīgs lietot visus, viņaprāt, nodēriņos tēlošanas līdzekļus, ja tikai tie sekmē saturā un formā pilnskanīga daiļdarba izveidošanos.)

Tātad: ar ko raksturīgs aplūkojamās prozas devums? Ar notēlojamā laikmeta kultūrslāņa atsegumu, ar asāk vai mazāk asi intriģējošu fabulu. Ar to, ka daiļdarbu personāžs ir sava laikmeta, savas dzimtas pārstāvētāji, nevis tikai attiecīgā vēstures posma sadzīves realitāšu demonstrētāji.

Un tomēr: atskaitot J. Kalniņa Raini un M. Zariņa kapelmeistaru Kociņu, dažu stāstu varoņus, kā Z. Skujiņa Neikenu, mūsu vēsturiskās un vēsturiski biogrāfiskās prozas varoņi tuvi latviešu laikmetīgās prozas blāvajiem tipiēm — raksturiem, par kuriem sūkstās grāmatu recenzenti, literatūras kritika kopumā.

Par vienu no galvenajiem blāvuma cēloņiem, domāju, jāuzskata neprecīzs sociālo uzsvāru izvietojums darbos gan ar senāku, gan 17.—19. gadsimta notikumu tematiku. Autori it kā vairās no tiešiem sociālajiem uzsvāriem. Lai gan sociālistiskā reālisma literatūrā sen zināms — katra poētiskā koncepcija tajā pašā laikā ir arī pasaules uzskata koncepcija.

Sociālo uzsvāru koncentrāciju literatūrā diktē pats mūsu laiks lielā sastrēguma situācijā, kad visa dzīvā pastāvēšana uz planētas Zeme atkarīga no tautu aktivitātes cīņā pret dažāda kalibra kodolkāra gatavošanu, pret prātus apdullinošu ideju izplatītājiem, vēstures tiešuma kroplotājiem un sagrozītājiem. Vēsturisko notikumu sagrozīšana, vispārēja dezinformēšana, tieši izsakoties, visa progresīvā, dziļi cilvēcīgā sadulķošana un nozākāšana ir mūsdienās buržuāzisko masu informācijas līdzekļu lielākā bagāža. Un mēs, padomju rakstnieki, sabiedriskās domas veidotāji, nevaram ignorēt ideoloģisko diversantu darbību. Mums balsīgāk jāatklāj nesagrozītā patiesība par tautu un tautas tālāko vēsturi, vērienīgāk jārunā par Baltijas tautu sazarotajiem sakariem ar slāvu zemēm, ar Vakareiropu, kādi bijuši mūsu sentēviem pirms vācu suņu bruņinieku invāzijas. Izvērstāk jārunā par drosmīgajiem apspiesto atbrīves, garīgās atmodas rosminātājiem dzimtbūšanas un kļaušu laikos un ar Alberta Bela patosu par mūsu revolucionārajiem cīnītājiem.

Mūsu mazā Latvija var dibināti lepoties ar spēcīga rūdijuma revolucionāriem, dažādu tautu pārstāvjiem. Kopš 19. gadsimta vidus Latvijā nav trūcis spilgtu taisnības un brīvības jundītāju,

internacionālistu, tādu kā vēsturiskajā literatūrā kopš 1905. gada revolūcijas dienām atkārtoti pieminētais revolucionārais demokrāts Pēteris Balodis. Lielajai atbrīves idejai pilnībā atdevušies brīves karotāji, kuru vārdi un darbi, kuru runas un personiskā dzīve ir nedalāma.

Bez tam latviešu vēsturiskās un vēsturiski biogrāfiskās prozas autori šobrīd ir lieli parādnieki sava novada izcilāko dēlu, ievērojamo ļeņiniskās partijas, starptautiskās revolucionārās kustības un pasaulē pirmās sociālisma valsts darbinieku iemūžināšanā literāros darbos. Tādu kā Jānis Bērziņš-Ziemelis, Jānis Rudzutaks, Vilis Knoriņš, Fricis Roziņš, Roberts Eihe, Jūlijs Daniševskis un daudzi citi. Mūsu rakstniekiem ir pieejams specifisks materiāls, kas grūti apgūstams cittautu vārda māksliniekiem, — kādas bijušas šo izcilo cilvēku agrās sabiedriskās atmodas takas, kuras likumodami šie turpmāk par sevišķa kaluma ļaudīm iedēvētie nonāca līdz pārliecībai, kas pārveido pasauli. To daiļdarbu idejiski estētiskais patoss rodas, sintezējot tautas radīto morāli un ētiku, un estētiku ar mūsdienu sociālistiskās kultūras kritērijiem un izvirzēm. Sintezējot, atzīmēsim, lai sekmētu vēsturiski revolucionārās un vēsturiski biogrāfiskās literatūras uzplaukumu.

Protams, vēsturiskās un vēsturiski biogrāfiskās literatūras autoram jānorūdās arī kā arhīvu un citādu pirmmateriālu kolekcioņāram un studiozām, jau aizmirstu vai noklusētu fakti un notikumu gaismā cēlājam. Vēsturiskās literatūras autoram daudz jāstrādā vēstures dokumentu glabātavās, muzeju fondos... Un šajā sakarā mūsu kongresā nevajadzētu apiet Raiņa vārdā nosauktā Literatūras muzeja apdzīvojamās platības jautājumu. Muzejs cieš no saspīestības gan izstāžu, gan arhīvu izvietojumā, gan pētniecības darbā fondu glabātavā. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejam nepieciešamas prasībām atbilstošas fondu glabātavas, pētnieciskās un ekspozīciju telpas.

MIKELIS LISMENTS

Vispirms visu zvejnieku kolhoza «Banga» kolhoznieku, visu Rojas un Kolkas ciemu iedzīvotāju, visu Latvijas kolhozu zvejnieku vārdā nododu kongresa delegātiem, tā viesiem sirsniņu apsveikumu un veiksmes vēlējumu gan kongresa dienu, gan arī pēckongresa gadu darbā un dzīvē.

Ir trāpīgi pasacīts, ka rakstnieks ir cilvēka dvēseles arhitekts. Mēs, materiālistiskās dzīves filozofijas pārstāvji, zinām, ka dvēsele nav abstrakts jēdziens, bet gan īstenais dzinulis cilvēka praktiskajai darbībai. Tāpēc var teikt, ka rakstu darbi ir vieni

no svarīgākajiem mūsu laikmeta un arī citu laikmetu cilvēku cilvēciskas vai arī necilvēciskas darbības veicinātājiem.

Gribētos šodien pateikt, ka mūsu kolhoza vairāk nekā 2000 cilvēku lielais kolektīvs, gatavojoties ar cieņu sagaidīt PSKP XXVI kongresu un sakarā ar Rakstnieku savienības VIII kongresu, pirms dažām dienām pabeidza visu 1980. gadam paredzēto uzdevumu realizēšanu. Tas nozīmē, ka tauta ir no mums saņēmusi 20 000 tonnu nozvejas un vairāk nekā 10 miljonu kārbīņu zivju konservu, gandrīz 2,5 tūkstošus tonnu kūpināto un svaigo zivju.

Šāds ražošanas jaudīgums kādreiz stipri atpalikušajā Kurzemes nostūrī nav nokritis no debesīm. Tas ir mūsu partijas un valsts nemītīgas gādības un šo gādību saprotošu cilvēku neatlaidīga darba rezultāts.

Ražošana nav pašmērķis, tā ir līdzeklis mūsu partijas galvenā mērķa un mūsu tautas darbības jēgas realizēšanā — arvien bagātākas (visās jomās) mūsu cilvēku dzīves nodrošināšanai.

Un tiešām zvejnieku ciemos ir atnākusi vispusīgi bagāta dzīve. Tās īsteno vērtību, vienīgo neatņemamo gara bagātību radīšanā milzīga loma ir bijusi, ir un būs mūsu vārda mākslas pārstāvjiem, prozaikiem, dzejniekiem, dramaturgiem, citiem šīs jomas darbiniekiem.

Ja runājam par tematu «cilvēks un jūra», tad mūsu ļaužu diezgan vienprātīgas domas ir, ka rakstīts ir diezgan daudz un rakstīto lasa labprāt, tāpat principā nav par ko žēloties.

Dzīve zvejnieku ciematos nav tikai jūras darbs vien. Tā organiski ir tūkstoš saitēm saistīta ar visas mūsu zemes un arī pasaules dzīvi. Tāpēc arī mūsu ļaudis ar lielu interesi sagaida katru grāmatu, tās reti kad iegūlas veikalu plauktos.

Lai sirsniņš paldies no zvejniekiem jums visiem, gan literātiem, gan organizatoriem, gan grāmatu ražotājiem.

Sevišķu atzinību gribas izteikt Rakstnieku savienības valdei, sekretariātam, visiem tiem, kuri varēja atbraukt pie mums 1. novembrī.

Šī diena ar savu emocionālo piepildījumu, ar atziņu nenorimstošo dinamiku, ar dziļas sirsnības un labestības apdvestu kontaktu rašanos starp mūsu ciemu iedzīvotājiem un mūsu rakstniecības pārstāvjiem paliks atmiņā un darbosies kā vaduguns ilgu laiku.

Fakts, ka uz tālu zvejnieku ciemu atbrauc Arvīds Grigulis, Jūlijs Vanags, Ādolfs Talcis, Gunārs Priede, Gunārs Cīrulis, Lija Bīdaka, Ārija Elksne, Zigmunds Skujiņš, Ēvalds Strods, Jānis Anerauds, Pēteris Zeile, Alberts Jansons, Pēteris Pētersons, Nikolajs Zadornovs, Boriss Kuņajevs, Pauls Putniņš, Ilgonis Bēr-

sons, Andris Jakubāns, Andrejs Dripe, Alberts Bels un vēl citi izcili literārā lauka darbinieki, apliecina V. I. Leņina tēzi — «Māksla pieder tautai».

Šī pasākuma organizācijas laikā pie mums bija arī Sergejs Zaligins un Daina Avotiņa. Piedalījās šajā zvejniekiem ļoti svarīgajā pasākumā preses, televīzijas un radio ļaudis, kuri vēlāk sniedza labu informāciju par to. Pie tam šī atbraukšana nebija pirmā un — esam pārliecināti — nebūs pēdējā.

Mēs esam gatavi ar reāliem pasākumiem stiprināt saites ar literātiem, lai kopējiem pūliņiem radītu akvatoriju jauniem, spēcīgiem darbiem par mūsu republikai loģiski svarīgu tematu «cilvēks un jūra» vai varbūt plašāk — «cilvēks, ūdens un tā krasts».

Atļaujiet man vienkāršiem vārdiem izteikt dažas domas par problēmu, kura mums visiem ļoti rūp. Par to šajās dienās daudz jau sacīts. Pēc manām domām, tās kredo izskanēja Imanta Ziedoņa vārdos — **vajag darīt, vajag izdarīt**. Galu galā cilvēks var patērēt gan miesas, gan gara vajadzību apmierināšanai tikai to, kas ir saražots, kas ir radīts. Tātad ar abām rokām ir balsojams par to, ka mums cilvēks kā vērtību radītājs jāsāk veidot tūlīt pēc tam, kad viņš ir parādījies pasaulē.

Pārliecībai, ka pirmais solis ir tūlīt solis uz kaut kā radišanu, pirmais vārds ir vārds «mērķtiecīgs», būtu jāiegulst cilvēku pirmajās smadzeņu rievīnās.

Palūkosimies, kas notiek īstenībā. Vispirms dažādiem veidiem tiek iepotēts bērnam, ka viņš jau paveicis varoņdarbu ar pasaulē atnākšanu. Tad turpinās slavēšana gan par pirmiem soļiem, gan pirmiem vārdiem. Pirmais pantiņš, mammai suflējot, teiktais, tad bērnudārzā dažādu grupu līmeņu pārkāpšana, nemaz jau nerunājot par skolas pirmajām 3 vai 4 klasēm, 8 klasēm un 11 klasēm un vēl nozīmīgāk — par studiju beigšanu —, tie visi ir varoņdarbi.

Ļoti bieži mēs visi šajā ceļā potējam jaunajai paaudzei domu, ka mēs esam bezgala laimīgi, ka viņa ir, ka viņa izdaiļo pasauli, ka mēs to tik vien darām, lai savus mazos un jaunos aprūpētu, lolotu, apgādātu, un mūsu galvenā laime, ka viņa šo aprūpi bez sevišķām pretenzijām pieņem.

Un tad šādi veidots jaunais cilvēks — mūsu cerība, mūsu lietas turpinātājs un tālāk vedējs —, nonācis pirmajā, ātri vien otrajā un nākamajās darba vietās, ar izbrīnu klausās un brīnās — ko gan no viņa grib. Kāpēc priekšnieks tik nesmuki runā par kaut kādu ražošanas, darīšanas nepieciešamību, kas tā par nepatīkamu lietu — pienākums. Tad viens otrs no tiem pašiem

saviem bērniem laba gribētājiem sāk izsamist — lūk, kāda nepateicīga, inerta paauzde uzradusies.

Tajā pašā laikā arī daži paupi un jo sevišķi mammiņas savu lielo, visādā veidā dārgo dēlu un meitu pulkā iet cīņā pret neiejūtīgiem, nežēlīgiem priekšniekiem un pret vēl šo to vairāk. Kāpēc gan jūs neaudzināt, kāpēc jūs neveidojat, kāpēc, kāpēc? Un tā vietā, lai organizētu ražošanu, mēs daudz laika, reizēm bezcerīgi, veltām ģimenes brāķa izlabošanai.

Šādu faktu lauku rajonos nemaz nav tik daudz un tomēr ir un ar tendenci uz pavairošanos.

Es ļoti atbalstu Ziedoņa teikto par nepieciešamību veidot, ja tā var teikt, cilvēka kvalitatīti no paša sākuma.

Visiem un pēc iespējas agrāk ir jāapzinās, ka garais rublis, kuru kaut kur, kaut kā var noplēst, pats par sevi nav ēdams, no rubļa bikses iznāktu švakas, rubli lasīt nav interesanti. Lai arī cik daudz šo rubļu varētu mēs savā makā vai zeķē saskaitīt, no tā mūsu sabiedrība pārtikušāka nebūs.

Ir liels aicinājums literatūrai uzsvērtāk veidot šāda rakstura domāšanu.

Jau minētajā Rojas sanāksmē un arī šajās dienās vairākkārt pieminēja Zigmunda Skujiņa «Lielo zivi». Mums arī šis stāsts ir ļoti tuvs, dārgs, jo te runāts tiek par vistragiskākajām dienām mūsu kolektīva vēsturē.

Atklāti sakot, kad mēs jutām, ka Skujiņš kaut ko domā rakstīt par šo traģisko situāciju, bijām norūpējušies par to — kas tik nu būs. Bet, kā to atzīst lielum lielais lasītāju pulks, par šo darbu autoram var izteikt patiesu atzinību. Mūsaprāt, tā ir liela māksla — caur šo traģisko faktu iekustināt vairākas ikdienā ap-sūbējušas, apklusušas stīgas cilvēku sirdīs un prātos. Šo stāstu, tik plāniņu un tik ietilpīgu, nevar lasīt vienaldzīgi, izlasījis nevar palikt vienaldzīgs. Tas liek domāt par ļoti nopietnu problēmu, ka ikkurš sitiens mūsu šūpulim dabai tiks atdarīts, ikkura pret-sabiedriska izrīcība nepaliks bez atbildes. Un vai tas, ka reizēm nodarījums pieļauj vieni, bet atbildēt nākas citiem, neliek mums padomāt par mūsu ikkura atbildību, par ikkura rīcību.

Nereti redzam faktus, kuri liecina, ka mūsu sabiedrības atsevišķi locekļi uzskata — nav mana darišana, ka notiek visādas negatīvas izrīcības. Kas gan tur liels, ja mazlietiņ pakavē darbu, ja biežāk un ilgāk papīpē darba laikā, ja reizēm ierauj arī pa sīvajam, ja mazlietiņ pazog, ja paspekulē, ja pamuld par tautu saprašanās jautājumiem, ja vienam otram patīk kareivīgas runas.

Tie jau it kā sikumi, te jau it kā izpaužas «demokrātisms» un «personības brīvība».

Vai tomēr šie jautājumi ir tik vienkārši?

Vai šeit neder atcerēties dialektikas likumu, ka neviena parādība nav sastingusi, ka viss veidojas un attīstās. Vai mums var būt vienaldzīgi, ka šāda mietpilsoniska rīcība kultivējas augsnē, kuras moto ir — ne mana cūka, ne mana druva.

Daudzi mūsu rakstnieki tieši un neatlaidīgi darbojas pret šīm parādībām. Un, ja tās tomēr eksistē, tad laikam mums visiem kopā efektīvāk, rezultatīvāk jārikojas, lai pārtrauktu zināmas bezatbildības tendenču eskalāciju mūsos.

Vēlreiz atgriežoties pie mums tuvā jūras temata, gribas pateikt, ka tā ir bagāta tēma. Garos jūras darba reisos cilvēks, sevišķi zvejnieks, pārdzīvo ļoti mainīgu fizisku un psiholoģisku slodzi. Kad zivis labi nāk, reizēm dienām nav atpūtas — tas ir smagi fiziski. Kad zivju nedēļām nav vai ja tās ir un nav kur likt — tā ir smaga pārbaude psiholoģiski. Droši var sacīt, ka pēdējā atstāj jūtami negatīvāku iespaidu uz mums.

Tāpēc laba grāmata jūrai ir sevišķi vajadzīga.

Liels paldies mūsu zvejnieku kolhoza «9. Maijs» nodibinātās Viļa Lāča prēmijas laureātiem Egonam Līvam un Dainai Avotiņai, kā arī citiem autoriem, kuru darbi veltīti jūras tēmai. Gribētos, lai ik gadus arvien vairāk pretendentu būtu uz šo zvejniecības stimulu.

Izsaku pārliecību, ka zvejnieku kolhozu sistēmas un Rakstnieku savienības līdzšinējie labie kontakti tālāk nostiprināsies un dos arvien vērtīgākus rezultātus.

Nobeidzot gribētos citēt L. Brežņeva PSKP XXV kongresā teiktos vārdus: «Jo augstāk paceļas mūsu sabiedrība savā attīstībā, jo vairāk neciešamas kļūst vēl sastopamās novirzes no sociālās tikumības normām. Iedzīvošanās, privātīpašnieciskās tendences, huligānisms, birokrātisms un vienaldzība pret cilvēku ir pretrunā ar mūsu pašu iekārtas būtību. Cīņā ar šādām parādībām vajag pilnā mērā izmantot gan darba kolektīva domu, gan kritisku rakstītu vārdu, gan pārliecināšanas metodes un likuma spēku.»

No dzīves īstenības, no degsmainas dzejnieka sirds ir nākuši vārdi — mums par ko dziedāt ir, par ko raudāt ir un galu galā ir par ko dzīvot un ir par ko mirt.

Mums vienotā frontē jārikojas, lai nebūtu cilvēku, kuri par šiem vārdiem vīpsnātu, ņirgātos.

Gribas izteikt dziļu pateicību Rakstnieku savienības vadībai par radīto iespēju būt šajā ļoti rosinošajā forumā. Ir iegūts dziļš atziņu pūrs, kuru — kā nu pratīšu un varēšu — centīšos nodot mūsu ļaudīm.

Runāšu par prozu, jo domājos šo žanru pazīstam labāk. Pēdējos gados kritiķi un citi literatūras vērtētāji atkārtoti konstatējuši tāpat kā Ingrida Kiršentāle 16. novembra «Cīņā»: «Nenoliedzot atsevišķu talantīgu un nozīmīgu stāstu un romānu publicēšanu, 70. gadu latviešu padomju proza vispār neapmierina ne kritiku, ne lasītāju. Neapmierina tāpēc, ka tā nespēj izveidot patiesīgu priekšstatu par savas tautas dzīvi, tās sociāli ekonomiskajām, estētiskajām un morālajām problēmām.» Es personiski teikuma daļu «neapmierina ne kritiku, ne lasītāju» izteiktu mazāk pretenciozi — «neapmierina ne lasītāju, ne kritiku». Tāpat bieži dzirdēts gandrīz jau pie kritikas labā toņa piederīgs atzinums, ka igauņu un lietuviešu proza ir vērienīgāka. Lai arī pamatos pareizs, šis spriedums kaitina. Kaitina tādēļ, ka kritiķi cītīgi izvairās pildīt savas sūtības otru daļu — ne tikai aprakstīt, konstatēt, bet arī izskaidrot. Ja izskaidrojumi bijuši, tad gaužām vārgi, apmēram tādi, ka prozaiķi nevēlas, nespēj, vēl nav ķērušies utt., utt.

Tādiem izskaidrojumiem grūti ticēt. Neuzskatu — tāpat mūsdienā spējīgā latviešu zinātnieku paaudze pierāda pretējo —, ka mūsu tautas ģenētiskais potenciāls, iedzimtība būtu tā degradējusies, ka vairāk nekā pārdesmit gados latviešu literatūrā nav ienākuši autori, kas spētu prozā risināt savas tautas likteņgaitas.

Varētu gan būt, ka trūkst **izcilu** autoru vērienīgas tēmas risināšanai, jo tādi parādās ļoti nenoteikti, bez likumības laika ziņā, tomēr spējīgi prozaiķi latviešu padomju prozā turpina ierasties un jau ir. Tātad, pēc manām domām, cēlonis lielās prozas pelēcībai jāmeklē ne tikai autoru pašu pelēcībā.

Medicīna māca, ka kaites cēloņi ir iekšējie, endogēnie, un ārējie, eksogēnie. Man šķiet, kritiķi pagaidām pievērsās tikai endogēniem cēloņiem, tas ir, autoru iedzimtam vārgumam. Tāds cēlonis nebūtu pavisam atmetams, tomēr nekādā ziņā tas nav vienīgais.

Sai sakarā gribas pieskarties jēdzienam, ko apzīmē par literāro klimatu. Bez labvēlīga literārā klimata literatūrā procesa iznākumam — romānam, stāstam, novelei rakstnieka dzīves laikā manifestēties grūti.

Zemes griešanās, lietus, sniegs, saule, pat fabriku dūmi un tā tālāk veido klimatu, kādā dzīvojam. Literārais klimats, tāpat kā klimats dabā, arī sastāv no ļoti daudziem komponentiem. Mēģināšu no mākslinieciskā un arodnieciskā viedokļa pieskarties pāris literārā klimata komponentiem. Gan mazāk, gan vairāk nozīmīgiem.

Piemēram. Interesantu faktu bagātajā grāmatā «Plecu pie pleca» ar skaidrību lasu Jāņa Niedres rakstā: «... 30. gadu sākumā biedrība (Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība — M. B.) savā īpašumā ieguva namu Vaļņu ielā 41 (tagadējā Centrālā universālveikala vietā), pārbūvēja to, ierīkoja bibliotēku un klubu, kurā reizi nedēļā — trešdienās biedri atklātu diskusiju veidā pārsprieda literārās dzīves aktualitātes, vērtēja jauniznākušās grāmatas, žurnālu rakstus, presē skarto mākslas un sabiedriskās dzīves problemātiku. Sestdienās Vaļņu ielas klubīnā ieradās citu mākslas nozaru darbinieki — muzicēja, dziedāja, demonstrēja gleznas, grafikas, stāstīja par pieredzēto studiju ceļojumā ārzmēs.»

Šodien mēs varbūt nepiekristu šo 1930. gadu diskusiju saturam, bet pati kluba ideja ir apskaužama, un ar skumjām atceros tos laikus, kad RS pagrabīnā kaut kas līdzīgs pastāvēja. Varētu teikt, ka viena no Latvijas kultūras dzīves īpatnībām šodien ir tāda, ka radošajām savienībām atšķirībā no citām republikām un mūsu iepriekšējām paaudzēm nav sava kluba, savas pasēdētkuves — vai kā citādi šādu iestādījumu sauktu. Pastāv tikai sekciju sanāksmes. Ar to mēs ierobežojam savu redzesloku viena literatūras žanra apjomā. Un tikai. Būtu pārdošība apgalvot, ka šāds klubs būtu noteikti devis, piemēram, latviešu operu, kas līdzinātos, teiksim, Verdi «Aīdai», bet diezgan droši varam teikt, ka libretu varianti operām, oratorijām, scenāriju idejas jaunām filmām, sižeti stāstiem par mākslinieciskā pārliecībā fanātiskiem gleznotājiem vai mūziķiem, idejas par pieminekļiem, monumentiem utt. būtu radušies. Arī zināšanas un atziņas filoloģijā, estētikā. Līdz ar to pasaulē redzētu tālāk, literatūra kļūtu krāsaināka. Šādas kultūras dzīvē normālas parādības kā radošo savienību kluba mums trūkst. Arī tā ir nepatīkama vēsma literārajā klimatā.

Domāju, ka literārajam klimatam kaitē, kā to nosaukt, autora pašā nelūgtas konsultācijas. Stāsta, ka reizēm redakcijas pirms darba publicēšanas konsultējoties tais resoros, kuru darbs vai darbinieki atspoguļoti attiecīgajā romānā vai stāstā. Turklāt šādām konsultācijām dažkārt esot tik kategorisks raksturs, ka darba publicēšana jevērojami sarežģoties. Saka, piemēram, ka kuģniecībai nepatīkot, ja autors atradis matrozi, kas muitai nav uzrādījis «Camel» paciņu. Rakstot par iekšlietu daļu, autori arī parasti tālāk par itin simpātiskā izmeklētāja kabinetu nieiet. Vai šādas konsultācijas nav viens no cēloņiem, ka pastāv itin svarīgi un apjomīgi dzīves novadi, kuriem rakstnieks it kā vairās pieskarties. Apzinīgs sava darba darītājs, rakstnieks, zinādams sava darba idejiskos un mākslinieciskos nolūkus, pats līdz

sīkumam izpēta to, ko uzskata par darbam nepieciešamu. Mākslinieciekie nolūki var nesakrist ar attiecīgā resora utilitārajām vajadzībām vai vēlmēm, bet tādēļ nekādā ziņā nav jāmazina literatūras dzīves izpētes iespējas.

Būtībā par šādu literāro klimatu apēnojošu konsultāciju dažkārt uzskatāmas arī mūsu prozas attiecības ar mūsu vēsturniekiem un viņu šodienas zinātniskajām koncepcijām Latvijas vēstures laukā. Pirms dažiem gadiem tas samērā deklarātīvi parādījās vēsturnieka H. Stroda atsauksmē «Literatūrā un Mākslā» par visādā ziņā atzīstamu Jāņa Petera stāstu, kurā tēlota epizode no Krišjāņa Valdemāra dzīves. Šī raksta sāls bija tas, ko nosacīti varētu saukt par «apdedzināto ķieģeļu» koncepciju. Ar apdedzinātiem vēsturnieks bija domājis tādus vēstures periodus vai personas, kas detalizēti, cieti un pamatīgi izpētīti un novērtēti. Un iesaka prozaikiem labāk rakstīt, izmantojot šādus ķieģeļus prozas celtnei, nevis pieskaities pie vēl neapdedzinātiem ķieģeļiem, līdz galam nenovērtētiem faktiem, lai dotu par tiem savu — rakstnieka vērtējumu.

Man šāds uzskats liekas diskutējams, un pat šaubos, vai literārajai praksei tāds nekaitētu. Par nelaimi, «apdedzināto ķieģeļu» koncepcija latviešu prozas vērtējumā manāma visai bieži, jo arī pats vēsturiskās prozas jēdziens, žanra robežas visai nenoteiktas. Ka pie vēsturiskā pieskaitāms 19. gadsimts, neviens nešaubās, bet, cik tālu vēsturiskā apzīmējums iesniedzas 20. gadsimtā, visumā nenoteikti. Ja arī rakstniekam svarīgi tas nav, vērtētājam rodas iespēja pielietot dažādas oļektes. Vai pie vēsturiskiem pieskaitāmi tikai trīsdesmitie četrdesmitie gadi? Varbūt jau arī piecdesmitajiem vajadzīgi apdedzināti ķieģeļi? Un tad ar nožēlu jākonstatē, ka šo apdedzināto ķieģeļu vispār nekāda bagātība nav.

Viens piemērs. Šodien mēs sakām: «legendārie latviešu sarkanie strēlnieki». Bet ar sāpēm jāteic, ka arvien biežāk no šī apzīmējuma paliek pāri tikai «legendārie», jo pašu strēlnieku paliek ar katru gadu mazāk. Šodien ar patiesu un dibinātu satraukumu sakām, ka joprojām trūkst pietiekoši plašu šī pasaulē vienreizīgā fenomena atspoguļojumu prozā. Romānu vietā gan šodien ir «apdedzinātie ķieģeļi», pārbaudīti un klasificēti fakti. Bet pirms gadiem trīsdesmit četrdesmit, kad starp mums bija daudzi strēlnieki ar svaigām divdesmitgadīgām atmiņām par notieo cīņu ceļu, tad itin kā šo ķieģeļu trūka un bija pat periods, kad rakstīt par viņiem nebija ieteikts. Bet taisni tad vajadzēja rakstīt!

Tātad viena un tā pati vēsturiskā parādība dažādos laikos tiek vērtēta dažādi. Tas pats par sevi pasaulē nav nekas jauns. Tas

savienojams ar literatūras praksē radušos atziņu, ka ir gadījumi, kad rakstniekam ir nepieciešamība uz savu skatījumu un vērtējumu vēsturē.

Tāda cieto, pārbaudīto faktu koncepcija pati sevī varētu nest līdz neveiksmi arī tiem rakstniekiem, kuri vēlētos izmantot tikai šādus faktus. Jo celtnie no šādiem faktiem varētu pārvērsties par kanonizētu vēsturi, bet kanonizētai vēsturei tieksme tuvoties sava veida reliģijai, bet sastingusi reliģija neveicina dzīvu, cilvēcisku mākslu. Turklāt vēsture taču ir zinātne, tātad dzīve mainībā, attīstībā, nevis kanonos mumificēta. Vēsturi papildina arvien jauni fakti, reizēm pat tādi, kas maina iepriekšējos uzskatus par notikumiem un personām. Kad ar radioaktīvo oglekli radās iespēja noteikt priekšmetu vecumu ar kļūdu plus mīnus daži gadi, mainījās vesela rinda līdz tam drošu vēsturisku faktu un līdz ar tiem atziņu. Turklāt arhīvi, faktu krātuves par Latvijas vēsturi ne tuvu nav apzināti, jo tie izmētāti no Vatikāna līdz Stokholmai pa visu Eiropu.

Pēc manām domām, historiogrāfijai vispār ir ievērojamas atšķirības no beletristikas. Vēstures periodi taču bieži ir tikai skatuve, uz kuras risinās autora iecerēto ideju cīņa. Ja Rainis savu «Induli un Āriju», iespējams, arī «Jāzepu un viņa brāļus» šodien nodotu konsultācijai vēsturniekam, kas pieturas pie stingri nodibinātu faktu ievērošanas, ļoti iespējams, ka Rainim ieteiktu no publicēšanas pagaidām atturēties, kamēr nav pilnīgi skaidrs, kā tur ar Embūtes pili ir bijis.

Mazliet hiperbolizējot. Akadēmiski vēsturiskā aspektā nekad nelasīsim, piemēram, ka tādām un tādām valstsvīriem sāpējuši zobi un tādēļ viņš saķīļojies ar citas valsts sūtni, un tam sekojis atsalums valstu attiecībās. Tāpat nelasīsim, ka vienam karavadonim nakti pirms kaujas nomiris vienīgais dēls un viņš, kaujas laikā pietiekoši koncentrēties nespēdams, kauju zaudējis. Bet tādi vēsturē personiski un cilvēciski momenti pastāvēja un pastāv, bez tādiem literatūras nebūtu.

Te vēl jāpiemin, ka mūsu vēsturnieki par vairākiem periodiem pētījumus publicējuši samērā maz. Vēsturnieku paaudzes no sava laika viedokļa bez steigas un pamatīgi pagūs apgaismot ir 14., ir 15., ir 16. un 17. gadsimtu, bet rakstnieka radošais mūžs ir ievērojami īsāks par vēstures institūta mūžu, rakstnieka mūžs ir ierobežots, bet nevar gaidīt monogrāfiju, teiksim, par latviešu algotņiem poļu un hercoga Jēkaba armijā vai par hernhūtiešu draudzēm Piebalgā. Ja cilvēciskos likteņus, idejas, pārdzīvojumus rakstniekam liksies nepieciešami iecelt taisni tajā un tajā gadsimtā un tajā vidē, viņam tas jā dara, negaidot «apdedzinātos ķieģeļus».

Pēc manām domām, atskaitot tīri kultūrvēsturiskos vai gaudmīgus laika kavēkļus, neviens par vēsturisko romānu vai stāstu sauktais nav tikai vēsturisks. Tas rakstīts šīsdienas lasītājam, šīsdienas vārdā. Atsevišķu cilvēku dzīve ir sasniegumu, kļūdu un kļūdu labojumu virkne, tā tas ir visā gadsimtu ilgajā gaitā, tāpat pēdējos gadu desmitos un gados. Rakstnieka sūtiņa un pienākums to pierādīt, jo bez savas vēstures nav tauta un arī vēsture nepieciešama, lai tauta apzinātos sevi.

Tādas ir manas pārdomas par dažiem literārā klimata jautājumiem.

VITAUTS ĻUDĒNS

Imants Ziedonis, manuprāt, ļoti labi aicināja uz jaunu, garu distanču veikšanu bērnu literatūrā.

Būtu nepieciešama bērnu literatūras procesa pilnīga apzināšanās, jo mēs sākam uz bagātiem pamatiem.

Arvien vairāk bērnu literatūrā ienāk jaunās paaudzes dzejnieki — L. Briedis, J. Baltvilks, A. Zauers u. c. Viņu daiļrades stils ir atšķirīgs. Vajag palīdzēt, lai viņi iegūtu pienācīgu vietu bērnu literatūras procesā. Jāsūta desanti uz bērnu literatūras jauniem areāliem, jāsūta tur, kur ir neapdzīvotas vietas.

Slikta situācija ir ar bērnu literatūras prēmiju. Komjaunatnes prēmija par bērnu literatūru piešķirta Mārim Čaklajam. Tajā pašā laikā Lietuvā jau ir piešķirtas desmit republikas prēmijas par bērnu literatūru. Es ieteiktu kandidātos bērnu literatūras prēmijai tādus biedrus kā Zentu Ērgli, Ojāru Vācieti, Imantu Ziedoni.

Sācies jauno dzejnieku pieplūdums bērnu literatūrā. Lai jauno dzejnieku darbi būtu pieejami plašākām lasītāju masām, nepieciešams tos vairāk publicēt, grāmatas jāizdod lielākās tirāžās. Bērnu grāmatu tirāža ir 30—33 tūkstoši. Tas ir nepietiekami.

Sanāksmēs daudz runāts par to, ka vajadzētu žurnālu mazajiem. Domāju, ka žurnāla «Zīlīte» redakcija ir pilnīgi spējīga veikt pielikuma izveidošanu un izdošanu mazajiem lasītājiem.

Jārunā arī par literāro klimatu. Literārā klimata kopšanai nepieciešama literāro procesu labāka apzināšana. Es domāju, ka mēs pilnīgi nenovērtējam devumu liroepikas jomā. Kāpēc mums pašiem nav savā «Mindauga»? Taču mums ir revolucionāra strēlnieka tēls. Tam nav mazāks spēks par «Mindaugu».

Mēģinot nedublēt un neatkārtot to, kas cienijamiem biedriem jau zināms no nesenajām publikācijām presē un periodikā, kongresam izdotajām brošūrām un iepriekšējo oratoru teiktā, gribētos pakavēties pie dažiem ar publicistiku saistītiem jautājumiem.

Visumā publicisti starpkongresu periodā ir strādājuši un roku uz dzīves pulsa turējuši. Šo faktu noliegt nevar, taču vienlaicīgi jāatzīst, ka daži lauki palikuši pusarti, kamēr citos zeme sastrādāta kvalitatīvi.

Runājot par paveikto, vispirms jāpiemin Ēriks Hānbergs. Ar rakstiem par mūsu lauku ļaudīm un viņu problēmām Hānbergs iekarojis pamatotu popularitāti un autoritāti. Kāpēc? Nenoliedzami arī **ar savu spožo stilu**, ļoti tiešu, svaigu un tīrīgu vārdu, akcentu istajā vietā un nestandarta situāciju. Nezinot raksta autoru, pietiek izlasīt dažus teikumus — un momentā atšifrēsim Hānbergu. Tā ir viena puse, kas atkarīga no literārā talanta. Ne jau velti Ēriku Hānbergu RS uzņēma, kā saka, atplestām rokām.

Bet otra ne mazāk nozīmīga puse ir viņa **lielā kompetence** apskatāmajos jautājumos. Hānberga krājumā ir kolosāls — es nebaidos lietot šo piepacelto un pusaudžu iemīļoto terminu pilnīgi apzināti un pasvītroti —, kolosāls faktu krājums gan kvantitatē, gan kvalitātē. Nav tāda nostūra mūsu laukos, kur Hānbergs nebūtu bijis, nav tāda kolhoza priekšsēdētāja, kuru viņš kaut izskata pēc nepazītu. Tā ir grūti par augstu novērtējama priekšrocība, kuras lielākai daļai mūsu cienījamo biedru pietrūkst. Un, ja runāsim pavisam atklāti, — nezin vai maz kādu varēsim Ērikam Hānbergam līdzās piebīdīt. Nav? Ko padarīsi — profesijas specifika. Un tādēļ Hānbergs lauku dzīves jautājumos var un drīkst uzsākt nopietnus zinoša cilvēka disputus kā ar praktiķiem, tā teorētiķiem gan par Latvijas brūno vai melnraibo, gan par to, vai ūdens zem vagas tek vai netek.

Un viņa vārdos ieklausās vērīgi, tiem apkārt apiet vai garām aiziet grūti. Var skaisties, var nepiekrīst, bet jārēķinās ar to, ka aizstāvēties nāksies nopietni, jo nopietns ir pretinieks.

Vērīgi ieskatoties dzīvē, ar vispārīguma spēju apveltīts cilvēks (un publicistam kaut minimāli šādam vērīgumam un spējām jāpiemīt) spēs uzrakstīt visumā vajadzīgu un ne jau sliktu rakstu arī bez šī kolosālā faktu materiāla un lielās pieredzes. Un tomēr — Hānbergs vienmēr viņam būs desmit soļus priekšā pie aptuveni vienādas literārā spēju pakāpes.

Ko es ar to gribu pasvītrot? To, ka publicista darbs prasa lielu iedziļināšanos un mazs raksts pagēr nejauci daudz laika

un pūļu. Tas atbaida — un pamatoti. Un laikam tādēļ vēl arvien mums nav spēcīgas publicistikas par rūpnīcu strādnieku problēmām, jo nav gatava speciālista, kas ķertos šai ļoti sarežģītai formai klāt. Gatava nav, bet uz ātru roku sagatavot nav iespējams. Pilsētas pretrunas, rūpnīcas iekšējā dzīve atklājas grūtāk nekā lauki. Lauki (to es tagad zinu) tomēr nāk ticīgāk un labvēlīgāk pretim, tur viss tālāk pārredzams un katra cilvēka un lēmuma svars vieglāk pārbaudāms, jo palīdz pati zeme un cilvēku dabiskums.

Pilsēta ir aizsifrēta, maskēta, izlocīties spējīgāka. Arī nelaipnāka vai pretēji — glumāka un smaidīgāka ārēji, bet piesardzīgāka iekšēji. Te daba un zeme nepalīdz, cilvēku trenc drudzains ritms, un viņš nav noskaņots ar otru dalīties savos prātojumos. Atceros sarunu kādā mēbeļu ražošanas rūpnīcā, kur man vairāki cilvēki — gan meistari, gan strādnieki dažādās tonkārtās izteica lūgumu — tikai, dieva dēļ, viņu rūpnīcā nenākt un par viņiem nerakstīt, jo tad sāksies vienas nepatīkšanas. Bez tam, rūpnīcā ienācis, rakstnieks jūtas nesalīdzināmi liekāks un traucējošāks nekā laukos. Bet strādnieku un rūpnīcu ražošanas problēmas ir ļoti asas, un ne jau velti par šiem jautājumiem aicina rakstīt un rīko konkursus gan partijas Rīgas pilsētas komiteja, gan izpildkomiteja.

Taču atsaukties nav vienkārši. Arī tiem, kas vēlētos rakstīt. Visvaldis Lāms it labi iesāka, bet kāpēc piekļusa? Kāpēc? Varbūt pats par to runās. Varbūt arī viņš nejutās pietiekami stiprs? Bet, ja ne viņš, kurš tad? Kurš to darīs? Bet vajadzētu.

Un vēl kāds labs iesākums, kura turpinājums nav atkarīgs vienīgi no rakstnieka vēlēšanās vien. Proti, tā sauktās ceļojumu piezīmes vai reportāžas, varbūt pareizāk — apskati par to, kas mēs esam uz citu tautu, varbūt pat uz pasaules fona un kontekstā ar pasaules kultūru un nekultūru.

Starpkongresu laikā ļoti spilgti publicistikas jomā, portretā, esejā ienāca Jānis Peters. Varbūt šur tur viņš savā vārda mākslas daiļkopībā paceļas jau tik augstu, ka atraujas pats no sevis un nav vairs «tur iekšā», bet it kā priecājas no malas, cik jauki viss iznācis. Taču ne par to es šeit vēlos pašreiz izteikties. Es domāju, ka viens no spilgtākajiem ceļojumu aprakstiem, kas ir un laikam arī paliks mūsu publicistikas zelta fondā, ir Jāņa Petera Amerikas brauciena piezīmes. Tas ir ārkārtīgi nozīmīgs devums kā izziņas, tā prāta un emociju jomā. Te Peters drosmīgi apgāž vienu otru jau iesakņojušos panaivu stereotipu, tai pašā laikā zīmēdams asu un nežēlīgu viņas puses ainu. Emigrantu pasauli viņš redz krāsaini un cilvēciski, un tieši tas mums tik ļoti vajadzīgs, jo pirmkārt taču vajag saprast un iepazīt un tikai

pēc tam nosodīt vai atzīt. Laba ir J. Lapsas «Banānu grāmata», materiāls jūrniecības vēsturē.

Otrs notikums bija Imanta Ziedoņa piezīmes no Japānas un Filipīnām, ar Imantu Kokaru pārī kopā ceļojot. Liela personība rakstīja par citām personībām, par svešzemju ietekmi un ietekmi uz svešzemi.

Cik ārkārtīgi vajadzīgs šāds publicistikas nozars, to, manuprāt, tagad saprot daudzi. Par mūsu tautas zināmām īpatnībām te jau izteicās vairāki runātāji — arī mūsu cienījamais viesis un labvēlis Sergejs Zaligins.

Paši mēs sevi nemitīgi noniecinām un cits citam aprādām, cik vārgi esam prozā un tāpat jau citās mākslās arī nekā īsti vērienīga... Un tad nāk Imants Kokars ar savu kori un ārpus mūsu zemes robežām panāk izcilu atzinību. Un Imants Ziedonis par to uzraksta. Un pēkšņi mēs — varbūt dažs pamazām un gausi, bet tā vai citādi —, mēs apjēdzam, ka esam diezgan spējīga tauta un šo to varam. Jo, lūk, mūs atzīst ārzemēs, mūs atzīst citās republikās. Tā nu tas ir — latvieši ņem par pilnu tikai ārpus republikas atzišanu. Un tas, ka mūs atzīst, ir jādara zināms. Ja neviens par to nerakstīs, ļoti daudzi tā arī nekad neuzzinās, kādi mēs esam un ko varam. Bet, lai uzrakstītu, šādos pasākumos, kur paredzama tāda vai citāda atzišana, jāpiedalās arī rakstītājam, jāpiedalās panākumu tautā nesējam. Peteram, Ziedonim, citiem literātiem, kuriem rūp mūsu tautas kultūra un māksla, zinātne, rūp tautas pašapziņas celšana. Jo cits taču mūsu vietā to necels vai katrā ziņā necels tik zinoši un aizrautīgi.

Taču rakstnieku iesaistīšana šāda rakstura pasākumos praktiski nenotiek. Imanta Ziedoņa brauciens bija laimīgs izņēmums. Un tā daudzi mūsu mākslas un zinātnes pārstāvji gūst izcilus panākumus, bet tauta par to netiek informēta vai arī tiek informēta maz, dažkārt nekvalificēti, sausi, īsi.

Rakstnieks ne vienmēr spēj dziedāt, spēlēt vijoli, dejot, gleznot, nolasīt referātu par kādu zinātnes nozari vai operēt bezcerīgu pacientu ārzemju klīnikā. Bet viņš spēs par to uzrakstīt, spēs emocionāli informēt tautiešus. Vai tas būtu mazāk vajadzīgs? Un, ja ir vajadzīgs, kāpēc tad tāda diskriminācija pret rakstnieku? Kāpēc viņu kā trešo tēva dēlu allaž piemirst mājās?

Un nobeigumā par mūsu lielo sāpi, par tiem jautājumiem, par kuriem šeit — tikai nedaudz citādā pagriezienā runāja Imants Ziedonis.

Ikvienas tautas nākotne, tas ķēdes loceklis, kuram trūkstot vai deformējoties pārtrūkst vai deformējas viss pārējais — es pasvītroju — absolūti viss pārējais, tas ir jāapzinās, — ir mūsu bērni.

Pašlaik nevienam tā pa īstam un no sirds nav vaļas nodarboties ar bērniem. Mēs viņus labi apgērbjam — cik nu mums viņu vispār ir —, paēdinām, iegrūžam rokās rotaļlietu un steidzīgi pazūdam aiz horizonta.

Imants Ziedonis māca atrast izeju labā bērnu grāmatā. Es nepavisam negribētu te oponentēt un būtu ļoti priecīgs, ja tas kaut daļēji izdotos, ja šim jautājumam nopietni ķertos klāt saprātīgi cilvēki.

Un tomēr — varbūt izdodas vēl glābt arī Imanta Ziedoņa jau norakstīto māmiņu un tēti? Varbūt šo labo grāmatu tomēr vēl varētu ielikt bērnam vistuvāko cilvēku rokās? Vismaz par to ir jāpacinās daudz nopietnāk un kvalificētāk, pārdomātāk, dziļāk, plašāk nekā līdz šim. Jāskar kā ekonomiskā, tā psiholoģiskā klimata puse. Publicistiem te ir nepārskatāms kaujas lauks. Ir jātiek galā ar līrināšanu un virspusību.

Mūsu presē — periodikā pāris pēdējos gados daudz raksta, cik jauki ir bērniņi un cik godājami viņus mīloši un audzinoši vecāki. To dara pat tāds žurnāls, kas nedaudz agrāk līdzīga satura rakstus noraidīja kā sievietei nepiemērotus un viņas varoņu apvainojošus. To esmu piedzīvojis personiski un zinu, ko runāju. Taču vairums šo jauko rakstu neatspoguļo reālo situāciju.

Skolotājs šobrīd pie pastāvošās pārslodzes, savas ievirzes un milzīgā skolēnu skaita ar nopietnu audzināšanas darbu nodarboties nevar, kaut it kā ir tam speciāli izglītoti. Šie apstākļi jāapzinās un faktiem jāskatās acis. No viņa nevar prasīt neiespējamo.

Ar bērnodarziem ir līdzīgs stāvoklis. Tai pašā laikā māmiņu un tētu vairākums arvien vēl samērā nopietni tic un cer, ka šajās iestādēs izdarīs to, ko viņi paši izdarīt nav raduši un nedara.

Šīs ilūzijas ir jāizgaisina. Izglītošanu, pie tam samērā paviršu, un pieskatīšanu nedrīkst jaukt ar audzināšanu. Ir pilnīgi skaidri jāpasaka un tas jānovada līdz vecāku apziņai, es te runāju par vecākiem, kas ir spējīgi kaut ko apzināties, — ka, ja viņi nedarīs, tad ļoti nopietni jārēķinās ar to, ka nedarīs neviens.

Es domāju, ka daudzas mātes un tēvi saprot šādu apstākļu reālo klātbūtni un spēs atsāties no ērtībām savu bērnu labā, respektīvi, pirmšķirīgu vērtību labā. Nav vajadzīga lutināšana, par ko runāja Lisments, bet ir vajadzīga audzināšana.

Kādreiz demogrāfisko un audzināšanas jautājumu sfērā dedzīgi darbojās Liepiņš un Mauliņš. Tagad viņi pieklusuši tāpat kā Lāms strādnieku problēmu sfērā. Varbūt nobijušies no dažu oponentu izsmējības un uzbrukumiem. Ja Liepiņš atsāktu par

šiem jautājumiem rakstīt un darītu to tikpat spoži, kā savas esejas sacerot, varbūt sabiedrībai labums būtu daudz lielāks.

Un blakus viņiem taču varētu stāties daudzi vēl nezināmi vai mazzināmi autori.

Glūži vienkārši jāmēģina pārdomāti un sistemātiski izgaisināt to vieglprātīgo pieeju ļoti nopietniem jautājumiem, kas ilgu laiku tika kultivēta.

Ja mums izdevās atraut vecākus no bērniem, vai tad tiešām mums neizdosies viņus atkal dabūt kopā? Šis otrais process it kā būtu nesalīdzināmi dabiskāks, saprotamāks un reizē tautas dziļākām un tālākām interesēm atbilstošāks.

MIRDZA BIRZNIECE

Vispirms atļaujiet plašo un daudzazarājušo rakstnieku saimi sveikt jūsu lielajos svētkos! Radošu domu atmosfēru es jums nevēlēšu, jo es dzirdu, kā sprēgā jūsu domu dzirkstis.

Es nāku no skolas, un lai man atļauts runāt par to lasītāju, kas šodien sēd skolas solā. Esmu viena no to saimes, kas strādā ar vidusskolas vecuma jauniešiem, palīdzot formēt mūsu rītdienas cilvēka garīgo seju. Bet pamats, uz kā mēs to darīsim, taču ir jūsu radīts. Jūs mūsu rokās esat ielikuši tādu spēcīgu līdzekli kā literatūru — zinātņi par cilvēku. Jādomā tikai par to, kā labāk palīdzēt tajā topošam cilvēkam iekļūt, orientēties, padarīt to par savu dienu neatņemamu līdzgaitnieci, audzināt harmoniski attīstītu personību.

Vai tas ir viegli vai grūti?

Pieaudzis cilvēks, kas literatūrā orientējas, šodien skaidri apzinās, cik plaša un daudzveidīga ir mūsu vārda māksla, kādus vērā liekamus panākumus guvusi, ar kādiem darbiem mēs lepojāmies, kādi ir mūsu sasniegumi un kur vēl vājas vietas.

Bet šī pati literatūras daudzveidība varbūt tieši daudzkārt apgrūtina jaunajam cilvēkam iekļūšanu tajā un uzreiz sastapšanos ar sev tuvo un vajadzīgo, kā arī ar īstajām vērtībām.

Pretī darbojas arī vairāki bremzējoši faktori. Nedomāju, ka draud glūži tik lielas briesmas, kā apgalvoja A. Kļavis, — rakstniekiem palikt bez lasītājiem. Tomēr mēs, skolotāji, konstatējam, ka kopumā daļā jauniešu mazinās lasītāre, ka agrāk lasīja vairāk.

Iemesli?

1. **Saistošas informācijas** (TV, kino, mūzika, sports), kā arī **pieņākumu** skolēnam ir tik daudz, ka grāmatai (ja tu neesi ar īpašu noslieci uz to) laika tikpat kā neatliek. Vienmēr ir ko darīt. Pa kuru laiku tad lasīt? — šodien saka daudzi jaunieši.

2. Lai veidotos lasītājs, bērni ar grāmatu jāsadraudzē jau agri, un te liela loma ir ģimenei. Taču, kā liecina aptauja, liela daļa vecāku saviem bērniem grāmatu pasauli nepaver. Tava lasīšana vai nelasīšana tava paša ziņā. Gadās pat ļaunāk — ir bijusi tāda vecāku nostādne, kas bērnu viņa tieksmē pēc grāmatas traumējusi, uzceldama barjeru pret lasāmo. Tā skolniece saka: «7. klasē lasīju ļoti daudz, bet mani rāja, ka es visu laiku lasu un mājās neko nedaru. Tagad manī radusies tāda sajūta, ka, ja es lasu, tad nedaru neko.»

3. Liela nozīme lasītkāres izraisīšanā arī tam, cik agri jaunietis sastop to grāmatu, ko viņš sauc par savu. Citēju skolnieka teikto: «Ir jābūt pirmajai grāmatai. Un šai pirmajai jābūt tādai, kas spētu apmierināt lasītāju, atbildēt uz viņa neziņu. Tad turpmāk noteikti atkal daudzās atbildes uz sev nesaprotamiem jautājumiem viņš meklēs grāmatās. Un tā pamazām cilvēks iemilēs literatūru.»

(Tas uzliek lielus pienākumus bērnu literatūrā strādājošiem, un mēs varam tikai apsveikt, ka par to rūpi uzņēmies tāds dzejnieks kā I. Ziedonis.)

4. Arī lasošie vispirms dod priekšroku prozai kā vieglāk uztveramai. Ne vienmēr viņu pirmā saskarsme ar dzeju skolu lasāmgrāmatās arī bijusi tāda, kas dzejas izpratni veicinājusi un radījusi apjausmu par to kā vārda mākslu, kur aiz pateiktā jaušams vēl kaut kas vārdos grūti tverams, nenoformulējams, kas tevi apņēm kā noslēpums. Citādi jau jaunietis neteiktu vārdus, kādus nācās dzirdēt pēc Vissavienības bērnu literatūras plēnuma (1978), kura vienu darba dienu jūs man uzdāvējāt, un par to lai atļauts no šīs tribīnes vēlreiz izteikt pateicību: «Bērnu dzeja, ja jau speciāli par tādu tematu tiek rīkots plēnumš, tad tā ir ļoti nozīmīga lieta. Un es par savu guvumu varu uzskatīt šo vakardien iegūto atziņu.» Dzejnieki it kā raksta lielajiem un mazajiem. Daļa lielo sūdzas par dzejas nesaprotamību, un es dzirdu, ka dzejnieks I. Ziedonis pie sevis nosaka: «Katram savi griesti.» Un taisnība vien būs. Ja jau no mazām dienām ir dzirdēti tikai tādas ievirzes dzejoļi kā tas par dārznieku: ka dārznieks dārzā vāks vīnogas un, kamēr viņš piesaulītē atļaidies, visus darbus padara zēni — timurieši... Tādus dzejoļus lasa, tādus skandē pasākumos, un mēs pierādām, ka dzeja ir tāds pats stāstiņš, tikai sadalīts pa pantiņiem, un, lai labāk rīmētos, katra rindiņa atskaņota. Bet kur paliek prieks par skaņu harmoniju, par nebēdnīgo ritma rotaļu, par visu to vārdos nepasakāmo, kas saistīts ar dzeju?

Mēs savās mājās, arī dzīvojot jūsu kongresa gaidās, runājam par šodienas literatūras sasniegumiem, veiksmēm, tās kalnupceļu,

audzēkņi atbildēja uz dažādiem anketas jautājumiem, pauzdami savu attieksmi pret mūsu literatūru, jo es vienmēr esmu uzskatījusi, ka, lai satuvinātu audzēkņus ar rakstīto vārdu, nepietiek tikai ar katrai klasei paredzēto literatūras vēstures kursu, bet jāliek just literatūras dzīvais šodienas pulsējums.

Ko tad jaunatne gaida no literatūras? Vēlējumi dažādi. Tos nosaka viņu garīgā attīstība, interešu dažādība, jūtu kultūra, tas, cik izkopta viņu iekšējā pasaule, plašāks vai šaurāks redzesloks u. c. faktori. Arī uz skolas solā sēdošajiem attiecināms tas fakts, ka mūsu literatūra šodien zaudējusi savā kopumā vienotu lasītāju, bet tie grupējas ap savām interesēm, savam uztveres un attīstības līmenim atbilstošu autoru.

Ļausim runāt viņiem pašu vārdiem!

a) «Patīk darbi, kuros risinātas cilvēku savstarpējās attiecības, tas, kā viņi izturas vienā vai otrā situācijā. Kas ietekmē viņu raksturus? Kā veidojas cilvēku uzskati?»

b) «Labprāt lasu filozofiskus darbus, krimināldarbus, visus darbus, visus, kur jākustina smadzenes.»

c) «Meklēju satīriskas novirzes darbus.»

d) «Patīk lasīt arī publicistiku, ceļojumu aprakstus. Patīk arī humors.»

e) «. grāmatas, kurās uzsvērti runāts par problēmām, kuras ļoti aktuālas mūsu dienās, piemēram, par cilvēka dvēseles jūtīguma zaudēšanu, par viņu vienaldzīgo attieksmi pret to, kas notiek visapkārt.»

Vai tā visa mūsu literatūrā trūkst? Jāprot viņiem tikai palīdzēt saskatīt, ka mūsu šodienas literatūra spēj apmierināt viņu vēlēšanos.

Kā jau teicu — visvieglāk jauniešus satuvināt ar prozu. Grūtāk ar dzeju. Tā prasa sagatavotāku lasītāju. Bet viena daļa jaunatnes vieglumā augusi, nav radusi grūtības pārvarēt. (Tieši pēdējā laikā to jūtu, un, piemēram, vidējs 10. kl. skolēns vairs nespēj celt to, ko agrākais.) Tāpēc skan atzišanās: «Man vistuvākais ir prozas žanrs. Tāpēc ka, lasot dzejoļus, tur dziļāk jārokas, lai saprastu.» (Bet jājaudā — vai tāds pa virsu slīdētājs spēj paņemt visu, ko dod — viņa skatījumā — vieglākā proza?). Lasīt grāmatu vēl nenozīmē to izprast, to izdzīvot.

«Mūsdienu dzeja jau ir nonākusi uz tādas attīstības pakāpes, ka tai vajadzīgs vispusīgi sagatavots lasītājs, kurš varētu to izprast. Man, dzeju lasot, ir ļoti spraiģi jādomā līdz, un tas mani traucē.»

Par dzejas izpratnes audzināšanu jauniešos esmu runājusi Vissavienības bērnu literatūras plēnumā, tāpēc neatkārtosos. Piebildešu tikai, ka šādi dzejas vērtētāji nav visi.

«Man vistuvākā — dzeja (. .), tāpēc ka dzejoļos (konkrēti — vienā dzejolī) es dažkārt varu izlasīt to, ko cits autors būtu pateicis veselā stāstā vai rakstā.»

«Man liekas, ka dzeja spēj tuvāk piekļūt cilvēku sirdīm.»

Vai: «Man dzeja ir daļa no mākslas vispār, jo mākslas izteiksmes veidi ir dažādi. Es nevaru pateikt, kad mani savaldzināja pirmais dzejolis. Varbūt tad, kad es vēroju mākslu kā lielu un skaistu brīvas domas lidojumu, valdzinājumu, aizrautību. Pirmais noteikti bija valdzinājums, prieks par skaistumu. Tad nāca aizrautība, nepieciešamība. Lasot dzeju (to pašu varu teikt par attieksmi pret citiem mākslas darbiem), nevar tieši pateikt, kas aizrauj visvairāk. Varbūt tas ir domas un jūtu tuvums.»

Tie, kuriem par dzeju ir interese, vēlas, lai tā sevī slēptu kādu atklājumu, būtu daudzplākšņaina, liktu minēt, lai sevī glabātu «aizvērto durvju noslēpumu».

Svarīgu sarunu aizsāka Tautas dzejnieks Ziedonis, pateikdams daudz patiesas par bērnu literatūru. Runājot par lasītkāres saglabāšanu jaunatnē, mani ļoti dziļi skāra viņa teiktais par jaunatnes un bērnu žurnāla nepieciešamību. Iedomājos, kādas perspektīvas tas pavērtu jau skolas vecuma jauniešiem, kā tas stimulētu viņu interesi par literatūru. Tā mēs varētu veicināt ne tikai jaunu stāstnieku, romānistu un dzejnieku, un dramaturgu veidošanos, bet arī publicistu, kritiķu un literatūras pētnieku rašanos. Un es domāju par tiem materiāliem, kas dažādās republikas skolās iegūlušī literatūras kabinetu plauktos kā muzejā un kalpo tikai savas skolas ietvaros. Te ir iespaidi, tiekoties ar vienu vai otru vārda mākslinieku, tikšanās reizēs fiksētās intervijas, darbi, raksti par tematu «Mans spilgtākais ar literatūru saistītais iespaids aizvadītajā gadā», apraksti par darba cilvēkiem, Lielā Tēvijas kara cīnītājiem, par to, kā pēc 35 gadiem cilvēku atmiņā saglabājusies Uzvaras diena — 1945. gada 9. maijs, savas puses kultūras dzīves norišu atspoguļojums, kā arī tas izpētes materiāls, kas radies, izvēršot literārās novadpētniecības darbu. Tagad tas ir tikai vienas skolas īpašums.

Tāpat visādi atbalstāma būtu TV raidījuma «Avotiņš» izveidošana (līdzās «Avotam»). Mēs savā laikā piedalījāmies «Avota» rīkotajās literārajās viktorīnās, kuru diemžēl šodien vairs nav, un tas stipri stimulēja apvāršņu paplašināšanos tiem audzēkņiem, kas tajās iesaistījās.

Citēju skolēna teikto: «Lasu fantastiku, jo gribu zināt, kādu pasauli nākotnē iedomājas citi. Taču tādu grāmatu latviešu literatūrā ir ļoti maz.» Metīsim skatu tajā, pret ko jaunieši iebilst.

«Pēdējā laikā par maz mūsu rakstniekiem iznāk darbu par skolēnu dzīvi (kā arī piedzīvojumu romāni).»

Dažiem šķiet, ka daļu mūsdienu rakstnieku no pirmspadomju (Veidenbauma, Raiņa) šķir ne tikai gadu atstarpes, sabiedriski politisko apstākļu maiņa, problēmu dažādība, bet arī **problēmu sabiedriskais nozīmīgums**:

«Man liekas, ka daļa mūsdienu rakstnieku kļuvusi tāda kā pieticīgāka, pasīvāka. Viņi — līdzīgi visiem pieaugušajiem — tāpat risina dažādas problēmas un izvirza dažādus jautājumus, bet tas notiek visai mierīgi. Viņi neizsakās tik spilgti un noteikti kā, piemēram, Veidenbaums, kuram tiešām ļoti rūpēja tautas laime un liktenis.»

Vai: «Nepatīk jauno autoru dzeja. Tajā nav pārdzīvojumu, uz emocijām tā neiedarbojas. Ir vārdi. Bet tajos ietvertu domu neiespējams atšifrēt. Reizēm šķiet — kādas dziļākas domas tur vispār nav.»

Tā spriež šodien vidusskolā sēdošie. Tur ir jau gribošais un varošais, gan arī kūtrais un nevarīgais. Bet mums nevar būt mazsvarīgi, vai viņi sadraudzēsies ar grāmatu vai ne, jo rītdien viņi — kā skaisti mēdz teikt — ieplūdis lielajā dzīvē un veidos tās garīgo klimatu. Kādu attieksmi pret garīgām vērtībām viņi ieņems? No skolas nāks gan dzīves saimnieks, gan trulais mietpilsonis. Mums visiem rūp, lai lietu kults nevaldītu pār jauno cilvēku. Lai neizaugtu sauss praktiķis, bet cilvēks ar bagātu dvēseli, izkoptu garīgo dzīvi.

Zinot, ka man dota iespēja piedalīties šais svētku dienās, kad jūs pulcējaties savai lielajai sarunai par mūsdienu literatūru, gribas nobeigumā minēt dažus jauniešu novēlējumus, ko viņi lūdza jums pateikt, izvadot mani ceļā (kā arī aicinādami jūs atcerēties, ka ir tāda Aizputes vidusskola, kurā vienmēr būsiet gaidīti):

«Lai rastos tikai tādas grāmatas, kas neapputētu grāmatnīcu plauktos (arī pie mums, republikā, kurā procentuāli augsts lasītāju rādītājs!).»

«Lai jūsu darbi palīdz saskatīt skaisto mūsu dzīvē, māca cilvēkam mīlēt pasauli, dzīvi, citam citu!»

«Ja varat, lūdzu, rakstiet vairāk grāmatu par jauniešiem. Tieši par to jaunatnes daļu, kas nav ne pati sliktākā, ne labākā.»

«..rakstiet par dzīvi, (..) neslēpjot mums arī negācijas.»

«Lai rastos darbi, kas gūtu popularitāti gan mūsu republikā, gan ārpus tās!»

«..novēlu uztvert pasauli ar nervu galiem, lai varētu palīdzēt arī lasītājiem to tā tvert!»

«Kaut jūs vienmēr varētu risināt dažādas problēmas, arī gudras un dažreiz nesaprotamas skolēniem, **tā**, lai tās kļūtu saprotamas visiem!»

«Lai arī 80. gados tiktu radīts tikpat liels un vērtīgs mākslas darbs kā A. Upīša «Zaļā zeme» — darbs, kas attēlotu 20. gs. otrās puses nozīmīgākos notikumus, parādītu mūsu gadsimta (beigu posma) seju!» (Tāpat kā vecmeistara skatījumā atainojās 19. gs.)

ILGONIS BĒRSONS

Cik daudz gudru padomu dzirdējusi mūsu literatūra! Liktos — pēc tiem visam vajadzētu būt labam, ideālam. Bet kāpēc tā nav!

Ilgus gadus vērojot literatūras ikdienu, vērtējot jaunus darbus, esmu nonācis pie secinājuma, ka dažkārt mēs vēltīgi tiecamies atrast kādu vienu viduvējības, pelēcības vai samākslotības iemeslu.

Manuprāt, lai piedzimtu un normāli dzīvotu īsts daiļdarbs, nepieciešami četri priekšnoteikumi un viens pēcnoteikums.

Pirmais — talants, t. i., izcilas iedzimtas spējas radīt literāru darbu. Kritikas un redaktūras pienākums laikus to ievērot, rosināt, atbrīvojot tam ceļu no beztalantības un pustalantības krūmājiem.

Otrs priekšnoteikums — darbs, noturīga griba izkopt savas dotības. Talants apžilbina, un sākas tā pielūgšana, dievināšana. Šim procesam nevajadzētu ieilgt, jo liekā slava var talantu iežūžināt, viņš sāk paļauties tikai uz savu talantību, bet piepūli arvien samazina.

Trešais — drosme, vēlēšanās atklāt lasītājam kādu novērotu, pārdzīvotu vai izpētītu dzīves parādību, problēmu.

Ceturtais priekšnoteikums — mērķtiecība. Sociālistiskais reālisms neprasa no mākslinieka ievērot kādus īpašus ierobežojumus tematikā vai stilā, tas prasa vienu — rakstīt sociālistisko, komunistisko ideālu vārdā, vienalga, vai autors kaut ko cildina vai kritizē.

Un, beidzot, pēcnoteikums, kuru varētu izsacīt vienā vārdā — atbalsts. Tā ir sabiedrības vēlēšanās ātri un plaši publicēt jauno darbu un pamatā piekrist rakstnieka kaujinieciskumam. Lai nebūtu tā, ka vienlaikus aicina risināt problēmas, bet no tām izvairās, pat nobīstas.

Kongresa runās jau minēti daudzi pozitīvi piemēri. Neatkārtošos. Uzsvēršu tikai domu, ka vēl sekmīgāk jāapvienojas minētajiem priekšnoteikumiem, jo, vienam no tiem iztrūkstot, rodas sāpīgi zaudējumi mūsu radošajā sacensībā.

Literatūrkritikai te darāms gudrs, taktiski tālredzīgs darbs.

Pārskata periodā ļoti izvērsti viens kritikas žanrs — eseja, kas nereti pāriet prozas novadā, tādējādi pierādot kritikas (da-

ļas no tās) tuvību mākslai. Tagad jau varētu parunāt par esejiskās kritikas kvalitāti.

Varētu saimnieciski parunāt arī par to, vai nederētu esejiskās kritikas aizņemto platību mazliet samazināt, lai izbrīvētu lielāku vietu periodikā un grāmatās publicistiskajai kritikai, analītiskajai kritikai, kuras nepiedodami piekļusušas. Literāro darbu salīdzinājums ar dzīvi un mākslinieciskuma augstajiem kritērijiem ir aktuāls uzdevums nākotnē. Diemžēl lasītāju daļas attiecības ar vairākiem dzejniekiem liecina, ka būs jānoņem arī ar skaidrojošo kritiku.

Labi, ka Rakstnieku savienībā beidzot ir kritikas konsultants, labi, ka mūsu organizācijas darba centrā tātad ir viens profesionāls kritiķis un zinātnieks. Tomēr, kā liecina nepatīkami gadījumi jaunu biedru uzņemšanā, rakstnieku kolektīvā ir zināmi aizspriedumi pret literatūras zinātniekiem, kaut arī Rakstnieku savienības biedru statūtos viņiem ierādīta sava vieta. Lai ieviestu skaidrību šajā jautājumā, sekretariātam derētu izdarīt papildinājumu sekcijas nosaukumā un turpmāk to dēvēt par kritikas un literatūras zinātnes sekciju, kā tas ir vairākās citās republikās. Arī turpmāk būs jādomā par zināmu nihilismu attiecībā pret kritiku. Paldies Jurijam Surovcevam par atzinīgu latviešu literatūras kritikas novērtējumu.

Gunārs Priede referātā teica, ka literatūras mantojums jāapgūst enerģiskāk. Šos pēdējos vārdus atšifrējot, var sacīt, ka jāvērtē dziļāk un jāizdod vairāk. Te galvenokārt jāstrādā literatūrzinātniskajai domai. Varētu šo uzdevumu novirzīt uz izdevniecībām un Valodas un literatūras institūtu, taču Rakstnieku savienības biedri allaž uzskatījuši par savu pienākumu rūpēties par literāro tradīciju un vērtību saglabāšanu un nodošanu tautai. Var minēt faktu, ka 1941. gadā jaunnodibinātajā Rakstnieku savienībā sāka rakstīt latviešu literatūras vēsturi skolām, un faktu, ka Rakstnieku savienības pirmās pēmijas, kuras piešķīra Jāņa Niedres vadībā, tika novēlētas literatūrvēsturniecēm, vēl tādu faktu kā klasiķu simtgades atzīmēšanu.

Estētiskā doma par mākslas darbu pārmantojamību un prakse sarežģītu rakstnieku biogrāfiju rakstišanā attīstījušās līdz ar mūsu laikmeta sabiedriski politisko uzskatu nobriešanu. Padarīt vairāk un labāk var tad, ja cieši vienojamies par skaidriem mērķiem, ja savus subjektīvos ieskatus piekļaujam vai pakļaujam virsuzdevumam, ja vispirms izceļam literārās vērtības un atklāti runājam arī par literāta pretrunām un maldiem antagojistisku šķīru sabiedrībā.

Mūsu darba nākamajā posmā vajadzēs atzīmēt divas izcilas atceres. 1983. gadā paies 100 gadi, kopš dzimis Linards Laicens,

revolucionārais Eiropas mēroga rakstnieks un sabiedriskais darbinieks, PSRS RS biedrs kopš 1934. gada. Daudz ir darīts un tagad rūpīgi un laikus speciālā komisijā jāapsver nākamie darbi. Šobrīd izsaku dažus priekšlikumus. Izdot rakstu krājumu par L. Laicenu, viņa stāstu suvenīrgrāmatu angļu valodā, Bronislava Tabūna monogrāfiju krievu valodā, uzcelt pieminekli Rīgā.

Daudz runājam par Krišjāņa Barona simtpiecdesmitgadi. Jāpāriet pie darāmiem darbiem. Nu jau pagājuši divdesmit gadi, kopš iznāca Kārļa Arāja sastādītais albums par Krišjāni Baronu. Vajadzīgs pilnīgs viņa darbu izdevums, vajadzīga saistoši uzrakstīta monogrāfija, zinātniski kvalificēts jaunlatviešu atkalnovērtējums. Daudz kas vajadzīgs. Vēl vairāk — jāapzinās, ka Krišjānis Barons joprojām ir viens no vismodernākajiem latviešu dzejniekiem — viņa savāktās tautasdziesmas dzīvo tautā un rakstnieku jaunradē.

VIKTORS AVOTIŅŠ

Ja man jautātu, vai esmu gatavs mirt par dzeju, pat — vai esmu gatavs mirt par tautu, par Dzimteni, es tādu taujāšanu uzskatītu par sīkpilsonisku siekalošanos, kuras vērtē nav lielāka par kādas ģimnāzistes prieka vai sašutuma asariņām. Nevis tāpēc tā saku, ka neticētu vārda ietekmei vai spēkam, bet tāpēc, ka neticu **vārdiskajam pilsoniskumam, bezrezultatīvajam pilsoniskumam**. Ne jau skanīgā dauzišana pie krūtīm un taurēs taurēšana īsteni apliecinās, par ko mēs katrs esam gatavi mirt, bet gan ikdienas stāja un aizejošo gadu atstātais darbs. Bet uz vārdisko pilsoniskumu nepaļaujos, jo nācies redzēt, ka aiz tā var būt tukšs, darba nepiepildīts kaktis.

Var piekrist Imantam Ziedonim, ka pati literatūras iedaba vismaz tās labākajā, talantīgākajā daļā neļauj būt tukšvārdīgai, nepatiesai, negodīgai, var cerēt, ka literatūra spēs uzņemties un nest aizvien lielāku, daudzpusīgāku «garīgās mātes» slodzi, ar to varbūt celsies literatūra, varbūt literatūra **ietekmēs** jūtas, smadzenes un prātus... ja vien tiks uzturēta **vēlēšanās** veikt literatūras lasīšanas **darbu**. Taču, lai cik lielu slodzi uzņemtos literatūra — tā ir viņas darīšana —, tas nemazina un nedrīkst mazināt visu pārējo, ar amatiem un piederību atbildīgo un ieinteresēto atbildības un darba slodzi (ģimeņu, skolotāju u. c.). Kā to panākt, atjaunot šajā gadījumā ar literatūras starpniecību? Kāda **lietišķā** bāze ir kultūrai nevis «saražotās» bagātības, bet ekonomisko spēku sadalījuma ziņā vispārējā kontekstā, kāds ir garīgo darbinieku **ekonomiskais prestižs** citu strādājošo vidū? Te varētu pārspriest gan to, cik lielas ir saražoto kultūras bagātību aptve-

res, skatīšanās, pieejamības ikdienas iespējas (izstāžu zāles, atklātie fondi, filmotēkas, fonotēkas, arī bibliotēkas u. c.), gan to, cik liela ir skolotāju, ārstu u. c. salīdzinošā darba apmaksa, gan to, cik operatīvi un neatpaliekoši mēs varam pārskatīt pasaules literatūru, gan to, vai ir vērts izdot dažādu ieviržu dažādas zinātnes popularizējošus pielikumus, mēnešrakstus u. tml., vai jaunatnei pietiek ar divām vai četrām brīvā laika pavadīšanas iespējām, vai arī izvēles **piedāvājumam** jābūt daudzpusīgam. Tas viss ir administratīvi risināma problēma. Kā daudz kas arī tīri garīgajā plānā. I. Ziedoņa vēlēšanos — literatūrai uzņemties tik lielu atbildību, manuprāt, diktēja nevis pašapziņa, bet realitātes izvirzīta apziņa.

Republika «atrādās» ar virsotnēm. Pilsēta, ciems «atrādās» ar virsotnēm, kādas nu kuram ir. Vairāk par citām lietām šajā periodā mani interesē — ar kādām garīgām, pilsoniskām vērtībām var atrādīties ierindas cilvēks, pilsonis, latvietis? Skolotājs, students, ārsts, inteliģents — jo sevišķi. Cik plašs un aptverošs garīgajā domāšanā viņš ir? Jau sen vairs nav ko lepoties ar analfabētisma likvidēšanu. Taču būtiski jādomā par to, kā likvidēt kultūras «analfabētismu», kurš, pateicoties mantiskai, utilitārai orientācijai, vietvietām ir nevis sarucis, bet izplatījies. Ne ar kādām augsti pilsoniskām klaigām tas nav panākams. Tikai ar reāliem praktiskiem pārkārtojumiem reālā vidē. Bet mēs pat šeit kā dižus jaunatklājumus izvirzām tēzes, par kuru īstenošanu spriedām, piemēram, pēc tam, kad tika pieņemts PSKP CK lēmums «Par darbu ar radošo jaunatni» vai PSKP CK lēmums «Par ideoloģiskā un politiskās audzināšanas darba tālāku uzlabošanu».

Šajā steigā, šajā drūzmā arī literātiem radies, manuprāt, visai paviršs, masivizēts priekšstats par jaunatni. Tā tiek orientēta visai šaura (arī paviēgla) problēmu loka ietvaros. No izpatikšanas jaunatnei līdz milicijai katrā romānā, rakstā par to — tāds ir vai viss piedāvātais «lunaparks». Līdz ar to mazinās jaunatnes cerības saņemt no vecākiem laikabiedriem ko vairāk par masu produkciju. Pretī, dabiski, arī tiek dots tas pats virspusēju un vispārēju priekšstatu par dzīvi, sevi un pasauli iepakojumā. Daļēji arī literatūrā. It kā visiem mums (jaunajiem literātiem) būtu sava sirds, bet visiem tāda kā «masu» apziņa. Ja mēs tiktu līdz savai apziņai, mēs tiktu tuvāk cilvēkiem.

Intelģences radītās vērtības ir nemateriālas. Bieži ap tām nedrīkst pat grābstīties ar rokām. Lielākoties — tas ir cilvēks. Nevis lopiņš. Flobērs teicis, ka viss, ko māksla var, ir — padarīt lopiņu ne tik niknu. Bloks piebilda: «Lopiņu — ne tik niknu, cilvēku — niknāku.»

Ko gribam radīt?

PĀRSKATI, APCERES, VIEDOKĻI

KNUTS SKUJENIEKS

DZEJAS GADSKĀRTĀ IELŪKOJOTIES*

Runāt par 1980. gada dzeju, pamatojoties uz šajā gadā iznākušajām grāmatām, būtībā nozīmē runāt nevis par reālo dzejas attīstības procesu, bet par izdevniecības «Liesma» gada plānu un tā izpildi. Dzejas tapšanas darbu un tās izdošanas darbu palīkam atdala prāvs intervāls. Taču neatkarīgi no tā mēs varam ielūkoties gada grāmatu kopainā, sajust tonusu, izsekot dažām raksturlīnijām.

Sobrīd par dzeju tiek runāts daudz — gan dzejas kritikā, gan ārpus tās. (Un ārpusē tiek runāts arī par dzejas kritiku.) Dzejai un tās vērtētājiem tiek izvirzītas daudz un dažādas pretenzijas, diemžēl parasti bez argumentiem. Lielākoties šīs pretenzijas nāk ar izteiktu mīnusa zīmi. Vai tām ir pamats?

Dzejas procesa attīstību grūti ne tikai prognozēt, bet arī dienā izsekot. Vai varēja, teiksim, paredzēt tādu lirikas sakuplošanu septiņdesmitajos gados iepretim sešdesmito gadu publicistiskajām aktivitātēm? Lirika šajā laikposmā kļuva par tik izteiktu dominanti, ka tā zināmā mērā aizēnoja daudzus plašākas panorāmas veikumus. Šo faktu bieži mēdza un mēdz atzīmēt kā negatīvu. Runā par noslēgšanos, sadrupšanu, novēršanos no lielām tēmām, estetizēšanu, par fragmentārismu. Vaino šajā lietā, protams, dzejniekus. Bieži vien viņiem pieraksta nevēlēšanos, riska trūkumu, pat bezmaz vai ļaunprātību. Daudz indīgu piezīmju sakrājies par miniatūriņām, fragmentiņiem un tā joprojām.

Literatūras procesam ir savas objektīvas likumsakarības, kurām pakļauts ikviens literāts neatkarīgi no talanta savdabības un potences. Literārās formas dzimst, attīstās, noveco, degradējas un atkal atjaunojas. Līdzīgi uzkrājas, pieņemas spēkā, apsīkst un atkal aktualizējas noteiktu tēmu un interešu loki. Šis process ir cieši saistīts ar sociālo attīstību, taču nav ar to nedz idents, nedz sakritīgs.

* Raksta pamatā ir 1980. gada 4. decembrī A. Upiša konferencē nolasītais referāts.

Pēdējā laikā lauzti daudzi šķēpi par poēmas žanra likteni. Vieni apgalvo, ka tā savā klasiskajā veidā ir sairusi, citi, ka tā dzīvo mozaikas, liriska cikla ietvaros. Iespējams, ka taisnība ir abiem šiem viedokļiem. Abi tie liecina par žanra (ne jau literārā darba!) degradāciju. Dzejas ārējais fragmentārisms ir organiska tālākā pakāpe. Pasvitroju — ārējais fragmentārisms, jo rūpīga iekšēja analīze atrod šādos mazdarbos nobeigtu struktūru. Šeit patiesībā es gribētu runāt par fragmentu kā par lirikas žanru. Tas nav nekas jauns, — krievu literatūrā šo žanru aizsāka Puškins, sevišķi izkopa Tjutčevs, latviešiem visspilgtāk Rainis. Ne vienam vien mūsdienu lieldarbam ir visai jūtama fragmenta poētikas ietekme, nosaukšu kaut vai Imanta Ziedoņa «Poēmu par pienu».

Protams, pārmērīga lirikas dominēšana nebūtu uzskatāma par pozitīvu parādību. Taču tai ir arī savi objektīvie cēloņi. Viens no tiem ir iepriekšējās panorāmiskās aktivitātes izsmēlums. Daža laba sešdesmito gadu nostādne, manuprāt, šodien jau šķiet vienusīga vai naiva: citreiz šķiet, citreiz patiešām ir. Kolektīvais, abstraktais «Mēs», korporatīvs pasaules skatījums, iespējams, vairs nesniedz vajadzīgo atbildības mēru. Protams, arī šajā ziņā ir izņēmumi. Atsaukšos kaut vai uz Ulda Bērziņa dzejas centrālo tēlu — masu, pulku, ļaudīm. Taču par to sīkāk runāšu turpmākajā gaitā.

Vēl viens būtisks moments sakarā ar jūtamu dzejas lirizēšanu ir pastarpinātas, figurālas stilistikas izstrādāšanās. Tieši stilistika izsaukusi plašas debates par dzejas nesaprotamību. Pamatā arī stila, izteiksmes, poētikas, valodas rafinēšanās ir apsveicama, tā ir izteikta kultūras vērtība. Pārmērība šajā ziņā — kā jebkura pārmērība — ir nevēlama, kaut arī objektīva. Katru poētisku atradumu tālāk izstrādā un devalvē epigoņu armija.

Pie vispārējās situācijas ieskices būtu vēl jāpieskaras dzejas popularitātes krišanai. Popularitātes krišana nav identiska vērtības krišanai. Manuprāt, šobrīd visa mūsu dzeja kopumā ir atradusi optimālāku, sev raksturīgāku modeli un piemērotāku sociālo statusu. Optimālāku, nevis optimālu — pēc tā kā pēc nesasniedzama ideāla dzeja tieksies mūžīgi. Uz šo jautājumu veiksmīgi atbildējis Māris Čaklais sarunā ar Jāni Peteru: «Bet vai dzejai nebija uzkrauts par daudz, cerības, ka dzeja atrisinās to, ko varētu risināt kultūra savā kopumā, taču bija hipertrofētas. Bija jābagātinās stilistikai, bija jāietiek cilvēka zemdegās. Tas nekad nevar būt plaši populārs ceļš. Bet blīvinoties, biezīnoties, tālāk izeju nemeklējot, tas var kļūt par mūklāju.» Piebildīšu tikai, ka mūklājā var iestīgt, arī pārlieku panoramizējoties un atšķaidoties. Stilu un pasaules izjūtu maiņa ir determinēta lielākā

mērā, nekā mēs to parasti iedomājamies. Tas būtu jāņem vērā gan nepacietīgiem lasītājiem, gan pagērošiem kritiķiem. Vēstures mācība, retrospektīvs atskats mūs varētu atsavināt no daļa lieka pārpratuma, tāpat kā mūsu literatūras skatījums plašākā kontekstā, — tikai ne jau nu uz daudzīnātā «Eiropas līmeņa». Vēlreiz pasvītroju, ka runa ir par galvenajām tendencēm, nevis par blakusparādībām, jo tās savstarpēji tiek jauktas. Un neaizmirsīsim, ka dzejnieks ir kauls no sabiedrības kaula, ka viņš seis-mogrāfiski ataino kā ārējās, tā arī iekšējās sabiedriskās norises. Uzstādamies kā sabiedrības pārstāvji, nepatiku vai patiku pret izraudzīto poētisko ainu nevērsīsim ikreiz pret autoru, bet pa-laikam paši pret sevi. Principā tās ir ābece patiesības, bet arī par ābece patiesībām strīdā pretinieki gatavi viens otram raut nost galvu. Tā es to redzu mūsu temperamentīgajās, bet ne visai lietderīgajās diskusijās. Lietderības tajās maz tieši šaurā konteksta dēļ — sevi mērojam ar sevi pašu, neredzam, ka aktīvākajai un saturīgākajai mūsdienu latviešu dzejas daļai ir samērā plaša un daudzpusīga ārējā barotne. Daļēji to varētu izprast mūsu atdzejošanas pūliņu rezultātā, bet cittautu dzeju diezgan reti iekļauj šādā analizē.

Sešdesmito gadu dzejas patoss sevī ietvēra tradīcijas sarauto saīsu atjaunošanu, septiņdesmitajos tas izpaužas tradīcijas turpināmībā, līdz šim daudzkārt vārdiski pieminētā, bet tikai pēdējā laikā praktiski iemiesotā. Ojāram Vācietim, Arvidam Skalbem, Egilam Plaudim, Leonam Briedim mācekļa gadi ir aiz muguras, un mēs viņu dzejā vairs nemeklēsim Poruka, Raiņa, Bārdas un Čaka ietekmes. Un šajā turpināmības ceļā nav mazāk atklāsmju un novatorisma kā dažā labā avangardistiskā poētikā. Tādēļ vienpusīgi šķiet tādi formulējumi kā «tradicionālists», «folkloristisks modelis» un tamlīdzīgi, — tie stipri vien sašaurina vērtējuma būtību, orientējoties pēc dažām analogijām, vispār pēc ārējām pazīmēm. Līdzīgi vienpusīgs termins ir «urbānists», tīri tematisks raksturojums, pēc kura grupē nereti visai nesaderīgus dzejniekus.

Sos pārspriedumus izmantoju ievadam, lai raksturotu šābrīža dzejas un tās vērtējumu gaisotni. Pārlūkojot un diagnosticējot astoņdesmitā gada dzejas izdevumu ražu, manuprāt, bažām par dzejas panīkumu vai atplūdi nav pamata. Dzeja funkcionē normāli. Tajā ir saglabāties gan veselīgais tradīcijas kodols, gan iezīmējas cerīga perspektīva. Bažas un norūpēšanās, tendence diktēt dzejas procesa tempus, apjomus un profilus arī pati par sevi ir vēl dzīvīgs anahronisms. Prakse pierāda, ka šādas tendences procesu tikpat neietekmē, ja nu vienīgi ar zināmu negā-

ciju. Bet jāteic patiesība, ka pieaudzis analītiska, interpretējoša vērtējuma svars, un tā ir iepriecinoša zīme.

Sāgada grāmatu devums ir pamatā stabils, pastāvošo vērtību sistēmu tas neizjauc. Īpaši nāksies pakavēties pie debijām, jo tās kopainā ienes svaiguma un cerības momentu.

Pirms tieši ķerties pie gada apskata, apcerēšu vēl vienu problēmu, kas joprojām ir aktuāla kritikā un lasītāju vērtējumos. Te jārunā par vērtību sistēmu. Ir dzirdētas balsis, kas prasa no šādas sistēmas atteikties, sak, visi dzejnieki savā ziņā ir jauki (vai arī nejauki), kāpēc gan vienus izcelt, citus mazāk minēt vai pilnīgi noklusēt. Šķiet, labs, demokrātisks princips, bet dzīvē tas neattaisnojas, jo tas ir pretrunā ar kultūras būtību, kuras pamats savukārt ir vērtības apziņa, hierarhija. Īpašas attieksmes izveidojas starp kritikas un lasītāja vērtējumiem, jo tie bieži nesakrīt, brīžam tuvinās, brīžam attālinās. Šī dažādība ir veselīga, jo palīdz izveidot objektīvāku, klasiskāku vērtību sistēmu, veic savstarpējas kontroles funkcijas.

Taču stāvoklis nekad nav bijis un nebūs ideāls. Nepretendējot uz dziļāku cēloņu analīzi, atzīmēšu kopražas vispārējo emocionāli intelektuālo tonusu. Tas caurmērā ir izlīdzināts, stabils, bez īpašām virsotnēm un kritumiem. Šo stabilitāti vēl īpaši sekmē «Latviešu dzejas antoloģijas» pabeigšana un izlašu sērijas «Dzeja jaunatnei» kārtējie izdevumi.

Nozīmīgākā gada novācija, manuprāt, ir Ulda Bērziņa «Piemineklis kazai», plāna debijgrāmatīņa, kuras saturs spēcīgi pāraug parasto debitantu profilu. Ulda Bērziņa dzeja ir interesanta ar to, ka tā neiekļaujas nevienā tradicionālajā latviešu dzejas sistēmā un tajā pašā laikā tā uzsver savu tradicionalitāti. Tradīcija ir detaļu faktūrā, vēl jo vairāk valodā. Bērziņa valoda ir īpatns latviešu valodas kondensāts no visiem tās vēsturiskajiem posmiem. Savdabīga ir šīs dzejas valodas montāža, kas pakļauta noteiktam uzdevumam — savu iekšējo pasauli atklāt caur kolektīva, masas izjūtu, iekausējot sevi tajā kā neizraujamu, anonīmu daļiņu. Šādu principu prozā mēģināja realizēt Andrejs Upīts, latviešu dzejā tas nav pazīstams. Parasti panorāmiskie tēlojumi ir vairāk vai mazāk objektivizēti, atsvešināti no autora. Šī abu plānu sapludināšana dod Bērziņa dzejā īpašu episku efektu, kas mūsu liriskajā dominantē ir svarīgs un perspektīvs. Tikai jāpiebilst, ka Ulda Bērziņa grāmata nav tik specifiski raksturīga tieši pašreizējam momentam, jo tā tapusi ilgi un sarežģīti — četrpadsmit piecpadsmit gadu laikposmā un nes sevī dažādus šī laikmeta «kultūras slāņus». Īpaši uzsverams Bērziņa darbs ar valodu. Šeit apvienojas plastiska dzejnieka un kvalificēta filologa pūliņi.

No saturīgākajām un piesātinātākajām gada grāmatām būtu vispirms piesaucama Ojāra Vācieša «Zibens pareizrakstība». Ja šo grāmatu vērtētu paša Vācieša poētiskajā skalā, tad tā būtu nosauicama par kārtējo grāmatu, par «Gammas» un «Antracīta» turpinājumu, tālākizstrādi. Īpaša kvalitatīva lēciena šeit nav nedz tematiski, nedz stilistiski. Taču neaizmirsīsim, ka Ojāra Vācieša poētiskā skala, viņa vērtību mērs ir augsts, principiāli noslogots. Katrā ziņā gada ražas vērtību šī grāmata ievērojami ceļ. Zināma monotonija iezogas dažā labā publicistiskā verlibrā, bet stingrākas formas fragmentos Vācietis atkal pilnā mērā demonstrē savu lirika talantu. Ja arī ne viscaur degoša, tā ir dzīva, organiska un atklāta grāmata.

Būtiska gada grāmata ir arī Egila Plauža «Zvani». Domājot par Plaudi, jāsecina, ka tā dzejas daļa un tas dzejas stils, ko dzejnieks pārstāv, vēl nav pienācīgi izvērtēti. Kritikā līdz šim vairāk runāts par Plauža dzejas subjektīvo pusi, mazāk par objektīvo. Ar visām eksotiskajām situācijām un fantastiskajiem priekšstatiem tā pilnībā iekļaujas latviešu poēzijas humanistisko tradīciju gultnē, runā par būtiskām cilvēces, tautas, cilvēka problēmām. Tieši «Zvani» šajā virzienā uzrāda zināmu evolūciju. Varbūt salīdzinājumā ar iepriekšējām Egila Plauža grāmatām šai ir vairāk vispārinošs, apcerošs raksturs, mazāk individuāls, vairāk pasaules izjūtas. Savukārt «Zvani» nāk ar lielāku stilistisko atraisītību un brīvību, ar plašāku asociāciju loku. Vispār stilistiskā faktora nozīmi dzejas procesā mēs joprojām vērtējam par zemu. Salīdzinoši varētu sacīt, ka tas ir tehnoloģijas jautājums un tehnoloģija nebūtu ieskaitāma otršķirīgajās problēmās. It kā nemanāmāk, bet arī Egils Plaudis ir devis un dod nopietnu ieguldījumu mūsu poētikas, mūsu dzejas pasaules veidošanā.

Interesantu pavērsienu uzrāda Jānis Sirmbārdis savā dzejas ceļā. Grāmata «Brūklenzieds» noskaņota personiski, pat intīmi. Šī noskaņa nosaka grāmatas vienotību, tās atklāto, organisko toni. Vietumis tikai figurāla, vispārpoētiska izteiksme dod vienu otru disonējošu piesitienu, bet dzīvīgums, dzejoļu emocionālā mērķtiecība uzvar. Sirmbārža stilistika un poētika ir principiāli tradicionāla (kā viņš pats to dažu labu reizi deklarējis), atskaitot varbūt vietumis tēlus, un viņš pierāda, ka arī tā nebūt vēl nav sevi izsmēlusi. Pats svarīgākais ir pārdzīvojuma autentiskums, ko mēs saņemam no šīs grāmatas.

Ārija Elksne «Metamorfozēs» turpina savu jau iezīmēto ceļu, lasītāju atzinības apobētu. Grāmatas galvenā vērtība ir tipisks, raksturīgs pusmūža sievietes tēls. Eksistences dramatisms, kā jau tas Elksnei piedienas, pievaldīts un piesegts ar aperci un prātojumu. Elksnes krājumam ir zināma radniecība

ar Sirmbārža grāmatu, — iespējams, ka tā sakņojas kopīgā tradīcijā, taču Sirmbārdim šāds atklāšanās, sacīsim, «grēksūdzes» moments ir tikai viena viņa darbības šķautne, bet Elksnei jau ilgāku laiku tas ir dzejas centrs. Krājuma emocionālo toni nosaka mūža ritums un ar to saistītās problēmas.

Rūja, Pēlmanis, Stulpāns tāpat strādā savā jau nostabilizētā pasaulē, īpaši tās apvāršņus neizplezdami. Šāda stabilitāte, līdz laikam uzteicama, var kļūt par nevēlamu parādību. Tas notiek tad, kad uzkrājas pašnerce gan domāšanā, gan pasaulē izjūtā. Runājot par astoņdesmitā gada devumu, šī stabilitāte ir diezgan jūtama un dod pamatu šo gadu dēvēt par «ierindas», kārtējo gadu, kurā sastopamies ar jau esošu vērtību apliecināšanu. Neaicināsim varbūt uz maksimālu pārtapšanu jau iestrādājušos autorus, atstāsim to viņu pašu ziņā, bet zināmu pieticības atmosfēru mūsu dzejas kopainā tā tomēr rada.

Vēl būtu jāparunā par kādu citu problēmu, kas arī raksturo daļu no mūsu pašreizējās dzejas ainas. Patstāvības trūkums, kas sarado pat tik tālus un atšķirīgus autorus kā Jāni Gavaru un Juri Heldu. Kādreiz karstās debatēs tos pretstatīja vienu otram, un tā varbūt ir likteņa ironija, ka tie šobrīd atrodas blakām. Iemesli, protams, ir dažādi. Jānis Gavars strādā ar no mūsdienų dzejas un daļēji no klasikas patapinātu ētisko sistēmu, savu poētisko redzējumu nereti noreducēdams uz vispārzināmiem secinājumiem. Juris Helds savukārt pārāk nekritiski pārņem jau eksistējošu estētisko sistēmu, — kaut arī tā nav līdz šim iedibināta latviešu dzejā, problēma tomēr paliek. Galējības saduras kopā. Abiem autoriem — Jānim Gavaram «**Bites lidojums**» un Jurim Heldam «**Sirmās atslēgas**» — tās ir otrās grāmatas. Viņi abi salīdzinājumā ar savām debijām nedod būtiski jaunus risinājumus. Varbūt var pamanīt zināmu stilistisku augsni, bet arī to nosacīti. Poētiskās konvencijas izrādījušās stiprākas par autoru personībām. Šāds konvencionālisms gada dzejas devumā padziļina procesa stabilitāti, reljefāk ievelkot tajā dažas konservatīvas iezīmes.

Pāris vārdu par debijām. Uldi Bērziņu kā nozīmīgu septiņdesmito gadu dzejas pārstāvi un veidotāju pie debitantiem nepiešķaitu. Viņa devums grāmatā pašam autoram un arī šodienas dzejai ir jau zināmā mērā retrospektīvs. Šo balsi mēs pazīstam un ar to rēķināties.

Visskaļākā un visdzirdamākā jauno balss šobrīd ir Mārim Melgalvam grāmatā «**Meldijās iešana**». Viņa varonis ir sociāli aktīvs, nesamierināms maksimālists. Simpātiski, ka sava prasīguma uguni Melgalvs vērs ne tikai pret apkārtējo pasauli, bet arī pret sevi pašu. Tiesa, pagaidām jaunā dzejnieka darbos

spēcīgāk jūtam prieku par frāzi, par faktūru, kas, jāteic — gods godam, Melgalvam ir visai respektējama. Viņš ir artistiski apdāvināta personība: ritmi, intonācijas, atskaņojumi raisās organiski, interesanti. Var būt, ka tieši šī apdāvinātība arī vēl ir par šķērslī ideāla, iekšējās harmonijas tapšanai. Taču ideāla pakāpeniska nobriedināšana ir raksturīga jauna dzejnieka ceļam vispār. Mūsdienās vērtējumi ir kļuvuši jūtami objektīvāki un vienas vai otras parādības negatīvāku vērtējumu mēs uzreiz nedēvēsim par nihilismu, cinismu un tā joprojām. Nenoklusējot nepadarīto un nesasniegto, tikai atstājot to plašākai analīzei, varam sacīt, ka Māra Melgalva polifonisms samērā būtiski ietonē šīgada dzeju.

Ne tik spilgti un ne tik īpatni, bet ar savu skaidri jūtam toni dzejā ienāk Jānis Butūzovs (grāmatā «**Melnbaltās dominantes**»). Viņš ir aktīvs ētikas un morāles sludinātājs. Viņa harmonijas un cilvēcisko attiecību ideāli ir skaidri noformulēti vai skaidri ievirzīti. Tiesa gan, arī šeit vietumis var runāt par ētiskiem aizguvumiem, par aksiomām, kas nav paša radītas vai pārciestas. Butūzova ētiskais patoss kopumā ir svarīgs mūsu dzejas jaunākajai daļai, — tas savukārt gan apstrīd, gan papildina Melgalva darāmo darbu. Butūzovam mazāk izkopta ir dzejas mākslinieciskā puse, — zināma nosliece uz gataviem skaisuma modeļiem, reizēm neveiksmīga to montāža rāda, ka darbs jāturpina suverēnas gaumes veidošanā. Kopīgs abiem autoriem ir aktīvais, lielais pasaules mērs. Pat iepretim dažam labam cienījamam un pieredzējušam dzejniekam debitanti jūtami tonizē dzejas gaisotni kopumā.

Tagad jaunā lokā atgriezīšos pie dažiem šeit jau izteiktiem mūsu šodienas dzejas raksturojumiem. Jākonstatē, ka nav vairs dzejas «buma». Cilvēks, kuram dzeja neinteresē, var to bez riska publiski pasludināt. Un, domājams, ka dzejnieks, lai cik patmīlīgs arī būtu, viņam šo tiesību neliegs. Vispār lasītāju attieksme pret dzeju un šīs attieksmes evolūcija ir ne tikai literatūrkritiska, bet arī socioloģiska problēma. Aktīvie dzejas lasītāji visvairāk rekrutējas no divām visai atšķirīgām vecuma grupām: skolu un studējošās jaunatnes un savukārt ļaudīm pensijas vecumā. Galvenokārt tādēļ, ka šīm grupām ir lielāka iespēja un vajadzība aktīvi patērēt mākslu. Protams, ir vēl arī dažādu nozaru speciālisti labākajos gados, kuriem gan parasti dzeja ir vai nu psiholoģisks atspajds, vai papildu emocionālā pieredze viņu tiešajam darbam. Piebīdīšu, ka tieši šī sociālā kategorija ir viena no visnopietnākajām dzejas balstītājām.

Absolūtais lasītāju vairākums ir sievietes — tas dod literārajām attiecībām īpašu ietonējumu. Var būt, ka tas ir arī viens no iemesliem lielajam liriskas īpatsvaram mūsu dzejas pasaulē?

Tātd daudz jaunu un daudz padzīvojušu cilvēku. Katrs no tiem meklē un gaida dzejā kaut ko diametrāli pretēju. Piebildīšu, ka padzīvojušie skaitliski pārsniedz jauniešus. Sabiedriskā prasība, «sociālais pasūtījums» tādējādi nereti tiek orientēts uz pazīstamu, stabilu, varbūt pat konservatīvu pieredzi. Un ir vesela dzejnieku plejāde, kas šādam aicinājumam atsaucas un tiek mīlēta. Tas ir dabiski un taisnīgi. Jaunatne savukārt nevar tik konsekventi iedarboties uz savu domu un jūtu paudējiem, lai gan dzejnieka — lasītāja — dzejnieka mehānisms darbojas pēc tiem pašiem principiem. Dabiski, ka visi dzejnieki tik vienkāršā shēmā neieklaujas, lauz jaunus ceļus vai sintezē veco pieredzi. Rezultātā jūtam pieaug starpība starp dzejas reālo vērtību un tās popularitāti. Varētu sacīt šādi: šodien dzeja ir vajadzīga mazākās devās un, pats galvenais, citādāk. Savukārt dzejai nebūtu ne mazākā iemesla atteikties no tā attīstības ceļa, pa kuru tā ir gājusi un turpina iet.

Bez īpašas socioloģiskas analīzes, pamatojoties tikai uz novērojumiem, var sacīt, ka sabiedrības gaumes un intereses intensīvi diferencējas un polarizējas. Šis process, dabiski, nevar neietekmēt arī dzejas ceļus. Arī tie polarizējas. Vēl vairāk — jāsaprot šī procesa objektīvā neizbēgamība. Bez izlases, turklāt neformālas, sabiedriskais progress vispār ir neiespējams un mākslas progress it īpaši.

So vispārīgo patiesību pieminēju, lai raksturotu un varbūt prognozētu kādu šodienas dzejas aspektu — polarizāciju. Sešdesmitajos gados ar visu to dinamismu un dažādību nebija tik krasu poētikas atšķirību kā pašlaik. Pārāk atšķiras, teiksim, Alfrēda Krūkļa un Leona Brieža dzejas stils un valoda (par pasaules uztveri pat nerunāsim), kaut arī skaidri saskatāmi izejas punkti. Vai tas ir labi vai slikti? Manuprāt, labi. Pastāv dažādi latviskās poētikas modeļi, kas konfrontējas un cīņā pierāda (vai arī nepierāda) tiesību uz pilnvērtīgu eksistenci. Vienots lasītājs kļuvis par mītu, katrs meklē savu autoru, un katrs autors meklē pats sevi.

Izskatās, ka līdzās smalkai un ieturētai poētikai veidojas vēl viena: raupjāka, drastiskāka, vairāk veidota uz ziņģes, anekdotes, dziesmu teksta, vienkāršrunas bāzes. Pieaug humora, parodijas, groteskas loma, un šīs izjūtas vēl intensīvāk meklē sev izteiksmi vienotā poētiskā lējumā. Cieņu iegūst tā dēvētā «lie-tišķā dzeja», konkrētos apstākļos un konkrētām vajadzībām radīti sacerējumi. Tā, šķiet, ir tieksme pēc autentiskuma, kas var savstarpēji apaugļot visdažādākās ievirzes. Jo latviešu dzeja, kaut arī visdažādākajos ceļos, meklē sarunu ar savu tautu.

PAR DZĪVI, PAR DZEJU

*Jāņa Petera un Māra Čaklā saruna
rakstnieku kongresa priekšvakarā*

M. Č. Nesen kādā televīzijas pārraidē par Parīzi diktors izteica domu, ka cilvēkam, ilgi, ilgi dzīvojot vienā vietā, ar šo vietu nodibinoties īpašas, īpatnējas, pat noslēpumainas attiecības. Kā indiāņiem vai senlatviešiem ar dabu. Arī mūsu attiecības ar dzeju mērāmas nu jau ar diviem gadu desmitiem, un attiecības ar dzejošanu izveidojušās tādas — īpašas, daļēji pat noslēpumainas. Tas neapšaubāmi ir liels trūkums, jo mums vajadzētu būt nevainojami gudriem, briesmīgi vērtējošiem, bet diez vai mēs spēsim būt šai ziņā tik konsekventi, jo mēs gluži vienkārši esam tai padarīšanā iekšā. Tā ir mūsu nelaime, bet varbūt arī ieguvums? Vismaz man joprojām vēl tā liekas, ka vērtīgākais sešdesmito (vismaz) un septiņdesmito gadu (mazāk) dzejā tomēr ir mūsu pašu kolēģu nofiksēts.

J. P. Protams, tam, «kurš ir iekšā», trūkst distancēta skatījuma, taču jebkura darba darītājam piemīt tas vērtējošais, kritiskais svērumis, kāds iegūstams praksē, un tas nav maz. Tādēļ man gribas teikt — arī profesionālam kritiķim ir «jābūt iekšā», vismaz jāgrib būt... Citādi viņš kļūst neinteresants. Pelēks stilā, nabadzīgs dzimtajā valodā.

Rutu Veidemani, bet no jaunajiem Jolantu Mackovu es visvairāk uzskatu par «mūsu pašu kolēģiem». Un viņas aizvadītā laikposmā ir bagātinājušās dzejas vērtējumus ne mazāk mirdzoši par Auziņu, Ziedoni, Čaklo, Skujenieku... Abās piesauktajās dāmās ir kaut kas no lietuviešu kritiķa Vītauta Kubiļa asā prāta un dzejas arī (iekavās gribu teikt, ka dzejas kritikā, vismaz recenziju žanrā, būtu angažējama arī Māra Mišina — viņai piemīt vērtību analīzes spēja, kāda ir ne katram praktizējošam dzejniekam, un savukārt dzejnieka profesionālisms un dzejnieka darba sajūta, kāda ne katram kritiķim pieejama un saprotama).

M. Č. Bet vai tev neliemas, ka ir tādi kritiski attīstīti prāti, gudri un eleganti, kas tomēr konkrētajā vērtēšanas procesā ne-

piedalās (viens klasisks piemērs šai ziņā man liekas Arvīds Skalbe).

J. P. Dzejas procesa, tāpat kā jebkura kultūras procesa vērtētājiem, manuprāt, šis process jājūt tā, kā ornitologi jūt un apzina putnus — piesaistītus, uzticīgus vietai. Jājūt kā dzīvība, kas pieder mums visiem. Putnu nevar izdomāt vai pieņemt par citādu. Putns ir. Dzeju (kultūru) arī neizdomāt vai nepieņemt par labāku vai sliktāku, vai vēlamāku. Dzeja ir, un par to, kas ir, mēs arī varam runāt. Līdzībā izsakoties, ornitologi pēta putnu orientāciju, bet dzejas vērtētāji — dzejas orientāciju; kur tā «apgredzenotā» ziemo, kur perē, kad aizlido, lai no jauna atgrieztos... Tā ir tautas garīgās dzīves vienas daļas pētniecība, un es varu būt tikai ierindas praktiķis šajā darbā ar kļūdu cerību būt nepieciešams liecinieks nekad nebeidzamā tapšanā...

«Kas atbildēs, ka Rīga ir gatava, tas mirs pēc nakts,» teic Rainis «Rīgas raganā».

M. Č. Cik tas briesmīgi un skaisti — pēc nakts. Ne uzreiz, bet — pēc nakts.

J. P. Tikai nesašaurināsim šo Rīgas nepabeigtību uz visparastāko, uz celtniecību, un vispār — uz kvantitatēm nedz dzejā, nedz dzīvē... Mēs taču te dzīvojam senāk nekā ilgāk, un tas tad arī nosaka mūsu īpatnējās, noslēpumainās attiecības ar savas tautas dzeju, kurā, kā tu saki, «esam iekšā» un kura nekad nebūs gatava, kā domā Rainis, savu garīgās Rīgas žagatu — burvi piesaukdams.

M. Č. Protams, vienmēr var palikt kaut kāda neapmierinātība (kritiska domāšana ir liels virzītājspēks), un tomēr, domājot par mūsu dzejas vietu citu literatūras žanru starpā, nevar nepateikt pašu galveno — tā joprojām, manuprāt, ir būtiskākā. Protams, ar jebkādā pakāpē izvērstu dzeju nepadziņosim laikmeta dziļi sociālu analīzi un virzības kopsavilkumu, kas ir prozas (droši vien arī dramaturģijas) darbs, un tomēr — vienā laikā strādā, izdod grāmatas tik atšķirīgi, spilgti dzejnieki kā Mirdza Bendrupe un Monta Kroma, Valija Brutāne un Andrejs Balodis, Imants Ziedonis un Imants Auziņš, Ojārs Vācietis un Vizma Belševica, Vitauts Lūdēns un Knuts Skujenieks, Olafs Gūtmanis, Uldis Bērziņš un Jānis Rokpelnis un tā tālāk, un pavisam tālu. Diez vai kāds teiks, ka tā ir telefongrāmata... Ko tu domā par mūsu dzejas kopainu?

J. P. Tā ir bagāta. Mēs bieži to piemirstam un sākam ierobežot paši savas dzejas krāšņumu, kad vērtējam un piesaucam...

Arvīda Skalbes brīnišķīgā atdzimšana! Viņa dzejoļi, formā tradicionāli, tanī pašā laikā tik mūsdienīgi, dzidri un dziļi saturā.

M. Č. Un tas viss — no periodikas publikācijām; apsolītā grāmata «Mūžam saule debesīs» vēl nemaz nav iznākusi. Jau no «Karoga», «Padomju Latvijas Sievietes», «LM» publikācijām bija skaidrs, ka Skalbes renesanse ir viens no būtiskākajiem mūsu dzejas notikumiem pēdējos gados, tāpēc arī, «Dzejas dienu 1980» kārtojot, centos to parādīt iespējami daudz. Un esmu priecīgs, ka vismaz ar šo autoru man tas ir izdevies.

J. P. Nevar neredzēt Mirdzas Bendrupes gadu desmitus izturēto cilvēcisko pamatvērtību izteikšanu dzejā, Montas Kromas drosmi būt pašai, nemēģināt «padoties» lasītājam, Vizmas Belševicas organisko dzejas stilu un leksikas ikdienišķo slāņu asociatīvo ietilpību, viņas poētiskā vārda un reizē ar to visas latviešu valodas padziļināšanu.

Siksti un noturīgi strādā Imants Auziņš — neviens viņu vairs neatrunās no laika stihijā tvertas likteņtēmas; Lūdēns līdz šim vērtēts vairāk par tematiem, mazāk par dzejas izjūtu, viņa apbrīnojamā konsekvence prasa analīzi; Gūtmani ir kaut kas no Skalbes dzejnieka likteņa, tikai cita veida vitalitāte un rāmāks ritma tvērums. Skujenieks jau grāmatu izdevis, nu varētu daudz publiskāk rādīties ar jaunākā perioda dzeju. Turpat jāpiebilst, ka mūsu dzejas kopaina izeizgotu krāšņi arī ar Skujenieka agrāk rakstītajām poēmām.

Olga Lisovska pamanāma ar savu smalkjūtīgo klusumu, Bērziņš spīd ne tikai ar ekstravaganci — arī ar jaunā pakāpē celtu vērtību atklāsmi; Jānis Rokpelnis savukārt ir ilgi gaidītais latviešu padomju urbānists...

M. Č. Apbrīnojami ietilpīgs viņa jaunās grāmatas nosaukums «Rīgas iedzimtais». Cita autora dzejas kontekstu tas varētu pat bojāt — būt par tišu, bet Rokpelnim tas — kā naglai uz galvas.

J. P. Cienu Balodi un Brutāni par analītiska un dzīvei piesaistīta kritiskā prāta nezaudēšanu, sabiedrības lielos, visiem redzamos mērķus izsakot nu jau dzīves un dzejas desmitgadēs.

M. Č. Atceries, Rakstnieku savienības jubilejas vakarā, kad Andrejs Balodis pavisam vienkārši, neforsēti, vēl iepriekš kā atvainodamies (sak, tā nu bija, bet kā nu sanācis...), nolasīja kara laika dzejoli par Afrodīti vācu apdraudētajā Pēterhofā. Nekāds aktieriskais pasniegums nevarētu tādu dzīves apmaksātu un dzejā godīgi izstrādātu autentiskumu, kāds bija šai dzejolī.

J. P. No tevis nepiesauktajiem vēl redzu Māru Misiņu — sāpīgu, pašironisku lauku un pilsētas konflikta un reizē harmonijas izteicēju, senmātes rūpēm klātu, cilvēku garīgumam vīkšot... Dzejā Māra Zālite ir pašlaik uz nesoša viļņa, nu jāgriež pašai sevi šķērsām, būs labi...

M. Č. Un ko tu teiktu par jaunajiem?

J. P. No Viktora Avotiņa gaidu un viņam ticu — vajag jaunu grāmatu. Dzejā ienāk Māris Melgalvs — ar ekstravagantu kalam-būru un nopietnu ķecerību — tāda savkurība mums kādu laiku nav jaunus bijusi.

M. Č. Arī abas pārējās šīgada debitantu grāmatas — Jāņa Butūzova (viņš strādā dzejā jau pailgi) un Amandas Aizpurietes — liekas cerīgas. Katrs no viņiem pavisam citāds un savs. Tāpat kā 1979. gada debitanti — Avotiņš, Majeviskis, Kūkojs, Bražis.

Ilgu laiku agras jauno gaidas gan neattaisnojās, bet — kā to redzam patlaban — dzejas attīstības ķēde nav pārtrūkusi arī hronoloģiskā autoru secībā. Vai tas vismaz daļēji nav arī tādēļ, ka literārās sabiedrības ieinteresētību galvenokārt realizēja iepriekšējo paaudžu aktīvā organizatoriskā darbība. Tas ir dabiski un nepieciešami, un vienlīdz svarīgi arī iepriekšējai paaudzei. Tagad nu būtu nozīmīgi, lai šī ieinteresētība pārsvietos uz debiantiem. Jo nepārtrauktība ir vajadzīga visām paaudzēm.

J. P. Vācieti un Ziedoni es te nemaz nepiesaucu. Tagad jācīnās, lai viņi plaši izietu citās tautās.

M. Č. Nupat aizgūtnēm «izrāvu» cauri Ojāra «Zibens pareizrakstību». Vienbrīd «Antracītā» man likās, ka viņa enerģija, kvēlodama kā spuldzes kvēldiegs, gandrīz vai gatava pārdegt. Bet kāds stihisks, nenozīmīgs, arī apskaidrots spēks nāk no jaunās grāmatas! Vispār Ojārs — dzejnieks man liekas kā tāda dabas parādība. Un par tādu mums vienmēr atradīsies katram savs sakāmais — i par lietu, i par sniegu, i zibeni . . .

J. P. Protams, dzeja nekad neaptvers prozas aptveramo, prozai novēlēto darbu, bet tikai daži piemēri. Ojāra Vācieša slave-nais, dziļais, partejiski principiālais dzejolis «Pūt, vējiņi!» un Ziedoņa rindas no fragmenta «Galds» «Poēmā par pienu»:

Jā, brālis brāli nošāva. Jā, Miks
sēž vietā bīstamā. Dzelzs melnais krusts
un zvaigzne sarkanā pie mūsu galda
ir sēdējuši. Miks? Miks vēl ir jauns
un varbūt nesajēdz: kopš mūžības
ir zvaigzne vienmēr cilvēcības zīme.

Kā pasaulei ir galdam četras puses,
un četri debess vēji viņu ārdā.

M. Č. Bargi, baigi «un».

J. P. Punkts. Te jāspriež pašiem, vai tikai dzeja nav tas žanrs, kurā pateikts visbūtiskākais — un likteņtēmā vispirms . . . Tanī pašā laikā mūsu labāko kultūras, literatūras un grāmatnie-

cības tradīciju un perspektīvu vārdā es uzturu spēkā tos asos vārdus, ko par mūsu dzejas krietnu daļu teicu šī gada Dzejas dienās pie Raiņa pieminekļa...

Un proti: jā, liela daļa mūsu dzejas piedāvā lasītājam vieglus vārdus, kas izpaužas bezpersoniskā pelēcīgumā, citu jau sen uzrakstītā meldiņā, patapinātā ironijā, skepsē un skepsītē, nīrgā un jūsmā, čalā un plāpā, bezgaumīgā viltus emocijā, apakšējā un augšējā konjunktūrismā, kas galu galā ir viens un tas pats — vieglvārdība. Neaizsiesim acis un neteiksim, ka grāmatu iegulšana veikalu plauktos nesignalizē arī par dzejas aptuvenrunāšanu... Var jau sevi mierināt, ka popularitāte un dzejas vērtības nav viens un tas pats... Tā ir tikpat šķietama teorija kā pretējais, un tos «laimīgos», kuri ir gan populāri, gan labi, īsti, vajadzīgi dzejnieki, mēs jau zinām, tur nav ko spēlēt paslēpes. Kā saka — ilens maisā. Duras ārā.

Mūsu būtiskākie dzejnieki ir tiktāl pierādījuši un uzturējuši spriegā līmenī dzejas sociālo un nacionālo ieinteresētību un konkrētību, lai jau tagad izteiktu savu nemieru ar daudzu jaunu, vidēju un vecāku autoru aizslīdēšanu pa teorētiski visai ieziepētu taciņu prom no īstenības asajiem stūriem, prom no vides un laika, prom pašmērķīgā stilistikā, atsvešinātā pantā nepierādīta un estrādiska novatorisma vārdā, prom elitārā prātnieciskumā, prom estētikas absolūtismā, aizmirstot, ka literatūra vispirms tomēr ir ētiska kategorija. Var jau būt, ka pārmēru iešifrētība un abstrahēšanās sagādā dvēselei lielāku komfortu, iespējams, pat sekmē dzejas tehnikas attīstību, bet saruna ar lasītāju katrā ziņā sāk atslābt, un diez vai tas ir tikai uz kvalitātes rēķina pēc formulas — «lasītājs — mulķis, mēs — gudri». Un vai mēs pārāk nešķielējam cits cita dzejoļburtnīcā, mēģinādami neizlēkt no jaunā unisona? Vai mēs neesam arī pārāk nepamatoti teorijas paklausītāji, disciplīnas zaldāti, savu pirmatnību un pirmvērtību pazaudējuši, pārāk literārisma ieglumējuši? Tani pašā laikā — vai mēs neignorējam savas tautas atrašanos kontekstā ar pasaules kultūru, politiku, ekonomiku un citiem procesiem un pārāk nepaļaujames tikai uz savu latvja taisnību un nojautu?

Palasām «LM» 7. novembra numurā Ojāru Vācieti un redzam, cik bezbailīgs savā mākslinieciskajā un pilsoņa pārliecībā viņš ir — no mistiskā poētismā tītās «sudraba māsas» līdz dzejolim — plakātam «Pārvērtības». Žanrs un forma netraucē, ja dzejniekam ir ko teikt. Bet bieži mums vai nu nav ko teikt, vai esam neprāšas teikti. Un tad sekas ir tādas, ka 69 Rakstnieku savienības dzejas sekcijas biedri rada daudz dzejoļu, bet maz dzejas... Arī tā ir patiesība, tāpat kā patiesība ir tā, ka mūsu dzejas kopaina ir bagātāka, nekā esam pieraduši to atšifrēt.

M. Č. Viens no spilgtākajiem starpkongresu laikā drukātajiem darbiem ir Imanta Ziedoņa «Poēma par pienu», kas izauzusi no mūsu pašu tautas diezgan nicīgās metaforas «tev vēl mātes piens aiz lūpām». Imanta Ziedoņa poēma (varbūt arī romāns dzejā?) sazarojas izvērstā tēlojumā, atsevišķu cilvēku, sabiedrības grupu, cerību, ilūziju atsegumos, monologos, dialogos utt.

Tomēr kritika šo darbu vērtējusi visai atturīgi, varētu teikt, pat gariem zobiem un pat visai negatīvi — kā «vairāku (un ļoti atšķirīgu) dzejoļu ciklu izklaidus kārtojumu», O. Kravalis «Literatūrā un Mākslā»... Ko tu domā par šo darbu ne tikai Ziedoņa, bet visas mūsu dzejas kontekstā?

J. P. Kravalis ir visai apdāvināts literāts, bet kā kritiķis nepatstāvīgs, tāds, kurš smagi top.

M. Č. Nepatstāvīgs vai nepastāvīgs...

J. P. Nepatstāvīgs.

M. Č. Ā.

J. P. ... Un Ziedonim kritika netiek līdzī.

M. Č. Kam tiek? Ojāram tiek?

J. P. «Piena poēmā» Ziedonis tiek apsūdzēts dzejas klasisko kanonu nepārziņāšanā, bet nekur nav pierādīts, ka autors būtu mēģinājis šos kanonus ievērot un nezināšanas dēļ to nav spējis. Velti Ziedonis vēlāk taisnojās, ka tā patiešām nav poēma, ka poēmas jēdziens tikai virsrakstā, nevis žanra apzīmējumā (tas jau atgādina Zigmunda Skujiņa asprātības, ka rakstnieks Skujiņš vienā no viņa romāniem neesot viņš, bet pilnīgi izdomāts tips, ar kuru autoram savu mūžu nav iznācis satikties un pat sapņos redzēties).

Kamēr kritika mulsa un strīdējās, poēma tikai sāka savu dzejas dzīvi, sāka ar savām mākslas vērtībām barot ļaudis.

«Mūsu laikmetā, tāpat kā visos citos laikmetos, rakstnieks ir aicināts dot cilvēkiem garīgo barību,» teicis 1978. gada Nobela prēmijas laureāts amerikāņu rakstnieks Isaks Baševiss Zingers. Un arī tie ir viņa vārdi: «Dzeja (poēzija) var glābt mūs visus.» «Piena poēma» piedalās glābšanas darbos un baro. Tāda dzeja kļūst lasītājam par Pienu, Sviestu, Maizi, arī par Drānām un Pajumti. Jo tās patoss ir ikdienišķu lietu un parādību atdošanā lasītājam ar mākslas palīdzību. Ja klasiskā poēma ir institūts, Ziedoņa poēma ir laboratorija, kas eksperimenta ceļā nākusi pie nopietniem atklājumiem un tagad atdalās no savas bāzes (institūta) kā patstāvīgs un jauns institūts... Es nezinu, vai radies jauns žanra kanons «Ziedoņa poēma», bet kaut kas līdzīgs ir noticis.

M. Č. Es gan domāju, ka «Piena poēma» ir visai klasiskā garā ieturēts darbs.

J. P. Apvainot šādu parādību likumu nezināšanā nozīmē noņākt tā skolotāja lomā, kas liek savam skolniekam divi par to, ka viņš ir atrisinājis uzdevumu ne tā, kā teikts matemātikas mācību grāmatā.

M. Č. Iepriekšējā kongresā tu uzstājies ar dziļi izvērstu latviešu lirikas apkampiem. Es te izrakstīju dažas no tavām būtiskākajām tēzēm, un tagad, pēc četriem gadiem, būtu interesanti dzirdēt tavu šībrīža domu konfrontāciju ar toreiz teikto.

Tātad Jānis Peters, 1976. gads.:

«Arī šodien dzejas īpatsvars mūsu tautā ir augsts, un šajā ziņā mēs atrodamies visai unikālā situācijā — mūsu izdevniecība izdod latviešu dzejnieku grāmatas oriģinālvalodā 8, 16, 24 un 33 tūkstošu eksemplāru laidienā, un pat šie skaitļi neapmierina lasītāju pieprasījumu.»

Jautājums Jānim Peteram, 1980. gads.

Kā ir tagad? Ko nozīmē jaunais pavērsiens? Varbūt vērts par to pārrunāt plašāk?

Citēju tevi 1976. gadā:

«Visa tā rezultātā lasītājam gluži vienkārši paveras plašāka izvēles brīvība baudīt un ne tikai baudīt, bet piedalīties dialogā ar sev tuviem, sev vajadzīgiem autoriem, kļūt par līdzdalībnieku rakstīšanas procesā, aktivizēt un elektrizēt to.»

1980. gada piebilde: nosaukumu skaita pieaugums būtu kultūras attīstības interesēs, diemžēl faktoloģija par to neliecina, tāpēc tas paliek vēlējumies līmenī.

J. P. Aizvadītajiem gadiem mūsu republikā raksturīga kultūras dzīves nobriešana un dažādošanās, jo aktīvā kultūras radītāju paaudze iegāja savos «labākajos gados» un kļuva par stabilu vidējo paaudzi. Mūzikā, teātrī, izpildītājmākslā, tēlotājmākslā tika radīti būtiski darbi. Imants Kalniņš ar «Spēlēju, dancoju» operā un Piekto simfoniju, Liniņš un Blumbergs ar «Brandu», Šapiro un Blumbergs ar «Pēru Gintu», Imants Kokars, Boriss Bērziņš, Indulis Zariņš. Šī ir paaudze, ko es sauktu par kopējās kultūras apziņas, kopējās kultūras orientācijas paaudzi, un tās briedumgadi ir tikai sākušies. Tā ir pēckara atražotās inteliģences pirmā paaudze.

Labā dzeja pēc ilgāka laika ienāca mūzikā un sāka konkurēt ar tā saucamo jebkuras dzejas bumu Latvijā. Sākās izvēles, izlases dzejas laiks. Jauno dzeja, brīžiem spilgta, brīžiem viduvēja un vāja, iekļuva daudz vairāk iepriekšējās dzejnieku paaudzes dzejas ēnā, nekā savā laikā tagadējos vidējos aizēnoja viņu priekšteči. Mēs jau varam runāt par to, ka jēdzieni dzeja, dze-

ļolgrāmata vairs paši par sevi nenodrošina panākumus vismaz izpirkšanas vai klausīšanās veidā. Tas ir beidzies.

M. Č. Bet vai dzejai nebija uzkrauts par daudz, cerības, ka dzeja atrisinās to, ko varētu risināt kultūra savā kopumā, taču bija hipertrofētas. Bija jābagātinās stilistikai, bija jāietiek cilvēka zemdegās. Tas nekad nevar būt plaši populārs ceļš. Bet, blīvi- noties, biezinoties, tālāk izeju nemeklējot, tas var kļūt par muk- lāju.

J. P. Nepārprotami, ka bija jābagātinās stilistikai, bija jātiek zemdegās. Un ne tikai bija, bet arī ir un būs tas jādara. Taču ne jau uz satura, uz saturiskās problēmas rēķina. Ne jau uz lasītāja maisā turēšanas rēķina. Droši vien ir nepareizi dzejai uzkraut daudz «cerību», taču jau kaitīgi ir likt lasītājam saprast, ka viņa «prasto lietu» risināšanā uz dzeju vispār nav ko cerēt. Un daļa jau ir zaudējusi šīs cerības. Lai gan, nē, lasītāji nav zaudējuši cerības visā dzejā, bet izturas atšķirīgi pret katru dzejnieku atsevišķi.

Vēl es gribu minēt citus iemeslus blakus piesauktajiem sa- sniegumiem citās mākslās. Tā ir kultūras durvju samērā plašā atvēršanās visā valstī — televīzijas mākslas programmas, kul- tūrdarbinieku iepazīšanās ar citu pasaules valstu demokrātisku kultūru, kultūras informācijas apmaiņa, es teiktu, pat Helsinku gars un tā rezultāti. Reizē ar to virinās arī civilizācijas durvis un tās nes līdzī visu ko...

M. Č. ... vispārēja kiča šturmēšanu visās mākslās, atvieglotu mākslu, pseidointelektuālismu, operetisko dzeju (Imanta Auziņa apzīmējums), vispār pamākslas (Veltas Tomas viests apzīmē- jums)...

J. P. Tanī pašā laikā ir jāuztur prasība pēc nosaukumu skaita palielināšanās. Problēma ir cita — vai mēs izliekam pareizos akcentus izdevniecību darbā? Antoloģijas, piemēram, arī taisa nosaukumu skaitu, bet strādā tukšgaitā, jo parasti ir tikai atslā- binātas, izplūdušas, arī pārāk universālas — kā plaša patēriņa preču klāsts rajona veikalos. Akcenti, akcenti vajadzīgi. Likten- tēmas antoloģijas, paaudžu antoloģijas, stilistikas antoloģijas, atsevišķu personu sastādītas izlases. Teiksim: Akadēmiķis Jānis Stradiņš. Latviešu dzejas izlase. Vai Imants Kokars. Desmit lat- viešu dzejoļi. Utt. Ko?

M. Č. Sapņu tālumā, staru spožumā... Bet doma jābriedina, arī ja tās realizācija šobrīd nereaļa. Mani šai sakarībā nodarbina vēl kāda doma. Labi, dzīve neizvirza tik spontānas idejas kā piec- desmito gadu beigās, sešdesmito gadu sākumā. Bet slikti ir tas, ka ir iestrādājusies tāda apmierinātības sajūta, vējadēja sajūta — sak, nāks vilnis, tad es šim došos līdzī. Pasīva gaidītājpozīcija.

Pārāk daudz dzejas, kas velk uz noslēgtību, pārāk daudz slāpētības, dzejoļu kā butes ar acīm vienā pusē, vispārfilozofisku, bez konkretizācijas, dzejoļu caur zobiem, hermētisku dzejoļu.

J. P. Kā laikmets paliek mākslinieciskajās liecībās, tā par laikmetu arī spriedīs. Literatūrā, tautas atmiņā paliek tas, kurš savu sūtību pakļaus kopības idejai un uzturēs kultūras idejas nepārtrauktību. Nevis kultūru, kas sākas tieši tikos un tikos tur un tur, bet gan jau toreiz, kad radās tēls, tēlainība. Un tas bija sen. Tas bija mūžībā, dzejiski izsakoties, un no tās mūžības mēs arī nākam ar pretenziju uz to mūžību, kura vēl priekšā un no kuras sāksies citi. Nākotne reiz būs pagātne. Un ar to nākotne ir bagāta jau tagad. Ar tiem, kas te tagad strādā, dzejoļu rakstīšanu ieskaitot.

M. Č. No 1856. gada, no Alunāna «Dziesmiņu» laikiem vispārējā latviešu dzejas likumība ir tā, ka dzeja stipriem diegiem saistīta ar tautas dzīvi. Šīs saites jo pamatīgas, pat ja neparādās deklaratīvā veidā. Iznāca dzejas antoloģija, un īpatnēji ir tas, ka tādi dzejnieki kā A. Skujiņa, Ziemeļnieks, Ādamsons, vēl vesela virkne citu — tā dēvēto sava ceļa gājēju — tik organiski iekļaujas dzejas procesā, ka pašu procesu bez viņiem jau vairs nevaram iedomāties.

Kādas ir tavas domas par attiecībām starp dzīves daudzveidību un talanta vienreizējām, tomēr arī ierobežotām iespējām?

J. P. Sava ceļa gājēji... Slikti, ja šo titulu dzejnieks piešķir pats sev. Visi dzejnieki iet savu ceļu, tikai dažs varbūt iet tam blakus. Bet tā ir cita tēma. Mani kaitina dzejnieka darbakulta apsiekalošana dzejnieka paša darbos — kā dzejoļos, tā miniatūrīnās un citādos pasakņos. Piemēram, ir autori, kas meklē sev mocekļu ērkšķainos vainagus, kaut arī neviens viņus nemoca. Tiek aprakstītas elles mocības cigarešu dūmos — asiņainas rokas, gandrīz vai dzeloņdrātis un noskrandušas drānas, ciešot cilvēcei līdzī.

M. Č. Drānas gan neesmu pamanījis, bet asiņainu sniegu, kļiedzošu klusumu, sasalušus sienāžus gan.

J. P. Daļēji tas nāk no krievu dzejas, kur tāds dzejnieka tēls jau klasisks un, pēc manām domām, kļuvis jau modīgs un kaitinošs. Rainis arī bija mocekļis, bet viņš nežēlināja ar savu paštēlu, viņš izteica garīga darbinieka traģēdiju laikmetā — no dabas likumībām līdz sociāliem spaidiem. Tādiem ļaudīm nav laika un vajadzības stilistiski žagoties. Viņi cieš, nevis tēlo cietējus...

M. Č. Balsis, kas brīdina par dzejas popularitātes krišanos, der ieklausīties. Protams, popularitāte nav kritērijs, bet popularitāte nav arī lamu vārds. Šopavasār Lietuvā vēroju, kāds mūsu

kaimiņzemē dzejas bums. Latviešu dzejas vakars (Avotiņa, Liovska, Čaklais, nevienam no viņiem lietuviski nav iznākušas dzejoļu grāmatas) bija krietni labāk apmeklēts nekā analogiskais lietuviešu dzejas vakars (Marcinkevičs, Maldonis, Baltakis, Martinaitis, visiem dzejoļgrāmatas latviski) Ģildē.

Sešdesmitajos gados Martinaiti vai Vaičūnaiti 10 000 eksemplāros varēja mierīgi nopirkt arī vairākus mēnešus pēc grāmatas iznākšanas. Tagad 14—20 tūkstoši pazūd tai pašā dienā vai dažās dienās. Kas tas ir — esam apmainījušies vietām — šie kāpj lejā un mēs atpakaļ kokos?

J. P. Tavš koks, protams, ir joks, bet kokos nemaz nav tik slikti — var tālu redzēt. Viņi, leiši, tur, augšā sēdēdami, pamanijuši, ka, lietuviešu romānam sevi izsmelot...

M. Č. Vai tā ir?

J. P. ... dziļi sāk strādāt dzejas lemesis, uzvēršot jaunas un jaunas zemes (Marcinkeviča triloģija, Vaičūnaites un Gedas gājieni dvēselēs, dabā, vēsturē, un kur tad vēl Martinaiša Kukutis — miris un dzīvs — pašu dvēsele!). Un, liekas, lasītājs kāpj lejā, kāpj uz zemes, kur dzīvo Mindaugs, Laurins, Kukutis, tik pazīstami, ka sirds sāp lietuviešu cilvēkam un asaras acīs... No Mieželaiša Cilvēka izauga cilvēks ar vēl vienu konkretizētu aili pašē «tautība».

Vai ar mūsu dzejas cilvēku notiktu kas pretējs? Domāju, ka daudzos gadījumos mūsu dzejas cilvēks vēl meklē savu isto, iekšējo veidolu, jo nenoliegsim, ka tas dzejā bieži vien ir ārēji latvisks. Varbūt lasītājs kļuvis gudrāks un to pamanījis, gaida, nē, grib mūsu rakstura atspoguļojumu darbībā, ne tik statistiski... (Pētersons teiktu — drāmā!)

Bet tanī pašā laikā jāteic, ka no «populārajiem» dzejniekiem lasītāji atpakaļ kokos tomēr nebēg, tāpat kā Lietuvā pie dažiem nekāpj lejā... Vēl gribu piebilst, ka šajos gados popularitātes aspektā vismaz ar dzeju «konkurējusi» proza.

M. Č. Viens Bela «Sainis» vien ko ir vērts — tik blīvs, uzlādēts!

J. P. Starp citu, pašreiz, uz kongresa sliekšņa, cik man zināms, prozaiki ir krietni mainījuši prozas līmeni spēka virzienā, bet šis posms šā kongresa vērtējumos vairs neietilps... Žēl.

M. Č. «Es gribu uzbūvēt māju, kuras logi būtu atvērti visiem četriem pasaules vējiem, bet es negribētu, lai kāds no tiem noslaucītu jumtu no manas galvas.»

Tie ir profesora Suniti Kumāra Čaterdži vārdi. Anna Ahmatova savukārt kādā dienasgrāmatas ierakstā runā par iedzīvotāju slāni, «kuram nepiemīt kultūras pārmantotība. Viņiem nav ne pagātnes, ne tradīcijas, ne vēstures un, protams, nav arī

nākotnes. Viņiem viss ir šodien. Kultūrā viņi neko neturpina, neko nepārņem un neiet ne uz vienu pusi.»

Tas iedzīvotāju slānis... Cik tas biezs — rakstītājos? lasītājos? Cik tā problēma mijiedarbīga? Varbūt tās pavisam nav?

J. P. Tautas skaitīšana šo slāni nespēj aptvert un izmērīt pie labākās gribas. Bet literatūrai tas šad tad izdodas. Cik biezs šis slānis, to diez vai apzinās slānis pats.

Rakstītājos? Rakstītājos viņu tik biezs, cik biezi to atbalsta... Lasītājos? Ir lasītāji un ir nelasītāji, bet slānī iekšā ir arī pēdējie, piemēram, kultūrai tieši neuzbrūkošie taizelisti (nabaga Taizels! Kāpēc tieši viņa vārdā nosaukuši šo pļurgu... vai tad nevarēja šo izmisumdziņu saukt par Kaupēnu vai kāda sika kabatzagļa vārdā). Jā, un tanī slānī bez pagātnes, tradīcijām, vēstures un nākotnes ir arī lasītāji, bet tie, kuri lasa tikai tāpēc, lai kultūru apsūdzētu nerentabilitātē.

M. Č. Zinu tādas, kuri kultūras apguves vietā nodarbojas ar «būšanu lietas kursā». Viņiem kultūra ir gan neizbēgama dzīves sastāvdaļa, bet tikai savās virspusējākās formās.

J. P. Pats savām ausīm esmu dzirdējis restorānvagonā jaunu cilvēku skaidrā latviešu mēlē sūdzamies kolēģiem: priekš kam valsts subsidē komponistus, aktierus, rakstniekus? Būtu to naudu atdevuši «mūsu institūtam»... Vai tad nepietiek, ka ir «centrālie mākslinieki»?

M. Č. Kas tie tādi?

Bet to jau varam atlistīt arī pa šo «institūta patriotu» līniju tālāk. Kāpēc dot institūtam, ja var dot tiešai, nepastarpinātai ražošanai?

J. P. Šis jaunais cilvēks atzīst tikai tehnokrātismu un vienīgi to. Jebkuras smadzenes viņš pieslēgtu tikai cietvielu fizikas vai kompozīto materiālu laboratorijām, jebkuru sirdi uzturētu tikai kā biomehānisku sistēmu utilitāras dzīvības uzturēšanai, jebkuru iespiedmašīnu viņš atņemtu dailliteratūrai un atdotu tikai un vienīgi eksakto zinātņu tirāžēšanai. Tā ir bīstama sastāvdaļa slānī, jo tā lasa. Lasa, lai dzīvotu tikai šodien un no mākslām atzītu tikai hokejmākslu un autovadīšanu. Jā, un vēl diskožokeju. Hokeju un žokeju...

M. Č. Vispār šis diskožokeja godavārds man vairāk atgādina kaut ko no zirgu dzinēja un piecdesmito gadu bobrenpuikām.

J. P. Bet hokejs un žokejs, hokejs it īpaši uzbudina sava jumta patriotismu visos četros pasaules vējos... Vai tad mēs Helmūtu Balderi mīlam tikai par viņa hokejtehniku? Nē, par jumta sajūtu. Lai tas vienmēr virs viņa galvas! Un, kurš to nesaprot, tas redz tikai viņa kājas, viņa rokas, viņa metienus... Par maz, par maz,

mīlie. Viņš ir hokejists, bet vēl vairāk mans brālis, ar kuru es lepojos...

M. Č. Nē, atgriezamijs tomēr atpakaļ pie literatūras.

J. P. ...un vai nav biezs slānis? — no čurvīneļa strēbējiem cauri vēl kaut kam vispārēji taukam līdz augsti mācītiem racionālistiem. Tā nav mijiedarbe starp viņiem. Tā ir netieša solidaritāte, fatāla atrašanās uz vienas un tās pašas dvēseles nabadzības paralēles, kaut arī dažādās sociālā globusa debespusēs... To visu apzināt, apsekot, pētīt un atspoguļot spēj māksla. Un, manuprāt, visemocionālāk, tā tad arī visiedarbīgāk. Vai arī šajā virzienā nestrādās mūsu dzeja turpmāk? Ceru, ka jā, ticu, ka jā...

M. Č. Vispār es ar saviem jautājumiem, daļēju pat tevis izprovocēšanu esmu sabiezinājis šo problēmu, kas nav tikai liga, liksta vai nelaime, tā tad ašāk novērsama. Bet, no otras puses, kāpēc lai mēs to nedarītu — problēma pastāv, tā dzīvo, strādā un attīstās, un kāpēc lai mēs par to nerunātu? Ar to mūsu īsto, būtisko lasītāju godam kantes nerīvējas...

Sodienas procesi. Ir tāds uzskats, ka dzejas process ar tādu unisonu, ar sabiedrības domāšanu, kādu sasniedza latviešu dzeja sešdesmitajos gados, vairs nevar lepoties. Ja tā, droši vien tam ir savi objektīvi dzīves un dzejas iekšējās attīstības pamati. Kādi?

J. P. Toreiz, sešdesmitajos, mēs paši arī bijām asāki, jo cīņa par vērtībām kultūrā un mākslā bija verdošāka. Mēs bijām arī jaunāki, patiesību sakot, jauni. Iespējams, ka devām sabiedrībai cerību, ka būsīm tie, «kas izaugs, jutīs, pratīs, izvedīs...»

M. Č. Bet runa nav jau tikai par mūsu — tagadējo vidējo paaudzi.

J. P. Toreiz dzejā bija daudz vairāk politikas, bet latviešu tauta, man šķiet, ir disponēta uz politiku. Just politiski, manuprāt, nozīmē attiecīgu kultūras pakāpi. Sešdesmitajos ideālu attīrīšana, ideālu atbilstība dzīvei bija viens no tiem aspektiem dzejā, kas dominēja, un tādēļ arī tas unisons.

Bet atmet kādam dzīves apguves materiālam ar roku, pasludināt to par «prozas vērtu» nozīmē glēvi mukt «mākslas virzienā» un izbēgušam priecāties pašam par savu nabu. Vārdu sakot, 60. gadi ir padarījuši tik daudz, ka to augļus mēs plūksim vēl ilgi. Neviens mani nepierunās domāt savādāk. 60. gadi ir mūsu kultūras aizcirstās, aizvainotās, aiznāvētās saknes nostiprinājuši dziļāk zemē. Tie ir atveseļojuši mūsu kultūras dzīvības koku. Tagad, no laika distances, to redz vislabāk. Inteligence saknes ir noskaidrojusi un nostiprinājusi. Tagad lai pierādās zari.

Var teikt, ka vēlākus gadus mūsu vidējai paaudzei uzmācās komplekss, kas dzejā izpaudās kā daļēja ķēmošanās pakal tam dzejas virzienam, ko pārstāvēja dzejas ģeogrāfijas paplašinātāji. Uz brīdi mūsu asumu apmigloja tāda kā neīstuma poza.

M. Č. Es saprotu, par ko tu runā, bet vai to var saukt par kompleksu. Daļēji (vismaz daļai) šī ietekmēšanās (iepretī pakalķēmošanai) bija pat veiksmīga. Un tanī apstākli, ka mūsu un vecākās paaudzes dzejnieki ietekmējas, piemēram, no Bērziņa vai Rokpeļņa, es neredzu nekā slihta. Ir taču spārnotais teiciens par skolnieka nepieciešamību, lai pēc tam būtu no kā mācīties.

J. P. Savukārt daļa lasītāju dzejā meklēja asus pārdzīvojumus un beigās atrada tos publicistikā. Arī labi. Un vai nav jābeidz tos sešdesmitos apraudāt? Tagad ir, piemēram, Klāvs Elsbergs, kurš atdzejo Apolinēru un kuram ir kādi divdesmit gadi. Ko mēs toreiz zinājām par Apolinēru? Tikai kaut ko... Pasaulē atkal arvien noteicošāks kļūst tā saucamais vienkāršais cilvēks. Strādnieks. Mūsu apstākļos — strādnieks pilsētā un strādnieks laukos. Vai viņam vajadzēs arī dzeju? Vai mums jāiet pie viņa? Noteikti, tikai daudz dziļāk, iekšējāk. Tā kā Rainis gāja pie pamatšķiras. Jo mērķis ir reizē politisks, mūžīgs un līdz izmīsumam ikdienišķs — «līdz ļauns un sāpes ļaužu dvēslē dzīs».

Sarunas laikraksta variants publicēts

«Literatūrā un Mākslā» 1980. gada 21. novembrī.

AR IZREDZĒTĀ ZĪMI

(Par Imantu Ziedoni)

... Mums vairs nav bail par sevi. Jo arī Tu, Dzejniek, par mums nebaudies.

No lasītāja «F. J.»
vēstules Imantam Ziedonim, kurš pēc mana lūguma laipni iepazīstināja mani ar savu korespondenci.

Tomēr tie nebija teksti, kas mani šajā korespondencē satrieca visvairāk. AdreSES uz aploksnēm. «Rīgā, Ziedonim». Un pienāk!

«Kurzemīte» — visu laiku vispopulārākā latviešu grāmata. To saku bez pārspilējuma: gluži vienkārši Latvijā nav neviena cilvēka, kurš nebūtu lasījis vai vismaz dzirdējis atstāstā «Kurzemīti»; par šo popularitāti patiešām kļīst anekdotes. Vajag tikai celtniekiem kādā vietā salauzt vecus režģus vai izjaukt bruģi, un satrauktie lasītāji var ar telefona zvanu modināt augšā Ziedoni pašā nakts vidū: «Jums tas jādara... jums jāiejaucas!... «Kurzemītē» jūs taču rakstāt, ka...» (Skat. Gunāra Priedes liecību. Žurnāls «Дружба народов», 1980, № 7.)

Interesanti, kā sirds dziļumos pats Ziedonis izturas pret šādu savu lomu? Viņš, gādnieks par visu, kurš ceļo pa Latviju krustu šķērsu, kaismīgs polemists, kurš saimnieciskajiem darbiniekiem iestrēdzis kā kauls rīklē, kurš traucē viņiem nograut vecus mūrus, kurš priežu audžu, senu manuskriptu, pussagruvušu baznīciņu un ekoloģisko problēmu dēļ nonāk konfliktos, viņš — nerimīgs ceļotājs, piekasīgs reportieris, kurš ir nevis vienkārši «lašīts», bet kuru patiešām ir redzējuši bezmaz vai visos Latvijas rajonos...

Bet arī tas taču ir viņš, Imants Ziedonis, kurš, skatīdamies uz aizgūtnēm zvanošo tālruni, «nenocēlot klausuli», reizēm nicīgi sarunājas ar to. Un sava varoņa vārdā sapņo: «Lai neatnāk

aplaupīt mani ne biedrs, ne draugs, ne rads, neviens, kas man labu vēl.» — šķiet, vēl mazliet, un viņš tos pasūtīs gabaliņu tālāk — lai ripo stāvgrūdām piestūkēts tramvajs... Kādi mezgli mūs saistaījuši kopā un sajaukuši vienu ar otru!... Savās skumjās esmu brīvāks par jums...

Ziedoņa pasaule ir nesalīdzināmi sarežģītāka par to zaigojošo slavu, kas pa pēdām steidzas viņam pakaļ. Mostas dīvainā sajūta, šo slavu jau salīdzina ar dzeloņaino agresivitāti, ar kādu Ziedonis izturas pret savu lasītāju. Es visai neuzticos mītiem par viņa «cieto raksturu» — šos mītus labprāt izplata kritiķi un žurnālisti, kas piedalījušies, kad viņš ticies ar publiku, taču nevaru nerēķināties ar nīrgām attiecībā pret «paēdušo» un «apmierināto» lasītāju, kuras pats Ziedonis jau priekšlaikus izmetis tekstos. Viņš it kā gaida, ka noteikti lasītājs ironiski pārjautās: «Ak tā?» — un uzdzirdēs atbildi: «Mjā!»

Ziedoņa dzejas iekšējā pašsajūta visu laiku sagaida uzbrukumu, ir tam gatava, gandrīz vai vēlas to. «Un, ja nu kādreiz nozākāts un triekts, un lamāts tieku, es apsēžos un uzrakstu vienu dziesmiņu par prieku.» Atvainojiet! Kas triec? Mūsu priekšā ir lasītāju mīlulis, kritiķu pozitīvais varonis! Nē, še jābūt kādai mīklai, un ziņkāre urda, lai to atminētu. Tāpat kā mīkla ir dīvainā pievilcībā, kas piemīt Ziedoņa grāmatām, kuras stāv tālu no «prieka» un nepavisam nav radītas, lai «prieceātu» lasītājus. Tieši pretēji — tās ir durstīgas, reizēm niknas, dažkārt gandrīz vai vīzdegunīgas attiecībā pret lasītāju, bet lasītājs ir pateicīgs, gluži vienkārši iemīlējies autorā. Te slēpjas apbrīnojama emocionāla kolīzija, kas atklāj modernā cilvēka psiholoģijas noslēpumu. Intuitīvi Ziedonis jūt šo noslēpumu, valda pār to, un tas jau ir tas viņa pievilcības atminējums. Lai to atminētu, uz brīdi jānoliek malā ekoloģiskās un kultūras problēmas, kuru robežās «Kurzemītes» autors ir pārliecinošs kā žurnālists un publicists; jāsāk gan laikam ar tīro liriku, kurā šis raksturs, pretrunu un paradoksu pilns, pats sevi izveidojis.

Kad divdesmit astoņu gadu vecumā Ziedonis 1961. gadā debitēja, jaunā latviešu lirika («pēckara sapņotāju» paaudze) sevi apzinājās nevis kā vienkāršu papildinājumu dzejai, bet kā noteiktu virzienu tajā. Tieši tolaik Ojārs Vācietis bija kļuvis par tādu kā šī virziena emblēmu, un Vācieša stils — romantiska trauksme, plašuma izjūta, skaidrība, ticība Saprātam — kopš tiem laikiem iezīmēja jaunās latviešu dzejas ceļus gandrīz vai desmit gadus uz priekšu. Ziedonis viegli nostājās uz šī ceļa — saule un vējš, ātrums un nemiers! — tomēr «romantiskā kanona» iekšienē viņam no paša sākuma piederēja savdabība. Ar visu

kopību viņš virknē nianšu nebija līdzīgs Vācietim, kuram bla-
kus viņam bija lemts nostāties.

Vācietis bija izveidojies kā lirīķis, savu ieroci kaldinādams
pats: viņā jautās sākotnējs maigums, kuram šķautnes vajadzēja
asināt ar pieredzi un darbu. Turpretim Ziedonis ieradās gluži kā
pilnā apbruņojumā uzreiz, viņš ieradās lirikā, nākdams no pie-
redzes, viņš ierunājās reāla spēka vārdā: zvejnieka dēls, tul-
znainu delnu dziesminieks. Latviešu kritiķi, iezīmēdami tālaika
dzejnieku «stratifikāciju», Vācieti nolika trauksmaino galv-
galā — šajā skalā Ziedonis bija ievietots mierīgo kohortā.

Latviešu romantiskās lirikas kontekstā šīs nianse var likties
nebūtiskas, tomēr interesanti, ka paši dzejnieki tās lieliski izjuta.
Interesanti, ka Vācietis, analizēdams Ziedoņa pirmo grāmatu, no
vienojošā romantisko iezīmju loka savā līdzgaitniekā izcēla
jauneklīgu stipras gribas nīknumu. Pēc vairākiem
gadiem, analizēdams Vācieša grāmatas, Ziedonis izcēla gluži citas
īpašības: temperamentu, trauksmi, jūtu svaigumu...
Es atkārtoju: kontrasta šē nav, tomēr nianse būtiskas, un tās
izpaužas, kad uz sešdesmito gadu beigām romantiskā latviešu
dzeja iegāja pārmaiņu joslā, kad bija iestājies zināms atskurbums
un no bezgalīgajām tālēm vajadzēja pavērsties ar «smaili uz
iekšu». Tieši tad nu arī bija pienācis Ziedoņa laiks. 1968. gadā
viņš izdeva grāmatu, kura nepārsūdzami nostādīja viņu lasītāju
uzmanības centrā; grāmatas nosaukums — «Es ieeju sevī». Pre-
cizāk pateikt nevar. Vācietis «pavērsienu uz iekšu» pārdzīvoja
kā smagu krīzi, Ziedonim šis pavērsiens kļuva par pašatklāsmi.
Kopš šī brīža sākas brieduma Ziedonis: spītīgs dzejnieks, kurš
lauž ierasto loģiku, patvaļīgs un nežēlīgs, dzejnieks, kurš cent-
tiecīgi sakoncentrē dvēseles spēkus.

Acumirkības, negaidītības, zigzaga un pagrieziena motīvs
vispār ir Ziedonim noteicošais; vispārromantiskās vērtības viņš
uztver caur lauzumu. Tāle? Jā, bet lai atgrieztos. Trauksme?
Jā, bet lai sastingtu akmenī. Ceļš? Bet lai atkal nokļūtu pie
saknēm. Saknes — lai atrautos. Sliksnis — lai atkal aizietu.

Tā nav ne patvaļība, ne arī svaidīšanās; tā ir loģika. Loģika
no pretējā. Ziedonim iemīlotākais ir pretstatījuma saiklis «taču».
Iecienītā kustības forma — spirāle. Nevis tūlumā kā Vācietim,
bet ar pagriezieni. Uz iekšu, atpakaļgājienā, dziļumā, sāņš.

Agrajam Ziedonim vispārromantiskais gaismas un uguns mo-
tīvs klāt ir ierastajā saules, zibens, šķīstījošā negaisa tēlos (taču
obligāti ar uzliesmojumu, sprādzienu, mirklīgu apskaidrību). Brie-
duma Ziedonis pienaglo gaismu pie tumsas. Sajauc (ar to pašu
uzplaisnījumu) melno un balto. Saule ir laba tad, ja tā atspo-
guļota akā. Baltums un melnums brāļojas — ar pekli, pelniem.

Sadeg pelnos — melnos pelnos, baltos pelnos. Vai nu baltais, vai melnais — pelēkais nīstams. No pelēkā — izplēsties ārā, izdalīties! «Ir balta dzērve pelēko dzērvju kāsi, ir viena.» Baltā krāsa — skaidrības krāsa, izredzētā krāsa. «Balts ir ceļš, pa kuru es iešu atpakaļ.»

Un atkal salīdzināsim ar Vācieti. Vācieša krāsas ir harmoniskas, galvenā krāsa — zila: tāles krāsa, apvāršņa krāsa. Ziedoņa krāsas kontrastē, tās ir pēdējās patiesības, aprijošas un iznīcinošas patiesības daudzkrāsainība. (..) Skatījums nepaplašinās, bet, gluži otrādi, koncentrējas; impulss — saspīest, savākt, iedzīt prizmā. Punktā. Punkta cietoksnī.

Un vienmēr — meklēt spraugu, atveri, pa kuru var ietiekties dziļumā, būtībā. Satriecoša asociāciju ķēdīte izpauž šo Ziedoņa valdonīgo impulsu.

Tas pats impulss mīlestībā: «Ķiršus mēs bijām jau pārēdušies. Tu vairs nevēri muti vaļā, un es ar varu izšķaidīju sulīgu ķiršogu uz tavām lūpām...»

Un turpat, rindiņu tālāk, pēc neizskaidrojamas asociācijas:

«Reiz es iegāzu — un es nenožēloju! — kādam pilnu alus glāzi gīmī...»

Par «to» un par to, kā reaģē mīļotā sieviete, kad iespiež kārumu mutē, parunāsim vēlāk. Pagaidām runāsim par impulsiem. Divi impulsi ir Ziedonim raksturīgi: spēka sastrēdze iekšienē un spēka izmetums uz āru. Ugunīgo balto magmu zeme sastrēdzinājusi kodolā, punktā — nafta izlaužas no dzilēm un (brīnišķīgs tēls!) kā melna gladiola izplūst pār zemi.

Pelēkais, kuslais, irdenais — pakļaujas un sabirst no baltā un melnā triecieniem.

Divas baltas nelķes pie nakts melna smokinga — likteņa izredzētā degzīme: divas zvaigznes debesīs.

«Man ir iezīmēts pirksts. Es pieēju klāt — uz ielas, sapulcē, tramvajā, krogā un maskarādē un ieduru pirkstu tev pierē, un zīme paliek, un nomazgāt nevar.»

Izredzētā zīme... Nes to, uzspiež to, iecērt pasaules lietās.

«O, prieks pirkstu sunim rīklē bāzt!»

Liriskas plastiskais vadmotīvs: stingrais un cietais iziet cauri mīkstajam un irdajam.

Vispār jūtīgs pret «irdeniem», «izkļiedētiem» un «sadalītiem» matērijas stāvokļiem. Dzirksteles, sēklas, ikru graudiņš, putas. Irdena Galaktika... Ilgi tīksminās, kā pilieni sašķīst pret zariņu vai arī kā ūdenī saule sašķīst lāsēs. Un smiltis... smiltis vilina un piesaista Ziedoņa gribu, kaitina un uzkurina viņu.

Atkal atsauksim atmiņā Vācieti. Viņš pasauli redz vai nu lietderīgu formu viengabalainībā, vai arī izlurkātā bezformī-

gumā, taču viņš nepieņem to starppakāpi, irdeno un birstošo vielu, kurā azartiski iecērtas Ziedonis. Kādā rakstā, atceroties Ziedoņa pirmo grāmatu, Vācietis sniedz šādu redakciju: «Земля и неок»; kurpretim tās precīzs nosaukums ir «Zemes un sapņu smiltis».* Vācietim «smiltis» ir absurdas, un viņš tās atmet kā nebūtiskas; turpretim Ziedonim smiltis ir «kaujas lauks»; viņš, tāpat kā Vācietis, pēc apzīmējuma — maksimālists, tikai tas salīdzina malas, bet šis iegrauzas serdē, iznīcina to, nobeidz. «Zobens grieza baltu smilti, arī baltu akmeni pārgriezīs.»

Paradoksālie, izaicinošie, šokējošie. Ziedoņa tēlaino gājienu alogisms nedrīkst mūs apmānīt: loģika šeit ir dzelzaina. Gluži vienkārši pasaule tai negrib pakļauties. Pasaule ir haotiska, inerces pilna, pietūkēta ar kusu, nevajadzīgu matēriju. Ienīdams šo pasaules amorfumu, Ziedonis it kā ar izsmieklu parodē to, noved līdz pēdējai absurda galējībai. No šī absurda mietpilsoņi apstulbst un zākājas: Ziedonim viss ačgārni, bruģis uzarts, akmeņi aug, peld, guļ. Vai arī neguļ — par spīti gaidītajam.** Šī bezprātīgā karnevāla pamatvērtība tomēr ir nelokāma pārliecība, ka augstākajā pasaulē, kur valda gars, katrs puteklītis zina savu vietu.

Zina, tikai ir aizmirsis . . .

«Skrūvatlēga pārsita cilvēkam galvu, tātad nebija savā vietā.»

Vai Ziedonis nīrgājas par trulu eksistēšanu, kas iežmiegta «pieklājības rāmjos», vai slavē tos retos mirklus, kad cilvēks «iziet no saviem rāmjiem ārā», tomēr viņa dzejā Rāmja sajūta ir sākotnēja. Esības karkass. Kosmosa un Formas izjūta, kura pastāvējusi pirms haosa matērijā. Šajā ziņā Ziedonis ir Vācieša līdzbiedrs. Abi nāk iz Kosmosa un Saprāta izjūtas. Nevis iz patlabanīgā harmonijas, nevis iz esošā dzīvotspējas, nevis iz notikušā reāliskuma, bet iz iztēlotā harmonijas, iz ideālā viengabalainuma, iz tā skaistuma, kuru pasaulē atnes romantiska personība. Bet — ja Vācieti uztur ticība, ka tā vai citādi, ar sāpēm vai ar triumfu pasaules matērija «izaugs» līdz Formai un Jēgai, — Ziedonis ir pārliecināts par pretējo. Viņš ir pārliecināts, ka inerta dzīves audums, vienalga, nekad nekļūs gluži līdzīgs ideālam, vienalga, traucēs un pieprasīs iejaukšanos. Ironiski pieskaņojies

* Ziedoņa mīlestība uz akām izpaužas citas grāmatas nosaukumā: «Katrai akai sava atbalss» (krievu val., 1972); šajā grāmatā iekļautā Karēlijas ceļojuma dienasgrāmata (laivas ķilis, kas šķēļ ūdenī) nosaukta «Pa putu ceļu». Nejaūšu nosaukumu Ziedonim nav (tāpat kā nejaūšu daiļdarbu). (*Autora piezīme.*)

** Lielisks «pretstata» impulsu savienojums un krustojums dots Ziedoņa pēdējā dzejoļu krājuma (krievu valodā) nosaukumā: «Мой камень не спит». (*Autora piezīme.*)

haosam un juceklim, Ziedonis izvērš uz āru ierastās lietu sakarības, atraidāms pasaules vienotību neierastā fantasmagoriskā plaknē. Viss tiek izkustināts, un viss meklē vietu. «Zieds meklē savu patiecēju, zieda kāts savu vāzi.» Atzīmēsim: nevis sakni meklē, bet vāzi, tas ir drīzāk «inženieriskā saprāta» nekā spontānās būtības virknējums. Šīs pasaules pamatā — nerimtīga konstruējoša apziņa. Visu salikt vietās. Un atkal izkustināt. «Es neesmu izšauts bezgalībā, lai tajā pazustu... Man jātiek atpakaļ manos rāmjos un jātiek no tiem atkal laukā.» Šajā rūgšanā patiešām ir kaut kas velnišķīgs — par «velnišķību» Ziedonim veltītajā dzejolī rakstīja Mirdza Ķempe. Tieši tā! Harmonija viņā tiek atjaunota ačgārnā, ironiskā variantā. Tagad sacītu: «karnevāliskā». Skuja uz iekšu. Spalvas, kas lido «atpakaļ putnā» — tas ir tīri ziedoniski! Viņš netic skaistumam, kas uzvarēs kopā ar lietderīgumu. Viņam skaistums var uzvarēt tikai neatkarīgi no lietderīguma. Vai arī par spīti tam. Pretēji tam. Aiz ietiepības. Pretrunā ar būtību. «Man patīk vecmeitas.» Atkal tas ir tīri ziedoniski.

Ir vajadzīgs tieši viņa velnišķīgais raksturs, viņa «perpendikulārā» daba, lai no krājuma uz krājumu šķērsām vispārpieņemtajam veselajam saprātam cildinātu... vējaziedus. Nevis auglības nešanu, bet tieši tukšu ziedēšanu. Salīdzināams ziedu ar maizes riecieni, Ziedonis dod priekšroku ziedam. Viņš zina, ka met izaicinājumu. Mazliet pārspīlēdams šādas izvēles ekstravaganci, viņš to nosauc par «bezkaunīgu». Tikai šajā neieinteresētajā labestības apoloģijā Ziedonim izpaužas viņa pasaules koncepcijas saslēguma un atļautības punkts. Arī šajā ziņā viņš ir pārsteidzoši konsekvents. Vēl vairāk — šis sausās upurējošās ziedēšanas motīvs, demonstratīvi pretstatīts auglībai, šķiet, Ziedoņa liriskā veido vienu no visasākajiem motīviem, kas visspēcīgāk iedarbojas uz lasītāju.

Tikai vējš lauž kaklu manā logā,
Un es laikam esmu vēja zieds.

Šis populārās rindiņas ne bez nolūka pievelk ātdzejotājus, kuri cenšas sameklēt tām krievisko ekvivalentu. Aleksandrs Kušners šajās rindās atklāj skaistu eļģiju ar skumju morāli — viņš pieraksta Ziedonim «tiešo loģiku»:

А я, должно быть, ветром на заметку
Взят и цвету напрасно, пустоцвет...

Junna Morica gluži pretēji pieraksta «antiloģisku» — vārdu spēli un izaicinājuma drosmi:

Лишь в моем окне батрачит ветер —
ветроцвет я, то есть ветра цвет...

Kritiķis Roalds Dobrovenskis, izanalizējis abas versijas, nevienu no tām nav atzinis par adekvātu. Varbūt viņam ir taisnība, tomēr krievu lasītājam arī pēc šīm versijām ir iespēja izjust, kas piešķir Ziedoņa dzejai pievilcību. Tajā ir dzeloša smaile. Un ir patoss, kas dziļi radniecisks krievu cilvēka romantiskajām sirdsstīgām: nesavtīga, neieinteresēta, pašlabuma vai izdevīguma nemeklējoša skaistuma patoss.

Tālāk es mēģināšu parādīt, ka šī liriskā koncepcija, pārstādot to «prozaiskās realitātes» augsnē, nav nemaz tik nevainojama. Tas notiek tad, kad pārliecība par fatālo derīguma un skaistuma, materiālā un garīgā atrautību projicējas lietišķā plaknē, kad Ziedonis uzstājas nevis kā dzejnieks, bet kā publicists un prozaiķis.

Taču šeit viņa triumfs izrādās vēl lielāks.

No raksta, ko Ziedonis uzrakstījis pašā darba karstumā, strādājot pie «Kurzemītes»: «Mani uztrauc vienlīdzības zīme, kuru tik bieži liek starp jēdzieniem «materiālā kultūra» un «garīgā kultūra». Civilizācijas augļi vēl nav tas pats, kas kultūra.»

Kultūrzinātnes kontekstā — simt gadu laikā pēc Daņilevska un Špenglera mēs esam pieraduši pie kultūras un civilizācijas nodalīšanas kā pie aksiomas — šis izteiciens nešķiet izaicinošs vai pat strīdīgs. Tomēr lasītājs, pazīdams Ziedoni, arī šajā neapstrīdamībā viegli saskata viņa svaidīgās dvēseles zīmi. Starp kulturoloģijas dzelzaino kodu un dumpīgo lirisko premisu — pa garu likumotu labirintu gājis Ziedoņa aprakstnieka ceļš: pa Altaja kalnu ceļiem, pa Karēlijas upju krācēm, kuršu zemes lauku ceļiem, un par pēdējo Ziedonis uzrakstījis savu visbrīnišķīgāko grāmatu — «Kurzemīte».

«Kurzemīte» ir ceļojuma dienasgrāmata, kurā satilpušas desmitiem tikšanos un sarunu, simtiem novērojumu un ziņu; tā ir konsekvanta un varena latviešu kultūras aizsargāšana pret eroziju, kas sākas kopā ar civilizācijas individualitātes trūkumu, turklāt tā ir aizsargāšana visos līmeņos: no visā pasaulē izskanējušā republikas kora līdz dziesmiņai, no Doma katedrāles līdz Rucavas zemniece, bietes ravēdama, no Doma katedrāles līdz dakstiņam veca šķūņa jumtā kaut kur «Užavas purvu vidū». Latviešiem «Kurzemītes» autors ir tas pats, kas mums, krieviem, Vasilijš Belovs — tautas nacionālās dvēseles savācējs un aizstāvis. Šo paralēli pieminu tālākam stāstījumam, bet pagaidām gribu formulēt Ziedoņa prozas pievilcības noslēpumu tās personiskajā «laukā». Fakti? Viss daudzslāņainais žurnālistiskā materiāla korpuss?

Nē, tas tomēr nav tas. Tagad, kad valda vispārēja interese par «sahnēm un avotiem», Ziedoņa apraksti, kas pēc ārējiem parametriem pilnībā atbilst laika garam, diez vai tā izceltos šajā plūsmā, ja, izņemot faktus, tos no iekšpuses nesaturētu nepārtraukti darbīgais nerva impulss. Es pat domāju, ka faktos, uz kuriem Ziedonis tik negausīgs, viņu interesē nevis paši fakti, nevis lietas «materiālais» aspekts.*

Tādā gadījumā — kas Ziedonim ir būtisks?

Nemitīga, nogurdinoša, temperamentīga aktīvā garīgā stāvokļa cīņa ar inerto, iespējamo, laisko, trulo un bezjēdzīgo spēku, kas pārņemts ar rūpēm par materiālo eksistenci.

Ziedoņa aprakstu intonatīvā pievilcība tiek panākta ar interesantu un diezgan drosmīgu paņēmieni: atstāstot savas sarunas ar oponentiem (teiksim, ar kādu lietišķu kolhoza priekšsēdētāju vai skolas direktoru, vai arī ar vecu teicēju), Ziedonis atmet remarkas. Nav skaidrs, kad kurš runā, — tas jūtams tikai pēc runas ritma. Dažkārt atmetas pat domuzīmes pirms jaunas replikas. Citātiem atmetas pēdiņas. Viss raibais žurnālistiskais materiāls it kā «atprieķšmetots», izkausēts un izgrūsts autora tekstā, ietilpināts autora apziņas plūsmā. Tomēr autora teksts nav vienaldzīgs pret tādu materiāla ielašanos — tas «griežas», mainās, lēkā, lēkšo, sarunājas pats ar sevi. Un šī viegli «jukusi» runa lieliski pastāv līdzās gan Ziedoņa azartiskajai dabai, gan viņa konkrētajam rakstnieka uzdevumam: iedzīt, ieaudzēt, iemiesot kultūru vienmuļajā katras dienas darbu pelēkajā ikdienībā.

«Ikdiena arī ir cīņa. Nogurdinoša. Visgrūtākā.»

Ziedoņa koncepcijā darbs parādās kā monotons, iemidzinošs ikdienas ritms. «Lietvedība» bez prieka. Prakticisma svina pelēcība nevar būt galīgi pārvarēta, jo tāda ir pašas prakses būtība, tomēr tam jābūt apdvēselotam, kompensētam ar svētku prieku, kultūras skaistumu. Kultūra vienā polā, darbs — otrā. «Ja tu tepat esi 20 gadu strādājis šajā mitrajā un vispār drūmajā darbā ar plančām, žurgām, šļorgām, putrām un cūkēdieniem, tad tev

* Dabiski, es neņemos spriest par Ziedoņa latvisko aprakstu precizitāti, tomēr par viņa Karēlijas aprakstu varu spriest; kā cilvēks, kurš kādreiz visai daudz braukājis ar laivām, tajā skaitā arī pa Karēlijas krācēm, piezīmēju, ka airētāji nevar «uzgult diviem ariem», jo airis viņiem ir viens; ka neviens saprātīgs ūdensbraucējs neiesaņos mantas trauklajā «celofānā» u. tml. Tas ir tāpēc, ka Ziedonis ir uzmanīgs pret citām lietām. Viņš ilgi var vērot, kā lāses salauz ūdeni sauli (un tajā daudz ieraudzīs!), bet pavisam vienkārši nosauks klāju par «pārsedzi». Un Ņevas Aleksandra klosteri par «Aleksandra Nevska nekropoli». Un laidīs pasaulē (tas ir jau «Kurzemītē») fantastisku pārtāliskotu uzvārdu «Gotori», zem kura noteikti slēpjas diezgan pazīstamie Holšteinas Horpori. Iespējams, ka šo to pielicis tulkotājs, šo to arī korektors, bet, tā kā iepriekšminētie «Gotori» ceļo no izdevuma uz izdevumu, izskaidrojums tam tikai viens: Ziedonim tādas lietas nav pārāk būtiskas. (Autora piezīme.)

gribas vienu tīru ezeru, smaržīgu plašumu ar spārēm un ziedošiem ūdenslīniem.» Skaistums zied «pats iz sevis», tas ienāk ikdienā pretēji parastai loģikai, pretrunā ar to... gandrīz «par spīti tai».

Tieši no šejienes nāk kults — brunnieciski un pašai dziedzīgi kalpot kultūrai. Tieši no šejienes mīlestība uz «trešo dēlu», latviešu pasakas nepašu un neveiksminieku, kas līdz zināmai pakāpei līdzīgs mūsu Ivanam muļķītim. Ziedoņa varonis — «nesavtīgs meklētājs», kurš mūždien izdomā «kaut ko tādu, ko neparedz ne tāmēs, ne normatīvos, ne plānos».

Runādams ar kolhoza priekšsēdētāju, Ziedonis it kā laikus noskaņojas polemikai ar pragmatiķi — cik liels tad ir prieks, ja priekšsēdētāja krēslā pretēji gaidītajam sēž radniecīga dvēsele: dons Kihots un romantiķis. Citus kultūras iemiesošanas ceļus Ziedonis nezina — vienīgi romantiskā ikdienas uzspīdzināšana, vienīgi apsēstība, vienīgi lidojums un svētki. Liepas skaistums ir labāks par kartupeļu zieda skaistumu, jo liepu nevar apēst. Ja kāds ietiepīgs vecuks apstādījis lauku ar kartupeļiem, tad Ziedonis arī šajā faktā meklē savu: vecuks to izdarījis nevis tādēļ, ka viņam tie vajadzīgi, bet aiz mīlestības pret zemi, aiz zemkopības ritma, aiz viņa kārtības likumiem attiecībā pret skaistumu.

Ziedoņa iemīļotie varoņi mūždien ir cilvēki, kuri mazdruscīn nāk no citas pasaules, «neērtie» cilvēki, satiksmē smagi. Viņi apveltīti līdzcilvēkus ar labestību, it kā par spīti nesaprašanaī. It kā ar vieglu pārmetuma daļu. Mani pārsteidza Pētera Upīša — dižā dārzkopja un lielā savādnieka, viena no visgaišākajiem Ziedoņa varoņiem frāze: «Augļi — jūsu, koki — mani.»

Vai arī tā: ēdiet augļus, bet sēklas atdodiet man atpakaļ.

Ļaujiet man radīt! Kāds griezīgs, nepiekāpīgs gara lepnums, gara, kas savā skaidrībā gandrīz kļuvis atsvešināts!... Un kāda nepiedodoša pārliecība skatījumā uz cilvēku, kuram nav spēka pacelties līdz tādām pašām augstumam...

Es salīdzinu «Kurzemīti» ar Silvija Belova garo stāstu «Saderība», kas visai nesen publicēts žurnālā «Наш современник». Ārējā struktūrā Belovs, skrupulozi aprakstīdams Vologdas zemnieka mūšsenos «darbus un dienas» (es pat teiktu: ar Hesioda dedzību, ja vien Belovs tik dziļi nesakņotos krievu nacionālajā faktūrā), itin kā vienots ar Ziedoni, tomēr mikrokonceptija šeit absolūti cita.

Belovam skaistums nav ikdienības kompensācija un nav darba antitēze (kaut arī Belovs nepavisam neappraksta tos, kuri «pušķo dzīvi», bet tieši tos, kuri maisa tās pašas «plančkas, žurgas, šļorgas, putras un cūkēdienus»). Un tomēr Belovs prot parādīt pašā šajā darbā gan tā skaistumu, gan cilvēcisko jēgu.

Plūstošais, kopā ar gadalaikiem mainošais darba dabascikls Belovam nenotrudina zemnieku ar monotoniskumu, bet piepilda viņa mūžu ar skaistumu, turklāt nevis ar krīstālisks, Belovs uzsver, bet it kā ar izkausētu, tas ir, nevis «profesionālu», nevis atšķirti no ikdienas, bet nesaraujamā saistībā ar to. Ziedonis mīl savādniekus, Belovs drīzāk izturas pret tiem ar līdzjūtību: kārtīgā, strādīgā sādžā savādnieku maz.

Ziedonis mīl svētkus, kas saārda ikdienas sīkumainību, — Belovs šādu vajadzību nesaprot; viņam svētki slēpjas pašā darbā, kas darītājam piešķir dabisku elpu.

Ziedonis mīl bruņiniekus un cīnītājus, Belovs viņus ne visai ieredz: kārtīgs zemnieks nekad nestrādā pāri spēkiem un vairāk par visu baidās no pārpūlēšanās.

Domās uzdodu sev neatrisināmu un neizbēgamu jautājumu: kuram taisnība? Vai citādi: kurš man tuvāks?

Var atbildēt ar veco diplomātisko formulu: literatūrai abi labi. Un šai formulai būs sava jēga: literatūrai patiešām vajadzīgi abi; Belova organiskums koriģē Ziedoņa spridzinošo gribu, un tā pati tiek koriģēta kopēja procesa rāmjos. Tā jau nu tas ir, tikai lasītājs gan nelasa grāmatas kā diplomāts — viņš noiektī izvēlas, un izvēle pēc būtības ir galvenā gara skola.

Ne bez iebildēm, ne bez svārstīšanās — pašlaik man Belovs tuvāks. Nevis tāpēc, ka manas saknes tuvāk Vologdas augsnei nekā kuršu zemītei; šajā gadījumā svarīgākais nepavisam nav nacionālajās saknēs; jebkurā nacionālajā augsnē ir gan viens, gan otrs; kaut vai Šukšins — cauruncaur krievisks, bet kāds spridzinošs, dumpjošs spēks un kādi izlādēšanās svētki šeit izlaužas cauri ikdienībai. Nē, galvenais nav nacionālajā tuvībā. Gluži vienkārši mani patiešām valdzina tā poēzijas apdvestā, senatnīgā, organiskā dzīve, kuru Belovs rekonstruē savā Timonienē. Mana sirds ir kopā ar viņu.

Taču veselais saprāts saka man citu.

Veselais saprāts saka: Belovs, ar savu organiku iegremdējies laiku tumso, protams, atgrūžas no tīri ideāla priekšstata par lietu dabu. Viņa lauku dzīves patriarhālais skaistums gandrīz nesaskaras ar jaunā laika realitāti — ja nu vienīgi garāmejošās piezīmēs, kas līdzīgas anihilācijas grūdieniem. Ar mīlestību un pateicību es pieņemu vecās krievu sādžas garīgo saskaņu, kuru atdzīvinājis Belovs, taču saprotu, ka Belovs, kurš to atdzīvinājis... pēc būtības nesalīdzināmi lielāks romantiķis nekā Ziedonis.

Bet Ziedonis ir reālists... Un paradoksālā, kontrastainā, romantiskā Ziedoņa pasaule jāsaprot un jāvērtē pēc tās reālā spēka. Arī raksturs jānovērtē — pats šis raksturs, kas izveidojies Rietumlatvijā uz šauras «strēles» starp jūru un akmeni. Var būt,

ka šeit tieši pati interese ir raksturā, orientācijas tipā, dīvainajā, stūrainajā dvēseles zīmējumā. No kurienes tas nāk, ko slēpj sevī, ko vainago? Kāpēc tik spēcīgi iedarbojas?

Kamēr viņš iežņaugts dzejas rindu uzasinātajā tēraudā, kamēr viņš iegrimis apraksta materiāla blīvumā, tas vēl nav viņa galvenais «žanrs», un tajā vēl viņu saprast — puse darba. Kādā žanrā, kādā robežsituācijā šī dvēsele atvērsies ar vislielāko tīrību un skaidrību? Lasītājs jau uzminējis, kas man padomā: vai nepastāv likumsakarība pašā «Epifāniju» rašanās momentā? Tas ir Ziedona garā — šāda klaja dialektika: tēze — antitēze — sintēze. Trīsstūra trešais stūris — ne dzeja, ne proza, bet kaut kas trešais: dzeja prozā, liriskas miniatūras bez atskaņām, ar minimālu dzīves materiāla iesaisti, tomēr pietiekamu, lai mums rastos nevis vienkārši attiecīgs pret pasauli, bet raksturs.

Es gribu teikt, ka tad, ja «Epifānijas» nebūtu uzrakstījis Ziedonis, tās vajadzētu izdomāt.*

Stāsta, kā Jurijs Levitanskis, tulkodams «Epifānijas», nav sasniedzis pilnīgu adekvātumu. Var jau būt. Taču viņš ir sasniedzis daudz: šo gan apdedzinošo, gan stindzinošo miniatūru saltajā un spalgajā mirdzā ir parādīta autora sirds, viņa reakciju nervozais ritms, spriedumu nepacietīgais skarbums, impulsīva agresivitāte kā atbilde uz traucējumiem. Zobens caur smilti. Laiva caur putām. Izredzētā ceļš cauri muļķu baram. Zobus sakodis, izredzētais nes piekleķerēto muļķīgo etiķeti... Tas nekas, ka līdz sprādzienam. Es neesmu jūs! Es pats savs. Varat zāķāties. Savās skumjās esmu brīvāks par jums. Varbūt es izstaroju gaismu, pats to nezinādams. Es esmu raugs, es esmu rauga tīrkultūra. Kāds muļķis esmu bijis — gribēju, lai mani ņem neatšķaidītu...

Vai šis pats raugs nav izraudzējis to pašu alu, ko «reiz es iegāzu — un es nenozēloju! — kādam... ģīmī»? Nevis darbība mani šeit mulšina; mani mulšina vārdiņš «kādam».

Mani uztrauc: «kāds».

* Cik Ziedonim ārkārtīgi raksturīgs arī šis virsraksts! Epifānijas — no grieķu valodas: himnas par godu dieva atnākšanai, termins, kurš jaunajos laikos ar Dž. Džoisu vieglu roku guvis paplašinātu saturu: mākslinieciski atradumi, mirkļa uzplaisnījumi, kas salīdzināmi ar ilgu un konsekventu iedzījināšanos būtībā. Dvēselei brīnišķīga pašnoteikšanās, iekšīgi orientēta uz visatļautīgu jūtu un domas sprādzienu, kas vienā mirkli atklāj noslēpumu. Bet arī nostādīšana neveiklā situācijā ir šajā retajā vārdiņā: parastajās literatūrzinātniskajās vārdnīcās jūs to nevarēsiet atrast; varat minēt, no kurienes to izmaksējis Ziedonis — vai nu no Džoisu, vai nu no citiem avotiem; «bet tā vairs nav jūsu darišana», kā mil pazoboties par mums autors. (*Autora pizeize.*)

Tīrajā dzejā tāds impulss var tikt attaisnots ar panta grodumu un skaistumu. «Tīrajā prozā» to attaisno materiāla loģika, kad tiek paskaidrots, kuru, kā un par ko ienīst. Šeit — žanra brīvība. Aiza starp prozu un dzeju. Ja gribi — vari būvēt tiltiņu, ja gribi — lec pāri. Epifānijas dod motivācijas brīvības pakāpi. Raksturs — uz priekšmetstikliņa.

Kā literatūra tas ir spoži, un t o Levitanskis atveidojis pavisam artistiski. Man rada rūpes cits jautājums. Tas viss, kas neskaidri mani satrauca Ziedoņa liriskajā varonī, galēji izpaužas šeit. «Epifānijas» ir neaizsargātas kā jebkura grēksūdze.

Starp citu, diezin vai tas, ko es teikšu, būs «uzbrukums» varonim. Drīzāk — aizstāvēšanās no viņa. To aizstāvēšana, kuriem viņš uzbrūk. Mēģinājums saprast tos, kurus viņš neieredz.

Viņš neieredz pārēdušos. Neieredz gremojošos. Neieredz treknos.

Es saprotu, bet... šīs neieredzēšanas vērīenīgums un spārīgums izsauc mani pretjautājumus. Ja nu cilvēks kļuvis resns... nevis alkatības ietekmē? Ja nu viņam ir... slima sirds? Ja nu viņš ir... galu galā Lamme Gudzaks?...

«Jūs visi, kas knapi velkaties,» varonis uzsauc gausajiem un atpalikušajiem, «nāciet šurpu, mēs jums palīdzēsīm!»

Piedodiet, bet tur jau tā lieta, ka viņi nevar pienākt klāt... tikai tas ir ārpus varoņa loģikas. Lidzcietība ārpus viņa loģikas.

«Šodien es norāvu viņai krelles. Pārāvu, un tās izbira zālē. Nevaru skatīties, kā viņa tās sargā...»

Ek, ja tas būtu prozā, tad gan es zinātu, ko teikt sakarā ar šādu izrīcību. Protams, «Epifānijas» nav proza. Un tomēr... intīmi liriskajā sižetā, kāds šeit risinās, saskatāma savdabīga cīņa par virsroku, un laikam gan varonis, kurš patiesi mīl savu dzīvesbiedri, ne jau velti visu laiku jūt viņas pretošanos viņa varai. «Viņa visu laiku domā, ka es viņu neieredzu.» Var būt, ka viņa nemaz nav tālu no patiesības? Šajā ziņā sievietes ir ģeniālas.

Dzelzainais gars, kas atgriežas no kūtrās, irdenās, inertās matērijas, riskē kopā ar kūtro materiju nokaut pašu dzīvi. Tas ir ļoti smalks kārdinājums. Cildenā apziņa, kas tik daudz kaismes ieguldījusi «vēderu» neieredzēšanā, savā ienaidā riskē nokļūt pie viena galda ar savu ienaidnieku.

* Lietodams piecus daudzpunktus vienā frāzē, esmu nokļuvis zem šādas Ziedoņa invektīvas: «Daudzpunkts ir muļķīgs un naivs. Daudzpunkts ir skolnieču mīlestības vēstuļu zīme, pubertātes zīme. Daudzpunkts ir stosteklis, kam trūkst vārdu. Debilais daudzpunkts, infantilais daudzpunkts.» Vai man, mans liktenis smags: ar saviem daudzpunktiem velkos nopakaļ varonim, cenzdamies iedomāties sevi viņa ienaidnieku vietā. (Autora piezīme.)

Paklausieties:

«Mans gars bija pagājušvasar slims, viņam vajadzēja siltu jūru un mazliet dienviņu saules — manam garam. Bet ceļazīmi uz dienvidiem dabūjāt jūs, jūsu miesa mani izstūma, jo viņa gribēja pie citām miesām, tur pie Melnās jūras, visu miesu paradīzē.»

Te nu jums būs trīsstūra trešais stūra stabs. Gars — miesa — ceļazīme...

Mani biedē gara agresivitāte pie cilvēka, kurš — lai arī viņam ir tiesības! lai arī ar zināmu pamatojumu! — tomēr ir gatavs izgrūstīt rindu, lai tikai dabūtu vietu zem saules. Mani satrauc šis gars. Izredzētā gars.

«.. Bet vai man ir bijis laiks parunāties ar savu māsu? (..) Ja tā padomā, es ne reizes neesmu viņai galvu noglaudījis. Varbūt tad, kad viņa bija pavisam maza maziņa un ēda cukurmaizi? Biežāk gan es viņu situ. Viņa gribēja man visur nākt līdz, bet es negribēju.»

Nekas, arī likteņa izredzētajam pienāks brīdis, kad viņš palūgs: «Pieņemiet mani savā barā, ņemiet mani...» — bet viņi...

Kāpēc gan es tā uzkurinājos? Saindē taču, aizskar un aizrauj Ziedonis, nē, man jāattopas. Patiešām, no kurienes es, lasītājs, lai uzzinu par viņa slēptajām mokām, par vilinājumiem un rūgtajām atskārsēm, par viņa māsu, par tām pašām satrūkušajām krellēm? Nu, skaidrs, ka no viņa paša. No viņa paša rindām, caurspīdīgām un savā atklātībā neaizsargātām.

Patiesas literatūras mīkla: dalīdamās ar mums savās sāpēs, tā arī šīs sāpes padara par vērtību, par pieredzi.

Tā nu es, iekšēji strīdēdamies ar Ziedoņa varoni, vienlaikus sapratnē un mīlestībā pieņemšu pašu viņa grēksūdzes faktu, pašu šīs trauslās, «stikla» dvēseles faktu, kura asi griež ar šķautnēm un šķēlumiem, kura iekšēji noplūst ar neredzamām asinīm. Lai gan esmu opozīcijā, ar visu sāpi pazīstu līdzbiedru šajā nelabojamā romantiķī, tikai pārlietu jau viņš «nesaudzīgs». Es pazīstu šajā varonī savas paaudzes iezīmes, kuru sapnis izaicinājis uz gara dzīvi, kura ar sapni saindējusies un ar sapni izdziedējas. Ar milzīgu līdzjūtību, nemaz nerunājot par lasītāja zināri, es sekoju šī varoņa liktenim, viņa mēģinājumiem tikt galā ar realitāti. Un es nepavisam neuzskatu, ka mans «maigais» variants bez iebildēm perspektīvs modernajā literatūrā salīdzinājumā ar «nesaudzīgo» Ziedoņa variantu. Drīzāk jau otrādi. Uz šādu domu mani nosliec lasītāju vēstule straume kā atbilde uz «Epifānijām». Tas ir savdabīgs atvieglojuma un pateicības kļiedziens: paldies autoram, ka viņš aizstāvējis tiesības nebūt līdzīgam citiem! Tautas balss...

Arī tā vēstule (pašķiriet atpakaļ epigrāfu), kurā lasītājs, parakstīties ar «F. J.», atsaucies «Epifāniju» autoram: paldies, ka Tu par mums nebaidies.

Runājot stingru valodu, Ziedonim tā sacīts nav. Ziedonis sacījis tā: «Tāpēc es nebaidos par sevi. Nebaidieties arī jūs par mani.»

— Tā sakot, variācija par tēmu: jūs mani neapraudiet, es izdzīvošu.

Bet pēc savādas brīnišķīgas likumsakarības šis likteņa izredzētā lidojums lasītāja sirdī rada nevis pamestības (kā man) satraukumu, bet analogisku impulsu — lepnuma sprādzienu, trauksmi augšup...

Labi, lai tā būtu.

Дружба народов, 1980, № 12

No krievu valodas tulkojis *Talrids Rullis*

«SAŠVIKOTA IR ZEME...»

Dažas līnijas Māra Čaklā poētikā

Māra Čaklā dzejai piemīt kaut kāda savādība. Var lasīt, kuru viņa krājumu grib — visur asi stūri, nenolīdzinātas šķautnes, tāda kā nesavāktība. Bet, kad apziņā uzplaiksnās Māra Čaklā vārds, tas nāk ar savu vienotu, organizētu dzejas pasauli. Kā tas var būt, ka pasaule, kaut uz to skatās caur nevienādo rindu režģiem, tomēr pēc tam nogulsņējas atmiņā kā kaut kas nesadalīts, pat harmonisks? Vai ne tāpēc, ka būtiskākais viņa poētikā nav vis disharmonijas atspoguļojums, bet ceļa meklēšana **caur šo disharmoniju** uz harmoniju?

Anrī Perišo grāmatā «Van Goga dzīve» Vinsenta van Goga uzskatus par mākslas uzdevumu un mākslinieka darbu raksturo šādi: «Daba nav nekas cits kā haoss, pārbagāts raibums. Tā slēpj sevī atbildes uz visiem jautājumiem, bet šīs atbildes ir tik pārpilnas ar ierunām, tik meistarīgi samudžinātas, ka nav atšifrējamas. Mākslinieka darbs tad nu ir meklēt šai haosā sākotnējo pamatu, uz kura tas rodas, censties atrast pasaules jēgu, noraut no šīs pasaules šķietamo bezjēdzības plīvuru.»

Māris Čaklais šo darbu dara viņam īpatnējā manierē. Rakdamies pēc pamata, viņš tai pašā laikā savā dzejā ienes arī dzīvi, kāda tā ir, ar visu samudžinātību un šķietamo bezjēdzīgumu. Čaklā poētikā pretrunas ietver ne tikai pasaules aina, kuru tas rada un rāda, bet arī veids, kā viņš skatās uz šo pasauli. Izvēšot uz āru visu sakarību pamatus, viņš nenoplēs arī šķietami disharmonisko virspusi. Čaklā dzejā ir abi, pie tam nevis kā blakusslāņi, bet kā parādība un būtība, kā impulss un tā emocionālā un poētiskā attīstība.

Māris Čaklais savos literatūrkritiskajos rakstos un esejās labprāt lieto jēdzienu «dzejoļa faktūra». Arī viņa paša dzejā tā ir nozīmīga kvalitāte. Un pamats tam — tikko pieminētais binokulārais pasaules skatījums. Čaklajam dominē salikti tēli, kuros atšifrējama tikai to kopīgā jēga, tāpēc neveiksmei lemts katrs

mēģinājums noskaidrot un izskaidrot atsevišķu vārdu poētisko nozīmīgumu.

Bez tā saucamajiem atslēgas vārdiem, kas vai nu tieši, vai simboliski balsta poētisko pamattēmu, ir vārdi, veselās gleznas, kas varbūt aizved sāņus vai notur uz vietas šīs tēmas attīstību, bet kas vajadzīgi faktūrai. Faktūra nodrošina to, lai būtu kā dzīvē, lai «augstie vārdi» iejauktos jutekliski tveramā konkrētībā. (Veidot faktūru — to ne katrs dzejnieks uzskata par nepieciešamu. Faktūrai ir maza loma, piemēram, Leona Briēža dzejā, kur poētiskā tēla un emocijas sakarības ir galēji atkailinātas, Mirdzas Bendrupes vai Velgas Kriles dzejā.)

Dzejoli «Kūdra deg» pirmajos trīs, pat vēl ceturtajā pantā dzejoli tur kopā laikā izkārtota un telpā virzīta darbība. Tas ir gājiens pa zemi, zem kuras sākumā nemanāmi, bet pēc tam, izlauzdamās virspusē, deg kūdra, un pakāpeniski zūd pamats zem kājām. Tiktāl dzejoli var uztvert kā alegorisku lēni briedušas, bet pēkšņi apjaustas nelaiemes attēlojumu. Taču tad seko divi pēdējie panti, kur tēli blīvējas cits caur citu, te nosegdami cits citu, te pretī nostādāmie: *Tam strautam, kas raudāja pērn-gad, / kas gribēja palīgā saukt, / kuru jūs izsmējāt sausu, / šo-vasar asaru nav. // Sapņos — lieti un lieti... / Mosties — un vilciens dārd; / dārd pāri gruzdošiem gulšņiem / novēlots saucējvārds.*

Sauss izsmiets strauts, tas, kas raud, un tie, kas smejas, asaras un lieti (kas viens vai otrs varētu — varbūt — dzēst zemdegu), saucējvārds, kas dārd kā vilciens, un gruzdošie gulšņi — ne šie tēli, ne to poētiskie «atminējumi» vairs nav apziņā sakārtojami, nav uztverami divās plaknēs (zīmes un nozīmes), jo nav nosakāms, kas pieder teksta vārdiskā satura līmenim un tikai tam, kas tā alegoriskās (simboliskās) nozīmes līmenim un tikai tam.

Kopīgā jēga, ko iegūst viss dzejolis, nu mainās. Cauri faktūrai visspilgtāk izlaužas divi pēdējie dzejoļa vārdi, kas reizē ir tā kulminācija: *novēlots saucējvārds.* Un dzejolis emocionāli uzlādējas ar neapklusināmas sirdsapziņas atgādinājumu: mēs katrs varbūt kaut ko svarīgu pašlaik nemanām, mēs nedarām to, kas tūlīt, tūlīt var būt jau novēlots.

Dzejoli «Vēju stallis» ne vien poētiskā nozīme ir dziļi faktūrā iešifrēta, bet arī poētiskā zīme pati veidojas tikai no sekundāriem elementiem. Nav tekstā tāda vārda, tēla kā zirgs, bet tā aprīses te ir: *Vēji, noguruši savās pleģulās, / tagad kādu brīdi stāvu pagulēs — šajās rindās it kā atstāts zirga nospiedums. Un vēl: Bet kāpēc viens pēkšņi iezviedzās? / Un tā mīli, mitri samtaini... / Vējš no manas tālās dzimtenes.* (Te man nāk prātā

Džemmas Skulmes glezna «Izcelsme», kur centrālās figūras vietā tikai izgriezums, apveids.)

Galvenais taču šai dzejolī ir dzimtene, un nemaz nebūtu nepieciešams radīt vēl nojausmu tieši par zirgu. Emocionālo būtību nemainītu arī cita tēla ilūzija. Katrā ziņā dzejolis pierāda Māra Čaklā meistarību, prasmi veidot detaļas, konkrēto vidi.

Un viņa mīlestību uz dzīvi tās konkrētībā.

Čaklajam ir svarīgi, lai pasaule būtu apdzīvota. Māris Čaklais meklē «iespēju piestartot šo gājumu «piedzimšana—nomiršana» ar cilvēcisku siltumu, cilvēciskiem ideāliem un šo ideālu piepildījumu ne tikai mūža ilgumā, bet arī mūža blīvumā» — tie ir Jāņa Petera vārdi izlases «Uz manām trepēm» ievadā un, manuprāt, precīzākie, kas par Māra Čaklā dzeju teikti.

Piedzimt par cilvēku — jau to vien Čaklais uzskata par laimi, pie tam visdrošāko, vispastāvīgāko, kaut arī cilvēks ir nepilnīgs un ... bezspēcīgs: *Cik labi, ka par cilvēku tev / izdevies ir piedzimt! Un ne par akmeni / vai zvēru. Kaut spētu iestāstīt / šo patiesību sev, / kad putns atkal / kļāt un stiprie vārdi noslīkuši. / Kad stiprie vārdi noslīkuši bezspēkā.*

Kad jāizvēlas starp dzīvi un ideālu, Čaklajam vienmēr uzvar dzīve. Var teikt arī citādi — ka Māris Čaklais savā dzejā nekad nepaceļ ideālu tik augstu pāri dzīvei, lai starp tiem varētu rasties plaša.

Jā vārdu *ērģeles* raksta Ojārs Vācietis, tajā ir pirmām kārtām cildenums un lieliskums. Čaklā dzejā *ērģeļu* funkcija un simbolika ir viens no elementiem, kurā atklājas viņam raksturīgais dzīvesprieks un piesaistītība dzīvei — skaļš un pārgalvīgs. Ne jau nejausi zaļā dzīvības krāsa un *ērģeles* viņam šķiet apvienojami jēdzieni — epitetā *meži ērģeļzaļi*. Šī vārda skanējums dzēs attiecīgās reālijas funkcionāli determinēto tradicionālo poētisko nozīmīgumu. Čaklā *ērģeles* nespēlē korāļus un rekviemus. Tas ir instruments himnām.

Māris Čaklais atkal un atkal atgādina, ka Lielā Jēga var slēpties jebkurā zemes dzīves parādībā, kaut arī tā būtu niecīga, nenozīmīga, banāla, neglīta, varētu būt arī netikumīga, noziedzīga ... *Un laimīnlaimīgums nav mierinājums / varbūt vien atgādinājums — tāpat kā vējš, / kā nolauzts airis, zvejas tīkla skrandas / un suns, kas baltu kaijas maitu plēš.* («Kad vējš»). Tas viss bija pirms vētras un ir atkal pēc vētras, un — tāpat kā saulrieta nenodzertie un reibuma nerautie koki — kaut kas tāds, ar ko var sākties domāšana par nemainīgo un pastāvīgo.

Un pat cilvēka dzīvības dziņu, dzīvības nebeidzamību Čaklajam izdodas izteikt no jebkuras patētikas attīrītā, apzināti piezemētā tēlainībā. *Piedzimt — tas ir kā noraut / segu no siltas*

gultas, Māris Čaklais raksta dzejolī «Circeņzemē, zem akmeņa». No nebūtības tumsas, no «circeņzemes» mūžīgais likums, mūžīgā nolemtība dzen uz dzīvi: Bet kāpēc no tāda siltuma, / tik glābjoša tumīguma / velk atkal — un pret bezdibeni — / tīksmi niezošā sāpe — būt? Šī niezošā sāpe no neapzinātības pārvēršas apzinātībā — un tikai tad, kad vairs nav ilūziju par dzīves bezsāpju vieglumu. Tāds ir dzīvības dziņas paradokss. Dzīve nav mīļa tāpēc, ka viegla, bet tāpēc, ka tā ir dzīve. Bet pirms tam: Ne rudens tur čabina lapas, / nē, circeņzemē, zem akmeņa / kā lidmašīnā pie lūkas / kārtojas jauna rinda, / rinda uz piedzimšanu.

Mārim Čaklajam nav stipru vārdu, un viņš nemīl arī skaļus vārdus. Jau krājumā «Lapas balss» ir dzejolis, kurā viņš lūdz: *Uzdāvini man šo pasauli čukstus — / skaļu es vairs nevaru izturēt.* Bet Čaklā pasaules skatījuma īpatnība tomēr nedosies rokās, ja pametīsim bez ievēribas rindas no šī paša dzejoļa, rindas par zvaigznēm: *Viņas ir lielas un tālas tāpat — / bez kliegšanas.*

Zvaigznes te Čaklajam noder kā pārbaudītu ideālu vērtību iemiesojums. Viņa paša poētikā šādi superlatīvi nav raksturīgi. Bet dzejai emocionāls kāpinājums ir būtisks, kaut arī virziens nav noteikts. Māra Čaklā dzeju uzlādē prasme (un vēlēšanās) saklausīt grūti sadzirdamo, aptvert grūti aptveramo (*un tagad es saprotu .. smilšu sākumu, / vēja jēgu un matēriju*). Nevis tālais, augstais lielums, bet tas, kas mazumā saspīests, slāpēts, nevis tas, kas acīm redzams, bet būtībā slēptais: *Zemei pašai nav rokas, / bet noglāstīt gribas, / katra ozola zilīte / pilna mīlestības.*

Tieši no visbūtiskākajām Čaklā poētikas pazīmēm izriet dzejoļa «Nerudas nāve» stilistika. Tikai tā šo tēmu varēja interpretēt Māris Čaklais. Iespējami bija citi tēli, citi vārdi, bet dzejolī bija likumsakarīgi gaidīt Čaklajam raksturīgo emociju realitāti un reālismu. Čaklais nevarēja neredzēt, ka šī nāve, pareizāk: šādas nāves, ir neizbēgamas kā cilvēces vēl nesasniegtās pilnības izpausme un (pagaidām!) neapklusināmo pretrunu auglis. Tā ir *izlobījusies no ļaužu balsīm, / piedzimstot nolemtā, bet arī / nolemti piedzimstošā — cilvēka balss.* Tas ir dzejolis — simbols. Konkrētais notikums, kas ir dzejoļa virsrakstā, — tas ir galvenokārt emocionāls impulss, lai risinātu svarīgu sarunu par cilvēka un cilvēces, masas un varoņa dialektiku, varonības ētiku un upurēšanās jēgu. Cilvēka balss .. *mūžīgi redz, / ka par agru. / Bet zogas. (..) visiem pieejamā, / visiem saprotamā — / vientuļā, / vientuļā / cilvēka balss.* Tai pašā laikā dzejolis nerunā par šīm problēmām abstrakciju līmenī, jo abstrakti tās vispār nav risināmas un nepavisam jau dzejā ne, jo to var barot tikai

dzīve. Tātad aplis noslēgts. Ir svarīgi apzināties, ka Čaklā emocijas ierosinājusi nevis nāve vispār, bet Nerudas nāve.

Māra Čaklā dzejā vienmēr ir klāt pasaule, **kāda tā ir**, bet ir arī tāda, kādu viņš to **redz vai grib redzēt**. Mēs vienmēr skatāmies it kā divos spoguļos, kas savukārt nostādīti viens pret otru. Lasot Čaklo, ir viegli sajaukt šos spoguļus — tas arī ir viens no iemesliem, kādēļ viņa dzeja bieži ir bijusi pārpratumu cēlonis.

«Dzejnieks ir harmonijas dēls,» rakstīja Bloks. Tātad harmoniska dzejaspasaules modeļa veidošanu nevar uzskatīt par atsevišķa dzejnieka īpatnību. Īpatnība sākas no **KĀ**.

Māris Čaklais šo modeli rada, harmonizējot disharmoniju. Viņš **zina** divus ceļus, kā to panākt. Viens ceļš, viena iespēja — šķietamā, mānīgā, iluzorā — skatīties uz pasauli no tāda redzespunkta, no kura viss rādās līdzsvarots un nokārtots. *Kaut ko baltu un mierīgu / grib debess un zeme, / bet visvairāk jau pats tu tai vidūci. / .. lai noklāj rūpi, lai nosedz baili, / visu to — grumbuļaino, kreveļaino, aizdzīstošo / un arī to, kas neaizdzīst.*

Bet kā tad drikst nosegt to, kas neaizdzīst? Nosegt un aizmirst. Tas nav Mārim Čaklajam pieņemams ceļš. Jo tas ir melnīgs. Visu apsedzošā baltā sniega tēls atkal un atkal uzpeld Čaklā dzejā kā aizmirstības simbols: *Visas taisnības aizsnīga, / baltas netaisnības pārklātas*. Tā ir nāves, nevis dzīves harmonija.

Bet viltīgs, ak, cik viltīgs var būt tāds miers! Padodies tikai tam, un bojāeja atnāks salda un nemanāma.

Dzejoli «Aizaugošais ezers» dzejnieks gudri brīdina no mānīgā miera skavām: *.. es jūs mīlēšu visus šai Visumā / ar savām dziļēm, kukaiņiem, pīlēm, grimušām pīlim un vāravām, / ūdensgaršiem un spārēm, kas domā, ka paceļas pāri / manai mīlai, bet agri atgriežas, riņķojot klajā / ūdens klajumā, kuru es atstāju jūsu brīvībai, jums jau tā vajag, / lai nejustu meldru spiedošo loku, kas lēnām bez ēnām nāk neredzams, / lai jūs saldākā rimumā norimtu mīlas žņaudzošā gredzenā.*

Apzināti vai neapzināti (dzejnieki vienmēr apgalvo, ka neapzināti, un, kas zin, varbūt viņi runā patiesību) — dzejoli spoži atbilstoši vilinošās šķietamības un kailās patiesības slāņi. Pirmais — gan pauzu trūkums (trīspadsmit rindu garajā dzejolī ir tikai divi punkti, pie tam pirmais jau pēc trim vārdiem, otrs pašās beigās), gan garās viļņojošās rindas, kuru viļņojumu iezīmē un akcentē iekšējās atskaņas, gandrīz tīri jutekliski ļauj izjust loka savilkšanos — kaut maigi, bet neatlaidīgi, nedodot ne mirkli atelpai un notiekošā apjaušmai. Otrais — skopi ietverts tikai vārdu jēdzieniskajā saturā.

Dzejolī uzvar šķietami tīkamais miers, kas īstenībā ir nāve, jo te tam nav līdzvērtīga pretspēka. Tādu Māris Čaklais rāda vienā no saviem konceptuāli bagātākajiem dzejoļiem «Apmātība». Šo spēku (bet ne tikai to vien) sevī iemieso Sudraba Sieviete. Konfrontācija ar iepriekš minētajiem dzejoļiem ļauj šo tēlu tā interpretēt. *Es vairs negribu sudraba būt. Izplēs, izglāsti mani ārā, dari mani par dzīvu un kāru...*, lūdzas Sudraba Sieviete.

Pret mūžīgu nezūdošu skaistumu viņa grib iemainīt dzīvību. (Bet ezers to upurēja miera vilinājumam, un arī zem skaistā, baltā sniega palika dzīvība — varbūt neglīta, varbūt sāpīga.) Te nu dzīvības alkas saslejas un kļūst par aktīvu spēku.

Nav nejausība, ka tas, kurš to nepamana, ir tieši dons Kihots. Dzīvi sludinot, dzejnieks brīdina ne tikai no nāves sastinguma, bet arī no ilūzijām, neauglīgām idejām, donkihotiskas dzīšanās pēc iedomu tēla, pēc tālēm, nemanot dzīvības sāpju kliedzienu sev blakus. *Dziedi, sadziedi gaismas paisumu! Kad dzied gaisma, tad tumsa aizsmok, neremdināmā apmātībā sauc Māra Čaklā dons Kihots, bet Sudraba Sievietes lūgums: manu čaulu par ādu padari, — izskan tukšumā.* Dzejoļa apakšvirsraksts ir Dialogs. Taču tas nav dialogs. Vajadzētu būt dialogam, bet ir garāmrunāšana. Divi vientuļi monologi, kuros nerodas neviena savienojosa punkta. Un mēs atskārstam, ka ļaunākais jau nav tas, ka ir divi viedokļi, divas tieksmes, bet tas, ka nav kontakta. Čaula ieslēdz ne tikai sievieti, bet arī donu Kihotu. Un ar viņu ir vēl ļaunāk, jo viņš to pat nemana.

Tā šai dzejolī var atsegt slāni pēc slāņa, jo tajā samezglojas daudzas dzejnieka sāpes.

Bet jāpabeidz par dzīvi.

Ne tikai sapni, arī atmiņu Māris Čaklais grib iedzīvot dzīvē. Tāpat kā sudraba mirdzumam Māra Čaklā vērtību sistēmā vajadzēja atkāpties dzīvas ādas priekšā, zilā puķe zaudē sarkanajai un zemes balss pārspēj tālumu aicinājumu. *Revolūcijas ķīlnieku / (piedod, tālumu puķe zilā!) atdošam zemei, ko mīlēt..* (jo zilās puķes mīlestība ir auksta, tā nesilda un neatdzīvina). *Mūsu upurim pretī, / zeme, ko tu vari atdot? / Sarkanu puķi ik rētā?* («Strēlnieku pavadot».)

Māra Čaklā dzīves mīlestībai nav nekā kopīga ar utilitārismu. Tā izriet no dzīvības aizstāvības. Viņam raksturīgā pieklusinājumā skan dzejolis «Cilvēks bez putniem». Tajā — sāpes par ideālu zudumu, kuru dziļumam elēģisks miers piešķir cilvēcisku īstumu: *Tai dienā, kad bez putniem dzīvojam, tai dienā / ar lepnām rūpēm pilnas ausis bij ikvienam; / mēs no tām rūpēm*

uzbūvējām stipru sienu / tai dienā, kad bez putniem palikām, tai dienā.

Ir likumsakarīgi, ka no tradicionāliem dzejas tēliem tieši *putns* viņam ir vistuvākais un vispieņemamākais kā dvēselisku tiecību un dziņu simbols. Putns ir silta dzīvība (man ir tāda pārliecība, ka Mārim Čaklajam neeksistē putna veidols debesu augstumā atrauti no maiga pulsējoša putna, ko var rokā apglāstīt un sasildīt), un tāpēc tas nevar būt tikai ideāla iemiesojums — kā zvaigzne. *Putaini putni pie debesīm / plunčojas saules rietā. / Sargleties, ir jau ceļā / zvaigznes, aukstas un cietas!*

Māra Čaklā dzejā nemainīga un nepārsūdzama ir atziņa: nekas, kas pats stāv ārpus dzīves, nevar piešķirt dzīvei harmoniju. Čaklais atzīst tikai vienu ceļu, kā to panākt. Tas ir aktīvs pašas dzīvības ceļš. Es to saucau par **disharmonijas harmonizēšanu**, kas notiek Čaklā dzejoļos ar atšķirīgu tematiku, atšķirīgu emocionālo tonalitāti.

Māksla, atspoguļojot dzīvi, veido tā saukto «trešo realitāti» (pirmā ir dzīve pati, otrā — tās atspoguļojums apziņā). Mākslinieks no mākslinieka atšķiras, protams, arī ar to, kādas dzīves parādības ierosina viņa māksliniecisko jaunradi, bet būtiskākā atšķirība tomēr ir atšķirība pasaules skatījumā, kas var izpausties pat viena un tā paša fakta vai objekta attēlojumā.

Latviešu literatūrā, jau sākot ar Aleksandra Čaka daiļradi, bet īpaši pēdējos divdesmit gados vērojama poētisko izteiksmes līdzekļu diapazona paplašināšanās un to funkcionāla pārgrupēšanās. Ikdienišķu un prozaisku parādību iekļaušana poētiskā sacerējumā jau sen vairs nevienu nepārsteidz. Ir radusies jauna poētiska norma, atcelti senie aizliegumi. Tomēr tieši šai jomā izpaužas kāda tikai Mārim Čaklajam (vai galvenokārt viņam) raksturīga īpatnība: prozaiskā vide un atribūtika nav saistīti ar tēmu, bet ar pasaules skatījumu un emocionālo attieksmi pret to. Šī īpatnība bija manāma jau daudzos līdz šim citētajos dzejoļu fragmentos. Bet kādu niansi gribas vēl īpaši uzsvērt. Čaklais spēj apvienot banālo un lielisko (piemēram, *saulrieti* un *kaijas maita* veic vienu un to pašu poētisko funkciju) — jā, viņš vienādi mil gan skaisto, gan neglīto, jā — taču viņam izdodas arī mūs pārlicināt par tādu reāliju skaistumu (tieši skaistumu!), kas liekas vismaz necilas, ja ne gluži neglītas.

Varbūt jāsaka citādi — ka skaistuma ideju dzejnieks paslēpj šķietami neglītajā un tādējādi skaistuma uztveri emocionāli kāpina, izceļot šai procesā iekšējo dvēseles darbīgumu.

Viens no tādiem Māra Čaklā dzejas tēliem, kas aplicina poētiskas fantāzijas un ieinteresēta maiguma caursītošo spēku, ir *gliemezis*. *Skaistajā gliemežu dārzā / nepārsāpamais pārsāp —*

šādās rindās vēl tas neparādās kā tēls. Tas ir tikai vārds, un izšķirties tieši par šo vārdu, iespējams, palīdzējis tā skanējums. Bet turpat jau ir arī: *Gliemeži krūma zaros / tā kā auglīši staraini — gliemežītis* Māra Čaklā īpašā redzējumā. Tālāk gan reālais gliemezis, gan tā tīri «emocionālais nospiedums» iesaisītās dzejoli un kopā vai pārmaiņus iet savu gaitu *līdz gliemežu dārza sākumam, kur neizdziedamais izdziedas / klusuma siltajā lizdā...*

Klusuma siltajā lizdā? Bet vai te nav padošanās tam pašam bīstamajam mieram, kas sasaistīja ezeru un no kā Māris Čaklais brīdina? Tomēr nē. Dzīvībai arī dažreiz vajadzīgs miers. *Sprēgānā zeme kaisli / izdzēra lietu un aizmiga — arī tādas rindas ir šai dzejolī, un tajās ir kaut kas tik tuvs Mātei Zālei, kuru izlasot gan nerodas šaubas, ka runāts tiek par svētīgu dzīvības mieru: Viņa iedod atelpu pēc elpas, / viņa iedod strautus padzerties, / un tu vari melnu zemesmaizi / asiem akmens nažiem šķēlēs griezt.*

Preť zemi Čaklajam ir īpaša attieksme. Viņa dzejā tas ir maz lietots tēls, tomēr viena no nemainīgām pamatvērtībām, ar kuru pārbaudāmas citas emocionālās kvalitātes: *Man ir sarunāti divi lemeši uz šodienu / Jo Putnu Ceļš debesīs, / redziet, tik pilns, ka mudž, / tik daudzliem / tur nav ko darīt. / Un neaiziet man vairs pie putniem gaisos... / Par zemi ir jāpaliek. / Par uzartu zemi.* Ar šīm rindām Māris Čaklais apzināti iezīmē savu ceļu, apliecinādams uzticību aktīvai realitātei un reālam darbīgumam (jo grib palikt par **uzartu** zemi) un neuzticēšanos zvaigžņu tālumu simbolikai.

Māra Čaklā dzejas pasaule ir kā lapa. Ja grib izsekot tās dzīslējuma smalkajām līnijām, nekad nevar zināt, uz kuru pusi vajadzēs pagriezties no nākamā samezglojuma. Vai kā upe ar visām savām pietekām un pieteciņām, strautiem un tērcītēm. Kaut gan man vēl gribējās pabeigt par gliemezi, līnija aizveda prom — parunāt par zemi.

Ir arī cits gliemezis — gluži atšķirīgs — dzejolī «Gliemežvāks»: *Pieliec pie auss un klausies (...) / klausies gliemeža sāpi, / padzīta gliemeža lūgumu, / zemūdens vēja cēlo, / aso, griežīgo atbildi, / gliemeža cīpslaino cerību — / taisnība tomēr reiz uzvarēs...*

Gliemeža neaizsargātība un nepievilcīgums no visām emocijām visticamāk spēj iedvest žēlumu. Pirmajā gadījumā tā bija maīga aizsargātība, te — no žēluma kā likumsakarīgs emocionāls turpinājums izaug izmisums. Vai daudzi no mums, gliemežvāku uzskatot, iedomājas, kur palicis gliemezis, kam tā bija māja? Māris Čaklais iedomājas, un rodas tēls *padzīts gliemezis*.

Bet mēs saklausām sāpes par netaisnību un spītu, un sasliešanos, ko daudz emocionālāk nekā vārdi *taisnība tomēr reiz uzvarēs* pauž tēls *cīpslainā cerība*.

Dzejoli «Vasaras ērģelēs» emocionālā dominante ir pārgalvīgs prieks. Vasaras skaistumu, ko nevaram iedomāties bez saules, puķēm, bitēm, šalčošiem kokiem, zilām debesīm utt., Māris Čaklais nerāda redzes gleznās. Primārais viņam ir cilvēka noskaņojums. Tas būtu pretrunā ar Čaklajam raksturīgajiem realitātes atspoguļošanas paņēmieniem, ja tēli, kas noskaņas izsaka, nesakņotos dabā, tās neievērojamās sīkās parādībās, nepamanītajā. Te ir *doņi, eļļaini ūdeņi, dūmeņi, perēkļi: Kā doņi — dziļumu dūmeņi, / kas eļļainos ūdeņus pārdur, — / paši tik tikko glābušies — / uzzina cilvēka vārdu? // Bet viņi sauc: Es dzirdu / savu vārdu pār pērniem perēkļiem. / Nē, tie nav dūmeņi. Ierauts / tu esi vasaras ērģelēs.*

Lasot šo dzejoli (it īpaši! — bet vispār lielāko daļu Māra Čaklā dzejoļu), nevar nepamanīt viņa īpašo attieksmi pret valodas skaņu. Tā ir klausāma dzeja vārda labākajā nozīmē. Skaņa ir viens no elementiem, kurā izpaužas kardinālas Čaklā dzejas īpašības — gan harmonijas tendence, gan disharmoniskais pamats.

Divos citētajos pantos aliterācijas veido gan smagu un skarbu, gan tradicionāli par nedaļskanīgām uzskatītu skaņu sablīvējums (atkārtotas skaņas *d, r* un mīkstinātie līdzskaņi *ņ, l, ģ*). Bet dzejolis **skan**. Skaņu poētikas (jeb dzejoļa muzikalitātes) pamats te nav akustiskajās kvalitātēs, bet pirmām kārtām samērā, sakārtotumā, simetrijā un asimetrijā un skaņu simboliskajā nozīmīgumā, ko tās iegūst konkrētā poētiskā tekstā vai konkrētos vārdos.

Iznāk zināma tautoloģija — piemēram, vārds *ērģeles* Čaklā tekstā (arī šajā) **skan** priecīgi un pārgalvīgi, un šo niansi palīdz radīt vārdā ietilpstošās skaņas (īpaši nozīmīgas ir *r* un *ģ*, jo tām dzejoli tiek pievērsta uzmanība ar atkārtojumiem), bet minētās skaņas uztveram tā un ne citādi tāpēc, ka tāda ir vārda un visa teksta kopīgā intonācija. Šai gadījumā nav iespējams noteikt, kas ir primārais, kas sekundārais, jo daļdarbs visumā un katrs tā elements, lai cik sīki to sadalītu, pakļaujas vienam spēkam — mākslinieka radošajam spēkam. Atcerēsimies, ko A. Potebņa teicis par vārdu (es domāju, ka teikto var attiecināt arī uz tekstu vai vārda veidotājelementu): «Vārds nav ārēja piedeva jau cilvēka dvēselē nogatavinātai nepieciešamības idejai. Tas ir no cilvēka dvēseles dziļumiem rietošs spēks šīs idejas veidošanai.»

Atbilstoši Māra Čaklā dzejas emocionālajam spriegumam daudzos dzejoļos veidojas īpatnēji ritmi, kuros izpaužas reizē

tieksme pēc vienādības un nevienādības. Rindas (bieži uz atskaņoto vārdu rēķina) tiek pagarinātas vai saīsinātas, bet lasot rodas ilūzija, ka tās ir vienādā garumā: *Nē, tu nevari līdzī izsāpēt / visas vajāšanas un sāpes. / Bet kauns, mūžīgs cilvēka kauns / lai pa tevi kārpās un skrāpejas.* Garākais vārds, kam jāietilpst tādā pašā elpas brīdī, kādā izrunājams īsākais, saspiests līdzīgi atsperei un it kā tiecas iztaisnoties un iegūt vajadzīgo garumu. Šī kustība, šis iekšējais (ārēji pasvītrotais) spēks uzlādē, nospriego pantu. Drusku paskatoties atpakaļ, to pašu parādību varām ieraudzīt arī «gliemežu dārza» rindās. Tur atskaņoti vārdi zaros — *staraini, izdziedas — līdzā, kaisli — aizmīga.*

Māra Čaklā skaniskā domāšana nereti saista vārdus savdabīgās sakarībās, atklāj to «skanisko etimologiju». Ārēji it kā tiek meklēts vārds atskaņai, aliterācijai vai tamlīdzīgi, bet skaniskā līdzība dažreiz nes būtiskus atklājumus, parādot līdz tam nepamanītus vai mazpamanītus sakarus starp reālās istenības faktiem vai likumsakarīgas emocionālas pārejas.

Kad Māris Čaklais ir uzrakstījis vārdus: **Uzdīgsti, gaisma, uzdīgsti, / es tevi ar saukšanu izsaukšu ārā, / uzdrikties, gaisma..** — kad viņš ir uzrakstījis šos vārdus, nenoliedzams un tiešs liekas sakars starp *uzdīgšanu* un *uzdriktēšanos*. Uzdīgt nozīmē uzdriktēties — pret vēju, salu, pret akmeni, pret krusu.

Dažreiz skaņa it kā kļūst tik aktīva, ka ietekmē pat vesela dzejola poētisko virzību (kaut gan mēs jau runājam par to, ka primāro un sekundāro šādā aspektā meklēt nevar). Dzejolī «Noktirne» tieši no nosaukumam izvēlēta vārda skanējuma iziet un attīstās viss dzejolis: *Mēs dzīvojam pamestās dzīrnāvās. / Tev lūpas mītras kā stirnai. / Vējabalss sūdzoši lūdzošā — / tā ir mūsu noktirne. // Neaizej, nakts stirna, noktirne, nakts / dzīrnāvās — starp ir un nav — durvis / virinās.* Kulminācijas pantā no vārdkopas *nakts mūzika* izaug jauna skaņa tēma, kam seko (laikam taču tikai seko) jaunā poētiskā tēma: *Ai, noktirne, nakts mūzika, krūze, krūzīte, katra / lauska uz pusēm lūzīs, jo dienu / gūzmā, drūzmā vietas nav trauslai un / pilnai līdz malām krūzei.* Tēlu sablīvējumā izlaužas it kā ilgi krājies sasprindzinājums. Šķietamo jēdzieniskās loģikas trūkumu pirmajā rindā papildnam kompensē emocionālā saite starp vārdiem.

Un pēc tam ar atvieglojumu noskaidroti izskan pēdējais pants: *Nē, tas ir tikai vējš, / kas čabinās vilkvālēs garajās. / Drīz airi apstāsies — un / sidraba straume sarecēs...*

Dzejolī «Domāt par vasaru» skaņām ir vēl nozīmīgāka funkcija. *..domāt par vasaru / domāt par zivi, kas sidrabī vizēja / domāt par vasaru (..) / tā ir pienenes izeja gaismā / tā ir upes izeja jūrā / dzi piēnē bite zuzēja / tā ir bites izeja tā ir*

uzeja / tā ir jūras uzeja mākoņos / tā ir mākoņu vēlme vēl tālāk doties.. Tajā gandrīz nav nekādu norādījumu uz krāsas vai gaismas kvalitātēm, ja neskaita īpatnējo apstākļa vārdu *sidrabi*, vārdus *gaisma* un *vizēja*. Bet skaņas liek arī redzēt, saskatīt. Ne tikai vasarīgu trokšņu kori, bet arī ņirbošu staru un gaismas jūkli — to visu iespējams **ielasīt** dzejolī. Arī rakstišanai bez pieturam zīmēm šai gadījumā ir estētisks uzdevums. Ja salīdzinājumu ņemtu no krāsu mākslas pasaules, vārdu vienlaidus, bezpaužu plūdums atgādina krāsu uzplūdinājumus bez robežām, līnijas bez pārrāvumiem. Tā ir zviļa, daudzkrāsaina (!), bet vienoja un nedalāma pasaule.

Māra Čaklā dzejas pasaule arī visumā ir ļoti raiba, ja domājam par reālām tēmām, kas tai devušas impulsus, taču dzejnieka īpašais skatījums, viņa attieksme pret pasauli šīs tēmas sakārto un saista vienotā sistēmā. Vienotība ir tik cieša, ka daudzi dzejoli, no kopsakara izrauti, rada neizpratni un šaubas un ir par iemeslu labākajā gadījumā dažādiem minējumiem, sliktākajā — noraidošai attieksmei. Bet visā dzejas poētiskajā sistēmā tās cita no citas izriet, cita citu balsta un noskaidro.

Ja esam izsekojuši dzīvības un nāves harmonijas atspoguļojumam un to pretstatījumam, *zvaigžņu*, *putna*, *zemes* tēlu simbolikai, Sudraba Sievietes un dona Kihota poētiskā nozīme vairs nav mikla, pretrunās, kas izpaužas dzejolī «Nerudas nāve», saskatām dzīves pretrunu atspoguļojumu Māra Čaklā **nepretrunīgā** skatījumā. Var likties, ka neatrisināta pretruna palikusi dzejolī «*Sauc melnu putnu sieva savā sētā, / to baro asarām un mikliem rudzu graudiem..*». Otrajā pantā dzejnieks brīdina: *Tev ir vēl daudz ko dot. / Bet baidies atdot visu izmisumam — / ņem vienu sauju vēsā zemē izsēj / un pagaidi — pirms zilās ausmas uzdāgs.* Bet trešajā jau atsauc savus vārdus: *Tad putns atkal nāks. Un zaļos asnus meklēs. / Bet tad zem katra plaksta tupēs vanags, / uz katra spārna sēdēs asa saule. / Nē, baro droši savus graudus putnam!* Tomēr tā nav ne nepamatota šaudišanās, ne kaprīze un nepavisam jau nu ne nevērība vai paviršība. Šo «viedokļu» maiņu var saprast, ja ievērojam *grauda* un *asna* simbolisko tulkojumu pārējā M. Čaklā dzejā. *Graudu asns no iekšienes plēš, / katrā norimumā guļ vējš*, raksta Čaklais. Un turpat tālāk: *Asns pie asna — tas ir prasīgums, / grauds pie grauda — jau draudīgs zelmenis.* Lūk, no šī draudīgā zelmeņa baidīdamies (tas būtu izmisuma zelmenis), dzejnieks lem, ka labāk pabarot izmisuma putnu nekā ļaut asarām un sāpēm augt un pieņemt spēcīgā.

Tāda viengabalainība liecina, ka Māris Čaklais visā savā dzejā paliek uzticīgs savai iekšējai patiesībai, kas bieži vien

spontāni, zemapzinīgi, bet tomēr apaugļo tēlus, apzīmogo faktūru jebkurā tēmā un jebkurās izpausmēs. Viņa dzejas pasaule ir viņa personības atspulgs. Jo vispār jau cilvēka skatījums uz pasauli vārda plašākajā nozīmē (ietilpinot arī aktīvu attieksmi, kurā šis skatījums realizējas) — tas ir pats cilvēks.

Šo patiesību dzejnieks Māris Čaklais arī apzinās un ar tēlainu, poētisku precizitāti izsaka rindās:

*Pa lauskai,
pa šķembiņai vien —
mežs un tālums,
jūra un sievietes ķermeņi
mūs redzīgiem pirkstiem
salasa kopā.*

LIRISKĀS POĒMAS IESPĒJAS

P. Jurciņa «Gar doņiem ejot»

Nogrimt dabā. Izdeldēt no krūtīm un smadzenēm papīru čaboņu, lasītos un dzirdētos gan smagos, gan vieglos vārdus. Izelpot ielu stresa sastrēgumus. Padomāt par dabas aizsardzību, aicināt to sargāt...

Tāds nereti ir «pie dabas aizgājuša» dzejnieka dzejoļa vai vesela cikla satura modelis.

Izlasot Pētera Jurciņa «Gar doņiem ejot» (LM, 1980, 3. okt.), atrodam daudz ko vairāk. Kaut arī debesu kupols zem mākoņu spuldzes — turklāt vēl ar tik romantisko dārzu! — ir kā milzīga zila telts un aicināt aicina aizmirsties, dzejnieku urda nemiers. Dzīves elegances un glances, mašīnu mānijas, skaudības, zagšanas un laupīšanas ainas virknējas acu priekšā.

Draugs draugu un rads radu skauž,
Pērk, pārdod un plēš rads no rada.
Dažs seifu vai veikalu lauž
Nakts vidū — un ne jau aiz bada.

Tur brūk gara auglības klēts,
Kur labina naudīgus vīrus.
Un bērnam jau piens inficēts,
Ja mātei ir mantiskais vīruss.

Tātad šodien populārais materiālās alkatības un garīgā deficīta konflikts? Jā, tas te nepārprotami dzirdams. Taču autors grib ietiekties parādībā dziļāk. Ar bargā pērkona zibenscirtu viņš nakts ēnās kā ar prožektora staru iegaismo ezera doņus — šos dūņdoņpilsoņus. Kam tukši ir vidi. Kas ap sevi bailīgi blenž un briesmu priekšā spēj tikai bailīgi čaukstēt. Bet viņu suga ir sena. Kā ezers, kurā tie mitinās. Kā pasaule. Un viņiem atbalso pasaules mūžsenā gudrība. Kā pupucis uz pūpēža. Uz sapuvuša siena: ka darbi tik un tā nav padarāmi. Un tādēļ nav cielavai ko tekalēt un dzenim ko lēkāt. «Un nav ko zīlei urķēties, / un nav ko silim brēkāt...»

Šī «dūņdoņpilsoņu» morāle tik sena, tik daudz apcerēta, šaus-tīta un «atmaskota», ka dzejnieks neizvirza sev vairs veltu uzde-vumu ar to nodarboties.

Viņa rūpe ir dziļāka. Viņu satrauc ne tik daudz doņu tukšā grabēšana, kā to pretstatu — smagu vārpu liekto rudzu liktenis.

— Bet kā ies bojā vārgākie rudzi,
kas šonakt vēl skan graudainos toņos?
— Sapisies doņos.

Lūk, konflikta padziļināta nostādne, tā arī atšķir P. Jurciņa dzejas darbu kā no parasta dabas aizsargātāja dzejojuma, tā no viņa dvīņubrāļiem — mietpilsoņu šausītājiem.

Tukšā doņu čabēšana un plītēšana pa dūņām, Melnais maskā ar saviem tumšajiem nakts darbiem sauc atmiņā O. Vācieša «Potjomkina sādžu».

Pieglumējušā dūņu dzīvē visu var dabūt... Plaiksnās ironija un sarkasms. Ieskanas brīdinošas traģiskas intonācijas. Pēdējās vieno abus minētos darbus. Tos vieno nopietnas sociālas problēmas saasinājums. Tos vieno pāreja no tīri personisku antipā-tiju adresējuma dabas postītājiem un mietpilsoņiem uz lielu sabiedrisku kopsakarību aptveršanu. No dzejoļa, dzejojuma, cikla uz poēmu. Tieši pacelšanos no personiskā līdz sabiedriskajam. A. Bloks uzlūkoja par poēmas pamatu. Bet viņš bija poēmas meistars. Protams, poēmu vēl raksturo arī noteikts formas mode-lis, iekšēja vienotība.

A. Bloks blakus Rainim u. c. 20. gs. sākumā bija jauna poēmas modeļa izveidotājs. Tajā saruna ar paša sirdi kļūst reizē arī saruna ar pasauli, sasniedzot līdz tam nebijušu subjektīvā un objektīvā pulsējuma vienotību pasaulsainā.

To atrodam arī P. Jurciņa poēmā. Doņu dzišanās tribīnēs pēc balvām, pašu pierakstīšanās sarkanajā grāmatā, pašu iesēšanās, Melnais maskā, kura priekšā godprātība stāv apjukusi, ir vienas slimības metastāzes. Šī parazitisma sazarotība izraisa satrauktu jautājumu vilņus, kas plūst kā slāpētas trauksmes zvana skaņas. Jo tālāks lasījums, jo šīs mazās poēmas daudzveidīgo ainu zīmē-tāji — intonatīvi tik atšķirīgie fragmenti kvēlo spēcīgāk. Lirisms, dramatisms, elēģiskums, traģiskums, satīra — mainoties, savijoties, polarizējoties — atspoguļo konfliktu daudzveidību un autora attieksmes maiņu pret tiem. Manu, tavu, mūsu attieksmi...

Mazā poēma satura ziņā var būt ļoti liela. Tas nav žanra apzīmējums. Žanram bieži vien nav daļas gar apjomu. Maza apjoma poēma daudz kalpojusi un kalpo lielu sabiedriski poli-tisku notikumu, globālu konfliktu risināšanai. Blakus Rainim, A. Blokam varam minēt dzejniekus no dažādiem laikmetiem dau-

dzu tautu literatūrā: A. Puškinu («Vara jātnieks»), N. Ņekrasovu («Dzelzešs»), O. Vācieti («Eiņšteiniana»), J. Marcinkeviču («Sešas poēmas», te arī citi žanri), A. Vozņesenski («Meistari») u. c. Mazā poēma īpaši raksturīga lietuviešu dzejā, kur tai kritiķi piešķir pat žanra «statusu». Bieži tie ir vesela laikmeta būtiskus procesus tveroši darbi. Episkas poēmas. Dzejnieka «es» klātbūtne nav tverama. Viņš šē strādā kā darbarūķis kurinātājs dziļi kuģa tilpnē...

Bet ir cita rakstura mazās poēmas, kur dzejnieka pasaulsijūta ir visa darba centrā. «Man apkārt trimdas aukstais tukšnesis; / Še droši sēdēt man, šē laika daudz; / Iz lielās tāles jauno gadsimteni / Var agrāk, skaidrāk redzēt atnākam (. .)» (Rainis. «Jauna gadusimtena nakts domas»); «Декабрь. И холода стоят / В Москве суровой и печальной. / И некий молодой солдат / В шинели кучей госпитальной / Трамвая ждет (. .) / Он в отпуску, как был и я» (D. Samoilovs. «Sniegš»); «Покуда в теле теплится душа, / Не верю в благость божьего чертога, / В иную жизнь, что райски хороша» (A. Kuļešovs. «Varšavas ceļš»).

Tāpat kā šīs poēmas, P. Jurciņa poēma «Gar doņiem ejot» ik detaļā ir dzejnieka emocionālās attieksmes apmirdzēta. Piestrāvota. Liriska poēma. Dzīves objektīvo procesu atspoguļojuma ziņā būdama šaurāka par savu episko māsu, pārdzīvojuma konkrētizācijas, individualizācijas ziņā liriskā poēma bieži vien ir emocionālāka un savijpojošāka. Kur nevar tikt klāt ar desmit objektīvizētu tēlu, pat «raksturu» argumentiem, tur aizsniedzas dzejnieka sirdsvaloda.

Poēmā «Gar doņiem ejot» šī valoda satrauc arī mūsu naktsmieru un sirdsmieru. Tā urda domāt par rudziem, kas jāsēj, par mūsu ejamās laipas drošumu. Par nelaimes ēnu pār tevi, pa griestiem kas slīd. Par vardarbības ražu, kas briest zemes tumšajos stūros. Sadzīves sociālā problemātika savijas ar globālo. Melnais maskā, kas gulbi šauj un meža zosim cilpas izliek, savas metastāzes staipa pa visu pasauli...

Cilvēka personība var pastāvēt, tikai saglabājot stipru ētisko kodolu. Tikpat sens, cik tukšvidu doņi, ir tēvu tēvu auglīgais darba tikums: «Rudzus cienī. / Laika zīmēm klausī.» Tā ir tautas rūpe. Tā ir liriskā varoņa sāpe, prieks un dzīves jēga. Viņa mūžs paliks pie niedres, niedrītes, stabulītes, ko viņš rugainē pūš. Pūš tā, lai skanētu vēl arī tad, «kad būšu / Vēža zvaigznāja spilēs».

Reizē ar intonatīvo daudzveidību daudzveidīga ir P. Jurciņa poēmas ritmika, bagāta tās tēlainība un muzikalitāte. Lirisko intonāciju akcentē harmoniski tēli, to vieglais plūdums īsās rindās («Zem spuldzes — zila telts. / Ap mēnesi bāls dārzs»); dramatiskos

pretstatus pasvītro saraustīti ritmi ar mūsu poētikā neparastā anapesta izmantojumu («Pāri ezeram mākonis pacēlis augstu / Tumšu pieri ar zibeņu cirtu»). Pupuča pūpināšana, niedres, niedrītes skanējums ar šiem «gūšu — pūšu — būšu», neoloģisms («dūndopilsoni», dialektismi: «zvaigznes sīklas», «vabulīte» (no Vidzemes izloksnēm!), atcirtīgie dialogi «miklaino nāvju miklās» u. tml. dara šo poēmu pievilcīgi krāsainu.

Karogs, 1981, № 4, 135.—136. lpp.

GARĀ PROZA — 1980

*Neklātienes sarunā piedalās prozaīķi
Ēriks Hānbergs un Aivars Kalve,
kritiķi Ivars Alķis, Ingrīda Kiršentāle
un Bronislavs Tabūns*

B. T. No pēdējiem trim gadiem garās prozas ceļos, manuprāt, iezīmīgākais bija 1978. Tas deva Aivara Kalves «Veltījumu pērnajam rudenim» — redzīgi un godīgi rakstītu darbu par mūsdienu lauku cilvēku dzīvi un Margēra Zariņa «Kapelmeistara Kociņa Kalendāru» — ar grotesku eleganci pasniegto optimismu, ar pārdomām par progresīvās intelīģences vienas daļas ceļiem un likteņiem hitleriskās okupācijas nogalē. Nākamais — 1979. gads nāca ar vienu vairāk pamanāmu darbu — V. Lāma romānu «Trase», kuram nevarētu pārņemt sociālā asredzīguma trūkumu.

Bet kā ir ar romānu un garo stāstu 1980. gadā?

A. K. Varu piebilst: «Zvaigznē» tika publicēts Andra Kolberga romāns «Fotogrāfija ar sievieti un mežakuili», manuprāt, krietns solis uz priekšu autoram, rūpīga mūsdienu izpēte, kā cilvēks slēdz kompromisu, šķietami nemanāmu, sadzīvīsku, un kā tas vēlāk atspēlējas. Fotogrāfs Dimda kādā Rīgas sētā nošauts. Sācies «dancis» ap viņu, pamazām atklājas visdažādāko cilvēku portreti. Viņi nav ļauni, ļaunu nemaz nav gribējuši, bet rūsa viņu dvēselēs iezagusies. Savā ziņā Kolberga romāns ir pētījums. Šajā gadā sākām publicēt arī Alberta Bela garāku romānu «Saknes».

I. K. Mūsu sarunas objekts ir vienīgi garā proza, patiesībā — romāns. Bet cik tad tos gadā nodrukā? «Karogs» labi ja trīs (kā šogad), žurnāls «Zvaigzne» — divus, izdevniecība «Liesma» — ja kādus četrus piecus periodikā agrāk npublicētus, tad gan skaitās daudz (kopā ar sēriju «Stāsti par vēsturi»). Tātad abu roku pirkstu noteikti pietiek, ja pat kāds nepaliek pāri. Un visur prozaīķi stāv rindā, cits citam mīdami uz kājām un cenzdamies tikt pakrēslā garām. Kad paklausāties, cik romānu glabājas kaut vai «Karoga» portfelī, tad tā vien šķiet, ka ar pašreizējiem publicēšanas tempiem pietiks visai jaunajai piecgadei. Tai pašā laikā izdevniecība «Liesma» nereti tā steidzas izdot (vājus!)

romānus, ka grāmata iznāk reizē ar romāna nobeigumu žurnālā. Varbūt vajadzētu rīkoties otrādi — lai guļ vien vājie žurnālu lappusēs (kur palicis arī ne viens vien labs, vajadzīgs darbs), bet grāmatās nāk laukā vairāk tāda garā proza, kas nekur citur agrāk nav izlasāma. Tad aina būtu bagātāka, arī patiesāka un interesantāka, darbi ātrāk nonāktu līdz lasītājam.

Ē. H. Neklātienes sarunas virsraksts — garā proza — ietver sevī jēdziena stiepjamību. Tas ir labi. Malkas klucīšus var sazāģēt vienādus. Pēc mēra. Bet kurā gultiņā liksim Andra Jakubāna «Tango»? Kaut kas starp scenāriju un garo stāstu? Lai nu būtu kā būdams. Galvenais, ka autors uzzīmējis sabiedrības vienas daļas tendenci. Un, ak vai, cik vilušies ir tie, kuri iekrīt, pavissam nopietni noticēdami ievadvārdiem: «Tā tad absolūti sirdi kustinošs tango retro stilā...»

Kur liksim Marģera Zariņa «Stāstus par Merķeli»? Vai tā ir īso stāstu summa? Šaubos. Manuprāt, tas vērtējams kā lieldarbs.

Kas ir akadēmiķa Jāņa Stradiņa «Lielā zinātnes pasaule un mēs»? Vai tā nav literatūras parādība?

Pie apcirkņu sistēmas stingri jāturas tikai klēti. Lai gaudi nesajaucas.

Vēl katrā ziņā jārunā par Jāņa Mauliņa romānu «Pēdas». Tas ir plēsums.

Nupat jau prasītos pamatīgāks izvērtējums par vilkaču un raganu pētītāju. Viņš rok dziļi. Kad žurnālā «Zvaigzne» drukāja «Raganu», to gaidīt gaidīja gan fermā, gan zinātniskajos institūtos. Un vēl — varbūt derētu kādubrīd padiskutēt par žurnālu romāniem, kas nāk turpinājumos. Ir tādi, ka jāņem iepriekšējais numurs un jāpārlasa, tikai tad var tapt uz priekšu. Un ir tādi, kas rauj uz priekšu. Tā tad — par atbilstību periodiskajiem izdevumiem.

Vēstures atmiņa

B. T. Sērijā «Stāsti par vēsturi» iznāca Tālvivalda Treiča darbs «Savas taisnības meklētāji» — vēstījums par Kurzemes un Zemgales hercogistes galvaspilsētu Jelgavu. Tā ir tēlaina vēstures ilustrācija, kā tas bija arī citu autoru šai sērijā agrāk iznākušajos sacerējumos. Ilustrācija, bet ne vairāk. Un kā tāda tā izlasāma.

Kā ir ar Marģera Zariņa «Stāstiem par Merķeli» viņa grāmatā «Apgaismības gadsimta ēnā»? Šķiet, ka tie rakstīti kā īso stāstu cikls un tā tad pieder citam žanram.

I. A. Tā kā jūs pieminējāt Marģera Zariņa grāmatu, kurā ietilpst arī darbs «Spriedums Kalifalkherstona lietā», ko acīmre-

dzot varētu uzlūkot par garo stāstu (60 lpp.), gribētos dažus vārdus pateikt par šo autoru. Nevaru pievienoties tam rakstnieka vērtējumam, ko izteikuši erudīti kolēģi kritiķi, kurus dziļi cienu. Man šķiet, ka sajūsmā par šāda, latviešu literatūrā tik ilgi pietrūkušā groteskā stila atjaunojumu esam saļaukuši kritērijus. Katra analogija pieklibo, droši vien arī šī, taču ar tās palīdzību ceru uzskatāmāk izteikt savu domu — manuprāt, Mārģera Zariņa daiļradi vērtēdami (te izslēdzu tādus darbus kā «Optimistiska dzīves enciklopēdija» un «KKK»), par visu vari cenšamies Dimā iesēdināt Balzaka vietā.

T. Treiča «Savas taisnības meklētājus» vērtēju nedaudz augstāk kā jūs. Tiesa, vēstījumam pietrūkst tik dziļa laikmeta šķērsgriezuma kā L. Pura romānos. Tomēr grāmatā jūtamas plašas autora zināšanas par pēdējā Kurzemes hercoga valdīšanas laiku, interesanti un autentiski portretētas daudzās vēsturiskās personas, sākot ar carieni Katrīnu II un beidzot ar sociālo utopistu V. L. Kēnemani. Pārliciesi tēlota Lielās franču revolūcijas vēsmu iedvesmotā amatnieku cīņa par savām tiesībām. T. Treičis atšķīris un emocionāli atklājis arī mums spilgtu, mazpazīstamu vēstures lappusi. Taču nezināmu lappušu vēl daudz, un, manuprāt, būtu tikai ieguvums, ja vēl kādu no tām uzšķirtu «Savas taisnības meklētāju» autors.

Arī J. Mauliņa «Pēdas» uzskatu par nopietnu devumu vēsturiskās prozas attīstībā. Autors tik daudz neizmanto tiešo dokumentālo materiālu kā T. Treičis, bet ļauj dominēt izdomai. Taču arī viņa vēsturiskajā romānā jūt pamatīgu bāzi: J. Mauliņš rūpīgi izstudējis historiogrāfijas avotus gan ekonomikā, gan sabiedriskajās attiecībās, kas nodrošina pārliciesiņu laikmeta kolorītu līdzniecīgākajām sadzīvīskajām detaļām; tikpat pamatīgi apgūti tautas ticējumi, leģendas, paražas, tādēļ grāmatā tēlotie cilvēki ir vitāli un konkrēti sava laika pārstāvji, reizē ietvertami savā būtībā pietiekami vispārcilvēcisku īpašību, lai būtu interesanti arī mūsdienas lasītājiem. Toma inscenētā vilkaču leģenda kalpo kā savdabīgs līdzeklis cīņai pret apspiedējiem. J. Mauliņa darbs vistuvāks vēsturiskā dēķu romāna modelim, tādēķi sniegdams ne vien laikmeta portretējumu, bet arī aizraujošu lasāmvielu. Šādu Rutku Tēva tradīcijas turpinājumu arī-dzan vērtēju visai pozitīvi.

Šķiet, ka līdzās psiholoģiskajam un detektīvķanram arī latviešu padomķu vēsturiskais romāns uzņķem aizvien drošķķu gaitu.

A. K. Nedaudz par vispārīķo: padomķu literatūrā pēdēķos gados jauķama pastiprināta ieinteresētība par vēsturi. Vareni šīs ķanrs sakuploķis (caur Jānu Krosu) pie iķaunķiem. Valtons

uzrakstījis daudzplānu romānu par Čingizhanu. Par vēsturisko žanru nopietni tiek domāts plašajā krievu literatūrā.

Labi, ka nākusi klajā Tālivalda Treiča pirmā prozas grāmata. Neesmu pretī labai ilustrācijai, vēsturiskajam žanram sava specifika un savi sazarojumi. Aizgājušo pat ilustrēt nav viegli. Uzskatu, ka šis romāns ir Treiča «atspēriens», visnotaļ vērā ņemams.

Bet Marģeris Zariņš man patik, viņš izvirza versijas.

I. K. Piederu pie tiem, kas augstu vērtē šo sēriju un jo īpaši oriģināldarbus par mūsu vēsturi. Paldies tiem, kas šo sēriju ir iedibinājuši un mudina mūsu rakstniekus pievērsties savas tautas pagātnēi. Visdažādākajās auditorijās, jo sevišķi ar skolotājiem runājot par mūsu rakstniecību, vienmēr iesaku šai sērijā iznākušos stāstus un romānus, jo tiem ir nepārvērtējama izziņas vērtība. Biedrs Tabūns saka, ka tā esot vēstures ilustrācija — par šauru vērtēts. Savu vēsturi mēs nepavisam tik labi nezinām, lai to, kas par pagātni rakstīts, uztvertu vienīgi un tikai kā jau zināmā ietvērumu tēlainā vēstījumā. Jo slikti vēsturi zina bērni un jaunieši — skolu programmās senākajiem gadsimtiem Latvijā paredzēts pavisam neliels stundu skaits. Patiesībā ir tā, ka te lasītājs (visvairāk gados jaunais) pirmoreiz daudz ko uzzina, atklāj sev no savas tautas pagātnes. Šis grāmatas ir nevis ilustrētājas, bet atklājējas, ieinteresētājas, rosinātājas. Gribētos šai sakarā atzinīgi pieminēt H. Dorbes un L. Pura, kā arī citu autoru veikumu. Par T. Treiča stāstu par dzirnavu dumpi Jelgavā Kurzemes hercogistes pēdējos gados varu teikt, ka grāmata ir interesanta no diviem viedokļiem. Pirmkārt jau pati vēstures aina, kas tanī paveras, 18. gs. beigū Jelgava ar tās tikumiem, ļaudīm, paražām, pašu dumpja norisi. Un tikpat interesanti ir vērot, kā dzejnieks kļūst par prozaīki — sākumā teikumi ir īsi, aprauti, autors visam steidz tikai garām, labi, ja iezīmējas kāda detaļa laikmeta un pilsētas sejā, pamazām vēstījums iegūst prozai raksturīgo plūdumu, stils kļūst plastiski tēlojošs, iezīmējas laikmeta vaibsti, cilvēku raksturi sāk izpausties ne vien rīcībā, arī valodā, domāšanā, žestos. Grāmatas beigās jau jūtam prozaīka ķērienu. Lai nu tik tā turpina.

Marģera Zariņa Merķeļa cikls paliek ārpus mūsu sarunas sava žanra dēļ, zēl, bet lai vērtē recenzenti. «Spriedums Kalifalkherstona lietā», kas žurnālā «Zvaigzne» bija grūti lasāms formas iekšējās sarežģītības dēļ, tagad grāmatā ir īsti jauks darbs, asprātīgs, pat neprātīgs, ticams un neticams reizē, pilns ēverģēlību, kā M. Zariņa proza vispār, un tai pašā laikā gudrs darbs, pilns visoriģinālākās informācijas, starp citu, arī par lētīcību, izmanību, atriebību un citām tikpat aktuālām cilvēciskām īpašībām.

Cilvēks un mežs

B. T. Cilvēks un daba, vēl konkrētāk: cilvēks un mežs — tāds ir viens no galvenajiem problēmu lokiem. Pat nosaukumos: Skaidrītes Kaldupes «Meža maize», Jāņa Plotnieka «Ozolu vecis»...

I. K. Arī Alberta Bela jaunpublicējamais romāns «Saknes» te iederas.

A. K. Jā, bet tie galvenokārt ir mežu un dabas aizsardzības tematikai veltīto darbu konkursā godalgotie romāni.

B. T. «Meža mozaikām» ir sava nozīme Kaldupes tagad jau prāvu gabalu pieveiktajā prozaikšes ceļā. Viņas skats šai darbā ietiecas tradīcijā, tautas ētiskajās vērtībās, kas pārmantojamas šodien. Es to uztveru kā meža stāstus un meža pasakas par meža apstējiem cilvēkiem, kam nav hronoloģiski konkrētizēta piesaistījuma apstākļiem. Tā Liepu māte vairāk ir latviešu māmuļa vispār nekā cilvēks ar individuālu likteni. Arī Tilvītis ir tāds vispārināts meža rūķis.

A. K. Šim kuplajam konkursam «svītru pavekl» Alberts Bels ar «Saknēm», ar jau pēc konkursa rakstītu darbu. Meža un meža ļaužu mūsu literatūrā bija pamaz — un nu pēkšņi! Šis konkurss jāvērtē nopietni un patiešām jāatsijā vērtīgais no sēnalām. Šķiet, pirmo reizi tik lielā pulkā esam nodevušies šaurākas problēmas (vai vides) aplūkošanai. Vai tas labi? Nelaiمة tāda, ka drukas iespēju šaurībā šī konkursa rezultāti izspīlējas, pārmāc. Ceru, ka kritika «meža romānu» pamatīgi izieskās, būtu to vērts. Visnotaļ uzteicama ir mežsaimnieku ierosme — lai konkurss notiktu.

I. K. Žēl, ka romāns «Saknes» vēl nav līdz galam izlasāms, tomēr viens jau ir skaidrs, ka arī šē autors cenšas ieplūdināt informatīvu materiālu — par dabas aizsardzību, mežsaimnieku darbu utt., u. tml. Tā ir raksturīga iezīme mūsu jaunākajā prozā, šī daiļliteratūras un dokumentālas dažāda veida informācijas sakausēšana, apvienošana. Ļoti interesants šai ziņā bija J. Mauliņa romāns «Ragana», kas risināja problēmu par cilvēku kā bioloģisku fenomenu, kas nepavisam nav līdz galam izpētīts. Protams, vienmēr paliek jautājums, kā izdevies apvienot vienā darbā literāro pusi ar informatīvo. Bet pati par sevi šī tendence ir laikmetīga.

B. T. Arī Jāņa Plotnieka romānā «Ozolu vecis», tāpat kā Kaldupes sacerējumā, cilvēks ir daļa no dabas. Šāds dabas «dārznieks un tās dzīvības priesteris» romānā ir bijušais latviešu sarkanais strēlnieks Jūlijs Liepkalns — ieceres ziņā patiešām vērienīgs tēls. Taču abus iedomātos plānus stāstījumā saliedēt autoram

īsti nav izdevies. Raksturs it kā salūst divās patstāvīgās daļās: «mazliet ķertajā» savādniekā, ko ozolēnieši dēvē par neizprotamo «ozolu veci», un raibu raibo vēsturisko cīņu situāciju ilustrētājā. Jā, diemžēl tikai ilustrētājā. Pie tam ozolu parka aizstāvēšana frontes situācijā mūsu atmiņā asociējas ar citu līdzīgu sižetu — Bruno Sauliņa «Ošu gatvi». Līdz naturālismam biezinātas krāsas skolojāja Arvida nāves aprakstā.

Salīdzinot ar Jāņa Plotnieka garo stāstu «Viena raiba vasara», romāns «Ozolu vecis» ir veiksmīgāk veidots. Vēstījums noskaņotāks, skaidrāka arī valoda.

I. A. Sākšu no turienes, kur jūs beidzāt. Par «Vienu raibu vasaru» «Ozolu vecis» tiešām veiksmīgāks. Taču abus darbus arī vieno kāda kopīga iezīme, kas vispār raksturīga gandrīz visiem J. Plotnieka prozas darbiem (izņemot kinostāstu «Briežu zemes puteni», kuram ir dokumentāls pamats). Tā ir stilistiskā tonalitāte, kuru, manuprāt, visprecīzāk varētu apzīmēt par operetisku vieglumu, ar kādu tiek stāstīts gan par jautrām un drastiskām, gan arī par nopietnām, pat traģiskām parādībām. Šāda raiti čalojoša intonācija itin veicīgi virza uz priekšu sižetu, un ir epizodes, kurās tā izrādās visai piemērota, taču, ja par tādu sociālu kataklizmu, kāds bija Lielais Tēvijas karš, vēstīts ar izklaidējošā žanra tēlojuma līdzekļiem un paņēmieniem, tas dažbrīd šķiet apvainojoši. Nemaz nerunājot par pilsoņu karu, kura atceres, īpaši «burlaku gabals» par Vrangela spiedi, izskan kā īsts «mednieku stāsts». Daža traģiskāka nots Jūlija Liepkalna piezīmēs tikko paspēj ievibrēties, kad to atkal tūlīņ pārmāc vieglprātīgā kankana ritmi. Iespējams, ka būtu labāk, ja autors vairāk domājis par žanra tīrību un rakstījis atklāti izklaidējošu beletristiku, nepretendējot uz nopietnu problemātiku un traģiskām kolīzijām. Nepietiekama abu vēstītāju (Jūlija un Mārtiņa) izteiksmes individualizācija: kaut arī katrs ir no pavisam citas paaudzes, stāstījums skan vienā balsī un intonācijā.

A. K. Jānis Plotnieks, manuprāt, rakstīdams pārāk steidzas un nevar uzreiz ļoti daudz un visu, ko gribējis, pateikt; runātkārība ne vienmēr nāk par labu.

B. T. Lasot Trasuna romānu «Meža maize», neatstāj sajūta, ka esam saņēmuši ražošanas romānu, protams, mūsdienu variantā. Uzreiz jūtam, ka autors labi pārzina vielu — visu, kas šodien saistīts ar mežsaimniecību, mežziņu un mežstrādnieku darba dzīvi. Autors «ir iekšā», kā teiktu dzejnieki, pats atrotītām piedurknēm ņemas šo «meža maizes» ražotāju pulciņā. Un daudz ko viņam apstākļu ziņā arī izdodas nofiksēt — ar visām plānošanām, organizatoriskām nebušanām, normatīviem un izstrādēm, kadru plūstamību un tās cēloņiem.

Bet kāpēc tomēr Raimonda Trasuna darbs nekļuva par notikumu šīgada prozā? Iemesls ir viens: visnotaļ pamatīgi iepazīta un izpētīta dzīves viela lielā mērā palikusi jēlmateriālu līmenī, nav tēlaini pastarpināta. Tālab arī nereti administratīvās un saimnieciskās «ķibeles» te, tā teikt, cērtas lasītājam acīs un pār-māc tik labi iecerēto mūsdienīgo varoņu (jā, tieši cilvēku ar šodienas elpu) tīri cilvēciskās intereses un kaislības. Šādu māksliniecisko neizstrādātību redzam Liepas mezsaimniecības vadītāja enerģiskā Oskara Vīzera tēla zīmējumā. Sekretāre Malda sauc atmiņā jau kaut ko mūsu prozā bijušu, kaut vai — noslēpumainās meža meitas un raganīgi pievilcīgās būtnes. Ieturētāks, bet ticamāks ir Laumas tēls. Mākslinieciski gatavākais romānā ir mezsarga Gunāra Tārava tēls. Raksturošanas mākas apgūšana — tas jaunā prozaiķa ceļā krietni vien vēl ir nākotnes uzdevums.

A. K. Piekritu un baidos, vai Trasuns pret sevi izvīrījis augstākas prasības. Trasuna «literārā dzimšana» sasteigta, bet viņš nav vienīgais, kas nāk ar «izejvielu» kaudzēm, diemžēl līdzautoru štati mums nepastāv.

I. K. Reti kad pirmais romāns kļūst par notikumu, pēdējoreiz tā bija ar Andra Puriņa «Nevaicājiēt man neko», par ko mēs tagad sakām, ka te nu reiz ir 70. gadu jaunatnes portreti bez izskaitinājumiem un bez nomelnošanas. Bet, kad grāmata parādījās, neatceros, ka tā būtu saņemta ar kritikas gavilēm. Nu jau mēs esam apguruši gaidīt nākamo Puriņa romānu, kas beidzot ir 1981. gada izlaides plānos. Kas tur vainīgs, nezinu, bet normāls process tas nav, ja jauns literāts ir tik mazražīgs. Sen bija laiks lasīt arī vismaz otru Leona Dumbera grāmatu, aprīnojami mazražīgs ir A. Jakubāns un vēl citi vīrieši labākajos gados, arī mūsu sarunu biedrs A. Kalve. Tā jau, cienījamie, var zaudēt formu, kā sportā saka.

I. A. «Meža maize» ir gandrīz vai rokasgrāmata ikvienam, kas strādā mežā vai arī vēlas šo darbu iepazīt. Lasītāja rīcībā visplašākā informācija — par ceturkšņa plāniem un zāgēšanas normām, cirsmu fondiem un kontrolinventarizācijām, kailcirtēm un vējgāzēm, «nelikvidiem» un pārkāpuma aktiem, darba drošības jautājumiem un izcenojumiem, instrukcijām un izstrādēm. Taču nepieņemama ir grāmatā netieši paustā doma, ka mežs ir tikai «lieta sevī», kas pārvēršama par «lietu priekš mums» vienīgi tīri utilitāru mērķu vārdā, saskatot mežu kā lietošanas vērtību, izsakāmu kubikmetros. «Meža maizē» gan iezīmējas problēma — cilvēks un plāns —, taču pat vissīkākajā epizodē nav saklausāma problēmas — cilvēks un daba — atbalss. Vērtēdami literatūru, pārāk maz uzmanības pievēršam aspektam, kas nosaka, ka

talants nav iedomājams bez spējas un vīrišķības atklāt lietu un parādību būtību. Mani maz interesē Tārava intīmā dzīve (pie tam tā tēlota ļoti ordināri un ne jau pēc labākajiem paraugiem), savukārt tas, kā mūsdienās cilvēks ar augstāko speciālo izglītību atrisina antinomiju — kopt un ekspluatēt mežu —, licies neinteresanti autoram. Jebšu grāmatas virsraksts modināja cerību, ka šis jautājums netiks apiets. Diemžēl tvert būtisko dzīvē, izprast ne vien sevi, bet arī pasauli sev apkārt — tas nav pa spēkam ne jau literatūras māceklim vien, — šī nelaime piemīt mūsu jaunākajai lielprozai kopumā.

Ē. H. Konkursi ir dīvaina padarišana. Citreiz tie beidzas patukši. Dažkārt piebriedē smagnēju ražu.

Mežsaimnieku impulss — rakstnieku atsaucība un raugi — pulka darbu.

Ja atskatītos gadu gaitā, varētu runāt par konkursu literatūru. Bet vai varētu arī izsecināt, kādi ir principi? Laikam jau lielākoties bijušas nejaušības. Ja citas ministrijas laudis prastu tā draudzēties un pārliecināt? Var teikt — kas tur slikts. Ka tikai labi darbi pēc tam rodas.

Ir lugu konkursi. Ir dokumentālās literatūras konkursi. Ir romānu konkursi. Tātad iets pa žanru ceļu.

Bet nozaru literatūras konkursi? Iedomāsimies, ka cita pēc citas ministrijas izsludinātu rakstīšanas sacensības.

Kurš varētu pateikt, kādai vajadzētu būt konkursu praksei?

Arī par mīlestību

B. T. Par to runāts Dagnijas Zigmontes jaunajā divvaroņu romānā «Dižpurva dzērves». Sarunas starp abām zviedru cilmes vārdos nosauktajām māsām ir tikai atzars galvenajam: kā satiekas jaunības draugi, kuriem atšķirīgi ievirzījusies dzīve, kā viņu starpā uzplaukst mīlestība, kā mežstrādnieks Māris atstāj savu sievu Dzintru ar bērniem un aiziet pie rīdzinieces Elnas. Ar šādu tēmas pavērsienu rakstniece it kā atgriežas pie sava agrīnā romāna «Jūras vārti». Māris realizē to, ko nespēj izdarīt Jorēns.

Ko būtiski jaunu savā daiļradē Dagnija Zigmonte ar šo romānu (vēl izlasāmu tikai žurnāla variantā), rādās, pateikt neiespēs. Vainu jau uzķēris Harijs Hiršs pirmskongresa apaļā galda pārrunā (LM, 1980, 14. nov.): mīlnieku izolētību no ārpasaules, stieptību.

A. K. Te gribu teikt vienu: Dagnijai Zigmonteī ir savs lasītājs, uzticīgs viņas romāniem, kvēli lasošs. Kāpēc uzreiz ko jaunu

pateikt? Mīlestības plaucināšana un mīlestības ciešanas — tam literatūrā jābūt vienmēr pa rokai...

I. K. Ja nu romāns būtu par mīlestību... Tā izejas pozīcija, kurā abi centrālie raksturi sastopas, jau runā par ko citu — pārāk mērķtiecīga ir Elnas rīcība, viņa ātri kļūst tikpat nesim-pātiska kā Māris, kas mājas darbus uzskata par vīram nepiemē-rotiem, visu uzvelj uz sievas pleciem, bet par saviem bērniem neliekas ne zinīs. Rūpēties, atbildēt par viņu tagadni un nākotni jau nu galīgi nav vīrieša un tēva cienīgi. Tā domā un rīkojas Māris, un autore arī neieņem citu viedokli. Tā te viss iznāk pa-matos aplami, un tad cildenā runāšana par mīlestību abu starpā skan nepārliciecināši un vietumis pat (negribēti, protams!) uz-jautrina.

I. A. Lasot D. Zigmontes jaunāko romānu, visu laiku kā uz-mācīga ērce neatstājas jautājums — bet vai bija mīlestība? Pa-liek iespaids, ka tiklab Elna sev, kā autore lasītājam neatlaidīgi cenšas iestāstīt, ka ir bijusi. Taču lasītājs ir tāds savāds kukai-nis — jo vairāk viņam ko īpaši mēģina iestāstīt, jo mazāk viņš tam tic. Visas Elnas un Māra attiecības un sarunas šķiet samo-cītas, abi jaunības draugi tādi kā paguruši. Leonarda neuzticība, kaut arī Elna pati sev iegalvo pretējo, tomēr liekas kaut ko būtisku aizlāuzusi viņā, un tagad ne vairs pārāk jaunā sievietē izmisīgi cenšas atrast kādu pamatu, tuvu cilvēku, kam varētu pieķerties, lai izbēgtu no stindzinošās vientulības mazajā Rīgas dzīvoklītī. Arī Māris Romeo lomā šķiet visnotaļ nepārliciecināšs. Izrauts no sev ierastās vides, pārstādīts galvaspilsētas apstākļos klēpja sunīša vai labākajā gadījumā kāda lielāka mājdzīvnieka lomā, diez vai viņš jutīsies tik laimīgs un «lielās mīlas» pārpil-dīts, kā apgalvo autore.

Ievelkot paralēles ar romānu «Jūras vārti», kā darījusi A. Plēsuma rakstā «Cīņā» (1980, 28., 29. okt.) un B. Tabūns šajā sarunā, gribu akcentēt — savulaik D. Zigmonte diezgan varmācīgi un psiholoģiski nepietiekami motivēti apgriezta spār-nus tikko lidot sākušajam Ievas Dziesmas mīlas putnam, tur-preti «Dižpurva dzērvēs» ar varas makti pūlas galvanizēt dabiskā nāvē mirušo Elnas jaunības aizraušanos.

Neapšaubāmi, mīlestības tēlojums var kļūt par pamatu gan romānam, gan traģēdijai, gan poēmai. (Domāju, nav nekādas va-jadzības te uzskaitīt hrestomātiskos piemērus no pasaules lite-ratūras šedevru pūra.) Taču, ja viss romāns būvēts tikai un vie-nīgi uz tās (bez sociālās vides psiholoģijas, kā teiktu V. Lāms) un beigu beigās vēl izrādās, ka lielās jūtas bijušas tikai šķieta-mība, mirāža, romāns sabrūk un kā mākslas darbu to gaida letāls iznākums. Un, ja tādai talantīgai prozaiķei ar spoži izkoptu

stilu kā Dagnija Zigmonte, kas sarakstījusi virkni romānu, kā augstākā virsotne joprojām jāatceras «Bērnī un koki aug pret sauli» (1959), tas ir skumji un bēdīgi ne vien autorei, bet arī latviešu lielajai prozai kopumā.

Un par jaunatni

B. T. Te noteikti jārūnā par Ilzes Indrānes darbu «Aisma». Ja ticam Jāņa Lapsas vērtējumam, tās ir smalkas «psiholoģiskas mežģīnes». Patiešām intimizēts divvaroņu dialogs vēstulēs. Emocionālākā no viņiem ir vidusskolniece Aisma. Grūtāk ar «psiholoģiskajām mežģīnēm» iet soferim Vilnim. Vīrišķim, divu bērnu tēvam, Aismas vēstulu romantizētajā jutoņā iekļauties nav viegli.

Patosētā izteiksme tomēr nespēj kompensēt ieceres šaurību. Vai Aismai un Vilnim romānā dots pārstāvēt savu paaudzi tādā mērā, kā to agrākajos darbos darija Kristīne un Paulis, Klinta un Krons? Salīdzinājums ar «Lazdu laipu» un «Ūdensnesēju» runā pats par sevi un ne jau par labu «Aismai».

Jāšaubās, vai šim romānam bija nepieciešama tieši vēstulu forma. Tuvplāns ir iluzors. Vēstulēs pārstāstīta biogrāfija. Kad pamostas istās jūtas, rakstniece pasteidzas pielikt punktu. Otra vaina: varoņu redzesloka šaurība, nespēj īsti saturiski piepildīt romāna telpu. Bet vēstulu forma neļauj autorei aktīvi iejaukties ar savu balsi, lai konceptuāli celtu satura līmeni. «Psiholoģiskās mežģīnes» ir gan smalkas, bet paliek bez virszdevuma.

A. K. Un tomēr — ar Ilzes Indrānes «Aismu» nav tik vienkārši, kā šķiet. Kādreiz nopietni vajadzētu parunāt par rakstnieces prozas struktūru, tā ir ļoti personiska, vārds it bieži jau iepriekš nosaka varoņu rīcību, viņas vārds izstaro emocionālo sātu, arī pārsātu, un tas iedarbojas. Jūties ierauts vārdu straumē. Dažs lasītājs gan šai «straumei» ķepurojas pretī...

Ē. H. Klausos un lasu ķīviņus par Ilzes Indrānes romānu «Aisma».

Mans secinājums. Kam mīlestība apdzisusi kā apgruzdusi pagale, tas lai nevirina šo grāmatu. Diez vai kaut ko uzpūtīs no jauna. Tie, kas grib pakavēties atmiņās vai uzburt brīnišķīgumu, ir pateicīgi autorei.

Bet ir simti un tūkstoši, kuros mīlestība raisās un kuros mīlestība jau ir. Viņus «Aisma» paceļ un nes. Tas ir vilnis. Par to Ilzi Indrāni vajadzētu uz rokām nēsāt. Varam lepoties, ka mums ir rakstniece, kas spēj noturēt vilni un gadiem nest uz šī viļņa.

Būsim saudzīgāki pret savdabīgiem rokrakstiem. Mūsu literatūra jāvērtē visā tās daudzveidībā, un tad izrādīsies, ka neesam ne tik pelēki, ne tik mazvarīgi.

Jautā sudrabam, priekam, sievietei ...

B. T. Lai gan paņēmiens sapulcināt varoņus absolventu salidojumā literatūrā nebūt nav svaigs, Artura Henriņa romānā, nu jau pēc skaita otrajā, «Jautā septiņiem» tas visumā attaisnojies. Apstājies kaut uz brīdi, cilvēk! Salīdzini savas jaunības ieceres ar reālajā dzīvē sasniegto. Kāpēc Edīte, vēl pusmūžu nesasniegusi, kļuvusi par īgnu vecīgu sievu? Ko dod Ināras tukšziedes skaistums? Vai tiesnese Līvija un bērnu ārste Zinta savā dzīvē realizējušas optimālāko variantu? Bet varbūt tam vistuvāk ar savu vīra gadu dzīvi un darbu tikuši abi zinātnieki — sociologs Edgars Vecozols un pētnieciskā institūta līdzstrādnieks Ojārs Aploks? Autors necenšas dot viennozīmīgu atbildi.

Salīdzinot ar Trasuna romānu, Henriņa darbs mākslinieciski gatavāks, lai gan stingrāks saliedējums starp abiem sižeta slāņiem — varoņu skolas un viņu darba dzīvi — būtu nācis tikai par labu.

A. K. Man, atzišos, ar Artura Henriņa romāna lasīšanu neveidās, jutu taku, pa kuru absolventiem jāiet, kā autors to «saorganizējis» ērtības labad. Šāds racionālisms ļauj ātri gribēto pasacīt. Visādā ziņā Arturam Henriņam jākļūst drosmīgākam.

I. K. Sākts interesanti, romāns ir arvien grūtāk lasāms — rodas iekšēja pretestība. Stāstītājā Edgarā Vecozolā kaitina viņa malā stāvētāja, aukstā novērotāja pozīcija šai klasesbiedru sanāksnā, tas, ka viņš visus vērtē no sociologa viedokļa, anketētāja acīm un ausīm. Kamēr citi priecējas satikušies, atceras kopējo, brīvi runājas, Vecozols pat pagūst izdomāt jaunus socioloģiskas aptaujas jautājumus, tā teikt — virzīt zinātņi uz priekšu. Tik aprobežota, cilvēciskām emocijām nabaga literārā rakstura spriedumiem, vērojumiem un atmiņām ir grūti uzticēties. Vismaz man.

I. A. Manī arī A. Henriņa darbs neizraisa īpašu optimismu, jo tajā vēl uzkrītošāk nekā R. Trasuna «Meža maizē» atklājas autora patstāvīga, oriģināla pasaules skatījuma trūkums. To aizvieto visdažādāko pieņēmumu ilustrācijas. Ja vīrietis kļuvis par rupekli un plenci, varam nešaubīties, ka jau skolā viņa uzskati par dzīvi bijuši nepareizi. Ja sieviete audzina tikai vienu bērnu, lasītājs gūs iespēju pārliecināties, ka viņa ir aprobežota mietpilsone. Ja lauku puikas rotaļājas ar veikalā pirktām spēļu šautenēm, skaidrs, ka kolhozā nav bērnodārza utt., utjpr. Var jau arī šāda tipa sacerējumus vērtēt pēc principa, cik tie literāri veikli uzrakstīti, diemžēl nopietnai sarunai par dzīvi tie pamatu nedod.

Ē. H. Arturs Henriņš nav gribējis pārsteigt ar originalitāti. Tikai uz kādu brīdi licis cilvēkam piestāt un padomāt. Arī par savu dzīvi. Par jaunības sapņiem un gājumu.

Allaž Arturu Henriņu aprīnoju kā neatlaidīgu pētnieku. Viņš tautai atdeva pilnīgi nezināmu varoni — Eduardu Zandreiteru. Laikraksts «Cīņa» iznāca pagrīdē divdesmit gadus. Pie mums brauc ārzemnieki, brīnās par asprātīgo avīzes izdotavu. Brīnās par Eduardu Zandreiteru. Par viņa varoņdarbu, kuram līdzīga neesot pasaulē. Mums ir sērija «Ievērojamu cilvēku dzīve». Bet ko darīt ar cilvēku, kurš nedrīkstēja būt ievērojams? Vai viņš nav pelnījis kļūt par vienu no pasaules legendārajiem? To spēj izdarīt tikai Arturs Henriņš. «Sarkano simtu» autoram varbūt ir vērts radoši pārlūkot. Zīnu, ka Arturs Henriņš turpina atsegt slāņus. Tāpēc arī viņš jāvērtē kopsakarībās. Tāpat kā Jānis Straidiņš, Jānis Kalniņš, Vilis Samsons.

Un kā ir ar kriminālsīžetu?

B. T. Andris Kolbergs, kā atzīst kritika, atradis savu žanrisko formu, rakstības veidu. Tāpat kā stāstā «Liekam būt», romānos «Kriminālieta trim dienām» un «Cilvēks, kas skrēja pāri ielai», arī jaunajā vēstījumā «Fotogrāfija ar sievieti un mežakuili» kriminālintrīga visumā saistoša. Kolbergs rūpīgi detalizē vidi, iezīmē atmosfēru, tēlus, kā, piemēram, bijušo sportistu Kārlī Valderu, fotomākslinieku Rūdfolfu Dimdu — jau vājāk.

Šigada prozas situācijā romāns pamanāms, taču jaunu problemātiku rakstnieka jaunradē ienest nespēj. Vaina, manuprāt, minimālajā tēlu saturiskajā noslogojumā. Bez nopietnākas psiholoģiskās analīzes slodzes arī kriminālintrīga iznāk tāda «atvieglināta».

A. K. Kriminālintrigas, es jau teicu, tikpat kā nav, romānā ir portretējumi. Pietiekami uzpildīti ar dzīvi. Šai romānā Kolbergs sasniedzis lielā mērā formas striktumu. «Cilvēks, kas skrēja pāri ielai» — vēl pārbagātā ar atkāpēm. Kolberga tēliem ir «sakne», tie dzīvo šodien, Dimdas šķirtā sieva Cilda ar viņu tirgojas šodien un «dzīves laimi» Pārdaugavas dārziņos mēslo šodien, un Mudītes bēg prom no paveciem vīriem šodien. Un tieši Kārlis Valdērs nedaudz piefantazēts ar savu cildenumu...

I. K. Nenoliedzami — A. Kolberga pēdējie romāni veido mūsu prozas interesantāko daļu, tie ir sociāli piepildīti, analītiski patiesi, ievēd literatūrā svaigus, citur nesastaptus tipus. Pagaidām gan šķiet, ka jaunais romāns nenāk ar tik bagātu un tik labā literārā formā ietvertu dzīves materiālu kā «Cilvēks, kas skrēja pāri ielai», kas bija aprīnojami interesants darbs tieši tai ziņā, ļoti nozīmīga parādība visā mūsu prozas kopainā.

I. A. Jaunākajā romānā A. Kolbergs izmantojis to pašu izejas situāciju, kas bija stāstā «Šāviens dienas laikā» (to atzīst arī pats autors), taču risinājums bija izvērstāks un sižetiski atšķirīgs. Acīmredzot tieši jaunības stāsta noteiktās ievirzes dēļ romāns vairāk pietuvinājies klasiskajam detektīvžanram, un tā sociālais skanējums ir klusinātāks (galvenokārt iezīmējoties Žiraka un Cildas tēlos). Atzīstot, ka noziedzības sociālpsiholoģiskās determinētības un decenta vides atveidojuma ziņā A. Kolberga romānistikas pagaidām augstākā virsotne joprojām paliek «Cilvēks, kas skrēja pāri ielai», tomēr nekādi nevaru pievienoties V. Daugmaļa atziņai (Cīņa, 1981, 9. janv.) par spēles elementa dominējošo lomu rakstnieka jaunradē; savukārt recenzenta mentora toni izteiktā pamācība par paraugu kriminālžanrā izvēlēties A. Adamovu labākajā gadījumā ir vismaz naiva un tikpat maz pamatota, kāds būtu ieteikums A. Upītim mācīties no J. Janševska.

E. H. Piederu pie tiem, kas ārkārtīgi augstu vērtē Andra Kolberga romānus. Un vienmēr piedomāju arī par Viktoru Lagzdiņu. Par viņa «Nakti Mežāžos». Viktors Lagzdiņš un Andris Kolbergs ir pētnieki — atklāj ne tikai — kā, bet arī — kāpēc. Andris Kolbergs to prot mūsdienīgi būtiski. Arī profesionāli precīzi. Ja viens razbainieks pagriezīsies neuzmanīgi, otrs tūdaļ ietrieks dunci mugurā. Ļoti patikami, ka autors to nedara tik primitīvi, kā es iepriekšējā teikumā pateicu.

Vai proza atpaliek?

B. T. Kā jau redzējām, 1980. gadā garās prozas ražā valda viduvējība, bet pilgtu sacerējumu trūkst. Vai tas dod pamatu secinājumam, ka proza šobrīd ir pats atpalikušākais veids mūsu literatūrā? Manuprāt, ar atbildi nav jāsteidzas, jo tā var izrādīties vienkāršota un nepatiesa. Starp citu, dzejnieku apgalvojumam pirmskongresa pārrunā, ka tieši dzeja citu veidu vidū «joprojām ir pati būtiskākā» (M. Čaklais, argumentācijas pie-trūka. Lai mēs būtu tiesīgi runāt par literatūras attīstību pēc būtības, nedrīkstam mākslīgi izraut vienu vai divu gadu publikācijas. Tas vēl nav process. Kur paliek agrāko darbu rezonanse lasītājos un iziešana Vissavienības procesā? Un darbi, kas pašlaik tiek publicēti, kā A. Bela «Saknes» vai H. Gulbja romāns? Un V. Lāma, R. Ezeras un pārējo uzrakstītie romāni? Tas, ka glezna kādu iemeslu dēļ nav nokļuvusi izstādes zālē, vēl neliecina, ka tai nebūtu mākslinieciskas vērtības.

Drīzāk jārunā par parādībām, kas raksturīgas visai literatūrai, jo arī dzejā un dramaturģijā viduvēju un vāju darbu šobrīd netrūkst.

A. K. Laikam taču tiek gaidīts kaut kas žilbinoši spilgts, kas aizmēzis daudzināto viduvējību. Taču, taču... Vai savā ziņā spilgti nav Ilzes Indrānes un Dagnijas Zigmontes darbi? Marģeris Zariņš to vien dara kā aicina uz spilgtumu. Pērmais gads daudz uzkrājis redakciju portfeļos. Proza briesīti. Par vienu no labākajiem uzskatu Andra Kolberga «Fotogrāfiju ar sievieti un mežakuili».

I. K. Kā jau teicu — pārāk mazas ir publicēšanās iespējas, varbūt atpaliek nevis garā proza, bet izdevēji un drukātāji? Un vai ir kādai tautai tāda literatūra, kur katru gadu rastos pa darbam, kas paliek uz laiku laikiem? Viss ir daudz sarežģītāk; dzīvē un pašā literatūrā noritošie procesi virspusē saskatāmi daudzreiz nav, tie ir dziļi, daudzkārt vairāk uzminami nekā prognozējami. Mākslas brīnumzieds uzplaukst reti, to nevar steidzināt, nevar padarīt par kaut ko ikdienišķi obligātu. Varbūt tas būs jau nākamgad?

I. A. Pilnīgi piekrīdzams **B.** Tabūnam, netaisos tēlot sporta tiesnesi un mērīt, cik centimetru viens vai otrs literatūras veids ir aizgājis priekšā pārējiem. Tomēr gribu vēlreiz uzsvērt to pašu, ko **I. K.** Kronta un **B.** Tabūns jau vairākkārt teikuši savos lielprozas gada pārskatos, **I.** Kiršentāle rakstos — proti, mūsu epika kopumā jau vairākus gadus nepilda tos uzdevumus, kas organiski izriet no tās žanriskās dabas.

Ē. H. Atpaliek. Neatpaliek.

Lai atbildētu, jābūt skaidrībā par mērķkiem. Iekams tādu nav, vienam patīks māte, otram — meita.

B. T. Manuprāt, prozā šobrīd raksturīga romāna statusa ignorēšana. Apzīmējums «romāns» tiek vieglu roku piekarināts kā lēta etiķete. Piemēram, Jāņa Rasas «Āmurgalva», kas iznāca pagājušajā gadā. Ielās brauc «āmurgalvas», sācies īsts mašīnu drudzis, dažāda ir cilvēku attieksme pret šo transporta veidu utt. Tā ir patiesība. Bet vai bija jārakstā «romāns», lai to konstatētu? Publicistikā to iespējams pateikt daudz iedarbīgāk. Un vai, stingri ņemot, Kaldupes «Meža mozaikās», Indrānes «Aismā» un Zigmontes «Dižpurva dzērvēs» ir romāna viela? Jāšaubās. Labākā gadījumā tie ir garie stāsti. Vai mēs pārāk neuzticamies autora dotajiem žanra apzīmējumiem?

Nevar būt romāna tur, kur nav romāna cienīgas, sabiedriski nozīmīgas problēmas, nav dziļurbuma, nav «romāna domāšanas», kā trāpīgi norādījis **A.** Jakubāns. Romānam organiski nepieciešams autora domāšanas episkums — nevis izteiksmes, bet satura

nozīmē. Un šai ziņā Ē. Vilka «Pusnakts stundā» ir romāns ar domas episku izvērsumu, kaut arī autors pats šo darbu nodēvējis par stāstu.

A. K. Šādi pieejot, mēs drīz vien tiksim valā no romāna pilnīgi, nevajadzētu jēdzienu «romāns» sašaurināt. Ir robežsytuācija, kur nosvērt nemaz tā nevar, skaisti jau ir, kad piemīt «romāna domāšana»... Bet pastāv vēl romāna forma, un romānam tā visai mainīga. Piekrītu, ir tukšāki romāni un ir saturā blīvi, ir dažādi romāni, un ir romāni, kuri nemaz nav romāni, arī tas, bet kur acīgie kritiķi?

I. K. Neizvērsot diskusiju par to, vai kāds konkrēts darbs ir romāns vai ne, gribas pateikt — mīlestība ir viena no tām «vielām», kas spēj piepildīt arī romānu. Tāpat kā dzejoli, augsta stila tragēdiju vai arī — ja gribat — satīrisku feletonu. Viela jau ir ievaidojama visdažādākajā formā, tikai — vai katrreiz tā ir piepildīta? Romāna viela ir visa dzīve tās sarežģītājās attieksmēs ar atsevišķa cilvēka esamību. Taisni šinī sarežģītībā ietiekties ir aicināts romānists. Jo nopietnākus uzdevumus viņš sev izvirza, jo plašākos un dziļākos kopsakaros ar sabiedrībā norisošajiem procesiem risina daiļdarba problemātiku, jo romāniskāks tas kļūst. 1980. gada romānu devai pietrūkst problemātikas dziļuma un nereti arī skaidras autora pozīcijas, jo īpaši attieksmē pret centrālajiem raksturiem tas redzams klaji. Daudz un brīvi darbojamies romāna lappusēs, tie nereti iegūst pavisam citas īpašības, nekā deklarējis autors, tie paveras gluži no citas puses, atklājas arī autoram negaidītā psiholoģiskā kvalitātē. Rodas pretruna starp autora vēstītāja tekstā ietvertajiem raksturojumiem un tēlu reālo rīcību, sāk brukt kopā visa iecere, romāns nespēj izveidot vienotu pasaules ainu.

E. H. Andris Jakubāns saka — romāns nevarot būt bez «romāna domāšanas».

Visi paliek klusu un domā.

Es arī.

VAI IDENTISKI?

Stāstu krājumi — 1980

1980. gads lasītājiem devis 17 stāstu grāmatas (šis skaitlis ir nosacīts, jo daļā grāmatu pārstāvēti arī citi žanri). To vidū ir trīs literārā mantojuma izdevumi (A. Deglavs, L. Laicens, K. Skalbe). Vairākus krājumus veido atkārtotas publikācijas grāmatās (sērijā «Latviešu stāsts un novele» izdotie A. Grigūļa un Ž. Grīvas krājumi, V. Kaijaka un J. Lapsas izlases), arī citas grāmatas aptver visai plašu laika joslu (piemēram. J. Laganovska «dažādas prozas» apkopojumā ietverti arī 50.—70. gados sarakstītie stāsti). Tā ir viena no šī gada grāmatu ražas pazīmēm, ka tajā diemžēl visai pieticīgi ienāk jaunākā stāstniecība, ja par tādu uzskatām, teiksim, pēdējo piecu gadu devumu. Un otra iezīme — 1980. gads desmitgadē ir vienīgais, kurā nav izdots neviens debijas krājums.

Nemēģinot aptvert neaptveramo, šajā rakstā uzmanība pievērsta galvenokārt tiem krājumiem, kuros ir 70. gadu stāsti.

1980. gada septembrī Sofijā notika starptautiska rakstnieku tikšanās. Šai sakarā «Литературная газета» publicēja rakstnieku atbildes uz dažādiem jautājumiem. Uz jautājumu: «Ja rakstnieks ir «cilvēces sirdsapziņa», kas šai sirdsapziņai šodien ir jāpasaka cilvēkiem,» — norvēģis Martins Nags atbildēja: «Būt «cilvēces sirdsapziņai» — tas nozīmē darboties, pastāvīgi justies kā postenī, nekad neaizmirst, ka vārds — tas ir gan maigums, gan dinamīts...» (Лит. газ., 1980, 5 ноября.)

Gan maigums, gan dinamīts... Vai latviešu stāstnieki ir vieņis prātis ar norvēģu kolēģi? Vai 1980. gada grāmatās ir šis vārds — maigais un uzspridzinošais?

Šī gada stāstu krājumi kopumā — A. Bela, A. Jakubāna, A. Kļavja, J. Liepiņa, Z. Skujiņa, M. Zariņa u. c. — manuprāt, katrs par sevi veido atvērtāku vai slēgtāku, mākslinieciski spilgtāku vai mazāk spilgtu, bet visai patstāvīgu pasauli, ko diezgan grūti «pieslēgt» kādai citai radniecīgai pasaulei (stilistiskās vai idejiski tematiskās ievirzes ziņā). Kādas ir šīs pasaules?

Zigmunda Skujiņa «Sermuliņš uz asfalta un citi stāsti» ir viens no nedaudzajiem 1980. gada krājumiem, kurā nav stāstnieka tuvāka vai tālāka pagātne, bet ir — vismaz relatīvi par tādu pieņemama — šodiena, rakstnieka devums 1976.—1979. gadā. Par daļu no šiem darbiem jau runāts presē, īpaši «Sermuliņu uz asfalta» un «Lielo zivi». (Abi šie stāsti izpelnījušies recenzijas pēc publicēšanas periodikā — tāpat kritika reizēm spēj būt patiešām operatīva...) Tiesa, Andris Jakubāns atzīst, ka runāts par maz un stāsts «Lielā zivs» varbūt «nav atklāts, lai gan ir jau slavēts» (LM, 1980, 14. nov.).

Vērtējot «Sermuliņu uz asfalta», uzsvērts Asjas un Gunāra attiecību psiholoģiski precīzais zīmējums tajā nelielajā strupceļā, kurā iegājusi viņu divdesmit gadu ilgā laulība (Skurbe A. Viņus gaida cerība... — Cīņa, 1979, 2. sept.; Jugāne V. Esošais, bet... — LM, 1980, 1. aug.; V. Vāvere un B. Tabūns astotajā «Kritikas gadagrāmatā»). Skurbe plašāk pieskaras arī tam problēmu lokam, kas ienāk stāstā līdzās šai, kā kritiķe apzīmējusi, «detalizētajai laulāto attiecību izpētei».

Jā, «Sermuliņš uz asfalta» ir ģimenes stāsts. Un tomēr tas, manuprāt, nepaliek tikai kādas ģimenes attiecību kardiogrammas nofiksēšanas līmenī. Nepaliek tādēļ, ka Asja un Gunārs ir tipiski mūsdienīgi raksturi, kuru veidolos jaušams vēsturiski konkrēta laika raksts, un arī tādēļ, ka sociāli piepildīta ir stāsta faktūra, darbības fons. Sociālā determinētība stāstā ir brīžam pieklusināta, brīžam spēcīgāka, bet tā ir pietiekama, lai izjūtu noteiktu sociāli psiholoģisku procesu atblāzmu cilvēku raksturos, cilvēku likteņos. Maliņu ģimenes dzīves epizodi nevar skatīt vienīgi tīras psiholoģijas ietvaros — tad galvenos varoņus izraujam no tās vides (plašākā nozīmē), kurā viņi ir iederīgi (un viņi savukārt nav tie varoņi, kas gribētu no šīs vides diktētās inerces atbrīvoties, pretoties tai, stāvēt tai pāri).

Mūsdienām raksturīgo Maliņu ģimenes situāciju rakstnieks it kā rāda trijos variantos, ļaudams ieskatīties arī Gunāra draugu — bijušo skolasbiedru ģimenēs. Arī tajās, tāpat kā Maliņu ģimenē, pasivitātes pils stabili pārvietojies uz virišķīgā dzimuma pusi. Cēloņi, kādēļ tas tā noticis, ir gan objektīvo apstākļu sekmēti, gan cilvēcisku vājību, rakstura atbalstīti. Bet kopumā tas ir zīmīgs process, kas ieraugāms šo triju ģimeņu spogulī.

Lūk, Ojārs, savulaik visuzņēmīgākais no viņiem, ar vismērķtiecīgāk virzīto enerģiju, viena no kolorītākajām figūrām stāstā. Cilvēks, kas Gunāra apziņā simbolizēja spējas, varēšanu un

sekmes, vienīgais, «kura klātbūtnē viņš dažkārt sajuta sirdsapziņas pārmetumus un pat tādu kā nepilnvērtības slogu». No talantīga ekonomista līdz stabilam alus mucas stutētāja statusam ir nogājis Ojārs, nespēdams praksē pierādīt, ka «ekonomikā jāievēro objektīvi likumi, tā ir zinātne, nevis ticības mācība. Ja panākumus grib gūt ar pūšošānu, tad politekonomijai jāvelk strīpa pāri un bodīte, ko sauc par zinātnisko tautsaimniecību, jātaisa ciet.» Ojārs ir kapitulējis, tagad viņš ir, pēc pašraksturojuma, neatbildīgs darbinieks, «ja jau ir tāda kategorija, ko sauc par atbildīgiem darbiniekiem» un tajā viņš nav ieskaitāms, toties visnotaļ sekmīgi ar zinātni nodarbojas viņa sieva Karmena ar savām sīksmadzenēm, kā sarkastiski izsakās Ojārs. Vitauts, skolasbiedrus satriekdams ar savu fenomenālo atmiņu, nekad nav sev nopietnākus mērķus izvirzījis, tagad var attaisnoties — toreiz, pēc kara gados, nebija tādu apstākļu, lai mācītos tālāk, vajadzēja gādāt par sievu, bērnu, — taču Vitauts jau arī netaisnojas. Ansambļos izspēlējis, lakatiņus iztamborējis, tagad viņš ir apdrošināšanas aģents un viņam ir ienesīgs vaļasprieks — kapakmeņu kalšana. Kas par to, kā sieva saka — lai uzņemtos amatu, vajag dūšu, tas prasa atbildību, — viņam ir labi tāpat.

Gunāru vērtē Asja — viņa «prāta spējas daudzējādā ziņā bija apbrīnojamas. Bet viņu sastindzināja kaut kāds nožēlojams gribas vājums. (..) Piespiest sevi viņš nespēja, iegrozot vai mēģināt locīt — nevēlējās, tāpēc arī nekā jauna no dzīves negaidīja un mierīgi riņķoja pa apli.» Un, kaut arī tepat blakus ir Ojāra sakāve, vai tā ir attaisnojums kā Vitauta, tā Gunāra dezertēšanai no grūtākā gājuma jau pašā sākumā, attaisnojums negribēšanai?

Kad dzīvoklī izceļas ugunsgrēks un Gunārs steidz to dzēst, viņš nopietni sev jautā, kas glābjams vispirms un kas vispār viņam ir ko glābt («... varbūt vispirms vajadzēja glābt tālrādes kasti. Visnotaļ ņemot, tas ir galvenais kanāls, pa kuru aizplūda viņa dzīves potences. Kas tad viņam piederēja? (..) Apbrīnojami, pirmoreiz savu nabadzību viņš tik skaidri ieraudzīja tieši tagad, dūmu piegāzta istabā. Nav ko mulķoties, izglāb krājkases grāmatiņu, un viss būs pa vecam.» Bet runa jau vairs nav tikai par materiālām vērtībām... Varbūt tad nāk atjausma, ka dēls un Asja ir vienīgā viņa bagātība?

Gan Asja, gan Gunārs mazliet paver savus pašapmierā aizsegus, bet tad uzpeld jautājumi: Gunāram — kas tad viņam piederēja, Asjai — vai viņa ir labāka par Ludmilu, ap kuru pulcējas «savstarpēji noderīgi cilvēki» utt. utt., — un labāk izvairīties uz tiem atbildēt...

Asja prot dzīvot, ja ar dzīvotprašanu saprotam praktisku visurgājēja spēku. Un, lai arī Ludmila sabiedrībā viņas pašapziņa mazliet sašķobās, sev atzīstoties, ka galu galā arī viņa nav labāka par Ludmilu, Asja dzīvos tāpat uz priekšu, no situācijas, savas vides pieņēmumiem un paradumiem izlēkt nespējama, negribējama un nevarējama. Savu nabadzību apjautis, Gunārs vairs otrreiz sākt dzīvi no jauna arī nevar («Tā ir skumja sajūta: es varēju vairāk, bet neizdarīju»). Un vienīgais, kas viņiem paliek, kur viņi ir īsti, patiesi, tās ir viņu attiecības. Vismaz šo dzīves daļu viņi sargās. Sermuliņš vēl ir dzīvs.

«Sermuliņš uz asfalta», manuprāt, pieder tai Skujiņa darbu daļai, kuros rakstnieks ir mazliet izvairīgs, viņš it kā brīžam ļauj noskārt procesu dziļumus, bet tūlīt atkal pagriežas uz tām takām, kas ir drošas un negaidītus zemzemes izvirdumus nesagādā. Un šis izvairīgums ietekmē ideālu konsekvenci. Autors it kā kļūst cilvēciski piedodošāks, saprotošāks, un tas ideālu griesus pievelk tuvāk zemei. Bet galu galā dzīves patiesības tai visaugstākajā ētisko kritēriju ugunī vairs netiek šķīstītas. Asja vērtē Ojāru — «vienpusīgs, sarūdzis, kašķīgs cilvēks». Pati viņa «nokārtoja visu: atrada, sarunāja, savilka galus kopā», jo «aiz viņas stāvēja visuvarētais tirdzniecības resors»... Stāsta intonācijā, man šķiet, vējo kāds tikko jaušams autora akcepts, pieņemot šādu attiecību, šādu lietu mēru. Diemžēl autora pielaidīgums te vēršas pret viņu pašu, jo atņem darbam to spēcīgo ideāla starojumu, bez kura liela māksla nekad nav iztikusi, bez kura nav izticis arī Zigmunds Skujiņš savos labākajos darbos.

Par «Lielo zivi» rakstīts apskatā par 1979. gada stāstu krājumiem (astotajā «Kritikas gadagrāmatā»), tādēļ šeit tikai dažas piebildes.

«Lielo zivi» lasa un autoram atzinību izsaka tā zvejnieku kolhoza ļaudis, kura traģisko notikumu rakstnieks, savās «sižeta dzinēja» (Skujiņš) gaitās staigādams un atrazdams, licis stāsta pamatā. Nedomāju, ka šo aspektu vajag absolutizēt, bet snobiskā pašapziņā stāvēt tam pāri arī nevajag — galu galā bez šīs dzīvās atbalss visi — arī patiesi talantīgi — aprakstītie papīru kalni ir neatvērti seifi. Ja stāsts ar savu mākslas patiesību aizgājis līdz cilvēku sirdīm, tas ir ieguvums, un kaut tādu mums būtu vairāk...

Latviešu literatūrai tradicionālajā cilvēka un jūras attiecību tematikā «Lielā zivs» akcentē līdz šim mazāk uzsvērtu jautājuma pusī — cilvēka atbildību par jūras likteni. «Acimredzot pienācis laiks zvejnieku nomainīt jūrkopim» — tā ir kapteiņa Vignera doma. Zvejas kuģa it kā neizprotamā katastrofa ir barga konflikta zīme, konflikta zīme starp cilvēku un jūru. «Vienreiz tam

vajadzēja notikt, neskaidri viņš (Vigners — I. K.) to nojauta jau labu laiku. Kaut kas brieda, kaut kas krājās un saplūda pa pilienam vien, pa pilienam vien. Ar katru tuvredzīgu soli, ar katru neapdomātu rīcību. Tikai mēs visi izlikāmies nemanām (. .), saprāta balsi noslāpēdami ar savtīgām atrunām, pamazām ielaizdamies pielāvībā, mazprasiņā un izšķērdētāju aklībā.» Tautai, kas dzīvo jūras krastā, attiecības starp cilvēku un jūru nav mazāk būtiskas par tām attiecībām, kuras mūsdienā industrializētās lauksaimniecības apstākļos sarežģītas un pretrunīgas veidojas starp zemi un zemes apstrādātāju. Pavisam lēni un vairāk arī tikai uz papīra atskāršam, ka no zemes — izpostītās vai saudzētās — likteņa vistiešā veidā atkarīga nākamo paaudžu dzīves telpa. Negausīgā apmātībā, kādā Benjamiņš Grāvītis tiecas pēc Lielās zivs, stāstā ir cilvēka attieksmes raksturotāja. Patērētājs sadzīvē, kļūstot par sociālu ļaunumu, degradējot tikumiskos jēdzienus, sabiedrības tikumisko veselību, ir bīstams. Morāli. Sociāli. Bet vai vēl postošāku ļaunumu nerada sabiedrība, kā patērētāja izturoties pret vidi, kurā vienīgajā iespējamā cilvēka dzīvība? Ļaundabīgā patērētāja attieksme izraisa tiklab mikrokatastrofas — cilvēka tikumiskās pasaules sabrukšanu (Grāvītis, daļēji Saunags), kā arī to katastrofu, kas stāstā vispārināti uztverama kā cilvēku un dabas attiecību iespējamais traģiskais atrisinājums.

1976. gadā iznāca Skujiņa «Uzbrukums vējdzirnavām», kas tika vērtēta kā viena no visspilgtākajām īsprozas izlasēm pēckara latviešu literatūrā. Arī ar jauno krājumu rakstnieks apliecina savas žilbinoša stāstnieka spējas, valodas kopēja talantu un neatlaidību un arī to, ka viņā vienlaikus dzīvo tas rakstnieks, kas atļaujas sev atvieglinātus uzdevumus un veic tos ar skujiņisku eleganci, un tas, kura vārda māksla spēj pacelt lielus smagumus, par cilvēka un tautas esību domājot.

Skujiņš bieži ir slavēts par jutīgu mūsdienīgu ritmu, noskaņu, intonāciju uztveri. Stāsts «Lidmašīnu laupītāji» šķiet kā tikko no dienu aktualitātēm izdīdzis. Gan šajā, gan «Salto ar maisu uz galvas», gan «Paredzēšanā» rakstnieku, liekas, galvenokārt valdzina kāds noteikts psiholoģisks stāvoklis kā intriģējoša stāstījuma pamats un arī — mērķis. Tādēļ arī idejiski saturiskais slānis krājuma stāstos ir dažāda biezuma — no visbagātākā «Lielajā zivī» līdz plānākajam, piemēram, «Paredzēšanā». Bet vidū ir gan tādi darbi kā velnišķā «Sunākstes elēģija» — pensionētā vella atmiņas par savām tumsas cīnītāja gaitām, gan stāsts «No kādas dzīves» — ar smalku ironiju zīmētā Gunāra Kalniņa pārtapšana no neievērojama virpotāja par sabiedriskās dzīves karuselī neatvietojamu personu, reizē efektīgi atklājot rakstura metamorfozes un sociālās parādības būtību.

Pirsmkongresa sarunās par literatūru uz Visvalda Lāma domu: «Mūsu prozas nelaime ir tā, ka rakstnieki it kā vairās laist saknes dzīves īstenībā,» — atsaucās V. Skraucis: «Līdzīgas pārdomas izraisās, lasot Z. Skujiņa jaunākos darbus — «Sermuliņš uz asfalta», citus stāstus, arī «Lielo zivi». (..) Krājums labā līmenī, interesanti lasāms, bet tāda mistiska sajūta, ka īstu gandarijumu nedod. (..) īsto dzīvi tur nejūt, kaut gan tā ir it kā iekšā visās niansēs. (..) Skujiņa stāstus drukātu jebkuras attīstītas Eiropas valsts literārs žurnāls, maksātu pieklājīgu honorāru un nodrošinātu autoram diezgan augstu dzīves līmeni. Bet jautājums ir cits. Skujiņš ir latviešu rakstnieks. Un ko Eiropai dod šie stāsti kā latviešu rakstnieka darbi. Paradokss ir tāds, ka no tiem lasītājs galvenokārt var uzzināt tikai to, ka arī mēs Latvijā esam Eiropas līmenī, ka mums ir tās pašas problēmas — dabas, ekoloģiskās, seksa šķēres. Mūsu problēmas pamatvilcienos ir tādas pašas kā jebkurā pasaules malā. Bet ko no šiem stāstiem var uzzināt par latviešiem kā tautu? Z. Skujiņš ar šiem darbiem sevi pilnībā reprezentē kā rakstnieku ar profesionāli augstu meistarību. Bet tautu dziļāk nerepresentē. (..) Cilvēku raksturi it kā ļoti rūpīgi iezīmēti, bet tajā pašā laikā pasniegti it kā uz paplātes, nedaudz sterili, attīrīti no dzīves sārnpiem.» (LM, 1980, 14. nov. Garais citāts šē nepieciešams, tajā izteikti ļoti nopietni pārmēti rakstniekam, tos nevar tikai konspektīvi pārstāstīt.)

Vai tas sacīts polemiskā dedzībā, lai uzkurinātu sarunu biedrus? Vai tā ir kritiķa stingra pārliecība?

Lai nu kā būtu — pārmēti ir smags. (Atsevišķiem Skrauca vērtējuma aspektiem daļēji pievienojos.) Un tomēr domāju — ko, runājot par stāsta krājumu, mēs saprotam ar vārdiem — tautu dziļāk reprezentē vai nerepresentē. Vai tautu reprezentē Jānis Kalniņš «Savādniekos»? Jā, bet tikai vienu tautas daļu, to, kuras gara spēks ir lielāks par apstākļu un ikdienas pievilksanas spēku. Vai Vizmas Belševicas «Nelaime mājās» reprezentē? Mīnētajā sarunā Jakubāns atbild — jā. «Šai mazajai grāmatiņai mēs nevaram pārmest ne modernismu, ne nacionālā rakstura trūkumu.» Vai tautu reprezentē Regīnas Ezeras «Slazds»? Vai Hānberga, Svīres, Kalndruvas, Štrausa, Lansa stāsti reprezentē? Par tiem stāstiem, kuros ir vecie lauku cilvēki, mēs noteikti sacīsim — jā, jo tie mūsu apziņā stingri saistās ar priekšstatu par gadsimtos veidojušajiem nacionālo raksturu. Vai tautu reprezentē Kļavja jaunie cilvēki stāstu krājumā «Apmācies, gaidāms lietus»? Vai Puriņa jaunieši «Nevaicāriet man neko»? Tā sacīdami, ko mēs gribam — ieraudzīt nacionālā rakstura dialektiku, tautas dzīves ainas, izjust spēcīgu literatūras nacionālo specifiku?

Vai te visai asi neizvirzās arī cits jautājums — vai Kļavja, vai Puriņa, vai nereti arī Skujiņa tēlojuma objekts nav tieši tā sabiedrības daļa, kas visvairāk unificējas? Vai arī Asja nav šīs unificētās domāšanas, unificētās vērtību sistēmas produkts? Vai viņa nepārstāv to sabiedrības daļu, kas šo unificēšanās procesu uzņem bez pretestības? Vai te nav tas gadījums, kad rakstnieks attēlo objektīvos procesus īstenībā un atbildēt par tiem viņš nevar citādi, kā vienīgi patiesi tos atainojot? (Asāku rakstnieka attieksmi — to gan var vēlēties.)

Vai nav tā, ka nacionālo raksturu mēs vispirms saistām ar laukiem, — visa vēstures un literatūras attīstība šādu attieksmi ir noteikusi. Bet tagad situācija strauji mainās. Tauta — tie ir gandrīz septiņdesmit procenti (1980. gadā — 69%) pilsētās dzīvojošie — strādnieki, kalpotāji, intelīģence, Kļavja jaunie cilvēki — ar tukšumu apmātie, zemei un garīgām vērtībām nepiesaistītie, Puriņa jaunieši, Asjas un Gunāri, Ojāri un Karmenas, Vitauti un Zigrīdiņas, Lāma «Trases» varoņi, Jakubāna varoņi. Šīs jaunās īstenības atveidē jautājums par tautas reprezentēšanu, manuprāt, kļuvis daudz komplicētāks, daudz sarežģītāks. Protams, mēs visi gribētu, lai tiktu uzrakstīta mūsdienu «Zaļā zeme», tautas likteņpopeja. Bet cik daudz no šīs likteņpopejas gara var gaidīt un prasīt katrā stāstā? Vai tautas reprezentēšana vispirms nesākas ar rakstnieka domāšanu, pasaules izjūtu, kas ir noteiktas mentalitātes, noteiktas kultūrvēstures nosacīta? Vai Skraucis uzskata, ka Skujiņš no tā visa ir brīvs, ja tas nepastarpināti neienāk viņa darbos? Katrā ziņā tie nav ar vieglu rokas mājienu atrisināmi jautājumi. Jā, katrai nacionālai literatūrai vispirms ir dziļi jāreprezentē tās tauta. Bet vai to, kas jāprasa no literatūras kopumā, ko var prasīt no katra rakstnieka daiļrades kopumā, vai to tikpat lielā mērā var prasīt no katras grāmatas?

Rūgtas patiesības pasaule ir Andra Jakubāna trešajā stāstu krājumā **«Burves aiziešana»**. Tās intonācijas, kas mazliet ieskanējās «Manā baltajā ģitārā» (1968) un pavisam spēcīgas bija «Vakariņās ar klaunu» (1974), «Burves aiziešanā» kļuvušas valdošās. Tās ir brīdinātājintonācijas, modinātājintonācijas. Slavinājuma odas nav Jakubāna ampluā, labo stiprināt viņš tiecas caur noliegumu. Un nav mazums to procesu cilvēku psiholoģijā, sociālajā psiholoģijā, kuri satrauc un kurus ar plusa zīmi nevar apzīmēt. Garīgo vērtību zemais prestižs vienā sabiedrības daļā, darba ētiskās jēgas devalvēšanās, ārišķība un neīstums, liekulība un meli. Lai brīdinātu, lai «iznīcinātu» šīs parādības ar mākslinieciski spilgtu vārdu, Jakubāns rada gan ironiskas, gan satīriskas, gan groteskas situācijas. Spēcīgākajos darbos šī nereti deformēta,

mākslinieciski saspilgtinātā Jakubāna pasaule savā uzbrūkošajā asumā ir patiešām iespaidīga («Zem šim brīnišķajām zvaigznēm», «Sestdien 17.45 pirms hokeja», «Tonakt uzziedēja paparde», «Mājonis — Magdalēnas un Mārča Milišu dēls» u. c.). Diemžēl krājumā ir arī darbi, kas rakstīti ar pieticīgāku roku (par mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu pašmērķību autors saņēmis bargus kritikas pārmetumus). Un tomēr cilvēcības aizstāvības pozīcijās Jakubāns, manuprāt, ir viens no visspēcīgākajiem un «Burves aiziešana» ir tāda mākslas pasaule, kas talantīgi un temperamentīgi uztur spēkā domu par cilvēcisko kvalitāšu būtiskumu. (Plašāk Jakubāna krājums vērtēts recenzijā «Kā dzīvot pēc burves aiziešanas?» — LM, 1981, 13. martā.)

Apkopojoši retrospektīvs raksturs ir Alberta Bela trešajam īsprozas krājumam «Sainis», tajā ietverti no 1969. līdz 1979. gadam publicētie darbi. Krājums kopumā ir nevienāds, bet savā labākajā daļā tas rāda 70. gadu īsprozas meklējumu ceļus un atradumus. Mākslinieciskās izteiksmības ziņā meklējumu ceļi ir dažādi (t. s. modernajai literatūrai raksturīgie tēlojuma paņēmieni, augsta nosacītības pakāpe, asociatīva ievirze utt.), bet mērķis viens un demokrātiskai literatūrai mūžīgs, katrai rakstnieku audzei, katram atsevišķi no jauna izcīnāms, — tas ir mērķis ieiet cilvēkā, ieiet cilvēkā un iznākt pasaulē. Atradumi — spilgta cilvēku esamības mirkļu izgaisme blīvā, tēlaini ietilpīgā prozas valodā («Ilūziju zaļās buras», «Citu cilvēku sapņi» u. c.). Pašos spēcīgākajos darbos tā ir spēja uz plašu asociāciju pamata it kā pavērt stāsta robežas, padarot to neparasti ietilpīgu. Un tā arheologa Artura pabanālā situācija — pēkšņā tuvība ar īgauņu kolēģi — vairs nav pabanāla un ikdienišķa, un dzīvības paveidiens, kas ielikts tavās rokās, dots, lai tu to ieliktu nākamajās, un tālās paaudzes vairs nav tālas, tie ir tavi brāļi un tavas māsas, jo visi jūs piederat zemei un dzīvībai («Ilūziju zaļās buras»).

Belam ir tieksme pēc filigrāni izslīpētām mākslinieciskām situācijām, kur ik sīkdetāļa it kā nopulēta līdz mirdzumam. Jānis Jaunsudrabiņš ir teicis: «Kāds tad ir pavisam gatavs darbs? — Tāds, pie kura ne pats darītājs, ne kāds cits vairs nevar atrast ko grozīt, lai nesamaitātu.» Tādi «negrozāmi» ir «Saiņa» labākie darbi — ar precīzām, iekšēji spriegām un bagātām tēlu attiecībām.

Bet otra krājuma daļa, manuprāt, vairāk liecina par rakstnieka izkoptās meistarības tehnisko pusi. Ēvalds Vilks pirms gadiem divdesmit pieciem rakstīja: «No sīkas tēmas laikam taču nevar rasties liela māksla.» Šodien mēs, liekas, šādu nostādni apstrīdētu, jo parasts teikt, ka nav sīku tēmu, ka viss atkarīgs no tā, kā rakstnieks tēmu apstrādā, ka liela personība arī sīku

tēmu var vērst lielumā utt. Taču laikam jau visam ir savas robežas. Un, ja rakstnieks lielākus mērķus neizvirza, tad sīkā tēma tāda arī paliks. Tehniski nevainojamā forma vien šos emocionālā pārdzīvojuma, domas ziņā pieticīgos darbus glābt nespēj. Un tādi darbi diemžēl ir arī «Sainī» («Mezokefals», «Vecmāmiņa sniegā», «Dieva balss torņa galā» u. c.). (Plašāk par A. Bela krājumu esmu izteikusies recenzijā — LM, 1981, 6. febr.)

Otrais stāstu krājums «**Apmācies, gaidāms lietus**» iznācis **A i v a r a m K ļ a v i m**.

Pašlaik izveidojusies tāda situācija, ka mums ļoti maz ir gados jaunu prozaīku. Septiņdesmitajos gados Kļavis ir vienīgais, kurš savu debijas krājumu («Kafejnīcās zagtās karotītes», 1976) ieraudzījis pirms savas gadsimta ceturksņa jubilejas un tagad, trīsdesmit gadu sliekšni nesasniedzis, ir divu prozas krājumu autors (publicistikas grāmatu neskaitot). Šim faktam varētu paiet garām, jo galu galā gadi vien jau neko nenozīmē un vispār zināms, ka tiklab prozā, kā dramaturģijā zenītu reti sasniedz gados jauni cilvēki. Bet vai tas nav brīdinājuma signāls, ka prozas attīstībā var rasties paaudžu pārtraukumi, paaudžu tukšposmi?

Kļavja paaudzes zīmes viņa krājumos ienāk, un tieši šis jauno cilvēku skatījums vienaudža acīm ir noteikta vērtība. (Protams, vēl patīkamāk būtu, ja viscaur to varētu saukt arī par māksliniecisku vērtību...)

«Kafejnīcās zagtas karotītes» ir izteikta liriski impresionistiska proza. Visspilgtāk tajā iezīmējas pats stāstītāja tēls (atsevišķos stāstos it kā atšķirīgie «es» saplūst kopā, veidojot šo savā ziņā lirisko varoni). Tas ir jauns cilvēks, kurš domā par to, kas ir dzīve, kā mēs dzīvojam, «kas ir visdziļākā būtība un kas tad īsti ir patiesība», kāds ir viņš pats un kāda ir viņa paaudze. Nereti te valda paabstrakts vispārīgums, jo pietrūkst personiski izdzīvotas, izsāpētas konkrētības, kuru dod pieredze un gadi. Mazliet romantisko vēlmju pasauli palīdz izteikt alegoriskas detaļas. Par stingrāk iekonturētiem raksturiem šajos stāstos nevar runāt, taču kaut kāds akvarelisks paaudzes koptēls grāmatā veidojas, precizāk, tās jaunatnes daļas koptēls, kas sāk patstāvīgo dzīvi ar izjūtu «it kā mēs būtu no laivas izmesti ar vieniem vienīgiem plikiem sapņiem». J. Čākura vārdiem runājot, tas ir «it kā infantilo jauniešu kolektīvportrets, grupas uzņēmums». Kritiķis arī precīzi raksturojis Kļavja poētisko manieri: «Pagaidām jaunais rakstnieks izvēlējies vispārinātu savas audzes mākslinieciskā tēlojuma metodi. Šādu piegājumu, šķiet, tomēr nebūs iespējams ilgstoši ekspluatēt. Arī asociatīvi metaforiskais stils ar saviem simboliem un alegorijām (A. Kļavim — klauna tēls), ar vērtējumu intelektuālā un filozofiskā manierē taču nedrīkst pilnīgi ignorēt rakstu-

rus un to patiesīgumu, šo prozas pamata pamatu.» (Čākurs J. Gadu desmita vidū — Kritikas gadagrāmata, 5. R., 1977, 165.—166. lpp.)

Otrajā krājumā autora rokraksta pamatievirze saglabājusies, bet nācis klāt lielāks tiešums īstenības uztverē. Vairs tik nedalīti nevalda stāstītāja «es» pašizpaušmes intonācijas, vairāk mēģināts rādīt arī citu cilvēku raksturus, arī cita gadagājuma laudis (Valdis un Jāzeps «Cirkā», Voldis Zivtiņš «Saulainā svētdienā ar dēlu, meitu un Martu» u. c.). Krājums lasāms kā intonatīvi vienots stāstu cikls ar caurviju motīvu — pārdomām par to, kā piepildīt dzīvi, kā sasildīt dzīvi, kā nezaudēt «cilvēku savstarpējo attiecību krāšņumu», dzīves garšu un smaržu. Jaunajos cilvēkos, viņa stāsta varoņos, Kļavi, šķiet, visvairāk uztrauc bezjūtība, emocionāla nepiesaistība mājām, ģimenei, citiem cilvēkiem, jūtu pasaules pliekanums un nabadzība. Vēl asāk šīs parādības skata Arturs Snips «Nelabojamos rados»; par līdzīgām parādībām vairākkārt rakstījis Ēriks Kūlis, tikai, kā jau atzīmēts, nereti bez nepārprotamas autora attieksmes, autora sāpes. Taču kopumā šajā cilvēcības uzturēšanas pienākumā jaunie literāti, liekas, apzinās sava darba jēgu. Tā ir sevi un lasītājus cienoša attieksme, kaut arī konkrētie mākslinieciskie rezultāti vēl neļauj unisonā gaviļēt. Arī par Kļavja «Apmācies, gaidāms lietus» kritikā jau teikts, ka tas labāk lasāms kopumā, tad stāsti cits citu izgaismo, padziļina un kopaina veidojas krāsaināka (LM, 1980, 14. nov.). Tik suverēns dzīvotspēks šiem stāstiem nepiemīt, tik reljefu, patstāvīgu raksturu tajos nav un nav arī tik precīzi un pamatīgi izstrādātas problemātikas katrā atsevišķā stāstā, lai tie neko nezaudētu bez krājuma konteksta. Krājumā ir jaušamas epizācijas tendences, tomēr kopumā tā ir liriska proza, kas lielu lomu piešķir asociatīvām detaļām, noskaņai, poētiskai atmosfērai, bet tēlu kontūras paliek viegli ieskicētas. Kļavja turpmākie prozaīķa soļi, protams, ir viņa paša ziņā, bet šī virzīšanās no vispārējās abstraktības uz lielāku dzīves konkrētību — kaut arī poētiskās formulas pamatos saglabājušās tās pašas — tomēr šķiet sološs ceļš, ejamais ceļš.

70. gadu stāsti (galvenokārt gadu desmita pirmā puse) ir pārstāvēti arī J ā ņ a L a p s a s izlasē «**Ceļaspieķis**».

Lapsa prozaīķu pulkā no žurnālistiem ienāca 70. gadu sākumā — ar paskaudru īstenības skatījumu, sociālu redzīgumu, paraupji tiešu māksliniecisko izteiksmi. Desmitgade viņa kontā ierakstījusi divus stāstu krājumus («Atspīdumi ūdenī un citur», 1974, «SOS pēcpusdienā», 1978), romānu («Rūgtums», 1979), vairākas publicistikas grāmatas.

To, ka rakstnieka rokās ir bagāts dzīves materiāls, atzinuši vai visi recenzenti, diemžēl domas dalījušās par šī dzīves materiāla māksliniecisko izteiksmīgumu, iespaidīgumu. Atzīmējis, ka «par Jāņa Lapsas stāstiem recenzenti izteikušies, miksti runājot, visai atturīgos vārdos», savā plašajā un rūpīgajā apskatā par 1977.—1978. gada stāstiem Jānis Čākurs tomēr strikti uzsver: «Bet stingri un noteikti gribētos pasacīt, ka šeit mums nav darīšana ar kādu topošu prozaiķi vai dailliteratūras amatnieku, bet ar rakstnieku, kuram savs interešu loks, sava problemātika ar sociālu nozīmību.» Un tālāk kritiķis sīkāk pakavējas pie divām Lapsas stāstu pamatproblēmām — karjerisma un konformisma un maskulinizētas mūsdienų sievietes tipa atklāsmes (Karogs, 1979, № 8, 135. lpp.).

«Ceļaspieķi» ir stāsti, kuros visa notikumu gaita pilda lakmusa papīra funkcijas, lai atbildētu uz jautājumu — kāds tu esi, cilvēk? («Zilais autobuss», «Laipa», «Vāveres ritenis» u. c.) Diemžēl reizēm asās konflikta, izvēles situācijas, skaidrie spēku un pretspēku samēri rada priekšstatu par attēlotās īstenības ainas zināmu viennozīmīgumu. Mazāk to jūt tajos stāstos, kur psiholoģiski piepildītākas ir tēlu attiecības, kur sarežģītāks morāli ētisko problēmu izvirzījums. Viens no Lapsas labākajiem stāstiem, manuprāt, ir «Trīs centneri mākslas». Tajā autors ierunājas par iekšējās kultūras būtiskumu «cilvēka tapšanā par cilvēku», par humanitārās izglītības nepieciešamību (Vasiļa Bikava stāstā «Obelisks» skolotājs Morozs saprot, ka bez matemātikas formulām skolnieks varēs iztikt, bet nevarēs iztikt bez Tolstoja, jo — vai tad vispār viņš būs cilvēks), par sabiedrības orientāciju vērtību sistēmā, par vadoša darbinieka sociālo misiju mūsdienās. Stāstā ir rakstura — zvejnieku kolhoza priekšsēdētāja Lauzas — un problēmas precīza ievirze, tā ir reālistiska īstenības epizode ar ietilpīgu pārdomu starta laukumu.

Patiesais un šķietamais — liekas, tieši šis pretstats cilvēku attiecībās, sabiedriskajās parādībās visvairāk piesaista Lapsu, uz šī pretstata balstās gandrīz vai visi izlases stāsti. Lapsa redz cilvēku sociālās attiecībās, vēsturiski konkrētās sabiedriskās attiecībās. Un tas ir viņa spēks. Taču aktuālai konkrētībai ne vienmēr izdodas ienākt literatūrā kā mākslinieciski apgūtai īstenībai. Citiem vārdiem — šodienas aktualitātei, kas var būt arī pārejoša, ne tik viegli iegūt mākslas nepārejošo aktuālo skanējumu. Kā redzams, apzinoties šīs iespējas palikt lētā aktualitātē, dažs labs vispār no tās turas tālāk, un tas ir vieglāk. Lapsa iet grūtāko ceļu, kaut arī mākslinieciskas veiksmes viņu ne vienmēr pavada. Veiksmes gadījumā viņš mūsu kritiski analītiskajam stāstam pievieno izteiksmē vienkāršus, bet psiholoģiski ticamus un

būtiskas sociālas parādības griezošus stāstus («Trīs centneri mākslas», daļēji «Laipa», «Zilais autobuss» u. c.).

Tas nu ir vēlreiz jāatzīst — viens no septiņdesmito gadu produktīvākajiem rakstniekiem ir Margēris Zariņš. 1980. gads viņa bagāto devumu papildina ar divām stāstu grāmatām «Apgaismības gadsimta ēnā» un «Dēli» un periodikā publicēto stāstu «... un miglā kūpēja rudzulauks».

Tā ir savdabīgi spilgta pasaule mūsu mazliet smagnēji nopietnajā literatūrā, literāra fantāzija zem Saules aktivitātes zīmes, «hepenings, improvizēts viena aktiera teātris» (T. Kuriševa), kuru uzraudzējis talants, muzikālā erudīcija, intensīva dzīve kultūras vērtību pasaulē. Visi Zariņa prozas darbi nebūt nav vieni vienīgi meistarstiķi, taču kopumā šis kolorītās personības ienākšana literatūrā ir ieguvums un notikums. Kā rakstīja Viktors Lagzdīnš pēc «Viltotā Fausta» — «ja nu viņš (M. Zariņš — I. K.) latviešu literatūru nav gluži pārļābojis, tad jūtami papildinājis katrā ziņā» (Kritikas gadagrāmata, 3. R., 1974, 88. lpp.). Tā ir patstāvīga, ne ar vienu citu nesajaucama mākslinieciskā domāšana, kas bagātīgi uzsūktos kultūras iespaidus pakļauj sava talanta gribai. Fantāzijas lidojums, kas neievēro laiku, stilu robežas, visu sajauc literārā kokteilī, kurš tomēr ir estētiski baudāms, jo tiek eleganti jaukts pēc smalkām groteskas receptēm (čehu literatūrzinātnieks un latviešu literatūras tulkotājs Radegasts Paroleks «Viltoto Faustu», piemēram, pielīdzina izcilākajiem padomju groteskas paraugiem 20.—30. gados). Tā ir valodas zemestrīce mūsu mierīgajos platuma grādos, un, lai arī te viss nepavisam nav latvietim saprotams («Viltotajā Faustā»), tas ir vajadzīgais impulss, grūdiens ārā no standartizētas vienvēidības, tā sakot, mazliet huligānisks iespēju atgādinājums. Par laimi, ir tādas grāmatas, kas, manuprāt, spēj tieši korigēt mūsu attieksmi. Tā attieksmi pret jaunatnes audzināšanas problēmām korigēja Dripes darbi, attieksmi pret zemes un cilvēku kultūru, kultūras pamatu un vajadzībām kā tautas esamības būtiskiem nosacījumiem korigēja «Kurzemīte», attieksmi pret valodu, man šķiet, korigēja «Viltotais Fausts». Tas ir personības teiktā vārda spēks, kas pēkšņi atsedz šķietamā un būtiskā, viendienīgā un mūžīgā patiesās attiecības un jēgu.

Kā visas neordināras parādības Zariņa literārā jaunrade izraisa dažādu reakciju, taču kopumā rakstnieka ironiskajos vārdos — «Kritiķiem gan liels paldies par to, ka viņi mani nekad nav traucējuši attīstīties» (Pad. Jaunatne, 1980, 25. maijā) — ir krietna daļa patiesības. Rakstnieks ienāca literatūrā 70. gados — tas laiks, kurā vulgārsocioloģiski sociālistiskā reālisma estētikas uztiepumi centās līdz ar zemi nolīdzināt tāda rakstura talanta

ievirzi, kāda piemīt Zariņam, bija kļuvis par pagātņi. Tagad gandrīz vai vērojama pretēja parādība — aiz sajūsmas par pašu šāda stila esamību acis it kā vairs nesaredz tā vājās puses (par tām ierunājās, piemēram, Miervaldis Birze septītajā rakstnieku kongresā, Jānis Čākurs pārskatā par 1975.—1976. gada stāstiem piektajā «Kritikas gadagrāmata»).

«Tas, ka manu rakstīšanu daudzi sauc par ekstravagantu, mani neuztrauc. Drīzāk mani baidītu kritiķu izteicieni, ka es rakstu tikpat labi kā visi citi. Es negribu būt visi citi. Gribu būt es pats — kāds nu esmu, tāds nu esmu. Mākla ir pārliecība,» saka Mārgeris Zariņš (Pad. Jaunatne, 1980, 25. maijā). «Es pats» rakstnieks ir arī tad, kad nepārlabo pavārgrāmatas un netaisa hepeningus, kad raksta «gandrīz tradicionāli». Divi šādi darbi ievietoti grāmatā «Dēli» — titultāsts (1975) un «Divi vecīši, būda un govš» (1974). Šī ir tā līnija rakstnieka rokkrastā, kas mazāk izpelnījies sajūsmas un piekrišanas aplausus. V. Skraucis, piemēram, «Dēlus» piegrupē A. Ozoliņas «Aculiecīniekiem», J. Plotnieka «Vienai raibai vasarai», A. Dripes stāstam «Kaķi maisā», V. Kaijaka romānam «Bailes», H. Gulbja «Pienēņu laikam», J. Mauliņa «Kājāmgājējam» u. c., atzīdams tos par darbiem ar «kādu utilitāri praktisku pamatmērķi», kuros «kritiens nemākslinieciskumā, sašaurināti racionālā, ikdienišķi triviālā «īstenības apzināšanā» ir visjūtāmākais» (Kritikas gadagrāmata, 6, R., 1978, 188. lpp.).

Tiesa, literatūras panorāmā Zariņš visvairāk izceļas ar savu grotesko pasauli. Bet vai tradicionāli reālistiskajam tēlojumam tuvā rakstības maniere patiešām ir tikai šī «sašaurināti racionālā, ikdienišķi triviālā «īstenības apzināšana» ar kritienu nemākslinieciskumā?

Kad «Dēlus» publicēja periodikā ar žanra apzīmējumu romāns, autors sasolīja to, ko nedeļa. «Dēli», protams, ir stāsts, stāsts par profesoru Šironu un viņa abiem dēliem, no kuriem viens kā ābols pie pašām ābeles saknēm nokritis, otrs aizripojies tālu prom. Par priekšzīmīgo vecāko dēlu Tāivaldi, kas virtuozī apguvis karjeras taisīšanas mākslu, un jaunāko — Piču, kas neņem pretī tēva sagatavoto silto vietņu konservatorijā un dzīvo ar savu — vējaino, bet patstāvīgo — galvu, un, protams, par Šironu, senioru, kurš visu mūžu pratis izsist kapitālu kā 1905. gada revolūcijā cietušais un kura ētiskais krietnums ir šķietamība.

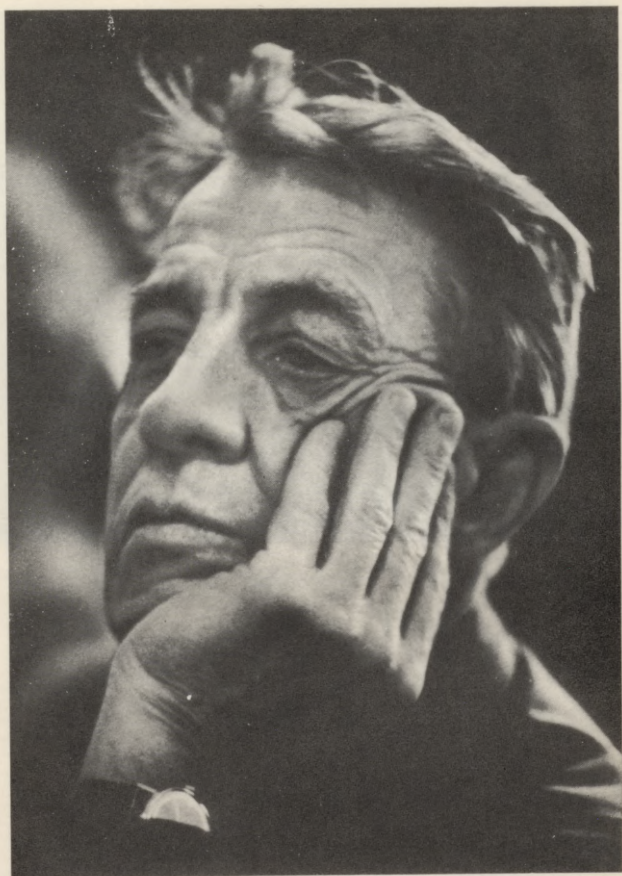
Stāsta kulminācija ir aina, kad profesors Širons pirmo reizi īsti ierauga, cik spējīgs ir viņa vecākais dēls. Pēc tam kad Širons, seniors, iepazīstinājis dēlu ar Pastrēdes Jāņa vēstuli par viņa atrasto alu, kad tēvs un dēla ģimene kopā jauki pastaigājušies

Runā Imants Ziedonis.

Kongresa dalībniekus sveic igauņu rakstnieks Mats Träts.

LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks kritiķis
Edgars Damburs.

Gunārs Bībers, Lilija Dzene un Pauls Putniņš.

Jānis Liepiņš sarunā ar Jāni Mauliņu.

Eriks Hānbergs un «Cīņas» redaktors Jānis Britāns.

1980. gada LPSR Valsts prēmijas laureāts rakstnieks Jānis Kalniņš.

LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks dzejnieks Imants Auziņš.

un atgriezušies mājās, pie tēva ienāk Tālis, lai parunātos par saviem nākotnes nodomiem. «Gribēju tev pateikt, ka esmu sācis strādāt pie kandidāta disertācijas. Sievastēvs uzņemas vadību.» Uz tēva jautājumu, kāda ir tēma, Tālis atbild: «Rets neolīta piemineklis Latvijā. Pastrēdes ala. Pāpa kādu laiku nerunāja ne vārda. Tikai skatījās uz dēlu. Tad viņam sāka likties, ka dēls aug aizvien lielāks un lielāks, ka līdz ar viņu aug gulta, uz kuras dēls apsēdies, un galds, kur viņš atspiedis savu lielo roku. Pašās beigās pāpa sāka just, ka arī viņš pats sāk piepūsties un viegli celties gaisā. Profesors bija cilvēks ar vērienu, bet tādu vērienu kā vecākais dēls pāpa vēl nekad savā mūžā nebija parādījis, vienīgi varbūt to reizi, kad izbalsoja no konservatorijas katedras vadītāju un pats iesēdās tai vietā.»

Stāstījums par trim Široniem — tās ir reālistiskas īstenības ainas ar ekstravagantiem sīzetiskiem gājieniem (Piča attiecības ar čigānieti Sonelu u. c.), ar asprātīga vēstījuma vieglumu, kad raksturi tiek uzburti lasītāja acu priekšā — vecais Širons, Tālis, Pičs, Pastrēdes Jānis, Tāļa sieva Līga, viņas māte un citi, ar dzirkstīgu ironiju un jau pavisam nesaudzīgu satīru. Kompozicionāli stāsts ir mazliet paplūdis, un, ja meklējam kritienu nemākslinieciskumā, tad trūkumus var atrast tieši šajā ne pārāk grodajā sīzetiskajā vījumā, uzskatot, ka viena vai otra aina (pati par sevi kolorīta!) ir pašmērķīgi stiepta. Bet galvenais stāstā ir, manuprāt, principiāli atšķirīgo tikumisko pasaulu sadursme, nelietības dzīvotspēja un aktivitāte cīņā par savu pastāvēšanu. Un nedomāju, ka tas būtu vienkāršots brāļu pretstats — viens labais un otrs sliktais. (Starp citu, vai, savā laikā atēdušies absolūti kristāltīros un bezcerīgi negatīvos varoņus un pilnīgi pamatoti aicinādami uz dzīves un raksturu daudzkrāsainību, tagad neesam gandrīz vai radījuši jaunu shēmu — ka nevar būt tikai balts vai tikai melns, ka jābūt gan baltajam, gan melnajam vienkopus, kaut gan dzīvē ir arī šie tīrie toņi. Tā var iznākt, ka liedzam raksturā valdīt kādai vienai stīgai, kas tam ir pati būtiskākā, noteicošā, lai tikai būtu šī līdzsvarotā daudzkrāsainība.) Saduras dažādi dzīves veidi, un šī epizode ar Tāļa pašatklāsmi iespaidīgi atsedz to tikumisko vakuumu, kurā labi jūtas Tālis. Bet tās stāsta lappuses, kurās atainota gatavošanās viesībām un pašas viesības Tāļa jaunajā dzīvoklī, manuprāt, pieder pie spilgtākajām satīriskajām lappusēm mūsu literatūrā. Tēlu kolorītuma, satīras asuma un spēka ziņā tās neatpaliek no Pāvila Roziša par klasiskajām atzītajām «Cepļa» lappusēm.

Un, kaut arī ne Šironam, vecākajam, ne Tālim nav dotas tādas grēksūdzes iespējas, kādas Vetemā atvēl viņu dzīvesuztvei radniecīgajam Svenam Vorem («Monumentā»), arī šie

raksturi mākslas valodā runā par tikumības korupciju, stāvot uz visai augstiem pakāpieniem sabiedriskās hierarhijas kāpnēs.

Otra Marģera Zariņa grāmata «**Apģalsmības gadsimta ēnā**» iznākusi sērijā «Stāsti par vēsturi», tajā ir «Stāsti par Merķeli» un «Spriedums Kalifalkherstona lietā» («rokoko stila krimināl-stāsts»).

«Spriedums Kalifalkherstona lietā» (1974) vairāk rāda rakstnieka spēju izmantot vēstures pamestus intriģējošus faktus, lai no tiem uzceltu savdabīgu fantāzijas celtni. Te valda veiklas valodošanas prieks, ironiski viegls smaids par ļaužu muļķību, lētticību.

Saturiski nozīmīgāks ir septiņu stāstu cikls par Merķeli. Tās ir Zariņa eleganti atraisītajā vēstījumā zīmētas Merķeļa dzīves epizodes, tajās iejūtamies laikmetā, vidē, cilvēku attiecībās un esam tādas ne pārāk smagas vēsturiskas izrādes līdzdalībnieki. Par Merķeli var rakstīt arī tā, un šādi rakstītajam varbūt pat piemīt savs īpašs ieintrīģēšanas šarms. Bet cikls kopumā tomēr, manuprāt, mākslinieciski nepadziļina mūsu priekšstatu par lielo humānistu, «mazo latvieti» ar kādu negaidītu personības iemirdzēšanos. (Dziļāku ieskatu Merķeļa pasaulē, viņa sarežģītajās attieksmēs ar sava laika izcilākajiem prātiem var gūt divos cikla stāstos «Kā uzvesties Olimpā» un «Punškantāte», kad rakstnieks tēlo Merķeļa attiecības ar Ģēti un septiņdesmitgadīgā Depkina muižas īpašnieka, visus preses izdevumus zaudējušā Merķeļa izjūtas, atskatoties uz savu mūžu, kurā kādreiz tika izvirzīts lozungs «rupju maizi un brīvību».) Lai Zariņa radītais Merķeļa tēls kļūtu patiešām izcils ieguldījums, kā saka, merķeliānā, tam, manuprāt, trūkst būtisku personības dimensiju atklāsmes.

Jānis Liepiņš savām trim stāstu, aģeru un atceru grāmatām («Pareizas krāsas», 1966; «Nedariet pāri», 1971; «Vasarlaiks», 1977) 1980. gadā pievienojis ceturto — stāstu krājumu «**Zaļš mutulis**». Un tajā uzmutuļo gan tas, kas Liepiņa darbus dara savdabīgi pievilcīgus, gan tas, kas pārliecina mazāk.

Liepiņa stāstu darbība parasti notiek mūsdienu laukos, tā tas ir arī «Zaļajā mutulī». Tomēr Liepiņš nepieder pie «tirajiem» lauku rakstniekiem, par kādu varam uzskatīt, piemēram, Mārtiņu Kalndruvu ar viņa konsekvēto ielūkošanos Kursas lauku cilvēku sirdīs un darbos, tikumos un netikumos. Liepiņa varonis nereti ir pilsētnieks inteligēnts, kas laukos ieradies komandējumā, talkā vai pavadīt atvaļinājumu, un tad arī rodas pusnopietnas, pusnenopietnas sadzīviskas situācijas. Tie ir dzīves mirkli, kuros berzējas sievietes un vīrieša pasaules ar visai nepārprotamu autora tendenci ieskaidrot, iestāstīt, uzskatāmi parādīt ar pozitīviem un negatīviem piemēriem, kā vajag un kā nevajag dzīvot.

Liepiņš stāstnieks, manuprāt, kļūst mazpārliciecināšs tad, kad tēlainībai cauri spiežas pamācību shēma — kā tev būs audzināt bērnu («Raudāšana»), kā tev nebūs vienam dzīvot (nenoliedzami kolorītājā zootehnikā monologā «Varēji jau nu gan precēties») un ko no tā būs mācīties. Var strīdēties, vai literatūra ir vai nav didaktiska (galu galā vienmēr tā ir kaut ko **mācījusi**), bet laikam jau bezgala smalka ir robeža, kas atdala iecerē autorā labo gribu no šīs labās gribas iemiesošanās suverēnā tēlu dzīvē. Liepiņa stāstos šī robeža ne vienmēr ir pārieta. Nereti, tikko iepazīnuši raksturus, jau varam nojaust, kā veidosies to attiecības, kādu ideju paudīs viens vai otrs tēls. Tas atņem tēliem paškustību, paškustības sugestiju, kas liek pārdzīvot, liek izbaudīt literārā tēla māksliniecisko eksistenci. Tā stāstā «Raudāšana» rakstnieks attēlo jaunu ģimeni, kas šķiras, četrgadīgo dēlenu uz laiku atstājot vecmāmiņas un vectētiņa gādībā, bet izrādās, arī tie neprot bērnu audzināt, jo savā laikā izlutinājuši mazā Raivja tēvu Albertu, un tad atklājas, ka Raivim vislabāk patik pie kaimiņienes Zelmas tantes, kurai pašai apzinīgs dēls, kura tādat zin, kā jādzīvo, un tāpēc pamāca gan Raivja māti, gan vectēvu. Lai cik pareizi arī būtu Zelmas padomi un pārmetumi, diemžēl mākslas darbā tie ir nedzīvi.

Liepiņš ir stiprāks tad, kad neslēpti runā savā vārdā (necensoties savas atziņas ielikt varoņu mutē, kā šajā stāstā «Raudāšana» Zelmas sludinājumos), kad stāstītājs «es» formā nav tikai kāds uz laukiem atbraucis ārsts («Bioloģijas kabinetā»), bet kad tas ir tieši viņš — Jānis Liepiņš, kad rakstnieks balstās uz dokumentāliem faktiem, nepūloties tos «literāri dramatizēt». Tā tas ir viņa apcerēs par kultūras darbiniekiem «Vasarlaikā», tā tas ir viņa atmiņu stāstā «Hofmaņa pilieni» krājumā «Zaļais mutulis». Krājumā tas, manuprāt, ir emocionāli vispatiesākais, ar nesa-mākslota īstuma un tieša pārdzīvojuma aromātu — par Lubānas zēnu stiķi ieķerties caurbraucošo siena vedēju vezumos un par to reizi, kad viņš, puika, aizrāviens un aizvīzinājies līdz «Lielpurviem», līdz kurienei «jaudāja aiziet tikai pašas veiklākās un jestrākās sievas» ogotājas, par drebuli kājās, iedomājoties «desmit kilometrus, kas pa mežu vienam pašam tagad, naktij uznākot, jāmēro atpakaļ uz mājām», un par Latgales zemnieku, kas, nelegālo braucēju ieraudzījis, atceras, ka nav nopircis vecaimātei solītos Hofmaņa pilienus, bet Lubānā aptieka varētu būt vajā, un tādēļ griež zirgu apkārt un ved puiku atpakaļ. Nekā «ārkārtēja» te nav, bet te viss ir dzīvs — mežs, ziemas novakare, puikas izjūtas un siena vedēja vārdi un darbi. Un tad vairs neliekas lieka arī nobeiguma «mācība», tieši otrādi, tā ir nepieciešama. («Mēs nerunājām ne vārda, jo katra runāšana būtu

šā nozīmīgā brauciena izniekošana: Latgales godavīrs tādējādi būtu atzinis manu palaidnību — un es ar vārdiem būtu mazinājis atpakaļceļa lielo nopietnību. Kad uzlēca mēness, uz zirga muguras sleju sašuvju vietās iemirdzējās baltas pogas kā zvaigznes, kas nemitīgi raustījās un, acīm apzīlbtot, beigās pārtapa par Greizajiem Ratiem, šo brīnumaino debesu kausu, ar ko vedēs divīgi pielēja manu dvēseli. Vai tie bija tikai mirdzoši pilieni vai vesela sudrabaina šlakata — ko nu! Es vēl tagad esmu pilns no tās svētdarīgās dziras, kas man atvēra acis uz cilvēka labesību.»)

Un vēl — Liepiņa spēks ir viņa valoda. Mazāk, protams, tā pārliecina tad, kad nesteidzīgā, it kā stilizētā «veclaicīgā» manierē ierunājas arī jauni cilvēki («Tumša nakts», «Sēklas āboliņš»), bet, kad tādā nesteidzībā un krāsu bagātībā domu ličuločiem izvij autors, ik pa brīdim it kā labpatikā izgaršodams kādu retāk lietotu vārdu un pašu šo valodas ritmu un plūdumu, tad šo rakstnieka spēku jūtam. Tad valoda pati ir autora pasaules izjūtas, personības savveidības izteicēja.

Tā tas notiek arī daudzajos dabas aprakstos. Man pat liekas, ka daba «Zaļajā mutulī» nereti ir dzīvāka, patstāvīgāka, atraisītāka par dažu labu cilvēku, kura izturēšanās veidā saglabājas kaut kas mākslots («Bioloģijas kabinetā») šo iepriekšminēto racionālo shēmu dēļ.

1980. gadā iznācis arī stāstu krājums «Zem dzērves spārna» (sast. Z. Līce), kurā ietverti deviņu prozaīku septiņdesmito gadu otrajā pusē sarakstīti darbi. Daļēju atbildi uz minējumiem — kāpēc tāda stāstu atlase, kāda tās adresācija utt. — atrodam grāmatas anotētajā kartītē: «Krājumā sakārtoti mūsdienu latviešu autoru stāsti, kuru darbība risinās uz lauku dzīves fona. Tie galvenokārt vēsti par jauniešiem, viņu problēmām, darba gaitas uzsākot, sastapšanos ar pirmajām grūtībām, ar pirmajām romantiskajām jūtām.» Tātad — grāmata jaunatnei par šodienas lauku dzīvi.

Anotācijā pareizi teikts — darbība risinās uz lauku dzīves fona, jo tādu jauniešu, kam lauki ir viņu darbs un mājas, patiesībā sastopam tikai Aivara Kalves «Veltījumā pērņajam rudenim» un Andra Viksnas «Filharmonijā». Jā, Bela «Bēgšanā» Vilma gan ir lauku darba cilvēks, taču stāstā galvenā persona ir tikko no demobilizācijas atgriezies puisis, kas pēc stingrā armijas režīma atbraucis uz kādu lauku ballīti izklaidēties, atgūt «civilās dzīves asumu». Zigmontes stāstā «Grāfs Monte-Kristo» vidusskolu beiguši Monika gan uz laiku aizvieto savu krustmāti — lauku bibliotekāri, kamēr tā aizbraukusi, bet pati ar vienu kāju jau ir prom, jo gatavojas iestāju eksāmeniem juristos.

Liepiņa «Rēķinvedes» no mazpilsētas atbraukušas uz laukiem komandējumā un drīz atkal aizbrauks. Vai tas kopumā nezīmē raksturīgu ainu — mēs varam likt jaunajam cilvēkam uz brīdi saskarties ar laukiem, atklājas pat spēcīgs kontrasts (Vilmas un Valda pasaules «Bēgšanā»), bet mums nav skaidrs, kā šos jaunus cilvēkus, kas laukos strādā un nav garāmģājēji, kā viņus parādīt «no iekšienes». Kad tā vilina pilsēta, kādi ir tie nedaudze, kas paliek, kas paliek apzināti, ne tikai tādēļ, ka skola mocīt izmocīta un vienīgais, uz ko var cerēt, ir traktorista tiesības. Kāda ir tā paaudze, no kuras jānāk zemes saimniekiem, jo bez saimniekiem zeme nevar palikt. Literatūrā viens no retajiem šo procesu lieciniekiem pēdējos gados ir Kalves Juris Liepa, akadēmiju beigušais puisis savā pirmajā darbavietā visai parastā kolhozā. Jurim ir droša stute dispečers Ābeltiņš. «Mēs esam gluži kā salaulāti. Vecais Ābeltiņu pagaidām bar manā vietā, bet man dzirdot. Gluži kā palutinātam princim — man pašam savs peramais zēns! Es to jūtu un pieciešu, un ko tad lai dara? Šoruden lai kulsta Ābeltiņu, lai viņu.» Devis Jurkam «drošu stuti», rakstnieks, paldies dievam, pārāk tomēr nesaudzē savu varoni. Ir divi traģiski fakti, kuros Jurim jāieskatās atvērtām acīm — vetārsta Glaudāna bojāeja un septiņu hektāru ābeļdārzs ar sasalušiem āboliem. Vecais Ģiedris Jurkam saka: «Es gribu, lai jūs saprastu, jaunais cilvēks: tādi skati ar ābeļes sasalušu ražu grauj mūsu morāli.» Un cilvēciski tik saprotama ir Jurkas pirmā reakcija, kad viņš uzzin, kāpēc bija jāierodas pie Ģiedra, un atviegloti nopūšas — «par āboliem mums neviens sevišķi galvu neziepēs». Rakstnieks rāda dzīvu raksturu, un tajā nav tikai šī atvieglotā nopūšanās, ir līdzvaina Glaudāna liktenī, ir nopietna attieksme pret darāmo darbu («Tu, Jurka, neuztraucies, mēs ar tavu darbu esam apmierināti,» saka Ābeltiņš), ir kaut kas tāds, kas liek braukāt pie Ģiedra, pie tā paša vecā vīra, kas atgādina citas patiesības, ne tikai tās, par kuru neievērošanu ziepē galvu.

Nav jau Kalves radītā aina laikā un problemātikā īpaši izvērstā. Tās ir tikai dažas vēla rudens un ziemas sākuma dienas, un uzmanības lokā nav tikai Jurka, rakstnieks ļauj ieskatīties arī Glaudāna brāļa Pētera, kantora Elvīras, traktorista Ruņģa, Ābeltiņa un viņa drauga kolhoza priekšsēdētāja Lindes dzīvē. Un, lai arī tās ir tikai epizodes, tajās ir autora rūpe par cilvēku likteņiem, par vieglo iespēju pamatus zem kājām pazaudēt, tāpat kā nekas nav vajadzīgs, lai ļautu sasalt āboliem zaros un ne par ko neatbildētu. Tā ir doma par tikumiskās stājas nepieciešamību, par tikumiskās atmosfēras nepieciešamību, bez kuras cilvēku sabiedrība pārstāj būt cilvēku sabiedrība. Par neieinteresētību līdzcivīļu likteņos, kaut gan cilvēcība sākas tikai ar līdzcietību,

līdzjūtību pret citiem. Ja šīs patiesās cilvēcības nav, ir tikai formālas saites, kas vājāku raksturu nespēj noturēt virs ūdens, kā nenotur Elmāru Gladānu. «Veltījumā pērnajam rudenim» Kalve izgaismo it kā atsevišķus mirkļus cilvēku dzīvē, aiz šiem mirkļiem ļaudams nojaust sarežģītus dzīves procesus.

Protams, varētu atkal un atkal atkārtot, ka kopumā literatūras attīstībā mums pietrūkst to darbu, kas atklātu vēsturiskās pārmaiņas Latvijas laukos pēdējos četrdesmit gados. Bet varbūt tas patiešām nav vienam rakstniekam paceļams smagums, pat tad, ja tā būtu miniepojeja (kā Trāta «Dancis ap tvaika katlu»)? Varbūt atliek vienīgi cerēt, ka atsevišķas patiesas lappuses kopā veiks mūsdienu «Zaļās zemes» uzdevumu? . . .

Gan tematiski, gan jo īpaši šajā cilvēcību akcentējošajā intonācijā krājumam «Zem dzērves spārna» tuvu stāv «Stāsti» (sast. Z. Līce). 1980. gada izdevums ir krietni apjomīgs, tajā publicējušies 14 autori, paaudzū amplitūda — no Aivara Kļavja līdz Voldemāram Pūcem. (Kļavis ir vienīgais, kas pārstāv 30 gadus nesasnējušos, kopumā «Stāstos» jaunā maiņa gandrīz neienāk — pēc kāda laika, šo almanahu šķirstot, par 70. gadiem radīsies priekšstats, ka prozā strādā gandrīz vai tikai tie, kuriem aiz muguras vismaz četrdesmit. Tie jau arī strādā visintensīvāk, bet, ka no visa jauno devuma neviens stāsts nevarētu izturēt konkurenci un parādīties krājumā, tam negribas ticēt. Tad jau stāstam nav nākotnes. . .)

Krājumu ievada stāsti par tuvāku un tālāku pagātni — V. Pūces bērnības stāsts «Parra» ar kolorīto vecāsmātes tēlu, H. Gāliņa «Tikai dzīvot» par pirmajiem pēckara gadiem, kurā autors diemžēl neaizsniedz savu labāko stāstu līmeni vides konkrētības, raksturu organikas ziņā, M. Birzes «Viņš satika savu kāju» ar Birzem raksturīgo kara atmiņu ielaušanos šodienas dzīvē, cilvēku attiecībās, ar parūgti ironisku smeldzi tēlojot bijušā vācu zaldāta Valtera Engelkes un medmāsas Ināras Švalbes negaidīto sastapšanos pēc daudziem gadiem ceļā no Magdeburgas uz Berlīni.

Tāpat kā krājumā «Zem dzērves spārna», arī te virknē stāstu nokļūstam šodienas laukos (M. Svīres un A. Štrausa vitālās dzīves ainas «Brūtīgānā» un «Teļš vēl nāk», A. Kalves, Ē. Hānberga, J. Mauliņa darbi). Visdziļāko iespaidu, manuprāt, atstāj Ainas Ozoliņas «Janka».

Ozoliņas abas līdzšinējās grāmatas («Pārmijas», 1971 un «Acu liecinieki», 1977) kritikas atzinību neizpelnījās — pārāk liela bija plaša starp dzīves doto jēlmateriālu un tā literārās apstrādes pakāpi. «Jankā» autore vairs nav centusies pastāstīt par visām sasāpējušām lauku dzīves problēmām, tagad viņa stāsta par Janku, divdesmit trīs gadus veco traktoristu, kolhoza dzērāja Luksta

dēlu, tā paša Luksta, par kuru jauniņā agronome Nora ar trīcošu balsi saka — kā es jūs, Lukstus, visus ienīstu... Nekādus īpaši smalkus formas paņēmienus Ozoliņa nav apguvusi, viņas rok raksts nepretenciozāks par nepretenciozu. Bet te ir skaudrs cilvēka liktenis, un šo likteni Ozoliņa rāda darbībā, kas savā ikdienišķumā ir baisi daiļrunīga, rāda vienkāršā tēlojumā bez gariem psiholoģiskiem ekskursiem un metaforistiskiem dekorējumiem. Janka stāstā dzīvo īsti, dabiski, un tēls uzvar ar patiesības nežēlību. Jankam, kurš no piecpadsmit gadiem pats pelna maizi, būtībā pasaulē nekā nav. Vienīgi kaza. Bet tā satinas striķi, piedzērušais tēvs neiet to atbrīvot, un kaza nobeidzas. Un tad Jankam vairs nav nekā. Vienīgi pienākums apglabāt mirušo tēvu. Un vecāsmātes bībelē atrastā simt rubļu banknote un drebelīgas rokas aprakstīta papīra strēmele: «Tavu tēvu mocīja sirdsapziņa. Tagad viņš pelnīto sodu izcietis. Apglabā, Jānīt, tēvu, kā pienākas.» Māte? Māte no tēva aizgājusi, viņai ir cits vīrs, kas uzturams tāpat kā viņu pieci bērni, un, raujoties pušu starp māju un kolhoza teļu kūti, viņa kādu minūti savam lielajam dēlam ne īsti spēj, ne grib atlicināt. Apkārtņē viņš ir tikai Luksta puika, kuru agronome Nora var sūtīt uz smagākajiem, akmeņainākajiem laukiem, zinot, ka Luksta puika pretim nerunās un darbs būs pabeigts. Ka Janka par to saņems kapeikas, tas nevienam neuztrauc. Ak jā, ir mīlestība uz Noru, agronomi, bet par to jau Janka īsā sapņot neuzdrīkstas. Luksta puika, kuram ir laba sirds, strādīgas rokas, pussabrukusi, Luksta izdauzīta būda un vienīgā manta — tranzistors, kas prasmiģi nosargāts no tēva.

Jankas tēls ir Ozoliņas veiksmē. Un svarīga man šķiet arī šī dramatiskā materiāla izvēle, autorei attieksme. To, ka dzīve visiem nemaz nav tik neglābjami rozā, palaikam atgādina Dripes publicistika, Lāma romāni, Gāliņa stāsti u. c. Bet tas arī ir fakts, ka tik atkailināti skarbas dzīves patiesības mūsu literatūrā nav pārāk daudz. Tam, manuprāt, ir dziļa jēga, ka Ozoliņa nav tādām Jankam garām pagājusi. «Tu iedams neaizmirsti, ka var iznākt iet gar logu bārenītei...» (O. Vācietis.) Vienīgi humānisms ir literatūras ierocis un mērķis, un katrs cilvēka ciešanu mirklis ir tās uzmanības vērts. Nē, literatūrai nav jāiežēlina, bet tai gan jākopj cilvēka emocionālā spēja līdzī just, ar sirdi redzēt un dzirdēt. Un īpaši nozīmīgi tas ir mūsdienās, kad cilvēka situācija industrializētājā tautsaimniecībā nāk ar daudzām apzinātām un arī vēl neapzinātām psiholoģiskām pārmaiņām viņa «uzvedības modeli». Kā šajās ražošanas attiecībās saglabāt cilvēkam nepieciešamo psiholoģisko vidi, tikumisko klimatu, par to domā filozofi, sociologi, psihologi. Literatūrai, no vienas puses, it kā ir vieglāk — vienkārši būt šai cilvēciņas sardzē. Taču ir skaidrs,

ka šis vieglums ir tikai šķitums, jo bez dziļas vēsturiski konkrētās situācijas izjūtas un zināšanas šī cilvēcības sardze var kļūt abstrakta, zemei, tautai, cilvēkiem nepiesaistīta. Kā raksta G. Baklanovs — māksla cilvēku dvēselēs atrod to, kam jāsāp, un acimredzot literatūras tikumiskās audzināšanas jēga ir saglabāt cilvēkā spēju svešu sāpi izjust kā savējo. Bet to jau laikam var izdarīt tikai tad, ja rakstnieks pats šo cilvēka dvēseles sāpi zin un arī izjūt kā savējo.

«Janka» liek domāt par Luksta puikas tiesībām būt cilvēkam ar cilvēcisku pašcieņu. Tiesa, Ozoliņas stāstā ir arī mazāk pārliecinošas vietas, bet tās tomēr stāstu nenogremdē. Jo dzīvs ir Janka un patiesa autore sāpe par viņa dzīvi, par cilvēku spēju neredzēt otrā cilvēkā cilvēku.

(Interesanti, kā šo stāstu lasa (ja lasa), piemēram, vidusskolas beidzamo klašu audzēkņi. Vai Janka izraisa līdzcietību, liek atmežgīt attiecības, kuras viņu sapinušas, liek izvērtēt līdzcilvēku attieksmi un apstākļus vai arī rada tikai nicinājumu — pats vainīgs, sen vajadzēja aiziet no dzērāja tēva un pelnīt baigo rubuli? «Janka» dod impulsu sarunai par dzīvi, un tas nav maz.)

* * *

Uz jautājumu, kas ir paliekošas dzejas pazīmes, Arvīds Skalbe atbild: «Humānisms un augsta valodas kultūra.» (Ķīkāns V. Pieci. R., 1980, 160. lpp.) Varētu vēl piebilst — tās ir paliekošas literatūras pazīmes. Varbūt tas ir likumsakarīgi, ka, par 1980. gada stāstu grāmatām runājot, priekšplānā izvirzās tieši šis humānistiskais pasaules skatījums, tiešāk vai netiešāk pausta humānisma prasība. Iespējams, ka tas ir arī visas desmitgades idejiski estētiskais «kopsaucējs».

1980. gadā Moldāvijā rīkotajā sanāksmē «Rakstnieks. Laiks. Varonis» gruzīnu prozaikis Čabua Amiredžibi sacījis, ka attieksmē pret daudzajām īstenības problēmām vajadzīgs kāds galvenais princips, gruzīnu literatūrā pēdējos gados jautājums, viņaprāt, tiek izvirzīts šādi: «...dzīve — tas ir materiālo un garīgo vērtību radīšanas process; tikumība — visa sākums, tas, kas regulē šo procesu. Tātad — mūsu esamības pamatproblēma ir tikumības problēma.» (Лит. газ., 1980, 24 дек.) Bet tikumības problēma — tā vispirms ir cilvēcības problēma. Tikai ar cilvēcību sākas cilvēks, sākas saākšanās ar pasauli, līdzcilvēkiem, tautu. Tikai cilvēcības žesti piesilda mūsu dzīves telpu. Literatūrā daudzos un dažādos aspektos izvirzās šis jautājums, patiesībā tas ir visu laiku un visu tautu demokrātiskās literatūras pamatjautājums — kāds tu esi, cilvēk? Gan sadzīviskā, psiholoģiskā, gan

sociālētiskā, morālfilozofiskā aspektā šis jautājums ieskanas 1980. gada stāstu grāmatās. Cilvēcības uzturēšanas nepieciešamība un griba — varbūt tieši tā vieno dažādu paaudžu, dažādu rokrakstu rakstniekus? Jakubāna griezīgo grotesku, Skujiņa smalko vērīgumu, Bela izkopto psiholoģisko analīzi, Ozoliņas rūgto sāpi un vienkāršo vārdu utt.

«Rakstniekam nav obligāti jābūt identiskam ar saviem literārajiem darbiem, bet obligāti jābūt identiskam un solidāram ar savas tautas likteni.» (Birze M. Tai rudens vakarā. R., 1974, 59. lpp.) Kā šo obligāto prasību pilda 1980. gada stāstu grāmatas? Savos labākajos paraugos, domāju, cenšas pildīt, bet pašapmieram nav ne vismazākā pamata.

Kā zināms, literatūras uzdevums ir atklāt ikdienišķajā neikdienišķo, citiem vārdiem, parādību jēgu, būtību. Stāsts, manuprāt, tomēr visai bieži paliek tajā stadijā, kad ikdienišķajā atklāj ikdienišķo. Izdara to profesionāli korekti, bet dziļāk arī neiet, plašāku māksliniecisku vispārinājumu nepaver. Var to saukt par empīrisku aprakstīšanu vai kā citādi, būtību tas nemaina — patiesi dziļas īstenības izziņas šādā aprakstīšanā nav.

Pēc intensīvajiem māksliniecisko formu meklējumiem 60. gadu otrajā pusē tagad šis process pierimis. Modernās literatūras mākslinieciskie paņēmieni ir reabilitēti, un smaguma centrs nepārprotami pārvietojies uz īstenības mākslinieciskās izpētes, izziņas pusi. Un, kaut arī 1980. gads ir «izlīdzinātāks», tajā nav iznākuši tik vāji kārtējie stāstu krājumi, kādu netrūka 1979. gada ražā, izziņas dziļumi vienmēr jāvēlas psiholoģiski precīzāki, sociāli būtiskāki un filozofiski vērienīgāki. Lai vārds būtu vēl maiģāks un vēl spridzinošāks.

Literatūra un Māksla, 1981,
29. maijā, 5. jūn.

... KAS PALĪDZ PĀRVARĒT ZEMES SĪKUMU PIEVILKŠANAS SPĒKU?

Dramaturģija — 1980

Pagājušajā gadā teātrī apmēram līdzīgā proporcijā sastapušies vidējās un jaunākās paaudzes dramaturģi. Vai tas kaut ko mainījis vispārējā ainā? Vai radījis kādas jaunas ievirzes?

Jaunākās paaudzes dramaturģija, šķiet, nāk ar personības problēmu, tiecoties pamest sasīcināto sadzīvisko ietvaru un izteikties cilvēka garīgās dzīves koncentrācijā.

Vidējās paaudzes dramaturģija joprojām skata personību sociālu problēmu režģī. Un vienlaikus tiecas plūstošo dramatisko tēlojumu padarīt skaudrāku, kompaktāku, koncentrējot darbību konkrētajā konfliktā.

Virzieni atšķirīgi, bet rezultātā abi ved uz dramatisku koncentrāciju. Vai notiek pakāpeniska atteikšanās no polifoniskās, pustošos sabalsotās lugu struktūras, pēc kā daudzus gadus tiecās mūsu dramaturģi? Vai notiek pakāpeniska tuvināšanās noteiktākas uzbūves lugai?

Arī Gunāra Priedes luga «Mācību trauksme» zīmīga ar skaudrāku veidojumu, lielā mērā atsakoties no citkārt autoram raksturīgajām liriski asociatīvajām līnijām. Tēlu sistēma joprojām psiholoģiski ietilpīga, bet precīzāk nekā agrāk tajā ieprogrammēti uzdevumi, spēki un pretspēki, ieskaitot lugas idejas veidošanās pakāpenību un vainagojumu.

Diānas komplekss, piemēram, veidojas psiholoģiski visai būtisks. Arī sociāli. Viņa savā mājā devusi patvērumu smagi slimajam zinātniekam Alvilam Kukurzņim, kuru «mācību trauksmes» dēļ izvāc no viņam ierādītās telpas sanatorijā, kur viņš ārstējās un arī strādāja. Viņa devusi patvērumu šim cilvēkam uz laiku, lai viņš varētu mierīgi turpināt iesākto darbu. Bet Diānas dzīve ir pārāk saskaldīta un sarežģīta. Darbs, skriešanas, braukšanas, kāds Otomārs Rīgā, pašas dēls te. Un nav ne dēla, ne Otomāra. Un nav arī vietas, kur Kukurzņim palikt. Šai mājā viņš aiziet bojā. Sevišķi ar Diānas kompleksu ir precīzi atklāta vide, kur Alvilam Kukurzņim jāaiziet bojā.

Lugā ir Montis — Diānas dēls un Raibacāne — Kukuržņa bijusī studente. Abi tie savā veidā viņu vajā. Montis tāpēc, ka Kukurznis aizņēmis istabu, kurā viņš varētu pārņemt ar kādu meiteni, Raibacāne tāpēc, ka iedomājusies, ka Kukurzni mil. Raiņa Akadēmiskā Dailes teātra izrādē viņu attiecības vēl sakāpinātas tā, ka Montis kļūst par zinātnieka fizisko spīdzinātāju, Raibacāne — par viņa garīgo spīdzinātāju. Tie ir divi **spēki**, kuri iznīcina Alvilu Kukurzni.

Bet kur ir aizsardzība? **Aizsardzība** ir ārste Jumtiņa un Diāna. Abas savu uzdevumu neveic. Diāna — dzīves virpuļa dēļ (un viņai pat nevar īsti pārņemt, reālā situācija viņu tā nostādījusi), ārste — valdošās birokrātijas dēļ, kurai kardināli pretim stāties ne vienmēr cilvēkam pietiek spēka.

Un kāds iet bojā «mācību trauksmes» dēļ, nenopietnas, mākslīgi radītas, pat nevajadzīgas situācijas dēļ.

Tāds ir spēku samērs lugā. Dailes teātra izrādē (režisors A. Liniņš, režisora asistents V. Vētra) spēku un pretpēku attiecības ir ļoti skaidras un dramatiski aktīvas. Tas saista un ievie diezgan dziļi lugas konfliktā. Uzvedums atklāj šauras birokrātijas, dzīves jezgas, iegribu un rupjības neatgriezenisko varu, kas iznīcina radošu, tam visam pretoties nespējīgu cilvēku.

Taču lugā ir vēl viena persona — pats Alvilis Kukurznis, kura vienīgā griba un vēlēšanās ir izsisties līdz patiesībai. Viņa līnija ir tikai iekšēju pārvērtējumu līnija un tāpēc stipri sarežģīta. Tā saistās ar vienu no svarīgākajām lugas tēmām — ar zinātnieka jaunības atmiņām par pirmajiem pēckara gadiem, kolektivizācijas laiku. Tās viņš, slims būdams, neatlaidīgi mēģina skicēt uz papīra. Viņu moka nepieciešamība iemest savu patiesības graudu pagājušo laiku skaidrojumā.

Šī tēma sākumā ir it kā pasīvāka, ietverta vienīgi paša Kukuržņa pārdomās. Un varētu to gandrīz kvalificēt kā tādu tematisku paralēli, vairāk teorētisku, simbolisku, kura izgaismo darbību vēlamā virzienā. Ar tādu papēmienu ne vienreiz vien nācies sastapties pēdējo gadu dramaturģijā.

Taču šoreiz princips ir atšķirīgs. Lugas gaitā atmiņu tēma kļūst aizvien aktīvāka, aizvien dziļāk ietiecas ne tikai Alvila Kukuržņa, bet arī apkārtējo cilvēku domu pasaulē un dzīves vērtējumā. Tā kļūst arī par fināla dramatisma galveno avotu un izraisītāju — kad Montis šantažē Kukurzni un sola, ja viņš neaizies ar labu, manuskripta lapas tiks iemestas krāsnī. Šī tēma kļūst par pamatu arī lugas augstākajai kulminācijai un notikuma atrisinājumam — Alvila Kukuržņa nāvei.

Teātra izrādē visai būtiskā lugas izteiksmes aktivizēšanās palikusi lielā mērā neievērota. Alvila Kukuržņa atmiņu rakstīšanas

tēma (kas nu jau kļuvusi par aktīvu dramatisku spēku) atbīdīta fonā, un izrāde kļuvusi ne vien saturā šaurāka, bet arī dramatismā nabadzīgāka.

Līdz ar to arī pats fināls — Alvila Kukuržņa nāves skats, kas izrādē interesanti iecerēts pēc izstiepta fināla principa, nav īsti realizējies. Izrādes fināls liek pārdzīvot viena cilvēka fizisko nāvi bez īsta ieskata viņa garīgās pasaules drāmā, bez īsta ieskata viņa patiesības meklējumu konfliktā ar reālo situāciju. Finālā, tāpat kā izrādē, iezogas sadzīves patiesīguma pasīvā šaurība.

Lugā izveidojas nopietna sadursme, šai sadursmei tik dziļa sociālās idejas slodze, kāda mūsu dramaturģijā nav pārāk bieži sastopama. Arī izrādes variantā skan sociāla ideja, taču daudz vienpusīgāka. Te skarta galvenokārt vide, tiešā apkārtnē, kura iznīcina cilvēku. Daudz mazāk tā tragiska, ko rada patiesības meklēšanas varmācīgs pārrāvums. Luga galvenā varoņa iekšējās traģēdijas pavedieniem liek stiepties tālāk un dziļāk. Vides funkciju paplašina tas, kā Kukuržņa patiesību novērtē apkārtējie. Dažāda attieksme un dažādas kvalitātes te veido noteiktu kopumu. Ārste Jumtiņa nezina, ko viņš īsti raksta, bet ciena šo darbu. Pūpola nezina un negrib zināt, viņai tas traucē īstenot «mācību trauksmi». Raibacāne labprāt uzzinātu, kas tur īsti ir. Diāna baidās, ka neiznāk nepatīkšanas. Traktorists Benedikts pārmet, ka Kukuržnis nav toreiz savas kļūdas labojis, bet aizlaidies uz pilsētu. Montis redz šķērslī savām iegribām un iemet papirus krāsnī. Tikai savstarpēji savijoties, šīs attieksmes var izveidot gaisotni, kas nosaka traģēdiju.

Arī Paula Putniņa lugā «Pusdūša» nākas sastapties ar līdzīgu parādību, ar it kā diviem slāņiem — ar dzīves slāni un ideju pastiprinātāju slāni, kā tas daudzkārt bijis vairākos mūsu autoru darbos. Taču arī šeit, līdzīgi G. Priedes lugai, šāds princips saglabājies vairāk šķietami. Jo lugā «Pusdūša» situācija ir sarežģītāka — vienas tematiskas paraleles vietā te ir vairākas. Arī to iekļaušanās darbībā ir atšķirīga aktivitātes ziņā.

Spodras un Zigmunda mīlestība, mātes iejaukšanās. Zigmunda nespēja turēties pretī mātes diktātam, nespēja atrauties no Spodras. Pusedzība savā dzīves variantā.

Bet Spodras brālis Lauris tāpat nespēj konsekventi nostāties pret meža dedzinātājiem, darbu nespēj kārtīgi līdz galam izdarīt, pakļaujas tam, ko cits ir licis. Spodras tēvs savā laikā, sociāli sarežģītā laikā un sabiedriski nozīmīgākā darbībā tāpat ir bijis pusdūša. Šīs personas savu pusdūšību pauz atstāstījumos. Tie ir kā fons vai kā papildinājums Zigmunda gluži konkrēti redzamajai darbībai. Un veidojas kāda kopīga pusdūšības tēma.

L. Paegles Valmieras drāmas teātra izrādē (režisore M. Ķimele) šis fons vai papildinājums nav ņemti vērā. Nekāda saikne starp stāstījumiem netiek meklēta. Bet izrādē tad veidojas pašaura — vienīgi par gadījumu Zigmunda un Spodras dzīvē, spilgtu, psiholoģiski bagāti un pilnasinīgi uzrakstītu un teātri atveidotu, taču par vienu dzīves gadījumu.

Tomēr izrādās, ka situācija ir daudz sarežģītāka. Lugā ir savdabīgs tēls — Nikoleta. It kā strīdīgs, it kā diskutējams.

Nikoleta ir Spodras brāļa Laura līgava un izturas pret Lauri gandrīz tāpat, kā Zigmunda māte pret Zigmundu. Vēlāk Nikoleta iejaucas arī Spodras dzīvē, visiem līdzekļiem gribēdama sasiet to, ko Zigmunda māte grib izpostīt.

Zigmunda māte Dzidra, neko nejautājot, izkārtu Spodras kāzas pēc sava prāta. Nikoleta, neko nejautājot, sastāsta, ka Spodrai būs bērns. Lai glābtu, tikai lai darītu labu! Cik līdzīgas ainas!

Un gribot negribot nākas secināt, ka lugas idejas atslēga ir ne tik daudz Spodras brāļa un tēva stāstījumu, cik Dzidras un Nikoletas varā. Ja atzīstam šādu pieņēmumu, tad izrādās, ka lugas idejas slānis nebūt nav pielikts no malas ar sabalsojuma paņēmieni, bet veidojas arī pašās darbības dzīlēs.

Tiesa, Dzidras varmācības tēma attīstās bagāti un nepārprotama (arī cilvēciski daudzpusīga un interesanta). Nikoletas varmācība nav tik asi uztverama. Pie tam viņa grib savienot tos, ko Dzidra šķir, tāpēc lasītāja un skatītāja simpātijas ir Nikoletas pusē.

Tas vājina šo sadursmi? Bet varbūt te slēpjas lugas paradokss — savas gribas uzspiešana no visām pusēm — gan no labās, gan no kreisās, gan šķirot, gan vienojot? Un tu vari grozīties, kā gribi, atkal ir viens varmāka priekšā ar gluži pretēju darbības leņķi. Un tikai vēloties palīdzēt un tikai vēloties darīt labu. Bet cilvēki, kas iekļuvuši šajā palīdzības lokā, kļūst bezpalīdzīgi, bez gribas, kļūst pusdūšas. Vai otrādi? Pusedūšu esamība rada varmācīgus labdarus?

Valmieras teātris Dzidras — Nikoletas (N. Leimane, I. Ramute) pēctecības iespēju nav akceptējis. Dzidra un Nikoleta darbojas katra par sevi. Vienīgi ironiskā tonkārtā, kādā veidota Nikoleta, dara jaušamu kādu saiti ar Dzidras tēmu.

Bet Zigmunds — Lauris, kas savukārt veido pusdūšības pēctecību? Vai Spodras tēvs — Zigmunds — Lauris? Viņu motīvi gan ir visai dažādi: Lauris pakļaujas aiz vienaldzības, Zigmunds — aiz mīlestības uz māti, tēvs Ziedonis — aiz bailēm. Diezgan zīmīgi triju paaudžu motīvi. Un tomēr tie daudzos punktos saskaras. Ziedonis: Es nekad netaisī! Lauris: Nevajag

maisīties! Dzidra: Vajag riktēties! Nikoleta: Vajag riktoties! Vajag cīnīties!

Arī šo pēctecības ķēdi teātris nav akcentējis.

Lugas emocionāli spēcīgākā daļa, neapšaubāmi, ir Spodras un Zigmunda mīlestības stāsts, kur patiesa emocija mijas ar vieglas ironijas un humora toņiem. Traģiski dramatiskie piesitieni rodas vairāk ārpus šī stāsta. Vēl un vēl dažādos variantos atkārtojoties, tie sabiezina toni, un mēs dzirdam brīdinājumu.

Tā skan P. Putniņa veidotās paralēles — Ziedoņa un Laura gadījumi, Spodras māsu garāmslidošie akcenti, arī mazā zēna lūgums finālā, lai māte iet un pasaka, kā tas bijis patiesībā. Arī šeit lugā veidojas kāds pasīva bezkaislīguma kopums, kāds iespējams drauds. Taču izrādē šī problēma nav risināta. Ne ar pasīvākajām paralēlēm, ne ar visai aktīvo Nikoletas līniju, ne ar vienu pēctecības ķēdi, ne ar otru.

Valmieras teātri uz skatuves ir mīlestība, īsta un emocionāli patiesa (L. Dēvica, J. Zariņš). Ar to vien centrā it kā nostāties: protests pret varmācību. Ar Zigmunda glēvo atkāpšanos rodas: protests pret pusdūšību. Un tomēr dziļāka sociāla skanējuma izrādei pietrūkst. Luga ir sociāli daudz aktīvāka.

Atšķirībā no «Pusdūšas» P. Putniņa nākamā luga «Uzticības saldā nasta» (iestudēta gan tikai 1981. gadā Raiņa Akadēmiskajā Dailēs teātri A. Liniņa režijā) jau apstiprina pavisam noteiktu vēlēšanos pēc visskaudrākās konkrētības. Te nav meklēti nekādi blakus paņēmieni, bet idejas nostādne attīstās vienīgi varoņu sadursmēs. No vienas puses — Bērtulsona uzticības nasta sabiedriskā pienākuma priekšā, no otras — viņa sievas Maldas uzticības nasta Bērtulsona un ģimenes priekšā. Tādējādi problēma veidojas savdabīgā dubultportretā, divos īpatnos blokos, kuri savā starpā rada berzi. Bērtulsona taisnība dara pāri Maldas taisnībai, Malda iet bojā. Bet viņas uzticības nastu pārtver Lolita.

Lugas idejas apliecinājums, neslēpjot arī iekšēju pretrunīgumu, veidojas spēcīgs, palīdzēdams saasināt uzmanību uz uzticības fanātismu tā gluži pretējos veidos. Tā ir lugas sociālā nozīmība.

Jāatgādina, ka līdzīgi bloki galu galā bijuši arī «Pusdūšas» pamatā, kur tie izpaudās divās pēctecības grupās — pusdūšu un varmāku pēctecībā. Tikai «Pusdūšā» tas notika dažkārt darbībā un dažkārt stāstījumā, bet «Uzticības saldajā nastā» — vairāk tēlu sadursmēs.

Gribas teikt, ka konkrēta organika ir P. Putniņa lugu lielākais spēks un pievilcība. Paralēles vai simbolika tajās vienmēr bijušas ar nedaudz mākslīgu pieskaņu. Konkrētajā organikā iekausēta

tēma te vienmēr skanējusi pārliecinošāk, ja vien lieki nelien ārā pati vēlēšanās «ieklausēt». Kad tēma kā nepieciešamība izrisināsies tikai no tēlu sadursmēm, tad, liekas, būs sasniegta visaugstākā pakāpe. Un var būt, ka tā jau ir sasniegta P. Putniņa jaunākajā lugā par bērniem (un arī pieaugušajiem) — «Gaidīšanas svētki».

Dramaturgi tiecas pēc lielāka kompaktuma lugās? Tiecas idejas slodzi arvien vairāk uzticēt pašiem varoņiem, bet mazāk asociatīvajiem sabalsojumiem? Ir ceļā uz kaut ko jaunu, atšķirīgu?

Visai zīmīgs piemērs tam ir arī Gunāra Priedes luga «Vai mēs viņu pazīsim?» un tās uzvedums Raiņa Akadēmiskajā Dailes teātrī (režisors A. Liniņš, režisora asistents V. Vētra).

«Vai mēs viņu pazīsim?» uzrakstīta pirms «Mācību trauksmes», šķiet, tāpēc tajā tik izteikta iepriekšējā uzbūves shēma — uzsvērti ikdienišķa darbība ar Ķikuļa Jēkaba dzīves un personības paralēli.

Ķikuļa Jēkabs — pirmais zināmais, tagad uzzinātais latviešu dzimtajaužu dzejnieks, kas atklāti iestājies par savas tautas tiesībām un gājis bojā. Kā paralēle, kā simbols lugā vai arī kā fons tas aicina samērot mūsdienu cilvēku un viņa rīcību ar tautas pagātnes cildeno, kaut arī traģisko mantojumu.

Līdzīgu nostādni atceramies G. Priedes lugā «Vecrīgas lībieša portrets» ar vecā lībieša portretu mūsdienu darbības fonā, arī lugā «Zilā» ar zilās govns seno, līdznesto pasauli, tādu pašu samērojumu, kas aicina šodienas rīcību skatīt būtiskāk.

Šāda tēma G. Priedes daiļradei izrādījusies visai raksturīga, un galu galā redzams, ka sadzīves situācija ir vide, kurā autors pauž savu sabiedriski iecentrēto pārdomu.

«Vai mēs viņu pazīsim?» arī ir saruna par šo tēmu bez asām šķautnēm un notikumu pagriezieniem. Ķikuļa Jēkaba tēls un tēma izaug no Leonardas uzmācīgām atmiņām, no seno dzirnavu teiksmainās vides, kur Ķikuļa Jēkaba klātbūtne organiska un saprotama. Lugas sadzīviski ikdienišķajā darbībā ieplūst liriska intonācija, kas mēģina mest romantizētu tiltiņu uz Ķikuļa Jēkaba personību. Taču brīžam tas notiek ar visai mākslīgu uzsvērumu. Tad lugas problēmas nostādījumā rodas kāda neīsta pieskaņa un tā kļūst par vieglu sakāpinātajiem dialogiem.

Sekojojot vispārējai tendencei, arī šīs lugas uzvedumā Dailes teātrī tematiskajai paralēlei (Ķikuļa Jēkaba tēmai) nav pievērsta nopietnāka skaidrojoša uzmanība. Un savādi — šajā izrādē nekāds problēmas apsūkums nerodas. Izrāde atklājas spilgta, ar lielu iekšēju bagātību un jēgu. Kāpēc? Jādodomā, tāpēc, ka lugas uzbūve

ir amorfāka un Ķikuļa Jēkaba paralēlei te vairāk salīdzinājuma, nevis patstāvīgas idejas nesējas funkcija. Un tādā kārtā tā vieglāk atmetama. Šādā režijas pieejā lugas trūkums kļuvis par izrādes veiksmes cēloni. Toties savdabīgi dziļi un neparasti izradē veidoti raksturi, to sadursmes. Līdz ar to par galveno atklāsmes objektu tajā kļūst mūsdienu cilvēku morāles procesi.

Ja izdarām nelielu atkāpi, jāsecina, ka trīs G. Priēdes lugas šai ziņā iespējams sakārtot trīs dažādās pakāpēs. Lugā «Vai mēs viņu pazīsim?» tematiskajai paralēlei ir salīdzinājuma funkcija, «Tavā labajā slavā» — idejas nesēja funkcija, bet lugā «Mācību trauksme» tā jau ieguvusi patstāvīga dramatiska spēka funkciju.

«Vai mēs viņu pazīsim?» iestudēta kā «izrāde-lasījums». Tādējādi radusies interesanta iespēja atkāpties no lugas sadzīviskā pamata un izvairīties no drauda palikt sīkpsiholoģijas un atstāstījuma robežās, kļuvusi iespējama zināma nosacītība uz skatuves. Aktieri, piemēram, nerealizē lomas remarkas, bet lasa tās, piešķirdami darbībai arī komiskus akcentus. Sevišķi vietās, kur luga vedina uz lirisku rezignāciju vai jūtu akcentēšanu, viegla humora vai pat ironijas toni piešķir izrādei negaidīti dažādu, neparastu, bet psiholoģiski bagātu skanējumu. Jo dzīvo, iekšējo attiecību loks lugā ir stipri bagāts.

Režija gājusi vēl tālāk — liriski jūsmīgo elementu pārspilējot dažkārt pat līdz hiperbolai. Romantiskajai situācijai tiek pievienots kāds sevišķi romantisks pagrieziena, kāda veca romantiska dziesma, kas situāciju padara vēl romantiskāku un savā pārspīlētībā tāpat noved līdz komikai.

Un izrāde it kā paplašina ietvarus. Veidojas kāds īpašs priecīgums, kāds īpašs ironisks piesitiens vai nu tēlos, vai par tēliem, par situāciju vai dzīves parādībām (ironija neskar Ķikuļa Jēkaba tēlu, tas saglabā romantisku cildenumu). Šie akcenti neatdalāmi savijas kopā un veido kādu ļoti ietilpīgu, vārdos nenosakāmu attieksmi — reizē prieka, ironijas un dziļas nopietnības pilnu.

Luga «Vai mēs viņu pazīsim?» iestudēta arī L. Paegles Valmieras drāmas teātrī P. Lūča režijā. Te Ķikuļa Jēkaba tēma veido izrādes idejas pamatu, tā pasniegta emocionāli afektētā skanējumā. Tomēr vienīgi pirmajā cēlienā, kamēr tā negaidīti skaudri kontrastē ar sadzīvisko rosišanos un kamēr vēl neesam pie visa tā pieraduši, šis paņēmieni rada interesantu, cildenības pilnu atmosfēru. Leonardas (I. Ieviņa, R. Meirāne) poētiski pacīlātais stāstījums kļūst par cēliena centru. Vēlāk šī piepaceltā maniere atkārtojas arī citu tēlu sniegunā, un, nespējot to piepildīt ar allaž jaunu saturu, tā vieš pasīvas deklamācijas, dažviet pat neistas moralizēšanas iespaidu. Arī problēma, kas it kā nopietni

aicinātu uz savas dzīves samērošanu ar varoņa cildenību, drosmi un darbošanās jēgu, izskan vairāk vārdiski vien un, daudzkārt sevi atkārtojot, kļūst visai vienkāršota. Jo pašā lugā tai pietiekama tematiska noslogojuma pietrūkst.

Valmieras teātri izmantota lugā ieskicētā intriga, tā virspusē esošās lirikas vietā radot izrādē noslēpumainības pilnu atmosfēru. Tāda izteiksmes kvalitāte (romantisks piesātinājums) daļēji palīdz atklāties arī Ķikuļa Jēkaba romantiskajai paralēlei — idejai. Diemžēl šāda atmosfēra drīz izgaist, jo intriga lugā ir tikai šķietama. Tā drīz vien tiek likvidēta, un romantiskais plīvurs nokrīt arī izrādei. Tā ietiecas sadzīviskā risinājumā.

Sadzīvisks risinājums nekādi nepalīdz atklāt lugu «Vai mēs viņu pazisim?», vēl nepiemērotāka šāda izteiksme ir Elmāra Ansona lugai «**Dažus sērkokciņus Gaujā kaisīja**». Lugu varētu nosaukt par savdabīgu sociālu konstrukciju. Tādu izteiksmi tā prasa arī uz skatuves. Tas nenozīmē, ka lugā nav dzīvu tēlu. Tie arī darbojas gluži reālās, dabiskās situācijās, tikai dzelzaini pakļauti lugas stila likumībām. Vispirms — nosacītajai baltmelnajai sistēmai. Vienā pusē ir baltie, pašaieliedzīgie, strādātgrībošie. Otrā pusē — melnie, vienīgi par savu labumu domājošie, uz citu rēķina dzīvotalkstošie. Tāda sistēma, protams, ir nosacīta. Un tomēr, ja attālinātos no citām, gluži individuālām cilvēku īpašībām un par pamatu ņemtu jā vai nē atbildi uz šādu jautājumu, jebkurš cilvēks būtu pievienojams vienai vai otrai grupai. Tas arī ir lugas izejas punkts, no tā var sākt risināt problēmu.

Bet Liepājas teātra izrādē (režisors Ā. Geikins) jau pats pirmsākums tiek nojaukts. Baltie pašaieliedzīgie uz skatuves uznāk īgni, neapmierināti, dusmodamies par izbraidīto rožu dobi. Nav nekādas līdzjūtības pret niekkalbīgajiem naktsbraucējiem, kuri tik tikko no kraujas nav iegāzušies Gaujā.

Vērtējot pēc sadzīviskajām sīkpsiholoģijas pozīcijām, tā arī varētu būt. Taču lugā izejas pozīcija ir cita. Te jāreķinās ar hiperbolisko pretstatījumu: baltais — melnais. Jo sākas attīstība — kā melnais iespiežas baltajā. Ja izrāde rāda, kā melnais iespiežas raibajā, tad aina tiek atšķaidīta un ideja sadrūp. Tad tālāk šo lugu vairs nav ko spēlēt. Un atkal lieku reizi sadzīvisks E. Ansona lugas skaidrojums padarījis izrādi ne tikvien primitīvu, bet arī nesaprotamu. Ā. Geikins šai ziņā acīmredzot nav varējis atrast vienotu valodu ar ansambli, jo otrs šīs lugas iestudējums viņa režijā — Rīgas Elektromehāniskās rūpnīcas kultūras nama Tautas teātri — risināts rokrokā ar autora piedāvāto stilistiku. Un no izrādes kopā ar nosacītu skatījumu un konstrukciju domu saņemam arī spēles prieku.

Jau pašā sākumā uzsvērti viltīgie pašlabuma meklētāji un labsirdīgie darbarūķi konfrontējas nedaudz hiperbolizētā attieksmē. Vienu strīdus, labumus dalot, nomaina otru vēlēšanās palīdzēt un neviltotais prieks par to, ka atbraucēji nav nogāzušies no kraujas, bet ir dzīvi un veseli. Un loģiski — kas gan pret to ir sadauzītā siltumnīca un izbraukātā puķu dobe? Mans — tavs dilemma šeit nepastāv.

Tā precīzi tiek ievirzīts lugas problēmā.

Sabiedriskā neorganizētība nokauj darba prieku. Un, kad vēl priekšā nostājas «mazi priekšniecīņi» brīvā dzīvē un smalkās drēbēs, strādātgrībēšana kļūst vēl jo mazāka. Apziņā sāk spiesties doma pat par strādāšanas mulķīgumu. Patērētāju slimības izplatīšanās? Izrādē ir vairāki zīmīgi, it kā publicistiskā manierē pasniegti akcenti — tēva pārdomas skatuves priekšplānā, viņa negaidītā iegulšanās šūpuļtiklā dienas laikā, darba laikā. «Vai tu esi slims? *Viņš smaida.* «Nē, es esmu vesels!» Cilvēki kļūst apmierināti jaunā, savādā vieglumā.

Stāstījuma elements lugā lietots diezgan daudz. Ja izrādē tas pasniegts publicistiskā atsvešinājumā, tas spēj piedalīties iecerētās problēmas izgaismojumā. Bet, pasniegts sadzīvīskā situācijā, tas kļūst primitīvi ilustratīvs un apmulžo kā autoru, tā skatītāju.

Kā parasti, arī šoreiz E. Ansons glāb situāciju, radot kādu labā perspektīvu — vectēvs un meitene Kita paliek laukos un grib turpināt iesākto darba dzīvi. Kāda perspektīva saglabājas. Bet tas nenoārda problēmu, brīdinājumu. Brīdinājumu ne tik daudz atsevišķam cilvēkam, lai viņš pārdomātu, kļūtu labs un strādīgs, bet gan brīdinājumu sabiedrībai. Sabiedrībai, kurā rodas arvien vairāk viegluma alku un arī pretimnākšanas vieglajiem sava labuma tīkotājiem, bet arvien vairāk grūtuma cilvēkiem, kuri grib labi darīt savu darbu.

Tautas teātra izrādē sociālā pamattēma attīstās un uzrunā skatītāju. Liepājas teātra izrādē tā neparādās pat aizmetnī. Un ne velti: lugas idejas jeb sociālās pamattēmas risinājums teātrī ir simtprocentīgi atkarīgs no lugas stilistikas ievērošanas. Citreiz uz viena iestudējuma fona to pierādīt ir bijis grūtāk, bet šoreiz divu iestudējumu salīdzinājumā tas redzams pats par sevi.

Lugas tēli, protams, nav atvērti visām smalkajām psiholoģiskajām iespējām. Tēlu psiholoģiskais zīmējums šeit tāpat ir pakļauts īpatnējās stilistikas prasībām, zināmai hiperbolai, paspilgtinājumam, pretnostatījumam. Varbūt pozitīvie — baltie tēli arī šai ziņā ir mazāk interesanti, to raksturojums mazāk spilgts. Raksturspēles vietā dažkārt ienāk sadzīvīisks iekrāsējums, tas pavēl lugu nedaudz atpakaļ piezemētā parastumā. Negatīvie tēli

ir raksturos bagātāki un labāk arī pakļaujas spēles teātra prasībām.

Te nekautrējoties var lietot apzīmējumu «negatīvie», jo pats autors, kā jau sacīts, uz negatīvā un pozitīvā pretstatījumu balstījis savu konstrukciju. Te ir spēle, te ir varbūtība. Ja atmet visas citas īpašības un atstāj tikai šīs — veidojas melnbaltā varbūtība. Šajā pieņēmumā tiek risināta problēma, un iznākums ir gluži reāls. Kā eksperimentā, kad attīra visus piemaisījumus un ņem tīras vielas. Iznākums ir rūgta patiesība, ko arī vajadzēja pierādīt. Pierādīt brīdinājuma nolūkā.

Tagad aizvien biežāk teātrī sastopamies ar izvērstu, emocionālu un domietilpīgu finālu, bet E. Ansona luga piedāvā pretēju variantu. Lugas fināls ir pat aprauts. Liepājas teātra izrādē liekas, ka vispār beigu nav. Luga beidzas ar atstāstu par Andžika izdarīto noziegumu. Ja visu laiku luga netieši brīdina no ačgārnas vērtību vērtēšanas, tad finālā brīdinājums skan tieši. Ar noziegumu beidzas sava labuma filozofijas īstenojumi dzīvē.

Arī šis brīdinājums iekļauts lugas konstruktīvajā stilistikā. Un tomēr ne līdz galam. Arī te jūtams īsti nepārvarēts sadzīviskums.

Tautas teātra izrādē režisors mēģinājis fināla spēku pastiprināt ar daudzkārtējiem bezpunkta atkārtojumiem saspringtā, satraukti kāpinātā attieksmē — fināla aprautību pārvēršot garā, atgriezeniskā domas procesā. Tas ir emocionāli intriģējoši. Taču sava spilgtuma un atšķirīgās tēlainības dēļ tas aiziet citā virzienā, un izrādei tāpat beigu nav.

Ja pametam skatu atpakaļ uz apskatītajām lugām, rodas pārlicība par vidējās paaudzes autoru darbu kopīgu ievirzi. Vai luga būtu mākslinieciski spēcīgāka vai mazāk spēcīga, visās tajās ir autoru vēlēšanās skatīt cilvēku sava laika sociālajā vidē. Visās tajās ir autoru vēlēšanās ielūkoties sabiedrisko pārmaiņu dzīlēs, asināt sava laikmeta sabiedrības domu. Šī īpašība padara mūsu dramaturģiju par cienījamu un nopietnu literatūras daļu.

Sai pašai lugu kategorijai gribas pievienot arī vienīgo bērnu oriģināllugu — Vizmas Belševicas «**Sofijas nolaušanās**» — pēc Hjū Loftinga motīviem, lugu par slavenā doktora Dūlītla gaitām.

Ja jautāsim, ar ko īsti slavens šis doktors Dūlītls, jebkurš atbildēs — ar savu lielo, patieso humānismu, ar mīlestību uz dzīvniekiem, ar viņu sāpju, bēdu un prieku sapratni un palīdzētgrību. Humānisma ideja — tik aktuāla un nepieciešama šodien dzīvē — ir arī dzejnieces un nu jau dramatiska darba autore V. Belševicas darba pamatā.

Nenoliedzami, te ir daudz arī detektīva elementu. Intrīģējošā piedzīvojumu garā veidots viss lugas sižets. Taču tajā viscaur

dzīvas, kaut arī skopi un aprauti veidotas, tēlu psiholoģiskās attieksmes. Un tas patiesi te svarīgi, jo bez iekšējās pasaules atklāsmes arī humānisma ideja nav atklājama.

Leņina komjaunatnes Valsts jaunatnes teātra izrādē (N. Šeiko uzvedums, režisūra — L. Baumanis, A. Birkovs, U. Brikmanis) doktora Dūlītla un roņu mātes Sofijas tēlos (V. Singajevska un A. Krūmiņa) parādās iezīmīgs psiholoģisks komplekss. Sofijas ilgas pēc brīvības, bailes, ceļa grūtības, pateicības jūtas pret Dūlītlu, kurš tai palīdz aizbēgt no Higinsa cirka. Dūlītla humānisms, sirds diktēta, aktīva iejaukšanās notikumos. Un arī mācība, ka labam cilvēkam vajag būt ne tikai labam, bet vajag spēt būt arī pietiekami atjautīgam un viltīgam, ja tas nepieciešams. Aizkustinoša ir arī Asinssuņa dilemma — saglabāt savu slaveno pēdu dzinēja slavu, noķerot Dūlītlu un Sofiju, vai arī cildena mērķa vārdā krist negodā.

Taču kopumā izrādē risinās galvenokārt vispārējā krāsainībā, diezgan pasīvi sekojot notikumam. Izrādē maz izmanto ne vien raksturpsiholoģiju, bet arī lugas ironisko tonkārtu, kas būtībā ir raksturpsiholoģijas niansēta daļa.

Arī Nīlzirga solidaritāte, suņa Džipa uzticība uztverama tikai vispārējos vilcienos, bez tām emocionālajām iespējām, ko diezgan lakoniskā veidā tomēr piedāvā luga.

Šeit acimredzot lielā mērā traucē interesantās tēlu maskas — galvas, kuras vizuāli palīdz radīt raksturu, bet vienlaikus slāpē skaņu un sedz aktiera dzīvo seju. Īpaši tādēļ, ka izrādes darbība balstīta galvenokārt uz dialogiem, tekstu. Te labāk palīdzētu kustības, žesta spēle.

Tādējādi izrādē ieviesti divi nesaderīgi principi (maskas — dialogi), kas neļauj īsti atklāties tēlu pārdzīvojumam un slāpē arī humānisma idejas pietiekami spilgtu atklāsmi. Un diemžēl atver ceļu visvienkāršotākajai pieejai — sižeta izklāstam uz skatuves.

Dīvaini, kāpēc mūsu teātri, kas stila un žanra izjūtā vispār tik spēcīgi, tieši oriģināllugu atveidē bieži ieslīd sižeta un sadzīviska attēlojuma pelēkā līdzenumā?

V. Belševicas lugai varbūt trūkst īstas viengabalainības, tā dažviet diezgan sadrumstalota, taču vienotas tēmas, domas, idejas risinājuma iespējas tā neapšaubāmi dod. Bet tikai tad, ja tiek ievērots lugas izteiksmei atbilstošs risinājums.

Mūsdienu dramaturģija, joprojām paliekot reālajā, ikdienišķajā dzīves situācijā, saturiski vienmēr tiekusi prom no dzīves sākumu pārpilnās vides, tiekusi kādos lielākos vispārinājumos, lielākās patiesībās.

Bieži tas noticis ar tiši izvērstu un akcentētu ikdienišķību, kas īpaši sabalsotā ansamblī pārtapusi savā pretstatā — netieši

izteiktā problēmas ierosinājumā. Vidējās paaudzes dramaturgi ikdienišķīgumu dažkārt savās lugās attīstīja kā pašmērķi. No visnaturālākās sadzīves savstarpējās sakarībās veidojās problēmas aspekti. Pēc principa — «tumsas dziļumos gaisma dzimst».

Bieži, kā jau sacīts, tiek lietota arī kāda tematiska paralēle ar simbolisku nozīmi, kas it kā palīdz pārvarēt zemes sikumu pievilksanas spēku, lai paceltos augstākās sfērās.

Dažreiz sadzīviska situācija tiek biedrota arī ar konstruktīvu spēli, kurai jāiznes lugas ideja.

Var būt, ka sadzīviskais pamats lugās tomēr agri vai vēlu nonāk konfliktā ar problēmas virsslāni? Un vēlēšanās paust nozīmīgākas sociālas un filozofiskas patiesības tāpēc arī dažkārt netiek uzklausītas. Varbūt tāpēc tik bieži dzirdami pārmetumi par lugu siktēmību?

Pēdējā laika tendence aktīvāk iekļaut idejas slāni konkrētajā lugas darbībā varbūt sola šī šķietamā konflikta atrisinājumu. Vēl jo vairāk tāpēc, ka ir radusies vēlēšanās pēc skaudrākām, noteiktākām līnijām lugās un uz skatuves.

Jauno dramaturģijā šāda konflikta it kā nav. Bet šajās lugās arī sabiedriskā problemātika nav tik tieša, pa lielākai daļai tai ir psiholoģiski iekšējs raksturs. Ikdienišķajā vidē tiek ievilkta romantisku noskaņu līnijas. Un konflikts starp saturu un formu mīkstinās. Situācijas kļūst romantiski daudznozīmīgas, saļējas kopā ar psiholoģisko pētniecību. Un pretenzijas par «siktēmību» nerodas. Kaut arī sociālā problemātika te ir netiešāka — tikai cilvēku attieksmju sazarotā sarežģītība pastarpināti liek domāt arī par nozīmīgiem sabiedriskiem jautājumiem.

Vai nerodas paradokss? Tur, kur sociālā noslodze ir būtiskāka, sūdzamies, ka tās nav. Bet tur, kur tā vairāk šķietama, tās trūkumu it kā nejūtam.

Jauno dramaturģija, šķiet, pieteic kādu citu vērtību — cilvēka psiholoģisko fenomenu. Tas ir galvenais izpētes objekts sabiedriskajā vidē. Jaunie it kā atteikušies no vēlēšanās «labot pasauli», kas vēl tik dzīva vidējās paaudzes dramaturgu darbos, atteikušies no vēlēšanās brīdināt, aicināt, iedarboties. Jauno dramaturģija nāk ar vēl lielāku nepretenciozitāti, bet arī ar lielāku tēlainību, ar vēlēšanos pēc tēlu iekšēja apjomīguma, pat zināmas noslēpumainības, ar bagātiem otrajiem plāniem. Bet varbūt vienkārši ar formas spilgtumu, savdabību? Viņi nāk ar ticību pasaules brīnumam, vēl nezināmajam, neatklātajam citādi visiem tik labi redzamajā un pazīstamajā pasaulē.

Jāņa Jurkāna iepriekšējās lugās šī noslēpuma un brīnuma sajūta bija diezgan krasi izteikta. Lugā «**Kolibri**», kas iestudēta A. Upiša Akadēmiskajā drāmas teātrī (režisors V. Lūriņš,

režisora asistente H. Dancberga), nav uzsvērti romantisku situāciju. Viss rit reālā, parastā vidē. Viss tiek kārtots uzsvērti ikdienišķu darbību līmenī. Nekas pat nenotiek, taču šajā nenoteiktajā, nepabeigtajā darbībā pamazām top emocionāls virsslānis, kas veido kādu uzskatu par šiem cilvēkiem, par viņu nenoteiktību, neieinteresētību, nepabeigtību. Tāda iekšēja emocionāla noskaņa rodas tēlu saskarsmēs, pašos lugas darbības dziļumos. Simboliskas paralēles lugā nav, tajā gan ir atsevišķas darbību paralēles, kuras veido netiešu salīdzinājumu un tā atkal no cita skatu punkta paver autora domu. Taču tas viss ietilpināts reālajā situācijā ar emocionālās nepabeigtības zīmogu.

Tāda nenobeigtība vai nenoteikta turpinātība situācijās un cilvēku iekšējos kompleksos rada sajūtu par cilvēku neapjaustu daudzpusību lugā un garīgu ietilpību. Katru norisi pavada it kā daudzpunkte, kas reizē ir jauna ierosinājuma sākums.

Atnāk kaimiņiene Mārsonē ar savu bēdu stāstu par telefona zvaniem, kas viņas abas ar māsu vajā, par rupjiem primitīviem cilvēkiem, kas, bruņoti ar nekaunību, nesodīti nīrgājas. Lūgums pēc palīdzības pret cietsirdību. Iestādes ir atrakstījušās. Kaimiņi aprobežojas ar vārdos izteiktu līdzjūtību. Mārsonē aiziet, un viss rit atkal pa vecam. Cilvēki ir izvairījušies. It kā labi cilvēki. Veidojas iekšēja nesaderība, daudzpunkte.

Rakstnieks Pēteris Leiškalns nes sevī iekšēju konfliktu. Viņš gatavojas izšķirošam solim. Dažas netiešas sarunas. Atkal daudzpunkte.

Ervīna un Ilgas tuvības skats. Taču viņi runā par citām, gluži parastām dzīves lietām. Un nav te nekādas slēpšanās, nekādas sarežģītas otrādības. Viss ir pārāk parasti. Atkal jauna nianse tai pašā nenoteiktības virsslānī.

Lai pastiprinātu tēlu iekšējo ietilpību, J. Jurkāns lugā «Pulkstenis ar dzeguzi» gandrīz visus tekstus nobeidza ar daudzpunktiem. Lugā «Kolibri» tādu interpunkcijas zīmju nav, bet nenobeigtība, vārdos nepateikts turpinājums skar visus tēlus.

Tādējādi tiek pārvarēts lugas šķietamais sadzīviskums un izteiksme tuvināta saturam. Bet saturs izteicas galvenokārt tēlu psiholoģiskos kontrastos. Saīsinās saite starp saturu un formu, kas tik gara dažkārt vidējās paaudzes dramaturgu darbos.

Pirmais cēliens visai dramatiski ievada savstarpēja inertuma pasaulē.

Tikpat precīzi tas atainojas uzveduma pirmajā daļā. Liekas, šāda vibrācija ieaugusi visos aktieros, visā darbībā. Iekšējo attieksmju sarežģītība un reizē necilība apvēdī daudzus slāņos un daudzās pakāpēs.

Lugas otrajā cēlienā izveidojas personāža emocionālais strupceļš. Šai ziņā te ieprogrammēta laba attīstība. Ervīna un Ilgas attiecību strupceļš. Pētera un viņa sievas Agneses attiecību strupceļš. Darba, ideju un emociju krīze. Tie ir sastrēgumi, kuru atrisinājumam jānāk trešajā cēlienā.

Ar šo brīdi izrāde veidojas nedaudz citā pieejā — nevis sastrēgumos un atrisinājumos, bet gan šīs pašas inertības pakāpeniskā attīstībā, jaunos attīstības variantos. Tas ir netiešāk, mikstāk, tas saglabā izrādes sākuma tonkārtu. Un tomēr neglābj no neskaidrības un zināmām pretenzijām pret lugu, sevišķi trešajā cēlienā.

Pēteris Leiškalns ir apsīcis savā dzīvē un radošajā darbībā. Daudz gadu nodzīvots kopā ar nemīlamu sievu, izdarīts kompromiss. Par to jāmaksā ar garīgu iztukšotību. Beidzot viņš atbrīvojas no sloga, paziņo Agnesei savu lēmumu aiziet no ģimenes, un viņā mostas garīgie spēki, viņš sāk atkal rakstīt. Viņa dēļ Ervīns ilgāku laiku satiekas ar meiteni Ilgu, viņa gaida no tā bērnu. Tad Ervīns apjēdz, ka šo meiteni nemīl, un pamet to. Lai izvairītos no līdzīga kompromisa dzīvē un nepārviltu svītru savai laimei. Tēva mācība ir tepat acu priekšā.

Lugas koncepcija par bezkompromisa dzīvi ir cildena. Cilvēks nedrīkst nodot, vispirms pats sevi tas nedrīkst nodot. Bet uz kā rēķina šis cildenums? Un sāk likties, ka lugas koncepcijas cildenums ir tīri teorētisks. Dzīvē, balstīts uz citu bēdām un asarām, tas kļūst par egocentrisma un antihumānisma sludinātāju.

Tā lugā saduras divas puses: iecerētā ideja un dzīves materiāls, kurš runā pats savu, atšķirīgu valodu.

Pēteris pagātnes inertumu grib pārvarēt ar atsacīšanos, ar dvēseles skaidrošanu. Arī Ervīns? Taču īsti skaidra pret šo katarsi nav ne autora, ne arī režisora attieksme. Vai šīs pašas asociatīvās plūstamības dēļ, kas interesanti iezīmē cilvēku dvēseļu sastrēgumus, bet mērķa skaidrību zaudē?

Pēdējā cēlienā līdztekus Pētera un Ervīna kompleksam turpinās inertības un vienaldzības (varētu sacīt arī — cietsirdības) tēma. Rozālija atnes ziņu par abu māsu Mārsonu nāvi. Šai skatā viņa ada mirušajam vīram džemperī. Vai tās ir rūpes par cilvēkiem, arī mirušiem, iepretī lugā valdošajai vienaldzībai? Vai šeit jāsaduras asociācijām, lai radītu garīgu atjēgsmi? Varbūt tas ir netiešs pārmetums Pētera dzīvei, izaicinājums viņa egocentrisma un vienaldzībai pret citiem cilvēkiem?

Un atkal rodas jautājums — vai autors pārmet Pēterim Leiškalnam vai atbalsta viņa rīcību (jo tas taču nosaka idejas iespējamu pagriezienu)? Vai pārmet ar māsu Mārsonu tēliem, ar Rozālijas

rūpēm? Vai atbalsta ar Karinas lirisko pieskārienu un radošo pacēlumu, atsākot darbu pie romāna? Ar sava veida atdzimšanu?

Asociatīvie tēli lugā radījuši ne tikai emocionālu bagātību, bet arī zināmu neskaidrību. Un atkal parādās kāda problēma, kas izvirzījusies oriģināllugu attīstības ceļā, ne tikai J. Jurkāna lugā vien. Savā laikā tik ļoti interesantā asociatīvā ievirze gadu gaitā iztīstījusies psiholoģiskā spēkā, iekšējā bagātībā, bet dažreiz arī neskaidrībā, varbūt neizkārtotībā.

Izrādās, ka lugā, kura balstās tikai tēlu attiecībās, tāpat ir savas paralēles, kurām arī ir salīdzinājuma raksturs, ļoti aktīvs salīdzinājuma raksturs. Tās ir kā izsaukuma zīmes, kas ar situācijas atkārtotu, līdzīgu, bet daudz galējāku izpausmi pievērs uzmanību un skaidro notikumu būtību. Tie ir kā īpatnēji neželības akcenti. Par divām māsām vecenītēm, kuras nogalina vienaldzība. Par mākslinieku Leonīdu, kurš mūžu pavada dzeršanā, un par meiteni visnozēlojamākajā situācijā, kas viņam visur seko.

Leonīda skati vairākkārt tieši seko Ervīna un Ilgas skatiem. Tie sakāpinātāk un nežēlīgāk atklāj to, kas Ervīna un Ilgas attiecībās vēl slēpts un varbūt viņiem pašiem vēl īsti nepamanāms. Vai Leonīda un Pētera dialogs dārzā. Viņi sūta viens otru pakārties. Leonīda bezjēdzīgā dzīve ir klaji redzama. Pētera dzīves bezjēdzība slēpta. Noliekot Pēterim blakus Leonīdu, daudz kas atklājas.

Atšķirībā no citām lugām paralēles šeit nav plūstošas, bet asas savā uzsvērumā, tāpēc neparastas un saistošas.

Pasaka par putniņu kolibri, nepiepildīto ilgu pasaka ir mazāk interesanta. Pasakas simbols tomēr ir pasīvs, tiši emocionalizēts un vēlamajās tematiskajās saskarsmēs pārāk tiešs. Lugas spēks nav vienā vai otrā simbolā, bet gan tās emocionāli sarežģītajā tiklojumā, kas arī ikdienišķo vidi paceļ pāri sadzīves piezējumam.

Hermaņa Paukša lugās (nerunāsim par tām, kuru amplitūda sniedzas no fantastikas līdz groteskai, bet par tām reālajām lugām, pie kurām pieder arī Liepājas teātrī iestudētā «Una» — pagaidām vienīgā jaunā autora luga, kas ieraudzījusi skatuves gaismu) visa struktūra virzīta uz psiholoģisku atklāsmi.

Literatūra nav dalāma sociālo un intīmo tēmu literatūrā. Un tomēr kāda šķirtne pastāv, kas gaiši redzama, salīdzinot vidējās un jaunākās dramaturgu paaudzes darbus.

Lugā «Una», kas ir viens no pirmajiem autora sacerējumiem, tāpat nav sadzīviskuma, nav sadzīviskas situācijas zīmējuma, kaut arī visa luga balstās tādā sadzīves situācijā. Taču tā nav tik primāra, lai pakļautu tēlu rīcību un runas. Tēli nenogrīpst šajā sadzīvē un nav atkarīgi no tās. Tie veido paši savu dzīvi

un attieksmes, tikai viņu fiziskajam «es» atrodoties istabā pie galda, virtuvē vai dārzā. Tēli un viņu garīgā dzīve te ir suverēna, neatkarīga no sadzīves sīkumiem.

Bet, iestudējot lugu teātrī, ar iedomu un izjūtu vien nepietiek. Tā jāieliek kādā realitātē. Un, ja šī realitāte izrādās sadzīviski sīkumaina, ja tā nepaceļas līdz tēliem, bet novelk tēlus primitīvās izdarībās, aiz kurām nestāv nekas, kā tas ir Liepājas teātra izrādē (režisore I. Bauma), luga kļūst mēma un tāpēc gauži neinteresanta. Luga valda gluži cits princips, kas tik bagāti izvērsts J. Jurkāna lugā un atbilst arī H. Paukša rakstības veidam.

Rasma atdevusi savu dzīvi sarežģītajiem sadzīves sīkumiem, šajā sīkumu burzmā viņa vēl grib saglabāt kādu kontaktu ar meitu Intu, ar vīru Uldi. Bet Inta sen vairs nerēķinās ar vecākiem, viņa tiecas pēc Unas brāļa, Uldis tiecas pēc Unas. Unas māsa Aija aizņemta ar savu pielūdzēju baru. Katrs grib kaut ko noturēt, pakļaut sev. Visi ir ievirzīti dažādās darbībās. Vienīgi Una stāv malā. Kaut arī Uldis viņai parāda savu uzmanību, gluži tāpat kā vēlāk Aijas noraidītais draugs Ēriks. Un tomēr nekas nenotiek. Una atsakās no visa. Un atkal viņa ir malā no dzīves, viena.

Visi grib kaut ko iegūt sev, visi slēdz kompromisus. Una nespēj slēgt kompromisus. Tīra dzīve un tukša. Tīra dzīve un skumja. Šis paradokss izvijas cauri lugai. Un tomēr kāds ideāla gaisūms apņem Unas tēlu, kāda uzticība garīgai tīrībai, sapnis par ideālu. Tas piešķir arī visai lugai poētisku skaņu un apliecina tās ideju.

Luga veidojas kā cilvēku garīgo sadursmju partitūra, nevis kā sadzīves situāciju virkne. Vai arī te ir kāda pretruna starp stilu un saturu? Kaut arī ideja ir tēlu garīgumā? Vai Unas tēls nekļūst nedaudz statisks, pat deklaratīvs? Jo darbojas citas personas, Una tikai dalās pārdomās. Varbūt viņā atklājas dziļa un bagāta jūtu pasaule? It kā ne. Pārdzīvojumi viņai ir pagātnē. Par tiem tikai dzirdam runājam. Tagadnē esam liecinieki gan zināmam iejūtīgam, lielam godīgam. Bet kas aiz tā, kur ir cēlonis, kādas jūtas to rada? Līdz ar to galvenais tēls tiešām kļūvis nedaudz statisks.

Tā īsti to nevar atdzīvināt arī paralēle ar Māru, kuru lugā sauc par nenormālo, kura spēlē klavieres un ir tikpat vientuļa. Arī te paralēle? Jā, kā reāla darbības līnija, kurai ir salīdzinājuma, izgaismojuma, paskaidrojuma slodze. Veidojas kāda jūtīga saite, kāds dziļāks plāns.

Leldes Stumbres divas lugas «Andersons» un «Zīmējumi smiltīs», kas Dailes teātrī apvienotas viena vakara izrādē «Andersons un Millers» (režisors J. Strenga), varbūt visspilgtāk

un pagaidām tālejošāk atklāj šīs dramaturģijas daļas rakstības veidu. Centrā ir tikai cilvēkattiecību pētniecība, reālā, taču stipri savdabīgā formā. Pretruna starp dzīves vidi un risināmo saturu te ir vēl mazāka, drīzāk tās nav.

H. Paukša lugas reālpsiholoģiskā darbība rit it kā dzīves ritmu un norišu ietvarā. Pašā norišu dziļumā tad notiek atrašanās un ietekšanās izvirzīto izjūtu pasaulē. L. Stumbres lugās nav ikdienības ritmu, bet ir darbības un dialoga koncentrācija, tiek sme pēc tēlu iekšēja apjomīguma, pēc to suverēnas vietas lūgā. «Andersonā» dialoga spēle liekas pati galvenā, taču spēles vidū izveidojas tik iekšēji spilgti tēli, ka tie ieņem it visu lugas platību. Pat Andersona figūra, tikpat kā bez teksta, saglabā nozīmīgu apjomīgumu un lielu nopietnību. Arī izrādē. O. Bērziņa Andersons, nerunājot ne vārda, precīzi novērtē situāciju, savu vietu un lomu tajā, novērtē vidi, partneres, kuras grib viņu piespiest klausīt katra savai dzīves izpratnei, vai nu ievietot istabā pie galda ar šmorētām vistām, vai arī likt klīst apkārt, uzjautrinājumus meklējot. Un finālā Andersons ir aizgājis, tukšajās durvīs nav nekā.

Šķietami sīka, anekdotiska situācija, bet ar bagātu un nopietnu metaforu. Ar bagātu un nopietnu domu, kas dažviet sasaucas ar «Pusdūšas» garīgās varmācības tēmu (mierīgais Andersons izraujas no varmācības diktāta), bet no citas puses sasaucas ar «Kolibrī» radošās, cilvēka garīgās brīvības tēmu. Lūgā «Andersons» nav pretenzijas uz psiholoģisku analīzi, nav pašas šīs analīzes, ir situācijas un dialoga spēle. Bet visa lugas būtība ir psiholoģiski neparasti piesātināta. Nav lūgā sīku metaforu. Bet metaforiska ir tās izjūta kopumā, metaforisks ir gala rezultāts.

L. Stumbres lugas vairāk nekā jebkura cita mūsu autora lugas ir uztveramas ar emociju. Pats paradokss, kas tajās slēpjas, prasa vispirms emocionālu uztveri. Un tikai pēc tam noved pie apjasmām.

Tas vēl jo vairāk sakāms par izrādes otro daļu, otro lugu — «Millers», kuras atmosfēra ir daudz nopietnāka, dramatiskāka. Un arī te viss sākas it kā necili. Jūrmala, divi cilvēki. Pēc viņu sarunas var saprast, ka tie jau labu laiku kā izšķīrušies, tagad nejauši sastapušies. Abiem iekšēji, neatrisināti sastrēgumi. Pamazām tos šķetinot, atklājas pagātne, tagadne, viņu joprojām dzīvā tiekšanās vienam pēc otra, bet arī šo pašu iekšējo sastrēgumu diktēta neiespēja būt kopā. Un visu laiku fonā nesniegta atbilde — kāpēc viņi te atbraukuši? Tikai beigu daļā uzzinām, ka viņi nāk no kapiem, kur apglabājuši savu bērnu. Arī tas vēl! Bet tas ir pats galvenais — izejas punkts un būtība.

Tāda apgriezta secība vēl vairāk nostiprina šo cilvēku atieksmju psiholoģisko paradoks un to, cik sarežģītais izrādās vienkāršs — un otrādi. Viņi ir dzīvojuši tikai sev, savai izpriecai, bet nopietnāka pienākuma priekšā kapitulējuši. Taču viņu vaina neatņem tiem smaga traģisma zīmogu.

Tēlu iekšējais apjomīgums izveidojas tik liels un noteicošs, ka to iekšējās pasaules atklāsme nosaka visu lugas jēgu un attīstību. Primārais, galvenais un vienīgais lugā ir šie divi tēli, viņu iekšējā darbība.

Luga risināta psiholoģiskas patiesības un reizē psiholoģiska paradoksa veidā. To vēl vairāk akcentē nožēlojamā dzērāja garāmgājēja tēls. Degradācijas un nožēlojamības galējībā te atkal rodas savdabīgs salīdzinājums. It kā šajā paralēlē nekā īpaša nav. Bet veidojas nojausma par kādu slēptu metaforu, kādu neparastu ietilpību, kuru autore neatvairāmi liek šifrēt.

Tāds psiholoģisko attiecību zīmējums atstāj savādu emocionālu iespaidu un vēlēšanos attīstīt emociju līdz skaidrai atziņai. Tā nav tālu jāmeklē. Bet emocionālais izlaušanās ceļš cauri negaidītiem tumsas un gaismas līčļočiem ir saistošs un interesants. Gribas teikt, ka šo L. Stumbres diptihu Dailes teātrī J. Strengas režijā var uzskatīt par pašu labāko oriģināllugas iestudējumu 1980. gadā. (Turpat līdzās gan ir arī A. Liniņa «Vai mēs viņu pazīsim?» iestudējums.) Te dziļi uztverts tas neparastais psiholoģiskais risinājums, kas vienīgais spēj atvērt lugu, atvērt tās noskaņu un jēgu.

Režijas un scenogrāfijas (J. Toropins) redzējums precīzi salejas ar lugas būtību, kura veidojas tikai no tēlu garīgās dzīves. Un tomēr tā neatkārtoto gandrīz nekā no iepazītās un pievilcīgās garīgo saskaru polifoniskās gammas. Smalko gaistošo pustoņu plūstamību aizstājusi skaudrāka koncentrācija tēlu pasaulu iekšienē, ietverot daudz pretrunīguma, negaidītu kritumu un nesaudzīgas atklāsmes.

Liekas, ka tieši šo abu lugu tik grūti analizējamā mākslas valoda slēpj zīmīgas potences, uz ko tiecas dramaturģija.

Raksta avīzes variants publicēts
«Literatūrā un Mākslā» 1981. gada
8. maijā un 14. augustā.

VĀRDI, KURUS IZVĒLAMIES

Piezīmes par dažiem pēdējo gadu tulkojumiem

Ievadam. Trīs fakti un kas no tiem izsek

Iija Ērenburgs, cilvēks, kurš pirmais iepazīstināja padomju lasītājus ar Pablo Nerudu, viņam veltītajā biogrāfiskās esejas pēdējā versijā rakstīja:

1939. gadā viņš nopirka māju Klusā okeāna krastā, netālu no Santjago; šī māja bija vietā, kas saucas Isla Negra, tulkojumā Melnā Sala, kaut arī māja ir balta un nekādas salas tuvumā nav.¹

Tas nav visai precīzi, vismaz attiecībā uz vietas nosaukumu. Artūrs Lundkvists, kurš arī tika ciemojies Isla Negrā pie Pablo Nerudas, raksta, ka iepriekšējais saimnieks māju saucis citādi: *La Gaviota*. Mūsu ausij šis spāņvalodas vārds noskan visai skaisti, taču patiesībā tas ir ne mazāk novalkāts kā tā latviskais tulkojums: *Kaija*.

Un otrs fakts — arī no Pablo Nerudas biogrāfijas.

Kad septiņdesmito gadu sākumā, būdams Čīles Republikas sūtnis Francijā, viņš atkal pirka vasarnīcu, šoreiz Atlantijas okeāna krastā, tās iepriekšējais saimnieks to atkal bija nosaucis par *Kaiju*... Šoreiz mājai tika dots vēl neparastāks vārds — godinot savu sievu, dzejnieks to nosauca *La Chacona* — *Izspūrusī*.

Varētu šo vārdu tulkot arī citādi: *Cirtainā*, *Pinkainā*, *Nesasukātā* — atkarībā no konteksta, kā teiktu tulkotāji. Bet konteksts šoreiz ir tāds, ka vārds atkal tika atrasts nesasukāts, nenogludināts — neparasts un neaizmirstams.

Un vēl viens — trešais fakts, arī vārda došanas akts, šoreiz no mūsu pašu dzīves. Salīdzinājumam un pārdomām.

Kad 1964. gadā strādāju Latvijas Valsts izdevniecībā, Dailliteratūras redakcijas vecākais redaktors Ilgonis Bērsons svinīgi pasludināja: izdevniecībai daloties, katra puse tikšot nosaukta kādā labā (skanīgā, zīmīgā, oriģinālā) vārdā. Un visi tiekot aicināti

¹ Венюк Неруде. М., 1974, с. 151.

piedalīties konkursā, kura mērķis: atrast vislabāko, daiļliteratūras izdevniecībai vispiemērotāko vārdu.

Kaut arī biju pavisam zaļš korektoriņš, sava kantora patriotisma mudināts, vismaz veselu vakaru atrāvu no toreiz tik dārgā neklātnieka laika, meklēdams to reto, zīmīgo, vienīgo... Darīju to, svītrodams no iepriekš izdomāto vārdu saraksta visus, ko vien varēju atrast latviešu grāmatniecības un žurnālistikas vēsturē. Arī nākamajās dienās izdevniecības garajos koridoros rēgojās vīri ar gariem vārdu sarakstiem rokās, un bija dzirdami saucieni: «Ir jau bijis tāds žurnāls (izdevniecība, laikraksts)! Svītrotārā!»

Galu galā par pamata izdevniecības nosaukumu kļuva «Liesma», no tās atdalījās «Zvaigzne». Un kas par to, ka tieši tāpat saucās gan abi populārākie bilžu žurnāli, gan vēl daudz citu kantoru un iestādījumu. Un kas gan par to, ka ne vienreiz vien daudzī jo daudzi cilvēki, gribēdami atrast vai sazvanīt vienu «Liesmu» vai «Zvaigzni», trāpija tai otrajai vai pat trešajai. Toties vārds (vārdi!) bija atrasts skaists (skaiksts!), tāds gluds, apaļš, aptēsts (sasukāts!), ziniet, tāds brīnumdaiļi *labestīgs*... Gandrīz tikpat *labestīgi* daiļš kā *labestība*... Vai arī — *Kaija, Avots, Daile, Dzintars, Dzintarjūra, Dzintarkrasts* utt., utjpr.

Kā te lai neatceras Peteru Jāņa trioletas vārdus:

kur dzintartauta dzintaro (. .)
 nez kāpēc gribas silķē kost.

I. Pāreju pie temata. Par sasukāšanu un citām lietām

Liekas — kāds varētu būt sakars šiem trim faktiem ar tulkošanas un atdzejas lietām? Te runa ir par to, ka īsti dzejnieki (vārda mākslinieki) necieš triviālākos (tā Lundkvists novērtēja *La Gaviota*) — novalkātākos, smukākos vārdus, bet mēs ikdienā (arī zināmā mūsu dzejas daļā, ikdienišķākajos tulkojumos) nereti tikai pēc tiem vien tiecamies...

Vai šī tieksme kādreiz tiks iznīdēta? Šaubos gan, jo tās pamatā senas saknes — virspusīgais uzskats, ka mākslai jābūt tikai dzīves izdaiļotājai, pamācoši uzskatinošai aprakstītājai. Un tad jau pietiek, ja tā tikai fiksē mūsu dzīves norises apmēram kā glancētās kāzu bildītēs. Vai — pamācoši saharinīgajos svētku (bērnu) dzejolišos. Vai — dažās mūsu kinostudijas filmās, kur par galveno attēlojamo objektu kļuvuši cukursaldi skaistās ainavas, greznie interjeri, šīkie tērpi un citi smukumi. Vai — tulkojumā, iz kuriem izmesti «nevajadzīgie» nesmukumi...

Ka ir tādi izmetumi (pareizāk: izgriezumi) ārzemju prozas darbos, īpaši vietās, kur runāts par kaut ko fizioloģisku vai uz seksu attiecīgu, tas lai paliek uz to cilvēku sirdsapziņas, kas par to lemj. Viņi no mums tālu, mēs viņus nepazīstam, iespējams, ka viņu ieņemšana notikusi caur ausīm un ka gaisu viņi izlaiž caur matiem. Igaunų kritiķi ilgi veltīgi meklēja cēlonus, no kurienes šis puritānisms cēlies krievu valodā izdotajās grāmatās. Sākumā domāja, ka tā uzfrizēti tikai pūstošā kapitalisma autori, bet tad atrada, ka līdzīgi piesukāts arī viens otrs itin demokrātisks krievu klasiķis. Tātad galvenais — lai neviens nekur nekad nebūtu izspūris!

Kā tas izskatās praksē?

Atkal atgriežos pie Pablo Nerudas. Jau minētajā esejā Ilja Ērenburgs raksta: «1942. gadā viņš uzrakstījis dzejoli par Staļingradu, nolādot Vašingtonas un Londonas politiķus; dzejolī bija vārdiņš, ko parasti nedrukā.»

Lūk, šis rindas:

Cuando miles de obuses tu corazon destrozan,
cuando les escorpiones con crimen y veneno,
Stalingrado, acuden a morden tus entranas,
Nueva York baile, Londres medite, y yo digo «merde» ..

Un tagad šīs pašas rindas latviski (Nerudas «Dzejā»):

Tad, kad tūkstoši šaviņu saplosa tavu sirdi,
tad, kad skorpioni atnāk ar jaunuma indi,
Staļingrada, lai izkodu tavas iekšas,
Nujorka dejo, Londona meditē un es lādos ..

Būtu jau diezgan precīzi un gandrīz vai labi (gandrīz tāpēc, ka īsti labi nav šie smagnējie, pagausinošie «tad, kad», arī «meditē» varēja būt latviskots — *apdomājas, pārļiek, vilcinās*, ja netrūktu oriģināla pēdējā vārda «merde». Un tas nu ir tas vārds, par kuru savlaik Anna Sakse atļāvās pasmīkņāt, ka diez vai vajag to rakstīt «s-punkts-punkts-s», jo tik un tā to izlasīs, kā nākas: sūds (tulkojuma konteksts gan prasa daudzskaitli vai varbūt galotnes *-īgie, -ainie*). Smuks jau tas nav, bet, ka latvieši no šī vārda nav baidījušies, rāda daudzi mūsu sakāmvardi un arī tautasdziesmas. Turklāt krievu puritānisma gaišajam paraugam (viņu atdzejojums ir tikai «чертыхаюсь, кричу», «говоряю: подлецы») šoreiz nebija ieteicams sekot arī tāpēc, ka Nerudam šis vārds te bija pat ļoti nepieciešams, jo tanī viņš ieliek visu savu attieksmi pret imperiālisma politiķiem, kas liksmojās, izvairījās, vilcinājās — brīdi, kad Staļingrada noasiņoja, kad tur izšķīrās pasaules liktenis. Viņa bailes, patieso satraukumu par šī mirkļa drausmumu izsaka arī nākamās rindas:

porque mi corazon no puede mas y nuestros
corazones
no pueden mas, no pueden
en un mundo que deja morir solos sus heroes.

jo mana sirds nevar vairs un mūsu
sirdis nevar vairs,
nevar paciest
šo pasauli, kas ļauj vieniem nomirt tās varoņiem.

Origināla ritms ir satrauktāks (iespējams, ka atdzejojumā to palīdzētu radīt rindas laužums pēc vārda «sirdis», nevis tur, kur ir dabiskā pauze) — gandrīz vai fiziski jūtams, ka tā var runāt tikai cilvēks, kas tiešām «nevar vairs» — elpai aizraujoties un negaidīti tas tiek izkliegtas vēl un vēlreiz — un runātājam tik grūti izteikt līdz galam garo teikumu, ka viņš nespēj pateikt, ko «nevar vairs». Atdzejotājs ir paskaidrojies, noskaidrojies — nevar *paciest*, bet cits krievu atdzejotājs paskaidrojies vēl plašāk — nevar ne tikai ciest, nevar vairs arī *dzīvot, elpot*, un arī viņam sava taisnība. Tikai — ko mēs panākam, tādējādi paskaidrojot un noskaidrojot Nerudu? Mums, iespējams, ir šķitis, ka esam pateikuši skaidrāk (atsifrējuši) un stiprāk (paspilgtinājuši) par Nerudu, bet patiesībā — ģēnija vietā iznāk... vidusmēra dzejnieķelis, pat primitīvs klaigātājs.

Visskaidrāk to sajutu, lasot vācu atdzejojumus, kur gan te, gan tur iebāzts pat mazītiņš «doch» tā sapedalīzē Nerudas tekstu, ka tas kļūst gandrīz nebaudāms. Jo ir liela starpība, kā pateikts — «nāc skaties: uz ielas asinis» vai arī — «nāc *taču* skaties: uz ielas *taču* asinis».

Secinājums: Neruda ir liels ar to, ka viņam ir it kā neskaidrāk, bet ietilpīgāk, atturīgāk, bet... baismi. Tik baismi spēcīgi, ka bez šermuļiem nav izlasāms. (Apmēram kā grāmatas nākamajā lappusē, kur «Dziesma Bolivaram» spēj šos šermuļus uzstīt.) Un, ja šie šermuļi pazuduši, mēs esam viņa *Pinkaino* pārdēvējuši atpakaļ par *Kaiju*. Vai arī pazīstamo latviešu sakām-vārdu pārtulkojuši apmēram tā: «Jo tās puķes vairāk mīca, jo tās vairāk smaržo.»

Tā nav ironija ironijas pēc — visa šī grāmatas ievirze, iekrāsa man jūtas tāda, ka Pablo Neruda te parādās krietni vien baltiņāks, piegludinātāks, uzsmaržotāks, nekā īstenībā ir bijis. Sākot jau ar vācu bezgaltīro baltumu, ilustrāciju bezgalsmuko krāsainību, līniju taisnumu, tīrību, beidzot ar dzejoļu atlasu atdzejojumu noskaidrotību, kur arī pats esmu līdzvainīgs. Mēs esam bijuši estētiskāki par mazestētisko Pablo, skaidrāki, gudrāki, pareizāki, pat politiski izturētāki par viņu. Kādam vajadzētu būt

nākamajai Pablo Nerudas latviskajai grāmatai (ar citādu — daudz personiskāku, stūraināku dzejoļu atlasī, pat ar citādu — ne tik poetizētu, sasukātu vārdu atlasī atdzejojot), — to, manuprāt, redzam jau šajā grāmatā pret beigām izlasāmajos dzejoļos «Dejojot ar nēģeriem», «Mazā Amerika», «Atdzīvojas tārpi» u. c. Tos visus atdzejojis Egils Plaudis. Kaut gan tieši viņš bija arī tas, kas atmeta, kautri novērsdamies, nepamanīja to «neiederīgo» merde.

Atklāti sakot, tur nebūtu īpaši ko brīnīties. Jo atdzejotājs (tulkotājs) nevar tomēr neparādīt savu personību (ja vien viņam tāda ir...), savas normas, simpātijas un antipātijas. Šoreiz autoram un atdzejotājam ir arī daudz kopēja (orientācija uz Rietumeiropas dzejas labākajiem sasniegumiem, sirreālisma, hermētisma, gongoriska poētikas atradumu savdabīgs, katra individuālajam stilam piemērots izmantojums), bet ir arī atšķirības, īpaši gaumes ziņā un dzejai izmantojamā materiāla izvēlē. Pablo Neruda vienmēr bijis tiešāks, impulsīvāks, neapbrīnāmāks, mainīgāks, Egils Plaudis — smalkāks, aizplīvurotāks, rimtāks, pastāvīgāks. Un te — iznākums: «Canto a Stalingrado» bez «merde»...

Diemžēl tas gan atbilst krievu atdzejošanas skolas pamatlicēja V. Žukovska principam: «Ja tu tulko romānu, tad pats patikamākais tulkojums, protams, ir arī pats pareizākais.» Man šķiet, ka puritānisma saknes meklējamas tieši šeit, kaut arī Puškins Žukovski nosauca par «atdzejas gēniju».

II. Kur kritēriji? Kā jātulko precīzi?

...nav kritikas normul
Nav noteikti arī laba tulkojuma kritēriji.

Eižens Rauhvargers. — Karogs, 1980, № 10, 147. lpp.

Cik tomēr dažādi var pārtulkot pat tikai divus citas valodas vārdus, redzams no šai ziņā ļoti pamācoša fragmenta iz M. Birzes stāsta «Viņš satika savu kāju» (Karogs, 1980, № 10, 111. lpp.):

... Esmu bijis Rīgā. Tur ir Daugava. Bet — dievs un miers... — Engelke pirmo reizi nopūtās.

(Piezīme. «Dievs un miers» ir visumā brīvs Engelkes teiktā *Schluss damit* tulkojums. Precīzāk varbūt — «ne vārda vairāk par to», «ar to ir cauri», iespējams pat «beigta balle». Tomēr izlēmu, ka «dievs un miers» vislabāk atbilst mūsu sarunas noskaņai.)

Jāteic, ka M. Birze, varbūt pats to negribēdams, te uzskatāmi un tēlaini izteicis vienu no tulkošanas pamatprasībām: jātulko

nevis tā, kā ir «precīzāk», bet gan tā, kā *prasa konteksts* — saturiskais, jēdzieniskais, emocionālais. Citiem vārdiem: jebkuru divu valodu saattiecības ir daudz plašākas, nekā to spēj parādīt pat visbiežākās vārdnīcas (tas gan nenozīmē, ka tulkotājam — pat vislabākajam — vārdnīcas nebūtu vajadzīgas), ka «precīzākie vārdi», ko vārdnīcas iesaka, bieži vien ir gaužām neiederīgi, un tulkotājs, ja vien viņam ir īsta *valodas izjūta* un sava darba uzdevuma *sapratne*, sāks meklēt citus vārdus, kas «vislabāk atbilst... noskaņai».

Turklāt šoreiz šis *Schluss damit* brīvais tulkojums (cits varbūt teiktu, ka «visprecīzāk» ir «beigas pie tā»...) «dievs un miers» tik labi noderējis M. Birzem, ka kļuvis par visa stāsta kamer-toni. Atkal un atkal atskanot, šie vārdi ne tikai rada noskaņu, bet lieliski «saākējas» ar katras situācijas zemitēkstu, tādējādi raksturojot gan bijušo fašistu armijas kareivi Engelki, gan viņa attieksmi pret pagātni:

...Atcerējos, ka atrodos Vācijā, un neteicu, ka vācieši Jelgavu nodezīnāja.

— Dievs un miers ar Jelgavu... Vai Rīgā ir tāda iela — Dunte? Tur bija kanāls, kurā grima koku stumbri.

— Ir, Duntas iela ir, — es teicu. — Tur atrodas slimnīca, kur ķirurgi remontē sabojātas rokas un kājas.

— Dievs un miers ar rokām un kājām...

Lūk, ko patiesi radošam cilvēkam (kurš nav tulkotājs!) devis tikai divu vārdu noskaņai atbilstošs tulkojums!

Un tagad daži piemēri no citas operas — pierādījumam, kā neradošs, burtiski «precīzs» tulkojums sagroza jēgu un valodu līdz nepazīšanai, līdz kroplumam (no grāmatas *F. Narkirjers. Andrē Moruā. R., Liesma, 1979; kursinājumi mani — R. R.*):

Šai šķietami gludajā dzīvē ir bijuši gan lejupkritieni, gan *uzlidojumi*. (8.—9. lpp.)

Domas par civilizācijas bojāeju, par buržuāziskās sabiedrības krahu toreiz *lidinājās gaisā*. (24.—25. lpp.)

Ja pozitīvie tipi, kurus rada literatūra, veido vērtīgu audzināšanas materiālu, tad tie tipi, kurus dod pati dzīve, *atrodas ārpus jebkuras cenas*. (30. lpp.)

Hronoloģiskās atsperes nospiešana sniedz dažādas kvalitātes materiālu bez *izvēles tiesībām*. (44. lpp.)

«Tulkošana ir māksla tieši tāpēc, ka daiļdarbu, kas sacerēts vienā valodā, nevar mehāniski precīzi, vārdiski tieši izteikt ar otras valodas līdzekļiem, ka vienas valodas frāzes mehāniska sakritība ar otras valodas frāzi nav iespējama, ka, oriģinālu tulkojot, nepieciešama radoša izvēle no dažādām atveidojuma iespējām un arī atkāpes no vārdnīcu ieteiktajām burtiskajām nozīmēm, jo tulkojuma mērķis ir panākt māksliniecisko un idejiskās jēgas atbilstību.» Tā jau 1941. gadā rakstīja padomju tulkošanas

teorētiskis A. Fjodorovs.¹ Un vēl viņam šai pašā lappusē ir arī kāda pavisam īsa un it kā primitīva frāze: «Pilnvērtīgs tulkojums paredz grūtību pārvarēšanu.» Tas ir it kā pašsaprotami, un tomēr te ir dziļa patiesība. Jo būtībā itin visas tulkošanas teorijas tieši par to runā, kādas ir šīs grūtības, kas tulkotājam jāpārvar. To ir daudz — tik daudz, ka varētu teikt: katram tulkotājam un katram tulkojumam savas. Un, kad tās ir pārvarētas, top labs tulkojums. Kad nav pārvarētas — top brāķis vai pusbrāķis, parādās «tulkojumu valodas» «uzlidojumi».

Arī šo jēdzienu *tulkojumu valoda* ieviesis A. Fjodorovs. Tas nav zinātniski precīzs termins, nav definējams (autors to apraksta šādi: «Tā sākas tur, kur beidzas mākslas izjūta, kur tulkojums pārstāj būt dailliteratūra un nolaižas līdz kancelejska teksta līmenim»), bet tulkojumu kritiķa rokās tas ir vienīgais līdzeklis, sava veida lakmusa papīriņš, ar kuru var noteikt, vai tulkojums ir izdevies vai neizdevies. Jo atsevišķas kļūmes — pārpratumi, nesapratumi, neatšifrētas vietas utt. — vēl neparāda tulkojuma īsto kvalitāti. Tādas ir gadījušās (un gadīsies!) pat vizizcilākajiem tulkotājiem un atdzejotājiem. Krievu tulkojumu kritika, piemēram, tādas uzrāda arī Puškinam, Ļermontovam, Turgeņevam, Pasternakam, Maršakam, Lozinskim... Taču — atsevišķas kļūmes, nevis «tulkojumu valodu».

Tāpēc būtībā aplams un bezauglīgs ir tas tulkojumu kritikas paņēmieni, kad, tulkojumu (vai atdzejojumu) lasot un vērtējot, tiek salikti ķeksīši grāmatas malās (kur kas ķeras) un beigās, attiecīgās vietas izrakstot un izkomentējot (tur tas nav saprasts, tur *Schluss damit* pārprasts...), tiek izgatavota recenzija, kas pretendē uz tulkojuma kritikas nosaukumu. Ja nav pierādījumu, ka parādījusies «tulkojumu valoda» vai arī sagrozīts autora stils, nonivelēti viņa mākslinieciskie uzdevumi, padarīta nabagāka viņa valoda utt., tad tulkojums nav novērtēts.

Pāris piemēru, kas to pierāda. Domāju, neviens no mums neapšaubīs Vizmas Belševicas tulkotājas darba augsto profesionālismu. Viņas Vinnijs Pūks, Doktors Dūlītis un vēl daudzas citas grāmatas lasās it kā pašas no sevis — šķiet, ka tulkotājai, šīs grāmatas latviskojot, nav bijusi jāpārvar gluži itin ne tā vismazākā grūtība. Mēs varam tikai priecāties par jebkuras frāzes raitumu, izteiksmību, krāsainību arī viņas tulkotajā Aksela Munte «Stāstā par Sanmikelu». Taču tur ir kāda vieta (162. lpp.), kur policijas komisārs saka savam apakšniekam, policijas brigadierim: «Atceļu jūs no amata uz vienu nedēļu par to, ka esat pārkāpis noteikumus...»

¹ Федоров А. О художественном переводе. Л., 1941, с. 18.

Kas te iznāk? Stulbais, pārkāpumu izdarījušais brigadieris kā sodu dabūs... *nedēļu bezalgas atvaļinājuma?* Kas tas par sodu?

Šī ir viena no nedaudzajām grāmatām, kas mūsdienās pārtulkota otrreiz. Ieskatoties veļajā A. Upiša tulkojumā, kura valoda ir daudz smagnējāka un neapšaubāmi novecojusies, lasām, ka policijas komisārs draudējis savam apakšniekam atvilkt no algas nedēļas izpeļņu. Jāstrādā būs, tikai *nedēļu par velti*. Re, cik jūtami tais kapitālistu laikos varēja sodīt...

Un otrs piemērs — šoreiz no atdzejojumu jomas. Nekad nesmu apšaubījis (atšķirībā no Knuta Skujenieka), ka arī Laimoņa Kamaras atdzeja ir ar savu kvalitātes zīmi. Gandrīz vai visi igauņu dzejnieki mums atklājušies un kļuvuši kā savējie, ienākuši latviešu dzejā tieši ar L. Kamaras talanta starpniecību. Man viņu vidū vistuvākais ir skarbais un stūrainais Matss Trāts — ar savu zemnieka valodu, akmens šķautnes asuma vārdu un akmens smaguma pantu. Viņam ir kāds bezvirsraksta dzejolis («Jūras dzelmē...»), kura pēdējais pants sākas tā: «Dzērvju balsim, kad sauc tās vakara rieti, / dzīve varena, skadra un jutīga dzied.» Pantmēra dēļ elidētais sākuma «Ar» nav grūti iedomājams, pants ar pilnu elpu skan vēl visu nākamās rindas lielāko pusi: «Par dzejniekiem negēli neklūs...» — bet tad nāk nobeigums — «... nezdz pieti», un te nu gan ir izbrīnā jāpstājas. Var jau pie labas gribas izsmadzenot, ka gribēts pateikt, ka nezdz negēli, nezdz pieti (vai pietpaurīgi cilvēki) neklūs par dzejniekiem, bet pateikts gan tas ir gaužām nevarīgi un samocīti.

Kļūme? Protams. Var teikt pat — sakāve, zaudēta kauja, nepārvarēta grūtība. Materiāls ir bijis cietāks, tas pieveicis meistaru, piets trāpījis blakām, pirksts pušu...

Bet ko no šiem piemēriem varam secināt par tulkojumu kvalitāti? Būtisko neko. Daži nelieli zaudējumi nevar parādīt stāvokli visā grūtību pārvarēšanas frontē. Bet tur gan V. Belševicai, gan L. Kamaram ir tik daudz patiesi spožu uzvaru, ka šādas atkāpītes pilnīgi nobāl to priekšā. (Turklāt abas tās būtu viegli bijušas novēršamas...)

Pirms sākt plašāku kaujas lauku apsekošanu un lai tiktu valā no šīs militārās terminoloģijas, vēreiz nocitēšu A. Fjodorovu, kurš mēģina dot atbildi uz E. Rauhvarģera vairākkārt uzdoto jautājumu «Kur kritēriji?»: «Daiļdarba teksta tulkojuma briesmīgākais ienaidnieks ir nevis atsevišķas kļūmes un nepilnības, bet gan bezkrāsainā, bezpersoniskā, grāmatnieciski kanceleģiskā «tulkojumu valoda».» Parakstoties zem šī teikuma, gribētos piebilst, ka latviešu tulkojumu briesmīgākais ienaidnieks tāpat ir bijusi un laikam būs *bezkrāsainā un bezpersoniskā grāmatnieciskā*

valoda, tikai ne tik daudz ar kancelejisma, bet gan *burtiskuma* «uzlidojumiem». Tiesa, pēdējā laikā tie krietni samazinājušies, taču atsevišķi recidīvi vēl itin dzīvīgi, un drīz vien ar tiem tiksimies.

III. Kā latviski ierunājusies sibiriešu proza?

Lai nebūtu jāsāk stāstīt, kas ir V. Astafjevs, par ko runāts viņa «Zivju ķēniņā», kas ir V. Rasputins un ko viņš pateicis stāstos «Dzīvo un atceries» un «Atvadas no Matjoras», sāksu ar norādi, ka par viņiem un vēl citiem krievu lauku prozas rakstniekiem plašu un pamatīgu Astrīdas Alķes rakstu publicēja VII Kritikas gadagrāmata. Tās 128. lappusē A. Alķe kādās iekavās konspektīvi un koncentrēti raksturo V. Astafjeva grāmatas savdabību jeb, pareizāk, tās saturiskos un stilistiskos slāņus: «..apbrīnojami dabiskais dokumentālā fakta, autora pārdomu, publicistikas sakausējums ar stāstu, apdedzinoši patiesās Boganidas zvejnieku arteļa dzīves ainas, tautas valodas stihija, varoņa problēma, suverēnais dabas tēlojums vien dod vielu īpašiem apcerējumiem..»

Tulkojuma vērtējumam te iznāktu ja ne «īpaši apcerējumi», tad kārtīgi nodaļu virsraksti gan. Taču tas būtu stipri gari, tāpēc tikai īsumā: ar dokumentālā fakta un autora pārdomu latvisko atveidojumu tulkotāja, manuprāt, tikusi galā samērā labi. Vislabāk izdevies dabas tēlojums, to pierādot, varētu izrakstīt pa puslappusēm un lappusēm, kas redzamas, dzirdamas, izsmaržojamas un arī valodiski izbaudāmas. Tulkotājai Annai Jostsonei bijis jāpaveic plašs darbs, lai noskaidrotu vai izveidotu neskaitāmu mazpazīstamu vai pat pilnīgi nepazīstamu Sibīrijas reāliju latviskos nosaukumus. No tiem varētu sastādīt itin apjomīgu vārdnīciņu, tātad — papildinājums mūsu gauži nabadzīgajam vārdu krājumam. Te nosauksu tikai dažus, kas man likās zīmīgākie: *bēdrozis* (putns), *cinatas*, *sviļāre*, *smiguči* (sīkie kniņli), upes *kaupre*, *nērijas* un sēkļi; *straule* (straumes vieta). Pieņemams un popularizējams, manuprāt, būtu verbs *vietēt* (zivis saulē), arī *selīt* (zaļumus). No pārējās leksikas man iepatikās šādi vārdi: *pupaleļļi*, *nomērējusies* (āriene), *lūzalīgs* (irbulis), *nopēlējusī* (seja), *satraišķēts* un *satūcīts*, *smajš* un *skalš* leitnantiņš, *svilpstiņš*, *patvaļnieki* un *patvarnieki*. Senuma dvesma, atbilstoša Sibīrijas plašumos un nomaļībā dzīvojošo cilvēku runai, uzvēdīja no vārdiem «es iraid brālis tavs», *izmozēt*, *kremīgs*, *neķeipst*, *kleinkājis*, *šauracis*.

Jau lielākas grūtības tulkotājai sagādājis A. Aļķes minētais «publicistikas sakausējums ar stāstu», taču viscietākais rieksts viņai (un kā redzēsim tālāk — ne tikai viņai) bijusi «tautas valodas stihija». *Stihija* te tiešām bijis visatbilstošākais vārds (nevaldāms, postošs dabas spēks), jo gan V. Astafjevam, gan V. Rasputinam (īpaši «Matjorā») tā patiesi ir *dabiskās sarunvalodas ielaušanās* mūsdienu krievu literārās valodas normās un formās, bieži vien tiešām postoši sagraujot to gramatikalitāti. Visideālākais te, protams, būtu bijis stihiju atveidot ar stihiju (un kā redzēsim tālāk — arī tas nav nekas neiespējams), taču mūsdienu latviešu literārā grāmatu valoda, manuprāt, šobrīd ir pārāk izfiltrēta, sanormēta un iegrozota (kaut vai ar daudzajām norādēm vārdnīcās: *sarunval.*, *vulg.*, *dialekt.*, *arh.*, *barb.*), lai tā tiešām varētu atraisīties kā stihija. Liela nozīme te tulkotāja profesionālajai *drosmei*, izvēlētā ceļa pareizības un sava *valodas mīcītāja spēka* apziņai.

Nav ko noliegt — A. Jostsoni dažreiz ir izdevies ja ne gluži stihiju pārtulkot ar stihiju, tad ar atzīstamu drosmi un profesionālu varēšanu gan:

- Šitas dzēriens ir kandžina! To, puiši, vajag iznīcināt kā nedraugu.
- Tad jau laikam itāļu dzēriens?
- Tikai ar Čušas malku vārīts!

Kaut arī oriģinālā te daudz vairāk «tautas valodas stihijas», resp., sarunvalodiskuma, gruziniskās iekrāsas vārda «самогнали» ekvivalents (vai aizstājējs) «kandžina» atrasts asprātīgi un veiksmīgi! Iebildi rada cits vārds — «puiši» (хлопцы), kura vietā (arī citur, piem., 96. lpp.), manuprāt, labāk iederētos «vīri», «veči», «čaļi». Pēdējais vārds savukārt pilnīgi neiederas citā vietā:

Dēvēja viņi sevi par čaļiem, un šis vārds vai nu ar savu skanējumu, vai ar ko citu viņiem piedienēja, iederējās kā ķieģelis krāsns mūrī. (41. lpp.)

Tā autors stāsta par savu brāli Koļu un viņa draugu seldjuku Akimu, kura smagā likteņa stāsts ir šīs grāmatas drūmākās un reizē arī spēcīgākās, gaišākās lappuses. Nekādi nav iedomājams, ka viņi, abi īsti veci sibīrieši, dēvētu sevi par «čaļiem», te šis vārds daudz par vulgāru, un nekādā ziņā nevar teikt, ka tas viņiem piedienētu, iederētos «kā ķieģelis krāsns mūrī». Oriģināla vārda «ханурики» ir daudz retāks, ne tik novalkāts, turklāt tiešām «ar savu skanējumu». Ja nebija iespējams atrast tam līdzīgu iederīgu latvisko ekvivalentu, tā raksturojumu tulkojumā vajadzēja atmet. Jo atmetam taču tik daudz ko citu — kaut vai aiz nespējas vai nevarēšanas īsti labi pārtulkot...

Līdzīgs nepārtulkots «čalis», manuprāt, redzams arī šādā fragmentā:

...потерявший облик московский кiryуха увел из зоопарка доверчивого лебеда и употребил его на закуску.

...cilvēka seju zaudējis klaidonis aizvedis no zooparka lētīcīgu gulbi un līcis to uz kārā zoba.

(162. lpp.)

Originālā skaidri jūtama autora ironiskā attieksme (viņš izsmej «cilvēku audzināšanas ar radio palīdzību» kaitinošo tukšību), ko atklāj žargonismu «кiryуха», «увел» lietojums. Turklāt pēdējais vārds žargonā nozīmē «nozagt», nevis «aizvest», — jo kā gan tas «kirjuha» varēja «aizvest» gulbi — ar automašīnu? Un «cilvēka seju zaudējušais klaidonis» tiešām sāk atgādināt milicijas kancelejas valodu. Šķiet, ka te gan «seju pazaudējušais Maskavas čalis» būtu bijis «kā ķieģelis mūrī».

Burtiski pārtulkoti jeb, pareizāk, nepārtulkoti vārdi redzami arī šādās vietās:

Все кончилось однажды и разом.

Reiz un ar reizi viss izbeidzās.

(203. lpp.)

«Мы еще поборемся! Двинем! Дадим!»

«Mēs vēl pacīnīsimies! Iekustināsim! Dosim!»

(336. lpp.)

«Ой, люли, моя малина, распрекрасная калина...»

«Oi, ļuļi, avenītes, brīnišķās irbenītes...»

(204. lpp.)

гриб-васюха

sēne bērzene

(230. lpp.)

Trīs gadījumi ir vienkāršākas kļūmes — tūlīt redzams, ka vajadzēja tulkot «uzreiz», «Sadosisim!», «bērzlape». Grūtāk ir ar dziesmu par avenītēm-irbenītēm. Tādas dziesmas latviski nav, tāpat kā nav arī tādas dziesmas, ko, piemēram, V. Šukšina varonis palēkdamiem «skaļi dziedāja: — Ai, apses, apsītes...»¹ Tāpat kā latviski nav tāda lāsta, kādu visā V. Rasputina stāstā «Atvadas no Matjoras» daudzdaudzkārt izmet vecais Dievmāniķis: «Japāņu dievs!»

Kas atliek šajos gadījumos lasītājam? — Tikai viens: mēģināt pārtulkot šīs dziesmas, lāstus utt. atpakaļ oriģinālvalodā un tad atjaunot teksta noskaņu vai jēgu. Var pieņemt, ka vairums latviešu lasītāju, piemēram, saprātis, kas iznāks no «japāņu dieva» vai «avenītēm-irbenītēm»... Bet ja nu gadījums ir retāk sastopams, resp., konkrētā folkloras vienība ir mazāk pazīstama cittautiešiem? Tad lasītājam nekāda jēga par to, kas domāts (pateikts, nodziedāts) attiecīgajā oriģināla vietā, tā arī neradīsies.

Domāju, ka laiks būtu atzīt: tās ir **būtībā nepārtulkotas** vietas, nepārvarētas tulkojuma grūtības; mūsu piekāpšanās it kā nepār-

¹ Šukšins V. Savieši. R., 1974, 238. lpp.

tulkojamības priekšā. Tie ir tulkojumā atstāti *burtiskuma reci-divi* — tādi paši burtiskumi kā, piemēram, savlaik tika atstāti krievu klasiskās prozas tulkojumos (morfoloģijas līmenī): «*Kā-s?* — «*Tā-s jā-s!*» («*Как-с?* — *Так-с!*») Tāpat kā latviski šie «*Tā-s jā-s*» nenozīmē neko, tātd — nenozīmē arī to rietumniecisko pseidointelīgentismu, ko tie nozīmē oriģinālā. Tāpat latviski neko neizsaka arī šo burtiski pārcelto dziesmiņu vai lāstu vārdi — tāpat kā daudzos citos gadījumos neko nespēj izteikt arī citu folkloras vienību — sakāmvārdu, parunu utt. — **burtiski** pārcēlumi.

Var iebilst: tas palīdz saglabāt nacionālo kolorītu... Ir taču tai pašā «Zivju ķēniņā» tā paša seldjuku «čāļa» un viņa mātes vairākkārt izteiktais «Jo-ka-le-me-ņe!», kura nozīmi tā arī neuzzinām. It kā pareizi, bet... tas taču nav nekāds puspārtulkojums, tas ir tiešs citāts no oriģinālvalodas! Galu galā arī mūsu tulkotāji varēja tā rīkoties: ja nebija iespējams atrast latvisku adekvātu (atdzejojumu, jo kā dziesma, tā lāsts ir *jāatdzejo*, tāpat kā sakāmvārds vai paruna) vai vismaz kompensāciju (tulkošanas teorijas termina nozīmē), varēja dot citātu — «*калина-малина*» un «*японский бог*». Tad vismaz lasītājam nebūtu pašam jātulko atpakaļ, lai apjēgtu, kas tās tādas «apses-apsītes» vai «avenītes-irbenītes».

Jo «tulkojums ir ceļš (tiekšanās) uz oriģināla pilnvērtīgu iepazīšanu» (vēlreiz A. Fjodorovs¹). Bet te esam apstājušies pusceļā. Jo tie ir mēģinājumi formālistiski precīzi «pārcelt» atsevišķus oriģināla elementus, ignorējot tulkojuma valodas īpatnības, tātd neveiksmīgi, bezpersoniski mēģinājumi.

IV. Vai nepārtulkojamais ir pārtulkojams?

Un vēl viens pierādījums, ka it bieži samierināties ar *puspārtulkojumiem*, ka mūsu tulkošanas prakses ap 150 gadu garajā mūžā neesam nobrieduši apziņā tik tālu, lai saprastu, ka oriģinālam tulkojumā jāatdzimst no jauna un ka nav labi, ja jaundzimušais tikai iztālēm līdzīgs pirmdzimtajam...

Visiem zināma krievu reālistiskās literatūras tieksme arī īpašvārdiem dot papildslodzi, virsuzdevumu pie pamatfunkcijas. Ostrovska *Kabaniha* (Kuilene? Veprene?) *Nekrasova Nejelova* (Ne-paēdaine? Badakāši?), Čehontes «Zirdziskais uzvārds» utt. Šo tradīciju turpina arī mūsdienu krievu rakstnieki, un mūsu tulkošanas prakse tikai pavisam reti mēģina šādus īpašvārdus pārtulkot.

¹ Федоров А. Основы общей теории перевода. М., 1968, с. 367.

Taču tiem ir nopietna satura (jēgas) slodze, un, šādi rīkojoties, jūtami tiek noplicināta tulkojuma raksturotājbagātība.

Pāris piemēru. Aleksandra Vampilova drāmā «Viņšasar Ču-limskā» darbojas Pomigalovs, Dergačovs, Mečetkins, Horošihā... Tulkotājai A. Upeniecei šķitis, ka nav ko pūlēties pacinīties, lai šos «uzvārdus» pārtulkotu, un tie latviski ir palikuši tiešām tikai uzvārdi, tikai nosaucējfunkcijā. Vēl tālāk — tekstā, piemēram, dzirdam: «Poterjaihā aplaupījuši degvīna kiosku. Kļučos traktori- stis piekāvis sievu.»¹

Arī tālāk vēl ne vienreiz vien atkārtojas gan *Poterjaiha*, gan *Kļūči* — abās vietās vakarā ir dejas, uz turieni Kaškina aicina Šumarovu, Paška Valentīnu; beigās abi jaunieši arī aiziet — vai nu uz *Pazaudāni*, vai *Atslēdzeni*...

Arī Valentīna Rasputina stāstos ir šādi īpašvārdi. Annas Bau- gas tulkojumā ir *Bagātņica*, ir jau minētais *Dievmāniķis*... Tas labi, bet turpat blakus ir arī *Pesennijs*, un, tā kā tekstā teikts, ka viņš «varbūt patiešām labi dziedāja», zemsvītrā norā- dīts, ka *Pesennijs* nozīmē «ar dziesmu saistīts» (318. lpp.). Turpat ir arī *Koškins-Kotkins*, un tas nu gan tekstā tik plaši un asprātīgi apspēlēts, ka — te bija jāatstāj citāts. Citādi ir, manuprāt, ar stāsta nosaukumā ietvertu īpašvārdu — *Matjora*. Tekstā teikts, ka tas ir «skaļš vārds», un tikai no tā sākam domāt dotajā vir- zienā — no kā tad tas cēlies? Nu no tā paša «japāņu dieva», no «matjorščinas»... Mēs, smalki ļaudis būdami, to nepamanām — tāpat kā «merde»...

Aprīnājami infantila, es teiktu — pseidoestetizējoša ir mūsu attieksme pret šādiem vārdiem. Lai kādam neienāktu prātā iztulkot manis teikto tā, ka es atkal aicinot uz latviešu literārās valodas noliegšanu vai vispārēju lamāša- nos, maza piebilde — par ko un pret ko esmu! Esmu par patiesi bagātu, neizfiltrētu (arī filtrēts ūdens ir bezgaršīgs!), tautas dzīvās valodas sulu pie- sātinātu literāro valodu, no kuras nav izmesti arī tā sauktie vulgārismi, žargo- nismi, barbarismi, dialektismi un vēl daudzi citi *-ismi* (kurus nosakot nav tomēr nekādu stingrāku mērauklu), ja vien tie lietoti savā vietā un laikā. Bet «Lat- viešu literārās valodas vārdnīca» man piedāvā tādu literāro valodu, kur ir bez- gala daudz «smalku», «modernu», nevajadzīgu vārdu, bet to, ko man pat ikdienā vajag, — nav. Tur ir, piemēram, *habits*, bet nav *bāba*, ir *baldahins*, bet nav *balgs*, ir *bangotne*, bet nav *bante*, ir *bambuss*, bet nav *bambals*, ir *bene- diklīns*, *bezmātes*, *bezmāšu*, bet nav *beņķis*, *bauga*, *braģis*, *blorkšķēt*, ir *brača*, *bračists*, *bračiste* (mūz.), bet nav ne *bračkas*, ne *bračiņa*... Tātad tos pirmos es drīkstu lietot, tos otros — ne? Paldies par tādu literāro valodu! Kad gri- bēšu uzzināt, vai bērns negrib, piedodiet, *čurāt*, man viņam būs jāprasa, vai viņš negrib *čačača*? Un, ja šķitis, ka viņam sāp *buncis*, būs jājautā, vai viņam nesāp *bungalo*?

Mēģinu ironizēt, bet smieklī nenāk. Šī vārdnīca tomēr ir izdota par tau- tas, tātad arī maniem līdzekļiem, un jau tas vien arī man dod tiesības izteikt savus uzskatus par tās vērtību.

¹ Padomju tautu lugu izlase. R., 1980, 146. lpp.

Kad vēl tikai bija gaidāms, ka šī vārdnīca iznāks, apsolīju vairākiem cit-tautu literātiem, kas latviešu valodas minimumu bija apguvuši, aizsūtīt to — lai varētu paplašināt latviešu valodas vārdu krājumu un ar tās palīdzību tulkot latviešu literatūru. Viens no viņiem pēc pirmā sējuma saņemšanas atrakstīja, lai pārējos nesūtot... Un tiešām — kādu gan latviešu literāro valodu viņš no tās varētu mācīties? Šo te *čābisko* (tāda vārda arī, protams, «literārajā» valodā nav...) *bezmāšu brācīstu čačača bungalo* valodu?

Bet vārdnīca ar savu izfiltrēto, pārmodernizēto un izskaistināto «literāro valodu» ir ne tikai mazvērtīga (vienīgā vērtība varētu būt — kā sava laika valodas noplicināšanas tendenču piemineklim), tā var kļūt arī kaitīga. Es zinu redaktoru, kurš ar šo vārdnīcu rokā pieprasījis tulkotājiem izvītrot neparastāku, retāku vārdu, aizstājot to ar nodeldētāku, apbružātāku, jo: «Kur jūs tādu vārdu ņemāt? Latviešu literārajā valodā tāda nav! Skatīties!» Un ar pirkstu ticis parādīts, ka LLVV tāda vārda tiešām... nav...

Tā tiek pārķēpta varbūt pati pirmā tulkojumu vērtības kritēriju prasība, ko uzsvēruši visi tulkošanas teorētiķi: lai tulkojumu varētu atzīt par labu, tā valodai jābūt *bagātai, nenoplicinātai, nenogludinātai*. Ja nu vienīgi tad, kad tulkojumā autora valoda tiešām bijusi skopa, attiecīgi pasausa, tad — lūdzu, bet, ja autors dara ar valodu to, ko V. Astafjevs, V. Rasputins, tad tam tulkojumā tomēr noteikti jāparādās...

Lai man piedodu daudz mūsu tulkotāju (un tulkotāju paaudžu, jāpiebilst) audzinātāja un skolotāja Anna Bauga, bet viņas «Matjoras» tulkojums rādās veikts tā, it kā pār plecu būtu skatīties jau pieminētais redaktors. Šķiet, ka šo darbu īsti kvalitatīvi veikt viņai traucējusi viņas... lielā pieredze, resp., zināšana, *ko drīkst* un *ko nedrīkst*. Viņas spējas tulkot sulīgi, bagāti ir vispārzināmas, taču šoreiz tās parādās tikai atsevišķās lappusēs.

Kur runā jaunās un vidējās paaudzes matjorieši, tur viss ir labākajā kārtībā, bet veco ļaužu runā, kas oriģinālā ir visdzi-vākā, vissulīgākā un visnegramatikālākā (tautas valodas *stihija!*), latviskā atveidojumā parādās tādi samāksloti sarunvalodas vārdu atdarinājumi jeb, precīzāk, parasto literārās valodas vārdu sagrozījumi, kā, piemēram: *varbūtās, tāpatās, takšu, tomēt, šeiten, piedo dievs, nēsam* (neesam vietā) utt. Gribas jautāt: kur un kas tā runā? Rasputinam arī ir parasto vārdu sagrozījumi, taču tie visi ar dokumentālista precizitāti norakstīti no dzīvās tautas valodas, tā tiešām runā vecie, skolās nemācītie krievu cilvēki; tur tiešām jaušama tautas valodas stihija (kaut gan arī šai periferiālajai valodai neapšaubāmi ir savas likumības, savas «normas»), bet tulkojumā redzama tikai tās imitācija, modernizēta stilizācija par sarunvalodas tēmām. Arī tas, ka vecā Darja

pirms aiziešanas balsina savu māju ar *otu* (nevis *sareni* vai *pin-dzeli*), liecinā, ka meklēti tomēr tie smukākie, modernākie, smalkākie vārdi...

Tikai taisnības labad jāpiebilst — ne jau visur. Ir fragmenti, kas iezvērojas kā no kādas tālas uguns, iesmaržojas gan ar senu vārdu, gan ar frāzes dabiskumu un dzīvīgo ritumu. Varbūt te ir jau pārtulkots nepārtulkojamais — tā pati tautas valodas stihija?

Tā nu es eju savikšties, piekopties, sirds kā akmens. Kopjos, kopjos, redzu, Darja kopjas, Vera kopjas, Domnida — itin kā vieglāk paliek, pieronu. Domāju: kazi, varbūtās grib tik mūs sadrūkstīt un niko niizdarīs.

— Ko ta mūs bez jēgas drūkstīs? — Darja prasīja.

— Lai nisadrūkstītu nībūtu.

(221. lpp.)

Divatnīga un reizē vienota savās prasībās ir tulkošanas māksla. Visciešākām saitēm piesaistīts pie sveša teksta, vietas un laika un reizē valodisku drosmi, atraisītību, mūsdienību un dzimtās valodas izjūtu prasošs — tāds ir tulkotāja aicinājums. Liels un pat izcils savas tautas vārda mākslinieks kā tulkotājs vai atdzejojotājs nereti var izrādīties visai vārgs vai pat kaitīgs tālākajai tulkošanas praksei attīstībai. Izcilais krievu balāžu meistars Žukovskis, būdams «krievu puritānisma» ciltstēvs, devis tādu ievirzi krievu (un, kā redzējām, arī latviešu) atdzejošanas un tulkošanas praksei, kas nav pārvarēta līdz mūsdienām, izpaužas un, redzams, vēl izpaudīsies dzīves kailā skaistuma aizsegšanā, — tāpat kā savulaik Čellīni skulptūras tika attiecīgās vietās aizsegtas ar drānu, tā te tiek atmesti atsevišķi vārdi, rindkopas un pat «raupjākās» lappuses. Valodas un stila izsmalcināšanas laiks, kas, manuprāt, vizīteiktāk iezīmējas ap 60.—70. gadu miju, deva šīm tendencēm auglīgu augsni. Pat skarbi poētiskās bulgāru filmas «Āža rags» sākums tika izīsināts tā (it kā estētisma vārdā?), ka satura akcents tika pārstatīts — skatītājs, neredzējis necilvēcīgo mātes izvarošanu, emocionāli nespēja saprast, kāpēc tēvs visu mūžu gatavo meitu tādai atriebei. Iznāca tā, ka filma ir par tēva cietsirdību pret savu meitu, kaut gan visu filmu redzējušam skatītājam bija daudzkārt plašāks pārdomu lauks — par turku iekarotāju izmisīgo zemiskumu, par to, vai cietsirdību var atmaksāt, atriebt tikai cietsirdība, par to, ka mila spēcīgāka par atriebes jūtām utt.

Manuprāt, šis valodas un stila izsmalcināšanas un izskaistināšanas laiks, kas deva mūsu tulkotajā literatūrā arī tādas spožas virsotnes kā, piemēram, Lampedūzas «Gepardu», jau pieminēto Muntē «Stāstu par Sanmikelu», atdzejojumos — franču, poļu dzejas antoloģijas (diemžēl mūsu kritikas šaurajās platībās nevienai no šīm grāmatām nav atradusies ne platība, ne recenzētājs...), Lorkas, Rilkes, Mistrālas izlases, — šis laiks ir pagājis.

Atgriezies atkal valodas demokratizācijas vilnis, kura iepriekšējais uzbangojums (piebildešu vēlreiz — manuprāt) bija 50. gadu beigās un kurš deva, piemēram, latviešu dzejai agrīno Heisleru, Vācieti. Heislers drīz vien iegrima trafaretā kanonismā, Vācietis pūlējās pacelties poētismu spārnos (tie bija stipri, pacēlās arī), bet viņu toreiz liktie aizsākumakmeņi (it kā lielu loku aprīņkojuši) jūtami dziļi pamatos zem šodienas literatūras demokratizācijas uzplūda. Tas ir skaidri acīm redzams un sajūtams kaut vai Ulda Bērziņa, Māra Melgalva pirmajās grāmatās, arī amerikāņu dzejas izlasē. Varētu teikt — arī krievu lauku prozas tulkojumos, ja vien, kā iepriekš redzējām, daudz kas no raupjā demokrātisma te nebūtu aristokrātiski notušēts, estetizējoši sasmalcināts, pazaudēts tas vitālums, kas bija oriģinālā.

Latviešu prozā šo valodas demokratizēšanas procesu grūtāk iezīmēt. Te varbūt būtu nosaucami Gāliņš, Lāms, Ezera, daļēji arī Zariņš, taču viņš, bezgalpretrunīgs būdams, tikpat labi ir arī iepriekšējā — valodas un stila izsmalcināšanas perioda pārstāvis. Krievu literatūrā t. s. lauku prozas pārstāvju — jau minēto V. Astafjeva, V. Šukšina daiļradē arī redzama plaša valodas stila amplitūda — no gandrīz vai franciski poliska smalkuma un precizitātes līdz dziļi tautiskam raupjumam un pat rupjībām. Kopīgais tomēr acīm redzams — tiecība pārgriezt, paplašināt t. s. «literārās valodas» (precīzāk — bezgalnabadzīgās žurnālistikas valodas) šauros apvārsņus, apgūstot valodas perifērijas elementus — vecvārdus, dialektismus, barbarismus, sarunvalodas vārdus un formas (nevis to imitāciju — kā mūsu tulkojumos), daudz lielāka aizguvumu legalizācija. Praksē tas izskatās apmēram tā, kā Ojāra Vācieša atdzejojā Alģimanta Baltāķa rindās:

Atbildu es par visu,

Neatbildu par pļorzām.

(*Alģimants Baltāķis. Pazemes upes.*

R., 1977, 28. lpp.)

Sākumā gribēju pēdējo vārdu pasvītrot, bet atskārtu, ka tas nav vajadzīgs — lasītājs tāpat jutīs, ka viss panta emocionālais lādiņš ir tieši šinī vārdā — neparastā, prastā, bet bezgala trāpīgā.

Ojāra Vācieša pārtulkotais M. Bulgakova «Meistars un Margarita» bija bargi ciets rieksts, un pēc Valda Grēviņa aiziešanas šķita, ka diez vai atradīsies kāds, kas varēs to pārkost. O. Vācietis nebūtu viņš pats, ja būtu ķeries pie kāda vieglāka darbiņa — arī šai jomā. Bulgakova prozas tulkošana prasīja ne tikai oriģināla iemilēšanu, skrupulozu iepazīšanu un izpēti, arī dziļu valodas izjūtu, spēcīgu talantu un drosmi. To varēja uzņemties tikai viņš, jo nebija taču teikts, vai romāns vispār tiks

nodrukāts. Rezultāts ir zināms: 25 000 eksemplāru grāmata jau pirmajās iznākšanas stundās kļuva par bibliogrāfisku retumu.

Zaļš jau viņš bija, šis jaundzimušais prozas tulkotājs, tik zaļš, ka katrs pirksts un spalvas vilciens (zariņš?) zaļo. Taču darbs veikts tīri — kā augstākās meistarības skolā: Mihails Bulgakovs viscaur lasās tā, it kā viņš būtu rakstījis latviski. Pārļasiņu, īpaši meklēdams, kur piekasīties, un atradu, piemēram, šādu vietu (nepa atlieku laika Maskava):

Ko nu par vārtiem zandartiņiem! Tas ir viens štrunts, mīlais Ambrozij! Bet sterlete, sterlete sudraba kastrolītī, sterlete, garnēta ar vēžu kakliņiem un svaigiem ikriem?

(54. lpp.)

«Vārdnīcu redaktors» būtu pieprasījis pārļabot *Tas ir viens štrunts...* Būdams viņam tuvu rada, es būtu piesējies «vēžu kakliņiem», jo раковые шейки latviski tomēr ir vēžu *astītes*... Taču... izrādās, ka šiem *kakliņiem* ir senas saknes — jau 30. gados Rīgā ražotas konfektes ar tieši tādu nosaukumu — «Vēžu kakliņi». Tāpat kā 60. gados parādījās «Svetofors», bet «Luksoforu» gan neesmu ēdis. Un negribu arī, jo šaubos, vai būs labāks — tāpat kā labāks neko nav arī jaunizceptais vārds, kurā krievu *svet* nomainījis latīņu *luks*, bet krievu savienotājpatkšanās o vidū aizmirsies...

«Meistars un Margarita» bija tulkotājam gandrīz vai **nepārtulkojams** — ne tikai tāpēc, ka tā ir Mihaila Bulgakova galvenā grāmata, rakstīta visu mūžu — arī tāpēc, ka tā tik daudzslāņaina. Ja vienam ķiršu kauliņam varētu uzaugt kādas trīs kārtas — viena ķiršu, otra plūmju, trešā, teiksim, aprikozes —, tad varbūt iznāktu kas līdzīgs. Labi to raksturojis nesen aizsaulē aizgājušais Konstantins Simonovs romāna pēcvārdā (tulkojusi T. Jarmolinska):

Dāsnums, kuru Bulgakovs licis lietā, veidojot sava romāna neparasto celtni, lasot darbu, vietām šķiet pat pārmērīgs, un pārejas no satīras uz psiholoģisko prozu un no psiholoģiskās prozas uz fantastiku — reizēm ir tik krasas, ka atgādina šuves vēstījuma audumā. (..)

«Meistars un Margarita» pieder pie tām kasmīgajām grāmatām, kurās dažādiem cilvēkiem patīk dažādi momenti un, piebūdsim, dažādi momenti arī nepatīk, kurās lasītāji kaut ko pieņem, pret kaut ko iebilst un ar kaut ko nav vienis prātis...

Tulkotājam, dabiski, bija jāpatīk «visiem momentiem», viņš nevarēja atļauties tādu greznību, ka kaut ko arī nepieņemtu, pret kaut ko iebilstu vai par kaut ko pavīpsnātu — kā savlaik atļāvās J. Liepiņš, žurnālam «Veselība» tulkojot fragmentus no Neiberta «Jaunās laulību grāmatas». Viņam vajadzēja vienādi tīri nolobīt visus slāņus, lai latviešu valodā tos saaudzētu atkal

kopā — pat bez šuvēm. Palūkosimies nedaudz, kā tas viņam izdevies. Sāksim, tāpat kā K. Simonovs, ar satīru. M. Bulgakova apskaužamo humora izjūtu, viņa prasmi tēlojumā tūlīt atklāt savu attieksmi tulkotājs saglabājis vispirms jau ar trāpīgo vārdu atlasī, dabisko, dzīvo valodas izjūtu. Tā, piemēram, jau 5. lpp. parādās «čirkains jauns cilvēks», 7. lpp. — «no šī gaisa saaudās *dikti jocīga izskata* caurspīdīgs pilsonis», 31. lpp. redzam «palmas ar *baismīgiem ziloņkājainiem* stumbriem». Tas ir neparasti smieklīgi un reizē arī baigi — tieši tā, kā, manuprāt, tas ir Mihailam Bulgakovam. Ja tas būtu pārtulkots tikai nedaudz savādāk — vairāk «pēc vārdnīcas», resp., parastāk («loti jocīga izskata pilsonis», «cirtains jauns cilvēks», «stumbri kā ziloņu kājas») — viss šis netveramais starojums varētu būt zudis — tāpat kā tas pazudis nepārtulkotajā *Poterjajā*, puspārtulkotajā «japāņu dievā» vai tulkotājas klātpieliktajā «*cilvēka* seju zaudējušajā *klaidonī*»...

Vēl pāris satīriskā tēlojuma fragmentu, kas, manuprāt, pierāda, ka O. Vācietis ir pratis saglabāt autora ironisko attieksmi tulkojuma leksikā pilnā mērā:

...Bezpajumtnieks vēlreiz mēģināja apvaldīt mokošās žagas, aizturēja elpu, rezultātā nožagojās vēl skaļāk un žēlabaināk..

(9. lpp.)

— Ja viņš ir noziedznieks, tad pirmām kārtām jākliež: «Turiet!» Citādi viņš aizbēgs. Nu tad — abi divi! Reizē! — un reģents iepleta muti.

Apjukušais Ivans paklausīja jokupēterim un uzkliedza «turiet!», bet reģents viņu apšmauca un nekliedza nekā.

Vientuļajam, neskanīgajam Ivana kļiedzienam nekādu labu rezultātu nebija. Kaut kādas divas jaunkundzes atsprāga no viņa sānis, un Ivans izdzirda vārdu «piedzēries!».

(46. lpp.)

Bet varbūt O. Vācieša tulkojums tā staro un žilbina (te varētu teikt arī — kutina) tikai tur, kur notiek, tā teikt, joku plēšana un velna dzišana? M. Bulgakovam, kā zināms, šiem neapvaldītajiem smiekliem turpat blakus ir arī diža traģika, gandrīz vai fiziski izjūtamas nāves draudu un arī pašas nāves ainas. Ieska-tisimies, kā tulkotājs ticis galā ar psiholoģisko prozu — precīzu, pasausu, stindzinošu savā baigumā. Tātad — romāns romānā (K. Simonovs), Pilāta un Jēšuas attiecību kulminācijas aina:

— Un būs reiz patiesības valstība?

— Būs, valdītāj, — pārliecināti atbildēja Jēšua.

— Nekad viņas nebūs! — Pilāts pēkšņi iekļiedzās tik briesmīgā balsī, ka Jēšua atlēca sānis. Tāpat pirms daudziem gadiem Jaunavu Ielejā viņš bija kļiedzis saviem jātniekiem: «Kapājiet viņus! Kapājiet viņus! Lielais Zūrkkāvis ir ķezāl!» Viņš vēl vairāk paaugstināja komandās izbjauto balsi un izkliedza vārdus tā, lai tos arī dārzā var dzirdēt: — Noziedznieks! Noziedznieks! Noziedznieks!

(29. lpp.)

Šai korekti veiktajā fragmentā, manuprāt, lieliski redzama gan tulkotāja vārda izjūta, gan arī prozas ritms. It kā «precīzāk», bet patiesībā burtiskāk veiktajos tulkojumos prozas ritms parasti pazūd, izšķīst, sairst. Te tas redzams emocionālo akcentu sadalē, emocionāla sasprindzinājuma pakāpenībā, tā uzplūdos un atplūdos. Jēdzieniskā vai emocionālā ritma zudums tulkojumu noplicina, tuvina pelēcīgajai «tulkojumu valodai»; prozas ritma saglabāšana savukārt prasa no tulkotāja spēju brīvi rīkoties ar daudz lielākiem sintaktiskiem nogriežņiem nekā pieprasa valodu gramatiskās atšķirības.

«Meistars un Margarita», manuprāt, latviski pārtulkots drosmīgi un spēcīgi, nevis ar vakardienas vai šīsdienas, bet ar rītdienas valodas izjūtu. To, protams, rādīs nākotne, bet man šķiet, ka arī šis tulkojums tik ātri vis nenovecos. «Fausta» atdzejojums beidzot ir novecojis, taču vai nākamais atdzejotājs spēs pārkāpt šodienas valodai? Viņš var atdzejot daudzas vietas precīzāk — filozofiskās terminoloģijas ziņā, bez ģermānismiem un neveiksmīgiem jaunvārdiem, bet bez šīs tulkotājam tik nepieciešamās īpašības — rītdienas valodas izjūtas jebkurš tulkojums ir nolemts visai īsam — desmit divdesmit gadu mūžam. Tāds nu reiz ir tulkojumu liktenis — novecot dažkārt ātrāk, nekā noveco pats tulkotājs. Tieši tāpēc viena no vissvarīgākajām tulkojumu vērtējumu prasībām, ko īpaši mēdza uzsvērt tulkošanas teorētiķis Ivans Kaškins, ir šāda: tulkotājam jātiecas pēc autora uztveres **pirmatnējā svaiguma**. Citiem vārdiem: viņam jāprot vai vismaz jāparūpās savā valodā pārrādīt (Puškina princips *перевыражения*) to emocionālo viņojumu — uzplūdos, atplūdos —, ko pārdzīvojis autors, daiļdarbu rakstot. Ojāra Vācieša tulkojums atšķiras no daudziem citiem tieši ar to, ka te šie emociju viņojumi ir saglabāti, pat skaidri sajūtami — caur negaidīti trāpīgo, neko nenonivelējošo vārdu atlasī, caur autora attieksmes atklājumu, caur spēcīgo prozas ritmu.

Nobeigt šo rakstu gribu ar kādu iebildi. Nevaru piekrist O. Vācieša domai, ko viņš izteicis šai pašā sakarā it kā taisnodamies, bet nevajadzīgi:

«Meistars un Margarita» nav romāns, bet polifoniska partitūra, kuru mēs katrs varam interpretēt — katrreiz savādāk un katrs savādāk —, palikdami savā un pašā Bulgakova galaktikā.

(*Jaunās Grāmatas*, 1979, № 10, 13. lpp.)

...Varēt jau varam «katrreiz savādāk un katrs savādāk», tikai — vai tā vairs būs Bulgakova galaktika? Ja uzskatām, ka viņa galaktika var būt bez Simonova piesauktā **kaismīguma**, bez pašā Vācieša piesauktā **starojuma** — bez emocionālā ritma, pār-

mērīgās fantāzijas, smiekliem, naida, drausmā tragisma, himnas radošajam garam —, bez visa tā, kas sastāda viņa vārda mākslu, — tad jā. Citā tulkojumā, šķiet, viņš noteikti būtu mīkstināts, piesukāts, piegludināts — kaut vai tā, kā tas, kaut arī tikai daļēji, tika izdarīts ar Nerudu, Astafjevu, Rasputinu... Iespējams, ka viņš būtu arī it kā «precīzāk», «adekvātāk» pārtulkots, it īpaši sikumos, atsevišķajās detaļās, bet ne veselumā. Tāpēc gribētos piebilst, skaidri precizēt — pārtulkots būtu **mašīniskāk**. Jo neviens tulkotājs vairs nespēj būt tik precīzs kā gudri apmācīta, pēc pareiziem spēles noteikumiem (vārdnīcas, gramatika, poētika) izskolota mašīna. Tās jau sen var veikt brīnumu lietas, taču paši šo mašīnu radītāji un apmācītāji par to spējām izsakās šādi:

Katrs teksta tulkojums būs tik precīzs, cik precīzi būs «spēles noteikumi», bet neviena mašīna nespēs citā valodā «pārcelt» visu poēmas bagātību, kaut arī katrs vārds būs lietots pareizi un arī frāzes būs sastādītas pareizi.¹

Citādi tas arī nevar būt — jo mašīna taču nav spējīga un nekad netiks iemācīta — just, pārdzīvot, satrūkties no negaidīta vārda emocionālā sprieguma dzirksts, atslābināties, kad šis spriegums mazinājies. Tā nekad nespēs, piemēram, smieties — pazoboties, ironizēt, sašust, izsmiet, zviegt, rēkt; tā nekad nespēs ciest — noskumt, bēdāties, just līdzī, pārdzīvot sāpes, mokas, kaunu, naidu, riebumu, šausmas un vēl daudzas citas izjūtas, ko lasītājam sniedz «Meistars un Margarita». Mašīna, kaut arī visgudrākā pasaulē, nekad nespēs tulkot pēc konteksta (pēc noskaņas — kā teiktu M. Birze), tā nekad nespēs atrast to vienīgi īsto vārdu, ko spēj atrast cilvēks, «visgrūtākā literārā darba» (Puškins) darītājs — tulkotājs, kas māc noskaņoties uz autora emocionālā viņa un prot šos impulsus atkal pārvērst mūzikā, nepieklusinātu un neizkropļotu to atskaņot savā valodā. Tāpēc — nekautrēsimies no jūtām un emocijām, tulkotāju un atdzejotāju cunfte, nepieklusināsim un nepārveidosim tās, meklējot vienīgi īstos vārdus mūsu sūrajā ikdienas darbā! Jo citādi būsīm tikai tādi mašīnveidīgi amatnieki, nevis mākslinieki.

Daļēji publicēts avīzē
«Literatūra un Māksla» 1981. gada
26. jūnijā

¹ Пелегрен М. Электронные вычислительные машины. М., 1964, с. 398.

DAŽI VĒROJUMI KRITIKAS GADĀ*

Vispirms par grāmatām. 1980. gadā no «Liesmas» esam saņēmuši četras monogrāfijas (L. Ķuzāne par Jūliju Dievkociņu, H. Rukšāns par Valdi Luksu, V. Hausmanis par Hariju Gulbi un B. Tabūns par Regīnu ezeru) un divus kritiķu rakstu krājumus — S. Vieses «Radišanas brīnums» un V. Ķikāna «Pieci»; tiem piepulcējas vēl dzejnieka M. Čaklā atceru, apceru, eseju krājums «Nozagtā gliemežnīca».

Līdzās kārtējam «Kritikas gadagrāmatas» izdevumam iznācis rakstu krājums «Kā rakstīt?», kura pamatā ir 1979. gadā «Literatūrā un Mākslā» notikušās pārrunas materiāli par mākslinieciskuma problēmām jaunākajā literatūrā.

Vajadzīga un apsveicama ir ievirze uz monogrāfisko apcerējumu īpatsvara pieaugumu; te vēl jānosauc H. Hirša pētījums «Autora pozīcija romānā» («Zinātne») un P. Zeiles apcere «Harmoniskas personības attīstībai» («Avots»). Taču ne mazāk vajadzīga ir arī aktuālā kritika — apceres, studijas, esejas par meklējumiem, problēmām un tendencēm dzīvajā literārajā procesā, jo kritika ir ne vien sasniegumu apkopotāja un vispārinātāja, bet arī ierosinātāja, dažkārt pat aktīva līdzdalībniece tur, kur top tieši jaunais.

Liekas, kritiķu autorgrāmatas — vienotas vērtējumu sistēmas un autora personības zīmogoti rakstu krājumi vai atsevišķu lielāku apceru izdošana brošūrās — būtu labākais ceļš, kā palīdzēt aktuālajai kritikai veikt savas funkcijas un nezaudēt jau tā niecīgo prestižu citu literatūras veidu starpā, iegūt plašāku lasītāju loku.

Aktuālās kritikas prestiža zemo līmeni atspoguļo arī VIII rakstnieku kongresa materiāli. Valdes pārskata referātā pozitīvais akcents ir likts uz literatūras vēsturi un monogrāfiskām apcerēm,

* Raksta pamatā ir 1980. gada 4. decembrī A. Upīša konferencē nolasītais referāts.

bet par aktuālo kritiku netika bilsts neviens atzinīgs teikums, it kā piecos gados nebūtu iznākusi neviena nozīmīga kritikas grāmata, nebūtu risinātas literārā procesa problēmas.

Nu jau gadus piecpadsmit, sekojot kritiskai domai, es aizvien savu vecāko, bet tagad arī jaunāko kolēģu rakstos uzeju daudz nozīmīgu vispārinājumu par māksliniecisko praksi, nereti arī dziļus un smalkus novērojumus vai atskārtumus, katrā ziņā — rosiģu polemisku domu apmaiņu, skaidrojot mākslas tēla saturu, apzinot atsevišķu formas jauninājumu nozīmi. Un īpaši, manuprāt, kritiskā doma saturīga ir bijusi aizvadītajā piecgadē. Tāpēc es paliku dziļā neizpratnē, klausoties valdes referātu, nespēdams īsti apjēgt ne vienaldzību pret kritikas problēmām, ne Mārtiņa Poiša darbības vienpusīģi negatīvo vērtējumu.

Žanra formas

Var piekrist P. Zeiles teiktajam par recenzijām: «Kā jūtama kopēja tendence jāatzīmē recenzēšanas kultūras līmeņa paaugstināšanās, tiekšanās uz domas blīvumu, analītiskumu un reizē prasīģumu.» (Kritikas gadagrāmata, 7. R., 1979. — Turpmāk: Kr. g. gr.) Turpat līdzās ievietotajā A. Kubuliņas rakstā «Pašsaprotamie vērtējumu kritēriģi un prakse» nopietni analizēta septiņdesmito gadu dzeģas recenzēšanas pieredze, izteikta rinda vērtīģu domu par recenzijas žanru.

No aizvadītā gada recenzijām «Karogā» visvairāk ar profesionālismu saista I. Auziņa recenzija par M. Bendrupes «Buramvārdiem», V. Jugānes — par J. Kalniņa «Savādniekiem»; «Literatūrā un Mākslā» ar nopietnu analīzi izceģas V. Skrauča recenzija par R. Ezeras «Slazdu» («Karogā» par šo grāmatu interesants redzesleņķis bija I. Salcēvičai) un U. Auseķa — par M. Čaklā «Pulksteņu ezeru». Šajās un daudzās neminētajās recenzijās gribas atzīmēt prasmi raksturot autora tēmas, dot priekšstatu par grāmatu kopumā, tās vietu rakstnieķa, dažreiz arī literārā procesa kontekstā, suģestē prasme pamanīt daudzas niansas, kas paslīd garām paviršāķam lasītāģam, un pievērst uzmanību tam, ko dēvēģam par daiļdarba māksliniecisko aromātu.

Ar literatūrzinātnisko korektumu saista E. Knopes un J. Čākura recenzijas, ar publicistisku saasinājumu un māksliniecisku prasīģumu — V. Ķiķāna un I. Krontas, ar polemisku temperamentu V. Lāma un I. Ķiršentāles, ar estētiskas ieģušāģas un raksturoģanas prasmi R. Veidemanes un K. Skujiēnieķa, ar akadēmisku līdzsvarotību un cilvēcisku vienkārģību — J. Kalniņa un H. Hirša recenzijas. Lieķas, atsevišķi nepārdomāti vērtējumi vai

gluži otrādi — apzināti izvairīgas recenzijas nenosaka toni tāpat kā savstarpējā aplavināšanās, kuras vietā aizvien noteiktāk stājas analītiskums.

Žēl gan, ka starp recenzentiem maz RS biedru un recenzēšanas smagums jānes iesācējiem; žēl, ka ne vienmēr recenzējam presē publicētos romānus un garos stāstus, nemaz nerecenzējam lugas, ka recenzijas nereti tiek nodrukātas daudzus mēnešus pēc grāmatas iznākšanas. Šo kavēšanos neatsver arī literārā portreta žanrs. Gada laikā publicēti tikai trīs lielāki portreti. Divi par dzejniekiem — A. Kubuliņa par A. Skalbi (Kr. g. gr., 8, 1980) un O. Kravalis par M. Kromu (LM, 1980, 7. nov.). Tikai viens par prozu — V. Jugānes raksts par V. Kaijaku (Karogs, 1980, № 8; turpmāk — K), kas veidots uz intervijas bāzes. Vairākus nelielus portretus sakarā ar jubilejām vai publikācijām lasām žurnālā «Дайрава». Būtu atbalstāms arī esejskais portrets, ko pagaidām labāk pārvalda dzejnieki.

Augšupejošs ir pārskata žanrs. Astotajā «Kritikas gadagrāmātā» pārskatus par žanriem publicējuši V. Ķikāns, V. Vāvere, B. Tabūns, I. Kronta, G. Bībers. Lielākā daļa no tiem publicēta jau presē. No vienas puses, tas nav labi, jo «Kritikas gadagrāmata» zaudē daudz svaiguma. Bet, no otras puses, — tieši gadagrāmatas pārskatu prakse ir aktīvs stimuls pārskata žanra attīstībai un dažādībai presē. Ir stimuls operatīvajiem pārskatiem — I. Vāverniece publicējusi pārskatu par jauno prozaīku publikācijām presē (LM, 21. martā), M. Čaklais 1979. gada nogalē sagatavoja pāris dzejas publikāciju apskatus; žēl, ka šai ierosmei nav turpinājuma. G. Bībers regulāri raksta pārskatus par lugu konkursiem. Vienlaicīgi attīstās arī stratēģiskā pārskata forma. Rakstnieku kongress un nepieciešamība vispārīnāt iepriekšējo piecu gadu literatūru rosināja sniegt plašākus pārskatus: par oriģināldramaturģiju — V. Hausmanis «Karogā» (№ 10), G. Bībers, P. Pētersons un P. Putniņš pie «Literatūras un Mākslas» apaļā galda (3. okt.), arī laikraksta divos nākamajos numuros publicētā S. Radzobes un M. Roņa saruna; par prozu — pārskata elements iezīmīgs V. Lāma, A. Jakubāna, H. Hirša un V. Skrauca «dubultdialogam» (LM, 14. nov.), nelielajam I. Kiršentāles rakstam «Cīņā» (16. nov.), «Padomju Jaunatnes» pārskatiem par starpkongresu debijām dzejā un prozā.

Stratēģiskā pārskata attīstību pēdējos gados raksturo arī plašais A. Alķes raksts «Visi jautājumi uzdoti pareizi... Cilvēka un dabas attiecību problemātika krievu jaunākajā prozā» (Kr. g. gr., 7, 1979) un P. Zeiles raksts par īgaunu prozu (LM, 8. un 15. aug.). Pārskatos, īpaši tā stratēģiskajā paveidā, lai arī daž-

kārt tie ir raksti galvenokārt par cittaute literatūru, izteikts daudz vispārinošu domu par māksliniecisko praksi.

Zīmīgi ir tas, ka pārskata elements bieži ienāk arī problēmu rakstos, piemēram, H. Hirša apcerē «Fakts un šķietamība, mīts un patiesība» (LM, 4., 11. jūl.), kurā autors runā par mīta dažādajām izmantošanas iespējām jaunākajā gruzīnu prozā, vienlaik to salīdzinādam ar latviešu literatūru un ieskicēdam svarīgu perspektīvu mākslinieciskajai praksei. Pārskata elementi raksturīgi arī A. Priediša rosinošajam rakstam «Uzskatu argumentācija un tēla autoritāte» (K, № 1). Ar veiksmīgiem piemēriem autors parāda daudzas tēla pretrunas, kuru dēļ zūd literārā varoņa pievilcība (pat ja autors to vēlējies rādīt pievilcīgu), arī ticamība proponētajām vērtībām, ja tās paliek tikai vārdos izteiktas, bet darbos varonis ir citāds (arī te var būt gan autora iecerēts, gan arī negribēts efekts). Vienīgi žēl, ka raksta sākumā, pieteikdam tēmu, autors pārāk uzsver loģikas un retorikas «pierādījumu» lomu tēla izveidē, bet poētikas likumības atzīst tikai kā «līdztekus» eksistējošas. Kā zināms, mākslā stāvoklis ir otrāds, jo ar «uzskatu argumentāciju» mākslinieks nenodarbojas, drīzāk tā ir vērtību iemiesošana literārā varoņa tēlā un visā daiļdarba struktūrā — jo organiskāk un harmoniskāk tas izdarīts, jo «autoritatīvāks» var būt mākslas tēls.

Ar pārskata elementiem un māksliniecisko praksi vispārinošām domām ir arī R. Ādmīdiņa raksts par dzeju «Tik daudzveidīga — kā pati dzīve» (K, № 9—10). R. Ādmīdiņš apcer dokumentalitātes pastiprināto ienākšanu dzejā (līdzīgi, kā tas vērojams prozā) un raksta:

Dzejā šis process 70. gadu ritumā risinājies vienmērīgāk, bez eksplozijas, pamazām iezīmējoties dokumentalitātes intensitātei arvien nozīmīgāk, pie tam tas noticis divējādi:

a) dokumentalitāte dzejai likusi būt arvien līroepiskākai, lai poētiski apgūtu faktu bagātīgo spektru, kurā iekrāsojas gan senvēsture, gan nacionālā atmoda, gan šķiru cīņas sākums un izvērsums, gan revolūcijas, gan Lielais Tēvijas karš, gan šodienas gaisma;

b) dokumentalitāte likusi dzejai meklēt iespēju, kā lielu faktu blīvumu estētiski apgūt arī neliela liriska dzejoļa kapacitātē, un faktu sapresēšanas līdzeklis te ir tikai viens — nosacītība.

Šie vispārinošie slēdzieni ir ierosinoši un prasa mākslinieciski vērtējošu pārbaudi, jo dokumentalitāte (tāpat kā tīrā izdoma) mākslinieciskajā vērtībā nav galvenais faktors. Kā raksta J. Kalniņš, *abu šo daiļdarbu tipu pamatbūtībā nav nekādas atšķirības. Kā vienā, tā otrā gadījumā izšķiroša nozīme ir rakstnieka patiesas jaunrades momentam (...), var sacīt: fakti, dokumenti —*

rakstveidā fiksēti vai nefiksēti — vajadzīgi kā dokumentālajai, tā nedokumentālajai literatūrai. Kur šādu faktu nav, tur ir sākums dažādām nelaimēm, ko lasītājs uztver kā virspusību, idejiski mākslinieciskās slodzes tukšgaitu u. tml. (K, № 11). Līdzīgi ir izteicies B. Tabūns, vērtējot 1978. gada prozu, V. Skraucis un citi.

Otrkārt, būtu nepieciešams konkretizēt dokumentalitātes jēdzienu. Piemēram, I. Auziņa, J. Petera, U. Bērziņa un vairāku citu dzejnieku darbos daudz minēti vietu vārdi, personvārdi, dažādi darbarīki u. tml. Neapšaubāmi, ka daļa no tiem dzejā ienākusi, lasot hronikas, studējot arhīvu un etnogrāfiskos materiālus, pārskatot vairākus gadu desmitus vecu presi utt. Toties cita daļa faktiskās konkrētības viņu dzejā ienākusi no tiešās biogrāfiskās pieredzes, jaunības un bērnības iespaidiem un pārdzīvojumiem. Bet ir vēl trešais avots — šodienas vai pagātnes dzejnieku darbos lietotā konkrētība, ko nākamās dzejnieku audzes daļēji pārmanto atsevišķu simbolizētu vārdu, reminiscenču vai vienkārši aizguvumu veidā. Liekas, būtu nepieciešams skaidri nošķirt dokumentalitāti dzejā no faktūras, kas ir daudz plašāks jēdziens. Domāju, ka dokumentalitātē nav ieskaitāmi nedz biogrāfiskie iespaidi, kaut tie dzejā ir tik taustāmi, «dokumentāli», nedz kultūrvēsturiskais pārmantojums, kaut dzejnieks mantotos tēlus var izmantot ļoti reljefi, paspilgtināti, kas var radīt iespaidu, ka tie nāk no dokumentāla avota. Tiesa, konkrētā dzejolī ļoti grūti nošķirt dokumentālos avotus no biogrāfiskajiem un mākslinieciskajiem, dažkārt pat neiespējami, taču zūd jēga runāt par dokumentalitāti, ja to saprot tik plaši, kā tas ir R. Ādmīdiņa rakstā. Tikai viens aspekts: *Skumjais optimisms neradās tikai kā pretstats «urā optimismam», cēloņi ir daudz dziļāki. Tā ir nepieciešamība būt patiesam, t. i., dokumentālam dzejā. Vispirms jākonstatē kontrastu sablīvējumi. Tie palīdz pasauli rādīt pretrunās u. tml. No šīs un citām raksta vietām kļūst skaidrs, ka dzejas dokumentalitāte un mākslinieciskā patiesība ir kaut kas sinonimisks. Paties un laikmetu raksturojošs var būt ikviens lirisks dzejolis, taču par dokumentālu dzejoli būtu jāuzskata tikai tāds, kurš radies dokumentālu avotu studijās, izmantojot pieredzes materiālu, kas iziet ārpus tieši biogrāfiskās pieredzes.*

Skats uz dzīvi

Kritika uz dzīvi skatās caur literāriem tēliem, attēloto varoņu raksturiem un konfliktiem, tajos vispārināto īstenību. Bet, lai spētu samērīgi novērtēt rakstnieka darbu, kritikai pašai labi jāredz dzīve, tās pretrunas un problēmas. Tā ir aksioma. Un,

kaut tā ir tik vienkārša un skaidra, tomēr ļoti grūti, varbūt viena no visgrūtākajām: būt gatavam runāt par dzīvi reizē ar rakstnieku, bet dažreiz pat pirms viņa.

Isti gatavi mēs nebijām sarunai par bērnu dzīvi 1979.—Starptautiskajā bērna gadā. Labi, ka «Kritikas gadagrāmātā» bija ievietots A. Stikānes raksts «Rotaļa kā pasaules izziņa bērnu literatūrā», labi, ka presē bija pāris I. Ziedoņa organizētu materiālu. Sakustējāties tikai 1980. gadā ar «Literatūrā un Mākslā» publicēto rakstu sēriju «Kā rakstām bērniem», taču «Karogs» un citi izdevumi tā arī palika pasīvi.

«Literatūras un Mākslas» rakstu sērija ir nozīmīga ne vien ar to, ka tika runāts par bērniem adresētās literatūras mākslinieciskām kvalitātēm (intervijās ar dzejniekiem V. Lūdēnu, M. Čaklo, prozaikū V. Lagzdīņu, arī L. Brieža dialogā ar igauņu rakstnieci E. Nītu), bet arī ar to, ka tika runāts par mūsdienu bērnu jaunā sociālā situācijā, par nepieciešamību literatūrā apgūt šo situāciju (sakarā ar urbanizāciju vecāku darba vieta attālinājusies no dzīves vietas, vecāki un bērni arvien retāk ir kopā un palielinās bērna vientulības slogs, intīmo kontaktu samazināšanās apdraud dzīves pamatvērtību pārmantošanu jaunā paaudzē u. tml.). Pirmo akmeni šajā jaunās situācijas neapziņā iemeta rakstnieks Jānis Mauliņš (LM, 11. janv.).

J. Mauliņš aicina rakstniekus bērniem rādīt ikdienas dzīves norišu skaistumu, reālus dzīves procesus un pašu bērnu tēlot reālistiski, mācīt bērniem pacietību savu mērķu sasniegšanai un neradināt pie urrāviegliem panākumiem, kas vērojams daļā literatūras. Taču J. Mauliņa savdabīgā reālisma izpratne, no kuras viņš izslēdz metaforismu, hiperbolas, nosacītību (gandrīz visu, kas saistās ar fantāziju, tās attīstīšanu), izsauca pretuguni virknē repliku un J. Mauliņa raksta pozitīvais kodols netika novērtēts, ko ar novēlošanos no rakstnieku kongresa tribīnes izdarīja I. Ziedonis. Taču mūsdienu bērna situācija «Literatūras un Mākslas» pārrunā tika apzināta vairāk (V. Mikānes, I. Čaklās, S. Vieses rakstos un E. Nītas izteikumos); tika domāts, ko var darīt mākslinieciskā (arī dokumentālā, populārzinātniskā) literatūra un kā tas būtu jādara, lai literatūra neatpaliktu no laika izvirzītām prasībām.

Kritikas nepietiekamā gatavība, liekas, izskaidrojama arī ar literatūras inerci, kurā cilvēka koncepcija egocentrējās uz jaunradītāju, pie tam akcentējot jaunradītāju galvenokārt kā jaunu kultūras vērtību radītāju. No cilvēka koncepcijas aktuālā loka iepriekšējos gadu desmitos bija izslīdējis bērns — gan kā mūsu turpinātājs laikā, gan bērns kā mūsu pašu dziļākais avots no pagātnes; tātd cilvēks tika skatīts sašaurināti. Vienlaicīgi dzīvē ir

veidojusies situācija, ka vislielākais sabiedriskais prestižs ir vidējam cilvēka mūža posmam, kad viņš visvairāk dod ražošanai un kultūrai, augsts ir arī pensionēto prestižs un viņu aprūpe, bet bērns, jaunos urbanizētos apstākļus (resp., vidi) veidojot, bieži netiek ierēķināts.

«Literatūras un Mākslas» pārruna nenoslēdzās, tā vienkārši apsīka ar A. Laure's pētījumu par skolēnu literārajām interesēm (LM, 5. sept.). Izrādās, no latviešu rakstniekiem vispopulārākā ir Z. Ērgle, viņai seko — V. Lācis, A. Imermanis, M. Kļava, L. Vāczemnieks, A. Lielais, A. Sakse, V. Upmale, I. Indrāne, I. Ziedonis, A. Dripe... Visai raiba virkne. Skaidrs, ka bērni grib lasīt par sevi šodienas dzīvē — un galvenokārt prozu. Skaidrs, bērni zināmā vecumā aizraujas ar piedzīvojumu literatūru, kas kompensē nepiepildāmās ceļojumu un atklājumu alkas. Bet A. Laure turpat parāda, ka skolotāji maz ko spēj ieteikt, maz spēj virzīt jauno lasītāju, lai viņš šodienas literatūras klāstā atrastu ne vien aizraujošo, bet taisni viņam, viņa paša personības attīstībai nepieciešamo. Ko darījusi kritika, lai palīdzētu jaunajam lasītājam?

I. Ziedonis apstaigāja preses izdevumus, ierosinot rakstīt bērniem kritikas, esejas, veidot dialogu ar viņiem. «Pionieri» darbs aizsācies, ir stūrītis: «Bērni prasa, ko Pastariņš lasa». «Draugā» turpinājās ieromņu sērija «Īmpulss» par mūsdienu dzeju, kurā rakstījuši I. Auziņš, R. Veidemane, R. Ādmidiņš un citi — arī šī raksta autors. Žēl, ka «Īmpulss» ar 1980. gada decembri izbeidzās, jo vajadzētu rakstīt par prozu un tās lasītprasmi, par citiem jautājumiem, kas rosinātu skolēnus meklēt literatūrā viņiem vajadzīgo. Vai I. Ziedoņa ideja veidot kritiku bērniem realizēsies, atkarīgs no «Zīlites», «Drauga», «Skolas un Ģimenes», «Padomju Latvijas Sievietes» un citām redakcijām. Bet tas atkarīgs arī no mums. Vai mēs spēsim runāt ar bērniem viņu valodā.

1980. gadā notika pārrunas arī par mūsdienu jaunieša tēlu literatūrā, ko organizēja «Karogs». Piedalījās A. Skurbe, M. Birze, A. Plēsuma, P. Priede, P. Zeile, A. Aļķe, A. Sūtere, A. Kavacis. Vairākas perspektīvas domas izteiktas P. Zeiles plašajā apcerē «Mūsdienu dzīve, jaunatne, literatūra» (K, № 6). Līdzīgi A. Laurei P. Zeile izmanto socioloģiskus pētījumus par mūsdienu jaunieša garīgās sejas kontūrām, īpaši pievērsoties studentībai. Viņš saka:

Rakstnieki ir lieli parādnieki studējošās jaunatnes priekšā. Mums nav rakstnieka, kas nopietni un sistemātiski pievērstos studentībai — tās daudzveidīgi kontrastīnajai pasaulei. (...) Studenti veido mūsu jaunatnes visai plašu slāni. Bez šī slāņa parādījuma mūsdienu jaunatnes atklāšme literatūrā nepilnīga, jo stu-

dentība garīgi jūtīga, intelektuāli virzīga jaunatnes daļa, kas visai seismogrāfiski atklāj sabiedrisko procesu, vērtību orientācijas būtiskas tendences ne tikai šodienas, bet arī nākotnes projekcijā. Tieši viņi, kļūstot par rītdienas vērtību veidotājiem, lielā mērā noteiks to raksturu. Un literatūrai kā sabiedriskās apziņas formai nevajadzētu būt vienaldzīgai pret to, kāds būs šo vērtību raksturs.

Turpat P. Zeile dod studentības socioloģisko raksturojumu: Jāatzīmē, ka sociālistiskajam dzīves veidam atbilstošo optimālo modeli veido 40,5% aptaujāto. Tie ir jaunieši, kas tiecas pēc sabiedriskā un personiskā savienojuma savā dzīvē, kuru priekšstatu par dzīves laimi saistīti ar tādām vērtībām kā darbs, mīlestība, sabiedrības atzinība un cieņa. Šis personības modelis studentu vidū gandrīz divreiz lielāks nekā strādājošajā jaunatnē.

Tās ir aptaujas, kur izteiktas vēlmes. Bet kāda veidojas studenta personība īstenībā, kādas problēmas un dilemmas viņam nākas risināt, to patiešām var parādīt tikai literatūra, īpaši ideālu un dzīves, vērtību un īstenības salīdzinājuma ziņā. Svarīgi, ja rakstnieki parāda cēloņus, kas ved uz jaunatnes daļas atsvešinātību no cilvēciskām vērtībām, bet dažreiz rodas jautājums, vai lielākā daļa šo tēlu nav tikai ilustrācijas tām problēmām, kas nomoka pieaugušos; vai nav tā, ka bieži jaunā cilvēka tēls nav mākslinieciski pilnvērtīgs, jo pietiekami neatklājas viņa vecuma problēmas, dilemmas, mokas — ka šis tēls tiek izmantots, tā teikt, pierādījumam: vai nu kā iespējamā ideāla atskaites punkts pieaugušo jezgām, vai arī kā šo jezgu rezultāts — noziedzībā vai cinismā pagrimstošs pusaudzis. Tas ienes jūtamu sakonstruētību romānos un lugās, ja jauniešiem netiek tēlots pilnvērtīgi, ja viņa problēmas un pašizciņa netiek uzlūkotas kā cilvēka cienīgas problēmas visā to nopietnībā, jo, lūk, viņš vēl ir jauniešs. Ir slikti, ja šī sadzīvē izplatītā aizbildniecība ienāk rakstnieka vai pat kritikas nostādnēs.

P. Zeile šajā sakarā aplūko vairākus darbus, kuros jaunais ideālists nebūtu vajadzīgs, ja dzīvē izpaliktu dažādi nenormāli sastrēgumi, kā tas ir A. Gelmana lugās:

Ja celtnieki strādātu ar visvienkāršāko pašcienu un cieņu pret citiem cilvēkiem, tad pilnīgi nebūtisks būtu šo lugu pamatkonflikts, izbalētu tas pozitīvo varoņu oreols, kas veidojas uz kvalitātes vispārējā (un ierastā) deficīta fona. Līdzīgi P. Zeile izsakās arī par Toma tēlu H. Gulbja lugā «Silta, jauka ausainīte»: Galvenais ir tas, ka Toms cildenās rakstura īpašības, savu augsto morāli atklāj, vienkārši demonstrējot elementāru godīgumu vidē, kur sajaukti labā un jaunā kritēriji. Sacelšanās pret

novirzēm, kas jau paspējušas klūt par ievērojamas sabiedrības daļas domāšanas un rīcības normu, paces morāla cildenuma, gandrīz varonības pakāpē... Tiesa, tā ir komēdija. Un tomēr.

Kritiku aizrāva tas, ka H. Gulbis ļoti kolorīti un reljefi parāda jauna tipa patērētājus, viņu atrastās spraugas tirdzniecības sistēmā, kur tie sasakņojušies, taču nepamanīts tika tas, ka jaunā žurnālistikas studenta Toma «morālais cildenums, gandrīz varonība» viņam pašam ir jau traģiska. To akcentējot, rakstnieks varēja visu lugu vairāk piesātināt ar traģisko — un būtu traģi-
komēdija. Toma rīcība, kas izriet no viņa bezpalīdzības, ir ne tikai morāli cildena. Ir redzams, ka pozitīvo vērtību slānis viņā nav biezs, ka konflikta situācija viņu attukšo, ka viņa rīcības formas ir ne tikai nevarīgi smieklīgas, bet konsekvencē var izvērsties citāda veida sabiedriskā bīstamībā — sūdzmanībā, administrēšanā u. tml. Klasiskā komēdija ir stipra ar to, ka tajā nav pozitīvo, cildeno varoņu, ka beigās visi izrādās izsmieti, pateicoties savstarpējām intrigām, nodevībām, nekrietnībām; komēdijā personāžs atmasko pats sevi. Un te mums ir ko padomāt — gan par komēdiju, gan par jaunatni.

Gan ideālisms, gan noziedzība jaunatnes vidū ir vērā ņemami fakti, tie jāapzina, un būs labi, ja rakstnieki par to vairāk un dziļāk rakstīs. Bet jaunietis ne dzīvē, ne literatūrā nav tikai jaunietis, viņš ir cilvēks, un mēs nedrīkstam viņu utilizēt mākslinieciskā literatūrā, lai viņš spēlētu, tā teikt, loģiska argumenta lomu. Rakstnieku uzmanības lokā pa īstam nav ienācis ne vien students, bet arī skolēns. Īpaši svarīga man liekas skolotāja autoritātes problēma un citi sasāpējuši jautājumi, ko pārrunu rakstā «Ja rakstnieks ienāktu skolā» apkopo A. Šutere (K, № 7). Skolas dzīvē koncentrējas milzums problēmu, uz kurām līdz šim esam lūkojušies iztālēm, jo tas laiks, kad lielākā daļa rakstnieku nāca no skolotāju vides, ir aizgrimis pagātnē, bet skološanās paildinājums tajā pašā laikā ir palielinājis skolas lomu personības veidošanas procesā.

Dziļāk par vēsturi

Nevar nepamanīt vēl kādu zīmīgu kritikas ieinteresētības gultni, kas cieši saistās ar vēsturiskiem procesiem, no kā izriet arī virkne augstākaplūkoto problēmu. Tās ir cilvēka un zemes attiecības. Vera Vāvere apskatā «Vai puspatiesība ir puse no patiesības?» (K, № 3) raksta:

Latviešu rakstniecība allaž ir bijusi cieši saistīta ar zemi, ar zemnieku dzīvi. No tās izauguši gandrīz visi labākie darbi 19. gad-

simtā un 20. gadsmita pirmajā pusē. Latvija bija lauksaimniecības zeme, un lielākā daļa rakstnieku nāca no lauku sētām, bija zemnieku dēli vistiešākajā nozīmē.

Divdesmitā gadsimta otrā puse krasi izmainīja ekonomiskās attiecības, Latvija kļuvisi par industriālu republiku. Arī rakstnieku bērnības takas tagad biežāk ir iemītas pilsētas asfaltā nekā lauku norās. Šķiet, nav jābrīnās, ka latviešu proza ir kļuvisi pilsētnieciska un tās galvenais varonis nav vairs zemnieks. Un tomēr šis process ir pārsteidzoši straujš un krass. No A. Upīša «Zaļās zemes» iznākšanas mūs šķir tikai trīsdesmit pieci gadi, un šinī vēsturiski īsajā laika sprīdī mūsu lielā proza ir gandrīz pilnīgi zaudējusi saikni ar lauku dzīvi. Tāda atrašanās no dzīves saknēm, no kultūras tradīcijām nevar neradīt tālejošas sekas.

Visas padomju literatūras mērogos patlaban notiek vērtību pārvērtēšana, pastiprināta pļēvēšanās lauku dzīves procesiem kā tautas morālo un materiālo vērtību pamatam.

Jautājums ir nopietns. Liekas, rakstniecība atrāvusies no lauku cilvēka nevis tāpēc, ka mūsu literatūra būtu kļuvisi urbānistiska (drīzāk no laukiem aizgājusi, bet pilsētā vēl neiedzīvojusies; A. Bučis žurnālā «Дружба народов» (№ 7) raksta, ka arī lietuviešu literatūrā vairāk nekā desmit gadu ilgā laikā nav publicēts neviens romāns par laukiem), nevis tāpēc, ka mūsdienas rakstnieki būtu iedzimtie pilsētnieki (lielākā daļa tomēr nāk no laukiem, bet tikai Harijs Gulbis «Cīrulišos» un Pauls Putniņš savās lugās tiecas apjaust šodienas laukos notiekošo; no prozaiķiem V. Vāvere pamatoti min A. Kalves «Veltījumu pērnajam rudenim» un Ē. Hānberga «Pirmā grēka līci», kas tomēr neaizsniedz ne H. Gulbja «Cīrulišu», ne I. Ziedoņa «Poēmas» iedziļināšanās pakāpi). Dziļākie cēloņi prozas mazieinteresētībai lauku dzīvē meklējami tendencē, ko pirmskongresa «dubultdialogā» uzrāda V. Skraucis (LM, 14. nov.) — tā ir tieksme pēc augstiem meistarības standartiem, pēc literārās produkcijas noieta tirgus labākajiem paraugiem, tajā pašā laikā aizmirstot tautu, aizmirstot, ka tautai vajag nevis literāru precī, bet ieinteresētu sirds balsi — i tam pašam cilvēkam, kas palicis «uz zemēm», i tiem, kas staigā pa gludām ielām un nereti ir apjukuši, pat divdesmit vai trīsdesmit gadu laikā nav īsti iedzīvojušies pilsētā. Un tādu ir apmēram trešā daļa tautas, kas pēckara gados migrējusi uz pilsētu.

Kāpēc tad tik daudz par laukiem? Liekas, ir vairāki «tāpēc».

Pirmkārt, vēsturiskā patiesība, cēloņsakarības mūsdienas cilvēka labākai izpratnei un atspoguļošanai, perspektīvo dzīves vērtību aktualizācija, par ko runā Astrīda Alķe rakstā «Visi jautājumi uzdoti pareizi...» (Kr. g. gr., 7, 1979):

Vēl šodien latviešu prozā nav darbu, kuros dziļi un patiesi atklātos tās sociālās pārvērtības laukos, kuru aculiecinieks un dalībnieks tikai pēdējos 30 gados vien bijis latviešu zemnieks. Krievu literatūrā zemniecības pretrunīgo, dramatisko sociālo pieredzi, pārmaiņas zemnieku dzīves veidā, attieksmē pret zemi, psiholoģijā, pasaules uztverē rakstnieki sāka apzināt 50. gadu beigās, radot pat īpašu — t. s. «lauku prozas» virzienu, kuram raksturīgs ne tikai kopīgs dzīves materiāls, varoņi, problēmas, bet arī kopīga idejiski māksliniecisko uzdevumu izpratne. «Lauku proza» atdzīvina «zemes izjūtu» (I. Ziedonis) mūsu apziņā, aktualizē zemes kā pamatvērtības jēdzienu. Kāpēc tas gadiem ilgi sabiedrības apziņā asociējies tikai ar kaut ko atpalikušu un konservatīvu — uz to atbildēt ir sociologu pienākums.

Vai šodienas cilvēks pēc laukiem tiecas, tikai nostalgijas dzīts, ilgodamies atgūt steigā un stresos zaudēto «paradīzes mieru», vai arī te ir kāda nākotniska doma vai nākotniska ilga? A. Alķe, aizstāvot «zemes godu», virza savu domu uz mūsdienu cilvēka sāpīgāko problēmu — vienpusības, saskaldītības, fragmentārisma, pat atsvešinātības pārdzīvojumu, daudzo cilvēku (arī literāro varoņu) nespēju savākties darbībai, pārvarēt apstākļus, apliecināt vērtības:

Vai mēs, kuri pārtiekam no «veikalvērtībām» (V. Astafjevs), savā nekompetencē maz spējam iedomāties, kādu pieredzi, zināšanas, novērojumus, prasmis, pacietību prasa zemes kopšana? «Nevienam nav jāzina tik daudz kā zemkopim,» saka profesors J. Āboliņš radioraidījumā skolēniem 1978. gada 22. oktobrī. Pētnieki noskaidrojuši, ka «jau pagājušā gadsimta vidū zemniekam vajadzējis apgūt apmēram 300—400 darba operāciju. Zemnieks ne vien sēja, ara, plāva, viņš taču bija arī mazliet kurpnieks, mazliet galdnieks, namdaris, zemes racējs, dārkopis, meža cirtētājs, sakņkopis utt.» (No S. Zaligina runas Tjumeņā. — *Бонпосы литературы*, 1978, № 4, c. 117.) Jā, šādi fakti nepieļauj plāpat par zemnieka darba primitīvismu un aprobežotību.

Vai šodien ir kāds darbības novads, kur cilvēkam jāprot turpat vai pustūkstotis darba operāciju? Šodienas galvenais virziens ir specializācija uz dažām operācijām, kas cilvēku dara aizvien vienpusīgāku un neharmoniskāku. Zemkopis īstenībā ir īsts civilizācijas brīnums ar savu universalumu, cilvēcisko daudzpusību, kas daudziem zemniekiem, mūža skolu izejot, ļāva nonākt pie dzīves augstajām gudrībām bez speciālas izglītības, filozofēt par dzīves jēgu u. tml. Zemkopis, nomainot klejojošo mednieku un lopkopi, ir radījis vēsturē harmoniskāko kultūras modeli, zemkopju tūkstošgadīgā folklorā, ko aktīvi apgūst mūsu dzeja, ir organiska pasaule, kurā indivīds un kolektīvs, cilvēks un daba

atraduši optimālo līdzsvaru. Protams, tā lielā mērā ir jau pagātne. Mēs, dzīvodami jaunus apstākļos, esam daudz ko piemirsuši ne vien domās, bet arī jūtās. Taču tieši tāpēc šis vīspusīga cilvēka ideāls, šī līdzsvarotā pasaule ar grūtajā eksistences cīņā izcīnītajām un piepildītajām vērtībām ir jāpārlūko un jāapzinās, kas no šī pūra vajadzīgs un attīstāms mūsdienu cilvēkā, kurš bieži cieš no vienpusības un saskaldītības, mētājas starp ražošanu un patērēšanu, bet, neieguvis sevi, slikt alkoholā.

Otrkārt, lauki mūs pievelk ne vien ar vērtībām, ko varam pārmantot sev, bet arī ar bažām, ko jaunie lauki pārmantos no vecajiem, vai jaunās lauku dzīves struktūras būs pietiekami labvēlīgas svarīgāko zemkopju kultūras vērtību tālākattīstībai. Ē. Hānbergs rakstā «Stārķis apmetas elektrības stabā» (K, № 10) konstatē, ka pašreiz Latvijas laukos ir ap 120 tūkstoši viensētu. Strauji ceļas ciemati, tuvāko 15—20 gadu laikā pāriešana uz ciematiem pamatos tiks pabeigta. Kādi būs jaunie ciemati — vai stārķi arī pārnāks uz tiem? Vai cilvēks tajos jutīsies kā laucinieks vai kā puspilsētnieks, īstenībā pseidopilsētnieks? Vai ciematu pilsētnieciskotās struktūras un industriālais ražošanas veids pārāk neuzspiedīs to pašu šauras specializācijas zīmogu, tātad cilvēka attīstību jau minētajā vienpusību gultnē? Vai savlaicīgi tiks apzināti zemkopja harmonisma principi, un vai jaunās struktūras, kurās cilvēks dzīvos, ļaus pārmantot šos principus, lai nerastos jaunas un nelabojamas problēmas? Par to šodien domā daudzi. Iepriecinoši, ka arī kritiskā doma sarosījusies šajā virzienā; savs ieinteresēts vārds te būtu sakāms rakstniecībai, jo tās ir vēsturiskas pārmaiņas, kuru aculiecinieki esam.

Ē. Hānbergs raksta par pamestajām mājām, par to, ka cilvēkos nereti pamostas postīšanas un laupīšanas kāre; daudz rakstīts par alkohola postu laukos — i komiskā, i traģiskā plānā, zināms daudz citu lietu: brīnumainu vai atbaidošu. Mūsu laiks ar šo pārceļšanos uz jaunām mājām, ar veco mantu pārkrāvāšanu vai izvazāšanu ir kā bagāts arheoloģisks slānis, kurā atsedzas lietu, mūžu, dzīves šķērsgriezums. Tas ir jaunu «Mērnieku laiku» cienīgs materiāls. Diemžēl mūsu literatūra nav gatava apgūt šo kontrastaino materiālu romāna formā. Liekas, veltīgi vēlreiz atgādināt krievu «lauku prozu», jo mūsu rakstniekiem jau izveidojusies alergiska reakcija pat no tiem nedaudzajiem salīdzinājumiem ar cittautu literatūru, kas šad un tad tiek publicēti presē.

Ir vēl viena indeve, kāpēc rakstnieki nevēlas klausīties biežajos atgādinājumos par sociālā elementa nepietiekamību. Mēs bieži palaižam garām neievērotas tās tēmas, kas vēl pirms kāda gadu desmita varbūt nebija aktuālas, bet šodien kļuvušas pat

akūtas. Rakstnieki, kas par tamlīdzīgām lietām runā savos darbos, patiešām var justies sarūgtināti un izjust alerģiju pret kritiku. Gribu citēt A. Jakubānu no minētā «dubultdialoga»:

J. Mauliņa «Raganā» ir ļoti nopietna problēma — modernā mānticība, kas ir viena no asākajām XX gadsimtā. Nesaprotu, kāpēc savā laikā izvērsās tik asas runas par «Kājāmgājēju», bet par «Raganu» klusējam. Cilvēki sen izlasījuši, bet mēs nerunājam. Ja gribētu darboties kritikā, varētu uzrakstīt interesantu rakstu «Septiņdesmito gadu latviešu literatūra un sociālā problemātika». Bet lasītāji neklusē vis, kā to dara kritika un A. Jakubāns. Viņi no dažādām Latvijas malām raksta J. Mauliņam un ziņo, ka arī «mūsu pusē» ir ragana un tajā tur pusē ardzan.

Protams, ne jau vien par J. Mauliņu ir runa un ne vien par kādām nebūt divainībām cilvēka psihē, neizskaidrojamiem tās spēkiem, bet par to, ka jēdziens «sociāls» nav reducējams uz acīm redzamām sabiedriskām attiecībām vien. Sociāla, piemēram, ir naudas krāšanas indeve — pat tad, ja krājējs labi zina, ka nevarēs daudz ko nopirkt un vispār ka neiztērēs šo naudas krājumu. Bet tomēr krāj. Par to runāts V. Belševicas, A. Jakubāna, R. Ezeras un citu rakstnieku stāstos. Mēs viegli pazobojamies par to kā par cilvēku vājību, kaut šajā vājībā ir kaut kas traģisks — ne vien atsevišķa indivīda, bet visas tautas dzīvē. Un tam, domāju, ir ne vien šodienīgas cēloņsakarības un ne vien mietpilsoniska ievirze, bet dziļas vēsturiskas saknes tautas, īpaši zemniecības sociālajā psiholoģijā. Tas ir veselās disertācijas temats, ja vien būtu tie romāni, kurus vispārinot varētu izanalizēt mūsu vēsturi no tiem laikiem, kad nomnieki un dzimtzemnieki krāja naudu dzimtas māju iepirkšanai, līdz tagadējam ceļam uz jaunajiem ciematiem. Domāju, kritikai būtu jābūt vēlīgākai pret tiem stāstniekiem, kas šos jautājumus uztver, un jāatzīst par sociāliem šie jautājumi — kāpēc latvietis krāj naudu un kāpēc viņam maz bērnu. Kamēr šie jautājumi tiks uzskatīti tikai par finansiāliem vai fizioloģiskiem, mēs sociālo elementu neieraudzīsim daudzos literāros darbos.

Vēl viens jautājums, kam ciešs sakars ar lauku dzīvi. Mani ieinteresēja V. Ancīša raksts «Par kādu maz daudzīnātu kultūras dzīves parādību» (K, № 10), kurā autors konstatē, ka republikas rajonu prese maz uzmanības veltī vietējām kultūras dzīves aktualitātēm. Viņš raksta, ka «no 26 republikas rajoniem savas literārās lappuses ir tikai apmēram pusei», ka vairākām literārām apvienībām (Cēsis, Jelgavā, Saldū) netiek nodrošinātas publicēšanas iespējas, ka ļoti reti literārās lappuses ir Ludzas un Preiļu rajonu avīzēs, bet Rēzeknē vairs nemaz nav. Jautājums nav maznozīmīgs, jo tikai dažu rajonu avīzēs literārā lappuse ir vien-

reiz mēnesī, un galu galā tā nenozīmē vien publicēšanās iespēju vietējiem literātiem, bet kaut ko vairāk — atspoguļot sava rajona vai novada kultūras dzīves aktualitātes, savākt un publicēt materiālus par apkārtnes izcilākajiem kultūras darbiniekiem, īpaši atceres reizēs, pievērst sabiedrības uzmanību tām kultūras vērtībām, kas raksturo tikai «mūsu novadu».

Jaunā lauksaimnieciskā ražošana, uz kuru intensīvi pāriet lauki, nedrīkst palikt bez aktīvas kultūrrades (tā ir viena no galvenajām tēzēm I. Ziedoņa «Kurzemītē»), jo šī disproporcija ārdā cilvēku, viņa sabiedriskās dzīves līdzsvaru. Atcerēsimies, pirms rakstītās literatūras un mūzikas mūsu tautas folklorā koncentrētās mākslinieciskās vērtības radīja tieši laucinieks, zemkopis. Būtu bēdīgi, ja mūsdienās viņš pārvērstos tikai par ņēmēju, «televīzijas produkta» patērētāju. Arī tā ir dziļi sociāla dzīves aktualitāte.

Kritiķa talants

Kritiķa redzi asina ne vien iedziļināšanās mūsdienu sociālajās problēmās, dzīves pulsa izjūta, bet arī māksliniecisko kontekstu paplašināšana — prasme salīdzināt mūsdienu literārās parādības ar iepriekšējo literatūru, atrast tradīcijas turpinātību, arī prasme mūsdienu latviešu literatūru skatīt internacionālos sakaros, palūkoties, kā līdzīgā situācijā radušās sociālās un estētiskās problēmas risina citur. Aizvadītajā gadā īpaši iepriecina iešana «pāri robežām». Visizteiktāk un produktīvāk, manuprāt, A. Alķes rakstā «Krietnums» par Viktoru Astafjevu (Kr. g. gr., 8, 1980) un R. Dobrovenska studijā «Izpratnes talants, iemiesošanas talants» par Raiņa atdzejošanas problēmām (LM, 17. okt.). Abos rakstos iepriecina autoru ieinteresētība, analīzes smalkums un precizitāte, literārās izteiksmes blīvums, vārdu sakot, talantība.

Jēdzienu «kritiķa talants» man palīdz piepildīt gan Viļņa Eihvalda esejistiskās mantojuma aktualizācijas, 1980. gadā, piemēram, par Frici Bārdi (LM, 29. aug., arī krājumā «Varavīksne») un Liliņas Dzenes aizrautīgie raksti par teātra izrādēm, bet turpat arī par dramaturģiju, gan Rutas Veidemanes smalkjūtīgās analīzes, kuras pabalsta valodnieciskās zināšanas un metodes, un Mārtiņa Poiša dziļā mākslinieciskuma izjūta, kuru viņš aizstāv ar publicistisku kaislību, tāpat vairāki citi. Nevienš no viņiem nav «tīrais kritiķis», katrs uz kritiku nāk no «sava novada» — no publicistikas vai filozofijas, no valodniecības vai literatūrzinātnes... Tā laikam satek tie daudzie stari, kas kritiku kopumā dara daudzpusīgu, bet katru atsevišķu talantu

iekrāso ar viņa specialitātes toni. Kur nu vēl katra atšķirīgais temperaments.

Taču kritiķa talants, manuprāt, ne ar ko būtisku neatšķiras no mākslinieka talanta, par ko liecina bieži sastopamais abu un pat vairāku talantu savienojums vienā cilvēkā (I. Auziņš, V. Lāms, M. Zariņš, U. Zemzaris, P. Pētersons...). Kritiķis ir rakstnieks, tikai mazliet citāds. Izcilāko tagadnes un pagātnes kritiķu piemērs liecina, ka kritiķis, pirmkārt, ir talants ar ievērojami augstāku filozofiskās apziņas līmeni, kurš tajā pašā laikā spēj just dzīvi ne mazāk dziļi un precīzi, kā to jūt talantīgākie mākslinieki; otrkārt, kā konkrēta personība, organiski un nedalīti juzdams dzīvi, viņš šo savu pilnības izjūtu neatļaujas konkretizēt mākslas formās, jo talanta raksturs izvēlas lielākas atvērtības un vispārinājuma iespēju formu — kritiku, kur viņš, tāpat kā mākslinieks, iemieso cilvēciski nozīmīgas vērtības — vai nu pievienodamies māksliniekam, vai arī oponentam viņam, katrā ziņā — vērtību apliecināšana kritikā ir pats nozīmīgākais faktors, kas tai piešķir patstāvīgu nozīmi kā literāras izpausmes veidam un estētiskās darbības formai.

Talants neapmierinās ar literatūrā akceptēto vai radīto vērtību noskaidrošanu vien. Kā zināms, ikviena vērtība, ja to vien nosauc, pārliecinošāka un dzīvotspējīgāka vēl nekļūst. Arī analīze, resp., skaidrojošā funkcija kritikā ir tikai pirmā pakāpe šajā ceļā un nozīmē visai maz, ja trūkst kritiķa apliecināšanās līdzdalības, aktīvas pieejas vērtību radīšanas procesā — ierosinoties un izaudzējot, formējot un pārraidot. Lai mākslas darbā iemiesotā (vai mākslas ierosinātā un kritiķa personībā izbriedusī) vērtībā neapdzistu, tā viņam ir jāizjūt (ne vien jāizprot) kā sava. Un ar šo izjūtu, kas cilvēciski un emocionāli organizē analīzi, vērsot to jaunā sintēzē, vērtība jādod tālāk, jāmodina citos — tikai tā vērtības turpina dzīvot un vairoties, tikai tā vērtības sugestē lasītāju, pārliecina un ierosina jeb, tēlaini sakot, apputeksnē. Pat ja kritiķa vērtību izjūta ir spēcīgāka un dziļāka, tas mākslai postu nenodara — gluži otrādi, māksliniekam tā var būt vēl viena iespēja jaunām ierosmēm un iecerēm. Par šiem un dažiem citiem kritikas apliecināšanās funkcijas aspektiem detalizētāk esmu izteicies rakstā «Stāja un stils» (Pad. Jaunatne, 16. nov.).

Mēs par kritikas apputeksnējošo un apaugļojošo nozīmi reti kad domājam, bet literatūru stimulēja ne vien Beļinskis un Jansons-Brauns. Daudzus auglīgus putekšņus izsēj arī šajā rakstā minētie un neminētie. Vai kritikas lielākas pašapzinātības dēļ nevajadzētu reizi pa reizei vispārināt šo «apputeksnēšanas praksi» apcerēs par kritiku? Un vai, piemēram, intervija vai reportāža no «kritiķa darbnīcas» būtu mazāk interesanta par ieskatiem

dzejnieku vai rakstnieku «daiļrades laboratorijās»? Katrā ziņā tas daudz ko palīdzētu noskaidrot par kritikas sociālo lomu kultūras procesos.

Rakstnieku kongresa materiālos manu uzmanību piesaistīja vairākas Saulcerītes Vieses domas.

Mums bez visiem apzinātajiem un neapzinātajiem trūkumiem ir arī kritikas rokasgrāmata trūkums. Nav darba, kur vienkārši un būtiski skaidrotu, kā veidojams zinātnisks apcerējums, kāda ir tā iekšējā struktūra, kas pakļaujas savām likumībām, tāpat kā savām likumībām pakļaujas mākslas darbs, uz kādu pretstatu apvienojuma, uz kāda harmonijas līmeņa veidojas tas aizraujošais, kas dažu recenziju un eseju liek izlasīt vienā elpas vilcienā un liek pie tās atgriezties vēl un vēlreiz un kas pietrūkst, lai citu, līdzīgu, ne mazāk gudru darbu mēs varētu lasīt ar interesi, vispār izlasīt līdz galam un bez īpašas gribas piepūles. Kritika arī ir māksla, un tās izkopšanā vēl daudz kas apgūstams pašos pamatos.

Tā domā RS kritikas konsultante. Cerēsim, ka S. Viese arī uzrakstīs tādu grāmatu, kas varētu palīdzēt jauniešiem talantiem ātrāk atrastīt savas spējas, izkopt literārās dotības. Tomēr gribas piebilst, ka ne visi kritikas žanri pakļaujas zinātniska sacerējuma likumībām, iespējams, ka kritika vispār tikai daļēji un daudz mazākā mērā pakļaujas šīm likumībām. Manuprāt, arī kritika (varbūt vienīgi mazākā mērā nekā literatūra) izmanto poētikas likumus kritiskā darba izteiksmē un uzbūvē, jo, lai pēc iespējas pilnīgāk atspoguļotu mākslas satura bagātību, mākslas organiskās struktūras, vismaz daļēji ir nepieciešami tie paši izteiksmes līdzekļi un principi arī kritikā. Turklāt jāatceras, ka kritika mākslu atspoguļo un turpina ar tās idejiski estētisko kvalitāšu reducēšanas, koncentrēšanas un selekcionēšanas metodēm; šajā darbā par vienu no svarīgākajiem faktoriem kļūst stils — individualizēts un daudzpusīgs, bez kā kritiķa talants nepēj īstenoties.

Kritiķis rakstot it kā sarunājas sevī ar daudziem rakstniekiem — ar atšķirīgām cilvēciskām stājām, pārliecībām, temperamentiem, kas izpaužas atšķirīgos stilos. Bet, lai sarunātos, aizvien taču notiek saskaņošanās — gan pakļaušanās rakstnieka balsis iespaidam, gan savas patstāvības akcentēšana. Kritiķi varētu salīdzināt ar romānistu, kurš, mēģinādams saprasties ar saviem varoņiem, mācās runāt viņu individuālajā valodā, sociālajā dialektā vai žargonā u. tml., līdz ar to romānā rakstnieks spēj atļaut viņiem individualizēti darboties un izteikties (dažkārt no ieceres stipri atšķirīgā veidā). Bet romāna vēsture zina, ka antiķajos un viduslaikos rakstnieki prata tikai savu valodu, ka paša

rakstnieka stils nepieļāva varoņu individuālos stilus, personāža daudz balsību. Šodien, kad literatūra sasniegusi tik augstu meistarības pakāpi, ka pat epizodiskais personāžs ir stiliski individualizēts, arī kritikai cits nekas neatliek kā mācīties daudz balsību savā stilā, mācīties sarunāties ar katru dzejnieku un rakstnieku individuāli, jo citādi daudz kas no mākslas darba satura var palikt ārpus kritikas.

Stilu prasme nav tikai līdzeklis kritiķa talanta demonstrēšanai (dažkārt arī literatūrā veikls stilizētājs uz kādu laiku spēj apžilbināt kādu lasītāju daļu). Stilu prasme pirmkārt ir satura izlasīšanas prasme, jo visdziļāk un vispilnīgāk izlasām kaut ko tādu, kas vismaz daļēji ir jau ienācis mūsu pašu pieredzē. Tā kā mākslu mēs lasām ne tik daudz ar vispārējām eksaktām zināšanām, bet gan ar personiski emocionālo pieredzi (arī ar mākslinieciskās darbības pieredzi), tad šo lasīšanas dziļumu nevar sasniegt, ja mēs savā stilā (pat uzvedībā un citās izpausmes formās, kas ietilpst stila jomā) esam pavisam atšķirīgi, vai, gadījumā ja mums pašiem nav stila iemaņu, vispārējās uzvedības stilikas, mēs varam izrādīties pavisam akli un kurli pret daiļdarba māksliniecisko saturu, mākslas formās iemiesotajām vērtībām.

Paši rakstnieki ļoti labi uzver radniecīgus stilus, bet pret atšķirīgiem bieži vien izturas ar greisirdīgu ignoranci, dažkārt ar noliegumu, kā to varējām redzēt «Karoga» pārrunās par dzeju. Arī kritiķi daudz pārliecinošāk atsedz mākslas darba saturu, rakstot par tiem dzejniekiem un rakstniekiem, kuru stilu iekšēji izjūt kā savējo. Kritikā, manuprāt, ir tāpat kā dzīvē, cilvēku savstarpējās attieksmēs — ir pilnīga saprašanās vai absolūta garāmrunāšana, un ir daudzas starppakāpes starp šiem punktiem. Reizēm mani, atklāti sakot, biedē rakstnieku un kritiķu garāmrunāšana, kad nejūti ne mazāko kontaktēšanās iespēju.

* * *

Nobeigumā gribu teikt, ka no savas radošās organizācijas puses mēs nejūtam nekādas īpašas rūpes par kritiķa talantu, nejūtam īpašas rūpes arī par kritikas kadriem — vesela virkne viegli pamanāmu talantīgu kritiķu nav RS biedri, to vidū Vilnis Eihvalds, Elza Knope, Jānis Čākurs, Viesturs Skraucis, Ildze Krona, Astrīda Aļķe, Anda Kubuliņa; nejūtam īpašas rūpes par kritiskās atmosfēras uzlabošanu, resp., dialogisma, korekta polemiskuma īpatsvara palielināšanu; kritikas vērtējumu un ierosinājumu uzmanīgāku lasīšanu, atturēšanos no administrējošiem secinājumiem par kritiku.

Visvairāk kritikas attīstības labad ir devusi «Kritikas gadagrāmata» — minēju tās pozitīvo lomu pārskata žanra sakuplošanā, nozīmīgi ir mūsu literatūras vērtējumu pārpublicējumi no cittautu preses. Šis publikāciju veids varētu būt regulārs. Iespējams, ka rūpīgs recenziju izvērtēšanas darbs un labāko isrecenziju pārpublicēšana gadagrāmatā stimulētu arī šī žanra attīstību.

Kritikas attīstībai nozīmīga ir «Literatūrā un Mākslā» akcentētā dialoga, sarunas forma. Krājumā «Kā rakstīt?» pārpublicētās R. Veidemanes un I. Ziedoņa, arī L. Brieža un E. Nītas sarunas pieskaitāmas kritikas sasniegumiem. To vidū gribas pieminēt vēl S. Radzobes un M. Roņa dialogu (LM, 1980, 10., 17. okt.). Kaut arī dažreiz dialogiskā forma noder izplāpāšanās nolūkos par šo un to, tomēr visumā dialogisms atstāj auglīgu iespaidu uz kritikas kvalitāti, veicina jau minētā polifonisma apguvi kritikā, dialogiskā un daudz balsīgā stila apguvi arī monoloģiskā formā.

Gribas cerēt, ka astoņdesmitajos gados saplauks esejas žanrs un kritika bērniem, ka aktuālā kritika raks dziļi, tiks lasīta un pat apcerēta dziļāk nekā līdz šim.

Raksta avīzes variants publicēts
«Literatūrā un Mākslā» 1980. gada
20. un 27. februārī

HRONIKA

VALDEMĀRS ANCĪTIS

LITERĀRĀ DZĪVE 1980. GADĀ

I. LITERĀRĀ DZĪVE REPUBLIKĀ

Rakstnieku savienības sastāvs, vadība un izdevumi

RS biedru kopskaits 1979. gada beigās — 211.

1980. gadā par RS biedriem uzņemti:

23. aprīlī — Viktors Avotiņš (1947), dzejnieks,
Irina Čerevičņika (1942), tulkotāja,
Jānis Jurkāns (1950), dramaturgs,
Ēriks Lanss (1940), prozaīkis,
Ludmila Lubēja (1929), tulkotāja,
Andris Viksna (1944), prozaīkis.

Gada laikā mirusi 1 RS biedre (Vilma Delle).

Pieņemta RS biedru uzskaitē Bella Dižura (1906), dzejniece un prozaīķe.

RS biedru kopskaits 1980. gada beigās — 217.

25. oktobrī notika RS 40 gadu jubilejai veltīta svinīga sanāksme. To atklāja RS pirmais sekretārs G. Priede, sveica LKP CK sekretārs I. Andersons, referātu nolasīja J. Niedre. Sanāksmei sekoja Leņina komjaunatnes Jaunatnes teātra mākslinieku literāri muzikāls uzvedums. No RS dibinātājiem, 1940. gadā uzņemtajiem biedriem Rakstnieku savienībā vēl darbcjas astoņi: A. Balodis, A. Grigulis, M. Krupņikova, V. Lukss, J. Niedre, A. Sakse, Ā. Talcis, J. Vanags.

RS četrdesmitgadei veltīta grāmata «Plecu pie pleca» (sastādītājs I. Bērsons) — literāru, dokumentāru un ilustratīvu materiālu krājums.

No 25. līdz 27. novembrim notika RS VIII kongress. To atklāja Gunārs Priede un Arvīds Grigulis. Kongresa darbā piedalījās biedri A. Voss, I. Andersons, V. Dmitrijevs, J. Rubenis, P. Strautmanis, J. Vagris, PSKP CK instruktors G. Djakonovs, LPSR AP Prezidija priekšsēdētāja vietnieki V. Blūms un A. Drizulis, LPSR MP priekšsēdētāja vietnieks V. Krūmiņš, LKJS CK otrs sekretārs N. Leonovs, PSRS RS valdes sekretārs J. Surovcevs, KPFSR RS valdes sekretārs, PSRS RS Latviešu literatūras padomes priekšsēdētājs S. Zaligins, laikraksta «Литературная газета» galvenā redaktora vietnieks J. Krivickis, savienoto republiku rakstnieku organizāciju pārstāvi.

LKP CK sekretārs I. Andersons nolasīja LKP CK apsveikumu kongresam. Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes pārskata referātu nolasīja pirmais sekretārs G. Priede, revīzijas komisijas pārskatu — komisijas priekšsēdētājs J. Anerauds.

Tālākie runātāji — 1. dienā: A. Grigulis, M. Čaklais, I. Ziedonis, J. Peters, S. Zaligins (Maskava), A. Kļavis, N. Zadornovs, I. Auziņš, M. Zālite; 2. dienā: P. Pētersons, V. Jansons (izdevniecības «Liesma» direktors), R. Faizi (Uzbekija), J. Niedre, H. Lapiņš (Vissavienības autortiesību aģentūras Latvijas rep. nodaļas vadītājs), A. Jakubāns, M. Lisments (zvejnieku kolhoza «Banga» priekšsēdētājs), E. Rauhvargers, M. Birze, I. Bērsons (kongresa mandātu komisijas ziņojums), S. Viese, A. Vējāns, V. Lūdēns, H. Hiršs, D. Grīnvalds (jaunais dramaturgs), V. Andrejevs, A. Dripe, J. Surovcevs (Maskava), M. Birzniece (Aizputes vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja), U. Bērziņš, I. Bērsons, M. Trāts (Igaunija), V. Lāms, J. Kape, J. Lapsa, V. Avotiņš, J. Skarpars (laikraksta «Literatūra un Māksla» redaktors), A. Stankevičs.

RS VIII kongresa darbam veltīti izdevumi: «Rakstnieku savienības 8. kongresa valdes pārskata referāta papildmateriāli» (autori: V. Kaijaks, P. Zirniņis, G. Bībers, P. Bauģis, V. Bāls, J. Osmanis, E. Rauhvargers, S. Viese, izdevniecības «Liesma» galvenā redaktora vietniece S. Ūdre), «Skaitļi un fakti. Latvijas Padomju rakstnieku savienība piecos gados 1976—1980» (par izdevumu atbild S. Viese un V. Kaijaks), «Četros gados. 1976—1979. Pārskats par nozīmīgākajām literārajām publikācijām» (sast. V. Ancītis).

Kongress ievēlēja jaunu RS valdi šādā sastāvā: I. Auziņš, D. Avotiņa, V. Avotiņš, A. Bels, V. Belševica, I. Bērsons, U. Bērziņš, M. Birze, L. Bīdaka, G. Cīrulis, M. Čaklais, A. Dripe, Ā. Elksne, R. Ezera, A. Grigulis, E. Hānbergs, H. Hiršs, A. Jakubāns, A. Jansons, P. Jurciņš, J. Kalniņš, M. Kosteņeckā, M. Kroma, V. Lāms, O. Lisovska, V. Lāce, V. Lukss, V. Lūdēns, J. Niedre, J. Peters, P. Pētersons, G. Priede, P. Putniņš, A. Sakse, Z. Skujiņš, A. Stankevičs, O. Vācietis, Ā. Vējāns, S. Viese, N. Zadornovs, M. Zālite, P. Zeile, I. Ziedonis, P. Zirniņis.

Revīzijas komisiju ievēlēja šādā sastāvā: J. Anerauds, P. Bauģis, L. Briēdis, H. Gulbis, V. Kaijaks, V. Kalpiņš, A. Kļavis, A. Kolbergs, B. Kuņajevs, M. Losberga, M. Mišina, E. Rauhvargers, J. Sirmbārdis, Ā. Talcis.

Par delegātiem uz PSRS RS VII kongresu tika ievēlēti A. Bels, U. Bērziņš, L. Bīdaka, M. Čaklais, R. Ezera, A. Grigulis, J. Kalniņš, J. Peters, G. Priede, P. Putniņš, Z. Skujiņš, O. Vācietis, A. Vējāns, N. Zadornovs, I. Ziedonis.

Jaunā valde savā pirmajā plēnumā 27. novembrī ievēlēja par RS valdes pirmo sekretāru G. Priedi, par sekretāriem P. Zirniņi un G. Cīruli. Jaunā revīzijas komisija par RS revīzijas komisijas priekšsēdētāju ievēlēja J. Aneraudu. Plēnumš apstiprināja par RS organizatoriskā darba sekretāru E. Strodu, par mēnešraksta «Karogs» galveno redaktoru A. Vējānu, par mēnešraksta «Дзвон» galveno redaktoru A. Stankeviču.

17. decembra plēnumā valde ievēlēja RS sekretariātu šādā sastāvā: I. Bērsons, G. Cīrulis, M. Čaklais, A. Dripe, A. Jakubāns, M. Kosteņeckā, G. Priede, A. Stankevičs, E. Strods, A. Vējāns, S. Viese, M. Zālite, P. Zirniņis. Tika ievēlēti arī RS pastāvīgo komisiju vadītāji: militāri patriotiskās audzināšanas komisijai — J. Vanags, jauno literātu audzināšanas komisijai — M. Losberga, jaunu

biedru uzņemšanas komisijai — R. Ezera, latviešu literatūras tulkojumu komisijai — A. Stankevičs, literārā mantojuma komisijai — I. Bērsons, publicistikas komisijai — P. Bauģis, piedzīvojumu un zinātniskās fantastikas literatūras komisijai — A. Kolbergs, sadarbības komisijai ar ārzemju rakstniekiem — P. Pētersons.

30. janvārī notika bērnu literatūras sekcijas dibināšanas sapulce, kas ievēlēja arī sekcijas biroju (priekšsēdētājs I. Ziedonis).

Notikušas pārskata un vēlēšanu sapulces:

29. janvārī — dzejas sekcijai (par biroja priekšsēdētāju ievēlēts M. Čaklais),

26. februārī — kritikas sekcijai (I. Bērsons),

25. aprīlī — prozas sekcijai (A. Dripe),

10. decembrī — tulkotāju sekcijai (E. Rauhvargers),

12. decembrī — bērnu literatūras sekcijai (I. Ziedonis).

RS partijas pirmorganizācijas pārskata un vēlēšanu sapulcē notika 26. septembrī. Tika ievēlēts jauns pirmorganizācijas birojs, tā sekretārs — Ē. Strods.

1980. gada beigās par RS konsultantiem strādāja: prozai — V. Kaijaks, dzejai — M. Misiņa, dramaturģijai un kritikai — S. Viese, krievu literatūrai — V. Bāls. Literatūras propagandas biroju vadīja A. Kļavis, RS klubu — M. Luksa, PSRS Literatūras fonda Latvijas nodaļu — J. Ķuzulis, Literatūras fonda polikliniku — V. Oga, RS bibliotēku — E. Rauhvargers, rakstnieku grāmatnīcu — P. Jēkabsons. RS valdes sekretāra palīgs saimnieciskajā darbā — A. Vītols. Jauno literātu studiju vadītāji: Rīgas studijai — M. Zālite, Liepājas studijai — V. Kraučis.

Laikraksta «Literatūra un Māksla» redakcijas kolēģijā ar 1. janvāri iesaistīts A. Jakubāns (prozas nodaļas vadītājs), ar 13. jūniju — L. Dzene. Mēnešraksta «Karogs» redakcijas kolēģija papildināta janvārī ar E. Riekstiņu (redakcijas atbildīgais sekretārs), jūnijā — ar Ē. Hānbergu un A. Skalbi (dzejas nodaļas vadītājs). Mēnešrakstam «Даугава» par galvenā redaktora vietnieku I. Auziņa vietā (Auziņam paliekot red. kolēģijā) ar maiju nācis V. Andrejevs.

In memoriam

1980. gadā miruši:

5. janvārī — *Vilma Delle* (1892—1980), rakstniece, RS biedre;

19. martā — *Isaks Kacs* (*Valins*, 1909—1980), Nopelniem bagātais kultūras darbinieks, teātra kritiķis;

21. martā — *Paulīna Olmane* (1903—1980), literatūrzinātniece un kritiķe, bij. žurnāla «Celtne» redaktore;

25. martā — *Olga Štāle* (1900—1980), tulkotāja;

2. aprīlī — *Austra Cince* (1929—1980), brāļu Kaudziņu muzeja vadītāja;

26. maijā — *Jānis Sārts* (1905—1980), rakstnieks;

31. maijā — *Fridrihs Lācis* (1892—1980), dzejnieks un tulkotājs;

19. jūlijā — *Raimonds Skrābāns* (1911—1980), muzikologs, esejists, dramaturgs;

16. oktobrī — *Oto Briškķis* (1905—1980), tulkotājs;

10. novembrī — *Rūdolfs Akers* (1886—1980), bērnu un jaunatnes rakstnieks.

Memoriāli:

- 5. februārī — Rīgā, Rakstnieku savienības telpās atklāta Mirdzas Ķempes piemiņas istaba;
- 22. septembrī — Lielvārdē Andreja Pumpura muzeja desmitgades svinības;
- 6. decembrī — Pļaviņās, Skaldulejās atklāta piemiņas plāksne Kārlim Štrālam.

Piešķirti nosaukumi:

- 29. februārī — ar LPSR Ministru Padomes lēmumu Mirdzas Ķempes vārds piešķirts jaunai ielai Rīgā, Oktobra rajonā;
- 1. decembrī — ar LPSR Ministru Padomes lēmumu Jāņa iela Pļaviņās pārdēvēta par Kārļa Štrāla ielu.

Piemiņas konferences:

- 22. februārī — Jāņa Endzelīna 107. dzimšanas dienai veltīta zinātniska konference;
- martā — Artura Ozola piemiņai veltīta zinātniska konference;
- 8. septembrī — pirmā Raiņa konference; referenti: G. Grinuma, E. Gintere, T. Gintere, A. Kaņepe, J. Zālītis, V. Rūmnieks, I. Salcēviča, B. Amoliņa, M. Valtere, A. Britāne, A. Konste;
- 4. decembrī — Andreja Upīša 103. dzimšanas dienai veltīta zinātniska konference; referenti: K. Krauliņš (ievadvārdi), M. Miglāne (Upīša muzeja jaunieguvumi), Rostokas universitātes Dr. O. Pozingiss (latviešu literatūra VDR), V. Lāms (proza), K. Skujenieks (dzeja), B. Tabūns (garais stāsts un romāns), O. Kravalis (kritika).

Pārējie piemiņas sarīkojumi:

- janvārī — Friča Bārdas 100,
- maijā un jūnijā — Leona Paegles 90,
- novembrī un decembrī — Kārļa Štrāla 100 un
- decembrī — Pitera Miglinika 130 gadu atcere.

Nominācijas un apbalvojumi

Vēlēšanu rezultāti:

- 24. februārī Latvijas PSR Augstākajā Padomē ievēlēti: A. Grigulis, Ž. Grīva, G. Priede.
- 24. februārī ievēlēts Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomē H. Gulbis, Rīgas pilsētas Kirova rajona Tautas deputātu padomē — P. Zirnis.
- 20. martā ievēlēts Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijā A. Grigulis, Augstākās Padomes ārlietu komisijā — Ž. Grīva, Augstākās Padomes Tautas izglītības, zinātnes un kultūras komisijā — G. Priede.

Apbalvojumi:

- Oktobra Revolūcijas ordenis —
- 5. decembrī — *Zanim Grīvam*;
- Tautu Draudzības ordenis —
- 23. maijā — *Marģerim Zariņam*,
- 2. decembrī — *Vilim Samsonam*,
- 19. decembrī — *Reginai Ezerai*.
- Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Goda raksti:
- 14. janvārī — Annai Saksei, Tautas rakstniecei,
- 15. janvārī — Arturam Lielajam, rakstniekam,
- 12. martā — *Annai Baugai*, tulkotājai.

14. martā — *Jezupam Laganovskim*, rakstniekam,
13. maijā — *Vilim Jansonam*, izdevniecības «Liesma» direktoram,
20. jūnijā — *Valdim Luksam*, dzejniekam,
27. jūnijā — *Voldemāram Melnim*, kritiķim un tulkotājam,
29. augustā — *Kārlim Ozoliņam*, kritiķim un publicistam,
12. septembrī — *Arnoldam Zandmanim*, ZA Fundamentālās bibliotēkas J. Mišņa latviešu literatūras nodaļas vadītājam,

15. septembrī — *Annai Brodelei*, rakstniecei,
1. oktobrī — mēnešrakstam «Karogs», «Karoga» redakcijas darbiniekiem *Jānim Čakuram*, *Zigrīdai Dangai*, *Arvidam Skalbem*, *Andrim Vējānam*,
23. oktobrī — Latvijas Padomju rakstnieku savienībai, Rakstnieku savienības veterāniem *Andrejam Balodim*, *Arvidam Grigulim*, *Mirai Krupņikovai*, *Valdim Luksam*, *Jānim Niedrem*, *Annai Saksei*, *Ādolfam Talcim*, *Jūlijam Vanagam*, Rakstnieku savienības pirmajam sekretāram *Gunāram Priedem*,
10. novembrī — *Igoram Palkovam*, žurnāla «Dadzis» redaktoram,
22. decembrī — *Zentai Erglei*, rakstniecei,
22. decembrī — *Allonam Sukovskim*, tulkotājam.

Latvijas PSR Ministru Padomes un Latvijas republikāniskās arodbiedrību padomes Goda raksti:

25. oktobrī — *Albertam Belam*, *Iļonim Bērsonam*, *Gunāram Cīrulim*, *Ārijai Elksnei*, *Andrim Jakubānam*, *Montai Kromai*, *Borisam Kuņajevam*, *Jānim Peteram*, *Zigmundam Skujiņam*, *Ojāram Vācietim*, *Imantam Ziedonim*.

LKP Rīgas pilsētas komitejas un Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildkomitejas Goda raksti:

25. oktobrī — *Lijai Brīdakai*, *Andrejam Dripem*, *Harijam Gulbim*.

Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas Goda raksti:

25. oktobrī — Rakstnieku savienībai, Literatūras propagandas birojam, Rakstnieku savienības klubam, rakstniekiem *Dainai Avotiņai*, *Albertam Belam*, *Jānim Peteram*, *Gunāram Priedem*, *Evaldam Stodam*, *Mārai Zālītei*, *Imantam Ziedonim*.

PSRS Rakstnieku savienības Goda raksti:

25. oktobrī — *Jānim Aneraudam*, *Dainai Avotiņai*, *Andrejam Balodim*, *Pēterim Bauģim*, *Annai Brodelei*, *Valijai Brutānei*, *Gunāram Cīrulim*, *Arvidam Grigulim*, *Žanim Grīvam*, *Albertam Jansonam*, *Kārlim Krauliņam*, *Mirai Krupņikovai*, *Valdim Luksam*, *Jānim Niedrem*, *Gunāram Priedem*, *Annai Saksei*, *Ādolfam Talcim*, *Jūlijam Vanagam*, *Andrim Vējānam*, *Nikolajam Zadornovam*.

Aleksandra Fadejeva sudraba medaļa:

maijā — *Jūlijam Vanagam* (par lielu radošu ieguldījumu militāri patriotiskajā literatūrā).

Gods nosaukumi:

Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukums:

11. aprīlī — *Jānim Škaparam*, laikraksta «Literatūra un Māksla» redaktoram,

15. maijā — *Imantam Auziņam*, dzejniekam,

7. jūlijā — *Oļgai Lisovscai*, dzejniecei,

18. augustā — *Edgaram Damburam*, rakstniekam un literatūrzinātniekam.

Zinātniskie grādi:

Filoloģijas zinātnu doktora grāds —

Elzai Kokarei (disertācija «Internacionālais un nacionālais latviešu sakāmvārdos un parunās»).

Filoloģijas zinātņu kandidāta grāds —
Birutai Kalnači (disertācija «Folklorā kā Raiņa bērnu dzejas ierosmes avots»).

Konkursi un prēmijas

Janvārī — Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas prēmija par labākajiem darbiem kritiķā un literatūrzinātnē: *Livijai Volkovai* (monogrāfija «Eduards Veidenbaums»), *Astrīdai Aļķei* (raksts VII Kritikas gadagrāmatā — «Visi jautājumi uzdoti pareizi...»), *Vilnim Eihvaldam* (raksts «Varavīksnē» «Saules koka meklētāja simtgade» un recenzijas izdevniecībai).

Februārī — LPSR ZA Jāņa Endzelīna prēmija — *Dainai Nitiņai* (monogrāfija «Prievārda sistēma latviešu rakstu valodā»).

Martā — LPSR ZA konkursā par labāko zinātnisko grāmatu: I prēmija — «Latviešu tautasdziesmu» I sējumam, II prēmija — *Lilijas Dzenes* grāmatai «Drāmas teātris».

Maijā — laikraksta «Padomju Jaunatne» balva *Mārim Čaklajam* (par jauno literātu devuma izvērtējumu).

Jūlijā — Latvijas PSR Valsts prēmija — *Jānim Kalniņam* (biogrāfiskais romāns «Rainis»);

Latvijas PSR Kultūras ministrijas, Teātra biedrības un Rakstnieku savienības vairākcēlienu lugu konkursā: II godalga — *Paulam Putniņam* («Uzticības saldā nasta»), *Hermanim Pauksam* («Intervija» un «Uzmanību, cūka!!!»);

žurnāla «Skola un Ģimene», Dobeles rajona kolhoza «Tērvete» un Rakstnieku savienības slēgtajā iso stāstu konkursā: III prēmija — *Andrim Viķsam* («Dažas nedēļas skolotāja Kubuliņa dzīvē»), *Jurim Brežģim* («Mācību stunda pārkonkakti»), *Anitai Danosai* («Rūķu ciems»), veicināšanas prēmija — *Ērikai Kalnai* (*Podkalnei*) — «Būs jāraksta sacerējums», *Ziedonim Purvam* («Satikšanās»), *Valdim Gaiziņam* (*Voldemāram Pūcem*) — «Avotīņa tēvs», *Augustam Štrausam* («Trīs skolotāji»), *Zentai Šakarei* («Baltais pulovers ar sarkaniem mērkaķiem»);

Televīzijas un radioaidījumu komitejas dziesmu konkursā apbalvoto dziesmu tekstu autori: *Dzintra Zuravska*, *Dzintra Krumholce*, *Juris Brežģis*, *Laimons Pēlmanis*, *Laimonis Kamara*, *Dagnija Dreika-Matule*, *Anna Sakse*; balva par veiksmīgākajiem dziesmu tekstiem — *Laimonim Kamaram*.

Augustā — žurnāla «Dadzis» prozas konkursā: I godalga — *Ļevam Maļinskim* («Kolorīts»), II godalga — *Ā. Rijai* (*Sudmalei*) — «Visoriģinālākais», *Ļevam Maļinskim* («Horoskops»), III godalga — *Uldim Krastam* (*Krišjānim*) — «Kā tagad precas?», *Alnim Auziņam* («Ļaunais liktenis»); žurnāla «Dadzis» dziesmas konkursā: I godalga — *Uldim Krastam* («Kā man izgā»), II godalga — *Kārlim Feldmanim* («Sīceņi»).

Septembrī — 1980. gada Dzejas dienu laureāta nosaukums: *Montai Kromai* (krājums «Refrēni»), *Mārai Misiņai* (horvātu dzejnieces Vesnas Parunas izlase «Nolādētais lietus»), *Livijai Volkovai* (monogrāfija «Eduards Veidenbaums»), moldāvu dzejniekam *Liviu Damianam* (moldāvu un latviešu literāro sakaru stiprināšana);

robežsargu tematikai veltītajā dziesmu konkursā godalgoto dziesmu tekstu autori: I vietā — *Ļevs Maļinskis*, II vietā — *Juris Brežģis*, *Ļevs Maļinskis*, III vietā — *Vladimirs Lando*.

Oktobrī — Latvijas Ļeņina Komjaunatnes prēmija: *Pēterim Zirniņim* (par ilggadēju un nesavtīgu darbu republikas radošās jaunatnes komunistiskajā audzināšanā, par mūsdienu padomju jaunatnes sociāli nozīmīgu atainojumu dzejā),

Mārim Čaklajam (par ieguldījumu jaunatnes un bērnu estētiskajā audzināšanā dzejoļu krājumos «Uz manām trepēm», «Pulksteņu ezers» un «Minkuparks»);

Rakstnieku savienības prēmija par tautas revolucionārās pagātnes tematikai veltītiem darbiem: *Lūcijai Kužānei* (biogrāfiskais stāsts «Jūlijs Dievkociņš»), *Livijai Volkovai* (monogrāfija «Eduards Veidenbaums»);

milicijas darba tematikai veltīto literāro sacerējumu Vissavienības konkursa republikas posma uzvarētāji: 1) romānu grupā — I vieta — *Andrim Kolbergam* («Fotogrāfija ar sievieti un mežakuili»), II vieta — *Gunāram Cirulim* («Bezalgas atvaļinājums»), III vieta — *Miermīlim Steigam* («Soļi aiz muguras»), 2) stāstu grupā — I vieta — *Zentai Erglei* («Noslēpumainais atradums»), III vieta — *Andrim Sprogim* (apraksti «Grūtais ļaunums»), *Imantam Lastovskim* (kriminālās izmeklēšanas inspektora piezīmes «Pie neredzamās robežas»), 3) dzējas grupā — II vieta — *Albertam Ločmelim* (cikls «Tikai ciņā»), *Ļevam Prozorovskim* (dzejojums «Milicijai»), 4) lugu un scenāriju grupā — I vieta — *Andrejam Skailim* (scenārijs «Trīs dienu detektīvs»), III vieta — *Leonīdam Medvedovskim* (luga «Sitienu nemu uz sevi»); par līdzdalību konkursa organizēšanā godaraksts piešķirts *Dainai Avotiņai*, par piedalīšanos konkursā — pateicības raksts *Maratam Kalandarovam*.

Novembrī — žurnāla «Rosme» un Latvijas PSR Neredzīgo biedrības īso stāstu konkursā: prēmijas — *Dzintrai Zūravskai* («Zoela»), *Voldemāram Pūcem* («Aklais pienavedējs»), *Egilam Lukjanskim* («Zem akmens jumta»), *Aivaram Kalvem* («Stundu svešā pilsētā»).

Decembrī — Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas, izdevniecības «Liesma» un Rakstnieku savienības slēgtajā izziņošanās bērnu literatūras konkursā: I prēmija — *Imantam Ziedonim* («Kas tas ir — kolhozs?»), II prēmija — *Dzidrai Rinkulei-Zemzarei* un *Jānim Brikmanim* («Uzmanību — sarkanā!»), III prēmija — *Skaidrītei Cielavai* («Mākslinieks un viņa darbnīca»), *Naumam Goldšteinam* un *Armandam Melnalksnim* («Neredzamā pasaule»), *Mirdzai Kļavai* («Mēs arī esam pasaulē»);

žurnāla «Rosme» un Latvijas PSR Neredzīgo biedrības daiļliteratūras konkursā — 1) prozas grupā: I prēmija — *Ingeborgai Krustkalnei* (trīs stāsti), II prēmija — *Edgaram Grinbergam* («Pastaiga»), III prēmija — *Borisam Jakovičam* («Sahs un mats»), veicināšanas prēmija — *Dzintrai Zūravskai* («Purva acs»), *Mirdzai Norēnai* («Miks»), *Jurim Vindulim* («Pie ozola»), 2) dzējas grupā: I prēmija — *Andrim Zaueram* (bērnu dzejoļi), II prēmija — *Dzintrai Zūravskai*, III prēmija — *Andrim Zaueram*, veicināšanas prēmija — *Ernai Asarei*, *Diānai Pikai*, *Imantam Smirnovam* (trioletas);

darba tematikai veltīto dziesmu konkursā godalgotie dziesmu teksti — 1) koradzesmu grupā: II godalga — *Alfrēdam Krūklim*, III godalga — *Ļevam Majnskim* (2 dziesmas), 2) ansambļu grupā: II godalga — *Ziedonim Purvam*, III godalga — *Agrim Pilsuamam*, *Ziedonim Purvam*;

televīzijas literārā kluba «Avots» aptaujā par labāko 1980. gada grāmatu uzvarējušas grāmatas: *Alberta Bela* stāstu krājums «Sainis» un *Aivara Kļavja* «Apmaiņas, gaidāms lietus», *Dagnijas Zigmontes* romāns «Dižpurva dzērves», *Māra Čaklā* eseju grāmata «Nozagtā gliemežnīca»; bērnu literatūrā — *Dzidras Rinkules-Zemzares* darbi; pirmo grāmatu grupā — *Ulda Bērziņa* dzeja «Pieminekļis kazai», *Raimonda Trasuna* romāns «Meža maize»; bez tam tulkotās grāmatas: *Matī Unta* «Via regia», *Viktora Astafjeva* «Zivju ķēniņš», *Edvīna Gilberta* «Dzimtais akmens», *Justina Marcinkeviča* «Mažvids», *Jevgeņija Jevtušenko* «Trešā atmiņa», *Pjera Žana Beranzē* «Dziesmas»;

radio raidījuma «Mikrofons-80» aptaujā par gada populārāko dziesmu noskaidrotas 12 populārākās estrādes dziesmas; šo dziesmu tekstu autori: *Vizma Belševica*, *Leons Briedis* (4 dziesmām), *Aivars Neibarts*, *Jānis Peters* (2 dziesmām), *Pēteris Zirniņis*, *Ārija Elksne*, *Austra Skujņa*, *Imants Ziedonis*;

laikraksta «Literatūra un Māksla» gada prēmijas par kvalitatīvāko devumu un aktīvu sadarbību ar laikrakstu 1980. gadā: *Lilijai Dzenei, Roaldam Dobrovenskim, Marinai Kosteņeckai.*

Apspriedes, semināri, sarīkojumi

Gada sākumā — izdevniecības «Liesma» sadalīšana divi izdevniecībās: izdevniecībā «Liesma» (direktors Vilis Jansons) un izdevniecībā «Avots» (direktors Kārlis Skruzis).

23. janvārī — Rakstnieku savienības sekretariāta sēde par republikas rajonu literāro apvienību darbu.

13. februārī — Rīgā, Preses namā — zinātniski praktiska konference «Lai-
kabiedra tēls publicistikā»; referentu vidū A. Grigulis.

13. un 15. februārī — «Karoga» redakcijas izbraukuma sēdes Bulduru sov-
hoztehnikumā un Tukuma rajona kolhozā «Draudzība».

19. februārī — LKP Rīgas pilsētas komitejā — apspriede par strādniecības
tēmu publicistikā; piedalās arī rakstnieki.

24.—28. martā — Rīgā, Rakstnieku savienībā — 32. M. Ķempes jauno
autoru seminārs. Semināra virsvadītāja S. Viese, sekciju vadītāji — P. Zirni-
tis (dzejas), V. Kaijaks (prozas), S. Viese (dramaturģijas un kritikas), K. Sku-
jenieks (atdzejas), E. Rauhvargers (tulkošanas), V. Bāls (krievu literatūras).
Dalībniekus semināram izraudzījās atklāta konkursa veidā. Seminārā piedalījās
54 jaunie literāti un apmēram tikpat brīvklausītāju.

24. martā — Rīgā — atklāta V. I. Leņina 110. dzimšanas dienai veltītā
bērnu grāmatu nedēļa.

25. martā — Rīgā — piecu 1979. gada pirmo grāmatu autoru literārs
vakars (pirmais šāda veida sarīkojums).

14. aprīlī — Rīgā — literārs sarīkojums «Sarkanie pavedieni», veltīts
V. I. Leņina 110. dzimšanas dienai un Uzvaras 35. gadadienai.

13. maijā — Rīgā — literārs sarīkojums «Mana tautasdziesma» (Imants
Ziedonis).

Maija vidū — rakstnieku grupu viesošanās vairākos Rīgas uzņēmumos.

20. maijā — Rīgā — dabas aizsardzības tematikai veltīts muzikāli literārs
sarīkojums «Es samaksāšu ar mīlestību».

27. maijā — «Literatūras un Mākslas» redakcijas izbraukuma sēde Cēsu
rajona Priekuļos.

2. jūnijā — Rīgā, Rakstnieku savienībā — apspriede par bērnu literatūru.

14. jūnijā — «Karoga» redakcijas izbraukuma sēde Tukuma rajona kol-
hozā «Draudzība».

22. jūnijā — Jānis Peters sāk vadīt televīzijas literāro raidījumu ciklu
«Avots».

11.—13. jūlijā — Rīgā — Padomju Latvijas 1980. gada Dziesmu svētki.
Koncertos atskanoto dziesmu tekstu autori: Auseklis, Mirdza Bendrupe, Juris
Brezģis, Ārija Elksne, Uldis Krasts, Vitauts Lūdēns, Jānis Peters, Ziedonis
Purvs, Rainis, Arvids Skalbe, Kārlis Skalbe, Ojārs Vācietis, Imants Ziedonis.

11.—17. augustā — Ēdolē — republikas radošās jaunatnes semināra no-
metne.

11.—16. septembrī — Raiņa Dzejas dienu sarīkojumi Rīgā, Jūrmalā, Lie-
pājā, Tukuma, Valmieras, Valkas, Balvu, Daugavpils, Jelgavas rajonā un citur.

3. oktobrī — Rīgā — «Karoga» 40 gadu jubilejas sarīkojums ««Karogā»
laikmetu vēji šalc».

17. oktobrī — Rīgā — III valodas prakses diena.

Oktobra beigās — Daugavpilī — žurnāla «Дaugava» lasītāju konference.

1. novembrī — Rojā — Rakstnieku savienības valdes un zvejnieku kol-
hoza «Banga» valdes kopsēde.

25.—27. novembrī — Rīgā — RS VIII kongress (skat. nodaļu «Rakstnieku savienības sastāvs, vadība un izdevumi»).

5.—11. decembrī — Rīgā, A. Upīša muzejā — prozas lasījumi.

13. un 14. decembrī — Rīgā — literāri muzikāli sarikojumi «Tautasdziesma» un «Novadu dziesmas».

18. decembrī — Rīgā — Rīgas Jauno literātu studijas pirmā (studijas biedru un pārējo jauno literātu) konference.

23. decembrī — Rīgā, Rakstnieku savienībā — partijas sapulce par PSKP CK projektu partijas XXVI kongresam «PSRS ekonomiskās un sociālās attīstības pamatvirzieni 1981.—1985. gadā un laika posmā līdz 1990. gadam»; referents A. Goris.

Filmas un izrādes

Filmas pēc republikas rakstnieku scenārijiem:

«Cīruļi» (O. Dunkera scen. pēc H. Gulbja lugas);

«Dzejnieks» (R. Ādmīdīņa scen.);

«Ielas mūzika» (koncertfilma: R. Paula mūzika, A. Skujiņas dzeja);

«Kaugurieši» (V. Pūces scen. pēc K. Zariņa romāna), 1940. gadā uzņemtas: filmas atjaunojums TV — 29. jūnijā;

«Ugunskuģis» (par Žani Grīvu, R. Ādmīdīņa scen.).

Oriģinālrepertuārs republikas teātros (pirmizrādes):

Ādolf Alunāns. Mucenieks un muceniece. Radio teātri.

Elmārs Ansons. Dažus sērkociņus Gaujā kaisīja. Liepājas teātri un Rīgas Elektromehāniskās rūpnīcas Tautas teātri.

Tija Banga. Septiņas vecmeitas. TV teātri.

Vizma Belševica. Sofijas nolaupīšana. Jaunatnes teātri.

Rūdolfs Blaumanis. Brīnumzāle. (Margas Teretes dramaturģējums.) Alūksnes Tautas teātri un Smiltenes Tautas teātri. — Skroderdienas Silmačos. Rīgas-Krievu drāmas teātri. — Ugūni. Radio teātri. — «Skroderdienām Silmačos» 1. jūnijā notikusi 400. izrāde Drāmas teātri, piedaloties arī tēlotājiem no Rīgas Krievu drāmas, Jaunatnes, Liepājas un Kaunas teātra.

Anna Brigadere. Lolitas brīnumputns. Leļļu teātri. — Sprīditis. Rīgas Krievu drāmas teātri.

Andrejs Dripe. Atklāta saruna. (Pēc stāsta «Cietā galva» dramaturģis: B. Ferbers.) VEF Kultūras pils Tautas teātri.

Jānis Ezeriņš. Tornis. TV teātri.

Balfurs Ferbers. Uzmanību, jaunību! Alūksnes Tautas teātri.

Arvids Grigulis. Uz kuru ostu? Radio teātri.

Ilze Indrāne. Kam tu zviedzi, kumeliņi? Praulienas ciema dram. ansamblī.

Jānis Jurkāns. Kolibri. Drāmas teātri.

Kaudziši. Mērnieku laiki. (Dramaturģis P. Putniņš.) Drāmas teātri.

Hermanis Paukšs. Una. Liepājas teātri.

Ingūna Pinne. Kad mājās ienāk vedekla. Praulienas ciema dram. ansamblī.

Gunārs Priede. Mācību trauksme. Dailes teātri. — Vai mēs viņu pazīsim? Dailes teātri un Valmieras teātri. — Vikas pirmā balle. Jaunatnes teātri.

Andris Puriņš. Nevaicājiēt man neko! Jelgavas 4. vidusskolas dram. ansamblī.

Pauls Putniņš. Pusedūša. Valmieras teātri.

Māra Ritupe. Es pazinu tēva sētu. Jēkabpils Tautas teātri. — Rāja mani māmuliņa. Jēkabpils Tautas teātri un Saldus Tautas teātri.

Igors Ruņģis. Paganini, Paganini. TV teātri.

Bruno Saulītis. Ošu gatve. Dailes teātri un TV teātri, (P. Viksnas dramaturģējums) Liepājas teātri.

Voldemārs Sauleskalns. Meldermeitiņa. Valmieras teātri un Ventspils Tautas teātri.

Raimonds Skrābāns. Un tomēr par spīti visam. (Par Hektoru Berliozu.) TV teātri.

Lelde Stumbre. «Andersons un Millers». Dailes teātri.

Ojārs Vācietis. Punktiņš, punktiņš, komatiņš. Dzejas kompozīcija. Dailes teātri. — Tās dienas acim. (Dramatizējis U. Pūcītis.) Jaunatnes teātri. — Uvertīra. (J. Kaijaka mūzika.) TV teātri.

Arturs Vilks. Trīs ozoli. Cēsu 4. PTV dram. ansamblī.

Oskars Zālītis. Dzīvē daudz ir ceļu. Strenču Tautas teātri.

Zeiboltu Jēkabs. Ūdensburbuļi. (Dramatizējis O. Kroders.) Liepājas teātri.

II. LITERATŪRU INTERNACIONĀLIE SAKARI

In memoriam

1980. gadā miruši:

26. janvārī — *Justs Pajeckis* (1899—1980), lietuviešu rakstnieks un Lietuvas PSR valstsvīrs. Bērniības un jaunības gadus pavadījis Rīgā, kur arī ieguvis vidējo izglītību un sācis publicēties. Bijis latviešu preses korespondents Lietuvā, tulkojis un atdzejojis lietuviski daudzus latviešu autorus.

Martā — *Nadežda Pavloviča* (1895—1980), krievu dzejniece, bērnu rakstniece un tulkotāja. Dzimusi Latvijā, Ļaudonā. Atdzejojusi krievu valodā vairāku latviešu dzejnieku darbus.

Konkursi un prēmijas

Septembrī — 1980. gada Dzejas dienu laureāta nosaukums arī Mārai Misiņai (par atdzeju) un moldāvu dzejniekam Liviu Damianam (sk. šī pārskata daļu «Literārā dzīve republikā»).

Novembrī — Ļermontova romāna «Mūsu laiku varonis» tulkošanas konkurss: II godalga — *Regīnai Ezerai, Eiženam Rauhvargeram, Uldim Leitim*, III godalga — *Paulim Kalvam, Inārai Dreļevskai, Lilijai Laucei*, veicināšanas godalga — *Veltai Polmaneij*;

Ļermontova atdzejas konkurss: II godalga — *Mārim Čaklajam*, veicināšanas godalga — *Montai Kromai, Bonifācijam Daukštam, Lidijai Golubevai*.

Decembrī — viena no trim izdevniecības «Молодая гвардия» 1980. gada prēmijām jaunajiem literātiem par labāko prozas vai dzejas grāmatu — *Andrim Puriņam* (par garo stāstu «Nevaicājiņiet man neko»).

Apspriedes, semināri, sarīkojumi

1979. gadā:

Decembra 1. pusē — Rīgā — VDR baltists Dr. Olafs Pozingiss (Rostoka), izdevniecības «Kinderbuchverlag» redaktors Peters Dēmels (Berlīne).

11. decembrī — Rīgā — lietuviešu un latviešu dzejnieku kopsarīkojums.

1980. gadā:

10. janvārī — Tallinā — igauņu rakstnieka Ādu Hintā 70 gadu jubilejas svinības; no Latvijas piedalās G. Priede, A. Žigare.

1. februārī — izdevniecības «Liesma» Tulkotās daļliteratūras redakcijas sadalīšana divās — PSRS tautu literatūras un Ārzemju literatūras redakcijā.

14. un 15. februārī — Rīgā — PSRS ZA Austrumu institūta, M. Lomonosova Maskavas Valsts universitātes un LVU organizētā zinātniskā konference

«Romantisma problēmas Austrumu literatūrā»; no Latvijas konferences indologu sekcijā piedalās S. Ankrava, R. Miltiņa-Putniņa un V. Ivbulis.

17. martā — Rīgā — VDR baltists Dr. Olafs Pozingiss (Rostoka).

19. martā — Rīgā — Somijas grāmatizdošanas darbinieki Vili Repo un Mārta Tirko.

24. martā — Rīgā — Polijas grāmatizdošanas darbiniece Zofija Gadziņanka (Varšava).

27.—30. martā — Rīgā — VDR grāmatizdošanas darbinieki Leonhards Košuts un Maraika Lanusa (Berlīne).

19.—21. martā — Rīgā — Vissavienības seminārs «Ļeņinskā mācība par internacionālismu un padomju daudznacionālās literatūras un mākslas attīstības aktuālās problēmas»; no Latvijas referē: I. Andersons, I. Apine, V. Šteinbergs u. c.

Martā — Rīgā — VDR ZA Centrālā literatūras vēstures institūta sociālistisko valstu sektora vadītāja vietnieks Dr. Peters Kirhners.

23. aprīlī — RS valdes sēde par literatūras tulkošanas darba problēmām. Maija vidū — Rīgā — Sīrijas literātu grupa.

20. maijā — 5. jūnijā — Rīgā — bulgāru grāmatu dienas.

Maijā — Rīgā un Jūrmalā — latviešu literatūras tulkotājs gruzīnu valodā Ušangs Sahtucišvili.

Maijā un jūnijā — Jūrmalā — KPFSR RS un Padomju Armijas Galvenās politiskās pārvaldes divnēdēju seminārs par kara daiļliteratūru.

4. jūnijā — Jūrmalā — atklāta uzbeku grāmatu izstāde.

17. jūlijā — Rīgā, Rakstnieku savienībā — Kanādā dzīvojošās latviešu dzejnieces Veltas Tomas dzejas vakars.

18.—24. augustā — Tuvā — PSRS un VĻKJS CK rīkotais Vissavienības jauno dzejnieku festivāls. No Latvijas piedalās Igors Jakaitis u. c.

Augustā — Jūrmalā — krievu dzejnieks Roberts Roždestvenskis.

1.—17. septembrī — Jūrmalā — čehu rakstnieku grupa (prozaiķe Jarmomira Kolarova, publicists Františeks Kolars, dzejniece Eva Bernardinova), ungāru prozaiķis Gāborš Čerešs un VDR literatūrzinātniece Renāte Drenkova; minētie piedalās arī Raiņa Dzejas dienu sarīkojumos Jūrmalā.

9. septembrī — Rīgā — Austrālijā dzīvojošā latviešu dzejnieka Roberta Dambiša 70 gadu jubilejas vakars.

9.—14. septembrī — Rīgā — Slovaikijas grāmatizdošanas darbiniece Marija Huļmanova (Bratislava).

11.—16. septembrī — Raiņa Dzejas dienu sarīkojumos piedalās arī viesi: Viktors Bokovs (Maskava), Otars Čiladze (Gruzija), Jūlija Druņina (Maskava), Gevorgs Emins (Armēnija), Fikrets Hodža (Azerbaidžāna), Glebs Gorbovskis (Ļeņingrada), Jons Jakšts (Lietuva), Lina Kostenko (Ukraina), Vadims Kostrovskis (Maskava), Oskars Krūss (Igaunija), Ovidijs Ļubikovs (KPFSR), Dāvids Samoilovs (Maskava), Vadims Šefners (Ļeņingrada), Mikola Vingranovskis (Ukraina), Geroge Vode (Moldāvija).

16. septembrī — Rīgā — atklāta poļu zinātnisko grāmatu izstāde.

23.—24. septembrī — Maskavā — PSRS RS valdes plēnums, arī par latviešu literatūru Vissavienības literārajā procesā.

23.—25. septembrī — Rīgā — IV Vissavienības baltistikas konference; piedalās baltisti no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Maskavas, Ļeņingradas, Kijevas, Minskas, Armēnijas, Gruzijas, Polijas, Čehoslovākijas, VDR, VFR, Zviedrijas, Norvēģijas, Šveices, Itālijas, ASV, Austrālijas.

Septembrī — Rīgā — maķedoniešu dzejnieks Srbo Ivanovskis un serbu-horvātu dzejnieks Miroslavs Antičs.

2. oktobrī — Taskentā — atklāta Latvijas PSR grāmatu izstāde.

2.—11. oktobrī — Rīgā — VDR grāmatu dekāde.

25. oktobrī — RS 40 gadu jubilejas svinībās piedalās arī viesi: PSRS RS Latviešu literatūras padomes priekšsēdētājs Sergejs Zalgins, Lietuvas PSR RS valdes sekretārs Aļģimants Pocus, Igaunijas PSR RS valdes sekretārs Lembits Remmelgass.

27. oktobrī — Baku — Vissavienības rakstnieku konference «Tautu draudzība — literatūru draudzība»; piedalās arī Latvijas pārstāvji.

25.—27. novembrī — RS VIII kongresā piedalās arī viesi — PSRS RS un savienoto republiku Rakstnieku savienību pārstāvji.

26. novembrī — Rīgā — RS VIII kongresa dalībnieku un viesu kopīgs literārs vakars «Tikšanās četrās dimensijās».

Novembrī — Rīgā — Vissavienības Literatūras fonda plānu daļas priekšnieks S. Ļesevickis; viņš arī referē par savu Spānijas braucienu.

3.—9. decembrī — Kirovā — padomju tautu literatūras dienas; no Latvijas piedalās A. Vējāns.

4. decembrī — Rīgā — Andreja Upīša 103. dzimšanas dienai veltītajā zinātniskajā konferencē piedalās arī viesis — VDR baltists Dr. Olafs Pozingiss (Rostoka).

Decembra sākumā — Rīgā — krievu dzejnieks Jevgeņijs Jevtušenko; notiek arī viņa autorvakars.

14. decembrī — Maskavā — Latvijas radošās jaunatnes diena; no literātiem piedalās A. Melnalksnis, J. Rokpelnis, P. Zirmītis.

Izrādes

Ārijs Geikins. Legēnda par Kaupo. Pērnavā (Igaunijas PSR), L. Koidulas teātrī.

Jānis Jurkāns. Pulkstenis ar dzeguzi. Lietuvas PSR Jaunatnes teātrī un Budapeštas (Ungārija) televīzijā.

Kārlis Skalbe. Ziemeļu jaunava. (Pēc pasakas «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties» libretu uzrakstījuši Andress Jakso un Lilo Tungula.) Tartu (Igaunijas PSR), Vanemuines teātrī.

GRĀMATAS UN PUBLIKĀCIJAS PERIODIKĀ

Biežāk minēto žurnālu un laikrakstu nosaukumu saīsinājumi: C — Cīņa, K — Karogs, L — Liesma, LM — Literatūra un Māksla, PJ — Padomju Jau-natne, PLK — Padomju Latvijas Komunisti, RB — Rīgas Balss, Z — Zvaigzne, Д — Даугава, ДН — Дружба народов, КСЛ — Коммунист Советской Латвии, ЛГ — Литературная газета, ЛО — Литературное обозрение, РБ — Рīgas Balss, СЛ — Советская Латвия, СМ — Советская молодежь.

Publikācijas no periodikas uzņemtas ar atlasi: no dzejas darbiem — plašāki liroepiski sacerējumi vai tematiski vienoti cikli, no prozas — romāni un garie stāsti, no literatūrkritiskām apcerēm — plašāki analītiski un vērtējoši raksti un nozīmīgākie literārie portreti.

Pēc «Kritikas gadagrāmata, 8» nodošanas iespiešanā konstatēti vēl vai-rāki izdevumi, raksti un recenzijas, kas attiecas uz 1978. un 1979. gadu.

1978

RECENZIJAS PAR IZNĀKUŠAJĀM GRĀMATĀM

- Гринберг И. Сила нежности. [В. Белшевиц. Апрельский дождь]. — Д, 1980, № 12, с. 107—112.
- Марченко С. Сад и дом Визмы Белшевиц. — Новый мир, 1979, № 10, с. 268—270.
- Шкловский Е. Пути и перепутья повествования. [Р. Эзера. Человек с собачим нюхом]. — ДН, 1980, № 7, с. 261—262.
- Лаврова Л. Обыкновенная история. [А. Калве. Июльский зной]. — Д, 1980, № 6, с. 111—114.
- Пазяк М. М. [Internacionālais un nacionālais sakāmvārdos: Э. Кокаре. Интернациональное и национальное в латышских пословицах и поговорках]. — Народна творчівств та этнографія, 1980, № 4. (Ukr. val.)
- Даугмалис В. К проблеме «села». [В. Люденс. После бури]. — Д, 1980, № 10, с. 112—115.
- Tabūns В. Iziēt darba dzīvē. [J. Melbārzdis. 80 km stundā]. — LM, 1980, 25. jūl., 5. lpp.
- Jugāne V. Uzdevums — visgrūtākais. [J. Niedre. Ne jau katram utzic visgrūtāko]. — LM, 1980, 18. jūl., 10. lpp.
- Auseklis U. «Par stīgām ilgāk melodija būs.» [E. Plaudis. Izkal putnu]. — LM, 1980, 26. sept., 6. lpp.
- Валин И. Постигая мир молодого современника. [Г. Приеде. Портрет лива в Старой Риге]. — СМ, 1980, 16 марта.

Михайлов В. С доброй улыбкой. [А. Скайлис. Волшебный ключ]. — Д, 1980, № 8, с. 114—117.

Аузинь И. [K. Skujenieks. Lirika un balsis]. — ЛО, 1980, № 8, с. 79—80.

Leemet E. [«Ista, nopietna dzīve.» I. Sokolova. Minu triloogia]. — Rahva Hääl, 1979, 19. okt.; Teeveer L. [Būt cilvēkam]. — Noorte Hääl, 1979, 16. aug. (Igaunu val.)

Caklais M. Energijas atšifrējums. [O. Vācietis. Antracits]. — LM, 1980, 25. jūl., 6. lpp.

LATVIEŠU LITERĀTŪRA CITĀS VALODĀS

Grāmatas

Ezerova R. Studna. [Aka: Romāns / Tulk. V. Gaja]. — Praha: Svoboda, 1978. (Čehu val.)

Skuja H. Fra mandag in till Evigheden. [No pirmdienas līdz mūžībai]. — Evhuss: Hussetforlag, 1978. (Dāņu val.)

Rec.: Aktuelt, 1978, 11. okt.; Corsaren, 1978, 1. dec.; Dagbladet Djursland, 1978, 8. nov.; Fyns stiftsdidende, 1978, 12. sept.; Fyns tidende, 1978, 20. sept.; Land og Folk, 1978, 17. okt.; Politiken, 1978, 14. sept.; Socialistisk Dagblad, 1978, 6. dec.; Wegend avissen, 1978, 8. sept. (Dāņu val.)

Vītolīņš L. Latvialaisen kokoelman (1820—1917) luettelo. Latviešu literatūras krājums (1820—1917). 1.—3. sēj. [Helsinki universitātes bibliotēkā esošo latviešu grāmatu saraksts]. Helsinki, 1978. Rotaprinta izd. (Titullapa somu, zviedru, latv. un angļu val., teksts latv. val.)

Krājumos un periodikā

L. Briēža, J. Rokpelņa, M. Zālītes dzejoļi, A. Kļavja stāsts «Saulaina svētdiena ar dēlu, meitu un Martu» / Atdzej. un tulk.: V. Gerasimjuks, V. Ļahevičs, A. Špitāls. — Grām.: Сузір'я. Вип. 12. Київ, 1978. (Ukr. val.)

I. Ziedoņa epifānijas / Tulk. H. Skuja. — Amikeco, 1978, № 27. (Esperanto val.)

1979

RECENZIJAS PAR IZNĀKUŠAJĀM GRĀMATĀM

Smagars A. Ar gaiļa dziesmu. [E. Andersons. Rasa uz paletes]. — K, 1981, № 1, 174.—175. lpp.

Caune M. «Tā es gribu. Tā es protu.» [A. Auziņš. Rabarbers]. — K, 1981, № 1, 173.—174. lpp.

Kiršentāle I. Dzejnieka apceres. [I. Auziņš. Viss pasaules tapums]. — LM, 1980, 1. aug., 6. lpp.; Pelīte C. Dzejiskās domāšanas apvārsņi. — K, 1981, № 2, 167.—169. lpp.

Дижбит И. У самого янтарного моря. [Д. Авотиня, А. Шлиссер. Каменный якорь]. — Д, 1981, № 5, с. 112—115.

Soosaar E. [Pārskirstot tulkotas grāmatas. A. Bels. Polūgoon]. — Sirpja Vasar, 1979, 8. jūn. (Igaunu val.)

Kavacis A. Rakstnieka personības spēks. [M. Birze. Divu jūru kras-tos]. — LM, 1980, 20. jūn., 7. lpp.

Smagare L. Skats sadzīves spoguļi. [A. Briedis. Sportloto]. — K, 1980, № 11, 172.—173. lpp.

Knope E. Romānā viss beidzas laimīgi. [G. Cīrulis. Un pēc tam — pensijā...]. — K, 1980, № 9, 175.—176. lpp.

Михайлов В. Смеяться, право, не грешно... [Г. Цирулис. Гастроль в Вентспилсе]. — Д, 1981, № 2, с. 109—111.

Auseklis U. «Rūgst tumši vīni dziļos pagrabos.» [M. Čaklais. Pulksteņu ezers]. — LM, 1980, 13. jūn., 7. lpp.; **Ķikāns V.** Laika tēla daudzveidība. — K, 1980, № 8, 171.—173. lpp.

Skalbergs A. Sadomātibā nepārliecina. [C. Dinere. Gliemežnīca]. — K, 1981, № 1, 167.—168. lpp.

Fedoroviča I. Jūtu mērķtiecība. [C. Dinere. Iedomu pilsēta]. — K, 1981, № 1, 169.—170. lpp.

Remass R. Saknes meklējot. [H. Dorbe. Lidumnieks no Zlākām]. — LM, 1980, 26. sept., 7. lpp.

Pabērzs J. Pārdomas un emocijas rosinoša izziņa. [J. Eiduks. Dienagrāmata]. — K, 1980, № 7, 171.—173. lpp.

Skraucis V. Cilvēciskā minikomēdija: Rec. ar divām paralēlēm. [R. Ezera. Slazds]. — LM, 1980, 7. nov., 11. lpp.

Auziņš I. Personības autentiskums. [V. Gune. Atbalsis]. — K, 1980, № 9, 168.—169. lpp.; **Cielēna M.** Bagātas personības meti. — LM, 1980, 23. maijā, 13. lpp.

Daugmalis V. Cerīgi vai arī tikai cerīgi. [G. Ievkalns. Septiņas pēdas zem ķīļa]. — LM, 1980, 27. jūn., 11. lpp.

Vējāns A. Dzejnieks pie molberta. [A. Imermanis. Paleta]. — K, 1980, № 10, 163.—164. lpp.

Smagare L. Skats sadzīves spoguļi. [J. Juzefs. Bēdīgie vaļasprieki]. — K, 1980, № 11, 172.—173. lpp.

Vārpa S. Spēja saskatīt septiņkrāsainu darba dienu. [S. Kaldupe. Vidzemes ceļinieks]. — K, 1980, № 8, 173.—174. lpp.

Tabūns B. Par lauku cilvēku. [M. Kalndruva. Vējš pakar kokli]. — K, 1980, № 10, 169.—170. lpp.

Kavacis A. Paveikts daudz, bet... [I. Kiršentāle. Latviešu romāns]. — K, 1980, № 10, 175.—176. lpp.; **Priedītis A.** Latviešu romāna poētikas maģistrāles. — K, 1980, № 10, 172.—174. lpp.; **Хирш Х.** Биография латышского романа. — Вopr. лит., 1980, № 12, с. 280—284.

Vārpa S. Saruna par dabu un cilvēkiem. [M. Kļava. Raibā vasara; Inga detektīvs]. — K, 1980, № 9, 174.—175. lpp.

Tabūns B. Sociālās tradīcijas. [M. Kļava. Māra Rīgā]. — LM, 1980, 5. dec., 6. lpp.; **Vārpa S.** Romāns par sarežģītu vēstures laikposmu. — K, 1980, № 12, 163.—164. lpp.

Kubuliņa A. Ierobežošanās. [M. Kroma. Refrēni]. — K, 1980, № 10, 161.—163. lpp.

Čaklais M. Majeviskis un Kūkojs. [A. Kūkojs. Māla vezums]. — K, 1980, № 10, 166.—169. lpp.

Damburs E. Pazīstamais un jaunatkālais dzejnieks. [A. Kurcijs. Kopoti raksti. 2. sēj.] — K, 1980, № 12, 161.—162. lpp.

Kaņepe A. Neraksturīga debija. [E. Lanss. Aicinājums ciemos]. — K, 1981, № 1, 165.—166. lpp.

Būmanis A. Paveikts liels darbs. [Latviešu dzejas antoloģija. 7. sēj., 1., 2. grām.] — K, 1980, № 7, 169.—171. lpp.

Auziņš I. Jauna «Latviešu dzejas antoloģija». [1.—7. sēj. 1970—1979]. — LM, 1981, 10. apr., 10.—11. lpp.

Vilsons A. Folkloras kapitalizdevums. [Latviešu tautasdziesmas. 1. sēj.] — K, 1980, № 6, 165.—167. lpp.

Caklais M. Vitauta Lūdēna septītie dzejoļi bērniem. [V. Lūdēns. Šņibiši Apelsinijā]. — K, 1980, № 9, 170.—171. lpp.

Caklais M. Majeviskis un Kūkojs. [H. M. Majeviskis. Atvadišanās no upes]. — K, 1980, № 10, 166.—169. lpp.

Rūmnieks V. Jāņa Niedres Rakstus pārļapojoj. [J. Niedre. Raksti piecos sējumos. 1975—1979]. — K, 1981, № 1, 160.—161. lpp.

Gālnis H. Jautājumi sev un citiem. [J. Plotnieks. Divkauja ar sevi]. — K, 1980, № 8, 174.—175. lpp.

Knope E. Kritiķa otrā grāmata. [M. Poišs. Patiesības vārds. Noklusēta drāma]. — K, 1980, № 8, 176.—177. lpp.

Fedoroviča I. Vairāk izmantot potences. [J. Rasa. Āmurgalva]. — K, 1980, № 8, 178.—179. lpp.

Bergmanis A. Par polemika grāmatu. [R. Remass. Šis karalauks ir svēts]. — K, 1980, № 8, 179.—180. lpp.

Jugāne V. ... Vai tu esi labs, suns? [Dz. Rinkule-Zemzare. Mazi portreti]. — K, 1980, № 6, 168.—169. lpp.

Ancītis V. Rakstniekam visaugstākais apbalvojums. [B. Saulītis. Kopoti raksti. 1972—1979]. — K, 1980, № 6, 157.—160. lpp.

Бауга А. Словно крик птицы. [A. Skujinova. Jako krik ptaka. Praha]. — D, 1980, № 7, c. 109—110.

Оскоцкий П. Под горностаевой мантией. [З. Скуинь. Горностаи на асфальте — Д, 1979, № 10—12]. — ЛО, 1981, № 4, c. 22—24; **Стаханова М.** Есть центр круга. — ЛО, 1981, № 4, c. 24—26.

Vāverniece I. Līdzilvēka vietā par blakuscilvēku. [A. Snips. Nelabojami radi]. — LM, 1980, 27. jūn., 7. lpp.

Lastovskis I. Pa ideālu pēdām. [I. Sokolova. Ideālu meklējot]. — LM, 1980, 27. jūn., 7. lpp.

Krauliņš K. Dialogs ar sirdsapziņu. [V. Spāre. Dialogs]. — C, 1980, 30. nov.; **Sokolova I.** Dialogs ar sevi un laiku. — K, 1981, № 1, 162.—163. lpp.

Ivāns D. Ispozas barometrs. [Sāstī]. — K, 1980, № 6, 167.—168. lpp.

Fedoroviča I. Emocionālā klātbūtne. [M. Svīre. Limuzins Jāņu nakts krāsā]. — K, 1980, № 11, 171.—172. lpp.; **Kavacis A.** Robežlinija starp meklējumiem un atradumiem. — C, 1980, 17. aug.; **Strauss A.** No precīza redzējuma. — LM, 1980, 25. jūl., 4.—5. lpp.

Damburs E. Vēstule Ādolfam Talcim. [A. Talcis. Jaunības dienu pēdās]. — K, 1980, № 7, 173.—174. lpp.

Dobrovenskis R. «Es ķeru laiku...» [O. Вацнетис. Избранное]. — LM, 1980, 17. okt., 6.—7. lpp.; **Урбан А.** Пoesия — чудо. — Д, 1980, № 11, c. 118—123.

Dobrovenskis R. «Es ķeru laiku...» [O. Вацнетис. Письмена ветвей]. — LM, 1980, 17. okt., 6.—7. lpp.

Melbārdis J. Vestē un visas pogas ciet. [A. Vējāns. Tiesnese un māsa]. — LM, 1980, 31. okt., 11. lpp.; **Zeile P.** — K, 1980, № 12, 159.—161. lpp.

Sirsons S. Svilpaunieka dziesma skan gaiši. [A. Vējāns. Un sākās viss no svilpaunieka]. — K, 1980, № 6, 163.—165. lpp.

Зорин М. Чувство эпохи. [А. Вейн. Время]. — СЛ, 1980, 24 июля; **Кольцов С.** Годы и следы. — Д, 1981, № 1, c. 101—104.

Sirsons S. Trešais krājums — pagrieziena vai robeža? [R. Venta. Sipulu vainags]. — K, 1981, № 4, 173.—174. lpp.

Pijols I. «Brīva cilvēka priekšā nedrebiet!» [L. Volkova. Eduards Veidenbaums]. — K, 1980, № 11, 173.—175. lpp.; **Vilsons A.** Veidenbaums problēmu aspektā. — K, 1980, № 11, 175.—176. lpp.; **Lāms V.** Kā daždien brāļi. — LM, 1980, 28. nov., 11. lpp.; **Volkova V.** Replikas ierosināta replika. — LM, 1980, 12. dec., 6. lpp.

Pijols I. Viss zemes grūtums tevī. [I. Ziedonis. Ar tikko grieztu ķeizarkroni rokā; Man labvēlīgā tumsā]. — K, 1980, № 6, 160.—163. lpp.

Комов Г., Терещенко Д. Семицветная радуга. [И. Зиедонис. Разноцветные сказки]. — ЛО, 1980, № 6, с. 51—52.

Jugāne V. Nekas bez pēdām nepazūd. [D. Zigmonte. Vanags pār Zāgeriešiem]. — LM, 1980, 20. jūn., 7. lpp.

Ancītis V. Trīs grāmatas par cilvēkiem mežā. [D. Žuravska. Meža sonāte]. — K, 1981, № 5, 165.—168. lpp.; **Daugmalis V.** Cilvēki? Tomēr mežs. — LM, 1980, 8. aug., 14. lpp.

Минералов Ю. Белый лебедь. [Молодые поэты Прибалтики]. — Сов. Эстония, 1980, 27 февр.; **Соложенкина С.** Отвечаю за память. — ЛО, 1980, № 7, с. 58—62.

Борщова Е. Когда начинается человек? [След чайки]. — Д, 1980, № 8, с. 111—113.

LATVIEŠU LITERATŪRA CITĀS VALODĀS

Grāmatas

Hadī prsten: Lotyšské pohádky vypravuje A. Baugová. [Čūskas gredzens: Latviešu tautas pasaka A. Baugas apdarē / Tulk. V. Gaja]. — Praha: Albatross, 1979. (Čehu val.)

Brodělová A. Modrý vrabec. [Zilais zvirbulis / Tulk. V. Gaja. 2. izd.]. — Praha: Lidové nakladelství, 1979. (Čehu val.)

Упит А. Последната капка: Разкази. [Pēdējais piliens: Stāsti. / Sakārt. un no krievu val. tulk. V. Karatevdorovs]. — София: Профиздат, 1979. (Bulg. val.)

Ziedonis I. Színes mesék. [Krāsainas pasakas / Tulk. E. Gombārs]. — Budapest: Móra Ferenc Könyvkiado, 1979. (Ung. val.)

Krājumos un periodikā

Тысяча и одна улыбка: Книга молодых юмористов / Сост., общ. ред. и предисл. Н. Лабковского. — М.: Мол. гвардия, 1979.

В содерж. также авт.: А. Дзирнис, А. Рийкурис, Ж. Эзитис.

L. Bīdākas dzejoļi / Atdzej. V. Švecs. — Grām.: Хай славен буде мир. Київ, 1979; Друг читача, 1979, 12 июля. (Ukr. val.)

L. Brieža dzejoļi / Atdzej. K. Kalkuns. — Noorte Hāāl, 1979, 22. jūl. (Igaņu val.)

G. Ciruļa stāsts «Pagātnes viesis» / Tulk. N. Hundadze. — Saundže, 1979, № 6. (Gruz. val.)

M. Čaklā dzejoļi / Atdzej. Ž. Raba. — Kortar, 1979, № 11. (Ung. val.)

R. Ezeras stāsts «Rītausmā» / Tulk. D. Sprīvulis. — Edasi, 1979, 11. aug. (Igaņu val.)

J. Helda dzejoļi / Atdzej. K. Kalkuns. — Noorte Hāāl, 1979, 22. jūl. (Igaņu val.)

N. Kalnas dzejolis / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsų žodis, 1979, 8. sept. (Lietuv. val.)

J. Kalniņa romāna «Rainis» fragm. / Tulk. O. Kuningass. — Kommunist, 1979, 25. sept. (Igaņu val.)

R. Kērvens dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsų žodis, 1979, 8. sept. (Lietuv. val.)

V. Lāča novele «Teņa Urgas pateicība» / Tulk. K. un N. Makarovi. — Grām.: Iwans Kindheit. Berlin, 1979. (Vācu val.)

J. Raiņa dzejoļi / Atdzej. A. Kabura. — Sirp ja Vasar, 1979, 21. sept. (Igaņu val.)

V. Rūjas dzejoļi / Atdzej. A. Domņins. — Grām.: Прикамье. Дни литературы. Пермь, 1979.

K. Skalbes pasaka «Gulbju jaunava» / Tulk. O. Kuningass. — Kommunist, 1979, 13. nov. (Igaņu val.)

H. Skujas dzejoļi / Atdzej. L. Gabrielli. — Grām.: Gabrielli L. Vivendo. Ascolipiceno, 1979. (Esperanto val.)

A. Štrausa dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsu žodis, 1979, 8. sept. (Lietuv. val.)

O. Vācieša dzejoļi / Atdzej. J. Smejakovs. — Grām.: Смеляков Я. Стихотворения и поэмы. Л., 1979.

S. Veckalnes dzejoļi / Atdzej. P. Žemkausks. — Komunizmo vēliava, 1979, 1. dec. (Lietuv. val.)

V. Vecvagara dzejoļi / Atdzej. S. Jonausks. — Mūsu žodis, 1979, 8. sept. (Lietuv. val.)

E. Vēvera dzejoļi / Atdzej. K. Overčenko. — Прапор, 1979, № 12. (Ukr. val.)

M. Zālītes dzejoļi / Atdzej. K. Kalkuns. — Noorte Hāāļ, 1979, 22. jūļ. (Igaņu val.)

I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. D. Sprīvulis. — Edasi, 1979, 7. jūļ. (Igaņu val.) / Atdzej. S. Zinčuks. — Grām.: Зинчук С. Сузір'я квітів: Вірш. Київ, 1979. (Ukr. val.)

L. Zītaras dzejoļi / Atdzej. V. Venclova. — Komunizmo vēliava, 1979, 22. okt. (Lietuv. val.)

RAKSTI PAR LATVIEŠU LITERĀTŪRU CITU REPUBLIKU UN AIZROBEŽU VALSTU PREŠĒ

Grāmatas

Кузнецов В. В. Г. Кнорин. — Минск: Беларусь, 1979.

Rec.: Jauna grāmata par Vili Kноринu. — K, 1980, № 9, 195. lpp.

Krājumos un periodikā

Исторический роман и повесть — The Historical Novel / Всесоюз. агентство по авторским правам. — М.: ВААП-Информ., 1979. Парал. на рус. и англ. яз.

В содерж. аннотация к роману Л. Пурса «Пылающее городище».

Апинис А. А. Латышская книга от истоков до конца XIX века и ее читатель. — Кнуготуга, 1979, т. 7.

Кондратьева Д. К. Гуманистический пафос романа В. Лама «Кукла и комедант». — В кн.: Вопросы литературы народов СССР. Киев—Одесса, 1979.

Резник О. Встреча прошлого с будущим: Воспоминания и статьи. — М., Сов. писатель, 1979. — 2-е изд.

В содерж. разд.: Талант могучий, неиссякаемый (Наброски к лит. портрету А. Упита).

Liebmann M. [Kur māksla ir ikdienas daļa: Par dāņu rakstn. P. Nilsena viesošanās Latvijā]. — Fyns stiftsdidende, 1979, 28. sept. (Dāņu val.)

Kalkun K. [Par liepu un vēja slotu burvību: Ieskats latv. jaun. dzejnieku dzejā]. — Noorte Hāāļ, 1979, 22. jūļ. (Igaņu val.)

Kuningas O. [J. Rainis — F. R. Kreicvalda daiļrades propagandētājs]. — Töörahva Elu, 1979, 6. nov. (Igaņu val.)

Žigurs J. [Ciemos atbraucis Jānis Žigurs: Saruna ar rakstn. un tulk. J. Žiguru]. — Edasi, 1979, 25. aug. (Igaņu val.)

[Radošā sadarbība: Par Latvijas un Lietuvas dzejniekiem]. — Czerwony Szteandar (Wilnius), 1979, 15. dec. (Poju val.)

Гречаниук С. [Māja, ko ceļ Imants: Par I. Ziedoņa daiļradi]. — Дніпро, 1979, № 8. (Ukr. val.)

Krieg H. [Kugniecība un folklorā: Par rakstnieku konf. Rostokā. Arī par E. Līva runu]. — Ostsee-Ztg., 1979, 2. nov. (Vācu val.)

Lexikon fremdsprachiger Schriftsteller von den Anfängen bis zur Gegenwart: Band 2, H-O. [Cittautu rakstnieku leksikons no sākotnes līdz mūsdienām]. — Leipzig: VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1979. (Vācu val.)

Saturā arī: I. Indrāne, J. Jaunsudrabiņš, M. Kaudzīte, M. Ķempe, A. Kurcijs, V. Lācis, L. Laicens, V. Lāms, V. Lukss.

1980

Recenzijas par 1980. gadā izdotajām grāmatām reģistrētas līdz 1981. gada maijam.

LITERĀRAIS MANTOJUMS

Kopoti raksti

Latviešu tautasdziesmas / Izd. zin. vad. E. Kokare.

2. sēj. Darba dziesmas; Dziesmas par lopu kopēju darbu; Apģērba un pūra darināšana / [Sast. O. Ambainis, A. Ancelāne, K. Arājs, R. Drizule, E. Melne, B. Reidzāne, J. Rozenbergs, J. Rudzītis].

Kurcijs A. Kopoti raksti 5 sējumos / [Sakārt. J. Čākurs. A. Jansona priekšv. J. R. Ozola koment.].

4. sēj. Proza.

Lācis V. Kopoti raksti 26 sējumos / [Sast. B. Gudriķe, V. Kalpiņš].

25. sēj. Vēstules; Gudriķe B. Dienas. Darbi. Domas.

26. sēj. Bibliogrāfija. [Zin. red. O. Pūce].

Rainis J. Kopoti raksti 30 sējumos / [J. Sudrabkalna iev.].

8. sēj. Tulkotā dzeja / [Tekstus sagat. un koment. B. Gudriķe].

9. sēj. Lugas / [Tekstus sagat. un koment. V. Hausmanis].

10. sēj. Lugas / [Tekstus sagat. un koment. D. Vārdaune].

Izlases

Alunāns Ā. Zobgala sveicinājums: Humors un satīra / [Sast. un iev. sarakst. S. Vārpa]. (Lit. mantojuma mazā b-ka.)

Dievkociņš J. Ak, dibināsim sev dzimteni! Dzeja, proza, publicistika / [Sast. un iev. sarakst. L. Ķuzāne]. (Lit. mantojuma mazā b-ka.)

Dzeja

Caks A. Debesu dāvana: Vienas vasaras dzejoļi / [Sast. un pēc. sarakst. V. Rūmnieks]. (Lit. mantojuma mazā b-ka.)

Caks A. Kremlī pie Ļeņina: [Poēma / Atdzej. V. Pančenko krievu val., T. Zāļīte angļu val., V. Bisenieks vācu val., O. Vācieša iev.]. — Suvenirizd. paral. latv., krievu, angļu un vācu val.

Lasmanis I. Ievas zars : Izlase / [Sast. un priekšv. sarakst. J. Osmanijs].

Proza

Dzūkstes pasakas / Pierakst. A. Lerhs-Puškaitis / [Sakārt. un koment. K. Arājs].

Rec.: **Stepiņš L.** Tautas daiļrades vērtības atgriežas tautā. — C, 1980, 3. dec.; **Stepiņš L.** Unikāls latviešu tautas pasaku izdevums. — K, 1980, № 12, 164.—165. lpp.

Degļavs A. Vecais pilskungs: Stāsti / [Sast. un pēc. sarakst. Z. Lice].
Kaudzīte R., Kaudzīte M. Mērnīeku laiki: Stāsts / [O. Čakara pēc., koment. un zin. red.].

Lalcens L. Laterna tumsā: Stāsti / Sast. V. Rugāja. (Latv. stāsts un novele.)

Leitāns A. Autobiogrāfija; Grāfa lielmāte Genoveva / [Tekstu publicēšanai sagat., priekšv. un koment. aut. I. Kiršentāle].

Rec.: **Fedoroviča I.** Ansi Leitānu atceroties. — Dzimtenes Balss, 1980, 4./10. sept.; **Klekere I.** Kā izdot «Genovevu»? — LM, 1981, 13. febr., 6.—7. lpp.; **Viese S.** Satikšanās ar Ansi Leitānu. — K, 1981, № 3, 170.—171. lpp.

Rainis. Atdomas=Quotations / [Sast. S. Viese. O. Vācieša priekšv. Tulk. angļu val. T. Zālīte]. — Suvenīrizd. paral. latv. un angļu val.

Salnieks E., Roberts Zalāns: Romāns 2 grām. / [V. Bērce priekšv.]. — 2. izd.

Sēls R. Tanī bargā dienā: 1905. g. revolūcijas romāns. — 2. izd.

Skalbe K. Dzīvības siltums: Stāsti un tēlojumi / [Sast. un pēc. sarakst. I. Treimane. A. Grigūļa iev.].

Zālīte E. Agrā rūsa: Romāns. — 3. izd.

Dokumentālā proza

Egle K. Manas atziņas: Izraksti no dienu piezīmēm un vēstulēm / [Sakārt. L. Roze. K. Karuļa priekšv. un koment.].

Pumpurs A. Tēvijā / [Tekstu sagat., koment. un iev. sarakst. J. Rudzītis]. (Lit. mantojuma mazā b-ka.)

Literatūra bērniem

Paegle L. Runga, iz maisal: Pasaku spēle 9 ainās. (Atvērsim priekškaru.)

Plūdonis V. Mazā Anduļa pirmās bērnības atmiņas. — 2. izd.

Upīts A. Sūnu ciema zēni: Patiesīgs stāsts jaunatnei. — 5. izd.

Kritika

Viļks E. No dzīves — par dzīvi: Raksti un rec. / [Sast. I. Čaklā. O. Vācieša iev., I. Krontāles pēc.]. (Rakstnieki par lit.)

Rec.: **Aļķe A.** «...es to nevarēju neuzrakstīt.» — LM, 1980, 19. dec., 6. lpp.; **Salceviča I.** Personības patstāvība un pastāvība. — K, 1981, № 2, 169.—170. lpp.

Upīts A. Reālistiskās kritikas principu gultnē / [J. Garjāņa ievadpiez.] — K, 1980, № 12, 129.—131. lpp.

Grāmatas un raksti par literāro mantojumu

Raiņa gadagrāmata. 1980 / [Sast. S. Viese].

Revolūcijas dziesminieki: [Mape / Sast. un teksta aut. H. Rukšāns].

Varavīksne. 1980: Lit. mantojums / [Sast. un iev. sarakst. S. Radzobe un L. Volkova].

Ķuzāne L. Jūlijs Dievkociņš: Biogr. stāsts.

Rec.: **Kalniņš J.** Grāmata par dzejnieku, cilvēku un revolūcijas cīnītāju. — LM, 1981, 13. febr., 6.—7. lpp.

Соколова И. Вилис Лацис. Изд. дополн. и перераб. / [Пер. с латыш. В. Ругайс и И. Соколовой].

Jūlija Janele-Viena : Biobibliogr. rād. / Sast. V. Žukovska. (Latv. rev. rakstnieki.)

Dobrovenskis R. Izpratnes talants, iemiesošanas talants : Rainis krieviski : Analīzes mēģ. — LM, 1980, 12. sept., 4.—5. lpp.

Gudriķe B. Pirmā vilšanās un pirmais protests : [Par Raiņa atgriešanos Latvijā 1920. g.]. — LPSR ZA Vēstis, 1980, № 5, 54.—65. lpp.

Karulis K. Latviešu grāmatniecība laiku griežos : 1940—1941. — K, 1980, № 7, 161.—164. lpp.

Krūmiņa G. No V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas rokrakstu fondiem : [Par J. Ruģēna «Lasāmgrāmatu»]. — Grām.: Bibliotēku zinātnes aspekti, 1980, 4, 151.—155. lpp.

Ķimene Z. Vilis Knoriņš un kultūras celtniecība Padomju Baltkrievijā. — K, 1980, № 8, 168.—170. lpp.

Lūise D. Daži Jāņa Jaunsudrabiņa mākslas principi. — K, 1980, № 10, 157.—160. lpp.

Pussars R. Ar filozofisku poēmu pret feodālo tumsonību : [Par J. Ruģēna grām. «Ijāba stāsti»]. — Grām.: Bibliotēku zinātnes aspekti, 1980, 4, 102.—115. lpp.

Rozentāls M. Ciņā pret fašismu un karu : Latvijas rev. rakstnieku, žurnālistu un mākslinieku apv-bas darbība 1934.—1937. g. — K, 1980, № 7, 153.—160. lpp.

Rūmnieks V. Sabiedrības un rakstnieka daiļrades attiecību dialektika : Literatūrkritika (1928—1934) par A. Čaku. — K, 1980, № 2, 156.—162. lpp.

Samsons V. Dzejnieka ekspromti un komentētāju «miļās» aplamības : Vēlreiz par J. Raiņa 1896.—1897. g. piezīmēm. — LM, 1980, 5. dec., 4.—5. lpp.

Samsons V. Patiesība par J. Raiņa Rakstu zinātnisko izdevumu. — LM, 1980, 30. maijā, 2., 4.—5. lpp.

Vīese S. Noslēpumainā I, II, III... un ... : [Par Raiņa dzejoļu krājumu «Klusā grāmata», «Tie, kas neaizmirst» un «Gals un sākums» tapšanu]. — K, 1980, № 6, 140.—144. lpp.

Bērsons I. Atskabargainais, apsēstais Apsesdēls. — K, 1980, № 8, 155.—161. lpp.

Jēruma I. Rīta zvaigznes starojums : [Auseklis]. — C, 1980, 18. okt.;

Kalniņš J. Dzejnieka nemirstība. — C, 1980, 18. sept.; **Pussars R.** Ausekļa vīto vainagu gaismā. — LM, 1980, 26. sept., 7. lpp.

Eihvalds V. Friča Bārdas simtgades atskalas. — LM, 1980, 29. aug., 6.—7. lpp.; **Grigulis A.** Fricis Bārda. — K, 1980, № 2, 151.—156. lpp.; **Niedre J.** Dzejnieka simtgadei. — C, 1980, 25. janv.; **Григулис А.** Фрицис Барда и его поэзия. — Д, 1980, № 1, с. 88—90.

Vīese C. От старой липы, от бабушки: [Э. Бирзниек-Упит]. — Д, 1980, № 2, с. 107—110.

Hiršs H. «No visiem zariem pil rūgtums» : A. Brača simtgadē. — K, 1980, № 5, 160.—165. lpp.

Zanders O. Kā tilts starp paaudzēm : [K. Dinsbergs]. — K, 1980, № 4, 161.—163. lpp.

Bergs F. Revolūcijas «vētrasputns» : [L. Paegle]. — PJ, 1980, 10. jūn.;

Dripe A. Leons Paegle — cinitājs. — LM, 1980, 6. jūn., 2. lpp.; **Ivanova I.** Vēlreiz par tēvu. — K, 1980, № 6, 145.—148. lpp.; **Rukšāns H.** Leons Paegle. — PLK, 1980, № 6, 71.—73. lpp.; **Лабренце В.** Певец революции. — Д, 1980, № 6, с. 97—98; **Рукшанс Х.** Леон Паэгле. — КСЛ, 1980, № 6, с. 81—83.

Knopē E. Roberta Pelšes literatūrkritiskais mantojums. — K, 1980, № 10, 152.—157. lpp.

- Cakare V.** «Grūti nerakstīt satīru» : [J. Pētersons]. — LM, 1980, 21. nov., 7. lpp.; **Pētersons P.** Jūlijs Pētersons un viņa komēdijas. — K, 1980, № 11, 146.—152. lpp.; № 12, 139.—144. lpp.
- Zvirgzdiņa D.** «Uzņem sevī citas dvēseles» : [A. Saulietis]. — K, 1980, № 1, 151.—154. lpp.
- Bērsons I.** Sudrabu Edžus nemierīgie, bagātie gadi. — C, 1980, 14. sept.
- Būmanis A.** Kārļa Štrāla dzīves gredzens. — K, 1980, № 11, 152.—160. lpp.; **Elhvalds V.** Episkā talanta spēks. — LM, 1980, 28. nov., 6. lpp.

MŪSDIENU LITERATŪRA

Krājumi

- It visur Ļeņina elpu jūt** : [Publicistikas krāj.]. / Sast. D. Dāvidsone.
Rec.: **Bērsons I.** Lai dzīvotu labāk, radošāk. — K, 1980, № 7, 168.—169. lpp.
- No tava avota dzert** : Dzeja, proza, publicistika / Sakārt. R. Ādmidiņš.
Rec.: **Bērsons I.** Lai dzīvotu labāk, radošāk. — K, 1980, № 7, 167.—168. lpp.

Dzeja

- Dzejas diena** / [Sakārt. M. Čaklais. A. Griguja iev.].
Rec.: **Ķikāns V.** Almanahs vai izlase? — LM, 1980, 31. okt., 12. lpp.
- Mana dziesma treju mūžu** : Dzeja / [Sakārt. V. Rūja, L. Pēlmanis].
Pārl slieksnim: 1940.—1941. g. dzejas izlase / [Sast. un iev. sarakst. I. Kiršentāle].
Rec.: **Kalnača B.** Daudzkrāsainā sabalsojumā. — PJ, 1980, 12. nov.;
- Rozentāls M.** Pāri slieksnim — jauna dzīve. — LM, 1981, 1. janv., 10. lpp.
- Alzpuriete A.** Nāks darā māte : Dzeja. 1976—1980.
Rec.: **Skujenieks K.** Pēc tautās izešanas. — LM, 1981, 27. martā, 6. lpp.
- Bendrupe M.** Viss ir tagad. Tepat: Dažādu gadu dzejoļi / [I. Auziņa priekšv.].
◀ **Bērziņš U.** Pieminekļi kazai : Dzejoļi / [O. Vācieša priekšv.].
Rec.: **Auziņš I.** «Saknes man saki.» — K, 1981, № 3, 165.—167. lpp.;
- Bergmanis A.** «Jo balss ir skanējusi.» — PJ, 1980, 10. sept.; **Skujenieks K.** Pieminekļi pienākumam. — LM, 1980, 25. jūl., 7. lpp.
- Bridaka L.** Naktsvijole : Dzejoļi / [J. Petera priekšv.]. (Dzeja jaunatnei.)
Butūzovs J. Melnbaltās dominantes : Dzejoļi.
Rec.: **Bergmanis A.** Starp dominantēm, bet bez viduvējības. — PJ, 1980, 10. dec.; **Rūmnieks V.** Nezināmā gaidās. — K, 1981, № 2, 172.—174. lpp.; **Skujenieks K.** Pēc tautās izešanas. — LM, 1981, 27. martā, 6. lpp.
- Elksne Ā.** Metamorfozes : Dzeja.
Gāliņš H. Nerēvētās buras : Dzeja.
Rec.: **Ķikāns V.** Vai nav par izšķērdīgu? — LM, 1980, 23. maijā, 11. lpp.
- Gavars J.** Bites lidojums : Dzejoļi.
Rec.: **Ādmidiņš R.** Bites lidojuma trajektorija. — K, 1981, № 1, 170.—173. lpp.
- Grinbergs A.** Zaļām debesīm pieskarties : Dzejoļu krājums.
Rec.: **Ķikāns V.** Lai uz smaili ietu... — LM, 1980, 19. sept., 10. lpp.
- Helds J.** Sirmās atslēgas : Dzejoļi.
Lukss V. Iepēdas : Dzeja. 1976—1979.

- Lūdēns V.** Vairogi : Dzejoļi / [R. Ādmidiņa priekšv.]. (Dzeja jaunatnei.)
 Rec.: Ancītis V. Dzeja jaunatnei. — K, 1980, № 11, 163.—164. lpp.
- Lūdēns V.** Vara vārtos : Poēma un drāma.
 Rec.: Kikāns V. Pagātne ietiecas šodienā. — LM, 1980, 11. jūl., 5. lpp.;
- Rūmnieks V.** Gaidīta grāmata. — K, 1980, № 10, 164.—166. lpp.
- Melgalvs M.** Meldijās iešana : Dzejoļi. 1975—1980.
 Rec.: Elsbergs K. Vai dzeja ir manta. — PJ, 1980, 17. dec.; Skujenieks K. Pēc tautās iziešanas. — LM, 1981, 27. martā, 6. lpp.
- Pelēcis A.** Talsu leģendas.
 Rec.: Kroma M. Liroepika vēl arvien deficīts. — LM, 1981, 27. martā, 7. lpp.
- Pēlmanis L.** Ziedi ugunī : Dzeja.
Peters J. Modinātāju remonts : Dzejoļi / [Z. Skujiņa priekšv.] (Dzeja jaunatnei.)
 Rec.: Ancītis V. Dzeja jaunatnei. — K, 1980, № 11, 163.—164. lpp.
- Plaudis E.** Zvani : Dzeja. 1978—1979.
 Rec.: Auseklis U. «Par stīgām ilgāk melodija būs.» — LM, 1980, 26. sept., 6. lpp.; Būmanis A. «Paeju pasaulei pretī...» — K, 1981, № 1, 168.—169. lpp.
- Rinkule-Zemzare Dz.** Zvirgzdi : [Aforistiski dzejoļi].
Roja I. Sniegā lūkošanās : Dzeja.
 Rec.: Avotiņš V. Kad novist sudraba maliņa. — LM, 1981, 20. martā, 6. lpp.
- Rūja V.** Zilākalna ceriņi : Leģendas.
 Rec.: Skalbergs A. Sūrstoši vārdi par streļķiem. — K, 1981, № 2, 170.—172. lpp.
- Sirmbārdis J.** Brūklenzieds : Triju gadu dziesma.
 Rec.: Pelīte C. «Šajās dzeltenās dienās.» — LM, 1980, 31. okt., 12. lpp.
- Stulpāns J.** Septiņpadsmit buras : Dzeja.
 Rec.: Līvzemnieks V. Cilvēka cildinājums. — K, 1980, № 12, 162.—163. lpp.
- Toma V.** Maize no mājām : Dzejoļi / [M. Čaklā priekšv.].
 Rec.: Bīdaka L. Maizes vārdi. — K, 1980, № 11, 165.—167. lpp.
- Vācietis O.** Zibens pareizrakstība : Dzejoļi.
 Rec.: Ādmidiņš R. «Ar reaktīvu sirdi zēvejojot.» — PJ, 1980, 17. dec.;
- Kubuliņa A.** Ojāra Vācieša divpadsmitā. — K, 1981, № 4, 164.—166. lpp.;
- Kikāns V.** Ziemeļnieka blūzi. — LM, 1981, 9. janv., 5. lpp.
- Ziedonis I.** Izlase / [O. Vācieša priekšv.] (Skolas b-ka.)
- Auziņš I.** Otrais spārns : Cikls. — K, 1980, № 10, 21.—25. lpp.
- Bīdaka L.** Zem Zodiaka zīmes : [Cikls]. — K, 1980, № 2, 61.—71. lpp.
- Briedis L.** Dzied vēji vērmelēs : Dzejoļu cikls. — K, 1980, № 11, 11.—16. lpp.
- Jurciņš P.** Talkas Bišumāte : Liriski ironisks atskatiens uz prozaiskām parādībām. — K, 1980, № 5, 64.—76. lpp.
- Krūklis A.** Ugunsgrēki kraukļu ligzdās : 1905. g. skice. — K, 1980, № 9, 39.—46. lpp.
- Lūdēns V.** Krišjānis Valdemārs : [Dzejojums]. — LM, 1980, 4. jūl., 5. lpp.
- Purvs Z.** Sonetu vainags Padomju Latvijai. — K, 1980, № 7, 19.—24. lpp.
- Vējāns A.** Niagāras ritmi : [Cikls]. — K, 1980, № 8, 3.—12. lpp.

Proza

Romāni un garie stāsti

Brodele A. Izlase 2 sējumos.

1. sēj. Marta; Klusā pilsētiņa : Romāns.

2. sēj. Bēgšana; Māsas; Edite; Friziere : [Stāsti]. Uzticība : Romāns.

Brodele A. Tas ir mans laiks : [Stāsti / P. Zeiles priekšv.]. — 2. izd.

Ezera R. Saulespuķes no pērnās vasaras : [Izlase].

Saturā: Nakts bez mēnesnīcas; Saules atspulgs; Aka.

Henrihs A. Jautā septiņiem! : Romāns.

Rec.: Vilsons A. Gadudesmitu tiesas priekšā. — K, 1980, № 10,

170.—172. lpp.; Zeile P. Laika un sirdsapziņas priekšā. — LM, 1980, 22. aug., 6.—7. lpp.

Indrāne I. Aisma : Romāns.

Rec.: Broks A. Romāns par mīlestību. — K, 1981, № 2, 163.—164. lpp.;

Jugāne V. Kardiogramma. — LM, 1981, 22. maijā, 6.—7. lpp.; Kavacis A. Vai nokļūs līdz gaismai. — C, 1981, 29. martā.

Kaldupe A. Meža mozaikas : Romāns.

Rec.: Ancītis V. Trīs grāmatas par cilvēkiem mežā. — K, 1980, № 5,

165.—168. lpp.; Knope E. Cilvēks un mežs. — LM, 1981, 6. martā, 4.—5. lpp.

Kriviņš M. Strēlnieki pārnāk mājās : Romāns. — 2. izd.

Lāms V. Trase : Romāns.

Rec.: Fedoroviča I. Trasē vajadzīgs spēks. — K, 1981, № 5, 171.—

173. lpp.

Mauliņš J. Pēdas. (Stāsti par vēst.)

Rec.: Aļķis I. Pagātnes ciņu lappuses. — LM, 1981, 17. apr., 11. lpp.

Plotnieks J. Ozolu vecis : Romāns.

Rec.: Tabūns B. Un kā ar meža romānu? — LM, 1981, 24. apr., 7. lpp.

Trasuns R. Meža maize : Romāns.

Rec.: Ancītis V. Trīs grāmatas par cilvēkiem mežā. — K, 1981, № 5,

165.—168. lpp.; Tabūns B. Un kā ar meža romānu? — LM, 1981, 24. apr., 7. lpp.

Treļcis T. Savas taisnības meklētāji : Vēstījums par seno Jelgavu. (Stāsti par vēst.)

Rec.: Aļķis I. Pagātnes ciņu lappuses. — LM, 1981, 17. apr., 11. lpp.

Grīva Z. Slepavība violetā rītaumā : Dokum. novele. — K, 1980, № 7, 44.—77. lpp.

Kalve A. Raduraksti : Stāsts. — K, 1980, № 12, 50.—77. lpp.

Kolbergs A. Fotogrāfija ar sievieti un mežakuili : Romāns. — Z, 1980, № 11—19.

Rec.: Aļķis I. Ari kriminālromāns atspoguļo dzīvi. — LM, 1981, 22. maijā, 7. lpp.

Vīese S. Stāsts par Mašēnu Madi jeb Nurmu Soģa priedi. — K, 1980, № 12, 11.—44. lpp.

Zariņš M. ... un miglā kūpēja rudzulauks : Stāsts. — K, 1980, № 5, 42.—63. lpp.; № 6, 56.—111. lpp.

Zigmonte D. Dižpurva dzērves : Romāns. Žurn. variants. — K, 1980, № 7, 83.—108. lpp.; № 8, 19.—59. lpp.; № 9, 47.—79. lpp.; № 10, 74.—109. lpp.

Isproza

Zem dzērves spārna : Stāstu atlase / [Sakārt. Z. Lice].

Rec.: Ivāns D. Vienā paspārnē. — K, 1981, № 4, 170.—171. lpp.

Bels A. Sainis : Stāsti un noveles.

Rec.: Ezera R. Zem sprieguma. — K, 1981, № 4, 161.—164. lpp.;

Kronta I. Ticības zaļās buras. — LM, 1981, 6. febr., 6. lpp.; Skraucis V. Līdzsvarā. — C, 1981, 11. janv.

Grīgulis A. Stāsti un uguns kuri. (Latv. stāsts un novele.)

- Grīva Z.** Noktirne : [Novele].
Grīva Z. Uguns lokā / [V. Rūjas priekšv.]. (Latv. stāsts un novele.)
Jakubāns A. Burves aiziešana : [Stāsti un noveles].
 Rec.: Kronta I. Kā dzīvot pēc burves aiziešanas? — LM, 1981, 13. martā,
 6.—7. lpp.
- Kaijaks V.** Atgriešanās : Stāsti [J. Čākura pēcv.].
 Rec.: Kavacis A. Tēlu patiesīgums. — C, 1980, 12. okt.; Melbār-
 zdis J. Sev vēlamā virzienā. — K, 1981, № 2, 164.—165. lpp.
- Kļavis A.** Apmācies, gaidāms lietus : Stāsti.
 Rec.: Jugāne V. Vai rozā mākoņi un lietus ir nepieciešami? — LM,
 1981, 6. febr., 7. lpp.
- Laganovskis J.** Labākais piemineklis : Neizdomāti stāsti.
 Rec.: Melbārzdīs J. Savdabais. — K, 1981, № 4, 168.—170. lpp.
- Lapsa J.** Ceļaspieķis : Stāsti, publicistika, kino / [E. Hānberga priekšv.].
 Rec.: Pabērzs J. Pirmais atskats uz paveikto. — K, 1981, № 4,
 167.—168. lpp.
- Liepiņš J.** Zaļš mutulis : Stāsti.
 Rec.: Ivāns D. Iešana dziļumā. — K, 1981, № 2, 166.—167. lpp.
- Rinkule-Zemzare Dz.** Kādi viņi izaugs? : Ped. miniatūras.
Skujņiš Z. Sermuliņš uz asfalta un citi stāsti.
 Rec.: Fedoroviča I. Sava dziļuma perspektīva. — K, 1981, № 2,
 165.—166. lpp.; Jugāne V. Esošais, bet... — LM, 1980, 1. aug., 10. lpp.
- Stāsti / Sast. Z. Līce.**
Zariņš M. Apgaismības gadsimta ēnā : Stāsti. (Stāsti par vēst.)
 Rec.: Zemzare I. Garlībs Merķelis un citi. — K, 1981, № 5, 168.—171. lpp.
- Zariņš M.** Dēli : Stāsti.
 Rec.: Zemzare I. Garlībs Merķelis un citi. — K, 1981, № 5, 168.—171. lpp.
- Dokumentālā proza, publicistika**
- Brokāns G.** Traukmainās dienas klusajā ciemā : Tēlojumi. (Stāsti par vēst.)
 Rec.: Līvzemnieks V. Jaunkareivja stāsts. — K, 1981, № 3, 169.—
 170. lpp.
- Groms A., Vāczemnieks L.** Novadnieki : Dokum. romāns. (Stāsti par vēst.)
Kalna N. Lietus akmens : Māksl. apraksti.
Lapsa J. Banānu grāmata : Reportāža ar atkāpēm.
Lukjanskis E. Lāse karogā : Māksl. apraksti.
 Rec.: Vītols H. Par pašu galveno. — K, 1980, № 7, 175. lpp.
- Salnāja M.** Kam atstāt mantojumu : Apraksts.
 Rec.: Veldre V. Atklāta un norūpējusies valoda. — PJ, 1981, 11. janv.
- Damburs E.** Tā nav vienīgi vēsture : Bij. karavīrs iet un domā. — K, 1980,
 № 2, 133.—139. lpp.; № 3, 128.—133. lpp.; № 8, 118.—125. lpp.
- Hānbergs E.** Stārķis apmetas elektrības stabā... — K, 1980, № 10,
 122.—130. lpp.
- Lasmane S., Aļķe A.** Viss par Ievu. — LM, 1980, 29. febr., 6.—7. lpp.;
 7. martā, 6.—7. lpp.
- Strods E.** Uz lielceļa kuļ risu... : Vērojumi un pārdomas Vjetnamā. —
 K, 1980, № 3, 109.—127. lpp.
- Ziemeļis E.** Kādā pavasara pēcpusdienā : Apraksts. — K, 1980, № 9,
 95.—114. lpp.
- Dramaturģija**
- Kūkojs A.** Traks vai no Rogovkas : Lugas fragm. / [A. Vējāna iev.]. — K,
 1980, № 12, 108.—122. lpp.

Priede G. Mācību trauksme : Traģikomēdija 2 cēl. — K, 1980, № 8, 74.—104. lpp.

Ritupe M. Es pazinu tēva sētu : Komēdija 3 cēl. / [J. Pabērza iev.] — K, 1980, № 2, 94.—125. lpp.

Literatūra bērniem

Par Ļeņinu : Stāsti un dzejoļi bērniem.

Ergle Z. Kā mēs dzīvojam.

Ergle Z. Noslēpumainais atradums.

Grīva Z. Lidojums : Pasakas un stāsti.

Ločmelis A. Virpulis : Dzejoļi un pasakas mazajiem.

Rec.: Caune M. «Tā es gribu. Tā es protu.» — K, 1981, № 1, 173.—174. lpp.

Rikmanis O. Nedarbiem neiznāk laika : Kuģa puikas stāsti.

Rinkule-Zemzare Dz. Kā Nauva meklēja draugu : Pasaka. (Bitīte.)

Rinkule-Zemzare Dz. Tēlojam sevi : Kāda zēna stāsti.

Upmale V. Normunds un burvju mākslinieks Niko : Stāsts.

Rec.: Caune M. Ir svarīgi, lai tev kāds tic. — K, 1980, № 5, 173.—174. lpp.

Zauers A. Nebaidies, tēt! : Dzejoļi bērniem.

Rec.: Caune M. «Tā es gribu. Tā es protu.» — K, 1981, № 1, 173.—174. lpp.

Ziedonis I. Blēņas un pasakas.

Rec.: Bīkova S. Blēņas nu gan tās nav... — LM, 1981, 8. maijā, 6. lpp.;

Vilsons A. Pasakas žanra uzplaukums. — RB, 1981, 29. apr.; Вилсон А. Расцвет жанра сказки. — РБ, 1981, 29 апр.

Literatūras zinātne un kritika

Krājumi

Kā rakstīt? : Polemiskas apceres un radoši strīdi / [Sast. J. Škapars].

Kritikas gadagrāmata. 8 / [Sast. B. Tabūns].

Plecu pie pleca : Veltījums Latvijas Pad. rakstn. sav-bas četrdesmitgadi / [Sast. I. Bērsons]. G. Priedes iev.

Rec.: Zeile P. Būtiskais par Rakstnieku savienību. — C, 1980, 27. nov.

Pētījumi un apceres

Čaklais M. Nozagtā gliemežnīca : Apceres. Apceres. Esejas.

Rec.: Daugmalis V. Mums vajadzīga. — C, 1980, 23. nov.; Sironis S. Gliemežnīcas atbalsis. — K, 1981, № 3, 167.—169. lpp.

Dorbe H. Rakstītas dienas : Lappuses no lit. dienasgrām. (Rakstnieki par lit.)

Hiršs H. Autora pozīcija romānā.

Rec.: Kastiņš J. Vērtīgs pētījums. — K, 1981, № 5, 173.—174. lpp.

Ķikāns V. Pieci : Raksti par O. Vācieša, I. Ziedoņa, I. Auziņa, A. Skalbes un M. Čaklā jaun. dzeju.

Rakstnieku savienības 8. kongresa valdes pārskata referāta papildmateriāli. (Rotaprinta izd.)

Saulīte G. Laikmets, sabiedrība, varonis septiņdesmito gadu latviešu padomju dramaturģijā. (Paligmateriāls lektoriem.)

Skurbe A. Jaunatne mūsdienu latviešu padomju prozā. (Paligmateriāls lektoriem.)

Viese S. Radišanas brīnums : Esejas un piezīmes. (Rakstnieki par lit.)

Rec.: Bērsones G. Vēl precīzi nenosauktais un neatminētais. — LM, 1980, 1. aug., 14. lpp.

Zeile P. Sociālistiskais reālisms : Teorija, problēma, attīstība. — R., 1980. (LPSR Kult. m-ja Māc. iest. metod. kabinets.)

Виесе С. Латышская проза, поэзия и драматургия сегодня.

Rec.: Hīršs H. Varbūt varam vēl mazliet? — LM, 1981, 6. febr., 7. lpp.

Ancītis V. Četros gados. 1976—1979 : Pārskats par nozīmīgākajām lit. publikācijām.

Skaitļi un fakti: Latv. Pad. rakstn. sav-ba piecos gados, 1976—1980 / (E. Stroda iev.).

Издано в Риге: / Справ.-библиогр. ежегодник [Сост. В. Канепе, И. Крон-тале].

[Латышские писатели: 10 буклетов / Латв. респ. отд-ние ВААП. Авт. и сост.: А. Жигуре, Н. Кокаревич, Л. Прозоровский, С. Радзобе, Э. Строд].

Содерж.: А. Бэл, А. Григулис, А. Дрипе, И. Зиедонис, В. Ламс, Г. Приеде, П. Путнынь, З. Скуинь, Р. Эзера, А. Якубанс.

Admiņiņš R. Tik daudzveidīga — kā pati dzīve : Literatūrkritiskas piezīmes par dokumentalitāti jaun. dzejā. — K, 1980, № 9, 126.—130. lpp.; № 10, 136.—140. lpp.

Andrejeva L. Literatūru savstarpējā bagātināšanās. — PLK, 1980, № 6, 59.—64. lpp.

Bibers G., Pētersons P., Putniņš P. Dramatiskas pārdomas pirms rakstnieku kongresa: [Saruna / Pierakst. J. Baltinavietis]. — LM, 1980, 3. okt., 6.—7., 12. lpp.

Kaklais M. «Un es pāreju pasaulē...» : Latv. lit. ārzemēs. Daži ierosinājumi. — C, 1980, 2. nov.

Ezera R. Dominante — darbs : [Saruna ar rakstn. R. Ezeru / Pierakst. V. Jugāne]. — LM, 1980, 19. dec., 5. lpp.

Gois A. «Savā programmiskajā rakstā...» : [Par partejisku attieksmi pret lit. un mākslu]. — LM, 1980, 18. apr., 2. lpp.

Grigulis A. Latvijas Padomju rakstnieku savienībai — 40 gadu. — PLK, 1980, № 10, 60.—66. lpp.

Grigulis A. Pirms četrdesmit gadiem un vēlāk : Latv. Pad. rakstn. sav-bas sāk. — C, 1980, 25. okt.

Haučānis V. Šis grūtais dramaturģijas žanrs. — K, 1980, № 10, 131.—136. lpp.

Hīršs H. Fakts un šķietamība, mīts un patiesība : Dažas pārdomas un sarunas par gruz. un latv. romānu. — LM, 1980, 4. jūl., 6.—7. lpp.; 11. jūl., 5. lpp.

Kalniņš J. Divu republikas Rakstnieku savienības kongresu starplaikā : Dažas pārdomas par prozu. — K, 1980, № 11, 128.—133. lpp.

Kalniņš J. Latviešu padomju literatūras zinātne 40 gados. — LPSR ZA Vēstis, 1980, № 8, 14.—22. lpp.

Kiršentāle I. Vai sācies pavērsiens? : Prozas varoņu sociālpsihol. tips. — C, 1980, 16. nov.

Kravalis O. Emocijas un kinētika : [Par M. Kromas dzeju]. — LM, 1980, 7. nov., 6.—7., 10. lpp.

Kubulīņa A. Dzejiskā situācija. — K, 1980, № 2, 140.—143. lpp.

Labrence V. Lielais Tēvijas karš un jaunākā latviešu dzeja. — LPSR ZA Vēstis, 1980, № 5, 13.—26. lpp.

Lāms V. Aizvadīto gadu desmits. — LM, 1980, 19. sept., 7. lpp.

Livena L. Labāk saki, kā to puķi sauc : [Par pirmajām dzejas grām. 1976.—1980. g.]. — PJ, 1980, 29. okt.

- Melbārzdīs J. Vērojumi publicistikā. — K, 1980, № 11, 133.—136. lpp.
- Peters J., Caklals M. Par dzīvi, par dzeju. — LM, 1980, 21. nov., 2., 4. lpp.
- Pijols I. Literārā procesa spoguļis : Bibliogr. apskats par «Karoga» četriem gadu desmitiem. — K, 1980, № 9, 140.—151. lpp.
- Pļesuma A. Sociālās problēmas prozā un prozas sociālā nozīmība. — C, 1980, 28., 29. okt.
- Pozingliss O. Ik gadu kuplāks sazaro draudzības koks : [Par latv. lit. tulkošanu un izdošanu VDR]. — C, 1980, 31. aug.
- Pozingliss O. Latviešu literatūra Vācijas Demokrātiskajā Republikā. — K, 1980, № 4, 136.—141. lpp.
- Priede G. Latvijas Padomju rakstnieku savienības I sekretāra Gunāra Priedes referāts : [Rakstnieku sav-bas VIII kongr.]. — LM, 1980, 28. nov., 2., 4.—5. lpp.
- Priedītis A. Uzskatu argumentācija un tēla autoritāte. — K, 1980, № 1, 137.—141. lpp.
- Proza un kritika par un pret : [Saruna / Pierakst. I. Aļķis] — LM, 1980, 14. nov., 4.—6. lpp.
Aut.: H. Hiršs, A. Jakubāns, V. Lāms, V. Skraucis.
- Saulīte G. Radīt, lai pilnveidotu : Pārdomas par mūsu oriģināldramaturģ. — C, 1980, 26. nov.
- Sokolova I. Par sāpju punktiem : [Jaun. latv. padomju proza]. — C, 1980, 18. nov.
- Vāvernece I. Rakstīšana ir sekas : Par 1979. g. periodikā publ. jaun. aut. prozu. — LM, 1980, 21. martā, 6.—7. lpp.
- Vējāns A. Būt vienmēr mastā! : Dažas pārdomas [par žurn. «Karogs» 40 gadiem]. — K, 1980, № 9, 131.—140. lpp.
- Zelle P. Attīstīta sociālistiskā sabiedrība un mākslas kultūra. — C, 1980, 29.—31. janv.; 1. febr.
- Zelle P. Dinamiskums, daudzveidība, pilsoniskā aktivitāte : Piezīmes un pārdomas, jaun. igauņu prozu lasot. — LM, 1980, 8. aug., 6.—7., 15. lpp.; 15. aug., 4.—5. lpp.
- Zelle P. Sērijas «Rakstnieki par literatūru» grāmatas lasot. — C, 1980, 7. sept.
- Абызов Ю. Полигон переводчика и подлинная пропаганда латышской литературы: Мастерская перевода. — Д, 1980, № 12, с. 98—106.
- Андреева Л. Взаимообогащение литератур. — КСЛ, 1980, № 6, с. 67—73.
- Вавер В. Любить характер: Творчество прозаика А. Калве. — Д, 1980, № 10, с. 104—111.
- Григулис А. Союзу советских писателей Латвии 40 лет. — КСЛ, 1980, № 10, с. 67—74.
- Киканс В. «Выковать птицу»: Аутентичность в новейшей латыш. поэзии. — Д, 1980, № 1, с. 99—107.
- Марков Г. К съезду писателей Латвии: Ответы первого секр. правления Союза писателей СССР на вопр. корр. Латинформа. — Д, 1980, № 10, с. 3—6.
- Медный конь, серебряный конь: Беседа о латыш., эст. и литов. поэзии. — Д, 1980, № 9, с. 109—116.
Авт.: У. Берзиньш, Л. Семпель, К. Скуениекс, А. Эхин.
- Османис Я. О «витаминах смеха» в латышской детской литературе. — Д, 1980, № 12, с. 95—97.
- Петерс Я. При свете молока, в благожелательной темноте: Новейшая поэзия И. Знедониса. — Д, 1980, № 11, с. 111—117.
- Скурбе А. Трудно толкать воз в гору: О латыш. прозе 70-х годов. — Д, 1980, № 7, с. 89—96.
- Хирш Х. Истина в гротеске Маргрета Зариня. — Д, 1980, № 5, с. 7—12.

- Alķe A. Bet vai mēs viņus pazīstam? — № 6, 129.—130. lpp.
Birze M. Vai vecmāmiņa vēl vajadzīga? — № 4, 132.—136. lpp.
Kavacis A. Nepieciešams varonis — cīnītājs. — № 8, 138.—141. lpp.
Plēsuma A. Vai krustcelēs? — № 5, 140.—142. lpp.
Priēde P. Par literatūru un milestību. — № 5, 142.—145. lpp.
Rakstu virkni par jaunatni literatūrā noslēdzot : [Red. raksts]. — № 8, 141.—143. lpp.
Skurbe A. No skolas uz dzīvi. — № 4, 129.—132. lpp.
Sutere A. Ja rakstnieks ienāktu skolā... — № 7, 143.—148. lpp.
Zeile P. Mūsu dzīve, jaunatne, literatūra. — № 6, 121.—128. lpp.

Pārruna «Kā rakstām bērniem» —
laikrakstā «Literatūra un Māksla»

- Ancītis V. Literatūras pabērns. — 11. janv., 7. lpp.
Avotiņa D. Sakne jāmeklē dziļāk. — 11. apr., 7. lpp.
Briedis L., Nīta E. Skaista lieta, svarīga lieta : [Saruna]. — 18. janv., 4.—5. lpp.
Čaklā I. Literatūra un mūsdienu bērna pieredze. — 1980, 22. febr., 6.—7. lpp.
Čaklā I., Lagzdīņš V. «...dziļuma joprojām trūkst...» : [Saruna]. — 18. apr., 6.—7. lpp.
Čaklais M., Jugāne V. «Pieniņš ir, katliņš ir, tikai malka...» : [Saruna]. — 20. jūn., 6. lpp.
Juhņevičs E., Jugāne V. Darbs no dienas dienā, no gada gadā : [Saruna]. — 13. jūn., 4.—5. lpp.
Lūdēns V. «Bērnu dzeja uztur manī ticību brīnumam.» : [Saruna ar dzejn. V. Lūdēnu / Pierakst. M. Cielēna]. — 8. febr., 10.—11. lpp.
Mauliņš J. Kas izdibinās, kur vainas sakne? — 11. janv., 5.—7. lpp.
Mikāne V. Grāmata tuvplāna laikam. — 25. janv., 4.—5. lpp.
Viese S. Dažas piebildes par bērnu literatūru. — 11. apr., 6.—7. lpp.
Volkova L. «Spridītis — tas ir Lāčplēsis bērniībā.» — 8. febr., 11. lpp.
Zirnītis P. Par nepiepildāmo alku modeli. — 25. janv., 5. lpp.

Literārie portreti un atmiņas

- Hausmanis V. Dramaturgs Harijs Gulbis.
Rukšāns H. Valdis Lukss : Sarunas vēlos vakaros.
Rec.: Ķipers J. Karā mēs izaugām dažādi. — K, 1981, № 4, 171.—172. lpp.
Tabūns B. Regīna Ezera : Dzīves un jaunrades apskats — mozaika.
Rec.: Skraucis V. Tuvplānā. — K, 1980, № 12, 155.—157. lpp.;
Zeile P. Kā rakstīt monogrāfiju par tagadnes rakstnieku? — LM, 1981, 27. martā, 7. lpp.

Greble V. Raženo darba gadu devums : [Folkloriste A. Ancelāne]. — K, 1980, № 3, 180.—182. lpp.

Alksnītis V. Ar grāmatu : [V. Avotiņš]. — L, 1980, № 3, 16.—17. lpp.
Рукшанс Х. Быть современником : [А. Балодис]. — Д, 1980, № 2, с. 3—14.

Kavacis A. Vairākām paaudzēm dotais : [A. Brodele]. — C, 1980, 16 sept.; Трофимов П. Невзирая на годы. — Д, 1980, № 9, с. 117—118.

- Bērons I. Edgars Damburs — mūsu kultūrai. — С, 1980, 24. aug.
- Auziņš I. Darbs dara darītāju : [R. Ezera]. — К, 1980, № 12, 131.—134. lpp.; Югане В. Призвание. — Д, 1980, № 12, с. 73—79.
- Руя В. Писатель — интернационалист: [Ж. Грива]. — Д, 1980, № 12, с. 79—83.
- Jugāne V. Daudzveidība : Ieskats V. Kaijaka prozas pasaulē. — К, 1980, № 8, 143.—147. lpp.
- Бругане В. Крупным планом: [М. Крома]. — Д, 1980, № 7, с. 97—105.
- Хирш Х. Возвращение к эпичности?: [В. Лам]. — Д, 1980, № 1, с. 110—116.
- Osmanis J. Pa kuru laiku? : [A. Lielais]. — К, 1980, № 1, 131.—136. lpp.; Османис Я. Широкий мир Артура Лиелайса. — Д, 1980, № 2, с. 111—113.
- Lukss V. Kā pa arumiem... : Atmiņu pieraksti. — К, 1980, № 6, 6.—40. lpp.; Lukss V. Arums, kas sūrkst in sāp, un dzīvot liek... : [Saruna ar dzejn. V. Luksu / Pierakst. J. Veitners]. — PJ, 1980, 21. jūn.; Vanags J. Ierindnieks. — С, 1980, 21. jūn.; Рухман Х. Валдис Лукс — поэт и гражданин. — Д, 1980, № 6, с. 7—12; Сирсоне С. «Ибо сердце дано нам одно...» — СМ, 1980, 20 июня.
- Hiršs H. Dzīves un literatūras mīlētājs : [V. Melnis]. — LM, 1980, 27. jūn., 11. lpp.; Kavacis A. Prasīgums. — К, 1980, № 6, 178.—179. lpp.
- Радзобе С. Из жизни — в жизнь: [Г. Приеде]. — Д, 1980, № 4, с. 98—106.
- Kiršentāle I. Sabiedriska darbiniece : [A. Sakse]. — Horizonts, 1980, № 1, 13.—15. lpp.; Melbārdis J. Rakstniece turpina strādāt. — С, 1980, 16. janv.; Кишентале И. Общественная деятельность народной писательницы. — Горизонт, 1980, № 1, с. 12—14.
- Kalniņš J. Jaunus ceļus meklējot : [V. Samsons]. — К, 1980, № 12, 166.—168. lpp.
- Hiršs H. Maestro džees jeb ironizējošā traģika : [M. Zariņš]. — С, 1980, 24. maijā; Zariņš M. Literārā autobiogrāfija. — К, 1980, № 5, 152.—158. lpp.

LATVIEŠU LITERATŪRA CITĀS VALODĀS

Grāmatas

- Мой друг Анри: Рассказы латыш. писателей / Сост., пер. с латыш. В. Семенова. — Р.: Лиесма, 1980.
- Авт.: М. Бендрупе, А. Броделе, Д. Зигмонте, Х. Дорбе, М. Калидрува, В. Лагздинь, В. Упмале, Г. Цирулис.
- 11 lettiske diktere. [11 latviešu dzejnieki / Sast. un atdzej. P. Nilsens]. — Evhuss : Hussetforlag, 1980. (Dāņu val.)
- Авт.: J. Helds, I. Jakaitis, V. Kalniņš, A. Lice, M. Misina, J. Rokpelnis, J. Sarkanābols, H. Skuja, V. Vecvagars, M. Zālite.
- Rec.: Aalborg stiftsdidende, 1980, 8. jūn.; Aktuelt, 1980, 5. jūn.; Facta om Sovjetunionen, 1980, № 7—8; Fyns stiftsdidende, 1980, 1. maijā; Land og Folk, 1980, 5. jūn.; Padborg-Flensborg Avis, 1980, 15. maijā.
- Барда Ф. Праздник солнца: Стихи / Пер. с латыш. Л. Копылова. — М.: Дет. лит., 1980.
- Belševica V. Nāktergalar infarkt. [Lakstīgalu infarkts : Dzeja / Sakārt., atdzej. un pēcv. sarakst. J. Kronbergs. Atdzej. arī G. Irbe, P. Johansons, T. Transtermers]. — Stockholm : Fripress Bokförlag, 1980. (Zviedru val.)
- Бирзе М. Воспоминания, воспоминания... / Пер. с латыш. М. Шноре. — Р.: Лиесма, 1980.

- Бирзе М. Розовый слон: Повесть, рассказы / Пер. с латыш. М. Шноре. — М.: Сов. писатель, 1980.
- Birzniekas-Upytis E. Jaunēlio dienos. [Pastariņa dienasgrāmata / Tulk. V. Martišus. E. Dambura priekšv.]. — Vilnius : Vaga, 1980. (Lietuv. val.)
- Rec.: Martišius V. [Uz ceļa sākumu atskatoties]. — Naujos knygos, 1980, № 1; Žirgulis A. [Jauna iepazīšanās ar latviešu klasiku]. — Literatūra ir Menas, 1980, 1. maijā.
- Blaumanis R. Die Teufelchen. [Velnīpi / Tulk. G. Bļodnieks]. — R.: Liesma, 1980. (Vācu val.)
- Броделе А. Верность: Роман. Повесть. / Пер. с латыш. Д. Глезера. — М.: Сов. писатель, 1980.
- Рец.: Михайлова Е. Воздух времени. — Д., 1981, № 4, с. 103—105.
- Элксне А., Грот Я. Письма к далекой звезде / Пер. с латыш. Л. Романенко. — Р.: Лиесма, 1980.
- Čaliņš H. Surma oksjon, [Nāves ūtrupe : Stāstu izlase. / Tulk. un pēc. sarakst. V. Helde]. — Tallinn : Periodika, 1980. (Igaun. val.)
- Григулис А. Люди в саду: Роман / Пер. Д. Глезера. — Р.: Лиесма, 1980.
- Grigulis A. Selected Poems. [Dzejas izlase / Atdzej. R. Spīrša]. — R.: Liesma, 1980. (Angļu val.)
- Имерманис А. Гамбургский оракул: Романы-памфлеты. / Пер. авт. — М.: Сов. писатель, 1980.
- Янсон А. Боль не утихает: Роман / Пер. с латыш. Д. Глезера. — М.: Сов. писатель, 1980.
- Янусудрабинь Я. Белая книга: Избран. рассказы / [Пер. с латыш. Н. Бать. Предисл. М. Чаклайса]. — М.: Худож. лит., 1980.
- Kajjaks V. Trzy opowieści o miłości. [Trīs stāsti par mīlestību / Tulk. V. Karaševskis]. — Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980. (Poļu val.)
- Кална Н. Неуловимая эта грань: Очерки / Пер. с латыш. С. Христовского. — Р.: Лиесма, 1980.
- Kaudzyčai R. Ir Mētininku laiki. [Mērnīeku laiki : Romāns / Tulk. A. Žirgulis. B. Sauliņa iev.]. — Vilnius : Vaga, 1980. — 2. izd. (Lietuv. val.)
- Кривиниш М. Как рассадить соловьев: Юморист. рассказы / Пер. с латыш. С. Цебаковского. — М.: Сов. писатель, 1980.
- Лайцен Л. Карнавальная маска: Рассказы и повесть / Сост., пер. и послесл. Л. Лубей. — Р.: Лиесма, 1980.
- Лам В. Трасса: Роман / Пер. с латыш. Ю. Абызова. — М.: Сов. писатель, 1980.
- Лауцс В. Потерянная родина: Роман / Пер. В. Дорошенко, Д. Дмитриева. — М.: Сов. писатель, 1980. — 5-е изд.
- Руя В. Пороги Даугавы не замерзают: Стихи / Пер. с латыш. Л. Романенко. — М.: Сов. писатель, 1980.
- Skujītis Z. Vyras pačiame žydėjime. [Vīrietis labākajos gados : Romāns / Tulk. un pēc. sarakst. V. Bronušs]. — Vilnius : Vaga, 1980. (Lietuv. val.)
- Уніт А. Новели / [Tulk. S. Zaharova u. c. V. Kozачenko priekšv. K. Krauliņa koment.] — Київ: Дніпро, 1980. (Ukr. val.)
- Upiņš A. [Aiz paradīzes vārtiem : Noveles / Tulk. E. Abdullajevs.]. — Taškent : Ješ gvardija, 1980. (Uzb. val.)
- Упмале В. Бригантины и капитаны: Повесть / Пер. П. Квин. — М.: Дет. лит., 1980.
- Рец.: Короленков В. — Дет. лит., 1980, № 9, с. 55—56.
- Вацземниек Л. [Livsalas zēni / Tulk. K. Overčenko] — Київ: Веселка, 1980.
- Вейденбаум Э. Стихотворения / Пер. Л. Черевичник. Предисл. Я. Рокпелниса. — Р.: Лиесма, 1980.

Зиедонис И. Дым я читаю вдумчиво...: Избранное. — М.: Прогресс, 1980. — Текст парал. на рус. и англ. яз.

Ziedonis I. Selected Poems and Prose. [Dzejas un prozas izlase / Atdzej. un tulk. R. Spīrā]. — R.: Liesma, 1980. Suvenīrizd. (Angļu val.)

Krājumos un periodikā

Дайны: [Сватовство. Свадьба. Застолье / Atdzej. F. Skudra]. — Д, 1980, № 11.

В. И. Ленин и поэзия народов СССР: К 110-летию со дня рождения / Сост. Т. Регистан. — М.: Худож. лит., 1980.

В содерж. стихи Ю. Ванага, М. Кемпе, Я. Судрабална.

Молодые поэты Латвии. — Лит. учеба, 1980, № 3.

Авт.: Л. Бриедис, У. Берзиньш, Я. Рокпелнис, М. Мисиня, И. Якайтис. Пер.: Е. Витковский, Ю. Крутов, В. Фахридинов, В. Швирияев.

Поэзия Великой Отечественной войны и антифашистского сопротивления: Стихи поэтов НРБ, ВНР, ГДР, МНР, ННР, СССР, ЧССР / Предисл. С. Наровчатова. — М.: Худож. лит. 1980.

В содерж. также: В. Белшевица, О. Вацietис. Пер.: Л. Азарова, В. Микушевич.

У нас в гостях журнал латышских ребят «Драугс». — Пионер, 1980, № 3.

Авт.: А. Броделе, Ю. Ванагс, О. Вацietис, А. Григулис, И. Зиедонис, Дз. Ринкуле-Земзаре, А. Лочмелис. Пер.: Л. Азарова, В. Викторов, Г. Горский, В. Лифшиц, Л. Романенко, Т. Серкова.

I. Auziņa, D. Avotiņš, M. Čaklā, Ā. Elksnes, M. Ķempes, O. Vācieša, I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. P. Tempests, D. Rasela, D. Sinklers-Loutits. — Soviet Literature, 1980, № 6. (Angļu val.)

A. Čaka, J. Sarkanbala, H. Skujas, I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. P. Nilsens. — Lyrik, 1980, № 1. (Dāņu val.)

I. Auziņa, V. Belševicas, L. Briēža, M. Čaklā, O. Vācieša, I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. H. Abrils, S. Falka, D. Jokoza, A. Karvovskis, E. Muravjova. — Lettres soviétiques, 1980, № 258. (Franču val.)

[Gaiņš Ansītis: Latv. tautas pasaka / Pārstāstījis A. Grigoruks]. — Малаятко, 1980, № 6. (Ukr. val.)

I. Auziņa, D. Avotiņš, V. Belševicas, L. Briēžakas, M. Čaklā, A. Čaka, Ā. Elksnes, A. Grigulja, M. Ķempes, V. Luksa, J. Sirmbārža, J. Sudrabkalna, O. Vācieša, I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. K. Dudass, G. Garai, E. Grigari, E. Havass, L. Lotārs, K. Šokolai, D. Tandori, S. Veress. — Grām.: Csillagok óraja: Válogatás a Szovjetunió köztársaságainak költészetéből. — Budapest: Európa Könyvkiadó, 1980. (Ung. val.)

[Latviešu tautas anekdotes / Tulk. S. Karnokli] — Muštum, 1980, № 19. (Uzb. val.)

I. Auziņa, M. Čaklā, O. Lisovskas, A. Skalbes, O. Vācieša, I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. J. Elperins, K. Petera, J. Varkentins. — Sowjetliteratur, 1980, № 6. (Vācu val.)

I. Auziņa dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1980, № 12; СЛ, 1980, 14 сент.; СМ, 1980, 27 авг., 14 сент.; Dzejoļi un miniatūra «Saruna ar lirisko varoni» / Atdzej. un tulk. A. Kušners. — ДН, 1980, № 7; / Atdzej. V. Korotičs. — Україна, 1980, № 33. (Ukr. val.)

D. Avotiņš dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — СМ, 1980, 8 марта; 25 мая; / Atdzej. A. Vajonis. — Jaunimo grētos, 1980, № 4; Kalba Vilnius, 1980, № 18; / Atdzej. A. Baltakis. — Komjaunimo tiesa, 1980, 25. apr.; Literatūra ir

Menas, 1980, 19. apr.; / Atdzej. A. Maldonis. — Lenino keliņ, 1980, 24. apr.; / Atdzej. A. Baltakiš. — Tiesa, 1980, 24. apr. (Lietuv. val.)

V. Avotiņa dzejoļi / Atdzej. V. Kraučis. — Комс. искра, 1980, 27 сент.; / Atdzej. A. Valonis. — Nemunas, 1980, № 5. (Lietuv. val.)

A. Baloža dzejoļi / Atdzej. R. Dobrovskis. — Д, 1980, № 2; / Atdzej. G. Gorskis. — СЛ, 1980, 13 сент.; СМ, 1980, 20 янв., 12 сент.; / Atdzej. I. Grigorjevs. — СЛ, 1980, 6 нояб.; / Atdzej. A. Sokanu. — Скынтя Ленинистэ, 1980, № 8. (Mold. val.)

J. Baltvilka dzejoļi / Atdzej. J. Kasjaničs. — Д, 1980, № 9; / Atdzej. O. Nikolajeva. — СМ, 1980, 24 авг.; / Atdzej. Ž. Čorobajevs. — Narim pravdasi, 1980, 28. martā. (Kīrg. val.); / Atdzej. G. Jōkimaitis. — Literatūra ir Menas, 1980, 22. martā. (Lietuv. val.); / Atdzej. M. Briede-Makoveja. — Литература ши арта, 1980, 29 май. (Mold. val.)

M. Bārbales dzejoļi / Atdzej. V. Jelizarova. — Д, 1980, № 3.

F. Bārdas dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1980, № 1; / Atdzej. J. Vaičūnaite. — Literatūra ir Menas, 1980, 30. aug. (Lietuv. val.)

P. Bārdas dzejoļi / Atdzej. L. Kopilova. — Д, 1980, № 6.

A. Bela stāsts «Zemūdenes kapteinis» / Tulk. E. Tile. — Freie Welt, 1980, № 13. (Vācu val.)

V. Beļševicas dzejoļi / Atdzej. T. Gluškova. — Д, 1980, № 9; stāsts «Tās dullās Paulīnes dēļ» / Tulk. I. Cigalska. — Д, 1980, № 2.

M. Bendrupes dzejoļi / Atdzej. I. Čerevičņika. — Д, 1980, № 10; РБ, 1980, 13 сент.

I. Bērzas dzejoļi / Atdzej. V. Pančenko. — Д, 1980, № 4.

L. Bīdakašas dzejoļi / Atdzej. T. Kuzovjeva. — ЛГ, 1980, 16 июля; / Atdzej. S. Kuzņecova. — Орбита, 1980, 10 июля; / Atdzej. L. Rešetņikovs. — Grām.: Решетников Л. Годы: Стихи. Переводы. — Новосибирск, 1980.

L. Briēža dzejoļi / Atdzej. J. Kosjaničs. — Аврора, 1980, № 12; / Atdzej. G. Jōkimaitis. — Jaunimo grētos, 1980, № 4; Pergalē, 1980, № 7. (Lietuv. val.) / Atdzej. A. Sokanu. — Литература ши арта, 1980, 29 май. Mold. val.)

V. Brutānes dzejoļi / Atdzej. L. Romāņenko. — СЛ, 1980, 25 нояб.

A. Čaka dzejoļi / Atdzej. V. Andrejevs. — Д, 1980, № 7; poēmas «Kremli pie Ļeņina» fragm. / Atdzej. V. Pančenko. — Д, 1980, № 4; dzejoļi / Atdzej. D. Sprīvulis. — Edasi, 1980, 26. apr. (Igaņu val.)

M. Čaklā dzejoļi. — Grām.: Юность: Избранное. М., 1980; / Atdzej. M. Martinaitis. — Jaunimo grētos, 1980, № 4; Kalba Vilnius, 1980, № 18; Lenino keliņ, 1980, 24. apr.; Literatūra ir Menas, 1980, 19. apr.; Tiesa, 1980, 24. apr. (Lietuv. val.); / Atdzej. V. Lučuks. — Україна, 1980, № 33. (Ukr. val.)

C. Dīneres dzejoļi / Atdzej. I. Ozerova. — Grām.: Озерова И. Берг пониmania: Избран. переводы и стихи. М., 1980.

D. Dreikas-Matules dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1980, № 3.

A. Dzirņa humoreskas: «Dienagrāmata» / Tulk. N. Eļļina. — Молодеж. эстрада, 1980, № 2; / Tulk. Č. Geldimuradovs. — Edebijat ve sungat, 1980, 1. maijā. (Turkm. val.); «Inženieris», «Telemānija» / Tulk. O. Vištaķis. — Vienybē, 1980, 6., 27. martā. (Lietuv. val.)

Ā. Elksnes dzejoļi / Atdzej. L. Romāņenko. — РБ, 1980, 11 июля, 11 сент. / Atdzej. V. Korotičs. — Україна, 1980, № 33. (Ukr. val.)

R. Ezeras romāna «Zemdegas» fragm. / Tulk. V. Dorošenko. — Д, 1980, № 11—12; noveles: «Atpakaļceļš» / Tulk. E. Matvieks. — Literatūra ir Menas, 1980, 18. okt.; «Sladz». — Švityurus, 1980, № 21. (Lietuv. val.)

Z. Eziša humoreska «Dzīves sikumi» / Tulk. O. Vištaķis. — Vienybē, 1980, 24. apr. (Lietuv. val.)

A. Grigūļa dzejoļi / Atdzej. I. Čerevičņika. — Д, 1980, № 5; / Atdzej. B. Kupajevs. — СЛ, 1980, 14 марта; / Atdzej. G. Kolesņikovs. — ЛГ, 1980, 16 июля; / Atdzej. V. Šimkus. — Pergalē, 1980, № 7. (Lietuv. val.)

Z. Grīvas stāsti: «Ietiēpigie roņi», «Degošais olīvkoks» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1980, № 12; «Tēva kļava» / Tulk. I. Dižbite. — ЛГ, 1980, 16 июля.

A. Imermaņa dzejoļi / Atdzej. T. Tula. — Grām.: Tula T. Asarlar. Toškent, 1980, 2. sēj. (Uzb. val.)

V. Kaljaka stāsts «Svešais» / Tulk. S. Hristovskis. — Д, 1980, № 9.

V. Kalņiņas dzejoļi / Atdzej. N. Beļajevs. — Комсомолец Татарии, 1980, 13 янв.

A. Kalves stāsti: «Veltījums pērnajam rudenim» / Tulk. S. Cebakovskis. — Д, 1980, № 10; «Podīnkrašns» / Tulk. Z. Kovaļa. — Україна, 1980, № 33. (Ukr. val.)

L. Kamaras dzejoļi / Atdzej. I. Drozdovs. — Д, 1980, № 4; СМ, 1980, 20 янв.

M. Kerļiņas dzejoļi / Atdzej. A. Matulis. — СМ, 1980, 16 сент.

A. Kolberga romāns «Kriminālieta trijām dienām» / Tulk. V. Semjonova. — Комс. правда, Вильнюс, 1980, 27—31 мая; 1—30 июня; 1—8, 16—30 июля; 1—31 авг.; 1—4 сент.; / Tulk. L. Radziņš. — Комjaunimo tiesa, 1980, 27.—31. maijā; 1.—30. jūn.; 1.—8., 16.—18., 23., 24., 29., 30. jūl.; 1., 5.—9., 12., 13., 15.—31. aug.; 1.—6. sept. (Lietuv. val.); stāsts «Zelta lekāls». — Человек и закон, 1980, № 10—12.

V. Krīles dzejolis / Atdzej. J. Jakšts. — Tarybinis mokytojas, 1980, 18. apr. (Lietuv. val.)

M. Kromas dzejoļi / Atdzej. L. Azarova. — Д, 1980, № 7; / Atdzej. I. Ozerova. — Grām.: Озерова И. Берг понимания: Избран. переводы и стихи. М., 1980.

E. Kūļa stāsts «Pēdējais pakalpojums» / Tulk. V. Kraučis. — СМ, 1980, 7 сент.

M. Ķempes dzejoļi / Atdzej. M. Tanks. — Grām.: Танк М. Збор твораў. Т. 5. Мінск, 1980. (Baltkr. val.)

R. Ķerves dzejoļi / Atdzej. A. Simonavičūte. — Mūsų žodis, 1980, 26. apr. (Lietuv. val.)

J. Laganovska humoreska «Trīsdesmit viens mežglis atmiņai». — Д, 1980, № 3; Miniatūras / Tulk. A. Vaļonis. — Комjaunimo tiesa, 1980, 31. okt. (Lietuv. val.)

V. Lagzdīņa novele «Trešais» / Tulk. D. Glēzers. — Д, 1980, № 11.

V. Lāma romāns «Sērsnu stundas» / Tulk. J. Abizovs. — Д, 1980, № 1—3.

J. Lapsas stāsts «Trīs centneri mākslas» / Tulk. I. Dižbite. — Д, 1980, № 9.

J. Liepiņa stāsts «Varēji jau nu gan precēties» / Tulk. E. Matvieks. — Literatūra ir Menas, 1980, 7. jūn. (Lietuv. val.)

O. Lisovskas dzejoļi / Atdzej. A. Bernots. — Kalba Vilnius, 1980, № 18; / Atdzej. V. Palčinskaitē. — Lēnino keliņ, 1980, 24. apr.; / Atdzej. A. Vaļonis. — Literatūra ir Menas, 1980, 19. apr. (Lietuv. val.)

V. Livzemnieka dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1980, № 4; / Atdzej. S. Koļcovs. — СМ, 1980, 9 мая.

A. Ločmeļa dzejoļi / Atdzej. J. Kosjaničs. — Аврора, 1980, № 12; / Atdzej. I. Fonakovs. — СЛ, 1980, 14 марта; СМ, 1980, 12 сент.

M. Losbergas dzejoļi / Atdzej. J. Kosjaničs. — Д, 1980, № 10.

V. Luksa dzejoļi / Atdzej. G. Gorskis. — Д, 1980, № 6; / Atdzej. M. Skorodumovs. — СЛ, 1980, 17 янв.; 21 июня; / Atdzej. Z. Mažeikaite. — Jaunimo grētos, 1980, № 4; / Atdzej. E. Matuzevičs. — Tarybinis mokytojas, 1980, 7. nov. (Lietuv. val.)

V. Lūdēna dzejoļi / Atdzej. A. Vaļonis. — Jaunimo grētos, 1980, № 4; Tiesa, 1980, 24. apr. (Lietuv. val.)

- M. Meļģalva** dzejoļi / Atdzej. D. Ceselčuks. — Заря Востока, 1980, 3 июля.
- A. Meļnalkšņa** dzejoļi / Atdzej. A. Nalbandjans. — Д, 1980, № 12.
- M. Misiņas** dzejoļi / Atdzej. A. Vaļonis. — Nemunas, 1980, № 5. (Lietuv. val.)
- U. Norieša** dzejoļi / Atdzej. P. Bikovs. — СЛ, 1980, 8 марта.
- J. Osmaņa** dzejoļi. — Kirgizstan madanajati, 1980, 13. martā. (Kirg. val.)
- L. Paegles stāsts** «Rej, rej, Krancit!» / Tulk. V. Dorošenko. — Д, 1980, № 6.
- H. Paukša** humoreska «Pasaka par muļķiti» / Tulk. O. Vištaķis. — Vienybē, 1980, 11. sept. (Lietuv. val.)
- A. Pāvulītes** dzejoļi / Atdzej. A. Navicks. — Lietuvos jūreivis, 1980, 27. martā—2. apr.; / Atdzej. A. Simonavičiute. — Mūsų žodis, 1980, 26. apr. (Lietuv. val.)
- L. Pēlmaņa** dzejoļi / Atdzej. L. Kondrašenko. — СЛ, 1980, 25 нояб.
- J. Petera** dzejoļi / Atdzej. I. Šaferans. — Grām.: Венок дружбы : Песни. Минск, 1980; / Atdzej. I. Čerevičņika. — Д, 1980, № 6; / Atdzej. P. Viegins. — ЛГ, 1980, 16 июля; / Atdzej. K. Korsaks. — Kalba Vilnius, 1980, № 18; / Atdzej. A. Vaļonis. — Komjaunimo tiesa, 1980, 25. apr.; Lēnino keliu, 1980, 24. apr. (Lietuv. val.); / Atdzej. V. Korotičs. — Україна, 1980, № 33. (Ukr. val.)
- E. Plauža** dzejoļi / Atdzej. O. Pētersone. — Д, 1980, № 12.
- J. Plotņieka** dzejoļi / Atdzej. N. Maļceva. — СЛ, 1980, 28 дек.
- A. Pormales** dzejoļi / Atdzej. S. Geda. — Literatūra ir Menas, 1980, 9. febr. (Lietuv. val.)
- G. Priedes** drāma «Žagatas dziesma» / Tulk. I. Grakova. — Д, 1980, № 4.
- A. Pumpura** eposa «Lāčplēšis» pārstāstījums. — Grām.: Олимпийский огонь. М., 1980.
- Z. Purva** dzejoļi / Atdzej. I. Drozdovs. — СМ, 1980, 16 сент.
- J. Raiņa** dzejoļi / Atdzej. V. Jeļizarova. — Д, 1980, № 9; / Atdzej. A. Tarkovskis. — РБ, 1980, 23 июня; / Atdzej. V. Bugajevskis. — СМ, 1980, 10 сент.; Ostsee-Ztg., 1980, 19./20. Juli. (Vācu val.)
- V. Ramanes** dzejoļi / Atdzej. Z. Palvanova. — ДН, 1980, № 3; Молодежь Грузии, 1980, 12 июля; / Atdzej. V. Harčilova. — Ah komunisti, 1980, 4. jūl.; / Atdzej. M. Žegaturi. — Kutaisi, 1980, 5. jūl.; / Atdzej. I. Baza-dze. — Lit. sakartvelo, 1980, 4. jūl. (Gruz. val.)
- A. Rijkura** humoreska «Kukainītis» / Tulk. Z. Trenko. — Д, 1980, № 8; Волга, 1980, № 3.
- I. Rojas** dzejoļi / Atdzej. V. Paņčenko, L. Romaņenko. — Огонек, 1980, № 11; / Atdzej. S. Soloženkina. — СМ, 1980, 16 сент.; / Atdzej. V. Paņčenko. — Юность, 1980, № 10; / Atdzej. S. Grahovskis. — Grām.: Далягляды. Минск, 1980. (Baltkr. val.)
- J. Rokpeļņa** dzejoļi / Atdzej. I. Čerevičņika. — Д, 1980, № 8; / Atdzej. V. Fahrudinovs. — Лит. учеба, 1980, № 3.
- R. Roziša** dzejoļi / Atdzej. A. Jarmu. — Лит. Україна, 1980, 25 июля. (Ukr. val.)
- E. Rudziša** miniatūras: «Tik jauni», «Šūpuli», «Brāļi» / Tulk. L. Radziņš. — Tarybinė moteris, 1980, № 6. (Lietuv. val.); — Kobieta Radziecka (Wilnius), 1980, № 6. (Poļu val.)
- M. Rudziša** dzejoļi / Atdzej. S. Koļcovs. — Д, 1980, № 5.
- V. Rūjas** dzejoļi / Atdzej. L. Romaņenko. — Д, 1980, № 5; / Atdzej. I. Drozdovs. — СМ, 1980, 7 дек.; apraksts «Tēvu sils» / Tulk. S. Hristovskis. — СЛ, 1980, 29 февр.
- G. Ruņģes** dzejoļi / Atdzej. A. Nižegorodceva. — Кругозор, 1980, № 8.
- A. Saksēs** humoreskas: «Alkoholisms un literatūra», «Dzejnieks un mū-

zas» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1980, № 11; pasaka «Sniegpulkstenite» / Tulk. K. Vebers. — Harju Elu, 1980, 24., 26. janv. (Igaunū val.)

B. Sauliša dzejoļi / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1980, № 10. / Atdzej. E. Matuzevičs. — Literatūra ir Menas, 1980, 19. apr. (Lietuv. val.)

J. Sirmbārža poēmas «Kartupeļu rakšana Ērgļos» fragments / Atdzej. L. Ždanova. — Д, 1980, № 8.

A. Skailja humoreskas: «Prēmija» / Tulk. J. Erte. — Д, 1980, № 6; «Pedagoģiski mājieni» / Tulk. N. Grincēvičiene. — Tarybinis mokytojas, 1980, 10. dec. (Lietuv. val.); «Apejot» / Tulk. V. Rešetnaks. — Україна, 1980, № 33. (Ukr. val.); «Titars», «Mēnessērdzība», «Runāsim caur puķēm» / Tulk. R. Šika. — Freie Welt, 1980, № 25; «Runāsim caur puķēm». — Neues Leben, 1980, 19. nov. (Vācu val.)

A. Skalbes dzejoļi / Atdzej. M. Kasatkina. — Ашхабад, 1980, № 4; / Atdzej. V. Šimkus. — Pergalē, 1980, № 7 (Lietuv. val.)

H. Skujas dzejoļi. — Neues Leben, 1980, 27. Aug., 3. Sept., 15. Okt. (Vācu val.)

Z. Skujņa romāna «Vīrietis labākajos gados» fragments / Tulk. I. Ļipovecka. — Україна, 1980, № 33. (Ukr. val.)

K. Skujenleka dzejoļi / Atdzej. O. Nikolajeva. — Д, 1980, № 2; / Atdzej. S. Geda. — Jaunimo grētos, 1980, № 4. (Lietuv. val.)

E. Stroda apraksts «Uz lielceļa kul' risu». — Д, 1980, № 10—11.

J. Sudrabkalna dzejoļi. / — Баку, 1980, 25 окт.; / Atdzej. T. Botings. — Soviet Literature, 1980, № 8. (Angļu val.); / Atdzej. M. Tanks. — Grām.: Танк М. Сбор творч. Т. 5. Минск, 1980. (Baltkr. val.); / Atdzej. A. Karvovskis. — Lettres soviétiques, 1980, № 260. (Franču val.); / Atdzej. I. V. — Sowjetliteratur, 1980, № 8. (Vācu val.)

M. Svires stāsts «Ne par naga mellumu...» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1980, № 3.

D. Smites dzejoļi / Atdzej. A. Simonavičūte. — Mūsū žodis, 1980, 26. apr. (Lietuv. val.)

A. Strausa dzejoļi / Atdzej. A. Simonavičūte. — Mūsū žodis, 1980, 26. apr. (Lietuv. val.)

T. Treiča dzejoļi / Atdzej. V. Pančenko. — Д, 1980, № 7.

O. Vācieša dzejoļi / Atdzej. J. Kosjaničs. — Аврора, 1980, № 12; / Atdzej. T. Gluškova. — Д, 1980, № 1; / Atdzej. N. Gordienko-Andrianova. — Донбас, 1980, № 5; / Atdzej. J. Morica. — ЛГ, 1980, 16 июля; / Atdzej. T. Gluškova. — СМ, 1980, 12 сент.; / Atdzej. D. Samoilovs. — РБ, 1980, 11 сент.; / Atdzej. J. Ļitvinuks. — Czerwony Sztandar, 1980, 9. febr. (Poļu val.); / Atdzej. I. Dračs. — Україна, 1980, № 33; / Atdzej. M. Rjabčuks. — Літ. Україна, 1980, 25 июля. (Ukr. val.)

J. Vanaga dzejoļi / Atdzej. B. Ļihorevs. — СМ, 1980, 20 янв.; / Atdzej. A. Cibotaru. — Молдова социалист, 1980, 19 апр. (Mold. val.)

S. Veckalnes dzejoļi / Atdzej. A. Šuplovs. — Кругозор, 1980, № 8.

V. Vecvagara dzejoļi — Сов. Клайпеда, 1980, 18 мая; / Atdzej. A. Simonavičūte. — Mūsū žodis, 1980, 26. apr.; / Atdzej. E. Veckus — Tarybinė Klaipėda, 1980, 18. maijā. (Lietuv. val.)

E. Veidenbauma dzejoļi / Atdzej. L. Čerevičņiks. — Д, 1980, № 8.

A. Vējāna dzejoļi / Atdzej. L. Romanenko. — Д, 1980, № 7; РБ, 1980, 15 сент.; СМ, 1980, 14 сент.; 8 марта; 25 мая; / Atdzej. E. Matuzevičs, A. Reimeris. — Kalba Vilnius, 1980, № 18; Lenino keliu, 1980, 24. apr.; Literatūra ir Menas, 1980, 19. apr.; Tiesa, 1980, 24. apr.; / Atdzej. V. Šimkus. — Pergalē, 1980, № 7. (Lietuv. val.)

E. Vēvera dzejoļi / Atdzej. G. Gorskis. — Д, 1980, № 5.

V. Vīksnas humoreska «Sis draņķa telefons». — РБ, 1980, 13 дек.

E. Vilka stāsts «Džeks» / Tulk. S. Cebakovskis. — Д, 1980, № 5.

M. Zālītes dzejoļi / Atdzej. A. Vaļonis. — Nemunas, 1980, № 5. (Lietuv. val.)

I. Zanderes dzejoļi / Atdzej. I. Tarasevičs. — Grām.: Истоки. М., 1980; Кругозор, 1980, № 8.

M. Zariņa romāns «Kapelmeistara Kociņa kalendārs» / Tulk. V. Andrejevs. — Д, 1980, № 5—8; stāsts «Strazdumuižas sonāte» / Tulk. V. Volkovska. — Муз. жизнь, 1980, № 8, 10.

I. Ziedoņa dzejoļi / Atdzej. I. Foņakovs. — Звезда, 1980, № 7; / Atdzej. L. Azarova. — ЛГ, 1980, 16 июля; 29 окт.; / Atdzej. L. Romanenko. — ПБ, 1980, 21 апр. / Atdzej. A. Kušners. — ПБ, 1980, 11 сент.; / Atdzej. A. Kušners, J. Morica. — ПБ, 1980, 13 сент.; «Poēmas par pienu» fragm. / Atdzej. L. Azarova. — Д, 1980, № 11; Epifānijas. — Grām.: Парус. М., 1980; / Tulk. R. Karma. — ТРУ, 1980, 30. maijā. (Igaņu val.); dzejoļi / Atdzej. A. Imanbajevs, M. Alibajevs. — Narin pravdasi, 1980, 25. martā; Kirgizstan pionieri, 1980, 26. martā; / Atdzej. S. Begalijevs. — Sov. Kirgizstan, 1980, 23. martā. (Kirg. val.) / Atdzej. A. Maldonis. — Kalba Vilnius, 1980, № 18, 37; Komjaunimo tiesa, 1980, 25. apr.; Lenino keliņ, 1980, 24. apr.; Literatūra ir Menas, 1980, 19. apr.; Pergalē, 1980, № 7; Tiesa, 1980, 24. apr.; Epifānijas / Tulk. V. Masikonis. — Naujas gyvenimas, 1980, 6. sept.; «Baltā pasaka», «Pelēkā pasaka», «Dzeltenā pasaka», «Lillā pasaka» / Tulk. A. Vaļonis. — Lietuvos pionierius, 1980, 23. apr. (Lietuv. val.); Dzejoļi / Atdzej. A. Jarmuškis. — Лит. Україна, 1980, 25 июля. (Ukr. val.); Epifānijas / Tulk. M. Solih. — Sovet Uzbekistani sangati, 1980, № 6. (Uzb. val.)

D. Zigmontes stāsts «Zaudējums» / Tulk. R. Zolotova. — Д, 1980, № 9.

P. Zirniša dzejoļi / Atdzej. J. Nižaradze. — Komunisti, 1980, 4. jūl.; / Atdzej. V. Harčilava, D. Bedianidze. — Sakartvelo, 1980, 4. jūl. (Gruz. val.); / Atdzej. G. Jokimaitis. — Pergalē, 1980, № 7; Literatūra ir Menas, 1980, 22. martā. (Lietuv. val.)

RAKSTI PAR LATVIEŠU LITERĀTŪRU CITU REPUBLIKU UN AIZROBEŽU VALSTU PRESE

Зейле П. Очерк развития эстетической мысли в Латвии. — М.: Искусство, 1980. Эстетическая мысль народов СССР.

Rec.: Pavlovs O. Nozīmīgs un rosinošs pētījums. — LM, 1981, 15. maijā, 5. lpp.

Абызов Ю. Окаменевшие атлеты: Худож. перевод: проблемы и суждения: [О необходимости изучения нар. характера латышей в условиях многонац. лит.]. — ДН, 1980, № 7—8.

Абызов Ю. Полигон переводчика: [О необходимости улучшения переводов латыш. лит.]. — ЛГ, 1980, 27 авг.

Аннинский Л. Клеймо избранника: [О творчестве поэта И. Зиедониса]. — ДН, 1980, № 12.

Анцицис В. Народная и детская: [О творчестве писательницы А. Саксе]. — Дет. лит., 1980, № 1.

Анцицис В. Об этике дайн: [Заметки о латыш. фольклоре]. — Дет. лит., 1980, № 11, с. 12—15.

Аузинь И. Кардиограмма времени: Поэзия Латвии сегодня. — ЛГ, 1980, 19 нояб.

Аузинь И., Скульская Е. Искать свою волну: [Диалог поэта И. Аузиня и поэтессы Е. Скульской после VII Всесоюз. совещ. молодых писателей]. — ЛГ, 1980, 26 марта.

Бассель Н. Типологические связи эстонской советской литературы с литературами других народов. — Таллин: Ээсти раамат, 1980.

Также о писателях А. Бэле, А. Упитсе, В. Лацисе, В. Ламе, В. Ливе, В. Цирулис]. — Литва лит., 1980, № 3.

Венцлова А. Как развесистый дуб... [О Я. Райнисе]. — В кн.: Венцлова А. Размышления о литературе. Вильнюс, 1980.

Журавлев С. Сосны Райниса: [О днях поэзии в Юрмале]. — Учит. газ., 1980, 18 окт.

Зальгин С. Поэзия предмета: [О латыш. сов. поэтах]. — ЛГ, 1980, 11 июня.

Искольская М. Романтика любви и подвига: [Ж. Грива]. — Кн. обозрение, 1980, 5 дек.

Киканс В. Не выплеснуть бы младенца!: [Полев. заметки о творчестве молодых поэтов]. — ЛГ, 1980, 27 февр.

Кокаре Э. Я. Критерии интернационального и национального характера паремий. — В кн.: Типология и взаимосвязи фольклора народов СССР. М., 1980.

Кронта И. Все, как в жизни: [По страницам журн. «Карогс»]. — ЛГ, 1980, 25 июня.

Лам В. Рядовые эпохи: [Беседа с писателем В. Ламом / Записал Г. Целмс]. — ЛГ, 1980, 14 мая.

Лаува А. Наши писатели: [А. Броделе]. — Говорит и показывает Москва. Для ЛатвССР, 1980, 10 сент.

Лаува А. Наши писатели: [Р. Эзера]. — Говорит и показывает Москва. Для ЛатвССР, 1980, 10 дек.

Лаува А. Светить, пылать — пути нам нет иного!: [Л. Паэгле]. — Говорит и показывает Москва. Для ЛатвССР, 1980, 4 июня.

Леиньш Я. Поэзия Фрициса Барды. — Говорит и показывает Москва. Для ЛатвССР, 1980, 16 янв.

Лукина Э. Неутомимый: [Ж. Грива]. — Говорит и показывает Москва. Для ЛатвССР, 1980, 6 авг.

Мельник Я. Боль и радость: [Полев. заметки о творчестве молодых поэтов. Также о стихах А. Бергманиса и Я. Бутузова]. — ЛГ, 1980, 17 сент.

Ниедре Я. Всегда работать на революцию: [О значении революц. темы в творчестве]. — ЛГ, 1980, 26 марта.

Османис Я. Дни, пронизанные солнцем: Воспоминания о детстве в латыш. прозе. — Дет. лит., 1980, № 9.

Панизник С. Что рассказала фотография: О связях писателя Я. Ниедре с белорус. писателем Я. Купалой. — Веч. Минск, 1980, 7 июля.

Паролек Р., Берзиньш У. Жизнь, слово, надежда: [Беседа проф. Карлова ун-та ЧССР Р. Паролека и поэта У. Берзиньша о творчестве К. Скуенника]. — ДН, 1980, № 3.

Пелите Ц. Золотое яблоко фольклора: [О роли фольклора в творчестве латыш. поэтов]. — Лит. учеба, 1980, № 3.

Писатели — лауреаты премий СССР и союзных республик / Сост. М. Бутрин, В. Кутик. — Львов: Виша школа, 1980.

Также сведения о латыш. писателях.

Писать историю современности: [«Круглый стол» ЛГ и писателей союз. республик в Молдавии]. — ЛГ, 1980, 24 дек.

Авт.: А. Якубан [и др.]

Подгаецкая И. Историзм лирики: (Заметки о поэзии 70-х годов). [Также о творчестве М. Чаклайса]. — Вопр. лит., 1980, № 12.

Присуждение медалей имени А. А. Фадеева [Ю. Ванату]. — ЛГ, 1980, 14 мая; Лит. Россия, 1980, 16 мая.

Ришина И. Прибалтика литературная: успехи, заботы, замыслы [В тексте высказывания поэтов А. Вейна и Ю. Ванага]. — ЛГ, 1980, 29 окт.

«Род талантливой отваги»: Мысли о публицистике. [Статьи]. — Лит. учеба, 1980, № 1.

Авт.: И. Зиедонис [и др.]

Сергиевская Л., Целмс Г. Ответственность слова: [О VIII-ом съезде писателей Латвии]. — ЛГ, 1980, 10 дек.

Скурбе А. Грани латышского романа. — Радуга, 1980, № 9.

Соколова И. Нет, это не мелочи: [В связи с беседой «Проза быта и бытие прозы»]. — ЛГ, 1980, 13 авг.

Сорок лет спустя...: [К 40-летию Союза писателей Латвии]. — ЛГ, 1980, 29 окт.

Спагис З. Райнисовские дни [поэзии в Латвии]. — Кн. обозрение, 1980, 3 окт.

Теракопян Л. Вечно живые заповеди: [О новых произведениях писателей Прибалтики. Также о романе М. Зариня «Фальшивый Фауст»]. — ЛГ, 1980, 23 июля.

Томшинская С. Юбилей писателя [Ж. Гривы]. — Говорит и показывает Москва. Для ЛатвССР, 1980, 26 нояб.

Уроки и перспективы: Обсуждение прозы республик Прибалтики. [Также выступление Х. Хирша]. — ДН, 1980, № 7.

Хирш Х. Заслуживает внимания Всесоюзного читателя: [О латыш. прозе 70-х годов]. — Вопр. лит., 1980, № 7.

Целмс Г. Звучат стихи на площадях: [О Днях поэзии]. — ЛГ, 1980, 17 сент.

Целмс Г. Один день Союза писателей Латвии. — ЛГ, 1980, 6 февр.

Шляховая Н. Человек в городе: Соц.-психол. проблемы в соврем. прозе. [Также о романе В. Лама «Трасса»]. — ЛО, 1980, № 8.

Юбилей Анны Саксе. — ЛГ, 1980, 23 янв.

Ādmiņš R. [Cīnītājs par mieru : Ž. Grīva]. — XX Century and Peace, 1980, № 6. (Angļu val.)

Ābola M. [Jānis Sudrabkalns un baltkrievi]. — Полямя, 1980, № 9. (Baltkr. val.)

Панізнiк С. [Ko pastāstīja fotogrāfija. — Par rakstn. J. Niedres draudzību ar baltkr. rakstn. J. Kupalu]. — Вяч. Мiнск, 1980, 7 июля. (Baltkr. val.)

[Annas Sakses jubileja]. — Harju Elu, 1980, 22. janv. (Igaunū val.)

Ehln A. [Nedaudz vārdu par bengāļu un latviešu dzeju : Par 1979. g. Dzejas dienām]. — Sirp ja Vasar, 1980, 11. janv. (Igaunū val.)

Priede S. [Latviešu lirikas vēsture : Par t. p. nos. V. Valeiņa grām.]. — Keel ja Kirjandus, 1980, № 9. (Igaunū val.)

Veber K. Anna Sakse — 75. — Looming, 1980, № 1. (Igaunū val.)

Viese S. [«Pasakas par ziediem» sākas ar Saulcerites Vieses ievadu : Sakarā ar rakstn. A. Sakses 75. dzimš. dienu]. — Harju Elu, 1980, 22., 24. janv. (Igaunū val.)

Blieskytė V. [Viesos — mūza no Daugavas : Par latv. un lietuv. dzejas vakaru Vilņā]. — Tiesa, 1980, 26. apr. (Lietuv. val.)

[Jau kļuvusi par tradīciju... : Par dzejn. V. Ļūdēna viesošanās Traķos]. — Naujos knygos, 1980, № 4. (Lietuv. val.)

[«Karogam» — 40]. — Pergalė, 1980, № 12. — Paraksts: A. V. (Lietuv. val.)

Kašauskas R. [Literatūru draudzības vārdā : Par tulk. A. Sukovski]. — Pergalė, 1980, № 12. (Lietuv. val.)

[Latviešu dzejas antoloģija : Par izd.]. — Pergalė, 1980, № 5. (Lietuv. val.)

Macijauskiene M. [Mūsu literatūras draugs Valdis Lukss]. — Kauno tiesa, 1980, 24. aug. (Lietuv. val.)

[Latvijas dzejnieki viesos Lietuvā]. — Gimtasis kraštas, 1980, 1. maijā. (Lietuv. val.)

Martinaitis M. [Brauksim uz Rīgu : Par latv. un lietuv. dzejnieku draudzību]. — Literatūra ir Menas, 1980, 19. apr. (Lietuv. val.)

Mikalauskas P. [Mana mīļotā : Par J. Akuratera stāstu «Kalpa zēna vasa»]. Sakarā ar K. Korsaka tulk. lietuv. val.]. — Naujos knygos, 1980, № 4. (Lietuv. val.)

[Nemuna Daugavu sveicina : Par latv. un lietuv. dzejnieku tikšanos Viļņā]. — Literatūra ir Menas, 1980, 1. maijā. (Lietuv. val.)

Simonavičiute A. [Kokiem plaukst lapas : Par Liepājas dzejnieku viesošanās Skodā]. — Mūsu žodis, 1980, 26. apr. (Lietuv. val.)

Stundžia M. [Svētki Utenā : Par grām. svētkiem ar dzejn. D. Avotiņas, O. Lisovskas un M. Čaklā piedalīšanos]. — Bibliotēku darbas, 1980, № 6. (Lietuv. val.)

Žirgulis A. [Pirmais tulkotāju pulkā : A. Sukovskis]. — Literatūra ir Menas, 1980, 20. dec. (Lietuv. val.)

Vode G. [Latviešu dārgumu krātuves : Par Dzejas dienām Rīgā]. — Тижерня Молдовей, 1980, 17. окт. (Mold. val.)

Dauczuniene A. [Lietuvas un Latvijas dzejnieku tikšanās Viļņā]. — Czerwony Sztandar, 1980, 25. apr. (Poju val.)

Admiņš R. [Cinītājs par mieru : Ž Grīva] — Das XX Jahrhundert und das Frieden, 1980, № 6. (Vācu val.)

Baltica : Depositum Vilius Gaigalaitis; Aus der Bibliothek Eduard Hermann. [V. Gaigolaiša depozīts; No E. Hermana bibliotēkas. Katalogs. Ziņas arī par latv. grām.]. — Berlin : Staatsbibliothek. Preussische Kulturbesitz. Osteuropa-Abteilung, 1980. (Vācu val.)

Table with 2 columns: Index number (left) and Title/Author (right). The text is mirrored and partially illegible.

30	Latvian V. First 30 years of the 20th century
31	Latvian V. First 30 years of the 20th century
32	Latvian V. First 30 years of the 20th century
33	Latvian V. First 30 years of the 20th century
34	Latvian V. First 30 years of the 20th century
35	Latvian V. First 30 years of the 20th century
36	Latvian V. First 30 years of the 20th century
37	Latvian V. First 30 years of the 20th century
38	Latvian V. First 30 years of the 20th century
39	Latvian V. First 30 years of the 20th century
40	Latvian V. First 30 years of the 20th century
41	Latvian V. First 30 years of the 20th century
42	Latvian V. First 30 years of the 20th century
43	Latvian V. First 30 years of the 20th century
44	Latvian V. First 30 years of the 20th century
45	Latvian V. First 30 years of the 20th century
46	Latvian V. First 30 years of the 20th century
47	Latvian V. First 30 years of the 20th century
48	Latvian V. First 30 years of the 20th century
49	Latvian V. First 30 years of the 20th century
50	Latvian V. First 30 years of the 20th century
51	Latvian V. First 30 years of the 20th century
52	Latvian V. First 30 years of the 20th century
53	Latvian V. First 30 years of the 20th century
54	Latvian V. First 30 years of the 20th century
55	Latvian V. First 30 years of the 20th century
56	Latvian V. First 30 years of the 20th century
57	Latvian V. First 30 years of the 20th century
58	Latvian V. First 30 years of the 20th century
59	Latvian V. First 30 years of the 20th century
60	Latvian V. First 30 years of the 20th century
61	Latvian V. First 30 years of the 20th century
62	Latvian V. First 30 years of the 20th century
63	Latvian V. First 30 years of the 20th century
64	Latvian V. First 30 years of the 20th century
65	Latvian V. First 30 years of the 20th century
66	Latvian V. First 30 years of the 20th century
67	Latvian V. First 30 years of the 20th century
68	Latvian V. First 30 years of the 20th century
69	Latvian V. First 30 years of the 20th century
70	Latvian V. First 30 years of the 20th century
71	Latvian V. First 30 years of the 20th century
72	Latvian V. First 30 years of the 20th century
73	Latvian V. First 30 years of the 20th century
74	Latvian V. First 30 years of the 20th century
75	Latvian V. First 30 years of the 20th century
76	Latvian V. First 30 years of the 20th century
77	Latvian V. First 30 years of the 20th century
78	Latvian V. First 30 years of the 20th century
79	Latvian V. First 30 years of the 20th century
80	Latvian V. First 30 years of the 20th century
81	Latvian V. First 30 years of the 20th century
82	Latvian V. First 30 years of the 20th century
83	Latvian V. First 30 years of the 20th century
84	Latvian V. First 30 years of the 20th century
85	Latvian V. First 30 years of the 20th century
86	Latvian V. First 30 years of the 20th century
87	Latvian V. First 30 years of the 20th century
88	Latvian V. First 30 years of the 20th century
89	Latvian V. First 30 years of the 20th century
90	Latvian V. First 30 years of the 20th century
91	Latvian V. First 30 years of the 20th century
92	Latvian V. First 30 years of the 20th century
93	Latvian V. First 30 years of the 20th century
94	Latvian V. First 30 years of the 20th century
95	Latvian V. First 30 years of the 20th century
96	Latvian V. First 30 years of the 20th century
97	Latvian V. First 30 years of the 20th century
98	Latvian V. First 30 years of the 20th century
99	Latvian V. First 30 years of the 20th century
100	Latvian V. First 30 years of the 20th century
101	Latvian V. First 30 years of the 20th century
102	Latvian V. First 30 years of the 20th century
103	Latvian V. First 30 years of the 20th century
104	Latvian V. First 30 years of the 20th century
105	Latvian V. First 30 years of the 20th century
106	Latvian V. First 30 years of the 20th century
107	Latvian V. First 30 years of the 20th century
108	Latvian V. First 30 years of the 20th century
109	Latvian V. First 30 years of the 20th century
110	Latvian V. First 30 years of the 20th century
111	Latvian V. First 30 years of the 20th century
112	Latvian V. First 30 years of the 20th century
113	Latvian V. First 30 years of the 20th century
114	Latvian V. First 30 years of the 20th century
115	Latvian V. First 30 years of the 20th century
116	Latvian V. First 30 years of the 20th century
117	Latvian V. First 30 years of the 20th century
118	Latvian V. First 30 years of the 20th century
119	Latvian V. First 30 years of the 20th century
120	Latvian V. First 30 years of the 20th century

SATURS

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAI — 40

<i>Niedre J.</i> Noietā ceļa posmi	3
--	---

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS VIII KONGRESS

<i>Priede G.</i> Valdes pārskata referāts	13
---	----

Zanru pārskati

<i>Kaijaks V.</i> Proza 70. gadu otrajā pusē	29
<i>Zirņītis P.</i> Par dzejas procesu	36
<i>Bībers G.</i> Dramaturģija	42
<i>Bauģis P.</i> Publicistika	52

Debates

<i>Grigulis A.</i> Literatūras estētiskie uzdevumi	56
<i>Čaklais M.</i> «Saplaukst roka, gaidoša otru roku...»	60
<i>Ziedonis I.</i> Par darāmu taisnību	66
<i>Peters J.</i> Rakstnieks un masu komunikācijas līdzekļi	76
<i>Auziņš I.</i>	82
<i>Pētersons P.</i>	86
<i>Niedre J.</i>	88
<i>Lisments M.</i>	91
<i>Birze M.</i>	96
<i>Lūdēns V.</i>	100
<i>Dripe A.</i>	101
<i>Birzniece M.</i>	105
<i>Bērsons I.</i>	110
<i>Avotiņš V.</i>	112

PĀRSKATI, APCERES, VIEDOKĻI

<i>Skujenieks K.</i> Dzejas gadskārtā ielūkojoties	114
<i>Peters J., Čaklais M.</i> Par dzīvi, par dzeju	122
<i>Aņinskis Ļ.</i> Ar izredzētā zīmi. <i>Par Imantu Ziedoni</i>	135

Veidmane R. «Sašvikota ir zeme...» Dažas līnijas Māra Caklā poētikā	149
Ķikāns V. Liriskās poēmas iespējas. P. Jurciņš. «Gar do- ņiem ejot»	161
Garā proza — 1980. Neklātienes sarunā piedalās prozaīki E. Hānbergs un A. Kalve, kritiķi I. Aļķis, I. Kiršentāle un B. Tabūns	165
Kronta I. Vai identiski? Stāstu krājumi — 1980	180
Freinberga S. ... kas palīdz pārvarēt zemes sīkumu pie- vilksanas spēku? Dramaturģija — 1980	202
Remass R. Vārdi, kurus izvēlamies. Piezīmes par dažiem pēdējo gadu tulkojumiem	220
Kravalis O. Daži vērojumi kritikas gadā	240

HRONIKA

Ancītis V. Literārā dzīve 1980. gadā	258
Sirsone S. Grāmatas un publikācijas periodikā	270

СОДЕРЖАНИЕ

СОЮЗУ ПИСАТЕЛЕЙ СОВЕТСКОЙ ЛАТВИИ — 40

Ниедре Я. Пройденный путь	3
-------------------------------------	---

VIII СЪЕЗД СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ СОВЕТСКОЙ ЛАТВИИ

Приеде Г. Отчетный доклад	13
-------------------------------------	----

Обзоры по жанрам

Кайяк В. Проза во второй половине 70-х годов	29
Зирнитис П. Поэзия	36
Биберс Г. Драматургия	42
Баугис П. Публицистика	52

Прения

Григулис А. Эстетические задачи литературы	56
Чаклайс М. «Расцветает рука в ожиданье другой руки...»	60
Зиедонис И. О правде, ждущей воплощения	66
Петерс Я. Писатель и средства массовой коммуникации	76
Аузиньш И.	82
Петерсонс П.	86
Ниедре Я.	88
Лисментс М.	91
Бирзе М.	96
Люденс В.	100
Дрипе А.	101
Бирзениеце М.	105
Берсонс И.	110
Авотиньш В.	112

ОБЗОРЫ, ОЧЕРКИ, МНЕНИЯ

Скуениекс К. Обзор поэтического года	114
Петерс Я., Чаклайс М. О жизни, о поэзии	122

<i>Аннинский Л.</i> Клеймо избранника. <i>Имантс Зиедонис</i>	135
<i>Вейдемане Р.</i> «Земля испещрена...» Несколько стрихов в поэтике <i>Мариса Чаклайса</i>	149
<i>Киканс В.</i> Возможности лирической поэмы. <i>П. Юр- циньш.</i> «Вдоль тростниковых зарослей»	161
Большая проза — 1980. В заочном обмене мнениями участвуют прозаики <i>Э. Ханбергс</i> и <i>А. Калве</i> , кри- тики <i>И. Алькис</i> , <i>И. Киришентале</i> и <i>Б. Табунс</i>	165
<i>Кронта И.</i> Идентичны ли? <i>Сборники рассказов — 1980</i>	180
<i>Фрейнберга С.</i> ... что помогает преодолеть притяжение земных мелочей? <i>Драматургия — 1980</i>	202
<i>Ремасс Р.</i> Слова, которые выбираем. <i>Заметки о пере- водах последних лет</i>	220
<i>Кравалис О.</i> Некоторые наблюдения о критических пуб- ликациях года	240

ХРОНИКА

<i>Анцицис В.</i> Литературная жизнь 1980 года	258
<i>Сирсоне С.</i> Книги и публикации в периодике	270

182	Аннинский А. Кавказ и сравнения. Намеки Зюбков	
183	Вайсманс Р. «Эскимосские легенды». Несколько вырочек	
184	Клима А. Возможности украинской поэзии. II. Юг	
185	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
186	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
187	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
188	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
189	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
190	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
191	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
192	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
193	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
194	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
195	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
196	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
197	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
198	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
199	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	
200	Борнштейн И. О поэзии украинской поэзии	

**ЕЖЕГОДНИК КРИТИКИ
IX**

Составитель **Б. Табунс**

Редакционная коллегия: **А. Григулис,
Я. Калниньш, Я. Шкапарс, П. Зейле**

Рига «Лиесма» 1982
На латышском языке

Художник **К. Голдманис**

Фото **Ю. Криевина**

Предисловие	13
-------------	----

ОБЗОРЫ

Кабале В. Проза и поэзия	20
Саркисис И. Поэзия	22
Борнштейн И. Поэзия	24
Борнштейн И. Поэзия	26

КРИТИКА

Григулис А. Эстетическая задача литературы	28
Чарный М. «Рассказы о жизни в другой стране»	30
Зеленко И. О языке, жемчужной поэзии	32
Петерс Я. Паскаль и средства массовой информации	34
Аукалс И.	36
Петерс Я.	38
Петерс Я.	40
Петерс Я.	42
Петерс Я.	44
Петерс Я.	46
Петерс Я.	48
Петерс Я.	50
Петерс Я.	52
Петерс Я.	54
Петерс Я.	56
Петерс Я.	58
Петерс Я.	60
Петерс Я.	62
Петерс Я.	64
Петерс Я.	66
Петерс Я.	68
Петерс Я.	70
Петерс Я.	72
Петерс Я.	74
Петерс Я.	76
Петерс Я.	78
Петерс Я.	80
Петерс Я.	82
Петерс Я.	84
Петерс Я.	86
Петерс Я.	88
Петерс Я.	90
Петерс Я.	92
Петерс Я.	94
Петерс Я.	96
Петерс Я.	98
Петерс Я.	100
Петерс Я.	102
Петерс Я.	104
Петерс Я.	106
Петерс Я.	108
Петерс Я.	110
Петерс Я.	112
Петерс Я.	114
Петерс Я.	116
Петерс Я.	118
Петерс Я.	120
Петерс Я.	122
Петерс Я.	124
Петерс Я.	126
Петерс Я.	128
Петерс Я.	130
Петерс Я.	132
Петерс Я.	134
Петерс Я.	136
Петерс Я.	138
Петерс Я.	140
Петерс Я.	142
Петерс Я.	144
Петерс Я.	146
Петерс Я.	148
Петерс Я.	150
Петерс Я.	152
Петерс Я.	154
Петерс Я.	156
Петерс Я.	158
Петерс Я.	160
Петерс Я.	162
Петерс Я.	164
Петерс Я.	166
Петерс Я.	168
Петерс Я.	170
Петерс Я.	172
Петерс Я.	174
Петерс Я.	176
Петерс Я.	178
Петерс Я.	180
Петерс Я.	182
Петерс Я.	184
Петерс Я.	186
Петерс Я.	188
Петерс Я.	190
Петерс Я.	192
Петерс Я.	194
Петерс Я.	196
Петерс Я.	198
Петерс Я.	200

ОБЗОРЫ, ОЧЕРКИ, МНЕНИЯ

Саркисис И. Обзор поэтического года	114
Петерс Я. Чарный М. О жизни и поэзии	122

1982. g. 11. m.

ATAMANOŠĀDĀSĀRĪTĀS

KI

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

1982. g. 11. m.

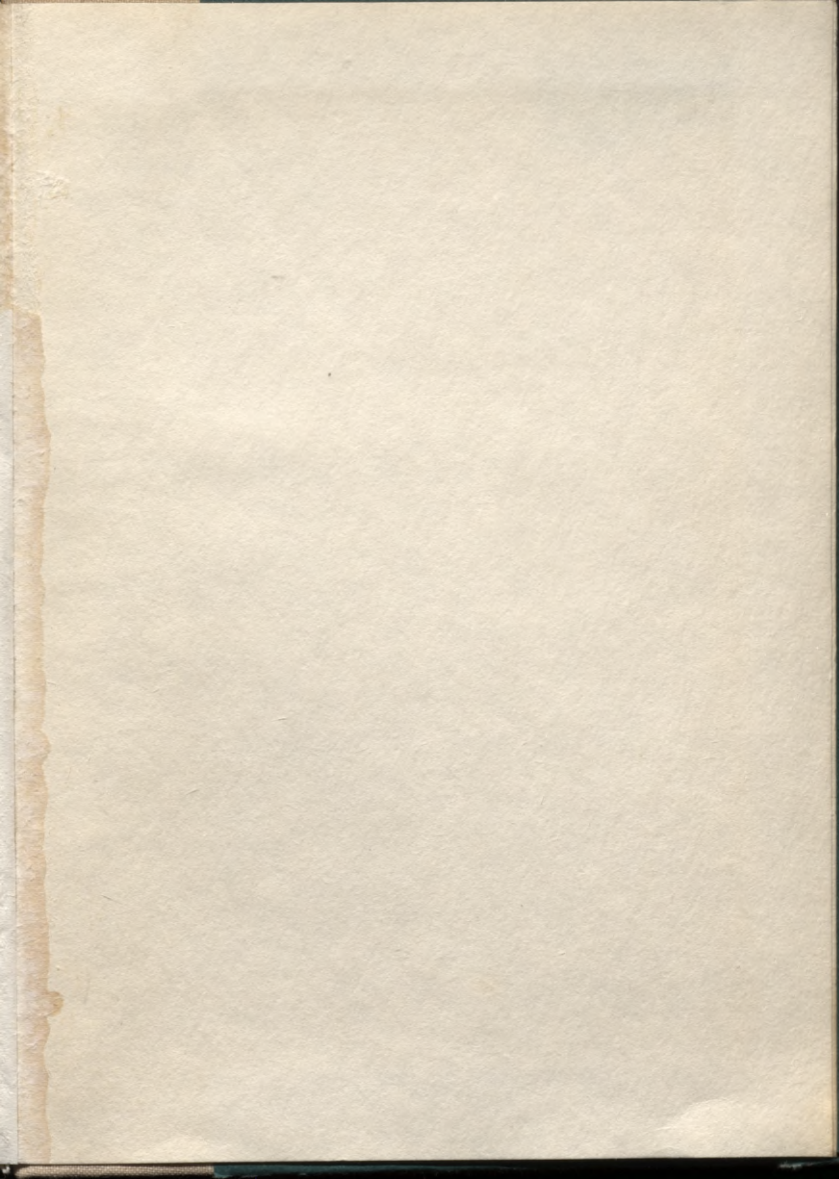
Kr 660 **Kritikas gadagrāmata, 9 / Sast. B. Tabūns; Redkol. A. Grigulis u. c. — R.: Liesma, 1982. — 301 lpp., 8 lp. il. — Bibliogr.: 270.—297. lpp. / Sast. S. Sirsone.**

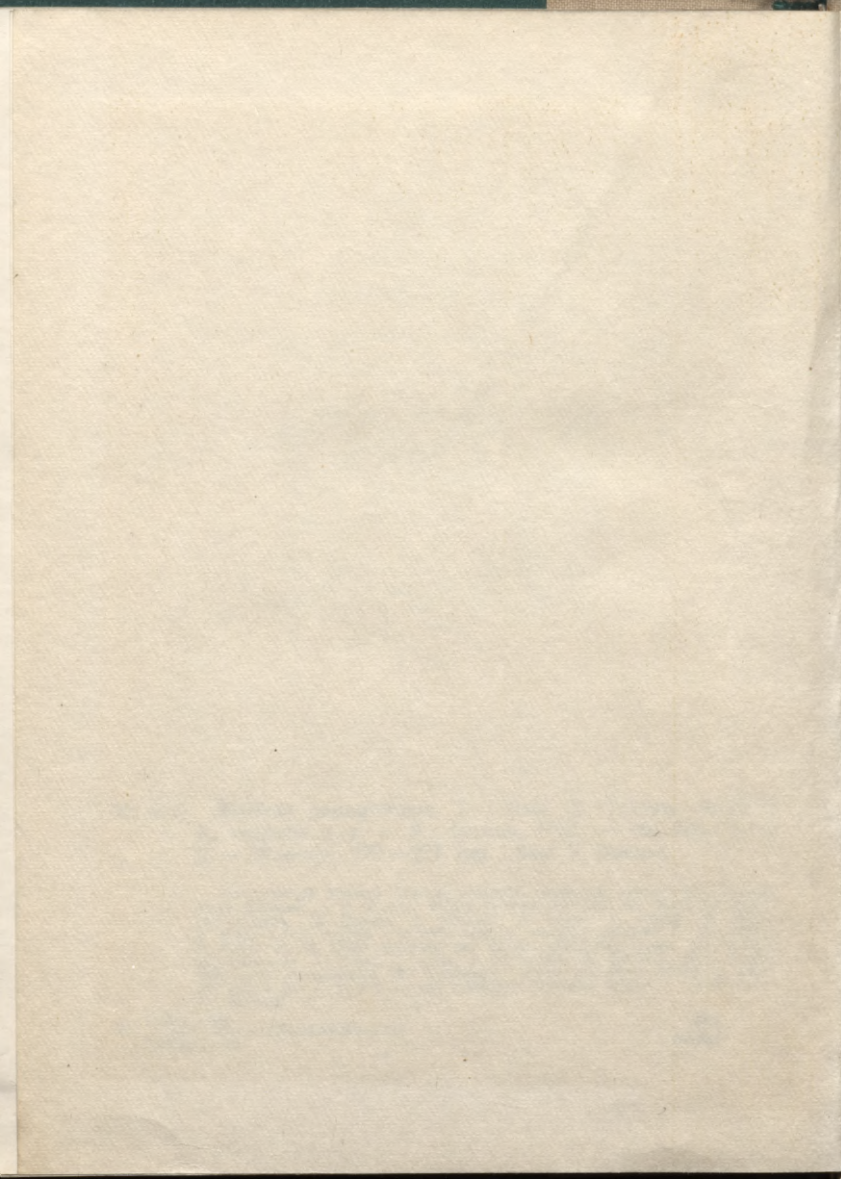
Gadagrāmātā ievietoti Latvijas Padomju rakstnieku savienības VIII kongresa materiāli — G. Priedes valdes referāts, pārskati par žanriem, debātes (A. Grigulis, M. Caklais, I. Ziedonis, J. Peters, I. Auziņš, M. Birze, A. Dripe u. c.). Nodaļā «Pārskati, apceres, viedokļi» publicēti K. Skujenieka, J. Petera un M. Caklā atzinumi par dzeju, neklātienas saruna par romānu (E. Hānbergs, A. Kalve, I. Alķis, I. Kiršentāle, B. Tabūns), pārskats par 1980. gada dramaturģiju (S. Freinberga), krievu literatūras kritiķa L. Anņinska apcere par I. Ziedoni un citi materiāli. Grāmatas beigās — literārās dzīves hronika.

K 70202—266
M801(11)—81

73.81.4603010202

8L2
83.3L7

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305049434

95 kap.